

Ma'heonemöxe'estoo'o

Cheyenne Scripture

Cheyenne Bible Translation Committee
Busby, Montana

Copyright © 2007 by
Cheyenne Bible Translation Committee

Latest revision: December 30, 2006

Other copies of this Cheyenne Bible
may be purchased at this Internet website:

<http://www.lulu.com/ccep>

If you are a Cheyenne speaker, you can get
a free copy of this Cheyenne Bible,
as well as the translation recorded on
CDs or cassettes, from:

Cheyenne Bible Translation Committee
P.O. Box 50
Busby, MT 59016
Telephone 406-592-3643

*Illustrations by Horace Knowles (c) The British & Foreign
Bible Society 1954, 1967, 1972
Additions and amendments by Louise Bass (c) The British &
Foreign Bible Society 1994*

*Horace Knowles images are on these pages: 3, 17, 29, 30, 33, 54, 102,
116, 117, 124, 131, 134, 137, 138, 139, 147, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 155, 174, 181, 184, 186, 187, 193, 194, 197, 199, 200, 205, 219*

*Comic style illustrations are legally used from the
Art Explosion collection by Nova Development.*

Other line drawings are by Hazel Shorey.

Contents

Genesis.....	1
Exodus.....	81
Ruth.....	90
2 Kings.....	99
2 Chronicles.....	100
Psalms.....	101
Proverbs.....	106
Isaiah.....	109
Jeremiah.....	109
Lamentations.....	109
Daniel.....	110
Micah.....	115
Zephaniah.....	115
Zechariah.....	115
Malachi.....	115
Matthew.....	116
Luke.....	124
John.....	204
Acts.....	217
Romans.....	229
1 Corinthians.....	233
2 Corinthians.....	234
Galatians.....	235
Ephesians.....	241
Philippians.....	244
Colossians.....	250
1 Thessalonians.....	251
1 Timothy.....	252
2 Timothy.....	253
Titus.....	254
Hebrews.....	255
James.....	258
1 Peter.....	264
2 Peter.....	272
1 John.....	273
Revelation.....	280
Glossary.....	281

Introduction

This book has parts of the Bible which have been translated so far into the Cheyenne language, as it is spoken in Montana and Oklahoma. Work on this new translation of the Cheyenne Bible has taken more than thirty years. We can all say "Hahoo" for every person who has helped with this translation. Each person was important for each part of the translation process, from the first draft translations made by Cheyenne speakers, to checking of those translations with other Cheyennes, and then to revision so that it would speak even better Cheyenne.

Some of those who worked on this translation are gone from us now. We miss them. But we can honor them by reading this translation or listening to the recordings of it.

Others prayed for the translators. Some encouraged us, "Neve'nehnetanome," "Don't give up." Many gave money to pay for salaries of the translators and production of the translation. Each one has been an important member of the Cheyenne Bible translation team. Hahoo, thank you.

There are a few places in this book which are marked as not revised yet. They should still be helpful for understanding those parts of the Bible. We hope that those parts can be revised in the future and that other parts of the Bible can be added to this book in the future as they are translated. And we invite you to tell the Cheyenne Bible Translation Committee about places where we can revise this translation even more, so that it will speak even better Cheyenne.

This Cheyenne Bible is not translated from any one of the many English Bible translations. Instead, this Bible focuses on translating the *meaning* of the Bible in its original languages, Hebrew, Aramaic, and Greek. We tried to express that meaning in a way that Cheyennes actually would say it in a natural way.

Ma'heo'o has given us our beautiful Cheyenne language. Ma'heo'o can speak to us today through the words of this book, Ma'heonemöxe'èstoo'o.

Netavovehone Ma'heo'o! "Hahoo," netâhetone.

Genesis

1

Creation

¹ Hákó'e tótseha tséssáa' éšéhéstanovéhane Ma'heo'o mómhanéstsehéhe netao'o hová'éhe he'ama naa ho'eva. ² Otaxa mómha'xemáhóovátóhanéhe netao'o nénéóhe ho'eva naa mó'òhkeno'hoháa'hánéhe. Mómno'ma'xenéhpea'enó'netóhanéhe. Naa Ma'heónemáhta'sóoma mó'òhkeévoésenáhéhe netao'o.

The first day

³ No'ka éšeeva Ma'heo'o móstatséhehéhe, "Táaxa'e éme'-vó'ho'èho'ta," néhe'se móstó'nésevó'ho'èho'táotséhanetséhe.

⁴ Tséstavóóhto tséheševó'ho'èho'tatse, móstaosepévatséstóhe.

Móstanéhešéexanóhéhe tsésto'seohkevó'ho'èho'tatse naa tsésto'seohkea'enó'netotse. ⁵ Móstatséheševéstóhenótse hé'tóhe tséhvó'ho'èho'tatse "éšeeva" naa tsé'a'enó'netotse "taa'eva."

The Second Day

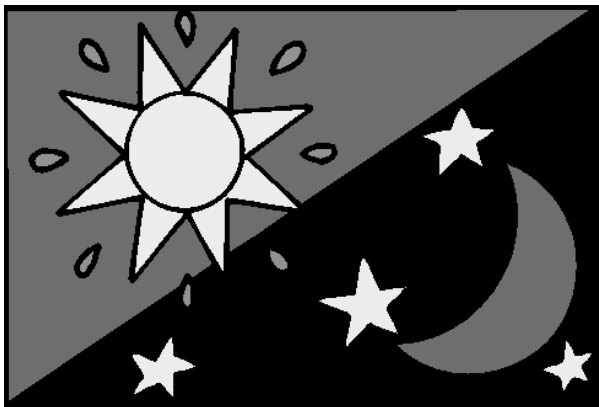
⁶ Nexa éšeeva Ma'heo'o móstáhósétséhehéhe, "Emé'onésóvátó hé'tóhe mahpe hóséstse he'ama tsésto'sésééha naa hóséstse ho'eva tsésto'sésééha. ⁷ Naa móstanéhesóhanéhe. ⁸ Hé'tóhe he'ama "vo'e" móxhestóhéhe.

The Third Day

^{9,13} Na'ha éšeeva Ma'heo'o móstáhósétséhehéhe, "Táaxa'e, éme'ho'eve tséssámáhóovátóhane. Naa móstanéhesóhanéhe. ¹⁰ Naa "ho'e" móxhestóhéhe. Naa héne mahpe tséhmáhóevátotse "tséhmáhóomoeha" móxhestóhéhe Ma'heo'o. Naa móstamáhepévatséstóhéhe. ¹¹ Naa néhe'se móstáhósétséhehéhe, "Táaxa'e, naa hétséhéno ho'eva éme'hóné'o hová'éhe netao'o heva hoóhtseto naa heováestse hešemo'é'éstse. Naa móstáhósenéhesóotséhanetséhe. ¹² Naa Ma'heo'o móstapévatséstóhéhe.

The Fourth Day

^{14,19} Neva éšeeva Ma'heo'o móstáhósétséhehéhe, "Táaxa'e, neše

éme'hoéséne éše'heo'o naa hotóhkeo'o he'ama. Naa tsé'tóhe na'éstse éše'he tseohkéhoése éšeeva, naa taa'eva néhe na'éstse tseohkevo'ho'èho'he naa hótóhkeo'o tseohkevó'ho'kášé'seo'o. Naa tsev'é'séhéne'enohe tséhe'xóveéšeevetse, naa tsésto'se-

matsé'omévetse naa méáneva naa tonóéva naa aénéva, naa máto

tsésto'sèhe'kotoéstovetse. ¹⁵⁻¹⁶ Naa móstanéhesóhanéhe. ¹⁷⁻¹⁸ Naa Ma'heo'o móstamáhepévatséstóhéhe.

The Fifth Day

^{20,23} Nónhona éšeeva Ma'heo'o móstáhósétséhehéhe, "Táaxa'e éme'ma'xéhestao'o heováestse nomá'ne naa vé'késeho." ²¹ Naa móstanéhesóhanéhe. Naa Ma'heo'o móstáhósepévatséstóhéhe.

²² Naa néhe'se Ma'heo'o móstatséhetóhevóhe néhe nomá'ne naa vé'késeho, "Néstaohekévóhnéhešéhatséme naa ma'xeasemanáha'óhéne."

The Sixth Day

²⁴ Naesóhtoha éšeeva Ma'heo'o móstáhósétséhehéhe, "Eme'néh-mé'eohtseo'o heováestse hováhne." Naa móstanéhesótséhanéhe.

²⁵ Naa Ma'heo'o móstapévatséstóhéhe. ²⁶ Móstáhósétséhehéhe, "Naa

hétsetseha
nátamanéhoo'o
vo'éstaneo'o.

Ta'se náhtsé-
séestáme.

²⁷ Naa tsé'tóhe
vo'éstaneo'o
tsemáho'e-
maovovo
vé'késeho,
nomá'ne, naa
máto hováhne."

Naa tsé'éše-

manéóse ²⁸ móstséhetóhevóhe, "Néstseohkeamepéve'tovatséme. Naa ma'xéhenésónéhéhéne nonohpa tóeneeto nevo'éstanémevoo'e netao'o ho'eva tsevo'éstanéheveo'o. Naa máho'emaovóhéne nomá'ne, vé'késeho, naa máto hováhne. ²⁹ Naa he'tohe tséhóé'to hoóhtsetseva ohkeméséhéne naa máto héva pénóheonévó'éstse!

³⁰ Naa he'tohe netao'o tséhóne'otse tseohkemésénóvo tsé'tóhe hováhne naa vé'késeho," móxhehéhe Ma'heo'o. ³¹ Naa móstanéhesóhanetséhe. Naa Ma'heo'o móstamáhepévatséstóhéhe.

2

¹ Naa móstanéhešemanéstséhéhe Ma'heo'o netao'o hová'éhe ho'eva naa he'ama.

The Seventh Day

² Naesóhtóhéé'éše mó'amemanéstséhéhe netao'o hová'éhe. Naa néhe'se tséstanésóhtóha'ónetotse móstáhósótomoehéhe. ³ Naa Ma'heo'o móhnéhesétséstóhéhe héne éšeeva tsésto'se-

ma'heóneéšeevetse. Óhtáho'néhe'xóvetsee'éstse mósto'seohkè-hosótomoehévóhe vo'éstaneo'o hápó'e Ma'heo'o tséxheš-

hosótomoo'ése tséstanésóhtóheéšeevetse. ⁴ Naa énéhetóseme Ma'heo'o tséhešemaheéxáno netao'o hová'éhe.

The Garden of Eden

Hetsetseha éto'sené'evemé'emetse Ma'heo'o tsétó'tae-hešemanéóse vo'èstanóho. Ma'heo'o tséssáa'ěšemanéhoése vo'èstanóho ⁵⁻⁶ hová'éhe móho'nó'ěšéhóné'o. Móho'nó'òhke-ěšéhoo'koho, naa oha ho'hámé'ěstse móxho'táhanévótse héne tsévé'she'kóovóma'ene ho'e. Nèhe'se móhmóneasétóne'óhanéhe hová'éhe. ⁷ Naa nèhe'se móstšéhešemanéhohevóhe néhe vo'èstanóho. Ma'heo'o móxhestanóhéhe hóséstse héše'ke naa héne móhvé'semanéhohevóhe na'ěstse hetanóho. Móstaése-ómotómóhevóhe, naa móhne'ametanéneotséhéhe néhe hetane. Vovóehetane (Adam) móxheševéhohevóhe Ma'heo'o. ⁸ Nèhe'se Ma'heo'o móstaénanóhevóhe néhe Vovóehetanóho hénéhéóhe tsé'osepévatamano'etse. Eden móxhestóhéhe. A'e hénéhéóhe

ěše'he tséhne'òhkéhésemé'ěhnése móxho'táhanéhe. ⁹ Móhma'xepévéhoóhtsetsévo'o'éhanéhe. Héováestse tséhesoo'ěstse menótse, móxhoe'tóhanévótse. Naa hénéhéóhe taesétóve Eden neše hoóhtseto móhnéehévóhe. Naa tsé'tóhe na'ěstse hoóhtséstse tsénéé'ěstse hová'éhe tséhoe'totse mó'òhkevé'seametanénéstovéhanéhe. Naa tsé'tóhe na'ěstse hová'éhe tséhoe'to mó'òhkéhéne'enóhenovóhe tsépéva'etse naa tséhávéséva'etse. ¹⁰ Naa ó'he'e mó'amésóhpo'sevóhanéhe hénéhéóhe tsévé'she'kóovóma'óohe héne ho'eo'o, Eden tséohkéhestohe. ¹¹ Naa póno'e héne ó'he'e móstanévavóeotséhanéhe. Na'ěstse ó'he'e héne Pishon mó'òhkéhestóhehanéhe, néhéóhe móstaamésóhpo'sevóhanéhe netao'o ho'eva Havilah, tsé'òhkéhestohe. ¹² Hénéhéóhe ho'eva móxho'táhanéhe tséoseema'xepéva'e heóvema'kaeta, naa heováestse tséhéso heo'keméeotséstótse, naa heováestse ho'honáo'o tséhoháoemese. ¹³ Naa héne tsétanáxa'ónéto ó'he'e Gihon, mó'òhkéhestóhehanéhe. Hénéhéóhe móstaamésóhpe'sevóhanéhe hénéhéóhe ho'eva, Cush, tsé'òhkéhestohe. ¹⁴ Naa héne tséna'ha'ónéto ó'he'e Tigris, mó'òhkéhestóhehanéhe. Móstaametšéhe'sevóhanéhe hénéhéóhe ěše'he tséhne'òhkéhésemé'ěhnése hénéhéóhe ó'he'e, héne ho'e Assyria mó'òhkéhestóhehanéhe. Naa héne tséstanéva'ónéto ó'he'e Euphrates, mó'òhkéhestóhehanéhe. ¹⁵ Naa hénéhéóhe móxho'táhanéhe Eden tséhvo'èstanéhevése Vovóehetane (Adam). Mósto'se-

ohkevovóhnehéšéstsehéhe. ¹⁶ Naa Ma'heo'o móstséhetóhevóhe Vovóehetanóho, "Naa ohkeméseo'o tséhoe'to hétséhéóhe hoóhtsetseva, ¹⁷ naa oha tsé'tóhe na'éstse hoohtséstse sétóve tsénéé'éstse tséhoe'to néstsevé'méseotse! Néhe hoohtséstse évé'séhéne'enohe tséhávéséva'e naa tsépéva'e. Naa máhvé'méséto néstsenóhpáhováne'e tó'néhe'xóvéva." ¹⁸ Néhe'se Ma'heo'o móstšéhešetanóhéhe, "Ésáapéhéva'éhane tsé'tóhe hetane tséhno'kaese. Táaxa'e, náhtamanéhamóho tséto'seohke-pévevéstoemaese." ¹⁹ Móxhóséhestanóhéhe héše'ke tséto'seovóvé'sémanéóse hováhne naa vé'késeho. Néhe'se móstáhévoo'séhóhenotóhe Vovóehetanóho. Móstséhetóhevóhe, "Máheoesevéšéšenanano! Naa onémoomóono heva na'éstse tséto'sepévevéstoemáta'e!" ²⁰ Naa néhe Vovóehetane móstaosáanamáheoesevéhohevóhe. Naa móhno'eonémoomóhevóhe hováhne naa vé'késeho éme'pévevéstoemaa'ése. Naa heva na'éstse móho'nóhnehésétámótse. ²¹ Naa néhe'se Ma'heo'o móstanaóotsé'séšévaenóhevóhe néhe Vovóehetanóho. Móstané'ta'ó'-tomóvóhéhe na'éstse hestse'pe. Naa móstaévanéhpá'o'tséhéhe tséhnéxhéséhóesta'o'tsése héne he'pe. ²² Naa hestse'peva móhvé'sémanéhóhetsenotóho he'óho. Ma'heo'o móstséhe'otséhóhevóhe néhe he'óho, móxhévoo'séhóhenotóho Vovóehetanóho. ²³ Naa Vovóehetane móstséhehéhe, "Nea'háanéhe, tsévé'sémaneese tséhnééhóvévóto! Náatšéhešévóho "He'e" Tséhnéxhéstaese Hetaneno. ²⁴ Hena'háanéhe hetaneo'o tséohkékésenootovóse héhevóho naa heškevóho óhtáhevésevoonévóséstse. Naa éohkeasetamevo'éstanéheveo'o hetaneo'o naa he'eo'o. Óhtavéstomáhtsévoséstse ta'se éohkeno'kóváheo'o. ²⁵ Néhe'xóvéva Ma'heo'o tséhmanéóse néhe hetanóho naa he'óho, móhvóvo'káhehevóhe naa oha móho'nóhtanéhetséstóváhtsévoše.

3

The first sin

¹ No'ka éšeeva néhe he'e móhvóomóhevóhe šé'senovoto. Móxhoháohstsetsevéhéhe néhe šé'senovótse. Mónéséhanéhe Heávohe. Móstséhetóhevóhe néhe he'óho, "Móhe Ma'heo'o nénéhetaevo tsésto'sésáméséhése tséhetaa'hoe'to hétséhéóhe netao'o hoóhtsetseva?" ² "Hová'áháne, násáanéhetaehéne. Náto'se-ohkemáhémésénóne tséhetaa'hoe'to ³ naa oha na'éstse tsé'tóhe hoohtséstse taesétóve tsénéé'éstse tséhoe'to hénéhéóhe náto'sésáméséhénóne naa náto'sésáano'tónéšemáxanóhéne, naa máhvé'néhešévétse náhtsenaéme," náhetaene. ⁴ "Eee, néme'hénaéme, ⁵ máhvé'mésése tséhoe'to néstsevé'séhéne'anánóvo tséhávéséva'e naa tsépéva'e," móxhetaehevóhe néhe šé'senovoto. ⁶ Néhe he'e móhma'xéhetósevé'hoomóhevóhe néhe hoóhtseto. Móstáho'áhéotséhéhe hénéhéóhe tséhoe'totse naa máto móstaosehéne'enátanóotsé'tóhéhe tsésto'séhéne'eno tsépéva'etse

naa tséhávéséva'etse. Móstaosáaneméseotséhéhe héne tséhoe'totse. Naa móstano'hoxomeváenóhevóhe tsévéstoemose Vovóehetanóho (Adamevaho). Máto móstaméseotséhéhe. ⁷ A'e tséstaéšééne-méseotsévóse móstáhéne'enáotsé'tóhenovóhe tséhešenése-vóvo'káhévóse. Véhpotseva móstaonésevé'shéhóomanáhtséhénovóhe. ⁸ Tséstáhetóevetse móstanéstovóhevovóhe Ma'heónéva tséhnéxhoó'heaméhnetsése. Mó'osee'e'e'tóhtáhéotséhevóhe, móstaahtoeotséhevóhe hénéhéóhe hoóhtsetseva.

The trouble with sin

⁹ Ma'heo'o móhnéxhoó'hevóhohevóhe néhe hetanóho, "Vovóehetane (Adam), tósa'e néhoo'e?" ¹⁰ Tséhne'évamé'eoese móstséhetóhevóhe Ma'heónéva, "Nétanéstovátse tséhnéxhoó'heaméhneto. Nátanéheotséme tséhvé'vóvo'káhétse, héne náhéseahtoeotséme." ¹¹ "Névááso tsénéhetaése tséheševóvo'káhése? Mónééšeméseotsénóvo tséméhaehóestomévatse?" móxhetaehevovóhe Ma'heónéva. ¹² "Naa, néhe he'e tsémétseto náhoxomaa'e hóséstse," móxhetóhevóhe. ¹³ Nèhe'se Ma'heónéva móstséhetáhevóhe, "Hénová'e tséhéseméseotseto?" "Naa néhe šé'šenovótse éoseepévo'óhta, návonóhóha'ova," móxhetóhevóhe Ma'heónéva. ¹⁴ Naa néhe'se tséstó'néhe'xóvetse Ma'heo'o móhnéstséheto'emanéhéhe. Móstséhetóhevóhe néhe šé'šenovoto, "Tséhvé'vonóhóha'ósaneto nétá'o'setséhešehóomátse. Néohkeméhaeametomóseohetse, naa mé'tó'e hétsetseha hešé'eva néstseohkeamevonehne. ¹⁵ Naa máto tséhnééhóveto naa tsé'tóhe he'e nonámé'tó'e néstseohkésáaho'áhé'továhtséhéme, naa tseamenéheso tóoneeto nevo'éstanéhévéstóvévo." ¹⁶ Nèhe'se Ma'heo'o móstséhetóhevóhe néhe he'óho, "Naa tséssáavé'e-áahtovéhéto ma'óhketo'séhenésonéheto néstseohkeónéšeohtse. Naa hó'néšekánomeónéšeohtseto néstseohkésó'ho'áhenótse tsévéstoemótse. Naa néstseohkeno'eameáahtovo." ¹⁷⁻¹⁹ Nèhe'se Ma'heo'o móstséhetóhevóhe Vovóehetanóho, "Naa tséssáavé'e-áahtomónéheto náto'seéhóóhta ho'e. Hétsetseha mé'tó'e néstseohkéhoháotse'óhé'ta hé'tóhe ho'e tséto'sevé'seamáheto méséhestótse. ²⁰⁻²¹ Nèhe'se Ma'heo'o móhvé'se'sanénóhevóhe ho'éveva Vovóehetanóho naa tsévéstoemose. Vovóehetane móxhésenéhéševóhohevóhe tsévéstoemose Ametan'é (Eve) tséhvé'máhehéstáhétse tóoneeto tséhnééhovése. ²²⁻²³ Nèhe'se Ma'heo'o móstšéhešetanóhéhe, "Tsé'tóhe tsémanéhono he'e naa hetane ésáaméhaehéne'enóhénóvo tsépéva'etse naa tséhávéséva'etse. Naa hétsetseha ééšéhéne'enánóvo hápó'e tséhešéhéne'enomovo. Hétséhéóhe máhvé'néševó'e'stanéhévévótse hea'e tseonáhaxeméseotsénóvo hénéhéóhe tséhoe'totse na'éstse hoóhtsetseva tséto'sevé'se'a'eneametanénévóse. Naa násáanéhésétamóheo'o. Naa hétsetseha nátao'séhéhoeneenáhnoo'o." ²⁴ Naa hénéhéóhe tséhéméhaevo'éstanéhévévóse Eden, tséhne'óhkéhésemé'éhnéstse éšé'he, Ma'heo'o mó'énanóhevóhe

ma'heónèhotse'ono tséstó'senèhpa'omevòse héne tsépévata-mano'etse (Eden) nonohpa vo'èstane tsésáa'èsèhémèseotséhe hénèhéóhe tséhoe'totse hoóhtsetseva tséto'sevé'šea'ene-ametanénèstovetse.

4

Cain murdered Abel

¹ Nèhe'še Adam naa Eve móxhetanévoehnéhevóhe. Eve móstséhehéhe, "Ma'heo'o návéstàhema tséhmétá'èstse tsé'tóhe hetanéka'èškóneho, Amáhéstovéstse (Cain) tsetàheševéhe." ² Nenóveto Eve móstàhósèhetanévoehnéhéhe. Omotome (Abel) móstàheševéhohevóhe. Tséstaéšéésee'èse Abel móstaohke-kósáevé'ho'évèhéhe. Naa Cain mó'énano'éve'ho'évèhéhe. ³ No'ka éšeeva Cain móstàho'héháoenavemétòhéhe hósèstse hesto'eo'o Ma'heóneva. ⁴ Hápó'e Abel tséstàho'héháóénàse, móhna'hohevóhe tsévovóhehstáotsétsese kósáne, naa tsétó'tšèsetaepéva'etse móstàho'héháoenaveéxo'ásénòhéhe. Naa Ma'heóneva móhmásetanó'tòhètséhe Abel tséhešévèse. ⁵ Naa mé'tó'e Cainevaho tséstàho'hémètaa'èse móho'nóxhoto'átséstó. Cain móstavé'šemomáta'eotsèhéhe héne. ⁶ Ma'heo'o móstsèhetòhevóhe Cainevaho, "Névé'eomáta'eotse! ⁷ Vé'péveméato hová'èhe hétsèhéóhe néme'vé'šepévetano. Naa táaxa'e, né'áahtovéstse! Naa hétsetseha néomáta'etano. Naa héne névé'eéxa'é'oo'e." ⁸ Nèhe'še Cain móstàhéve'hoomòhevóhe hevásemo Abelhevaho, móstsèhetòhevóhe,

"Táaxa'e, hétsèhéóhe nétatséhe'òhtsémáne!" Naa tséstaéšého'èhnévòse tsé'énano'éstovetse, hénèhéóhe móstana'xevae-nòhevóhe. ⁹ Nenóveto Ma'heóneva móhnèstóehévóhe Cain, "Naa ésemáhe?" "Násáa-héne'enóhe. Náohkèsáane'evávoomóhe!" Cain móxhehéhe. ¹⁰ Naa nèhe'še Ma'heóneva móstsèhetàhevóhe, "Néhoháo'eétahe, néne'to'éná'ho

tséhevásèmeto. Hemàhta'sóomaho énéxhoó'hètsèhevoo'o, "Tséhe'néhéto nána'ha, taometónèš'toveha!" ¹¹ Naa Ma'heo'o móstsèhetòhevóhe Cainevaho, "Hétsetseha nétatsèhetàtse, "Nèstsetaomenèhešéhahtse: Hétsèhéóhe tsé'òhkeénano'eto hová'èhe móme'évatšèhe'šèhéhóné'o, nátanèhešèehóóhta. ¹² Naa máto néto'sésáa'évàhestóo'òhtséstóvéhe tósá'e." ¹³ Naa móstsèhetàhehevóhe Cainevaho, "Hé'tóhe tséhešeto

éoseehótoanáto. ¹⁴ Néasetaxe'ove tséhméhaehoéto, naa ta'se néto'senooxe. Netao'o náhtseéóhtse, naa vo'éstane tsévóomá'éstse náhtseonáháxena'xévaena." ¹⁵ Naa Ma'heo'o móstséhetóhevóhe, "Hová'áháne, ésáanèhesóháne. Vo'éstane máhve'na'háta'e mé'tó'e néhe tseaséto'éehtse ta'se nésóhtoha tséhehpemométséstóvetano. Néhe'se Ma'heo'o móstane'evátóxe'óhnóhevóhe Cainevaho komaahe vo'èstanóho tsétóo'e'óese tséhéne'enánóvo tséto'sésáahešena'haeese. ¹⁶ Naa néhe'se Cain móstaosáanenoo'otséhenotóhe Ma'heóneva néhéóhe Eden. Móstatséhe'óhtséhéhe tséhne'óhkéhésémé'èhnetsése éše'hóho, Nodeveno, mó'óhkéhestóhehanéhe. Néhéóhe móstavo'èstanéhevéhéhe.

More people

¹⁷ Naa néhe'se Cain móstáhevésevoonéhéhe. Naa móstáhee'hahehevóhe. Enoch móstáheševéhohevóhe. Naa Cain móstano'-manéstséhéhe máhoestótse. Naa héne móstano'evéhe'tóhetséhe hee'haho Enoch tséheševéhetsése. ¹⁸ Enoch móstaéšeehéhe, naa hápó'e móstáhevésevoonéhéhe. Naa hápó'e móstano'hee'hahehevóhe. Naa móstanonóvo'xévèhanetséhe Cain hápó'e tóoneeto móstama'xéháestóxéhevóhe hevo'èstanemo. ¹⁹ ²⁰ Néhe hevo'èstanemo móskósáevé'ho'évéhevóhe naa hóséstse mó'óhkenémenéhevóhe. ²¹ Mó'óhkeévo'sóestséhenovótse heováestse táhpenótse (flutes) tséohkéhestóhee'éstse. ²² Naa néhe máto mó'óhkemanéstséhenovótse heováestse tséhetaneonótse. Ma'kaataeva mó'óhkevé'semanéstséhenovótse. ²⁵ Vovóetane naa Ametané'e (Adam naa Eve) móssó'hoónóse'ótaehevovóhe hee'hahevóho Abel tséhna'haa'ése he'neho Cainevaho. Naa móxhóséhee'hahevovóhe, Seth, móxheševéhohevovóhe. Naa néhe máto móstaéšeehéhe, naa móstáhevésevoonéhéhe. ²⁶ Naa móstáhee'hahehevóhe. Enosh móxheševéhohevóhe. Enosh naa néhe hevo'èstanemo móstaovóeéváhóseaséháoena'tovóhevovóhe Ma'heóneva.

5 (summary)

¹⁻²⁹ Naa néhe na'éstse Enosh tóoneeto hevo'èstanemo Enoch móxhestóhehéhe. Naa tsé'tóhe Enoch tséhvé'néhevo'èstanéhévé'tóvóse Ma'heóneva móho'nóhvéséhováne'e'éstse. Ma'heóneva móstaaseohé'toehevóhe hétséhéno ho'eva. Naa vo'èstanóho móho'nó'evatséhe'sevóomaa'éstse. Naa néhe Enoch tséno'kéháa'éhahétsese hee'haho Methusaleh móxheševéhehevóhe. Naa Mathusaleh móhnaehéhe 969 tséhnéhe'éhaese. Naa Enoch hevóxaho Noah móhnxéstáhéhe.

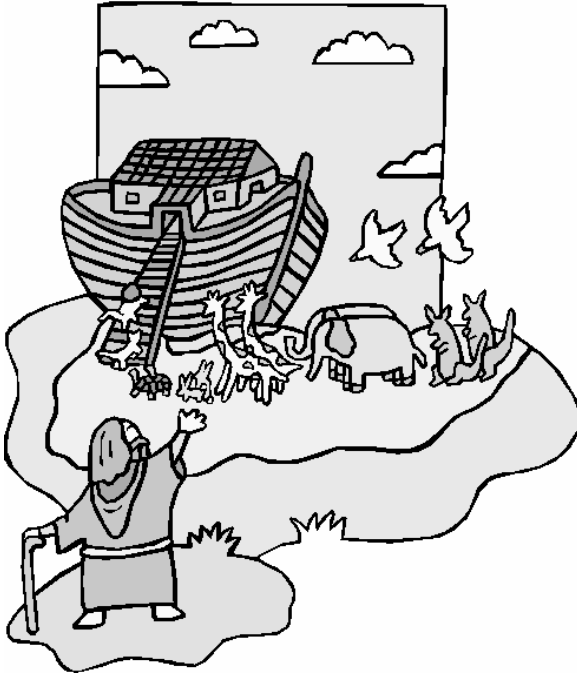
6

God will send a flood

¹ Naa tséstaéšeeame'xóvetse hóséstse ka'ěškóneho móstáhestáotséhevóhe, he'éka'ěškóneho naa hetanáka'ěškóneho. Naa tsé'tóhe máto móstaóešeehevóhe naa móstáhenésonéhehevóhe.

Nonó'hónó'e móstama'xeasevonéstòxèhevóhe vo'èstaneó'o hétséhéóhe tsévo'èstanéhevése ho'eva. Naa néhe'se tsé'tóhe vo'èstaneó'o móstàhe'kenonó'keaseohtséhevóhe. Hénéhéóhe móstamaevo'èstanéhevèhevóhe netao'o ho'eva. ² Naa néhe'se hó'ótóva ma'heónèhotse'ono móstavóomòhevovóhe tséhešemomó'onàhetsése tsé'tóhe kàse'éeheho, néhe vo'èstaneó'o hestónàhevóho. Móstàho'àhéotsèhenovóhe. Naa néhe'se néhe tsého'àhévose móstavéstòemòhevovóhe. ³ Ma'heo'o móho'nóspévátséstò héne néhe ma'heónèhotse'ono naa néhe vo'èstaneó'o tséhvéstòemàhtsevóse nonámé'tó'e. Nèhe'se Ma'heo'o móstsèhehéhe, "Eme'sáanèhesóháne. Tóséé'e tsésáa'évãháa'éševó'èstanéhevèheo'o vo'èstaneó'o. Esáanèhe'xóve-ma'heónevèheo'o tséhe'xóvema'heónevevo. Naa mé'tó'e hétsetseha vo'èstaneó'o tsésáahehpevo'èstanéhevèheo'o no'ka màhtóhtáhnó'e hóhtáhnésó'eaa'e." ⁴ Naa néhe'xóvéva naa máto móstanèšèhósenenóve'xóvéhanéhe hétséhéóhe ho'eva móhvo'èstanéhevèhevóhe ma'xevo'èstaneó'o. Naa tsé'tóhe néhéóhe móhnèxhéstàhehevóhe tséhvéstòemàhtsevóse ma'heónèhotse'ono naa tsé'tóhe vo'èstaneó'o hestónàhevóhe. Móhma'xèhoháa'éševó'èstanéhevèhevóhe. Móxhoháatamaehevóhe naa móhno'màhehéne'enóseonévèhevóhe. ⁵ Naa néhe'se Ma'heo'o tséstavóomóse néhe vo'èstanóho tsé'amèhávésévo'eétàhetsése naa tséohkèhávéséveo'hetanotsése, ⁶ móstšèhešètanòhéhe, "Náme'sáanèšèhó'keénanóheo'o vo'èstaneó'o hétséhéóhe ho'eva." ⁷ Móstsèhehéhe, "Eme'sáahó'ketsèhesóháne. Naa tsé'tóhe vo'èstaneó'o tsémanèhono hétsetseha nàhtamàhevonano'o, máto tsé'tóhe hováhne naa vé'kèseho. ⁸ Oha na'èstse hetane Noah móstano'kepévatamaehevóhe Ma'heóneva. ⁹ Móhna'hehevóhe hee'haho: Shem, Ham, naa Japheth, móxheševèhevóhe. ¹⁰ Noah móho'nó'òhkevèsèhávésévo'eétaestse. Móhnèšeno'kepévèhetanévèhéhe néhe'xóvéva. Móhnèhevo'èstanéheve'tovòhevóhe Ma'heóneva. ¹¹⁻¹² Naa néhe'xóvéva netao'o vo'èstaneó'o móhne'asemàsèhàneehevóhe naa móho'nó'òhkeévano'áahtovovótse Ma'heóneva. Móho'nóstànèheševó'èstanéhévévótse Ma'heóneva tséhesètamaevótse. Netao'o néhe vo'èstaneó'o hénéhéóhe móhma'xèhávésévo'eétàhehevóhe. Ma'heo'o móho'nóspévátséstò. ¹³ Nèhe'se Ma'heo'o móstsèhetòhevóhe Noahevaho, "Náto'semàhevonano'o tsé'tóhe héstanèheo'o, tséhvè'eamèhávésévo'eétàhevóse netao'o. Naa oha tséhnèehóveto asemanéstòhóotàhahhtse ma'xésémo. Hotse'óhtomeo'o tséoseepéva'e kàhamaxe. ¹⁴ Tšèhešèmanéstseo'o, hé'tóhe sémo tseová'e'sene'ho'ta. Naa hé'tóhe netao'o páhoenomeo'o mo'òhtáeahke hotóma'e naa anóséma. ¹⁵ Naa heta'háanèhe tséto'sèhešètaevánome, 450 feet tsenèhe'èstóneo'e, 75 feet wide, naa 45 feet tsenèhe'ého'oésta, mósto'senèhetaa'óhanèhe. ¹⁶ Naa manéstseo'o hovéo'heo'o tsétàhpé'o, táho'kèmanéstseo'o

hénéhéóhe sémónéva. Naa néhéóhe tsetávetsěške'po'o'ta 18 inches tséhetaa'po'o'ta. Naa néhešemanéstseo'o ta'se na'ha tsé'amemáheóneve hotómá'e. Naa néhéóhe he'nétoonaneo'o heama hénéhéóhe sémónéva. ¹⁷ Naa hé'tóhe netao'o hétséhéóhe ho'eva náto'semáhóována. Naa tsé'tóhe vo'éstaneo'o naa hováhne tsemáheméméstaneo'o. ¹⁸ Naa oha nénéehove néstseno'ke-vo'éstanévehátse, naa nonámé'tó'e néstavéstoméváhtsémáne. Naa

néhéóhe taéstséhnhéne nénéehove naa tsévéstoemótse naa nee'haho naa néhe tsévéstoemóvose. ¹⁹ Naa máto tano'eéseotséhoono hénéhéóhe sémónéva tséhe'ke'haméhevístse naa hetané'hame, netao'o heováestse hešéhováhne, ²⁰ naa vé'késeho, nonohpa hápó'e tséhnééhóvóvose naa tóoneeto tseéváhóse-vo'éstanéheveo'o. ²¹ Naa máto netao'o méséhestótse tano'táhanomáhéne tséto'semésése nénéehove naa tsé'tóhe hováhne. ²² Naa Noah móstaosáne-máhenéheto'eétáhehéhe

tsétó'tae'éehetaa'ése Ma'heóneva.

7

¹ Naa néhe'se a'e nenóve'xóvéva Ma'heo'o móstséhetóhevóhe Noahevaho, "Naa tsévé'senéhésétamátse néno'kahe tséno'kepévaestse hétsetseha. Néto'seno'kevo'éstanévehátse, tsema'xemáhóováto. Naa hétsetseha taanaéstséhne hénéhéóhe sémónéva tséhnééhóveto naa nevo'éstanemo. ² Naa nésóhtóhnóve tsé'tóhe heováestse hováhne tséohkemévese, tano'eéseotšěšenano sémónéva! Naa oha no'kove tsé'tóhe tséohkésáamévéhese hováhne. Oha no'kove tano'eéseotšěšenano! ³ Naa máto nésóhtóhnóve néhe heováestse vé'késeho tséhestase néhe máto tano'eéseotšěšenano. Naa tsé'tóhe netao'o hováhne naa vé'késeho tsemáhevo'éstanéveo'o ma'tamáhóováto. ⁴ Naa néhe'se ma'taěšéévaanóhóováto hápó'e tsetaohkééváhóséhenésonéheo'o naa tsetama'xeéváhóse-vonéstóxeo'o hétséhéóhe ho'eva. ⁵ Naa nésóhtóhéé'ěše ma'táho'néhe'xove tsene'aséhoo'kohó. Tseněšema'xeamoo'kohó hákó'e névo'ée'ěše. Móho'nóstoněšééno'kohó ta'e tsemáhóováto. Tsé'tóhe vo'éstaneo'o naa hováhne tsemáheméméstaneo'o. ⁶ Naa

néhe'še Noah móstamáhetó'taenéhešévéhéhe tséhetaa'ése Ma'heóneva. ⁷ Noah naa tsévéstóemose naa hee'hahevóho naa tsévéstóemóvose móstamáheéstsehnéhevóhe hénéhéóhe sémónéva tséstó'sevo'éstánévóse. ⁸⁻⁹ Naa netao'o néhe hováhne naa vé'késeho, he'ké'hame naa hetané'hame, naa máto tséohkemévese naa tséohkésámévéhese, néhe móstamáheéstsehnéhevóhe hénéhéóhe sémónéva tsétó'hetaa'ése Ma'heóneva. ¹⁰ Naa néhe'še tséstaéšemáheéstsehnévóse hénéhéóhe Ma'heo'o móhnèx-hóo'o'tséhéhe héné he'néto'o. ¹¹ Naa néhe'še tséstanésóhtóhe-eno'etse hénéhéóhe, tséstaéšéhoévóse, móhne'asè-hoo'kóhóhanetséhe. Naa néhe'xóvéva Noah naesohto máhtóhtáhnó'e (600) mó'éšenéhe'éhahehéhe. Naa néhe'še móhne'ase-máhóovátóhanéhe hóhtáhnésóhto (17th) tséstáho'oemése néhe tséstáhóseasétoemése éše'he. Netao'o totáhoesta móhnèxhésóhanéhe ta'se héné ho'hámé'éstse naa tséhnèhpo'ane ta'se móhnèšema'xeta'ta'eotséhanéhe tséstaasemáhóovátó. ¹²⁻¹⁹ Névo'ée'ése móstanèšema'xéhetóseamoo'kóhóhanéhe. Naa móstamáhóovátóhanéhe névo'ée'ése. Naa héné mahpe mó'oseháó'étaméhanéhe, heva tsétó'ššéšmae'éeháa'é-ho'o'oéstatse hétséhéno ho'eva. Héné sémo móstaéeamóe'óhanéhe. ²⁰ Naa móhnèšema'xeaméhetóséhoháo'étaméhanéhe ta'e 25 feet tséstaéšenéhetó'étame hoéhóse. ²¹ Naa netao'o vo'éstane naa vé'késeho naa néhe hováhne móstamáheméméstánéhevóhe. ²²⁻²³ Ma'heo'o móhma'xemáhevonanóhevóhe oha néhe tséhe'eotsese mónéséhanévóhe Noah naa tsévé'óhtsémaese. ²⁴ No'ka máhtóhtóhnó'e nóhónó'ée'ése (150 days) móstanéhe'xóvéhanéhe tsé'amemáhóovátó.

8

The flood dried up

¹ Naa Ma'heo'o móhnèšeametoetanó'tovóhevóhe Noahevaho naa néhe hováhne hénéhéóhe tséhoese sémónéva, móstaaséháa'háhanéhe, héné mahpe mósto'seévaasepónoe'óhanéhe. ² Naa Ma'heo'o móstaévanèhpo'a'o'tséhénótse hétséhéno ho'eva naa máto vo'eva. Móstaénoo'kóhóhanéhe. ³ Naa héné mahpe móstaéváhe'keasepónoe'óhanéhe. No'ka máhtóhtóhnó'e nóhónó'ée'ése (150) móstanéhe'xóvéhanéhe. ⁴ Naa héné hohtáhnésóhto (17) tséstáho'oemése néhe nésóhtóha éše'he tséstáhóseasétoemése héné ma'xésémo móstaénoe'óhanéhe hénéhéóhe táxeto tséxhoéhósevetse Ararat móxhestóhehanetséhe. ⁵ Naa móstanèšeamépónoe'óhanéhe. Naa máhtóhto éše'hóho tséstano'keéšéevetse héné hoéhósestse móstaéváhósevóoméhanevótse. ⁶ Naa tséstaéšenévo'eeno'etse Noah mósta'ta'enóhéhe tsétséške'he'nétoonéhevetse he'ama hénéhéóhe ma'xésémóneva. ⁷ Naa néhéóhe móssóhpeéneváenóhevóhe ókóhkeho. Naa móho'nóhne'éváho'e'háooehetséstse. Móhnèšéhetóse-éve'hahéhe hánáhóhe ta'e tséstamáhepónoe'otse. ⁸ Naa néhe'še

nenóveto Noah móstáhósèhéééneváénòhevóhe hemeno komááhe tsésto'sèhéne'eno tsééshètaapónoe'otse. ⁹ Naa netao'o ho'eva móssó'háa'étaméhanetséhe, tósa'e móho'nóstónèšeoéšèstse néhe hemene. ¹⁰ Naa móstaévatšèheš'háoohehéhe néhéóhe sémónéva. ¹¹ Naa Noah móstáhóehé'onáotsèhéhe hénèhéóhe tséstšèšké'o he'nétoonéhéva. Néhe hemene móhne'évatáxeoéšenáhéhe naa móhne'évaéseevénóhevóhe. ¹² Naa néhe'se tséstáhósenésòhtòheeno'etse Noah móstaéváhósèhé'éneváénòhevóhe néhe hemeno. Naa néhe'se tséstáhétóevetse móhne'éváho'e'háoohehéhe. Móhnémotóhtóhéhe vehpòtse. Naa néhe'se Noah móstanéhešéhéne'enóhéhe tsééšééváhešepónoe'otse. ¹³⁻¹⁶ Naa néhe'se tséstáhósenésòhtòheeno'etse Noah móstáhósèhé'éneváénòhevóhe néhe hemeno. Naa móho'nóhne'éváho'e'haoohetsèstse. Naa no'ka éšeeva tséstamónéhóseasètoemése néhe éše'he móstaéšéevamáhepónoe'òhanetséhe. Naa Noah móstaévaasètanóhéhe tséméhaevé'seahto'hohe héné sémo. Móstaéváhóetsèhetóo'òhéhe naa móstavóohtóhéhe ho'e tsééšééváhešé'o'eohtsetse. Noah 601 móhnèhé'éhahéhe néhe'xóvéva. Naa néhe'se 27th tséstáho'oemetsése néhe éše'he tséstáhóseasètoemetsèstse móstaéšéevamáheo'eotséhanéhe ho'e. Naa néhe'se Ma'heo'o móstsèhetóhevóhe Noahevaho, "Sá'eéváhóéhne hètshéóhe sémónéva! Nèxhóeotsèšèsenano tsévèstoemòtse naa nee'hahevoo'o naa néhe tsévèstoemóvose. ¹⁷ Naa máto néhe vé'kèseho naa hováhne néhmáhehéoeotsèšèsenano! Naa néhéóhe taévaéneváénóóno komááhe tsetaéváhósevonèstòxeo'o netao'o ho'eva. ¹⁸ Naa néhe'se Noah naa hevo'èstanemo móhnèxhóehnéhevóhe sémónéva ¹⁹ naa néhe hováhne naa vé'kèseho máto tséhestóhtóxévòse móhnèhešéhóehnéhevóhe.

God's promise for the Earth

²⁰ Naa néhéóhe Noah móstáhóne'òhehevóhe ho'honaa'o, tsésto'seohkèhésèháóená'tóvòse Ma'heóneva. Naa nonóna'èstse hováhne naa néhe vé'kèseho tséohkemévetsetse móstana'hohevóhe naa móstaéxo'ásénòhevóhe ho'honaa'o tséxhóneetsése. ²¹ Naa Ma'heo'o móspévatsèstòhéhe tsé'tóhe tséhešeméeho'hetsése hováhne naa vé'kèseho tsééxo'ásénotsése Noahevaho. Naa néhe'se Ma'heo'o móstatšèhešètanóhéhe, "Naa hétsetseha tséstaasetséhe'xove vo'èstane'o hó'nèšéhávésévo'eetáhévòtse náhtsésáatšéhe'seéhóomóheo'o tsésto'semáhevonanono tsé'tóhe vo'èstane'o naa hováhne. Náhéne'enovoo'o vo'èstane'o tséohkèhešéhávéséveo'hetanóvòse hákó'e tséssó'tšèhe'kéhahévòse naa tséstanèšéháa'éhahévòse. Naa hétsetseha oóxésta tseohkéheso ta'e ma'taénevo'èstanéhevèstove. ²² Tseohkeameénano'eo'o naa tseohkeonene'o naa máto tseohketonéto naa tseohkèhá'o'ho'ta naa tseohkémeáneve naa tseohkeáneve naa tseohkéšeeve naa tseohketaa'eve," móxhešètanóhéhe Ma'heo'o.

9

God's promise to Noah

¹ Naa nëhe'se Ma'heo'o móstséhetòhevóhe Noahevaho naa hee'haho, "Ma'xevonèstòhnóehnéhéne komaáhe tóneeto nevo'èstanémevoo'o hétséhéóhe netao'o ho'eva tsevo'èstanéheveo'o. ² Naa hétsetseha tsé'tóhe netao'o hováhne, vé'késeho, naa máto nomá'ne nètseohkee'haevoo'o, nètseohkého'emáovóvoo'o. ³ Naa ohkeno'mévóhéne naa máto hé'tóhe netao'o tséhóné'o. ⁴ Oha na'èstse hová'éhe nètseohkésáméséhénóvo, tsésó'ma'eve ho'évohkòtse. Tséhéséhoéstomévatsése hé'tóhe tsésó'ma'eve ho'évohkòtse, hé'tóhe ma'e évé'séhetáohaméstove ametanénestòtse, mássáavé'hestsema'eméhése néme'tónèšéhéametanénéme. ⁵⁻
⁶ Nánèhešemanèhoo'o vo'èstane'o tsénéhestávòse hápó'e tséhestavo. Hena'háanéhe éhéséhóehe ne'to'éna'hanestòtse. Vo'èstane'o naa hováhne máhvé'na'hovòtse vo'èstanóho hápó'e tseévana'heo'o. ⁷⁻⁹ Naa nétavéstomévatsénóvo tséhnééhóvése naa tóneeto nevo'èstanémevoo'o naa netao'o hováhne tsévéséhóehnese ma'xésémónéva: ¹⁰ Mónáme'éváhósetšéhe'shéhénèheševonanoo'o vo'èstane'o naa máto netao'o hováhne naa vé'késeho ¹¹ tséhma'xemáhemémèstanévòse. ¹²⁻¹⁷ Naa nonónóó'e tsenéé'e vo'eva ma'òhkevóohtomáse nètsemé'etanóotsé'tánóvo tséheševéstomévatsése hákó'e tótseha. Naa hápó'e náhtsemé'etanóotse tséheševéstomévatsése. ²⁸ Tséstaéšéénemáhóovátó Noah móstáhóseaahntse'vo'èstanéhevéhéhe, na'he máhtóhtáhnó'e nóhónó'e (350) tsénéhestòheaénoo'etse. ²⁹ Nëhe'se sóohto máhtóhtóhnó'e nóhónó'e (950) tséstanèhestòheaénámáse móhnaehéhe.

10 (summary)**The descendants of Noah**

¹⁻³² Tséstaéšémá'séénemáhóovátó nëhe Noah hee'haho naa tsévèstoemóvose móstáhenésonèhehevóhe naa tóneeto hevo'èstanémevóho móstavonèstòxèhevóhe. Nëhe tóneeto hevo'èstanémevóho hénéhéóhe móhvo'èstanéhevèhevóhe netao'o ho'eva.

11

The tower of Babel

¹ Nëhe'xóvéva netao'o vo'èstane'o mó'òhkésééšenèstsehevóhe. ² Hósèstse vo'èstane'o tsénéšenáameaseehévòse, móstaame-tséhe'éhehevóhe hénéhéóhe éše'he tséhne'òhkéhésémé'éhnèse. Móstáho'eohtsé'tóhenovóhe tósa'e tséspévetóhtoonóma'o'etse Babylon mó'òhkéstóhehanetséhe. Móstáhámòhtsèhnèhevóhe, móstavo'èstanéhevèhevóhe hénéhéóhe. ³ Naa nëhe'se móstséhehevóhe, "Naa nómonèhe'se, nètáhotse'ótone vóetséna'e. Naa nètáhonótone ta'e ma'éšéhe'konèho'honáeveotsèstse. ⁴ Naa

néstavé'šemanéstsénone máhoéve'ho'éno naa anóhónoestótse tséstó'séhéséháóénátse.

Héne anóhónoestótse tsetaoseehoháa'éhó'oesta a'e he'amo'omééno, naa komááhe néstatséhešemanano'evó'èstanéhévémáne máhoéve'ho'éno. Naa néstano'máhehéne'enóseonévémáne tséstó'seno'kevo'èstanéhévétse hétséhéóhe. ⁵ Naa néhe'se Ma'heo'o tséhne'anóhevé'hóóhto héne máhoéve'ho'éno naa anóhónoestótse tséoseeháa'ého'oes-tatse tséto'seohkéhéséháóénávóse tsé'tóhe vo'èstane'o, ⁶ móstšéhešetanóhéhe, "Násáaxaeho'áhévóhe

tsé'tóhe vo'èstane'o tséhešévévóse. Eno'kóváheo'o naa émáhešéšenéstse'o. Naa móéšéáhtse'tséhetaa'manéševaenóhenovóhe. Naa tsetáhósetónéšévésesto? Tsetaohkéhósenéhešéve'o taamááhe tséhešetanovóse. Hová'éhe móme'éváhóshótséhétséhétanánóvo, tséhoháatamaaheo'o. ⁷ Táaxa'e, nátaanóheohe naa nátáhénetáhévé-néstsé'séhoo'o nonohpa tseohkésáa'éváhéne'enóhénóvo nonámé'tó'e tséhévóse," móxhehéhe Ma'heo'o. ⁸ Naa néhe'se móstatóxemáhénotóhe tsé'tóhe vo'èstanóho netao'o hénéhéóhe ho'eva. Naa móstanéhešéénemanéstséhénovóhe héne máhoévo'ho'éno. ⁹ Naa hénéhéóhe Babylon Tséhmáhenétáhévé-néstséotsévóse, mó'òhkenéhešétséhésevéhéhanéhe, tséxhomá'xonétáhévenéstsé'séóhtse vo'èstanóho Ma'heo'o.

The descendants of Shem

¹⁰⁻²⁶ Naa na'èstse Noah hee'haho Shem móxhešévéhéhe. Tséstanéšeaénoo'etse tséhe'šemáháooovatse no'ka máhtóhtóhnó'e (100) móhnhéstóheaénamáhéhe. Móxhee'hahehéhe. Arpachshad, móxhěšévéhéhevóhe. Háko'e nóhona máhtóhtóhnó'eáá'e (500) Shem móstaahtse'hósevo'èstanéhévéhéhe. Naa móstaahtse'hóséhenésonéhéhe.

The descendants of Terah

²⁷ Naa tséstanéšeamé'xóvetse néhe na'èstse tóeneeto hevo'èstanemo, Terah, móxhěšévéhéhe. ²⁸ Naa Terah

móhna'nóehnéhéhe, Abram naa Nahor naa Haran, móxhestóhehevóhe néhe hee'haho. Haran móxhee'hahénotóhe Lot móxheševéhehevóhe. Naa móhno'néšéhevóhe hestónaho, Milcah naa Iscah móxheševéhehevóhe néhe káse'éehého. Naa nénéóhe Haran móhvo'èstanéhevéhéhe Ur tséohkéhestóhetse, naa hénéhéóhe móhnaehéhe. Naa oha heho Terahevaho, móssó'eametánénéhevóhe. Néhe Terah móhvo'èstanéhevéhéhe ho'eva Babylonia tsé'óhkéhestóhetse. ²⁹ Naa Terah hee'haho Abram mósta- véstoemóhevóhe Saraievaho, heho Terah hestónaho. Naa oha mó'onétáhéváhehevóhe heškevóho, néhe Abram naa Sarai. Naa Abram hevásemo Nahor móstavéstoemóhevóhe he'hameho, Milcah hestónaho néhe Haran. ³⁰ Naa Sarai móho'nóstónéšéhenésonéstse. ³¹ Naa néhe'se nenóve'xóvéva Terah móstaaseehéhe, hénéhéóhe ho'eva Ur, tsé'óhkéhestóhetse. Hénéhéóhe ho'eva Canaan tsé'óhkéhenóvetse móstao'setséhe'èhehehéhe. Naa móstaasevé'óhtsémaehévóhe hee'haho Abramevaho, naa tsévéstoemótsese Saraievaho, naa Terah hevéxaho, Lotevaho. Naa hénéhéóhe móstáho'eohtséhevóhe máhoéstóva Haran tsé'óhkéhestóhetse. Naa nénéóhe móstavo'èstanéhevéhéhe. ³² Naa néhe'se tséstanenóve'xóvetse hénéhéóhe móstanaehéhe Terah, néxa máhtóhtóhnó'e hóhtáhnóho (205) móhnéhestóheaénamáhéhe tséhnaa'ése.

12

God chooses Abram

¹ Ma'heo'o móstséhetóhevóhe Abramevaho, "Hétséhéóhe Haraneveno tséhvo'èstanéheveto hétsetseha aseestse, máhenooxenano nevóohestoto. Néstavóo'sehátse tséstó'se- tséhe'heto. ² Néto'seosepéve'továtse, tóneeto nevo'èstanemo tsema'xevonéstóxeo'o. Naa néstseno'héne'enóseoneve, néstseohkemáhepéve'tovoo'o vo'èstane'o. ³ Naa náhtano'- péve'tovoo'o néhe tsépévé'tóése, naa mé'tó'e tséhetaa'- ehóomata'óse néhe hápó'e náhtaévaehóomoo'o. Naa tséhnééhóveto náhtsev'éšepéve'tovónóvo netao'o vo'èstane'o," móxhehéhe Ma'heo'o. ⁴ Abram néhe'xóvéva nésóhtóhnó'e noho (75) móhnéhestóheaénamáhéhe. Móstaosáneaseehéhe hénéhéóhe tséhméhaevo'èstanéhevése. ⁵ Móstaasevé'óhtsémaehévóhe tsévéstoemose Saraihevaho naa hetsénotaho Lotevaho. Naa máto móstano'easeohtséhéhohevóhe hemomóonamo naa netao'o hová'éhe tséhetaa'eá'enomévóse móstano'eehehenovóhe. Tséstaéšého'eohtsévése Canaan, ⁶ móstanéšéhóseameohtséhevóhe ta'e tséstáho'eohtsévése hénéhéóhe máhoéstóva Shechem tsé'óhkéhestóhetse. Néhe'se hénéhéóhe ma'xéhoóhtseto tséhnéetsése hénéhéóhe móstató'hovóhenéhevóhe. Néhe'xóvéva Canaanites hénéhéóhe móssó'vo'èstanéhevéhéhe, mó'óhkenése- máhevóhe hénéhéóhe hoóhtsetseva. ⁷ Naa hénéhéóhe Ma'heóneva

móxho'èhótaehevóhe Abram. Móstséhetaehevóhe, "Heta'háanéhe hé'tóhe ho'e tséto'semétóno nenésoneho naa tóneeto nevo'èstanemo." Naa Abram móstáhóne'hohevóhe ho'honaa'o tsésto'séháóená'tóvóse Ma'heóneva. ⁸ Hénéhéóhe tséhméhaevee'èse móstaévavévóheotséhéhe, néhe'še móstaéváhóseaseohtséhéhe. Móstáhóséhámóhtséhnhéhe hénéhéóhe tséxhóehosévetse taesétóve neše máhoestótóse tséxho'taa'èstse. Tséstaohkékéhéséta'ehnése éše'he hénéhéóhe móxho'táhanéhe máhoestótse Bethel móxhestóhehanéhe. Naa tséhne'òhkékésemé'éhnése héne máhoestótse Ai móxhestóhehanéhe. Hénéhéóhe Abram móstáhóséhóne'hohevóhe ho'honaa'o tsésto'séhéséháóená'tóvóse Ma'heóneva. ⁹ Móstanéšenénóveameehéhe, móstatséhe'hehéhe otáxa tséstóhtoo'évetse.

Abram and Sarai in Egypt

¹⁰ Naa néhe'xóvéva hénéhéóhe Canaanveno hová'éhe móho'nóxxaepévóné'o, méséhestótse móxhová'ahanéhehanéhe. Néhe'še Abram naa tsévéstoemose móstatšéhešeehehevóhe Néhpa'ósanéhetaneno (Egypt) tsésto'sevo'èstanéhévóse, hénéhéóhe Néhpa'ósanéhetaneno móssó'ho'táhanéhe méséhestótse. ¹¹ Tséstaešeto'sého'eohtsévoése Egypt, Abram móstséhetóhevóhe Saraihevaho, "Néoseemo'onaha. ¹² Naa néhe Néhpa'ósanéhetaneo'o (Egyptians) máhvóomata'óse tséhešemo'onáheto néstsenáháxèho'áhéotsé'tóó'e, naa tsetséhevoone, 'Tsé'tóhe móvéstoemáh-tséhevóhe. Néme'tana'hone tsé'tóhe oha hetane.' ¹³ Naa tséhetoono, 'Náhestatanéménótse,' komááhe náhtsésáana'haeheo'o." ¹⁴ Naa tséstáho'eohtsévoése, néhe Néhpa'ósanéhetanóho móstaosáanevóomaehevóhe Sarai tséhešemo'onae. ¹⁵ Naa tséma'xevéhonevístse hevéhonotse'onamo móstáho'èhéhohta'haóehevóhe tséhešemo'onatsése Saraihevaho. Naa móstáho'áhéotséhenotóhe néhe tséma'xevéhonevístse. "Tatséhe'ótseha hénéhéóhe máheóne tséxhoévóse néhe he'eo'o tsévéstoemono!" móxhetóhevóhe hevéhonotse'onamo. ¹⁶ Naa tséhvé'šenéehovése Sarai, néhe tséma'xevéhonevístse mó'osepéve'tovóhevóhe Abramevaho, móstama'xemétóhénótóhe kósáne, naa vé'ho'éotoa'o, naa a'keevo'hame, naa máto pa'e'pa'onáheho, naa momóono tséto'séhotse'ótótse Abram. ¹⁷ Tséhvé'néhešéhestanóse Saraihevaho néhe tséma'xevéhonevístse, Ma'heóneva móstáháomóhtáhé'séhaehevóhe naa máto néhe vo'èstanóho hénéhéóhe tsévésèstanove-maese, móhmáheháomóhtáhéhevóhe. ¹⁸ Néhe tséma'xevéhonevístse móstatávéhéne'enáotsé'tóhéhe, néhe'še móstaonóomóhevóhe Abramevaho. Móstséhetóhevóhe, "Hénová'e tséhésenéhešéveto? Néme'hó'kemé'èstomeve tséhešévéstoemótse tsé'tóhe he'e. ¹⁹ Néme'sáahó'kenéhéhe tséhešéheaxaa'éhemeto nonóhpa námésáahestanóhe. Naa tsea'háanéhe tsévéstoemótse. Taanáeváhestaneha naa taase!" ²⁰ Naa néhe tséma'xevéhonevístse móstanéheto'emaovóhevóhe néhe hestótse'onamo tsésto'seese-

neenáhnóvose Abram naa tsévéstomose naa tsésto'seno'éva-
aseotséstomevovose netao'o tséá'enomevose.

13

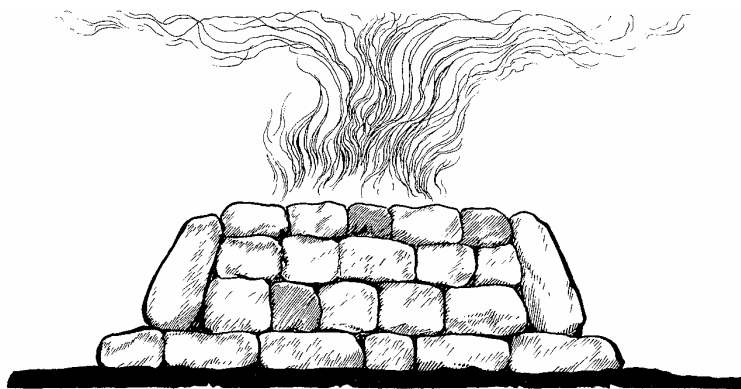
Abram and Lot separate

¹ Abram naa Sarai móstaéváhósemáheaseehevóhe hénéhéóhe Egypt. Móstaévatséhe'hehevóhe Canaan. Abram hetsénotaho Lotevaho móssó'vé'óhtsémaehevovóhe. Móstáhósé-hámóhtséhnehévóhe hénéhéóhe tséstóhtoo'évetse. ² Abram móxhoháoováhehéhe. Mómha'xeá'enóhevóhe hováhne naa máto móhma'xéhema'kaataaméhéhe. ³ Naa hénéhéóhe tséstóhtoo'évetse totáhoesta mó'óhkevéhéhe. Nenóve'xóvéva móstaévatséhe'hehéhe nesta tséhméhaevee'ése taesétóve neše máhoéstóva Bethel naa Ai. ⁴ Hénéhéóhe nesta tséxhóné'óse ho'honaa'o, móstáhósé-háoena'tovóhevóhe Ma'heóneva. ⁵ Naa Lot máto móhma'xe-á'enóhevóhe háesto hováhne naa máto móxhemomóonaméhéhe. ⁶ Naa móho'nóhnéhetaa'óma'o'etse tsésto'senésenéeto'hamévóse. ⁷ Naa Abram naa Lot hestotse'ónévóho tséohkene'evávoomótsese hestotóamevóho móstaohkeaseóo'evóxevaenáhtséhévóhe. Mó'óhketséhetáhtséhévóhe, "Esáanéhetaa'óma'o'éhane hétséhéóhe tsésto'senésenéeto'hamétse." (Néhe'xóvéva Canaanites naa Perizzites máto móhvo'èstanéhevéhévóhe hénéhéóhe.) ⁸ Néhe'sé Abram móstséhetóhevóhe Lotevaho, "Néhevóohestove'továhtsémáne, naa tsé'tóhe néstotse'ónaneo'o éme'óhkésáahó'keóo'evotáhtséheo'o. ⁹ Naa hétsetseha néstseonésovahtsémáne. Vé'hóóhtótse hé'tóhe ho'e, naa néhmé'éstomevéstse tsého'áheto. Naa hénéhéóhe tanéhe'óhtseo'o naa hápó'e hétséhéóhe o'xe náhtatséhe'óhtse." ¹⁰ Lot móstaosáanepévevé'hóóhtóhéhe héne ho'e. Móstavóóhtóhéhe tóxeo'hé'e Jordan tséxhestohe, móhnéhešepévatomano'éhanetséhe Adam naa Eve tséhméhaevo'èstanéhévévóse naa máto néhe Egyptians tséhvo'èstanéhévévóse. (Abram naa Lot tsé'onésovahtsévóse móho'nó'éševonano Ma'heo'o neše máhoéstotótse, Sodom naa Gomorrah, tsé'óhkéhestóhee'éstse néhe'xóvéva.) ¹¹ Naa Lot móstamonéhéhe héne tóxeo'hé'e Jordan tsépévatomano'etse. Naa hénéhéóhe móstatséhe'hehéhe. Naa néhe'sé hénéhéóhe mó'onésovahtséhévóhe. ¹² Abram móstanéšamevo'èstanéhevéhéhe Canaan naa Lot a'e hénéhéóhe Sodom móstáhámóhtséhnehéhe. ¹³ Naa hénéhéóhe tsévo'èstanéhevése Sodom mó'osehávésévevo'èstanéhevéhévóhe.

Abram moves near Mamre

¹⁴ Lot tséstaéšeseohtsése, Ma'heo'o móstséhetóhevóhe Abramevaho, "Pévevé'hóóhtótse netao'o hé'tóhe ho'e!

¹⁵ Néstsemetátse netao'o ho'e tséhetaa'vóohtomo, a'e máto ne-

vo'èstanemo
tóeneeto.

¹⁶ Tsevonés-
tòxeo'o.

¹⁷ Nómo-
néhe'se,
netao'o
hétséhéóhe
ho'eva
totáxe-
ohtséstse
tséto'se-

métatseto." ¹⁸ Néhe'se Abram móstaaseehéhe, hénéhéóhe a'e
móstáhámóhtséhnehéhe tséhma'xenéetsése hoóhtseto,
mó'énanóhevóhe néhe hoóhtseto na'éstse hetane, Mamre mó'óhké-
hestóhehéhe. Máto hénéhéóhe Abram móstáhóséhóne'hohevóhe
ho'honaa'o tséstó'séhóséháóená'tóvóse Ma'heóneva.

14

Abram Rescues Lot

¹ Néhe'xóvéna móhnévéhevóhe tséma'xevéhonevese naa
móhno'névéhanevótse ho'éstse hénéhéóhe móhnonó'ké-
ho'emáóhtóhenevótse. Móstšéheševéhehevóhe néhe
tséma'xevéhonevese: Amraphel móxho'emanéhevéhéhe Babylonia,
naa Arioch móxho'emanéhéhe Ellasar, naa Chedorlaomer
móxho'emanéhéhe Elam, naa Tidal móxho'emanéhéhe Goiim. ² Naa
máto oxése móhnóhonéhevóhe tséma'xevéhonevese
móhnonó'kého'emáóhtóhenevótse noho máhoéstótótse.
Móstšéheševéhehevóhe néhe tséma'xevéhonevese: Bera
móxho'emanéhéhe Sodomeveno, naa Birsha móxho'emanéhéhe
Gomorraha, naa Shinab móxho'emanéhéhe Admah, naa Shemeber
móxho'emanéhéhe Zeboiim, naa máto na'éstse móxho'emanéhéhe
Bela naa Zoar móxhestóhehanéhe héne máhoestótse. ³

⁴ Máhtóhtóhtáhnéšea'e tséma'xevéhonevéstse Chedorlaomer naa
néhe tséna'hese tséma'xevéhonevese móxho'emaovóhevovóhe néhe
tséma'xevéhonevetsese hénéhéóhe máhoéstóva. Néhe'se
tséstamáhtóhtóhtáhná'heaénoo'etse néhe noho tséma'xevé-
honevese móstamámoheveotséhevóhe hénéhéóhe Siddim Valley
tsésséehatse Vóhpoma'óhtsémahpe. ⁵ Néhe'se tséstano'ke-
aénoo'etse néhe neve tséma'xevéhonevese móstáho'e-
a'eotsé'tovóhevovóhe Rephaites tséhéstáhétsese Ashteroth-Karnaim.
Naa móxhó'táhnóhevovóhe néhe Rephaites, naa máto Zuzites
tséhéstáhétsese Ham, naa Emities tséhéstáhétsese Shaveh-Kiriathaim.

⁶ Máto móxhó'táhnóhevovóhe Horites tséhéstáhétsese
tséxhoéhosévo'omenotse Edom tséxhestóhetse, hákó'e El-Paran a'e

tséstóhtoo'évetse. ⁷ Nèhe'še móstaéváhóseévavetsèhe'òhtsèhevóhe hénèhéóhe máhoéstóva Enmishpat, móspévéhéne'enóhehanéhe Kadesh tsé'òhkèhestohe. Móstaamáhehó'táhnóhevovóhe Amalekites, naa máto Amorites tséhvo'èstanéhevetsèse Hazazon-Tamar. ⁸⁻

⁹ Tséstaéváho'eohtsévóse Siddim Valley mósta méoxevaenóhevovóhe néhe tsénóhonetsese tséma'xevéhonevetsese. ¹⁰ Mo'òhtáveamèške netao'o mósséeháhanéhe. Naa néhe nótaxévé'hó'e tséhéstáhese Sodom naa Gomorrah móstaévaaseohováoochehevóhe. Hósèstse móstaohkéhe'kéšenáhevóhe hénèhéóhe mo'òhtáeamèškeva, naa néhe hósèstse móstatšèhešésóhpa'xèhevóhe hénèhéóhe tséxhóehosévetse. ¹¹ Néhe tséméoxevaenóvose móhmáhe-

hestanòhetséhe netao'o hová'éhe tsépéva'etse hénèhéóhe Sodom naa Gomorrah, hestámévo móhno'ovóhponèhestanòhetséhe.

¹² Móhno'náha'enóhevovóhe Abramevaho hetsénotaho Lotevaho tsévo'èstanéhevetsese hénèhéóhe Sodom, móstaaseotséhaehevóhe naa netao'o tséhetaa'eá'éno. ¹³ Na'èstse hetane mó'asé-sóhpa'xèhéhe, móstáhéhotoneváenóhevóhe Abramevaho.

(Nèhe'xóvéva Abram móhvo'èstanéhevéhéhe a'e hoóhtseto tséhnéetsèse tséá'enótsese Mamrehevaho. Mamre naa hevésèsono Eshcol naa Aner móxhevésenéhe'tovóhevovóhe Abramevaho.)

Mó'amorites-évèhevóhe. ¹⁴ Tséstanéstomónèse Abram tséxheseváenetsèse Lotevaho, móstaasevé'oohémòhevóhe na'he máhtóhtóhnó'e máhtóhohtáha'nóhtoha (318) henótáximo. Háko'e móstáho'néheohé'tovóhevovóhe notama tséxho'tatse máhoestótse Dan tséhestóhetse. ¹⁵ Tséstataa'évetse Abram mósta-

onésovanóhevóhe henótáximo. Netao'o móxhésea'eotsé'tóhenovóhe héne máhoestótse Dan tséhestóhetse, naa móhma'xé-

hó'táhnóhevovóhe. Hósèstse néhe tsého'ea'eotsé'tovose Abram móstšèhešésóhpa'xèhevóhe hénèhéóhe Hobah, tséxhestóhetse,

nótama Damascus tséxho'tatse. ¹⁶ Hénèhéóhe Abram naa henótáximo móstáhohtameváenóhevovóhe. Naa móhne'-évaotséhohevovóhe Lotevaho naa máto netao'o tséá'enótsese, naa néhe vo'èstanóho tsévé'òhtsémaese tséhéstáhétsese Sodom naa máto tséhetaa'eá'enomévo.

Abram is blessed by Melchizedek

¹⁷ Abram móstaéváho'eohtséhéhe tséstaéšemá'séhó'táhnóse Tséma'xevéhonevetsese Chedorlaomer naa máto néhe na'he tséma'xevéhonevetsese. Naa na'èstse tséma'xevéhonevetsese Sodomeveno móhnéxho'hétoo'e'óehevóhe Abram hénèhéóhe Shaveh Valley, máto mó'òhketsèhestóhehanéhe King's Valley. ¹⁸ Máto tséma'xevéhonevetsese Melchizedekévaho tséhéstáhétsese máhoestótse Salem móhvésého'hétoo'e'óehevóhe Abram. Móhno'-ma'heónévé'ho'évéhéhe néhe Melchizedek. Móhno'ho'eotsèstsehéhe ma'heónékóhkonóheo'o naa manestótse tséto'sevé'seestsénénèse.

¹⁹ Móstséhetóhevóhe Abramevaho, "Hétsetseha návéestomevo Ma'heo'o tséstó'sépéve'továta'e, Ma'heo'o Tséháa'ého'óese, naa

tséhemanéstóoneestse vo'e naa ho'e. ²⁰ Náno'vového'óto Ma'heo'o tséhvéstáhémata'e tséxhó'táhnóse nenótamo." Néhe'se Abram móhmétóhéhe néhe ma'heónevé'hó'e hóséstse tséhetaa'no'eohtsése. ²¹ Naa mé'tó'e néhe na'éstse tséma'xevéhonevéstse Sodomeveno tséstavóóhto tséhetaa'métaa'ése néhe ma'heónevé'hó'e Abramevaho, móstséhetóhevóhe, "Tséhnéehóvéto, néhvá'neévaénanenano navo'èstanemo! Naa netao'o hová'éhe tséhetaa'náha'enomo nëšeho'tseo'o!" ²² Naa Abram móstséhetóhevóhe, "Hová'áháne, násáaho'áhéhe hová'éhe. Netao'o hová'éhe tséá'enomáse náéváho'eotsestse. Nánèheševéstomevo Ma'heo'o ²³ hová'éhe tséá'enomo náme'héestana, heva tséohkévé'setoo'ehe nemo'kéhanótse naa máto héva tséške'ónee'èstse ho'tanono, komááhe nëstsésáanéhéhe, 'Abram éhésèhehpèháooovahe tséhnéehóvevo.' ²⁴ Naa oha tséme'hetaa'eamáhéto tsé'tóhe nanótáxemo tsééšèhetaa'mésévóse. Naa nátavé'òhtsémáá'e tsé'tóhe na'he navéseneo'o, Aner, Eshcol, naa Mamre. Tsééváhetaa'ho'eotséstsetse éme'métsénóvo hóséstse," móxhehéhe Abram.

15

God's promise to Abram

¹ Nenóve'xóvéva Abram móhvóo'sèhaehéhe hová'éhe Ma'heóneva, móstséhetaehevóhe, "Névé'ee'tóhtahe! Nèstáhótooma'ovátse. Naa nëstaoseeno'pévo'eehátse." ²⁻³ Abram móstšèhešeno'èstovóhevóhe, "Ma'heo'o Tséne'táheto, náme'tónèšéhépeva'oo'e tséto'sèhetaa'métseto? Tséssáa've'eéšèhenésónéhéhéto, tsé'tóhe namomóoname Eliezer tséhéstaese Damascus, tsemáheamahe netao'o tséá'enómo máhnaéto." ⁴ Móstséhetaehevóhe Ma'heóneva, "Naa tsé'tóhe nemomóoname Eliezer móme'hémáhenáha'ena hová'éhe, oha néhe nee'ha tsetaomemáhenáha'ena hová'éhe netao'o." ⁵ Naa néhe'se Ma'heóneva móstáhóeotsèhaehéhe, móstséhetaehevóhe, "Táhe'atóó'ótse naa onésèhoemenano hotóhkeo'o, tsenèhestóxeo'o tóoneeto nevo'èstanemo. Mónéme'tónèšémá'sèhéhoemoo'o tsevonéstóxeo'o." ⁶ Abram mó'oné'seómáhahtovóhevóhe Ma'heóneva, naa héne móhvé'seono'átamaehéhe Ma'heóneva.

God makes another promise to Abram

⁷ Néhe'se móxhósètséhetaehevóhe Ma'heóneva, "Nénèxhé'otsehátse Ur tséhvo'èstanéhévévóse Chaldeans naa hé'tóhe németátse ho'e." ⁸ Abram móstséhetóhevóhe Ma'heóneva, "Náhtsetónèšéhéne'ena tséto'sèhešeoné'seómenèheso?" ⁹ Móstséhetaehevóhe Ma'heóneva, "Néxhémetséstse tséna'heaénámáse vé'ho'éotoa'e, naa he'ékósa tséna'heaénámáse, naa hetanékosá máto tséna'heaénámáse, naa nëšè heméneo'o." ¹⁰ Abram mó'áahtovóhevóhe Ma'heóneva. Móhnèxho'eotsèhohevóhe néhe hováhne. Móstaóo'xàsóhevóhe néhe kósáne naa vé'ho'éotoa'o

taesétóve. Nèhe'še móstanovóseéananòhevóhe hénèhéóhe ho'eva. Naa oha néhe vé'késeho móho'nóstséhetaxótse. ¹¹ Nèhe'še vé'késeho móhnèxho'e'háoohehevóhe, móstaasemésèhenovóhe héné ho'évohkótse. Abram móstaasétòxe'ovóhevóhe. ¹² Eše'he tséstaéšeto'seta'ehnése Abram móstama'xenaóotséotséhéhe. Netao'o móhma'xenèhpea'enó'neotsétòhanéhe, naa móhno'héhpòheotséhanéhe. ¹³⁻¹⁵ Tséhnèšenánaóotsése Abram, móxhósevóo'sèhaehevóhe hová'éhe Ma'heóneva. Móstséhetaehevóhe Ma'heóneva, "Abram, néto'seoseevone'éševó'èstanéheve, naa néstseována'xaehováne'e. Naa hétsetseha néoné'seóme-mé'èstomevátse, tóoneeto nevo'èstanemo oxése hósèstse tsevo'èstanéheveo'o hénèhéóhe ho'eva tsésáa'á'enoméhévóse. Tsenótseveo'o. Naa nèhéóhe máto tsévo'èstanéhevese tsemomóonaotaevóho. Tseno'mométséstóvo'eéhaevóho neva máhtóhtòhno'ea'e. Naa tséhvé'nèhešemométséstóvo'eéháévóse hápó'e náhtaévanèheto'eéhoo'o. Tsetaomenèhešéhahatseo'o. Naa tóoneeto nevo'èstanemo náhtseévaaseohtséhoo'o hénèhéóhe tséhnèševátamo'eéhévóse. Naa tséno'ma'xevonéstòhatse, netao'o hová'éhe tsema'xemétaenovo néhe tsénèševátamo'eéhaevóse. ¹⁶ Naa tsénéva'ónese tóoneeto nevo'èstanemo hétséhéóhe tseéváho'eohtseo'o. Nèhe'xóvéva tséhéóhe tsévo'èstanéhevese tsenàha'enovo Amorites tséohkèhestóhetsese. Tseoseehávèsévevo'èstanéheveo'o. Naa néhe'xóvéva náhtsevéstàhémo'o tóoneeto nevo'èstanemo, naa néhe Amorites tsetaomenèhešéhahatseo'o," Ma'heóneva móxhetaehevóhe Abram. ¹⁷ Eše'he tséstaéšeta'ehnése, mó'oseea'enó'netòhanéhe. Nèhe'še na'èstse homósévetohko móstaasésé'tová'eoehanéhe naa kàhamaxe mó'éxo'áséhanéhe. Héne homósévetohko naa kàhamaxe móstanéšeamésóhpoéstaotsé-hanevótse hénèhéóhe taesétóve héné ho'évohkótse tsééšéáhtse'tséhetaxótse Abram. ¹⁸ Naa taenèhe'xóvéva Ma'heo'o móstšéhešévéstomevóhevóhe Abramevaho, "Hé'tóhe netao'o ho'e náhtamétónóvo tóoneeto nevo'èstanemo. Hé'tóhe étséhetaa'óma'o'e hákó'e tàháóhe ho'xó'e Egypt tséameohéto ó'he'e Shihor, tséohkèhestohe, naa tséhéóhe mé'tó'e hákó'e naháóhe tséameohéto ma'xeó'he'e, Euphrates, tséohkèhestohe, énèhetaa'óma'o'e hé'tóhe ho'e. ¹⁹ Naa hénèhéóhe hétsetseha évo'èstanéheveo'o néhe Kenites, Kenizzites, Kadmonites, ²⁰ Hittities, Perizzites, Rephaites, ²¹ Amorites, Canaanites, Gergashites, naa Jebusites.

16

Hagar and Ishmael

¹ Abram naa Sarai mó'éševó'èstanéhevèhevóhe Canaan máhtóhtòheaa'e, naa Sarai móxho'nóhkèhenésónèstse. Naa Sarai móxhemomóonaméhenotóhe kàse'éeheho móxhéstàhehevóhe hénèhéóhe Egypt, Hagar mó'òhkèhestóhehéhe. " ²⁻³ Nèhe'še Sarai móstséhetòhevóhe Abramevaho, "Hea'e Ma'heo'o tóséé'e

náhoéstomoo'o henésonehestótse. Táaxa'e naa tsé'tóhe namomóname tavéamoo'o kómááhe tsetáhenésone naa hénéhéóhe náhtavésenehešehenésone. Naa Abram móstapévatséstomóvóhéhe tséhetaa'ése Saraihevaho. ⁴ Naa néhe Hagar tséstáhéne'eno tséxhóse'ése móstaasepévatamáhtséhéhe, móstaasepéotóhevóhe Saraihevaho tséhemomónamé'toese. ⁵ Néhe'se Sarai móstséhetóhevóhe Abramevaho, "Néhávésévo'eeše! Naa tséstáhéne'eno tséhešéhóse'ése namomóname náne'oseeasépéota. Néhávésévo'eétahe naa Ma'heo'o néstsetaometóněš'tova. ⁶ Naa Saraihevaho móstséhetaevóhe Abram, "Naa épéva'e, néhemomónamenótse naa néohkého'emáóévo. Taometóněš'toveha tséhešetanoto." Sarai mó'e'hanótóhevóhe hemomónamo tséhvé'hóse'etsése, móstaaseaséhávéséve'tovóhevóhe, néhe'se néhe hemomónamo móstaaseohováhéhe. ⁷ Naa tóhtóó'e tsé'ameohtsése méóne tsétatséhe'otsetse Shur, móstáho'eohtséhéhe tséxho'hamé'evetse. Naa hénéhéóhe móhnéxho'eohé'toehevóhe Ma'heónéhotse'ono. ⁸ Naa móstséhetaehevóhe, "Tósa'e nénéxhé'óhtse naa tósa'e néametséhe'ohetse?" Naa móstséhetóhevóhe néhe Ma'heónéhotse'ono, "Naa tsé'tóhe he'e náasevo'e'ova tséméhaemomónaotá'ěstse. ⁹ Móstséhetaehevóhe, "Naa taévanáho'óhtséveha! Naa néstseněšeaméhemomónamé'tova. ¹⁰ Tsevonéstóxeo'o tóoneeto nevo'ėstanemo. ¹¹ Néto'séhee'hahe, Ishmael ohkéhetoo'o, tsénéhestohe Ma'heo'o Óhnéstomóněstse, tséhvé'néstováta'e Ma'heo'o tséxhoó'heněševátametanoto. ¹² Naa nee'ha éto'seěšee'e. Naa tseonótovahe naa tseohkeno'méoto vo'ėstanóho naa hápó'e tseohkeévanéhešeméotáá'e, a'e máto taamaahe hevóohestoto." ¹³ Naa néhe'se néhe Ma'heónéhotse'o tséstaěšeevaaseoese Hagar móstatšéhešetanóotséhéhe, "Nóoo! Heá'ėháma náoné'seómevóómo Ma'heo'o tséohkevóomá'ěstse naa násánaeotséhe. Ma'heo'o Tsévóomá'ěstse, móxheševéhohevóhe néhe ma'heónéhotse'ono. ¹⁴ Naa héne ho'háme'e móstaohkévé'se-néhestóhehanéhe Ho'hamé'éva Tséhvóomá'ěstse Ma'heo'o. Móxho'táhanéhe sétóve neš máhoéstotótse tséxho'ta Kadesh naa Bered, mó'ohkéhestóhehanevótse. ¹⁵ Naa néhe'se Hagar móstaévhóo'óhtséhéhe. Nenóveto móstáhenésonehéhéhe. Ishmael móstáhešeoesevéhohevóhe hee'haho Abram. ¹⁶ Néhe'xóvéva Abram móhna'nóhtóhno'naesóhtóheaénamáhéhe.

17

God's promise to Abraham

¹ Naa néhe'se Abram tséstaěšesóohtóhno'ėsoohtóheaénámase Ma'heóneva móxhósého'ėhótáhevóhe, móstséhetaehevóhe, "Nánéehove Ma'heo'o Tséhoháatamaaestse. Ohkeáhtoveo'o naa no'eonó'evó'ėstanéhevo'o. ² Nééšetšéheševéstomevátse tóoneeto nevo'ėstanemo tséto'sevonéstóxévóse naa tsetó'něhésó. ³ Naa Abram móstama'kěsta'ėoešé'tovóhevóhe Ma'heóneva hénéhéóhe

ho'eva. Naa máto Ma'heóneva móstséhetaehévóhe, ⁴ "Tóoneeto nevo'èstanemo tséhéstáheo'o totáhóesta. ⁵ Naa hétsetseha Abraham nêstseohkêhetane (énêhestohe Öhtáhéenóoestse) tsésto'sevé'-vonéstóxévóse tóoneeto nevo'èstanemo. ⁶ Naa hóséstse tóoneeto nevo'èstanemo tsema'xevéhoneveo'o. ⁷ Náme'hévonetanó'ta tséheševéstomevátse naa máto tóoneeto nevo'èstanemo. Nánéehove tséhema'heónèhameto naa máto náhtsema'heónèhamé'tóó'e tóoneeto nevo'èstanemo. ⁸ Naa hétsetseha tséhvo'èstanéheveto nésáahéstáhéhe. Naa oha néto'semetátse naa tóoneeto nevo'èstanemo hé'tóhe netao'o ho'e, Canaan tséhestohe. Naa máto tóoneeto nevo'èstanemo tseno'eá'enánóvo tséhe'ése-vo'èstanéhévóse. ⁹ Naa nénéehove naa tóoneeto nevo'èstanemo hápó'e nêstseévanèheševéstomévème tsésto'senéhe'ovése. ¹⁰⁻¹² Naa tsetšèhešéhéne'enohe tséheševéstomevése: tséhestáotsese hetanéka'èškóneho ma'òhkeéšenésòhtòheenèšenávótse tseovóhponetséhetáxeo'o, naa máto nénéehove naa nemomóonamo. ¹³ Naa ma'òhkeovóhponeamenèheto'eétáhése tséhe'ése-vo'èstanéhévése, hápó'e náhtsésáavonetanó'tóhe tséheševéstomevátse. ¹⁴ Naa heva na'èstse hetane mássáavé'nèhešévééstse tsésáahó'xèstoeméhe. ¹⁵ Naa hétsetseha tsévèstoemótse Sarai tsésáa'évàheševéhéhe, Sarah ohkêhetoo'o, mó'òhkenèhestóhehéhe Véhóná'e. ¹⁶ Naa náto'sepévo'eého, éto'sèhenésone, tséhetanévoéhne. Tóoneeto hevo'èstanemo tsevonéstóxóho, totáhóesta tséhéstáhóho, hóséstse tseno'ma'xevéhónévóho," móxhetaehévóhe Ma'heóneva. ¹⁷ Abraham móstáhóse-ma'kèsta'èoesenáhéhe ho'eva, móhnéxóhtatséstòhéhe tséhetaa'èse Ma'heóneva tsé'ésevé'eená'hévóse, móstšèhešetanóotséhéhe, "Šaa! Náéšeto'seno'kamáhtòhtóhnó'eaenáma naa Sarah sóhtóhnó'e ééšenèhestóheaenáma, náme'xaetónèšéhéhenésónéhéme?!" ¹⁸ Móstséhetóhevóhe Ma'heóneva, "Heá'èháma mé'tó'e tsé'tóhe tséhee'hahéto Ishmael éme'màhenàha'ena netao'o tséhetaa'màhevéstomeveto?" ¹⁹ Naa móstséhetaehévóhe Ma'heóneva, "Hová'àhàne, tsé'tóhe tsévèstoemótse Sarah éto'setaomèhenésone, naa Isaac heševéhóhéne (Hohátsema'hááhe mó'òhkenèhestóhehanéhe), naa tséheševéstomevátse máto náhtseno'véstomévo nee'ha Isaac naa henésone naa tóoneeto henésonehevóho." ²⁰ Naa móxhósétséhetaehévóhe Ma'heóneva, "Naa nénéstovátse tséhešèheto, tsé'tóhe nee'ha Ishmael máto náto'sepévo'eého. Mántòhtòhtòhàhneše tsenèhestóxóho hee'haho, tsemàhevéhonoemóho. Naa tóoneeto hevo'èstanemo tseno'vonéstóxóho. ²¹ Naa oha Isaac nea'háanéhe tséto'semàheamaestse tséhetaa'véstomevátse, naa máto tóoneeto hevo'èstanemo. Tséhestáotse ma'táhóseaénevetse," móxhetaehévóhe Abraham. ²² Ma'heóneva tsé'énééestséstoo'èse Abraham, móstaévanoo'o'tsé'toehevóhe. ^{23,26-27} Nèhe'še Abraham naa hee'haho Ishmaelhevaho naa tséhetaa'véstsehnémaese naa

hemomóonamo móstamáhenéhešévéhevóhe tséhetaa'ése
Ma'heóneva, móhmáhetséhetáxéhevóhe. ²⁴ Nèhe'xóvéva Abraham
móssóohtóhnó'èsóohtóheaénamáhéhe (99), ²⁵ naa hee'haho Ishmael
móhmáhtóhtóhótáhna'heaénamáhéhe (13).

18

God promises Abraham a son

¹ No'ka tsé'énésétovoestatse mó'oseehoháoho'táhanetséhe
Abraham móhnèhpónoehéhe hevénótse. Móhvéehe a'e hoóhtseto
tséhnéetsése tséá'enótsese Mamrehevaho. ² Móstavóomóhevóhe
na'he hetanóho hénéhéhe vó'héé'ése tsé'amónoo'ése.
Móstanohto'áhéotsé'tovóhevóhe naa móstama'kèsta'éoešenáhéhe
ho'eva. Móstamásetséstovóhevóhe. ³ Móstséhetóhevóhe, "Nenáase,
⁴ tanéše'se'hahtávóováhéne, tano'hovéo'oehéne hétséhéno
hoohtséstse tséhnee'ése. ⁵ Nèhe'se néstaméséhémáne kómáahe
nèstaéváhósepéveaséhóxovéstáváme." Móstséhetáehevóhe, "Naa
épéva'e. Néá'èšemenó." ⁶ Abraham móstanonótoveésta'xéhehe,
móstséhetóhevóhe Sarahevaho, "Onótovekóhkonóheonanéooestse!"
⁷ Nèhe'se Abraham móstatséheto'áhéotséhehe hénéhéhe
tséhnéeto'hamése. Naa móstamonéhenotóhe na'éstse mo'késá'eho
tséhe'keómetse. Nèhe'se móstséhetóhevóhe hestotse'ono,
"Onótovepéva'o'ha tsé'tóhe!" ⁸ Tséstaéxanénéstovetse Abraham
móstataoméhoxomóhevóhe néhe hetanóho, ho'évohkótse, naa
matana naa he'koneame. Tséhnèšenáameméséhetsése a'e
móstané'tovóhevóhe. ⁹ Naa nèhe'se móstséhetáehevóhe, "Naa
Sarah, tsévéstomótse?" "Naa vé'ho'éoméé'e éhoo'e,"
móxhetóhevóhe. ¹⁰ Hotáhtse néhe na'éstse hetane móhnéehóvéhéhe
Ma'heo'o naa móstséhetóhehevóhe Abrahamevaho, "Nánèsto'se-
oné'seómeéváhósého'eohtse ma'táhóseaéneve. Naa nèhe'xóvéva
Sarah tseéšehenésonéhenoto hetanéka'èškóneho." Sarah he'pa'óne
Ma'heóneva móhnéehéhe, mó'áahtomóneohéhe.
Móstanéstovóhevóhe tséhetótse Abrahamevaho.
¹¹ Tsé'éševé'eéná'hévóse ¹² móstaémooséhohátseotséhehe,
móstséhehehe, "Náoseéšéháa'éhahe, náme'tónèšéhéhenésone."
¹³ Ma'heóneva móhnéstoehevóhe Sarah. Nèhe'se móstséhetóhevóhe
Abrahamevaho, "Sarah éme'sáanetséstóhe tséstó'séhešehenésone,
hó'nèšekánomeéšéena'héstse. ¹⁴ Netao'o hová'éhe éhe'anátotse
tséhnéehovése Ma'heo'o. Naa ótahe, nétáhósenéhetátse,
ma'táhóseaéneve náhtseéváho'eohtse. Naa nèhe'xóvéva Sarah
tseéšehenésonéhenoto hetanéka'èškóneho," móxhehéhe Ma'heo'o.
¹⁵ Sarah móstae'tóhtáhéotséhehe tséhvé'néstoo'ése Ma'heóneva
tsé'émooséhohátseotsése. Nèhe'se móstséhehehe,
"Násáhohátseotséhe." "Hová'áháne, néoné'seóméhohátseotse,"
móxhehéhe Ma'heo'o.

Abraham Prays for Sodom

¹⁶ Naa nèhe'se néhe na'he hetaneo'o móstaasehtséhéhevóhe.

Abraham móstanenóveamevé'óhtsémóhevóhe. ¹⁷ Naa tséstaněšenénóveameóhtsévóse néhe hetaneo'o móstatséhetó'o'óhevóhe héne máhoéstóva, Sodom tséhestohe. Naa néhe na'éstse hetane tséoné'seómema'heónevěstse móstatsěhešetanoótséhéhe, ¹⁸ "Náěšemé'ěstomevo Abraham tóoneeto hevo'ėstanemo éto'sema'xemanáha'óho. Naa náno'něheto náhtapéve'tovoo'o netao'o vo'ėstaneo'o tséhvé'šeneehovése. ¹⁹ Naa náhésemonenótse Abraham tsésto'seohkevovéstomévóse henésono naa tóoneeto hevo'ėstanemo tséto'sěhešenéhe'oo'etsése. Naa hová'ėhe náme'héetséstomevo Abraham tséto'sěhešé'tomovo Sodom." ²⁰ Néhe'še Ma'heo'o móstséhetóhevóhe Abrahamevaho, "Nánéstomónenoto néhe vo'ėstaneo'o tsévo'ėstanéhevése máhoéstóva Sodom naa Gomorrah tsěhešeseose-hávésévevo'ėstanéhévévóse. ²¹ Nátao'setaoméhéhene'ena eóhetóměstove," móxhehéhe Ma'heo'o. ²² Naa néhe neše hetaneo'o móstaovóeaseohehevóhe. Oha Ma'heo'o móstáhósenenóve-éestséstovóhevóhe Abrahamevaho. ²³ Naa Abraham móstséhetóhevóhe Ma'heóneva, "Mónéto'seóné'seómemahevonanoo'o néhe vo'ėstaneo'o hóséstse hó'něšěěšekánomeonó'evó'ėstanéhévévótse? ²⁴ Heva nóhónó'e vé'něhestóxévótse tséonó'evó'ėstanéhevése héněhéóhe mónéto'seněšemáhevonanoo'o? ²⁵ Nátšěhešetano, 'Néme'sáavonanóheo'o néhe nóhónó'e tséonó'evó'ėstanéhevése. Naa tséhvé'máheho'emáohtomo netao'o, heá'ėháma néme'něhešéve tsěhešepéva'e?" ²⁶ Naa móstséhetaehevóhe Ma'heóneva, "Nóhónó'e máhvé'něhestóxévótse tséonó'evó'ėstanéhevése héněhéóhe Sodom náhtsésá'ėvavonanóhe héne máhoestótse." ²⁷ Abraham móstatsěške'háatamaahétanoótséhéhe, móxhósetsěhehéhe, "Nátavá'něhósetsěške'ėestseotse náhéne'ena tsěhešema'heóneveto naa náva'něhetaneve, násáhová'ėhévéhe. ²⁸ Táaxa'e oha névó'ėhóhtáhnó'e noho máhvé'něhestóxévótse tséonó'evó'ėstanéhevése mónéto'sésó'máhevonana héne máhoestótse?" "Naa náme'hévonana vé'něhestóxévótse tséonó'evó'ėstanéhevése," móxhetaehevóhe. ²⁹ "Naa máto héva oha névó'e máhvé'něhestóxévótse tséonó'evó'ėstanéhevése, mónéto'sésó'něševonanoo'o?" móxhehéhe Abraham. "Naa náme'hévonanoo'o máhvé'něhestóxévótse," móxhetaehevóhe Ma'heóneva. ³⁰ Abraham móxhósetséhetóhevóhe, "Ma'heo'o, něstsevé'momáta'eotse. Nátavá'něhósetsěške'ėestseotse. Naa máto oha na'no'e vé'něhestóxévótse mónéto'sésó'něševonanoo'o?" "Naa vé'něhestóxévótse náme'hévonanoo'o," móxhehéhe Ma'heo'o. ³¹ Abraham móstaáahtse'hósetséhetóhevóhe, "Ma'heo'o, néesěema'xeameéestséstovátse hétsetseha naa táaxa'e nátavá'něhósetsěhéoohe, oha nésó'e tséonó'evó'ėstanéhevése máhvé'něhestóxévótse mónéto'sésáavonanóheo'o?" "Naa náme'hévonanoo'o," móxhehéhe Ma'heo'o. ³² Abraham

móstaéšéhó'kéhósetséhetóhevóhe, "Ma'heo'o, néstsevé'e-
omáta'etanóotsé'tove, nátavá'ného'óxétséhéoohe, táaxa'e
máhvé'máhtóhtóxévótse mónéto'sésó'néševonanoo'o?" "Naa
náme'hévonanoo'o," móxhehéhe Ma'heo'o. ³³ Néhe'se
móstao'omenoo'o'tsé'toehevóhe Ma'heóneva, naa móstaévá-
hóo'óhtséhéhe Abraham.

19

The evil city of Sodom

¹ Naa hetóeva néhe neše ma'heónéhotse'ono móstáho'e-
ohtséhevóhe Sodom. Abraham hetsénotaho Lot mó'amónoehéhe
tséstaohekéheésesto'eohtséstovetse. Tséstavóómose
móstaohaéta'òhéhe, móstáhéto'e'ovóhevóhe, móstanéšenéstané-
oetsé'tovóhevóhe, naa móstano'má'késta'eóéšéšenáhéhe ho'eva.
² Lot móstséhetóhevóhe, "Hóovéhaséstse, vá'óhtama! Namáheóne
néstséhe'ohtse, néhéóhe náhtanéš'se'hahtávóéváháne, naa
tano'eohtaanéhéne. Naa tamóneéváhóseaseohtséhéne máhvóona'o."
"Hová'áháne hétséhéóhe anóse náhtavá'néšééšenáme,"
móxhetaehevóhe. ³ Naa Lot móho'nóhnehnetaméstse,
móxhetósenéstséstovóhevóhe, ta'máhove'se móstaahtóehevóhe,
móstáhóosevé'óhtsémaehevóhe. Lot móstséhetóhevóhe hestotse'ono,
"Homóhtova, naa no'kóhkonóheonane!" Tséstaaéšemáhe-
éxanenéstovetse móhmáheméséhehevóhe. ⁴ Tséssáa'éše-
ovéšenáhévóse háesto kásováaheho naa tsééšéhátaa'éhahese
móhmóheehnéhevóhe Loteveno. ⁵ Néhe'se móstaése-
pe'pe'ésta'toehevóhe Lot. Móstséhetaehevóhe, "Naa tóvasévoono
néhe hetaneo'o tséto'seohtaanese? Néxhóeotséšéšenano komááhe
náhtaná'so'eéhoneo'o." ⁶ Lot móstáhóehéestséstovóhevóhe.
Tséstaaéšéhóva'xése móxhoó'o'tséhéhe héne he'néto'o.
⁷ Móstséhetóhevóhe, "Hee, hóovéhaséstse, névé'néhešé-
hávésévo'eétáhétanóme! ⁸ Enéšeo'o náhtónaho, ésó'koomáheo'o.
Náhtsenéxhóeotséhoo'o, naa taometónéšé'tovóhéne. Oha tsé'tóhe
hetaneo'o néto'sésáatónéšé'tovóhevoo'o! Náohtaané'séhoo'o, naa
nátó'sene'evávoomoo'o," móxhehéhe Lot. ⁹ Naa néhe hetaneo'o
móho'nóhnéhetó'áhévótse. Móstséhetóhevovóhe Lotevaho,
"No'héhnéstse! Oxése néhéstahe, hénová'e éme'héseáhtóvatsése!
Naa máto héva néstáhehpéháo'éehahtsíme." Móstaohke-
ésého'hamaehevóhe Lot, mó'éstséhnétanóhevóhe. ¹⁰ Néhe neše
hetaneo'o móstáhóehe'onáotséhevóhe, móhne'evaésé-
hesta'hamóhevovóhe Lotevaho. ¹¹ Néhe hetaneo'o
tséméhae'éstséhnétanose móhmáheó'o'eneotséhevóhe,
móho'nó'evavóohtomévótse tséxhe'nétoonéhevetse. ¹²⁻¹³ Naa néhe
neše hetanóho móstséhetaehevóhe Lot, "Hé'tóhe máhoestótse
nátó'sevonanánóne. Ma'heo'o éhéne'enovóho tsé'tóhe vo'éstanóho
tséoseehešéhávésévevo'éstanéhevetsése hétséhéóhe. Naa
taonótovéhóestó'eohé'tovenano nevo'éstanemo!" ¹⁴ Lot

móstanó'oohe'tovóhevéhe hetanóho tséto'sevéstoemótsese hestónaho. Móstséhetóhevéhe, "Onótovanéne, néhvé'oohéme! Ma'heo'o ééséto'sevonana hé'tóhe máhoestótse."

Móho'nó'oné'seómáhahtoo'éstse, "Ee, évá'nenéhevoo'o," móxhesétamaehevóhe. Néhe'se Lot móstaéváhóo'oohehéhe.

¹⁵ Móhméosé'a'ó'haehevóhe néhe ma'heónéhotse'ono, móstséhetaehevóhe Lot, "To'éotse! Onótovanene!

Tamáheasevéno'ótano'tovenano tsévéstoemótsese naa néstónaho komaáhe néstsesáavésevonananéhéme. ¹⁶ Lot móstávè-hestomémanéhéhe. Néhe'se néhe ma'heónéhotse'ono

móstáheseváenotséhenótse he'áhtsenótse. Móstáhóéstó'e-oohe'toehevovóhe hénéhéóhe máhoéstóva tséhnéehovése naa hevo'éstanemo. ¹⁷ Naa néhe'se nehe na'éstse ma'heónéhotse'ono móstséhetaehevovóhe, "Taonótovésóhpa'xe, néstsenéhvé'eéváhóotóetséme! Néstavé'eéneohéme tósa'e hétséhéóhe o'évao'hé'e.

Tatšéheševéno'ótano tséxhoéhoseve!" ¹⁸ Lot móstséhetóhevéhe, "Šaa, hóovéhaséstse, néosee'ěšepéve'tovemenó,

névo'éstanévěšemenó. Naa hé'tóhe étaoseeháa'éhoma'o'e tsésto'séhésésóhpa'xétse. ¹⁹ Tseéšéahtse'máhevonane hé'tóhe máhoestótse tsétáhe'ěšeohstétsé, naa náhtsevéséhováneehéme.

²⁰ Otahe, tatséhetóo'o hátáháóhe étsšěske'máhoéstove. Heá'éháma hénéhéóhe ma'tavá'ného'eohtsétse náhtsevo'éstanévěhanéme?"

²¹ "Naa nómonéhe'se! ²² Naa oha onótovanéne hétsetseha! Náme'tóněšéhévonana hé'tóhe máhoestótse ta'e ma'taěšepévěho'eohtsése," móxhetaehevóhe néhe ma'heónéhotse'ono. Lot

tséhvé'néheese étsšěske'o máhoestótse, Zoar (Tšěske'máhoéve'ho'eno tsénéhestóhe) móstaohkeasenéhestóhehanéhe.

Sodom and Gomorrah are destroyed

²³ Eše'he móhněhmónemé'ěhnéhe tséstáho'eohtsévoše Zoar. ²⁴⁻

²⁵ Néhe'se Ma'heo'o móhmónevonanóhéhe netao'o hová'ěhe hénéhéóhe héne neše máhoéstotótse Sodom naa Gomorrah. ²⁶ Naa

Lot tsévéstoemóse móho'nó'aahtomónéstse tséméhaehetaevóse néhe ma'heónéhotse'ono, "Néstsevé'eéváhóotóetséme." Naa móstaěšéhó'keéváhóotóetséhéhe, móstanóhpa-vóhpa'ohstéveotséhéhe.

²⁷ Tséššě'šéotsése Abraham móstaévatséhe'oohehéhe tsé'ěestséstovóse Ma'heóneva.

²⁸ Móstáhétséhetóo'óhéhe tséxho'tatse máhoéstotótse Sodom naa Gomorrah, hotáhtse móhmáhevonáho'táhanetséhe netao'o hová'ěhe hénéhéóhe. Otaxa móhma'xésé'tová'eoehanetséhe. ²⁹ Ma'heo'o

móstanéheševonanóhenótse héne neše máhoéstotótse. Ma'heo'o móhmé'etanó'tóhéhe Abrahamevaho tséheševéestomoo'ěse. Naa móxhésenéheševó'éstanévěhóhetsenotóhe hetsénotaho Lotevaho.

Moab and Ammon

³⁰ Lot mó'e'sevo'éstanéhevéhéhe hénéhéóhe Zoar.

Móstamáhetséhe'ěhehevóhe hénéhéóhe hoéhoseva. Tséhvóxevetse hénéhéóhe móstaasevo'éstanéhevéhéhe. ³¹ Naa no'ka éšeeva néhe

tséháa'éhaestse hestónaho móstséhetòhevóhe hevásemo, "Nátšéhešetano. Éhane ééšeéna'he. Hétséhéóhe néno'ke-vo'èstanéhevema. Heá'éháma hovánee'e néstsesáavéstomóhene naa néstsesáanóhpáhenésonehémáne? ³² Táaxa'e néstatséhešévema: Tsé'tóhe tséhéhétse néme'taonótovásé'hamone, naa néstataomevéamone nonohpa néstáhenésónéhémáne." ³³ Naa tséstataa'évetse móstaosáaneonótovásé'hamóhevovóhe héhevóho. Néhe tséháa'éhaestse móstavéamóhevóhe heho. Mó'oseehoháa'šé'šéhéhe Lot, móho'nó'evéhéne'eno tséévéheševéámóse hestónaho. ³⁴ Naa tséstavóona'otse néhe tséháa'éhaestse móstséhetòhevóhe hevásemo, "Taa'eva návéámo tséhéhétse. Naa ma'táhósetaa'eve néstáhósenonótovásé'hamone, hápó'e néhe'xóvéva tavéamoo'o nonóhpa néstanéšéhóse'émáne. ³⁵ Tséstáhósetaa'évetse móstáhóseonótovásé'hamóhevovóhe. Naa néhe tsétséhe'kéhaestse hápó'e móstáhósevámóhevóhe heho. Móho'nóxhóséhéne'eno Lot tséévéhešévetsése. ³⁶ Naa móstanéhešénéšéhóse'èhevóhe hestónaho Lot. ³⁷ Nenóve'xóvéva néhe tséháa'éhaestse móstaanéotsé'tovóhevóhe hetanéka'èškóneho, Moab móstáhešévóhehevóhe. Naa hénéhéóhe móhnéxhéstáhehevóhe tsé'tóhe Moabites tséhestóhese. ³⁸ Naa néhe tsétséhe'kéhaestse máto móxhetanévoehnéhéhe, Benammi, móxhešévóhehevóhe. Naa hénéhéóhe móhnéxhéstáhehevóhe tsé'tóhe Ammonites tséhestóhese.

20

Abraham and Sarah at Gerar

¹ Abraham móstatséhe'hehéhe nomáhéstó'e tséstóhtonóma'o'etse. Hénéhéóhe móstáhámóhtséhnhéhe taesétóve neše máhoestotótse, Kadesh naa Shur, mó'òhkéhestóhehanetsevótse. Nenóveto móstáhósetséhe'hehéhe Gerar. Naa hénéhéóhe móstséhetòhevóhe vo'èstanóho, ² "Tsé'tóhe Sarah naaxaa'éhéme." Hénéhéóhe tséma'xevéhonevístse Abimelech tséohkéhestoestse móstaosáanevéemóhevóhe Sarahevaho. ³ A'e móstano'o'eováxenáhenotóhe Ma'heóneva, móstséhetahevóhe, "Tsé'tóhe he'e ééšeáhtse'-hevésevoone. Naa héne néstsev'é'šéhésenaa'e!" ⁴ "Néstsev'é'na'xe! Násáa'èševéámóhe. Ta'séhótse énéhenove tséhešéhévésésóne'-továhtsese (Sarah naa Abraham). Násáhávésévo'eétáhéhe." móxhetòhevóhe. ⁵ ⁶ A'e móstáhóseno'o'eováxenáhe'tovóhevóhe Ma'heóneva, móstséhetahevóhe, "Nénéheševéstáhemátse tsésto'sésáavéamóhevóse Sarah, naa nésáano'eó'òhto'eétáhéhe. ⁷ Taéváhóosemea'átse! Tsévéstomose Abraham éma'heónéhóo'xeváheho. Néstseháoenavomotaha komaáhe néstsesáanaéhe. Naa máto ma'tsésáav'eéváhóoseméaheto nénéehove naa nevo'èstanemo néstsemáhenaéme." ⁸ Tséstaméovóona'otse néhe tséma'xevéhonevístse móstaonóomóhevóhe hestotse'ono. Tséstamáhémé'èstomevóse hová'éhe mó'e'tóhtáhéotséhevóhe. ⁹ ¹⁰ Móstáhóseonóomóhevóhe Abrahamevaho, móstséhetòhevóhe,

"Néhávésévo'eéšemenó! Eohkésáanéhešévéstovéhane. Náohó'sevé'semáhenaénone." ¹¹ Abraham móstséhetóhévohe, "Naa, náhésenéhešéve ta'se hétséhéóhe máhoéstóva hováne'e ésáa'áahtovóheho Ma'heóneva. Máto náno'néhešetano, "Vo'èstane náhtsenéhvé'sena'ha mahnéxho'áhéotséstse tsévéstóemamo. ¹² Nétávee'hahtóvatseme, náhésenéheve. Náoné'seómé-hevésésóne'váhtséme o'xe. Eséesta tséhéhétse, naa oha éonétáheo'o tséheškétsee'e. ¹³ Ma'heo'o tséhnéhetaétse, "Háá'èše tatséhe'ehe hétséhéóhe tséhméhaevo'èstanéhevése tséhéheho," nátséheho tsévéstóemo, "Nóhásóháma tósa'e ma'táho'eohtsétse, tséheo'o, "Tsé'tóhe náhtatánéme." Vé'néheho ta'se néstséhótooma'ove." ¹⁴ Naa néhe tséma'xevéhónevéstse Abimelech, móstama'xevovéehahevóhe Abraham, móhmétaehénótóhe kósáne, vé'ho'éotoa'o, naa momóonotse'ono. Mó'évano'métaehénótóhe Sarahevaho. ¹⁵ Móhno'-tséhetahevóhe, "Náma'xéhesto'e. Tséhetóó'ótse, tsénéhešetanoto énéhéóhe hámohtséhneo'o!" ¹⁶ Naa móstséhetóhévohe Sarahevaho, "Náéšemétonótse néstatánéme no'ka vonoéstónéstóva vó'kome-ma'kaeta. Naa héne tsev'é'séhéne'enohe nésáa'ó'óhto'eéatáhé tósa'e." ¹⁷ Néhe'se Abraham móxháoenavomotáhohevóhe néhe tséma'xevéhónevetsese. ¹⁸ Ma'heo'o móhnéhméhaenéhésé-tamóhevóhe néhe (tséma'xevéhónevéstse) tsévéstóemose naa hemomóonotse'ono tséstó'sésáahenésónéhéhetsése. Naa tséxháoenavomotáhaa'ése Abrahamevaho, Ma'heo'o mó'éváhóseasenéhésétamóhevóhe tséstó'seéváhénésónéhéhetsése.

21

Sarah has a son

¹ Ma'heo'o tséhešévéstómevóse Abrahamevaho, tsévéstóemose Sarahevaho móstáhóse'éhevóhe, móhnéhešepévo'eéhahevóhe Ma'heóneva. ² Hó'néšééšékánomenéhešéháa'éhahevóse, Sarah móstáhenésónéhéhehe, móxhetanévoehnéhevóhe. Hee'hahevóho móxxaetaenéhe'xóvéhestáotséhevóhe tséxhetaa'ése Ma'heóneva néhe Abraham. ³ Isaac móxhešévéhohevóhe Abraham néhe mé'èševoto, Hohátsema'haahe móxhešetséhésevéhéhe. ⁴ Naa tséstano'kema'heóneéšeevetse tséhe'séhestáotsése Isaac, heho móhvovóhponetséhetáxeehevóhe tsétó'taehetaa'ése Ma'heóneva. ⁵ Abraham no'ka máhtóhtóhno'e móhnéhestóheaénamáhéhe tséxhestáotsetsése néhe hee'haho. ⁶ Naa Sarah móstséhehéhe, "Ma'heo'o hétsetseha náhetótaehohátse'se naa netao'o vo'èstane máhnéstómónéstse tséhešéhénésónéhéto hápó'e tsenéhešé-hetótaehohátse'o. Nooo, hea'e vo'èstane'o'éhóovenéhésétamovo Abrahamevaho tsévéstóemótsese tséstó'sésáatšéhe'se-néstovóhéhetsése. ⁷ Naa oha ééšeoné'seómenéheso, hó'néšé-kánomeéšéháa'éhahétse. ⁸ Naa néhe'se néhe hetanéka'èškóne tséstapo'otanése, Abraham móstama'xemó'éhéhe.

22

God tests Abraham

¹ Tséstaéšenenóve'xóvetse Ma'heo'o móxhéne'enátanó'-tovóhevóhe Abrahamevaho tséhe'xóvene'étamá'too'ése. Móstséhetóhevóhe, "Abraham." "Hénová'éto?" móxhetaehevóhe.

² "Náhéne'ena néoseeméhóto nee'ha Isaac. Naa hétsetseha tatséhe'otšéšeha hénéhéóhe Moriah tséxhestóhetse. Hénéhéóhe néstavóo'sehátse hoéhóse tséstó'séháoenato. Hénéhéóhe ho'honáeo'o hone'hóono néhe'se éxo'ásénéhneo'o tséstó'séhésé-haoenato. Naa hénéhéóhe táxeéxo'ásénoo'o nee'ha." ³ Tséstaméovóona'otse Abraham mósto'éotséhéhe. Mó'óo'xoemáhané-oohenótse káhamaxéstse tséstó'sevé'shéexo'ásénáhnéstse. Tsé'éšemá'séhova'ó'xéstoono'hamése móstaasetáhovotóhevovóhe a'kéevo'hame héne káhamaxéstse. Néhe'se móstséhetóhevóhe hee'haho naa neše hestotse'ono, "Nóheto!" Móstaosáanease-tséhe'ohtséhevóhe hénéhéóhe Ma'heóneva tséhmé'éstamoo'éstse tséstó'sétséhe'ohtsése Moriaheveno. ⁴ Tséstana'heeno'etse Abraham háá'ése móstáhésevóohtóhéhe hoéhóse Ma'heóneva tséhešemé'éstomoo'ése. ⁵ Móstséhetóhevóhe néhe neše hestotse'ono, "Tséhéóhe ne'evávooma tsé'tóhe a'kéevo'ha. Nánéehove naa nae'ha náto'seno'kee'éhéháóónáme. Naa néhe'se náhtsene'éváho'eanoheohtséme." ⁶ Tséssáa'éseasee'eohtséhevóse Abraham móhmétóhenótse héne káhamaxéstse hee'haho tséstó'seno'eohtsetsése. Naa móhno'eohtséhéhe héne ho'esta naa motšéške. Néhe'se móstaasenéseohtséhevóhe. ⁷ Tsénéšenámeohtséhvóse Isaac móstséhehéhe, "Ného'e." "Hénová'éto,"

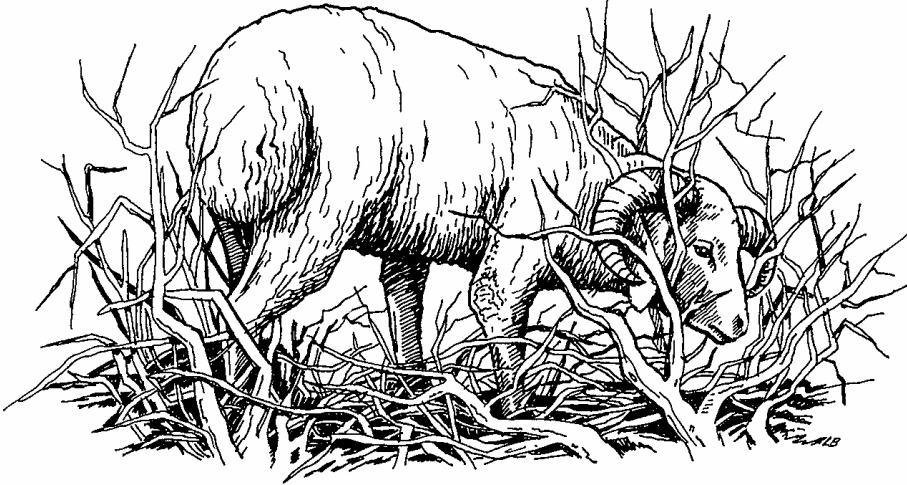

móxhetaehévóhe. "Néno'eohsténonéstse káhamaxéstse naa ho'esta, naa oha tóasévoo'o kósáeso tséto'sevé'séháóénátse." ⁸ "Naa Ma'heo'o néstsemétaenone na'éstse," móxhetóhevóhe.

⁹ Tséstáho'eohstévóse hénéhéóhe hoéhose Abraham móxhóne'-hohevóhe ho'honaa'o tsésto'séhéseéxo'ásénánése. Móspévanóhe-nótse héne káhámáxéstse tséto'setáxeéxo'ásénahnéstse. Néhe'se móstatoo'etóhevóhe taamááhe hee'haho, móstanovóse-táxeénanóhevóhe hénéhéóhe tsésto'seéxo'ásénáhnése. ¹⁰ Héne motšéške móxhestanóhéhe tséto'sevé'sena'xéváénóse hee'haho.

¹¹ Naa oha tséssáa'éšena'xéváénóése taenéhe'xóvéna na'éstse ma'heónéhotse'ono móxhoo'heanóhepe'pe'ésta'toehévóhe he'amo'omééno, "Abraham! Abraham!" "Hénová'éto?" móxhehéhe.

¹² "Névé'ná'ho nee'ha, naa máto néstsev'é'tóněšé'tóvo! Hétsetseha nátanéhešéhéne'ena tséhešeoné'seómeáahtovóse Ma'heo'o. Nésáahohamátamóho tsé'tóhe nee'ha. Névóo'seše hétsetseha tséhe'xóvene'étameto Ma'heo'o," móxhetaehévóhe néhe ma'heónéhotse'ono. ¹³ Naa néhéóhe a'e Abraham

móstavóomóhevóhe hetanékósáne. Móstóoneeotséhevóhe tséhmáhó'o'etse. Mótséhe'oohehéhe, móstana'xévaenóhevóhe néhe kósáne. Naa néhe mé'tó'e móstaéxo'ásénóhevóhe. ¹⁴ Naa héne hoéhose Abraham móstatšéhešeoesevéstóhéhe Ma'heo'o

Tséhvéstáhémósánése. Naa hétsetseha móhkésó'néhestóhehanéhe.

¹⁵ Naa néhe'se tsénéxa'ónetotse néhe ma'heónéhotse'ono móxhósetséhetaehévóhe, ¹⁶ "Nánéehove Ma'heo'o. Naa hétsetseha nétavéstomevátse néstaohekamepéve'továtse, névóo'seše tséhešeoné'seómene'étamé'toveto. Nésáahohamátamóho nee'ha.

¹⁷ Máto nétanéheševéstomevátse tóoneeto nevo'éstanemo tsetama'xevonéstóxeo'o. Naa tseohkevovónanovo henótamevóho.

¹⁸ Naa tséhvé'senéhóvóvóse tooneeto nevo'éstanemo náhtsepéve'tovamóho vo'éstanóho netao'o ho'eva," móxhehéhe néhe ma'heónéhotse'ono. ¹⁹ Naa néhe'se Abraham naa hee'haho móstaévatséhe'óhtséhevóhe hénéhéóhe néhe hestotse'ono

tséstonóomaevöse. Naa móstaévamàhetsèhešèhóo'òhtsèhevóhe hénèhéóhe Beersheba.

23 (not revised)

Hittites mó'òhkèhestóhehevóhe. Móstsèhetóhevóhe, "Hétsèhéóhe névésevo'èstanéhevematséme naa oha hétsèhéóhe násáahéstàhéhe naa hétsetseha néxhóhtovoxe hósèstse ho'e komaahé [nonohpa] nèhéóhe náhtahto'hóhno tsé'tóhe tsévèstoemo. Móstsèhetàehevóhe, "Hóovéhe, hétsèhéóhe névéhonoemáne. Ahto'hoheha tsé'tóhe tsévèstoemótse tsétsšèšètaepéva'e ahto'hohéhestóva hétsèhéóhe naa náme'màhepévátsévátsèstánóne tsésto'semétatsése ahto'hohestótse. Naa néhe'šè Abraham móstanéšenèstanéoeotsèhéhe nèhéóhe naa móstamáxa'èšènahéhe ho'eva tsésto'sevóó'seose tséhešè-ono'átamóse néhevo'èstanóho. Naa móstsèhetóhevóhe, "Naa tsé'tóhe tséméhaevèstoemo hétsèhéóhe tséto'seéšèhešèahto'hoese naa hea'áhama néme'tàhéèestsèstovovo Ampram ? Zoars? hee'haho. Nèstsèstovóhéne hea'èhama he'tohe náme'hohtóvotaa'e voxè. énéxánèstse hénèhéóhe ého'tanètótse tséstato'setó'éenèhesto'se Naa náme'hohtóvota'e tsétó'taehetoemetse éme'saavá'nè-sóvoestohe kómáhe [nónóhpa?] tsetaomeá'èna tsetaoméhe-áhto'hohéstove. Naa Ephram ? hénèhéóhe móhvèstonóemóhevóhe néhe hósèstse vo'èstanóho Hittites nèhéóhe móhmóheeohtsèhevóhe tséstaohkèheséesto'éohtsénovetse hénèhéóhe máhoéstóva. naa mó'évéahtovóhevóhe Abrahamevaho tsé'èestsetsése naa néhe'šè móstatšèhešèno'èstàhéhe, "Tsé'tóhe hetaneo'o hétsèhéóhe tséhoese tsetamáhepàhoehéne'enováhe'o. Móstsèhetóhevóhe Abrahamevaho, "Hóovéhe, he'tohe nèstonèšemàhèmetàtse netao'o ho'e naa he'tohe mato vóxéva nèstametàtse. Naa tsé'tóhe vo'èstaneo'o hétsèhéóhe émàhepàhoehéne'enánóvo naa nèhéóhe tàhéahto'hoheha tséméhaevèstoemótse naa Abraham móstàhósenéšè-nèstanéoeotsèhéhe nèhéóhe móstàhósemàxa'èšènahéhe ho'eva tséheta'èetsése néhe hetanóho. Naa néhe'šè Abraham móstatahpe'èestsèhéhe komaahé tsé'tóhe hetanóho tsemàhe-néstóó'e móstatsèhetóhevóhe Ephramevaho, "Táaxa'e né'èšèahtovèstse! He'tohe náto'seénanomóhta ho'e naa he'tohe voxè naa he'tohe tàhèstanótse nama'kaetáá'e komaahé náhtaá'èna he'tohe ho'e naa nèhéóhe náhtaáhto'hóhno tsé'tóhe tséméhaevèstoemo." Naa Ephriamevaho móstsèhetàehevóhe, "Naa hóovehe, he'tohe ho'e oha néva màhtóhtóhno'e énéhetoeme. Naa nétsésáa'évatotóxèstóhenone naa mato nèstsev'é'éva-mé'emo'èehaa'e tséhetoeme. taanaasèstse tàhéahto'hoheha tsé'tóhe tséméhaevèstoemótse. Abraham móstaosáaneamàhtàhéhe naa hene móstaonénèxóhemevóhevóhe néhe Ephanevaho tséhetoéstonetsése. Naa hène móstanèhešèhohtóvánhéhe Abraham hène ho'e tséméhae'á'èno Ephron. Móstamáhehohtóvánhéhe hène ho'e naa hène voxè naa néhe hoóhtseto hénèhéóhe tsémaenéese nèhéóhe ho'eva.

Naa néhe hetaneo'o Hittites móhmáhepáhoehéne'enováhehevéhe héné tséstáhohtóváhovetse naa móstapévatséstóhenovóhe. Abraham tsésta[t]o'semáheá'éno héné ho'e. Naa néhéóhe Abraham móstaáhto'hohnóhevóhe tséméhaevéstoemose hénéhéóhe vóxéva naa néhéóhe ho'eva Canaan tsé'òhkéhestóhetse. Naa móstanéheše-á'enóhéhe héné ho'e naa héné voxé tséméhaeá'enómévóse néhe Hittites. Naa hétsetseha móéšeá'enóhéhe Abraham mósto'se-heáhto'hohéstovéhéhe héné. Naa néhe'se Abraham mó'osee'ése-éna'hehéhe naa Ma'heóneva mó'oseepéve'toehévóhe netao'o hová'éhéstónéhéva. No'ka éšeeva móstaonóomóhevóhe néhe tsévéhonotse'ótose tséohkemáhevovóhnhéšéšetsese netao'o hová'éhe tséá'éno móstséhetóhevóhe, "Naa néhnéheševéstoméveo'o hétséhéóhe hé'e tséhéstaestse nátásáamonetáhóhenoto nae'ha isaac tsésto'sevéstoemóse naa máhnéševéstomeveto Ma'heo'o néstsenéstova tsé'tóhe Ma'heo'o Tséma'heónevétse he'ama naa ho'eva. Naa néstseoné'séómenéhešetano he'tohe tséheševéstoméveto. Tséhéóhe taévatséhe'òhtséstse háá'ése tséhméhaehéstáheto naa né'éváho'eotséhoo'o hée tséto'sevéstoemose Isaac tséhéstaese hénéhéóhe navóóhéstóva. Naa tsé'tóhe hestotse'ono móstséhetáhevóhe, "Naa tsé'tóhe káse'éehe másáavé'easeotsétanóéstse tséhéóhe másáavé'tséhe'òhtsétanéóstse móhe néhe'se náhtatséhe'otseho náháóhe nee'ha tséhméhaehéstáheto ho'eva. Abraham móstatséhešeno'éstovóhevóhe "Hová'áháne, néstavé'eévatséhe'otsého náháóhe tsé'tóhe nae'ha. Ma'heo'o tséhoo'éstse he'amo'oméé'e tséhéóhe náho'eotseha náháóhe náhnéxhéseaseotseha ného'éehe hemáheóne naa navóóhestoto tséhvo'èstanéhévévóse hétséhéóhe náho'eohtseha naa Ma'heo'o návéstomoo'e he'tohe ho'e éto'emáhemeto tóoneeto nanésoneho. Naa Ma'heo'o tsetanéstaméanoto na'éstse ma'heóné-hotse'ono tsésto'senéstáéxanomévata'e hánaháóhe ma'táho'eohtséto komaáhe néstsemé'óvo hé'e tséto'sevéstoemase tséhee'haheto. Naa tsé'tóhe káse'éehe másáavé'-tséhe'òhtsétanéóstse tséhéóhe naa tséméhaenéheševéstoméveto néstsešéšéotse. Naa oha nésáatónéšétséhe'òhtséhéhe náháóhe tséhee'haheto, "Móxhehéhe Abraham. Naa néhe'se néhe hestotse'ono móstséheševéstomóhevóhe." Naa náhtaoné'séóme néhešéve tséheto'áheto, "Móxhetóhevóhe Abrahamevaho. naa néhe'se néhe hestotse'ono móstavévota ovóhevóhe máhtohta Abraham hepa'e'pa'onáhamo netao'o tséháoemetsee'éstse méahtotótse móstaméahenótse Abraham naa mostaoseeháa'é-homa'o'éhanéhe néhéóhe máhoéstóva tséhvo'èstanéhevetsése tsé'tóhe Abraham hevóóhestoto Nahor, móxheševéhehéhe hénéhéóhe máhoéstóva Mesopotamia mó'òhkéhestóhehanetséhe. Naa tséstáho'eohtsévóse néhéóhe móstaéna'haso'hehevóhe vó'héé'ése máhoéstóva naa néhéóhe móstamanóhehevovóhe néhe tsétáhoevose pa'e'pa'onáheho néhéóhe móxho'táhanéhe ho'háme'e.

Naa óhtaéšéhetóevee'éstse he'eo'o mó'òhkého'hémanòhehevóhe.
 Naa néhe Abraham hestotse'ono móstáháoena'tovóhevóhe
 Ma'heóneva móstséheséháoenáhéhe, "Ma'heo'o, naa nénéehove

Abraham tséhe-
 ma'heónéhamese
 naa péve'toveha
 tsé'tóhe
 tsého'emáótá'éstse
 naa néhvstáhé-
 meo'o he'tohe
 náhtsepévè-
 ho'ésé'ta
 hétséhéóhe tséhésé-
 hého'eohtséto. Naa
 tsé'òhke-
 manòhévóse
 káse'éeheho.
 Táaxa'e, naa
 éme'tséhesóotse.
 Náhtatséhéto
 tsé'tóhe na'ástse
 káse'éehe
 hétséhéóhe

néstséhe'otsešéstse hemanòhevetohko naa néhmanoxéstse. Naa máhnéhvé'tsèhetá'éstse, "Manéstse! Naa náhtamanotoo'o tsé'tóhe nepa'e'pa'onáhamo. Néstsenéheséhéne'ena nea'háanáhe tsénéehovéstse tséto'sevéstoemótse Isaacevaho. Naa máhvé'tsèhesóotse náhtáhéne'ena néoné'seómésóhpenéheto'eétahe tséheševéstomévóse Abraham. Tséhnéšenáaméháoénàse káse'éehe méhnéxho'óemanòhehéhe Rebekah mó'òhkéhestóhehéhe. Móhmo'onáhehéhe naa móssó'no'káhehéhe hénéhéóhe móstanóhóemanòhehéhe naa móstaó'otómo'enóhtséhéhe hemanòhevetohko Naa néhe'se móhne'eévaamee'eohtséhéhe Naa Abraham néhe hestotse'ono móstanóhto'áhéotsé'tovóhevóhe móstatséhetóhevóhe, "Táaxa'e, néhmanoxéstse naa néhe'se móstséhetaehevóhe, "Héhe'e, manéstse móstaana'ó'tséhéhe héné hemanòhevetohko móhnéméhoeametáho'táhanetséhe hemé'kóne. Naa móstaenomóvóhéhe hénéhéóhe komake tséto'se-manéotsetsése. Naa tséstaéšéénemanése móstséhetóhevóhe néhe hotse'ono, "Naa náhtano'manòhoo'o tsé'tóhe nepa'e'pa'onáhamo ta'e ma'tamá'táshé'šévótse. Naa néhe'se héné tsééšeméhaenóóho mahpe móstamáhehé'e'ot'séhéhe hénéhéóhe hováhne tsé'òhkev'éšemanévóse. Naa néhe'se móstaéváhóseametséhe'oohehéhe móstáhóséhénooestóhéhéhe mahpe naa móstanéshéhetóseame-nóohohéhe mahpe móstaohkééváhóséhénooetóhehéhe ta'e tséstaéšemáhehmanévóse pa'e'pa'onáheo'o. Naa néhe hetane

móhněšenééhéhe móho'nóoxóheestse móhvé'hoéé'ovóhevóhe néhe káse'éehehe, "Heá'éháma tsea'háanevóhe tséto'sevéstoemose Isaac," móxhešétanónaoohehé. Naa néhe'še néhe pa'e'pa'onáheo'o tséstamá'semanévóse néhe hetane móstané'tanóhéhe heóve-ma'kaeta mo'eško móhvé'šemanéhéhanéhe naa néhéóhe móstapáhoenomóvóhéhe he'évóne néhe káse'éeheho. Naa neše hóhonótse mato móhvé'šemanéhéhanévótse heovema'kaataeva he'óhtseneva móstapáhoenomóvóhenótse. Naa néhe'še móstséhetóhevóhe, "Neváéso tséhéhe? Epo'o'tahe hénéhéóhe hemáheóne? Heva náme'ohtaenéme nánéehove naa tsé'tóhe náhtotse'ono. Néhe'še móstséhetáehevóhe], "Ného'éehe Bethuel éheševéhe, Nahor naa Milcah hee'hahevóho naa épo'ó'ta namáheónáne néxhéohtaene nénéehove naa tsé'tóhe néstotse'ono. Naa mato éhoháahe'o hoxomóho'hamestótse he'tohe tsésto'séhoxomóno tse'tohenepa'e'pa'onáhamo. Nehe heměšemo Nahor naa Abraham móxhevésésóne'továhtséhevóhe. Naa néhe'še néhe hetane móstaněšeněstanéoeotséhéhe móstamáxa'éšenáhéhe ho'eva móstáháoena'tovóhevóhe Ma'heóneva. Móstséhetáoenáhéhe, "Ma'heo'o, nénéehove, Abraham tséhema'heónéhamese névovéhatséme. Háhoó nétáhetatséme[no] tséssóhpeotšěšemenoto tséheševéstomevóse Abraham. Naa ného'ne'eváotseše hétséhéóhe hevóohestoto tséhvo'ěstanéhevetsése," móxhešéháoenaéhéhe. Naa néhe'še néhe káse'éehe móstáhóohto'áhéotséhóhe naa móstamáhemé'ěstóhéhe netao'o hová'éhe. Naa tsé'tóhe káse'éehe Rebekah móxho'hohevóhe hestatanemo móxháa'éhahehevóhe. Laban, óhvó'komaestse móxhešetséhésevéhéhehé. Naa tséstavóohto he'tohe mo'eško he'évóne tsépáhoenoe'totsése naa hevóhonótse heóve-ma'kaetaeva tsévé'šemanáhee'ěstsenéhe heaxaa'éhemo tséhóne'ótsetséstse naa tséstanéstóvóse tséhetóhta'hanetsése tsé'tóhe hetanóho tséhetaa'ěse. Mostáhéve'hoomóhevóhe néhe hetanóho néhéóhe móssó'hoehévóhe néhéóhe ho'hamé'éva. Naa Laban móstatséhetóhevóhe tsé'tóhe hetanóho, "Nexhóosevé'óhtseméstse Ma'heo'o néoseepéve'tova. Néhéóhe névé'hetóseamóeóó'e. épo'ó'ta táháóhe namáheónáne. Eééšéexananéstove. Néhéóhe tsésto'seohtaenése naa mato tsésto'senévóse tsé'tóhe nepa'e'pa'onáhamo. Naa néhe'še néhe móstáhóosevé'óhttsémóhevóhe Labanevaho. Naa néhe'še Laban móstaanóvóhtséhéhe netao'o néhe pa'e'pa'onáheo'o tséméhaeamo'xéohstévóse naa tséstáešemáheanóvóhto'hése móstáhóxomóhemóhe néhe pa'e'pa'onáheho naa néhe'še mahpe móhněxho'eotséstséhéhe néhe Abraham hestotse'ono naa néhe hetanóhe tsévé'óhtsémaese tsésto'sevé'šeněšěhahtávóóvávóse. Naa néhe'še méséhestótse tséhněxho'eotsetsése néhe Abraham hestotse'ono móstséhehéhe, "Náhtsésáa'ěšeméséhéhe ta'e ma'taěšemé'ěstomévatsése hétséhéóhe tséhéso tséhéóhe tséhéséhého'eohtsétse. Néhe'še Labanevaho móstséhetáehevóhe,

nóohé'se naa sá'éesstse! Móstséhéhe, "Nánéhove Abraham hestotse'ono. Ma'heóneva éosepéve'tó'e tsého'emáótá'éstse ééséhoháováhé'séháá'e naa éma'xemétaenoto netao'o hováhne, hoháesto kósáne naa vé'ho'éotóao'o naa pa'e'pa'onáheho naa a'éevo'háme. Naa évonéstóxóho hetanóho naa he'óho hestotse'ono. Naa matovó'komema'kaeta naa heóvema'kaeta éma'xeá'éna. Naa Abraham tsévéstomose Sarah éosee'éséháa'éhahe tséxhee'haese naa tsé'tóhe tséá'ená'éstse Abraham émáhemeto netao'o tséhetaa'e'éno hee'haho. Naa tsé'tóhe tsého'emáótá'éstse nánéheta náto'sevéstomeva hová'éhe. Nátséheta, néstsevé'monenótse káse'éehe tséto'sevéstomose nae'ha tséhéóhe tsévo'éstanéhevese Canaan. Mé'tó'e tséhéóhe tatséhe'ohtséstse nanóohestoto ttséhéstáhese ného'éehevéno naa néhéóhe káse'éehe néhmoneo'o tséto'sevéstomose tsé'tóhe nae'ha. Naa néhe'se tsé'tóhe nátséhéto tséá'ená'éstse naa náhtatóněšéve tsé'tóhe káse'éehe ma'tásáavé've'óhtsématanó'too'ééstse naa náhtatóněšéve tsé'tóhe káse'eehe máněsáavé've'óhtsématanó'too'ééstse Abraham nátséheta, "Naa tsétohe nama'heóname tséohkeameáahtovo tséméaoohénoto Ma'heónéhotse'onotséto'sevé'óhtsémata'e naa Ma'heo'o tsenéhesétanó'ta he'tohe tsenéhesóotse tséhesétanóto. Naa néheóhe néstseoné'seómmé'óvo káse'éehe tséto'sevéstomose nae'ha hénéhéóhe tséxhéstae [tséhe] navóohéstóveto naa [navóohestoto] naa éno'ka'e máhvé'néhesóotse másáatóněšenéheto'eétáhéheto ttséhesévéstomeveto. Naa heta'háanéhe ma'táhéve'hoomovótse navóohestoto naa másáavé'e-amáhtóvóhévótse tsé'tóhe káse'éeheho tsésto'seéváhóosevé'óhtsémata'e. Naa néhe'se néstsésáa'évato'étanéhe hétséhéóhe tséméhaehevés'omeveto," náheta tsé'tóhe tséá'ená'éstse. Naa hétsetseha tséhéóhe tséhnéxho'eohtséto ho'hamé'éva nátséhéshéáóéna, "Ma'heo'o, nénéehove Abraham tséhema'heónéhamé'tovose néhvéstáhéméstse hétséhéóhe tsétó'néhesóotse tséhého'eohtséto naa hétséhéóhe tséhnéšenánééto hétséhéóhe ho'hamé'éva káse'éehe máhnéxho'óemanoestse hétséhéto néhmanoxéstse hénéhéóhe néhvé'semanoxéstse tsévé'séhémanóheto. Naa néhe'se máhnéhvé'tséheta'ése manéstse naa mato náhtoamanotoo'o tsé'tóhe nepa'e'pa'onáhamo naa néhe tsenéehove tséto'sevéstomose tsé'tóhe tséá'ená'éstse hee'haho, "Naa nánéhéshéáóéna. Tsésataéšemá'séháóénáto tsé'tóhe káse'éehe Rebekah énéxho'eohtse he'tohe hemanóhéveto hoko étáho'tatse hestatamóóne naa néhéóho'hame'éva étatséhe'ohtse naa énéhnóóho mahpe naa tséhne'évóho'ee'ehnése nátséhéto néhmanoxéstse naa néhe'se étaanóheeneváéna hemanóhéveto hoko néhe'se náněstseheta, "Manéstse! Naa mato náhtamanotoo'o tsé'tóhe nepa'e'pa'onáhamo. Néhe'se nátamane naanéhe'se étaasemanóhóho hováhne. Naa néhe'senátséhéto néváése tséhéheto. Naa néhe'se nátséheta,

"Ného'éehé Bethuel éheševéhe, Nahor naa Milcah hee'hahevóho. Naa néhe'se héne nátapáhoenomovo mo'eško he'évóne naa hóhonótse he'áhtseneva nátapáhoenomóvonótse. Naa néhe'se nátamáxa'éše ho'eva. Nááháóená'tóvo Ma'heo'o. Nátséhešéháóéna, "Ma'heo'o, nénéehove, tséhema'heónéhamé'továta'e Abraham nétavovéhatséme háhoo, nétáhetatséme. Né'eváotšššemeno hétséhéóhe na'éstse hevóohestoto tséhvo'èstanéhev[ets]ése naa tsé'tóhe tséstamé'ovo káse'éehtséstó'sevéstoemose tséá'ená'éstse hee'haho. Nánéhešéháóená'tóvo Ma'heo'o, Naa hétsetseha néhmé'èstomevéstse heva naa mátó-héva hová'áháne néto'sepéve'tovóvo tséá'ená'éstse naa nétsenenéhešévéme tséhetaa'péva'e komaahe náhtáhéne'ena tséstó'séhóséhešévéto. Naa Rebekah heho naa hestatanemo móstséhetaehévóhe, "Naa Na'heo'o tséstséhéšétanóse naa tséxho'ne'eváotséháto'e tséhnééhóvétse náme'hósetónéšéhéoxóheve naa móstséhešéhóhtóva'tóhehéhe Rebekah naa tsea'háanéhe Rebekah. Taanaaseotšššeha naa taéváhé'óhtse naa tsevéstomóho néhe tséá'enáta'e hee'haho. Tsétó'hešétanóse ma'heo'o naa néhe'se néhe Abraham hestotse'ono tséstanéstomónése tséstanéstóvóse tséhetsése móhnéšé-néstanéoeotséhéhe naa móstamáxa'éšenáhéhe ho'eva móstáháóena'tovóhevóhe Ma'heóneva. Naa néhe'se móstané'tovóhto'hehéhe héne tséno'eohtseséstse hheóvema'kaeta naa vó'komema'kaeta naa netao'o tsépéva'etse hone'óonótse naa héne móstaméttóhenótse Rebekahevaho. Naa mato hová'ehótse tséháoemétsee'éstse móstamétóhenótse néhe hestatanemo naa heške. Naa néhe'se néhe Abraham hestotse'ono naa néhe hetanóho tsévé'óhtsémaese móstaméséhehevóhe naa néhe'se móstaovéšenáhevóhe. Naa néhe'se tséhméovóona'otse tsástato'évóse tsé'tóhe hetane móstatséhétóhevóhe rebekahevaho hevo'èstanemo naa hétsetseha nátaévaaséhóo'óhtséme hááháóhe tséá'ená'éstse tséhvo'èstanéhevése naa Rebekah heške naa néhe hestatanemo móstséhétóhhe vovóhe tsé'tóhe hetanóho, "Heá'áhama tsé'tóhe káse'éehe náme'éšenenóvévó'óhtsémaene heva máhtóhtóhéé'ése naa néhe'se néme'tamóneasevé'óhtsémaevo naa tse'tahe Abraham hestotse'ono móstséhétóhevóhe névé'hestometanó'tovéme Ma'heo'o náéševéstáhema naa ééšenéhésó hétséhéóhe tséhéséhého'eohtséto. Naa néhe'se hétsetseha néhnétse'ovemeno tséstó'seévatséhe'óhtsétse hétséhéóhe tséxhéstaease tséá'ená'éstse. Móstséhétóhevovóhe, "Táaxa'e naa nétaonóomone rebekah naa néstanéstséstovone tséhešétanóse. Naa néhe'se móstaonóomóhevovóhe rebekahevaho móstatséhétóhevovóhe, "Móhe hétsetseha tsé'tóhe hetane néstseasevé'óhtsémo?" Naa móstséhéhehéhe, "Héhe'e," naa néhe'se móstanétse'ovóhevovóhe móstaosáanenétse'ovóhevovóhe Rebekah tséstó'se asevé'óhtsémoše tsé'tóhe Abraham hestotse'ono, naa néhe hetanóho tsého'vé'óhtsémoše. Naa néhe he'óho tséohke-

véstáhémaese Rebekah mato móstaasevé'hahtséhéhe. Naa néhe'she móstaéestséstovóhevovóhe Rebekeahevaho komaahe tséto'séhešepéve'tóó'ése Ma'heóneva. Naa tséhevásemé'továtse nēstanéhešetová'tovatséme tséto'séhešéhešké'tóése vonesto tóoneeto nevo'ēstanemo tsevonoemeo'o naa mato tsé'tóhe tóoneeto nevo'ēstanemo tseohkemáhehó'táhnovo netao'o henótamevóho. Naa néhe'she naa néhe hestotse'ono hé'e mó'ěšéháa'éhahehéhe naa hóséstse káse'éeheho mato hestotse'ono móstatáxevonéhnéhevóhe néhéóhe pa'e'pa'onáhéstóva naa néhe'she móstaasevé'óhtsémóhevovóhe nehe Abraham hestotse'ono. naa néhéóhe tséstaaméhóxovéstávávóse. Naa néhe'xóvéva hápó'e Isaac hénéhéóhe móstanenóvéheohéhe tósa'e vótáhééno Ametanéne-Ma'heo'o Tséohkevómá'éstse mó'óhkéhestóhehanéhe. Néhe'she móstaéváhóo'óhtséhéhe hénéhéóhe tséhvo'ēstanéhevése nómáhéstó'e hénéhéóhe ho'eva Canaan tsé'óhkéhestóhetse. Naa no'ka hetóeva néhéóhe móstaéeeameóhtséhéhe tóhtóó'e naa móxháoenaveoo'hetanóhéhe. Naa néhe'she tséstatséhetóó'óse móstavóomóhevóhe tse'tohopa'e'pa'onáheho. Hápó'e vétséno néhe'xóvéva tséhnēšenáametáhoo'ése Rebekah mósta-tséhetóo'óhéhe naa móstavóomóhevóhe Isaacevaho. Móstáhómeka'a'xéhéhe. Móstséhetóhevóhe Abrahamevaho hestotse'ono, "Tsé'tóhe néváése hetane tséne'améhétoo'e'óótse móstséhetóhevóhe, "Nea'haanéhe tséá'ená'éstse hee'haho Isaac." Rebekah móstavé'šéhóoméne'ó'hahtséhenotóhe hestséva'kéehéstoto. Naa néhe'she néhe Abraham hestotse'ona naa Isaac móstatóo'e'óváhstéhevóhe naa néhe hotse'ono móstamáhemé'éstomóehévóhe netao'o hová'éhe. Naa néhe'she Isaac móstatséhe'óhtséhohevóhe Rebekeahevaho hénéhéóhe heške tséhvéetsése tséhméhaevo'ēstanéhevetsése. Naa móstavéstoemóhevóhe. Isaac móxhoháeméhotóhevóhe Rebekeahevaho. Naa héne móhvé'šéhéestáhahéhe tséhmé'etanó'tóvóse heške tséhnaetsése. Naa Sarah tsé'ěšénaa'ése Abraham móstaéváhósevéstoemóhevóhe he'óho Keturah mó'óhkéhestóhehevóhe. Móstanaesóhtóhnéhnéhevóhe tsé'tóhe móhmáhehetanévéhevóhe. Naa Abraham tséssó'eametanénese móhmaemétóhenótse hová'ehótse néhe hee'haho tséssáahetaa'heškéhévóse sarahevaho. Naa néhe'she móstaaseméahénótóhe ho'eva néhéóhe móstatséhešeméahénótóhe éše'he tséhne'óhkéhésemé'éhnése. Móhnéhešetanó'tovóhevóhe hénéhéóhe a'e tsésto'sésáavo'ēstanéhévévóse hee'hahho Isaacevaho tséhvo'ēstanéhevetsése. Isaac nea'háanevóhe hee'haho netao'o hová'éhe tséhetaa'eá'éno móhmétóhéhe. Naa Abraham mó'ósee'eéseéna'héhéhe no'ka máhtóhtóhnó'e nésóhtóhnó'e hóhtáhnóhe móhnéhestóheanáamáhéhe tséhnaa'ése. Naa néhe hee'haho Isaac naa Ishmael néhéóhe mó'áhto'óhoehevóhe tsé'áhto'óhehetsése tséméhaevéstoemose Sarahevaho hénéhéóhe

vóxéva tséxhohtóvase áhto'òhehestòte. Naa Abraham hevovóenóhtseto Ishmael móhmáhtóhtóhněšéhevóhe hee'haho móhmáhtóhtóxéhevóhe móxhóhtáhněšéhevóhe] óxése héněhéóhe móhvo'ěstanehevėhevóhe tséhvo'ěstanehėvėvóse néhe hóséstse Abraham tóoneeto hevo'ěstanemo táháohe ęše'he tséhne'òhkėhésemé'ėhnėse héněhéóhe móhvo'ěstanehevėhevóhe. Naa Ishmael tsé'ęšeno'kamáhtóhtóhnó'e [hóhtòh] na'nó'e hóhtáhněsòhtòheaénámase móhnaehėhe. Naa Ma'heo'o móstaněšeamepėve'tovóhevóhe Isaacevaho héněhéóhe móhvo'ěstanehevėhėhe votáhėénonė Ametanėne-Ma'heo'o. Tsé'òhkevóomá'ėse tsėohkėhestóhetse. Naa heta'háanetsėhe tsėhetósemėse Abraham hee'hahoo Isaac. Isaac tsėhnėvo'eaénámase néhe'xóvéva móhvėstoemóhevóhe Rebekahevaho naa néso'ea'e mó'ęševėstoemáhtsėhevóhe. Naa Rebekah móho'nóėšenėsonėstse néhe'se Isaac móstáháoenaavomotáhohevóhe néhe tsėvėstoemose tsėsto'sėhenėsonėhetsėse Ma'heo'o móstapėvatsėstòhehėhe tsėheševėestomó'hėse naa Rebekah móstáhóse'ėhėhe. Naa néhe'se tsėstamomó'otsetsėse henėsono hotómá'e ta'se mó'òhkeee-nėševemomó'otsėhevóhe hótáhtse mósto'sėhestáhkėhnėvoehnéhėhe naa ta'se mó'òhkėxaemėotáhtsėhevóhe hotómá'e tsėohkėhešė momó'otsėvóse. Naa hé'tóhe móxho'nópėvátsėsto Rebekah naa móstsėhehėhe, "Násáapėvátsėstóhe tsé'tóhe tsėhešėmomó'otsėvóse hotómá'e naa tseosehávėséva'e tsėhnėéhóvėto tsé'tóhe hestáhkeho máhvė'ėėšemėotáhtsėvótse hotómá'e naa tseohkenėšeamemėotáhtseo'o ma'taėšėhestáotsėvótse. Naa néhe'se móstáhėhaoena'tovóhevóhe Ma'heóneva móstanėstsėstovóhevóhe, hėnová'ėtsėnėse hé'tóhe tsėhésetsėhesotse." Naa néhe'se Ma'heo'o móstsėhetaehevóhe, naa tsé'tóhe hestáhkeho ma'taėšėoėšėėvótse tsenėsováheo'o vo'ěstaneo'o tóoneeto hevo'ěstanevėvóho tsema'xevonėstóxeo'o vo'ěstaneo'o tsėhéóhe tsėhnėsováhėvóse naa tseohke taomemėotáhtseo'o nonámé'tó'e naa néhe na'ėstse hestáhkeho naa néhe tóoneeto hevo'ěstanemo tseoseehoháatamaahóho. Naa néhe na'ėstse tsėsáanéhe'xóvéhoháatamaahėheo'o naa néhe tsėhoháatamaahese vo'ěstameo'o tsėhėstáheo'o néhe hestahke tsėtsėhe'kėhaestse naa néhe vo'ěstaneo'o tsėhėstáhese néhe hestahke tsėháa'ėhaestse tóoneeto hevo'ěstanemo tsemomóonėheveo'o tseohkėhotse'ótovo néhe tsėtsėhe'kėahėtsese hestáhkeho naa tóoneeto hevo'ěstanemo tseohkėhotse'óhevomotáhovo, "Ma'heóneva móxhetaehevóhe. Naa néhe'se Rebekah tsėstaėšenėhestóhe-ęše'hámase néhe hestáhkeho móostáhėstáotsėhevóhe naa néhe tsėvovóehėstáotsėstse móhmáhema'o'ėėváhėhe naa móhma'xemáhėmé'hováhėhėhe Esau móstaohkėhestóhehėhe. Naa néhe'se néhe tsėnéxa'ónėstse tsėhnėxhestáotsėse móhnėxhėotoonóhevóhe Esauhestsėstóne, néhe Jacob móstaohkėhestóhehėhe óxhóetoostėstanonėnėstse móxhešėtsėhėsevėhėhėhe Isaac móhnaesóhtóhnó'eaénámáhėhe

tsé'tóhe hestáhkeho tséxhestaotsévöse. Naa tsé'tóhe hetané-ka'ěškóneho tséstaěšéévöse naa tséstaěšehetanévévöse Esau mó'òhkéhoháenòhtóveémòhónéhéhe naa hénéhóhe mó'òhkepévatsèstòhéhe tóhtóó'e tsé'òhkevo'èstanéhevístovetse naa móhnéheševò'èstanéhevéhéhe. Naa mé'tó'e Jacob mó'òhkéhe'kéhohéhe mó'améhe'kotoevo'èstanéhevéhéhe [móxhe'kotse] naa Isaac móxhehpéhoháeméhotòhevóhe néhe hee'haho Esauhevaho tsé'òhkéhomá'xepévé'átòse tsé'tóhe netao'o hováhne Esau tséohkého'o'xese. Naa mé'tó'e Rebekah móxhoháeméhotòhevóhe Jacobevaho. Naa no'ka'ěšeeva Jacob tséhněšenáma'xe'héesevóhóhnòse móněškeho Esau móhněxho'è-hóo'òhtséhéhe móhne'eévàho'héeneémòhóméhéhe naa mó'oseehoháeanáhéhe. Jacobevaho móstséhetòhevóhe, "Náoseema'xéhoháána ta'se náto'séxamaeávooneotse táaxa'e héné hósèstse [nátamaneotse or nátanomenéotse] tséma'óome hohpe tséhéesevóho'hómo. Naa Esau tséhvé'něheese Edom máto mó'òhkéhestóhehéhe Tséma'etátse móxhešetséhésevéhéhe. Jacobevaho móstséhetaehevóhe naa néstàhoxomátse naa oha néxhohtóvòxeo'o hé'tóhe tséhvovóenòhtseveto komááhe hová'éhe netao'o tséto'seméhaenàha'enomo náhtanàha'ena ma'taěšenaa'èstse tséhéhétse.

25 (not revised)

³² Naa Esau móstatséhehéhe, "Naa nómonéhe'se, néstamétátse héné náme'tóněšéhéhotse'óhta hé'tóhe tséto'séhetaa'nàha'enómo ma'taávooneotséto," móxhehéhe. ³³ Nèhe'se Jacob móstatséhetòhevóhe, "Naa hétsetseha né'oné'seómevèstomevèstse hé'tóhe netao'o hová'éhe tséto'séhešemétseto tséto'séhetaa'-nàha'enomo. Naa nèhe'se Esau móstavèstomevóhevóhe naa móstamáhemétòhéhe netao'o hová'éhe Jacobevaho tséto'séhetaa'nàha'eno. ³⁴ Naa nèhe'se Jacobevaho móxhoxomaehevóhe kóhkonóheo'o naa héné hohpe. Esau móstamáha'hahtséhéhe héné mésèhestòtse naa móstamaneotséhéhe naa nèhe'se a'e móstaévaoháeta'òhéhe. Nèhe'se móstaéváhóseaseohtséhé. Naa nèhéóhe móstanéheševóo'èstómanéhéhe Esau ta'se tséhéóhe tsésoáahová'èhétsèstóése netao'o tséto'semàhenàha'eno. Tséohkenàhe'enomévöse vovóehnòhtseto.

26 (summary)

¹ Naa móstaněšeamé'xóvèhanéhe nèhéóhe móstama'xe-ovávoonèstovèhanéhe ho'eva naa móstatónèstòheáénoo'èhanéhe tséssó'eametánéněse Abraham máto nèhe'xóvéva móhma'xeovánèstovèstovèhanéhe Ma'heo'o móstàho'eo-hé'tovóhevóhe Isaacevaho. Móstatséhetòhevóhe, "Nèstsevé'tsèhe'ohitse hétséhéóhe Nèhpa'ósané-ho'eva Egypt tséhněšenáameávoonèstove. Hétséhéóhe něšeamévo'èstanéhevèstse

tséhéóhe ho'eva. Néstavé'óhtsemátse naa néstapévo'eehátse. Naa he'tohe náhó'tse tséheševéstomevo eho Abraham naa hé'tóhe netao'o ho'e Canaan tséohkèhestohe tséto'semáhemétamo netao'o tóoneeto hevo'éstamo. Néstapéve'továtse eho ná'ameáahtova néhésepéve'továtse eho ná'ameáahtova. Naa Ma'heo'o móstaosepéve'tovóhevóhe Isaacevaho móstama'xe-asétóováhéhe móhma'xeá'enóhevóhe netao'o hováhne naa hotse'ono. Naa néhe'se Esau tséhnévo'eaénámase móhvéstomóhevóhe neše he'óho, móstanéše'eváhéhe néhéóhe móxhéstáhevóhe néhéóhevo'éstaneo'o a'e tsémaevo'éstánéhevese. Hittites tséohkèhestóhetsyse. ³⁵ Naa tsé'tóhe néše he'eo'o mó'óhkéhávéséve tanóhohevovóhe Isaacevaho naa Rebeccahevaho.

27 (not revised)

Isaac blesses Jacob

Naa Isaac móstaéšeéna'hehéhe naa móstano'eó'o'enéhéhe no'ka éšeeva móstaonóomóhevóhe néhe hee'haho tséháa'éhahétsese Esau móxhetóhevóhe tséhee'hahé'továtse hee'haho móstséhešeno'éstóehévóhe, "Hénová'été?" Naa móstséhetóhevóhe, "Náéšeéna'he hétsetseha. Naa a'e náto'séhováne'e. Naa néxhéstánótse nematšéške naa maahótse naa taaseémóhónéstse hová'éhe né'éxáho'o'xévomotáxeo'o naa hé'tóhe hóséstse ho'évohkóhtse ho'oestseo'o néhetáho'homeo'o tséohkepéve'áhtómo. Naa néhe'se néxhéoxomeo'o naa ma'taéšeméséto hénéhéóhe néhnéševéstomeo'o. Naa néstáháoenvomotahtse. Náhtavéestomevo Ma'heo'o néstsepéve'tova hápó'e tséhešepévé'tóó'ése. Naa néstsenéhešého'óxéháoenvomotahtse tséssáahe'séhováneehéhéto. Naa Isaac tséhnéšenáame-éestséstóvóse Esauhevaho Rebecca móstávenéstovóhevóhe Isaacevaho tséhetsyse. naa néhe'se tséstaášeaseémóhónése ⁶ Esau móstséhetóhevóhe Jacobevaho, "Naa nátávenéstóve eho étséhetóhe Esauhevaho, ⁷ "Táhémóhénéstse naa né'éváho'o'xévomotáxeo'o naa hé'tóhe ho'oestseo'o ho'évohkóhtse tséohketó'tae-hešepévé'áhtómo. Naa ma'taéšemá'seméséto néstáháoenvomotahtse néstsého'óxéháoenvomotahtse. Naa néhe'se tséssáahe'séhováneehéhéto náhtavéestomevo Ma'heo'o tsésto'sepéve'továta'e éhetóho Esauhevaho, "Móxhehéhe Rebecca. Naa Rebecca móstanéšeamene'hóvováhéhe móstatséhehéhe, "Jacob, tséhee'hahé'továtse, né'áahtovéstse naa néhešéveo'o tséto'séhetátse. Naa tséhéóhe tatséhe'ohtséstse tséhnéévóse tsé'tóhe kósáne. Naa néhe'se neše kósáne tsétó'nésetahe'keómese né'éváho'eotséhóóno naa náhtanéhetáho'noo'o tséohketó'taehešepévé'atóse naa néhe'se hé'tóhe ho'évohkóhtse táhémetoo'o eho táhéoxomoo'o kómááhe mé'tó'e néstáháoenvomotaha, "Naa Jacob móstéhetóhevóhe heške, "Náhko'e, naa Esau éoseema'xemé'hovahe naa návésemé'hováhéhe. Ného'ééhe náhtsene'onáxemáxana naa

tsetanéhešéhéne'ena tséheševá'neoe'kéhé'tovo. Naa náhtsenéhnóhpaehóoma. Náhtsésáa'évavéestomevóheha Ma'heóneva tséstó'sepéve'too'etsése. Naa néhe'se heške móstséhetaehévóhe, "Tséhee'hahé'továtse, naa eho máhvé'eehóomáta'e mé'tó'e héne náhvé'eehóomáta'e mé'tó'e héne náhtsého'éhótaa'e. Naa néstsesaaho'éhótaéhe. Naa nómonéhe'se sá'néhešévéstse tséhetátse. Néxhéno'otsěšenano tsé'tóhe kósáne." Naa néhe'se Jacob móstatséhe'òhtséhéhe naa neše néhe kósáne tsétó'něšetaepéváhétsese móhnéxho'eotséhohevóhe. Naa heške héne ho'évohkóhtse móstáho'oestséhéhe. Tséohketó'taehešepéve'ahtotsése heéháme móstanéhetáho'hohéhe. Naa néhe'se Rebecca móstáheseváenomóvóhenótse Esau hestone'óonótse tsétó'něšetaepéva'étsee'éstse néhéóhe tsého'tátsee'éstse hotámá'emóstséhetóhevóhe Jacobevaho, "Hé'tóhe ésta'háhtséstse Esau hestone'óonótse naa néhe'se héne móstáhestanóhenótse kósáne hesto'éeve naa néhéóhe móstapáhoenomóvóhenótse páhoenóhéhe Jacob he'áhtseneva naa néhéóhe hehané'e tséssámé'hováhéese kómááhe éméstamé'hováhe tséhešemé'hováhetsése Esauhevaho. Naa néhe'se héne móstamétóhéhe ho'évohkóhtse tsééšéxáho'tatse naa héne kóhnóheo'o tséno'honóhto. Néhe'see Jacob móstatséhe'oohehéhenéhéóhe Isaacvaho tséxhoetsése. Móstatséhetóhevóhe, "Ného'e," Naa heho móstséhetaehévóhe, "Hénová'éto? Tséhee'hahé'továtse nénéehóvehe?" Naa Jacob móstatséhetóhevóhe, "Naa nánéehove Esau tséháa'éhaestse naa náéšenéhešéve tséhešéhe to tséto'séhešévéto naa sá'to'éotséstse naa meséstse hé'tóhe ho'évohkóhtse tséna'tóné'tóme tséhnééhóveto kómááhe néstsenéxháoenavomotaxe. Náhtavéestomevo Ma'heo'o tséto'séhešepévé'tóó'ése néhe'se Isaac móstatséhehéhe, tséhee'hahé'továtse nétaoseetónéšenéhena'tóneohe. Naa Jacob móstséhetóhevóhe, "Naa nátaomenonótovahe, naa néhe nema'heóname návéstáhema." Isaac móstséhetóhevóhe Jacobevaho, "Tséhee'hahé'továtse káhkése táaxa'e néxho'éhnéstse kómáhenéstamáxanátse kómáhe náhtaoné'seóméhéne'ena hea'e néoné'seóme = Esau = hene tséhee'hahéto naa móhe hea'e hová'áháne. Néhe'se Jacob a'e káhkése móstáhoo'néootsé'tovóhevóhe heho. Móhnéhmáxanaehévóhe naa néhe'se móstséhetaehévóhe nétávenanéahtovátse ta'se néxaenéhe'se'hahé Jacob tséheše'haese naa oha ne'áhtsenótse ta'se Esau's. Naa móho'nó'oné'seóméhéne'eno tsé'tóhe tséva'néhešenéhésémanetsése hee'haho. Jacobevaho tséhvé'mé'hovátotse héne he'áhtsenótse hápó'e tséhešemé'hovávéhe'anatsése Esauhevaho. Naa mó'éšeto'setó'něšeaséháonavomotáhevóhe néhe Jacobevaho. Móssó'távetsěške'eoo'hetanóhéhe móstáhósenóhtséstovóhevóhe Jacobevaho, "mónéoné'seómenéehove Esau?" Naa Jacob móstatséhehéhe, "Naa héehe'e nánéehove. Isaac móstéhehéhe, "Naa

Genesis

táaxa'e néssá'hoxoméstse! Naa ma'taéšeéne'hanáto
néstáháoenavomotahtse náhtavéestomevo Ma'heo'o
tséto'sèhešepéve'továta'e." Naa néhe'se móstáhoxomòhevóhe héne
ho'évohkótse naa móstano'manòhohevóhe. Naa néhe'se Isaac
tséstaéšeéne'hanáse móstséhetòhevóhe Jacobevaho,
"Tséhee'hahé'továtse néxhévòseméstse. Néhe'se Jacob a'e
móstáho'èhnéhéhe móstavósémòohevóhe heho. Naa heho
móhmatóhtòhetséhenótse hestone'óonótse. Naa héne
tséhešeméa'hatse móstananomóvòhenótse Esau hestone'óonótse.
Naa néhe'se móstaaséháoenavomotáhohevóhe Jacobevaho
móstséhešéháoenáhéhe, "Táaxa'e naa tséhee'hahé'továtse
tséohkepéveméa'xeto ta'se héše'ke hé'tóhe Ma'heo'o tsépévé'to naa
Ma'heo'o nétanéheševéestomevátse hétséhéóhe tséto'seohké-
he'kóovéne'o'e kómáhe tsetaohkévé'séhe'kóova hé'tóhe ho'e
kómáhe hová'pehe netao'o tsétaohkepévéhóné'o. Naa mato
nétanéheševéestomevátse Ma'heo'o hone'ó'séstséstse netao'o
héováestse pénòhéó'o tséohketo'semésévòse vo'èstane'o. Naa
mato tsema'xèhoé'tónéstse menótse naa matto héováestse
tséohkeo'enee'éstse. Naa náhtano'néheševéestomevo Ma'heo'o
tsé'tóhe netao'o vo'èstane'o néstsenéxhotse'óhevomotáhéé'e naa
netóoneeto nevo'estanemo. Naa tseohkemáxa'éséne ho'eva
tséhnéhóvése naa tóneeto nevo'èstanemo. Tsésto'seohke-
ono'átamaése naa Ma'heo'o mato nétanéheševéestomevátse
nénéehove naa tóneeto nevo'èstanemo néstseho'emaótoo'o
tsé'tóhe ésemáhe hevo'èstanemo naa tóneeto néhe neško tóneeto
hevo'èstanemo. Naa vo'èstane máhvé'eehóomaése héne néstseéva-
taomého'èhótaa'e ehóosanestótse naa máhvé'pévé'tóése naa
Ma'heo'o návéestomevo hápó'e tseévapéve'tovóho néhe
móhnéhetóena'tovóhevóhe Isaac hee'haho. Naa Isaac tséstaéše-
má'séháóónáse a'e Jacob móstanoo'otséhenotóhe heho. Naa Esau
móhne'éváho'héémóhénéhéhe naa néhe'se hápó'e Esau
móstaosáaného'oestséhéhe ho'évohkótse móstanéhetáhá'enéhéhe
tséohkéhešepéve'ásenetsése heho. Tséstaéšééxáhá'énése
móstaéseotséstóvòhéhe néhéóhe heho tséxhoetsése.
Móstséhetòhevóhe, "Ného'e, tomóhtóeotséstse naa hé'tóhe méséstse
ho'évohkótse tsého'eotséstomótáhátse kómáhe néstsenéx-
háoenavomotaxe tavéestomevoo'o Ma'heo'o tséto'sèhešepé-
pévé'tóó'ése. Isaac móstséhetòhevóhe, "Néváéso nénéehone? Naa
móstatséhetòhevóhe heho, "Nánéehone Esau tséháa'éhaestse
nee'ha." Naa Isaac ta'se móstaanonoveotséhéhe móstatséhehéhe,
"Naa nevá'eseéstse tsé'tóhe tsééšéáahtse'na'hótse hováhne naa
náho'héoxomaa'e hé'tóhe ho'évohkótse tsépéveéno'etse
náéšéáahtse'mese tséhéóhe tséhe'sésáa'ésého'èhnéheto naa
náéšéáahtse'no'háoenavomotaho Ma'heo'o nátavéestomevo
tséto'sèhešepéve'too'ése naa tseoné'seómenéheso
mónáme'tóméšééváhéesttana naa mato nánáme'tónéšéévá-

héménanóne. Naa néhe'še Esau tséstanéstóvose heho tséhetaa'ése móstama'xetáhpe'e'hahehéhe móstaoseehávésévetanóotséhéhe néhe'še móstséhéhehe, "Naa ného'e hápóo'e tséhnéehóvéto néhnéšeonéséháonavomotaxéstse tavéestomeveo'o Ma'heo'o hápó'e náhtsenéspéve'tove. Naa Isaac móstséhetóhevóhe, "Naa tsé'tóhe ésemahe ééšéáahtse'ho'eohe naa mónáne'oe'kéhé'toehéhe ta'se ééšéáahtse'nomáhtseohe tséto'seméhaehestséhóve naa mé'tó'e ma'heóneva tseosepévé'tóó'e naa néméhnéehove Ma'heo'o tséto'seoseeméhaepéve'tovóse. Naa Esau móstséhetovóhe heho, "Naa Jacob móspévenéheševéhehéhe Jacob énéhesévone Oe'kéhéhe néxa náne'éšeo'e'kéhé'tova. Návovóemáhehestanomoo'e netao'o tséto'seméhaenáha'enómo máhnaeto tséheševovóoehnéhtsévéto naa hétsetseha náne'éšéhóséhestanomooo'e hé'tóhe tséto'seméhaevéestomó'hevomótáxeto Ma'heo'o tsésto'sepévé'tóó'ése móhová'éhe-ésáa'eváho'táháne éme'hósenéstséstovótse Ma'heo'o tséhnéehóvéto. Naa Isaac móstséhetóhevóhe, "Tséhee'hahé'továtse hová'éhe nésáaxaetónéšéevavé' sevéstáhématséhe náéšéáahtse'-néheve tséto'séhešého'emaóvata'e naa nevóohestoto tseohkéhotse'óhevomotáhovo naa tóoneeto nevo'éstanemo tsemomóonéheveo'o. Náéšéáahtse'no'néheše véestomevo Ma'heo'o tsésto'sepévone'otse heénano'estótse. Naa néhe'še Esau móstanéšema'xeamemomóhtsemóhevóhe heho. "Ného'e hea'e na'éstse hová'éhe ésó'he'eotse tséto'sevéestomó'hevomótáxeto Táaxa'e onéséháoena'toveha Ma'heo'o háoenavomotaxéstse." Naa néhe'še Esau móstama'xeasetáhpe'a'xanéhéhe. Naa néhe'še Isaac móstséhetaa'mé'éstomevóhevóhe Esauhevaho tséto'séhesotse vo'éstanéhevestótse. Hová'éhe tseohkésáahésóháne he'ama tséto'seohkévé'šéhe'kóovóma'o'e néstó'e. Hová'éhe tseohkésáapévéhóne'óhane hénéhéóhe néstó'eva. Nénéehove naa tóoneeto nevo'éstanemo tseméo'evó'éstanéheveo'o. Tseohkévo'šéméo'énovótse mótséškehótse tsétótáhpe'ótsee'éstse Jacob naa néhe tóoneeto hevo'éstanemo tseohkého'emaóevoo'o nénéehove naa néhe tóoneeto nevo'éstanemo. Naa néhe'še hó'ótóva nénéehove naa néhe tóneeto nevo'éstanemo hé'tóhe néstseméóhtánóvo néstseohkésáa'évaáahtovóhevoo'o naa néhe'še tseéného'emaóevoo'o ma'óhkésáa'évaáahtovóhése naa Esau mó'ohkeosepéotóhevóhe hevásemo, tséxhomá'xenehešéháoenatsése heho netao'o tséxháoenavevéestomevotsése Ma'heóneva tsésto'sepévé'tóvóse Jacobevaho. Móstséhešetanóhéhe, "Ného'ééhe a'e étó'senovóséhováne'e naa náhtanéšéšévéme naa néhe'še náhtana'ho tsé'tóhe tséhevásemeto. Naa oha na'éstse móstáhéne'enáótsé'tóhéhe tséto'séhešévése Esau naa móstáhéhohta'haovóhevóhe Rebekahevaho.

28 (not revised)

Nèhe'se móstaonóeoesemóhevóhe Jacobevaho. Móstséhetóhevóhe, "Nae'ha naa tsé'tóhe tséhe'néheto mónéévaooxóhe'éexatanó'toehéhe naa mónéna'hátanó'toehéhe naa hétsetseha né'áahtovéstse: taonótoveaseoheo'o ta'se taasésóhpa'xéo'o hétséhéóhe tatséhe'óhtseo'o háá'ěše tséhvo'ěstanéhevése tséhe'néhéto Laban éheševéhe hénéhéóhe máhoéstóva Haran éohkéhestóhetse naa néhéóhe nëše[vése]vo'ěstanéhevemoo'o Laban ta'e ma'ěšeenemomáta'eestse tsé'tóhe tséhe'néheto naa ma'ěšeno'vonetanó'to tséhešé'tovóse naa néhe'se ma'ěšenéheso vo'ěstano náhtatséhešeméanótse néstáhéhohta'haova naa néhe'se nè'éváhóo'óhtseo'o naa néhéseaseméa'továtse kómáhe/nonohpa séetó'e'se néstsésáavona'ó'hatséhéme tsénéséhe'hahé'tovatsése. Naa Rebekah móstáhéve'hoomóhevóhe heéháme naa móstséhetóhevóhe, móstaohkeonéhamó'anéhéhe, "Náoseeoetsetanó'tovamóhe tsé'tóho nóta'óho Esau tsévéstoemose. Naa Jacob ma'tavé'hósevéstoemótse néhe na'ěstse káse'éeheho hétséhéóhe tséhéstáhétsese Hittites tséohkéhestóhetsese hápó'e tséheto'eétáhetsése he'neho navo'ěstanéhevestótse tseosehávéséva'e tséhnéhóveto, náme'něšena'e. Naa néhe'se Isaac móstaonóomóhevóhe hee'haho Jacobevaho tséstaéšemá'semásetséstóvóse móstséhetóhevóhe, "Néstsevé'véstoemo káse'éehe hétséhéóhe tséhéstaestse tséhéóhe vo'ěstane'o tsémaevo'ěstanéhevése. Mé'tó'e hétséhéóhe tatséhe'óhtséstse neměšéme Bethuel tséhvo'ěstanéhevése Mesopotamia éohkéhestóhetse hénéhéóhe tséhvo'ěstanéhevése naa néhéóhe tséhešéheto Laban máto évo'ěstanéheve néhe na'ěstse hestónaho véstoemamoo'o. Naa náhtanéhešéháóená'tóvo Ma'heo'o tséno'keoné'seóméhoháema'heónevéstse néstsepéve'tova ma'táhevésevoonevótse naa néstsema'xevonéstóhnóéhne naa tsé'tóhe tóoneeto nevo'ěstanemo heováestse tséhestao'o. Naa náhtanéhešéháóená'tóvo Ma'heo'o, hápó'e néstsenéhešepéve'tova tséxhešepéve'tovóse neměšémevaho Abrahamevaho. Naa náhtano'néhešéháóéna hé'tóhe netao'o ho'e néstsemáheá'éna tséhvo'ěstanéheveto. Tséhéóhe nésáakánoméhéstáhéhe hé'tóhe ho'e Ma'heo'o éhméto Abrahamevaho. Naa móhnéhetóhevóhe Isaac Jacobevaho. Naa móhnéhešéháoenavomotáhohevóhe naa néhe'se Isaac móstaase méahénótóhe Jacobevaho hénéhéóhe móstaaséhóxovéstaváhéhe móstatséhe'óhtséhéhe hénéhéóhe ho'eva tséhvo'ěstanéhevetsése hešeho Labanevaho, tséhee'hahé'toese Bethuelhevaho, Aramean vo'ěstane'o mó'óhestóhehevóhe naa Rabekah móxhe'néhehénótóhe tsé'tóhe Labanevaho. Naa Rebekah éhešé'tóó'e Jacob naa Esauhevaho. Naa néhe'se Esau tséstáhéne'eno Isaac mó'áahtse'hóseháoenavomotáhohevóhe Jacobevaho, móstáhósenéstséstovóhevóhe móstáhóse- véestomevóhevóhe Ma'heóneva tsésto'sepéve'toetsése naa máto

móstáhéne'enóhéhe Isaac tséstáhešeasemea'áse Jacobevaho,
 tséstó'séhéevésevoonetsése hénéhéóhe ho'eva Mesopotamia
 tsé'òhkéhestóhetse. Naa héne móstano'héne'enóhéhe máto Isaac
 tséstséhétóse Jacobevaho hétséhéóhe tséhéstáhese káse'éehého
 néstsevé'véstoemo na'éstse naa Isaac máto móstáhéne'enóhéhe
 Jacob tséhešéáahtóvose heške naa heho naa móstaéšéáahtse'-
 asetséhe'òhtséhéhe hénéhéóhe ho'eva Mesopotamia
 tsé'òhkéhenóvetse. Naa néhe'se hénéhéóhe Esau
 móstáhéne'enóhéhe heho tséohkésáahešého'áhéhetsése tsé'tóhe
 he'óho hénéhéóhe a'e tsévo'èstanéhevetsese tséxhéstáhévóse
 Naa néhe'se Esau móstatséhe'òhtséhéhe henéhéóhe hešeho
 Ishmael's hevo'èstanemo tséhvo'èstanéhevévóse naa néhéóhe
 móstáhósevéstóemóhevóhe na'éstse hešeho hestónaho
 móstavéstóemóhevóhe. Naa néhe'se Jacob móstaaseeòhtséhéhe
 hénéhéóhe Beersheba mó'òhkéhestóhehanéhe máhoestóse
 hénéhéóhe heške naa heho móhméhaevo'èstanéhevèhevóhe néhéóhe
 móstaasetséhešéhóxovéstaváhéhe Haran tséhvo'èstanéhevetsése
 hešeho Labanévaho. Naa néhe'se éše'hóho tséstaéšeta'èhnetsése
 móstáho'eohtséhéhe hénéhéóhe tósa'e tséhma'heónoometse naa
 néhéóhe móstavééhéhe móstáhámòhtséhénéhéhe naa néhe na'éstse
 ho'honaa'o móhnèxhestanóhevóhe naa móstáhotse'ótóhevóhe
 móstama'èstanéhénótóhe néhe'se móstaovèšenáhéhe.
 Naa tséhnéšenánaóotsése móstaováxenáhéhe naa hétséhéóhe
 heováéstóva móstavóòhtóhéhe e'evonóho'o he'amo'oméé'e
 móhnèxhéseanóheestóhanéhe naa móstáxóneeháhanéhe ho'eva. Naa
 hósèstse ma'heónéhotse'ono móhne'ameanóhevonéhnéhevóhe
 hénéhéóhe he'amo'oméé'e naa mé'tó'e hósèstse
 móstaévaamee'evonéhnéhevóhe. Naa néhe'se hénéhéóhe
 heováéstóva Ma'heo'o móhnéhvóo'èstómané'továhtséhéhe
 hénéhéóhe a'e móstanéé'tohevóhe Jacob naa néhe'se
 móstséhetahevóhe, "Nánéehove Ma'heo'o neméšéme Abraham
 tséhema'heónéhamé'tovose naa máto eho Isaac naa hé'tóhe
 néto'semetátse nénéehove naa tóoneeto nevo'èstanemo hé'tóhe ho'e
 tséššééšenato. Naa tóoneeto nevo'èstanemo néstsevonéstóxeo'o
 tsetšéšépevévoneomeo'o tsema'xeasemanáha'oo'o. Totáhéosta
 tséhestanánóvo hé'tóhe ho'e. Naa tséhnééhóveto naa tóoneeto
 nevo'èstanemo náhtapéve'tovoo'o tsé'tóhe netao'o vo'èstameo'o
 netao'o hétséhéóhe ho'eva. Táaxa'e naa hétsetseha néhe'se
 néstavésevátse naa néstaohkéno'hóoma'ovátse netao'o
 ma'tatséhe'òhtseto naa tséhéóhe néstseno'évapévèho'è-
 hóo'otsehátse tséhéóhe ho'eva. Naa mónéme'tséhé'séhénootátse
 naa náhtamáhenéhešéve netao'o tséhešévéstomevátse. Naa néhe'se
 Jacob tséstášé'èotsése móstatséhehéhe, "Šaa! Ma'heo'o tséhéóhe
 móoné'seómèhoehéhe naa nássáaxae'éenèhešétanóhe naa
 nássáanèšékánóméhéne'enóhe Ma'heo'o hétséhéóhe éhoo'e,
 "móxhešétanóhéhe." Naa Jacob móstávee'tóhtáhéhéhe

móstšéhešetanóhéhe, "Shaaa! hé'tóhe éoseehoháatamáno'e hétséhéóhe móoné'seómevo'èstanéhevèhéhe Ma'heo'o Hétséhéóhe mótaohkéhéseéstsehnéstovèhanéhe he'amo'oméé'e. Naa néhe'se tséstaméovóona'otse Jacob móstato'èhéhe néhe móstáhestanóhevóhe ho'honaa'o tséma'èstonese nèhéóhe móstanéehohevóhe. Móstavé'sèhetáohaméhenotóhe tsésto'sésáavonetanó'tovoese Ma'heóneva nèhéóhe tséhešeho'èhótaa'èse. Naa néhe'se móstatáxéhénenóhéhe amèške hénèhéóhe ho'honáéva naa ta'se móstáhéóhe ho'honáéva naa ta'se móstáháoenvemétóhenotóhe Ma'heóneva. Naa héne Bethel móstáheševéstóhéhe, Ma'heo'o tséhvo'èstanéhevèse, nésta hé'tóhe máhoestótse Luz mó'òhkeméhaehéstóhehanéhe Turn Aside Place, No'héohstévéno. Naa móstaoné'seómémétóhéhe heéestsestótse Ma'heóneva móstsèhetóhevóhe, "Naa máhnèhvé've[òhtsémeto naa néxhótooma'oveo'o tséhéóhe tsé'amèhóxovéstáváto naa néxhoxomeo'o naa néxhóne'ónaoveo'o naa máta hétséhéóhe né'évapévèho'èhóo'otšéšeo'o naa néhe'se néstàhema'heónèhamé'továtse. Naa tsé'tóhe ho'honáá'e hétséhéóhe tséneehó hénèhéóhe néstseohketšéhešéhéháóéná'tóne naa netao'o hová'éhe tsémétseto hová'éhe néstaohekéévamétátse heva tóhtome hová'ehótse máhnèhmétseto na'sestse héne néstàévamétátse népéveá'èšemenó naa hahoo néhetatséme[no]móhnèhešè háoenáhéhe Jacob.

29 (not revised)

Naa néhe'se Jacob móstáhóseasèhóoxovéstavàhéhe hénèhéóhe ho'eva éše'hóho tsé'òhkèhésemé'èhnetsése móstaame-tsèhe'òhtséhéhe. Néhe'se no'ka éšeeva tséstaéšeto'sèho'eohtsése hénèhéóhe tséstatsèhe'òhtsése móstáho'èhóhtóhéhevótáhéénóne hénèhéóhe tóhtóó'e nèhéóhe móstavóomóhevóhe móhna'nóvàhehevóhe kòsane nèhéóhe móššééšenàhevóhea'e vótáhéénóne. Naa nèhéóhe mó'òhkemanèhevóhe naa ho'honaa'e tsétáhpetátse héne mó'òhkevé'senèhpo'òhehanéhe héne vótáhééno. Naa néhe'se néhe kòsáeve'ho'e óhnèxho'èhémanóhévosèstse néhe hekòsáemévóho mó'òhkeasetanóhevovóhe néhe ho'honaa'o tsévé'sèšenèhpo'òhenésttovetsese naa ohtaéšemá'se-manóhé'hamévosèstse mó'òhkeéváhósetáxeénanóhevovóhe néhe mó'òhkeeváhósevé'senèhpo'òhenèhenovóhe. Naa néhe'se Jacob móstáhého'èhótóhevóhe néhe kòsáevé'hó'e. Móstatšéhešè-néstsestovóhevóhe, Nésenéhasèstse, tósa'e nénèxhé'òhtséme?" Naa móstsèhetàehevovóhe, "Naa nèhéóhe nàhéstáhéme Haran-city. móstsèhetóhevóhe," šéaa, nèhéne'enovovohe Laban tsoehee'hahé'too'èstse Nahor hénèhéóhe tsévésevo'èstanéhevèstse Haran-city. Naa héehé'e nàhéne'enovone móxhetàehevóhe. Naa épévomóhtàhe" nóxhetàehevovóhe. "Tàháóhe tatsèhetoo'òhtse néa'háanevóhe hestánaho Rachel éne'amèhémanóhóho heho

hekòsaemo. Nèhe'še Jacob móstsèhetòhevóhe, "Naa éoseeso'háa'xove ta'se ésáa'ésèho'nèhe'xóvéháne kósáne tsé'òhkemano'manévòse tséhéóhe vótáhéénóne. Naa hétsetsehaéme'nèšemanòheo'o tsé'tóhe kósáne tséhéóhe tsééšèhoese. Naa nèhe'še nàháóhe nàhtaéva tsèhe'òhtséhóhéne tsé'òhkenée'to'hamese nèhéóhe móstsèhetàehevóhe éohkésáanéhešévèstóvéháne náohketonóomóneo'o tsé'tóhe netao'o kósáne ta'e òhtsèhešemàheho'òhtsévosèstse hétséhéóhe naa nèhe'še tsé'tóhe ho'honáá'e éohkemóneasetane nèhéóhe vótáhéénóne naa nèhéóhe náohkemónemàhemano'màheméme. Naa Jacob tsénèssó'nèšemàheameéestsèstovòse néhe kosáehetanpóho Rachel móstáho'èhnèhéhe nèhéóhe móstáho'eotsèhohevóhe heho hekòsaemo. Naa Jacob tséstavóómòse Rachevaho ného tséhnèxho'eottsèhotsèse hešeho hekòsaemo nèhéóhe nóstatsèhe'oohehéhe vótáhééno móstaasèta'ó'hohevóhe néhe ho'hona'o naa móstamanotòhevóhe néhe ho'honaa'o naa móostamanottòhevóhe néhe hešeho hekòsaemo. Naa nèhe'še móstavòsémòhevóhe Rachelhevaho mó'osepévetanóotsèhéhe móstanèšea'xáaméotsèhéhe móstsèhetòhevóhe Rachevaho eho néhètsénotáhe[nòtse] hevásemo Rebekah néhe náheškenòtse. Naa Jacob tséstanèhetòse Rachelhevaho Rachel móstáhóohto'áéottsèhéhe naa móstamé'èstomevòhéhe heho Labanvaho móstsèhetòhevóhe ného'e netsénota Jacob ésemáhe Rebekah hee'haho ého'eóhtse. Naa nèhe'še tsétató'mèhešè-néstomóneotsèse Laban móstáhóohtáhéotsèhe móstatsèheto'áhé-otsèhéhe hénèhéóhe vótáhéénóne móstáhétoo'é'ovòhevovóhe hetsénotaho. Naa móstamásetsèstovòhevóhe naa móstano'vòsémòhevóhe naa nèhe'še móstáhóo'otsèhóhevóhe. Naa nèhe'še tséstáèšemàhemé'èstomévòse jacob Labanvaho netaso'o hová'éhe hénèhéóhe tséhesóotsetse. naa ttséhésèhého'eóhtsèse hénèhéóhe naa Labanvaho móstsèhetàehevóhe natsénota kakhèse néoné'seómèhevóohestove'továhtsema. Naa Jacob nèhéóhe móstatšèšèhoehéhe na'èstse éšè'he móxhotse'óhevomotàhehevóhe hešeho. Naa hešeho móstsèhetàehevóhe Jacob nékánomè-hevóohestóve'továhtsema naa móhe néme'aestomèhéhotse'òtátse nèstatónèšèonénèxòhemevátse naa mátòhéva néto'sètónetoéstóne. Naa Laban móhnèhéševóhe hestónaho néhe tséháa'éhaestse Leah mó'òhkèhestóhehéhe naa nèhe tsétsèhe'kéhaestse Rachel. Naa Leah móstávèhoómetàhehéhe móho'nóoseemo'onaestse Rachelhevaho tséhešemo'onàhetsèse naa mé'tó'e Rachel mó'osepévatamaahehéhe. Naa Jacob móstaéšèho'áhéotsèhenotohe Rachelhevaho. Naa nèhe'še móstsèhetòhevóhe hešeho néstsèhešè-onénèxòhemeveo'o nésòhtòheaa'e nèstáhòtse'óhevomotahtse. Naa nèhe'še nèhéóhe ma'taèšémá'totse'óhéto néhmétseo'o nestóna tséstsèhe'kéhaestse Rachel. Nàhtavéstóémo. Naa nèhe'še móstsèhetàehevóhe, naa épeva'e. Héne nátapévátsèsta tséheto. Naa

tséhéóhe tanëshéhoeo'o naa néxhotse'óhevomotáxeo'o. Naa néhe'še nésóhtóheaa'e móxhotse'óhehéhe tséstó'séhestanóse Rachelhevaho tséstó'sevéstoemóse ta'e móxho'nóxaeohóháa'xóvetse.

30 (not revised)

Naa mé'tó'e Rachel móxho'nóstšéhe'šéhenésonéstse naa móstae'hanótóhevóhe néhe hemeho. Naa móstséhetóhevóhe Jacobevaho, "Nexhóse'étaovéstse naa máto héva náhtanéšenaa'e." Jacob móstamomáta'eotséhéhe tséhetaa'ése Rachelhevaho. Néhe'še móstséhetóhevóhe, "Náne'šéhéma'héonévéhe. Nea'háanéhe tsénéehovéstse tséssáhésétšéhe'šéhenésonéheho. Néhe'še móstséhetóhevóhe Jacobevaho, naa tsealháanéhe tsé'tóhe namomóoname Bilhah véameha naa tsetáhenésone ta'e náhtsetšéhešéhenésone. Néhe'še móstaoosáanevéamóhevóhe Jacob naa móstáhóse'éhéhe naa móstaanéotsé'tovóhevóhe hetanéka'ěškóneho. Rachel, Dan, móstáheševéhohevóhe néhe mé'ěšovoto. Naa néhe'še móstáahtse'hósè'éhéhe móxhóshetanévoehnéhéhe naa Rachel móstáhóseoesevéhohevóhe Naphthali móstáhóséheševéhohevóhe naa Leah tséstáéšeanéotse'tovóse judehevaho móxho'nóévatséhe'šéhenésonéstse naa néhe'še móstséhetóhevóhe Jacobevaho, véameha tsé'tóhe namomóoname Zilpah naa móstáhóse'ěhehe naa móstaanéotsé'tovóhevóhehetanéka'ěškóneho Leah móstaoesevéhohevóhe néhe Gad, móstáheševéhohevóhe. Naa néhe'še móstaahtse'hóshetanévoehnéhéhe naa néhe Leah mósta = Asher = heševéhohevóhe naa héne pénóhéó'o tséstáéšemáheexone'o Leah hee'haho tséháa'eahétsese néhe Reuben néhéóhe móstaétséhe'óhtséhéhe tóhtóó'e naa móstamé'óhenótse hóséstse mo'é'ěstse tséohketo'sevé'šéhóse'éstovetsee'ěstse nehe'xóvéva mó'óohkeoné'seómáhtáhevóhe mo'é'ěstse mó'óhkevéstáhémaehenovótse he'eo'o tséstó'seohkéhése'évóose naa Reuben he'tohe hóséstse móxho'éhóo'otséstomótáhohenovótse heške Leahevaho. Naa Rachel móstséhetóhevóhe Leahevaho, "Hóséstse ne'tohe néhmetséstse tséohkevéstáhémósanétoo'ěstse he'tohe nee'ha tsého'eotséstomótáhaa'ése. Naa Leah móstséhetóhevóhe, "Nóóó, nééšéhestanomevenótse tsévéstoemo naa he'tohe móné hóséto'séhestanomevenótse tséohkévé'šéhóse'éstovee'ěstse tsého'eotséstomótáha'ese nae'ha. Néhe'še Rachel móstséhetóhevóhe hemeho naa he'tohe máhnéhvé'métseto hétsetseha taa'eva tavéamoo'o Jacob. Naa tséstáhetóevetse Jacob tséhnéxho'héenotse'óese Leah móstáhóehétoo'e'ovóhevóhe móstséhetóhevóhe hétsetseha taa'eva néstsevéame. Náéšéhohtóvoto Rachel námétonótse tséohkévé'šéhóse'éstovetsee'ěstse mo'é'ěstse. Naa néhe'še tséstataa'évetse Jacob móstavéamóhevóhe. Leah móstáhóséhóse'éhéhe naa móstáhóseanéotsé'tovóhevóhe hetanéka'ěškóneho, Isachar móstáheševéhohevóhe. Naa néhe'še móstáahtse'hóshetanévoehnéhéhe naa néhe Zebulun néhe móstáheševéhohevóhe. Naa néhe'še nonóveto móstáhe'évoehnéhéhe

naa néhe Diana móstáheševéhohevéhe. Naa néhe'se tá'máhove'se Ma'heo'o móstano'éstovóhevóhe móstano'éstáhéhe Rachel tséhetáóónáse tsé'óhkevéestomevóse ka'ěškóneho. Naa néhe'se móstáhóse'éhéhe naa móstáhetanévoehnéhéhe Joseph móstáheševéhohevéhe Ohtséevaamáhéstovéstse móxhešetséhésevéhehéhe. Naa néhe'se tsé'ěšéhéstáótsése néhe Joseph, Jacob móstsehetóhevóhe Labanévaho. Naa hétsetseha néssá'éeaénánéstse komááhe náhtaéváhóó'óhtse, tséhnéhé'óhtséto. Naa tsé'tohe tsévéstoeomono naa nanésoneho tsémétseto tséxhotse'óhevomotáhátse néhe náhtseno'easeohtséhoo'o naa néhéne'ena népévéhotse'óhevomotaatse vonéstóheaa'e. Naa Laban móhnéhešetanó'tovóhevóhe Jacobévaho, éme'něšéhoo'e naa náme'něšeaméhotse'óhevomotaha. Tséhe'seasevovóhněšéhótsése Jacobévaho hekósáemo móhma'xeasétóováhéhéhe. Laban móstsehetóhevóhe Jacobévaho. Naa hétsetseha néhnéhešeha tónetaa'e néstseonéněxóhemevátse naa máto néstatóněseonéněxóhemevátse naa tséhněseame-tootóxéstomevóse Jacob éme'hešeonéněxóhemevóse naa máto tséstaěšeamáhtóváhótsévóse nonómé'tó'e Laban móstato'seonése-oe'kéhénótóhevóhe Jacobévaho. Naa mé'tó'e Ma'heóneva mó'osepéve'toehevóhe Jacob naa móstama'xeasétóováhéhéhe móstoma'xeá'enóhevóhe kósáne. Móstáhehpéháováhéhéhe Laban tséhetóovaese. Móhno'eá'enóhevóhe pa'e'pa'onáheho a'éevo'háme naa momóonamo.

31 (not revised)

Ma'heo'o móstsehetóhevóhe Jacobévaho, "Taanáévá-hóó'óhtséstse táháóhe tséhněxhé'óhtseto. Naa néstsevė'óhtsemátse. Naa néhéóhe tóhtoo'e Jacob tséhne'evávóómóse hekósáemo móstaonóomóhevóhe néhe tsévéstoeomose naa henésono naa vétséhéóhe hápó'e néhe'xóvéva Laban móxhováneehéhéhe. Mó'oo'kásóhevóhe hekósáemo tósa'e. Naa Rachel móstanomáhtseohéhenotóhe néhe netao'o héovaestse ma'heono heho tséohkéháoena'tovótsese naa néhe he'eo'o naa ka'ěškóneho móstatséhe'óhtséhevóhe hénéhéóhe Jacob tséxhoo'ěse. Naa Jacob móstamáhetáhanóhevóhe hénéhéóhe pa'e'pa'onáheo'otséhněévóse naa néhe'se móstaonótoveaseohehevóhe móxho'nótanó'néhetóvótse Labanévaho. Naa néhe'se Jacob móstaaséta'ovóhevóhe néhe hekósaemo naa netao'o hová'éhe tseamaese hénéhéóhe ho'eva Mesopotamia móstaěšena'heeno'éhanetséhe Laban móstanéhestóhehéhe Jacob tsétáhešeaseohtsése móstama'xemomáta'eotséhe. Móstano'héne'enáótsé'tóhéhe hema'heónamo móhmáhehováneehéhéhéhe. Naa néhe'se tséstaméovóona'otse Laban móstáhéve'hoomóhevóhe Jacobévaho naa móstané'ho'étová'tovóhevóhe móstsehetóhevóhe, "Néme'sáhó'keoe'kéhé'tovéhe. Néme'sáa'aseno'áseohéhenoto

náhtónaho ta'se násáanóhpavé'òhtsémoheo'o tsé'tóhe tséhevésahéto naa náhtónaho. Tsésto'seaseohtsévoe naa náhéne'ena néevaonótovéhóo'òhtsétáno naa néhéne'ena néhávésévo'eétahe tsé'tóhe tséhne'asenomáhtseto nama'heónamo. Naa Jacob móstséhetóhevóhe Labanevaho, "Naa nánèxhóseémooseohtse nee'hátse tsé'tóhe tsetaéváhestanóho hestónaho. Naa néhe nema'heónamo naa tséhéóhe vo'èstane máhvé'hó'òhtse néhe tsetana'he. Naa nóohe'se tsé'tóhe náhtotse'ono épáhoehéne'enováheo'o hétséhéóhe netao'o máheévenoestse naa netao'o tséhetaa'eá'enomo taévaaseotséstseo'o. Jacob móho'nóhene'eno Rachel tséhnèxhesenomahtsése néhe ma'heónamo. Néhe'se Laban móstaosáanema'xeévenòhehéhe móstavovóe'évenòhehéhe hénèhéóhe Jacob hevé'ho'éoméé'e naa néhe'se hénèhéóhe Leah's hevé'ho'éoméé'e móstáhóseévenòhehéhe naa hénèhéóhe néhe neše he'eo'o hestotse'onévevóho [hestotse'onevóho] néhéóhe móhvéehevóhe mato hénèhéóhe máto móstáhóseévenòhehéhe. Naa móho'nótonèšemé'óvòtsenéhe hema'heónamo. Naa néhe'se hénèhéóhe Rachel's hevé'ho'éoméé'e móstáhóseéstséhnéhe. Naa hotáhtse Rachel néhe móstano'ootóhevóhe néhe ma'heóno hénèhéóhe hevé'ho'seono hénèhéóhe hótómá'e vé'ho'éoméé'e móxho'táhanéhe héné vé'he'seo'o naa néhéóhe móstáxe'séehéhe. Laban móstama'xeévenòhehéhe vé'ho'éoméé'e naa móxho'nómé'óvòtse néhe hema'heónamo. Néhe'se Rachel móstséhetóhevóhe, "Ného'e néstsev'é'eomáta'éhe. Násáa tónèšepévenéhoveóéhe, hétsetseha nánèhestóne," móxhetóhevóhe. Naa Laban tósa'e móxho'nótamé'óvòtse néhe hema'heónamo. Naa néhe'se Jacob móstamomáta'eotséhehe Labanevaho móstatséhetóhevóhe, "Násáatónèšèhávésévo'eetáhéhe naa mátóhéva nátónèšèhávésévo'eétahe hétséhéóhe hákó'e tséxhósèho'néhoveto naa hétséhéóhe néne'èšémáhevé'hóóhta netao'o tséhetaa'eá'enómo. Néne'èšééveno'xéme naa hová'éhe nésámé'óhe tséá'enomo. Néso'eáá'e néosee hoháotse'óhevomotaahtse nekósaemo éma'xemanèheotseo'o tséhe'èšene'evávoomóno naa máhtohto hohtáhnéveáá'e néhotse'óhevomotaahtse tsésto'sevéstoemóno néstónaho. Naa néhe'se naesóhtóheaa'e nátanéšeahtse'-hóseamotse'ohe. Náamene'evávoomoo'o nekósaemo naa hákó'e máhtóhtoha néno'nétáhévána tséohkéhešeonénèxomeveto. Naa tsé'tóhe ma'heo'o tséhema'heónamese ného'e namèšéme Abraham naa ného'éehe Isaac sáévevé'òhtséma'eestse tótseha néme'èšéévavóvo'keaseméa'tove. Naa Ma'heo'o éhéne'anonòtse he'tohe naoetsetanóhtotótse naa éhéne'ena tséhešè-hoháotse'óhevomotáhátse naa taa'eva ma'heo'e émonénoto tsépévo'eetáhétsese nénéehove naa ⁴² mátóhéva nátanéehove naa námóné'tova. Néhéóhe ta'se mónápévo'eetáhéhehéhe néhéóhe ta'semónápévo'eetáhéhehéhe. Néhe'se Laban móstséhetóhevóhe

Jacobe vaho. Naa tsé'tóhe néhestónáhénoto naa henésonéhevóho ta'se náá'eno'o naa tsé'tóhe nekósaemo ta'se námáheá'eno'o naa he'tohe tséhéóhe netao'o námáheá'éna. Naa néhe'se tséstó'sésáatone'oesanéheto tséhéóhe tséstó'seněšéhó'hóno náhtónaho naa henésonéhevóho. Néstatséhešeněšepévatséstanone. Hétséhéóhe tsé'tóhe ho'honáeo'o nétáhone'honeo'o [mano'é'honeo'o] tséstó'seohkemó'ovo'séhaétse he'tohe nééšeněšepévatséstanone. Hová'éhe naa nééšeevananóvāhtsémáne. Naa néhe'se móstáhone'hohevovóhe néhéóhe néhe ho'honaa'o naa néhéóhe móstaněše'hanaehevóhe. Naa móstaévano'-nanóvāhtséhévóhe. Naa móstaněhetāhtséhévóhe nonámé'tó'e tséto'seohkésáa'évatséhe'šéméotāhtséhévóse. Naa Laban naa néhe hestotse'ono néhéóhe móstaněšeohāeněhevóhe néhéóhe hóehoseva tséxhoetsése Jacob naa néhe hevo'éstanemo. Naa néhe'se tséstaméovóona'otse Laban móstavósémóhevóhe néhe hevéxaho naa hestónaho. Naa néhe'se móstaévaaséhóo'óhtséhéhe.

32 (not revised)

Naa Jacob tséstaněšenáameóhtsése hóséstse ma'heóněhotse'ono móstóo'e'óehévóhe. Naa néhe'se tséstavóómóse móstséhehéhe, "Hétséhéóhe móhétséséhanetséhe Ma'heo'o tsé'óhkeveese. Naa néhe'se héne móstatséheševéstóhéhe něše manaho móstaohketséhešetséhésevéhehanéhe. Naa hóséstse néhe hestotse'ono móstavovóeaseméahenotóhe hóséstse hetanóho. Tséstao'séhéhotonotóse néhe he'neho Esauhevaho tósa'e néhéóhe tséhvo'éstanéhevése [vetsése] ho'eva Edom, mó'óhkéhestó-hehanetséhe Ma'ého'e, móhkéhešetséhésevéhehanetséhe Móstséhetóhevóhe néhe hestotse'ono, "Tséhetóhéne tséhe'néhe'továtse nánéehove Jacob ta'se na'éstse néstotse'ono naa hétsetseha náéváho'éhóó'óhtse. Táhóhe náméhaea'enevo'éstanéheve návéstónémo [návéséstánóvémo] tséhešéhétse Laban. Naa ta'e náháóhe náhestomeotse naa hétsetseha náma'xé-hestotóvame vé'ho'éotóvao'o naa tooxo'hámésono naa kósáne naa mato náma'xéhemomóoname, he'eo'o naa hetaneo'o. Naa tséhevésésóne'továtse hétsetseha nétanéstamé'éstomévátse náevaaméhóó'óhtse kómáhe néstseněhmáséstovemeno. Naa néhe'se Jacob hestotse'ono tséstaéváho'éhótaa'ése ho'éhóo'óhtsévose émóstséhetóhevovóhe. Naa nátaěšeho'éhótóne tséhe'néheto naa néne'ěšéahtse'eaméhétoo'e'ova néva mǵahtóhtóhno'o hetanóho éne'amevé'óhtsémáá'e. Jacob móstae'tóhtáhéótséhéhe naa

37

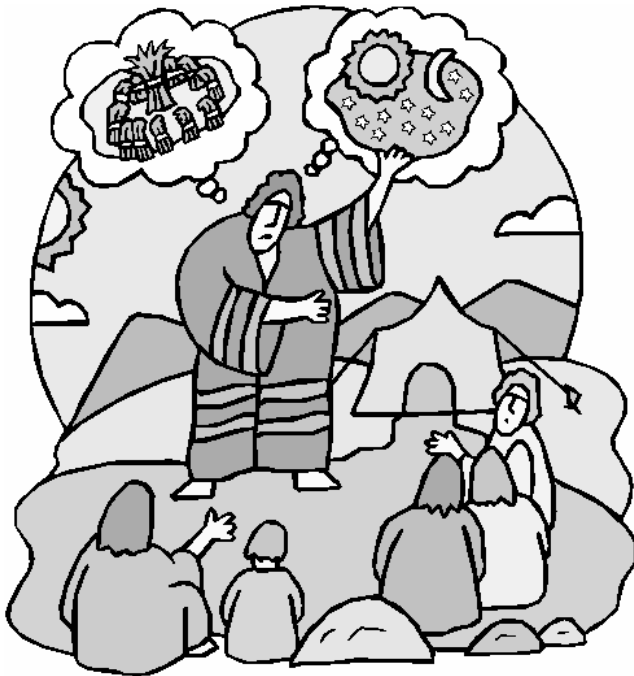
Introduction

Hákó'e tótseha móhvo'éstanéhevéhéhe na'éstse hetane, Jacob mó'óhkéhestóhehéhe. Hoóma hákó'e hánáhóhe móhvo'éstanéhevéhéhe Canaan tsé'óhkéhestóhetse. Naa heho Isaac

móxhestóhehevohe, naa heměšemo Abraham. Móxhee'hahehéhe, máhtóhtóhtáhneše móhněstóxehevohe. Móhněše'eváhéhe, Leah naa Rachel. Naa móhmomóonotse'ótóhevovóhe neše he'óho, Zilpah naa Bilhah, mó'óhkěhestóhehevohe. Naa máhtohto Jacob hee'haho móhněxhéstáhehevohe tsé'tóhe na'he he'eo'o, Leah, Zilpah, naa Bilhah. Naa Rachel oha móhněsoehnéhéhe, móxho'óxe-tšéhe'kéhahehevohe, Joseph naa Benjaminhevaho. Naa Jacob móxhehpeméhotóhevohe Rachelhevaho.

Joseph and his brothers

¹ Naa tsé'ěšenaetsése heho Isaacevaho, Jacob móstaněševó'ěstaněhevéhéhe héněhéóhe Canaan. ² Naa Jacob hevo'ěstanemo étšéhešemé'emeo'o. Hee'haho Josephevaho móhmónékásováahéhevéhéhe, móhmáhtóhtóhóhtáhněsóhtóheaénamáhéhe (17). Mó'óhkevéstáhémóhevohe he'neho, mó'óhkene'evávoomóhevovóhe kósáne. Naa hó'né'éváho'ěhóo'ohtséstse Joseph, mó'óhkemé'emóhevóhe he'neho. (Tsé'tóhe móxhee'hahehenovóhe Jacob naa tsémomóone'tovose Bilhahevaho naa Zilpahevaho. Naa mé'tó'e Joseph heške móhnětáhehevohe, Rachel, mó'óhkěhestóhehéhe.) ³ Naa Jacob móxhohameméhotóhevohe Josephevaho tséstó'hestóxetsése hee'haho, tséhvě'hestátotsetsése

tsé'ěšéna'hése Jacob. Naa Jacob tséxhohameméhótóse Josephevaho móhmétóhénótóhe véhoneéstse'heno.

⁴ Naa he'neho tséstáhéne'enotsése tséhešeno'kéhoháem éhotaa'ése néhe héhevóho móstavé'šease-péotaehevohe naa mó'óhkeno'e-óoxóhetaehevohe.

⁵ Naa no'ka Joseph móhno'o'ováxe'-tovóhevohe he'neho.

⁶ Móhmé'ěstome-

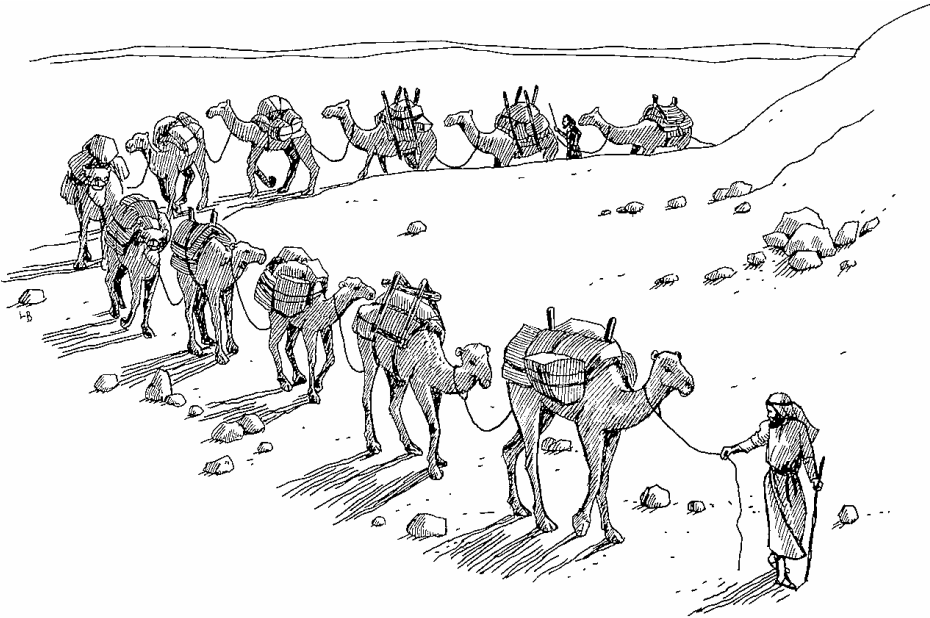
vóhevohe tséhešeoováxése, "Naa né'áahtove! Néto'semé'ěstomévatsénóvo tséhešeoováxenátó. ⁷ Néhéóhe néhotse'óhema pénóheonévo'eva, néhohpo'óestsénonéstse pénóheonévó'ěstse. Naa hé'tóhe tséhohpo'óestséto éxaetaomepévetomóhto'tátse. Naa hé'tóhe tséhohpo'óestsése énéma'óneeóeo'tsé'tánóvo hé'tóhe tséhohpo'óestséto, naa éma'kěsta'éoeo'tsé'tánóvo sétóve

tsého'tatse, ta'se móvéhonevetòhanéhe." Naa tséstamá'se-mé'èstomevòse Joseph, héne máto móxhósev'éšepéotaehéhe he'neho. ⁸ Móstšéhešetotó'hosemaehévóhe, "Heehe, néohké-hoháo'ótahse, mónéto'sevéhoneve hó'ótóva, naa mónéto'seohke-no'ho'emaovéme?" móxhetaehévóhe. ⁹ Naa néhe'se móstáhósetšéheševóvaxenáhéhe, naa móstáhósemé'èstomevóhevóhe he'neho tséheševóvaxése, "Náhósetšéheševóvaxe: néše éše'heo'o taa'eva tséohkéhoeséstse naa na'èstse éšeeva, naa máhtóhtó-hóhtáhna'èstse hotóhkeo'o nánéhvéseanòhema'késtá'eóé'tóó'e." ¹⁰ Naa héne tséheševóvaxése máto móstáhóhta'haovóhevóhe heho. Naa móstsethetaehévóhe heho, "Hénová'e tséhésèhetósenéheševóvaxenato? Mónéto'senéhešema'késtá'eóé'tóvatséme tséhnéehóvéto naa neško naa tsé'tóhe tséhe'néhe'tovóse, móhe tsenéhešéhéne'enohe tséheševéhoneveto?" ¹¹ Naa Joseph he'neho móxhoháe'e'hanótaehévóhe, naa "Hénová'énése tséhetóséhešetšéheševóvaxése?" móxhešetanóhevóhe heho.

Joseph is sold by his brothers and taken to Egypt

¹² Naa tsestanenóve'xóvetse he'neho móstáhéne'evá-voomóhevovóhe héhevóho hekòsaemo a'e néhéóhe Shechem tsé'òhkéhenóvetse. ¹³⁻¹⁴ Naa no'ka éšeeva Jacob móstsethetóhevóhe Josephevaho, "Táhéve'hoomenano nevésèsono naa no'vé'hoomoono kòsáne, naa ne'éváhéhohta'haoveo'o!" "Nómonéhe'se," móxhetaehévóhe. Hénéhéóhe móstáhéseaseohtséhéhe Hebron, hénéhéóhe móhvó'èstanévèhevóhe. Tséstáho'eohtsése Shechem ¹⁵ na'èstse hetanóho móhvóomaehévóhe ta'se móhnóhtsevóohtóhéhe hová'éhe, móstsethetaehévóhe, "Hénová'e tsénóhtse'omo?" ¹⁶ "Naa nánóhtse'ovoo'o tséhe'néhetono. Hétséhéóhe tósa'e éne'evá-voomovo kòsáne. Mónésáavóomóheo'o?" ¹⁷ "Naa étaéšéáhtse'eéva-aseohtseo'o. Nánéstovoo'o, éhoó'hetséhevoone, 'Táaxa'e, nétatséhe'òhtsémáne Dothan,'" móxhetaehévóhe. Naa hénéhéóhe Joseph móstamé'ovóhevóhe he'neho. ¹⁸ Tséssáa'ésého'eohtsése hénéhéóhe háá'ése, móhne'éséáhtse'vóomaehévóhe he'neho, móstaémooseéxo'emanéoohehevóhe tséto'séhešena'haa'èse. ¹⁹ Móstšéhešetotó'hosemóhevovóhe, "Heehe, éne'ésého'eohtse tséohkeovóvaxéstse! ²⁰ Néstana'hone naa néstaešééšemone hétséhéóhe tséhvósòhetse. Naa móme'òhkeéveéváhévóvaxe! Néstavá'nenéhetone tséhéhétse, 'Hea'éháma éna'haa'e hováhne naa móno'máha'hamaehévóhe.'" ²¹ Naa na'èstse he'neho Reuben mo'òhkéhestóhehéhe, móxháa'éhahehéhe. Móstanéstovóhevóhe hevásemo, mósto'seonésevéstáhémóhevóhe Josephevaho. Mostsethetóhevóhe hevásemo, "Névé'na'hovo, ²² naa mato névé'eónèxanóvo. Mé'tó'e nétavá'neéseóéšemone hétséhéóhe tséhvósohe." Móstšéhešetanóhéhe, "Náhtsenéhmóneéváhéhoestano nenóveto. Ma'taéšééváhóesta'ó'hóto náhtaéváhóo'otseho." ²³ Joseph tséstáho'eohtsése móhné'seéstse'hená'hamaehévóhe he'neho. ²⁴ Naa néhe'se móstaéšééšemaehévóhe tséhvósòhetse. ²⁵ Mósto'se-

méséhehevóhe he'neho, hénéhéóhe ho'eva móstáháméstoehevóhe.

Naa néhe'se móstavóomóhevovóhe vo'èstanóho móhne'ameoh-tséhevóhe, Ishmaelites, mó'òhkèhestóhehevóhe. Móstáhoehenovovóhe pa'e'pa'onáheho, mó'òhkèhohtóvotóhevovóhe vo'èstanóho, néhéóhe móxhé'òhtséhevóhe Gilead. Naa hóséstse pa'e'pa'onáheo'omó'amo'xéoh-tséhenovóhe hová'éhe heva heo'keméotsestótsé naa máto heséeo'òtse. Móstaméhéoh-tóvávóhe hé'tóhe néhéóhe Egypt. ²⁶⁻²⁷ Na'èstse Joseph he'neho Judah móstséhehéhe, "Naa máto heva néme'tašéhešévámáne: Nétavá'néhohtóvanone kómááhe néstsésáa'ónéxanóhene, néheváséménone. Hová'éhe néme'héamáhénone ma'tavé'na'hótse naa máto ma'tavé'netsé'ítse tséhešéhováne'e'se." Naa néhe hóséstse móstapévatséstóhenovóhe. ²⁸ Naa néhe'se néhe tséohkèhohtóvatse tséstáho'èhótavóse, néhe he'neho móhne'eváhóestanaehevóhe Joseph hénéhéóhe tséhvósóhetse naa móxhohtóva'toehevóhe Ishmaelites. Móhnésó'oeméhéhe naa néhe'se móstatséhe'otséhaehevóhe hénéhéóhe Egypt. ²⁹ Naa Reuben móho'nóxhoo'èstse tséstáhohtóvávóse Josephevaho. Móstaméhae'évá-héhoestanaehevóhe, mó'éšéahtse'hováneehéhe hénéhéóhe. ³⁰ Tséstáéváhóseho'èhné'tóvóse néhe hevásemo móstséhetóhevóhe, "Ehováne'e tséhevásémétse, naa náme'tatónéšévámáse?" ³¹ Néhe'se na'èstse kósáne móhna'hohevovóhe, móstanovésémome'aévéšemóhevovóhe Josephevaho heéstse'heno. ³² Naa néhe'se héhevóho móstavóo'séhohenovóhe néhe éstse'heno, móstséhetóhevovóhe, "Tsé'tóhe námé'ovone, mó-heéstse'heno nee'ha?" ³³ Tséstavóomóse móstananovóhevóhe. "Héhe'e, heéstse'heno! Móoné'seómena'haehevóhe hováhne, hea'éhama éma'xepéa'hamáá'e naa mótóséeno'máhaetaehevóhe," móxhehéhe."

³⁴ Naa móstama'xevone'ěšéánovetanóhéhe. ³⁵ Naa néstòxetsése hevo'ėstanemo mó'onésevovóešemahevéhe, naa móho'nó'-áahtovótse. Móstséhehéhe, "Náhtaněšéhetóseameánovetano ta'e ma'tanaéto." ³⁶ Naa néhe'xóvéva hápó'e vétséno tséhohtóva'toese Joseph móstaěšého'eohtséhevóhe Egypt. Naa néhéóhe móstáhóseo'oměhohtáva'toehevóhe, na'ėstse hetane Potiphar, móxheševéhehéhe. Néhe Potiphar móhvėhonematanáeve'ho'ėvéhéhe tséxhemáheónetsése tséma'xevėhonevetsese.

38

Judah and Tamar

¹ Néhe'xóvéva hápó'e na'ėstse Joseph he'neho Judah tséhestoestse móstatséhe'hehéhe Adullam héněhéóhe hevėsenóho tséhvo'ėstanėhevetsése Hirahevaho. ² Naa tsėstaěšenénóvoo'ėse móhvóomóhevóhe na'ėstse káse'ėeheho, heho Shua mó'óhkė-hestóhehevóhe. Mós-Canaanit-ėvéhevóhe. Judah mósta-véstoemóhevóhe ³ naa móhna'nóehnéhevóhe, móhmahe-hetanėvéhevóhe. Tséháa'ėhahėtsese Er móxheševėhohevóhe. ⁴ Naa tsénéxa'onėstse heške móstaomeoesevéhaehevóhe Onan, móxhestóhehéhe. ⁵ Tséhvo'ėstanėhėvėvóse Chezibveno, héněhéóhe móxhestáotsėhéhe tsėtsėhe'kéhaestse. Naa heške móxhósetaomeoesevéhaehevóhe Shelah. ⁶ Naa tsėstaěšėěšee'ėse Er, heho móstamonėhetsenotóhe he'óho tsėto'sevėstoemose, Tamar móxhestóhehéhe. ⁷ Naa oha mó'ameó'ósevo'ėstanėhevėhéhe Er, naa tsėhvė'nėheševó'ėstanėhevėse móhvė'sena'haehėhe Ma'heóneva móstaomenėhešėhahtsėhéhe. ⁸ Naa néhe'se Judah hee'haho tsénéxa'onėtsese móstsėhetóhevóhe, "Naa hėtsėhéóhe tséhvo'ėstanėhėvétse ětsėhéso mé'tó'e nėstsevėstóemo tsė'tóhe tsémėhaevėstoemose tsėhe'nėheto. Naa máxhenésónėhése máxhetanėvesėstse Er hee'haho tsehesėtame, naa tsemáheamahe netao'o hová'ėhe tsémėhae'á'ėnótse Er." ⁹ Naa hėne móho'nóxho'aestse heho tsėhetaa'ėse. Móskánomevėamóhevóhe Tamarhevaho naa oha tósėé'e móho'nóxhenėsonaovótse. ¹⁰ Naa Ma'heóneva móho'nóhpėvatsėstotsése. Naa hėne móhnóhpavė'sėhováneehėhéhe. ¹¹ Judah móho'nóhnėheto'áhetsėstomevótse néhe hee'haho tsėtsėhe'kéhahėtsese Shelahevaho tsėsto'sėhósenėhešėhováneehetsése. Móstsėhetóhevóhe Tamarhevaho, "Taėvatšėhešėhóó'óhtsėstse tsėxhėstáheto. Naa néhéóhe nėšėhoeo'o, nėstsevė'ėeváhósevėsehevoone ta'e ma'taěšėěšee'ėstse tsė'tóhe Shelah. Naa néhe'se nėstavėstoema," móhvá'nenėhešėnetsė'e'tovóhevóhe hevėxaho. ¹² Tsėstaěšėháestóheaánoo'etse Judah tsėvėstoemose móhnaehevóhe. Naa tsėstaěšėėnėšėševėse móstao'setsėheševė'óhtsėmóhevóhe hevėsenóho Hirahevaho héněhéóhe Timnaheveno. Móstao'sėhéve'hoomóhevovóhe Judah hekósaemo tsėsto'seoo'káxetsése. ^{14b} Naa néhe'xóvéva néhe tsémėhaehevėxahese Tamarhevaho mó'óhketšėhešėtanóhéhe, "Shelah móěšėěšėehėhéhe naa hováne'e hová'ėhe násáaho'hė-

mé'èstomóhe. Naa hea'e náto'sésáatóněševéstoemóhe." ¹³ Naa tséstanéstomóněse Judahevaho tsésto'sého'eohtsetsése ^{14a} móstané'tanóhenótse hestone'óonótse tsévé'šéhéne'enoese tséhešeněšěevése, naa móstaněhešee'sanéoohehéhe ta'se mátaháa'e, naa móhno'hóoménenáhtséhéhe. Naa móstanovósé-héamónoehéhe méónéva a'e Enaimeveno, naa héne meo'o mótatséhe'otséhanéhe Timnaheveno. Móxhéne'enóhéhe hénéhéóhe tséto'séhešeamésóhpeohtsetsése tséméhaeheměšémese Judahevaho. ¹⁵ Naa Judah tséhněšenáameohtsése móstavóomóhevóhe néhe he'óho naa oha móho'nóhnanovótse tséhvé'hóoménenáhtsetsése. Hotáhtse móněséhanéhe tséméhaehévěxahese Tamarhevaho. "Mátáháa'e," móxhešetanóotséhéhe Judah. ¹⁶ Móstáho'eohé'-tovóhevóhe, "Naa móněstseněhvěame?" móxhetóhevóhe. "Naa hénová'e tséto'semétseto?" móxhetaehévóhe. ¹⁷ "Naa na'ěstse kósáeso," Judah móxhetóhevóhe. "Naa hénová'éto éme'métseto hétsetseha ta'e máhněxho'eotsehótse kósáeso?" móxhetaehévóhe. ¹⁸ "Naa hénová'e tsého'áheto?" móxhetóhevóhe. ¹⁹ "Naa nemáxanenesótse tséhevo'ótané'tomo naa něstó'kóhtóhe," móxhetaehévóhe Tamarhevaho. "Naa nómoněhe'še," móxhetóhevóhe. Móstaosánevéamóhevóhe. Naa tséstaéváho'ěhóó'óhtsése Tamar móstaéváhóseéstanóhenótse nesta hestone'óonótse. Nenóveto móxhéne'enóhéhe tséstáhóse'ěse. ²⁰ Něhe'še Judah móstséhetóhevóhe hevésenóho Hirahevaho, "Tsé'tóhe kósáeso tatséhe'otšěšeha, táhémetséha néhe mátaháa'e. Naa né'évāhestanomeo'o navo'ota naa náhtó'kóhtóhe." Naa tséstáho'ehněse móxhováneehéhe néhe mátaháa'e. ²¹ Něhe'še móstatóxeněststovóhevóhe néhe hetanóho a'e néhéóhe tsémaevo'ėstanéhevětsese Enaimeveno, "Naa tósa'e étóne'oohe néhe mátaháa'e tséhéóhe tséméhaeamónoo'ěstse méóne?" "Naa hováne'e ésáamátáháa'évéhe hětséhéóhe," móxhetaehévóhe. ²² Naa móstaévatséhe'óhtséhéhe hevésenóho Judah néhéóhe tséxhoetsése. "Násáamé'ovóhe. Náněhetaa'e, 'Hováne'e ésáamátáháa'évéhe hětséhéóhe," móxhehéhe Hirah. ²³ "Naa éme'něšeho'tse tséméto. Naa tsé'tóhe kósáeso tsétaméhaemeto náhtaněšěévaá'éno. Naa ma'taněševé'hetóseamenóhtsemótse něstseněxhohátse'toeneo'o," móxhetóhevóhe Hirahevaho. ²⁴ Mó'ěšěáhtse'na'heěšehamáhéhe Tamar, tséstanéstomóněse Judah, "Tséméhaehévěxaheto Tamar tséhmátáháa'évétánóse móstáhěséhóse'ěhéhe." Naa móstamomáta'eotséhehéhe Judah, "Táhóesto'ěstósema naa vonáho'nóhéne!" ²⁵ Naa tséstaněšenáměhóestóseměse Tamar móstséhehéhe, "Táhéhotoneváena naměšeme Judah, naa hé'tóhe tano'métóhéne ho'ota naa hó'kóhtóhe, naa tséhetóhéne, "Vé'hóóhtótse! Něhe tséá'éno hé'tóhe, nea'háaněhe tséoxěse'étaóéěse." ²⁶ Naa tséstavóóhto Judah móstséhehéhe, "Šéaa, hěsévávónó'e, navo'ota naa náhtó'kóhtóhe!" Něhe'še móstséhehéhe, "Tsé'tóhe tséméhaehévěxahéto

ésáa'oné'seómemátáháa'évéhe. Evá'nenèhesémáne. Naa tséhnéehóvéto náma'xeó'òhto'eého tsé'tóhe tséméhaehevéxahéto. Nánètse'e tséhnèheto tséto'sevéstoemóse tsé'tóhe nae'haho tsétšèhe'kéhahétsese Shelahevaho, naa néhe'se násáanovóse-métóhénoto." Naa Tamar mó'évaénanèhéhe naa Judah mé'tó'e móstaévaasevovóhnèhešéhohevóhe. ²⁷ Tséstaéšeto'seanéotsése Tamar móstáhéne'enóhehanetséhe tsésto'sèhestàhkèhnévóéhnèse. ²⁸ Na'èstse néhe mé'èševótse móhnèxhóehe'onáotsèhéhe. Naa néhe tsétoenovátse móstatoo'èšévaenóhevóhe tséma'onéehétsese ho'tanono hénèhéóhe he'àhtseneva. "Tsé'tóhe éovóheštáotse," móxhehéhe. ²⁹ Naa oha móstaévaésèhe'onáotsèhéhe naa mé'tó'e néhe tsésáahevóhonééstse móhne'ovóheštáotsèhéhe. Naa néhe tsétoenovátse móstsèhehéhe, "Nooo, étatónèšenèhesóotsénèse!?" Naa tsé'tóhe tséovóheštáotséstse Perez móstàhešeoesevéhehéhe, mó'òhkenèhestóhehanéhe tséhóevésétánótse. ³⁰ Naa néhe'se mé'tó'e néhe na'èstse tséxhósèhestáotsése móssó'pàhono'e'tóhevóhe he'àhtseneva néhe ho'tanono. Zerah móstàheševéhehéhe, mó'òhkenèhestóhehanéhe Eše'he Òhmé'èhnèstse. Néhe Perez naa Zerah móhnèšèhetanévèhevóhe.

39

Joseph and Potiphar's wife

¹ (Naa éto'seéváhósèhóseme Joseph.) Hénèhéóhe móstaéšèho'eohtsèhehéhe Egypt tsésto'semomóonèhevése. ² Naa Ma'heóneva móxháhané'oehevóhe naa mó'òhkeno'véstàhémaehevóhe netao'o tséhešévése. Hénèhéóhe hemàheóne Potipharhevaho móxhotse'óhevomotàhohevóhe. ³ Naa Potiphar móstáhéne'enáotsé'tóhéhe Ma'heóneva tséheševéstàhémaa'èse Joseph naa tséohkéhešeno've'šepévotse'oese. ⁴ Naa móstaoseepévatamaehevóhe naa móstáhóna'ovevéhoneve'sèhaehevóhe hénèhéóhe taamááhe hemàheóne naa máto netao'o tséstaomeá'éno. ⁵ Naa tséhvé'se-nééhóvetsése Josephevaho, Ma'heo'o móstaasepéve'tomóvóhéhe Potiphar netao'o hevo'èstanèhevestótse hénèhéóhe hemàheóne naa hesto'eva. ⁶ Naa Joseph tséhvé'nèhešepévotse'oese, néhe Potiphar hová'éhe móho'nó'òhkeóetsetanó'to, oha tséto'semesése. Naa Joseph mó'oseono'àhehéhe. ⁷ Naa a'e nenóveto néhe Potiphar tsévéstoemose móstapévatamaehevóhe, naa néhe'se móstàho'áhé-oetsé'tohevóhe. "Néxhéveamèstse!" móxhetaehevóhe. ⁸ "Hová'áháne, náme'hénèhešé'tóvo tsé'tóhe tséhotse'ótá'èstse. Naa náhóna'ovevéhonaova. ⁹ Nánèhešene'étamé'tova tsésto'semàhe-ne'evávóóhtómo hová'éhe, oha tsévéstoemótse néno'keá'ena. Mónáme'nèhešèhéhavésévo'eétahe. Esáanèheto'áhéhe Ma'heo'o," móxhetóhevóhe Joseph. ¹⁰ Naa móho'nóhnèhnetamèstse néhe he'e, móhvàhtomeamého'áhéhenotóhe. "Hová'áháne," mó'òhkèhetóhevóhe Joseph, móho'nó'òhkeno'háhane'ovótse. ¹¹ No'ka éšeeva tséstaésèhéhotse'oese, tsémàheónèhotse'óhese móhmàhehováne-

hehevóhe hénéhéóhe. ¹² Potiphar tsévéstomose móhno'kéhoehéhe. Móstanáha'enóhevóhe Josephevaho, móstáhósenéhetóhevóhe, "Néxhéveaméstse!" Naa móstama'xèšéšéxa'xéhéhe, heéstse'heno móhné'seotséhevóhe. Móstáhóo'áhéotséhéhe, móstanoohto'áhé-otséhenotóhe hepésó'hestoto. Naa néhe he'e móššéšétoenóhevóhe néhe hepésó'hestoto. ¹³⁻¹⁴ Móstaasepe'pe'éstáhéhe naa néhe hóséstse hotse'ono móhne'éstó'áhéotséhevóhe. Móstséhetóhevóhe, "Nooo, tsé'tóhe kásováahe tsé-Hebrew-hevéstse, tséhéóhe tséhotse'ótaese tsévéstomose, névá'ného'hétanéhevo'eéhaene. Náohoto'sena'so'eéševaena, néhe'se náma'xeaseéškóse'hahe. ¹⁵ Néhe'se étanovóséhóo'áhéotse, étanoo'hováooohénoto hepésó'hestoto, tsea'háanevóhe," móxhehéhe néhe he'e. ¹⁶⁻¹⁸ Naa néhéóhe néhe hepésó'hestoto móhnéšého'hohevóhe ta'e tséhnéxho'éhóo'óhtsetsése tsévéstomose. ¹⁹ Naa tséstá-néstomónése Potiphar mó'oseemomáta'eotséhéhe. ²⁰ Móstaése-óšémóhevóhe Josephevaho too'éhémáheóne, tsé'óhketoo'éhetsése néhe tséma'xevéhonevéstse hestotse'ono óxhávésévo'eé-táhévóséstse. ²¹ Naa hénéhéóhe móssó'eamevéstáhémahevóhe Ma'heóneva, naa móhnéšeameméhotaehevóhe, naa héne móhvé'se-pévatamahevóhe tsévéhonene'evávoosanétsese. ²² Naa néhe'se hápó'e móstanéhetotse'ótaehevóhe tséstó'sene'evávóómóse néhe tséstoo'éhétsese, naa móhmáhevovóhnéšéstséhéhe netao'o hová'éhe hénéhéóhe hotómá'e too'éhémáheóne. ²³ Tséhvé'néhešepévtse'oese Joseph, néhe tsévéhonene'evávóosanétsese hová'éhe móho'nó'óhkeóetsetano'to. Ma'heóneva móhnéševéstáhémahevóhe Joseph.

40

¹ Tséstánenóve'xóvetse tséma'xevéhonevéstse móho'nós-pévátséstó nešhe hevéhonotse'ono tséhešévetsése. Na'éstse mó'óhkhého'hénoohomóehevóhe naa néhe na'éstse móhvéhonéhomósévé'ho'évéhéhe. ² Móstáháestáhaotsé'tovóhevóhe hestotse'ono ³ naa néhéóhe móstaéseóšémóhevóhe tséstoo'éhetsése Josephevaho. ⁴ Naa néhe tséohkevéhonene'evávóósánéstse móhnéhetóhevóhe Josephevaho tséstó'sene'evávóómóse tséhnéšetsése. Móxhoháa'éhoehehevóhe. ⁵ No'ka taa'eva móhnéševóváxenáhevóhe. ⁶ Tséstáméovóona'otse tséstáho'éhótaevóse Josephevaho móstáhéne'enáotsé'toehevovóhe tséhešéhávésévetanóvóse. ⁷ "Hénova'e tséhéséhávésévetanóse?" móxhehéhe Joseph. ⁸ "Naa nánéševóváxenáme, hovánee'e ésáahéne'enóhe tséhešétovátó," móxhetóhevovóhe. "Nama'heóname éhéne'enanótse ováxéstotótse tséhešétovátotse. Nétónéševóváxenáme?" móxhetaehevóhe. ⁹ Naa néhe na'éstse tséohkeméhaehénoohemovóse tséma'xevéhonevéstse móstséhéhehe, "Naa náno'ó'eováxe na'éstse hohpáhaa'éhemeno'e ¹⁰ he'ama éna'hánéstse hestaenótse, étavéhpotséveotsénéstse, naa

nèhe'še a'e héne hohpàhaa'èhemenòtse énéxhoe'toetsénèstse naa étano'péveéxáho'oetsénèstse. ¹¹ Naa hé'tóhe náno'eóó'e hetohko tseohkévé'šemanèstse tséma'xevéhonevèstse naa héne nátao'enanòtse hohpàhaa'èhemenòtse naa hénéhéóhe nátaaseo'ósé'o'tsenòtse hetóhkonéhéva. Nèhe'še nátamanoho tséma'xevéhonevèstse," móxhehéhe. ¹² Naa Joseph móstsèhetòhevóhe, "Naa étšèhešètováto tséhešèováxènatò. Héne na'he hestaenòtse évé'šèhetáohaméstóvénèstse na'hee'èše. ¹³ Nèhe'xóvéva nèstseéváhóe'énana tséma'xemáho'emanèstse. Naa nèstseohkééváhósèhénoohomevo. ¹⁴ Nèstsevè'vonetanó'tove, nèhetóhta'haovoo'o tséma'xevéhonevèstse tséhešèvèstáhémátse nonohpa hápó'e náhtseonáháxevé'šèéváhóe'énana. ¹⁵ Ná-Hebrew-heve, hétsèhéóhe (Egypt) náho'nomáhts'é'tóne tsésto'se-momóonéhévéto. Násáa'ó'òhto'eéatàhéhe tósa'e, hénová'e éme'vé'šèhéto'èhéto?" móxhehéhe Joseph. ¹⁶ Naa néhe homósé-ve'ho'e tséstanéstomóné'to héne ováxèstòtse tséhešètovátotse móstapévatsèstòhéhe, naa hápó'e mótaosáanemé'èstomévòhevóhe Josephevaho tséhešèováxèse. "Naa hápó'e nátsèhešèováxe: éna'hanèstse kóhkonòheonòtse tsé'òhkévé'hó'ta, étotóovo'tánèstse, namé'kóne étáho'tánèstse. ¹⁷ Naa héne tsétáho'ko'ta netao'o hová'éhe tséohkéhonóhtomovo tséma'xevéhonevèstse émáhevé'šè-ó'otómó'enatse. Naa vé'kèseho éohkeaseméseotsénóvo," móxhehéhe. ¹⁸ Nèhe'še Joseph móstsèhetòhevóhe, "Naa étšèhešètováto héne tséhešèováxènatò: Hé'tóhe na'he tséohkévé'hanenèstovee'èstse

évé'šèhetáoha-
méstóvénèstse
na'hee'èše.
¹⁹ Ma'tana'heé-
no'etse tsé-
ma'xevého-
nevèstse
nèstsee'enotová-
vo'ohe. Naa
néhe'še nèstse-
novósèhoésema
hoóhtsetseva,
naa nèstse-
ho'èhéméváá'e
vé'kèseho,"
móxhehéhe.
²⁰ Naa tséstana'-

heéno'etse móstáheaénamáhéhe néhe tséma'xevéhonevèstse. Móstamáhemó'otòhevóhe tsévèhonotse'óhètse. Nèhe'še móstsèhehéhe, "Néxhéhoeotseha néhe néše hetaneo'o, tséohké-méhaehotse'ótóno." ²¹ Móstanèhetòhevóhe néhe tséohké-hénoohomése tsésto'seéváhósenèhetotse'ótose. ²² Naa néhe

na'ěstse mé'tó'e móhna'hehéhe, móhnovósèhoésemèhéhe
hoóhtsetseva. Móstó'taemáhenésóhanetséhe Joseph tséhešemé'éstó.
²³ Naa néhe tséohkèhénoohomevose tséma'xevéhonevetse
móho'nóstaxae'évamé'etanó'tóvótse Josephevaho.

41

Joseph interprets the king's dreams

¹ Naa tséstanéšeaénoo'etse néhe tséma'xevéhonevístse hápó'e
móstaosáaneováxenáhéhe. Móstšèhešeoováxenáhéhe: hénèhéóhe
móhnèhéhe tóxeo'hé'e, Nile mó'òhkèhestóhehanéhe héné o'hé'e.
² Naa nésohto vé'ho'éotáo'o móhnèhmé'eonóhnèhévéhe hénèhéóhe
o'hé'e, móhma'xèhe'keómèhevóhe. Hénèhéóhe a'e tóxeo'hé'e
móstaaseévenó'tsèhevóhe. ³ Naa néhe'se nésohto
móhne'áahtse'hósemé'eonóhnèhévéhe. Naa mé'tó'e néhe
mó'oseetóhkona'hehevóhe. ⁴ Naa néhe'se sé'ea'e
mótaasemáha'hamóhevovóhe néhe vé'ho'éotáo'o tséhe'keómetse.
Naa hénèhéóhe móstášé'šeoštèhéhe néhe tséma'xevéhonevístse.
⁵ Naa néhe'se móstaéváhósenáootsèhéhe. Móstáhóseováxenáhéhe.
Móstšèhešeoováxenáhéhe: nésohto móhnèhestáhanevótse
pénóheonéma'óhkeenáhtotótse móspáhono'e'tóhanevótse na'ěstse
pénóheonévó'éva. Mó'éšepéveéxáho'táhanevótse. ⁶ Naa néhe'se
nésohto ma'óhkeenáhtotótse móxhósemé'páhono'e'tóhanevótse. Naa
héné mé'tó'e mó'áhanáho'táhanevótse. ⁷ Naa hé'tóhe
tséáhanáho'taa'ěstse móstamáha'hahtsèhenovótse héné
tsépéveéxáho'tátsee'ěstse. Naa hénèhéóhe néhe tséma'xe-
véhonevístse móstaéváhósèšé'šeoštèhéhe. Móstáhéne'enóhéhe
tsévá'nèhešeoováxèse. ⁸ Naa tséstavóona'otse móstaóetsetanó'tóhéhe
tséhešeoováxèse naa máto tséhešétovátotse. Móstamóheeva-
móhevóhe ma'heónevo'èstanóho naa tséháhéne'enováhétse
hénèhéóhe Egypt. Móxhóhta'haovóhevóhe tséhešeoováxèse, héva
na'ěstse móho'nóxhéne'enotséstse heováéstotótse
tséhešétovátotse. ⁹ Néhe'se tséohkèhénoohomevose
tséma'xevéhonevetse móstaxaetae'évamé'etanóotsèhéhe.
Móstsèhetóhevóhe néhe tséma'xevéhonevetse, "Otséhámóhe
néto'seméhaehóhta'háovátse. ¹⁰ Nésó'héne'enahe tsé'omáta'eotseto,
néoéšememeno, nánèehove naa tsé'tóhe véhonèhomóséve'ho'e
too'èhémáheóne? ¹¹ No'ka taa'eva nánèšeoováxenáme. ¹² Naa
nèhéóhe na'ěstse kásovááhe évéstoo'ehe, é-Hebrew-heve."
Móxhósetsèhehéhe, "Ehotse'ótáá'e tséne'evávoosanétse.
Tséxhóhta'haovótse tséhešeoováxenávótse námé'èstomóene
tséhešétovátotse. ¹³ Naa étó'menèhesotse tséhešemé'éstó.
Hámó'òhtse hétsèhéóhe néohkeéváhósèhénoohomevátse, naa
mé'tó'e néhe véhonèhomóséve'ho'e néná'ho," móxhetóhevóhe.
¹⁴ Naa néhe'se néhe tséma'xevéhonevístse móstaonóomóhevóhe
Josephevaho. Naa Joseph móstaovóeo'kemé'hahtsenáootsèhéhe
naa móstano'nétáhévee'sanéoohehéhe. Naa néhe'se hénèhéóhe a'e

móstatséhe' oohé' toehevóhe tséxhoetsése tséma' xevéhonevetsese.
¹⁵ Naa néhe' še móstséhetaehevóhe tséma' xevéhonevetsese,
 "Náováxe, naa hovánee' e ésáhéne' enóhe tséhešétovátotse.
 Nánéstomóne mónéohkéhéne' enóhéhe hé' tóhe ováxéstotótse
 tséhešétovátotse." ¹⁶ Naa Joseph móstséhetóhevóhe, "Naa
 násáataoméhéhene' enóhenótse hé' tóhe ováxéstotótse tséhešétovátotse
 oha nánéhetóhóota nama' heóname." ¹⁷ Naa néhe' še néhe
 tséma' xevéhonevetsese móxhóhta' haovóhevóhe tséhešéováxése.
 Móstséhetóhevóhe, "Tséstaováxenátotse nánéé' e tóxeo' hé' e Nile. ¹⁸ Naa
 návóomoo' o nésohto vé' ho' éotóao' o, énéhmé' eonóhneo' o o' hé' e,
 éma' xéhe' keómeo' o. Etaaseévenó' tseo' o tóxeo' hé' e. ¹⁹ Naa néhe' še
 nésohto énéxhósemé' eonóhneo' o hénéhéóhe o' hé' e, mé' tó' e
 tsé' tohe éma' xetóhkona' heo' o. Násáatšéhe' ševóomóheo' o
 tsénéhešétóhkona' hese hétséhéóhe netao' o Egypt. ²⁰ Naa néhe
 tsétóhkona' hese tséma' xéhe' keómetsese étamáha' hamovo.
²¹ Tséstaéšémáhemáha' hamovóse ésó' eáahtse' néhešétóhkona' heo' o.
 Naa néhe' še náatášé' šéotse. ²² Néhe' še tséstaéváhósenáoótséto
 nátaéváhóseováxe. Návóohtanótse nésohto pénóheoné-
 ma' óhkeenáhtotótse, épáhónoe' tónéstse na' éstse pénóheonévó' éva.
 Eéšepéveéxáho' ónéstse. ²³ Naa néhe' še nésohto pénóheo-
 néma' óhkeenéstotótse énéxhósemé' páhónoe' tónéstse na' éstse
 pénóheonévó' éva. Mé' tó' e héné énoónónéstse. ²⁴ Naa héné
 tsénoóno' o ee' éstse étamáha' hahtsénovótse héné tsépéve-
 éxáho' tátsee' éstse. Tséhmé' éstomevono tsé' tóhe
 ma' heónevo' éstaneo' o ésáhéne' enóhénóvo tséhešétovátotse
 tséhešéováxenavo." ²⁵ Joseph móstséhetóhevóhe, "Hé' tóhe
 tséhešéováxenato nexa éséesónéstse. Ma' heo' o mónévóo' sèhaehéhe
 tséto' sèheso. ²⁶ Tsé' tóhe nésohto vé' ho' éotóao' o
 tséma' xéhe' keómese évé' šéhetáohaméstoveo' o nésóhtóheaa' e,
 hová' éhe netao' o éto' seóótáhómo. Naa hé' tóhe nésohto
 pénóheonéma' óhkeenáhtotótse tsééšepéveéxáho' taa' éstse máto
 héné énéhešétovátónéstse nésóhtóheaa' e tséto' seóótáhómo
 hová' éhe. ²⁷ Naa mé' tó' e tsé' tóhe nésohto vé' ho' éotóao' o
 tséma' xetóhkona' hese tsénéhmé' eonóhnese naa hé' tóhe nésohto
 pénóheonéma' óhkeenáhtotótse tsénoóno' o ee' éstse
 évé' šenéhešéhetáohaméstóvénéstse nésóhtóheaa' e
 móto' sema' xeováoonéstóvèhanéhe. ²⁸ Naa éto' seoné' seómenèheso
 tséhetátse. Ma' heo' o névá' nevóo' seha. ²⁹ Naa nésóhtóheaa' e netao' o
 hétséhéóhe Egypt tseoseeóótáhómo hová' éhe. ³⁰⁻³¹ Naa néhe' še
 nésóhtóheaa' e mé' tó' e netao' o tsema' xeováoonéstove.
 Tséhótoanávétanóhtove. Hová' éhe tsemáhehová' áháne, naa
 tseno' vonetanó' tánóvo tsé' óotáhómanomévoése hová' éhe. ³² Naa
 tséhvé' néhešéováxenato nexa tseoné' seómenèheso a' e. ³³ Mónéstse
 na' éstse hetane tséoto' xovaestse tseto' semáhenéhešene' evávóóhta
 hová' éhe netao' o hétséhéóhe Egypt. ³⁴ Naa máto monotse' ónánéstse
 hóséstse tséto' sevéstáhémaese tsé' tóhe tséoto' xovaestse

tséovóemoneto. Naa nésòhtòheaa'e tséto'sèhešèhótoanáto naa ma'taame'xove ma'òhkeo'eno'éstove nèhéóhe nóhona nèstsenèheševó'e'šéénanánóvo. Na'èstse hówòhto'tséhéne héne mésèhestòtse. ³⁵ Naa netao'o tséhéóhe Egypt tsemáhenèhešéveo'o tséhvé'nèheto'emaneto, némáhevèhoneve. ³⁶ Komááhe ma'taaseovávoonèstove tsého'tatse tséto'semésèhévòse," móxhehéhe Joseph.

Joseph becomes governor of Egypt

³⁷ Naa néhe tséma'xevèhonevèstse naa néhe tsévèhonotse'óhese móstapévatsèstòhenovóhe tséhetsèse Josephevaho. ³⁸ Naa néhe tséma'xevèhonevèstse móstatsèhetòhevóhe, "Eháhane'óó'e Joseph hema'heónamo. Náhésemonenòtse tséto'sene'evávóóhto netao'o Egypt." ³⁹ Naa néhe'še mósttsèhetòhevóhe Josephevaho, "Mónènéheševó'o'sèhaehéhe Ma'heo'o hé'tóhe netao'o. Néoto'xovahe. ⁴⁰⁻⁴¹ Naa hétsetseha nétanèhetátse, nèsttséhóna'ovevèhoneve hétséhéóhe netao'o Egypt. Naa netao'o vo'èstane'o nèstseohkeáahtóó'e." ⁴² Naa néhe tséma'xevèhonevèstse móstané'tanòhéhe taamááhe hemo'eško. Naa néhe'še móstaéstanomóvòhéhe Josephevaho hemo'èškónéva, komááhe tsevé'šéhéne'enohe tséhešéhóna'ovevèhonevèse. Naa móstano'péeváxeenòhevóhe, móstano'hevo'ótanòhevóhe tsévé'šemanèhetsèse véhonema'kaataeva. ⁴³ Naa néhe'še móstavóo'èstómané'toehevóhe. Tséhóna'ovevèhonevèstse heamó'eneóne móstáhoehéhe tséstóxèšèse Joseph. Naa véhonenótáxevé'hó'e mó'ameovóeohstèhevóhe, mó'amepo'anomóehévóhe tsésto'sèsòhpetáhoo'èse Joseph. ⁴⁴ Naa néhe tséma'xevèhonevèstse mósttsèhetòhevóhe Josephevaho, "Nákánomema'xemáho'emane hétséhéóhe Egypt naa oha tséhnééhóveto nèstseohkemáhevèse-áahtóne tséheto." ⁴⁵ Naa "Zaphenath-Paneah", móxheševéhaehévóhe tséma'xevèhonevetsese. Naa móhno'métaehénótóhe he'óho, Asenathevaho móxheševéhehevóhe. Naa móxhéhehénótóhe Potipherahevaho, móhma'heónevého'évèhevóhe hénèhéóhe máhoéstóva On tséhestohe. ⁴⁶ Néhe'xóvéva Joseph móhna'no'eaénamáhéhe. Móstaasetóxeohstèhéhe netao'o Egypt. ⁴⁷ Naa móstaoné'seómenèhesóhanetséhe tséhešemé'èsto héne ováxestòtse, nésòhtòheaa'e netao'o hová'éhe mó'oseepévone'óhanéhe hénèhéóhe Egypt. ⁴⁸ Netao'o Egypt Joseph naa hestotse'ono móstaaséhóvòhto'tsèhenovóhe hósèstse tséhetaa'énanó'óhetse. Naa hénèhéóhe netao'o máhoéstóva Egypt móxho'táhanevótse tsésto'seénanomevòse héne tséhóvòhtsévòse. ⁴⁹ Naa móhméhae'amèhoéstòhéhe tséhetaa'énanetse naa móstaoseeháahpe'óhanetséhe móstavonoéstonèhéhe. Néhe'še tséhvé'nèhešéóótáhómo móho'nó'òhkeéváhoéstó. ⁵⁰ Naa tséssáa'èšeaseovávoonèstovèhanèhetse Joseph naa tsévèstoemose móhnésoehnéhevóhe, móhnéšèhetanévèhevóhe. ⁵¹ Tséovóhehstáòtsètsese Manasseh móxheševéhohevóhe,

mó'òhkenèhestóhehanéhe Tsévé'ševonetanóto. Náhésèheševého tséhvé'nèheševéstáhémá'èse Ma'heo'o tséstos'sèsáa-hetósemé'etanó'tóhémo tséxhótoanávetanóto naa máto ného'éehe naa navo'èstanemo. ⁵² Naa néhe'še néhe tsétsšeh'e'kéhaestse Ephraim móxheševéhohevóhe, mó'òhkenèhestóhehanéhe 'Ma'heo'o námétaenoto ka'èškóneho'. Náohkeméhaehávèsévetano tséxhohtóvota'évòse tséhe'néhetono naa tséstos'seno'-momóonéhévétó naa mé'tó'e hétsetseha náohkeoseepévetano hétsehéóhe Egypt tséhvé'métá'èstse Ma'heo'o neše hetanéka'èškóneho. ⁵³ Tséhnésòhtóheaénoo'etse ⁵⁴ móstáho'-néhe'xóvéhanéhe tsé'aseovávoonéstove. Móstó'taenèhesóhanetséhe Joseph tséxheese. Naa netao'o ho'eva móstama'xease-ovávoonéstovéhanéhe naa oha hénèhéóhe Egypt móhma'xéhóvòhto'sanéhevóhe. ⁵⁵ Naa néhe'še tséstaase-ovávoonéstove hénèhéóhe Egypt móstanéševátamóena'-tovòhevovóhe tséma'xevéhonevetsese, "Néxhoxomemeno," móxhetóhevovóhe. Naa néhe'še móstsehetaehevovóhe, "Táhéve'hooma Joseph." ⁵⁶ Naa Joseph mósta'ta'enòhenótse hénèhéóhe tséxhóvòhto'sanévòse, naa mó'òhkéhohtóvotóhevovóhe vo'èstanóho. ⁵⁷ Naa máto vo'èstane'o tsésáahéstáhéhese Egypt mó'òhkého'héohótóvotáhenovóhe mésèhestótse.

42

Joseph's brothers go to Egypt to buy food

¹ Naa néhe'xóvéva tsé'aseovávoonéstovetse Joseph heho, Jacobevaho, móssó'vo'èstanéhevéhevóhe hénèhéóhe Caanan. Tséstanéstomónése tsé'òhkéhohtóvávòhtovetse mésèhestótse hénèhéóhe Egypt, néhe'še móstsehétóhevóhe hee'haho, "Névé'nèšèhe'keamónóéme, éme'tónèšévèstove! ² Hénèhéóhe nánéstomóne Egypt móoóotáhámóhanéhe mésèhestótse. Naa tanéhe'òhtse hánáháóhe, táhéohótóva komááhe nèstsésáavése-ávoonéhema." ^{3,5} Móstaosáanenéhe'òhtséhevóhe máhtohto hee'haho. Móstavé'òhtsémóhevovóhe hósèstse tsétáhéohótóvatsese. ⁴ Naa Jacob móxhestomanóhevóhe néhe tsého'óxetšèhe'kéhahétsese hee'haho, Benjaminevaho. "Ma'tavé'vé'háhtsèstse tséhósetóneto'omenehe hámó'òhtse tséxheto'omenèhetsèse he'neho Joseph," móxhešetanóhéhe Jacob. ^{6,8} Naa Jacob hee'haho tséstáho'eohtsévòse Egypt móstáhéve'hoomóhevovóhe néhe tséhóna'ovevéhonevetsese, Josephevaho, naa oha móho'nóhnanovovótse tséhešèhevásèmevòse. Móstanéšè-nèstanéoeotséhevóhe, móstamá'kèsta'éoesènahevóhe ho'eva hénèhéóhe a'e maeto tséhnéetsèse, komááhe tsénèhešè-héne'enotsèse tséhešèono'átamovòse. ⁷⁻⁸ Naa Joseph tséstavóómòse he'neho móstáhóhneenanovóhevóhe, móhvá'nenèhesémanéhéhe ta'se móho'nóxhéne'enovótse. Mó'éesstèstomótáhæhevóhe na'èstse hénèhéóhe tséhéstáhétsese, ta'se mó'omáta'nèstèstovóhevóhe,

"Tósa'e néhestáhéme?" "Naa náhestáhéme Canaan. Náho'ehé-
 ohtóvónóne méséhestótse," móxhetaehevóhe. ⁹ Joseph
 móstáxaetaemé'etanóotsé'tóhéhe tséhno'ó'eováxése hákó'e tótseha.
 "Eee, hea'e nénétsé'éme, hea'e névá'neémoosého'hétséhetóó'óme,
 hea'e néto'seá'eotsé'tovemeno," móxhehéhe Joseph. ¹⁰ "Hová'áháne,
 násáanéhešéhého'eohtséhéme, nává'nevésého'ehéohótóváme.
¹¹ Námáhevésésóne'továhtséme. Námáhepévèhetanévéme.
 Mónáme'évèhénèhešévème," móxhetaehevóhe. ¹² "Ee, hea'e
 névá'nenéhéme. Nésáatáveoné'seómáhahtóvatséhéme. Hea'e
 névá'nèho'ehéoo'hátamemeno," móxhetòhevóhe. ¹³ "Naa
 tséhóna'ovevèhoneveto, náhetóméme, násáa'émooosého'ehé-
 tséhetóó'óhéme. Náméhaemáhtóhtóhtáhnéséme tséxhevésésó-
 ne'továhtsétse. Naa tséhéhétse Jacob ésó'vo'èstanéheve hénèhéóhe
 Canaan. Naa oha na'èstse tséhevásémétse ééšèhovánee'e. Naa
 na'èstse ésétoo'e tsého'óxetséhe'kéhaestse," móxhetaehevóhe.
¹⁴ "Naa nésó'nèhesétamatséme, hea'e névá'neémoosého'ehé-
 tséhetóó'óme. ¹⁵ Naa náhtatšèhešéve. Hétséhéóhe nèstamáhe-
 hestomanatséme too'èhémáheóne. ¹⁶ Oha na'èstse tsetaévá-
 hóó'óhtse, tsetanó'otséhóho tséhevásémése. Naa
 máhne'éváho'eotsévótse náhtanéhešéhéne'ena tséhešèhetómése.
 Naa néhe tsésétoese too'èhémáheóne tsetatonóomaevovo,"
 móxhetòhevóhe. ¹⁷ Naa néhe'še Joseph móstaéstanòhevóhe
 too'èhémáheóne. ¹⁸ Tséstana'heeno'etse móstaéváhósè-
 héve'hoomòhevóhe, mé'tó'e móstaéváhósenétáhévemòhevóhe,
 "Tsé'òhkevé'eaáhtovo Ma'heo'o nénéševátamatséme
 néhésenèševátamatséme nééševátávenétáhévátamatséme. ¹⁹ Oha
 na'èstse nèstáhestomanatséme. Naa hóséstse tséhnéehóvése
 taévaaséhóo'otsestse nèstámévo komááhe nevo'èstanémevoo'o
 tsemésèheo'o. ²⁰ Naa oha né'évaéšéhó'kèho'eotséhóhéne
 nevásèmevo. Náhtsevé'šenèhešéhéne'ena tséhešèhetómése, naa
 tséhméhaeoe'kéhevátamatsése héne néme'vé'šéhéna'hatsénóvo,"
 móxhetòhevóhe. "Héhe'e," móxhehevóhe. ²¹ Naa
 móstatséhetáhtséhévóhe, "Heá'éháma nétaomenèhešéháhtsémáne
 tséhvé'hešé'tovótse tséhevásémétse na'èstse, Joseph, hákó'e
 tótseha. Nèhe'xóvéva névéstáhémáhtsétanó'toene naa
 néxaeno'eomóhtsemaene, naa oha nésáa'áahtovóhene. Naa
 hea'éháma hena'háanéhe tséhéséhótoanáotsétse hétsetseha." ²² Naa
 Reuben móstséhetòhevóhe hevásemo, "Néméhaenèhetatséme
 névé'eónèxanóvo tséhevásémétse, naa nésáa'áahtovéhéme naa
 hétsetseha mónééšètaomeomáxéhahtséhemanéhe
 tséhešéhávéséve'tovótse." ²³ Naa Joseph móhmáhe-
 nanéahtomóvóhéhe tséhévóse, naa oha móho'nóxhéne'enotséstse,
 tséhvá'nenèhesémánése, na'èstse vo'èstanóho
 mó'éestséstomótáhaehevóhe. ²⁴ Naa nèhéóhe oxése Joseph
 móstatšèhešèaseohehéhe naa móstaa'xaaméotséhéhe. Naa néhe'še
 a'e móhne'éváhósého'héestséstovóhevohe. Naa

móstamonéhenotóhe na'éstse he'neho Simeonevaho tsésto'sésétoetsése, móstaéstanóhevóhe too'éhémáheóne. Móhmáhevé'hoéóe'toehevóhe he'neho.

Joseph's brothers return to Canaan

²⁵ Naa nêhe'sê Joseph móstséhetóhevóhe hestotse'ono, "Héne hestoo'henóvevótse o'otómo'enonóhtova héne méséhestótse, naa no'eémooseévaéstanomóvóhéne héne hema'kaataemevo, naa tano'novó'e'séhóhéne." ²⁶ Naa Joseph he'neho tséstaéšémá'se-táhovotovóse a'kéevo'hame móstaéváhóseaséhóo'óhtséhevóhe. ²⁷ Hénéhéóhe tséstaohaanévóse na'éstse móstata'ta'enóhéhe hestoo'he tsésto'séhoxomóho'hamése. Hotáhtse hénéhéóhe mostáho'ko'táhanetséhe ma'kaata. ²⁸ Móstatséhetóhevóhe hevésésone, "Šéaa, néxhéve'hoohtome hé'tóhe ma'kaata tséno'o'ta!" Móstaamáhevé'šéhéhpóheotséhenovóhe. Móstséhetáhtséhevóhe nonámé'tó'e, "Šéaa, nénéhešéhahtsémáne. Mónééšéméšéhaehenéhe Ma'heo'o?" ²⁹ Naa tséstaéváho'éhóo'óhtsévóse móxhóhta'haovóhevovóhe héhevóho, ³⁰ "Tséhóna'ovevéhonevéstse hénéhéóhe Egypt náxae'éemomáta'eéestséstóéne, naa náno'néhetaene, "Naa hétséhéóhe mónévá'neémoosého'éhétséhetóo'óheméhe." ³¹ Naa nátséhetóne, "Héne násáavé'šéhého'eohtséhénóne hétséhéóhe tsésto'seémoosetséhetóo'ótse. Násáanéhéstáhevono'évéhéme ts'é'ohkéémoosetséhetóo'ose. ³² Náméhaemáhtóhtóhtáhnéséme tséhevésésóne'továhtsétse. Na'éstse éhováne'e. Naa na'éstse ésétoo'e, tsého'óxétšéhe'kéhaestse," náhetóne. ³³ Nêhe'sê nátséhetaene, "Na'éstse tsetásétoo'e. Taévaaséhóo'otsestse néstámévo komááhe nevo'èstanémevoo'o tseméséheo'o. ³⁴ Naa nêhe'sê né'évatséhe'otséhóhéne néhe tsého'óxétšéhe'héhaestse. Náhtsevé'šenéhešéhéne'ena tséhešéhetómése. Naa nêhe'sê náhtaévaénáno tsé'tóhe tséhestomano, naa nêhe'sê táhóséhohtáváhéne méséhestótse, 'náxhetaene," móxhetóhevovóhe héhevóho. ³⁵ Nêhe'sê tséstané'to'enóhtsévóse hestoo'henóvevótse mó'évamáhevéstotáhanetséhe hema'kaataemevo tsévé'šéhohtóvávóse. Naa héne móstaoseemáhevé'šéhéhpóheotséhenovóhe. ³⁶ Héhevóho móstséhetáhehevovóhe, "Šéaa, náoseehótoanávetano, névovóevona'ó'hóvo Joseph, naa nêhe'sê Simeon. Naa nêhe'sê hétsetseha néto'séhóseaseotséhóvo Benjamin." ³⁷ Naa Reuben móstséhetóhevóhe heho, "Naa táaxa'e, néhnéšenétse'oveha Benjamin. Náhtataomene'evávóomo, naa náhtsene'éváho'éhóo'otseho. Naa másáavé'néhesóháne tana'hoono taamááhe nae'haho, énéšeo'o." ³⁸ Naa Jacob móstséhetóhevóhe hee'haho, "Náme'xaetónéshénetse'ovo. Eno'kéhe'eotse, he'neho Josephevaho ééšéhováneehóho. Naa náéšééna'he, vé'tóneto'omeneestse Benjamin héne náme'na'haa'e."

43

¹ Naa tséstaněseame'xóvetse móstásó'něšema'xeame-ovávooněstovėhanėhe Canaan. ² Naa Jacob hevo'ėstanemo móstaěšemáheestóhenovóhe tséhetaa'hohtóvávóse hénėhéóhe Egypt. Jacob móstao'sėhósetšėhešemáhénótóhe hee'haho Egypt tsésto'sėhósehéóhtóvatsėse hósėstse mésėhestótse, "Taėváhósetšėhe'óhtse, táhósehéóhtóva!" ³⁻⁵ Nėhe'se Judah móstsehehéhe, "Nėho'e, mahvé've'háhtsėstse Benjamin hánáháóhe náhtáhósehéóhtóváme, naa mé'tó'e másáavé'hahtsėéstse náhtaněšėhoėme. Nátsėhetaene nėhe hetane, "Oha máhvė've'háhtsėstse nevásemevo nėstsehósenėhešėhohtóváme!" ⁶ Naa héhevóho móstsehetaehevovóhe, "Nėóetsetanóxėme! Hénáá'e tsėhésemé'emóse ésemáhėvo?" ⁷ "Naa nėho'e, nėhe tsėhóna'ovevėhonevėstse éhetósenėstsestánoto nevo'ėstanėmanóho. Náno'tsehetaene, 'Mó-ėhévo ésó'eametanėne? Mónėtsėhestóxėme naa móhe hósėstse ésėtoeo'o?' Náhetóseovóhpona'óėne, hová'ėhe hó'nėstsestóėtse náohkemé'ėstomevónóne. Náme'tóněšėhé-hene'enánóne tsėto'sėhešėnėhetaėtse, tsėsto'sėho'eotsėhótse tsėhevásėmėtse!" ⁸ Naa Judah móxhósetsėhehéhe, "Nėho'e, nėhněšėnėtse'oveha Benjamin. Naa a'e náhtaasėhéóhtóvánóne mésėhestótse kómááhe nėstseśásáavėseávoonėhema. ⁹ Náhtataome-ne'evávóómo. Naa mahněśásáavé'ėėváhó'ėhóo'otsėhóhevo nėxho'ė'seo'o naa náhtsetaomenėhešėhahtse. ¹⁰ Nėma'xevone'ėšėtotóxėstánone. Naa vé'ėėnanótse Benjamin, nėhe'xóvéva tsė'ovóenėhetatsėse náme'ne'ėšėáahtse'ėváhó'ėhéóhtóváme heva hákó'e nexa." ¹¹ Ta'máhove'se Jacob móstsehetóhevóhe hee'haho, "Naa nómonėhe'se. Táhėmétóhéne nėhe hetane méahtótótse, tsėoseepėva'e, heva heo'kemėeotsestótse naa oó'xėseonótse, naa háhnomáhėpano'ėhaseo'o, naa šėstótó'eahke. ¹² Naa ma'kaata háahpe'e tano'no'eohtsehéne tsėto'sevė'sėhohtóvásė naa évamétóhéne tsėėváhó'no'o'ta nėstoo'henóvévo. Hea'e éó'óseėsta'hahtsėnóvo. ¹³ Naa taanáve'óhtsema ésemáhėvo. Taonótoveohtsehéne! Naa tsetaometónėso. ¹⁴ Náhtanėhešėvėestomevo Ma'heo'o hánáháóhe ma'táho'eohtsėse nėhe hetane nėstsenėšėvátamaevo, tsene'onáháxeėvaėnanóho Simeonevaho, naa Benjamin tsene'ėvaasevé'háhtse." ¹⁵ Móstaosáne-ėváhósetsėhe'óhtsehevóhe tsėxhoetsėse Josephevaho hénėhéóhe Egypt. ¹⁶⁻¹⁷ Naa Joseph tsėstavóómóse Benjaminevaho tsėhvė'hahtsėtsėse, móstatsėhetóhevóhe hevėhonotse'ono, "Tatsėhe'otšėšenano namáheóne. Ma'xėėxanomáhėne mésėhestótse. Ma'tásėtovoėsta náhtavėse'hanámoo'o." ¹⁸ Móstanė'evėhėhpóheotsėhevóhe tsėstavė'tsėhe'óhtsehaevóse Josephevaho hemáheóne. "Hea'ėháma hėtsėhéóhe nėhésetsėhe'otsėhaeneo'o tsėhvė'no'o'ta ma'kaata nėstoo'henóvane. Hea'e néto'semáhehestomanaene, tseno'máhehestanóho tsė'tóhe a'kėevo'hame, hea'e néto'seasenovósemomóonáotaene,"

móxhešetanòhevóhe. ¹⁹ Tséstao'seéstsèhnévòse móstsèhetòhevovóhe Josephevaho hevèhonotse'ono, ²⁰ "Hóovéhe, hétsèhéóhe tsé'ovóeho'èhéohótóvátse náénanomóhtánóne. ²¹⁻²² Naa nèhe'se tséstaévaasèhóo'òhtsétse, tséstaohtaanétse, tséstata'ta'enomátse náhtoo'henóvanótse, hotàhtse ma'kaatanéstse étáho'ko'tánéstse hotómá'e. Násáahéne'enóhénóne tséxhéso. Naa oha hétsetseha náévano'ho'eotsèstsénóne naa máto hósèstse náho'eotsèstsénóne ma'kaata tséto'sèhósevè'sèhohtóvátse." ²³ Naa móstsèhetaehevovóhe, "Naa ééšépéva'e, nééšeonénèxomevéme. Névé'eévaóetsetanó'tánóvo. Hea'e nema'heónamevo nééva-métaenovo nema'kaataamevo." Naa Simeon móhne'évãhoeotsèhehéhe too'èhémáheóne. ²⁴ Naa nèhe'se móstamáhe-éseotsèhaehevovóhe Joseph hemáheóne. Móhmétaehenovóhe mahpe tséto'sevé'senèšè'hahtávóóvávòse naa móstano'hé-hoxomóhetsenotóhe hetáhoestovevóho. ²⁵ Naa nèhe'se Joseph hevésèsono móhnèhmé'eotsèstsèhenovóhe tséto'semétóvòse tséhóna'ovevèhonevetse. ²⁶ Naa Josephevaho tséstáho'èhnetsèse móstamáhemétóhenovótse tséhetaa'ho'eotsèstsevòse naa móstano'má'kèsta'éoešenáhevóhe ho'eva. ²⁷ Móstsèhetaehevovóhe, "Mónémáhepévomóhtáhéme? Naa nèhe ma'háhkéso tsétotóxemóse, éhévo, mó-ésó'eametanéne? Naa éno'pévomóhtáhehe?" ²⁸ "Héhe'e, ésó'eametanéne tséhéhétse, naa éno'pévomóhtahe," móxhehevóhe. Naa nèhe'se móstáhósemá'kèsta'éoešenáhevóhe tséheta'éoetsèse. ²⁹ Joseph tséstamáhevóómòse hevésèsono, móstano'ke-nóhtsevóomòhevóhe hevásemo Benjaminevaho móhnèšè-heškèhenovóhe Rachelhevaho. Naa tséstavóómòse móstsèhehéhe, "Naa néno'mé'emovo tséhevásémése tsésétoo'èstse. Mó-tseaháanéhe?" Naa Joseph móstsèhetòhevóhe Benjaminevaho, "Nenáasèstse! Nèstavéestomó'hevomotahtse nèstséhótooma'ova Ma'heo'o." ³⁰ Nèhe'se Joseph móstaoseéoeometanóotsèhéhe, hénèhéóhe móstaasèta'xèhéhe tsé'a'e'sene'ho'tatse, naa móstaa'xaaméotsèhéhe. ³¹ Tséstaévaována'xaeotsèse móstaévanèšè'sévoenèhéhe. Nèhe'se móstaévaéstsèhnèhéhe hénèhéóhe tséxhoetsèse hevésèsono. Móstsèhetòhevóhe hestotse'ono, "Néssá'hoxomemeno!" ³² Naa tséstamésèhévòse hevésèsono móhmano'e'hanáhevóhe, naa Joseph móhno'ke'hanáhéhe. Nèhe'xóvéva néhe Egyptians, mó'òhkéšènetamòhevovóhe Hebrews. ³³ Tséheta'ee'èse Joseph mó'amóneoehevóhe hevésèsono, móhnèheto'hohevóhe tséhetó'àhehetsèse. "Naa étónèšèhéne'enánòse tséhetó'èhahévótse," móxhešetanóotsèhevóhe. ³⁴ Móhnèxhésèhoxomèhevóhe Joseph tsé'òhkevèhoneméese. Naa Benjamin móxhehpèhoxomèhéhe nóhona tséhetaa'hoxometsèse he'neho. Naa móhma'xepévéve'sèhanámòhevovóhe Josephevaho.

44

Joseph's missing cup

¹ Tsé'ěšéene'hanávōse Joseph móstséhetōhevōhe hestotse'ono, "He'koneó'otómo'enóhtomóvōhéne hestoo'henóvevótse. Naa hema'kaataemevo no'eéváhóseéstanomóvōhéne. ² Naa nanome-névetohko tsévé'semanehe vó'komema'kaataéva, éstanomóvōhéne tsého'óxetšéhe'kéhaestse hestoo'henóvo, máto hema'kaataéme no'eévaéstanomóvōhéne." ³ Naa tséhméovóona'otse móstaosáane-éváhóseaséhóo'ótséhevōhe. ⁴ Naa tséstáéšenenóveaseohtsetsése Joseph móstséhetōhevōhe hestotse'ono, "Taévanéheohé'tova. Naa ma'taévahohtameváenóse tséhetoono, 'Néhávésévo'eétáhéme. Mónénomáhtséhénovōhe henomenévetohko tséhóna'ovevého-nevéstse? ⁵ Eohkévé'semane naa éohkeno'vé'sšéhéne'ena tseto'séhesotse maeto.'" ⁶ Tséstáévá-

hohtameváé-nóse móstató'-menéhetōhevōhe Joseph-evaho tsé-hetaa'ése tsésto'séhetōse. ⁷ Naa mó'éva-tséhetaehevōhe, "Šéaa, násáaxaehéne'enóhé-nóné tsénéhestomo. Náme'-hénéhešévéme.

⁸ Hámó'óhtse náéváho'eotséstsénóné héne ma'kaata tséhno'o'ta náhtoo'henóváne tséhéóhe tsé'ovóeho'éhéóhtóvátse. Hénová'éto éme'hésenomáhtséhótse néhe hetane?! ⁹ Táaxa'e, naa hétséhéóhe máhee'kóóhtótse náhtoo'henóvanótse, naa héne nomenévetohko ma'tavé'mé'enomo, héne tséá'éno hoo'he tana'hoo'o, naa néstóxétse tséhé'eotsétse náhtamáhemomóonéhévéme." ¹⁰ Naa móstséhetōhevōhe, "Oha néhe tséá'éno hoo'he tséhvéstotatse nomenévetohko tseno'kemomóonéheve." ¹¹ Móstanonótove-ana'ó'tséhénovótse hestoo'henóvevótse, móstanonótoveta'ta'e'ó'tséhénovótse. ¹² Naa néhe'se néhe Joseph hestotse'ono móstaaseévenóhehéhe hénéhéóhe hoo'henóva. Móstaovóeeveno'hohevōhe tséháa'éhahétsése. Naa néhe'se móstanéhešé-éveno'hohevōhe tséhetó'éhahétsése. Hotáhtse néhe tsého'óxetšéhe'kéhaestse, Benjamin, hestoo'henóva, hénéhéóhe móstamé'e'ó'tséhéhe. ¹³ "Naa néosehótoanáotsema," móxhešetanóotséhevōhe Benjamin he'neho. Naa néhe'se móstaéváhóse-táhovotōhevōhe a'kéévo'hame, naa móstaévavé'óhtsémóhevōhe

Josephevaho hestotse'ono. ¹⁴ Tséstaéváho'èhnévòse Joseph hemáheóne, Joseph móssó'hoehéhe, naa móstáhóse-má'kèsta'éoesenáhevóhe ho'eva. ¹⁵ Joseph móstséhetóhevóhe, "Hénová'e tséhésenéhešévése? Móho'nóhnéhešéhéne'enomáse tséohkéhešéaahtse'ěšemáhehéne'enómo tséto'séhesotse."

¹⁶ Nèhe'se Judah móstšéhešeno'ěstovóhevóhe, "Tséhóna'ovevéhoneveto, náme'tóněšeno'ěstáme? Mónéme'héoné'seómáhahtovéme. Naa hea'e nátaomenéhešéhahtséme, Ma'heo'o móhéne'enóhéhe tséxhávésévo'eétáhévótse. Naa náhtaněšemámomóonéhévéme, Benjamin móme'no'kéhémomóonéheve."

¹⁷ Naa móstséhetóhevóhe Joseph, "Hová'áháne, éto'sésáaněhesóhane, oha tsé'tóhe hestoo'henóva tséno'o'tatse nomenévetohko tseno'kemomóonéheve. Oha néstóxése taéváhóó'óhtse, taévanáho'óhtséva éhévo."

Judah pleads for Benjamin's release

¹⁸ Judah a'e móstáho'néeotsé'tovóhevóhe, móstséhetóhevóhe, "Tsévéhoneveto, nátatšěške'ěestseotse. Něstseněhvé'eomáta'eotse. Náhéne'enánóne hápó'e nénéhe'xóvevéhoneve tsé'tóhe tséma'xevéhonevěstse tséheševéhonevése. Naa tséhnéehóvétse násáahová'éhévéme. Naa néhněševátamemeno.

¹⁹ Tséhmóneovóeho'èhéohótóvátse nénéstsestovemeno, "Mó-éhévo ésó'eametanéne? Naa mó-nétséhestóxéme?" ²⁰ Naa nèhe'se nétséhetatséme, "Esó'eametanéne tséhéhétse, oha éěšééna'he. Naa néno'mé'ěstomévatsénóvo na'ěstse tsésétoo'ěstse. Exhestáotse tsé'ěšééna'hése tséhéhétse. Eméhaeněseo'o, naa na'ěstse éěšéhovánee'e. Heškevóho Rachel mó'óhkéhestóhehevóhe. Tsé'tóhe tsého'óxetšéhe'kéhaestse éhoháméhótáá'e ného'éehevaho.

Judah continues talking

²¹ Naa néno'néhešéme, "Mahnéxhósého'èhéohótóváse né'ěšéhó'kého've'óhtsémóhéne ésemáhévo komááhe náhtavóómo!"

²² Naa néno'tséhetatséme nèhe'xóvéva, "Tsé'tóhe tsého'óxetšéhe'kéhaestse hó'ótóva máhvé'easeohstse tséhéhétse

²³ Naa néno'tséhešéme, 'Něstseněhvé'eéváhósého'èhéohótóváme oha ta'e máhvé'háhtséstse tsétšéhe'kéhaestse.' ²⁴ Naa

tséstaéváho'èhóo'óhtsétse námáhenéhetóhta'haovone tséhéhétse netao'o tséheto. ²⁵ Nenóveto náne'éváhósetšéhešeméá'tóene Naa nátséhetóne,

"Ného'e, néso'héne'enahe tséhetaétse nèhe tséhóna'ovevéhonevěstse tséstaovóhehóhtóvávótse? Étséhevoo'o,

'Něstseněhvé'eéváhósého'èhéohótóváme ta'e máhnéxho've'háhtséstse tsého'óxetšéhe'kéhaestse,'" ²⁷ Naa nátséhetáéne tséhéhétse,

"Néhéne'enánóvo ²⁸ Naa na'ěstse éěšéhovánee'e. Hováhne móhna'haehevóhe. Naa étaěšéháa'xove

tséhe'séhovánee'ése. ²⁹ Naa ma'tavé'nétse'ovo tsé'tóhe tsétšéhe'kéhaestse Benjamin, vé'tóneto'omeneestse,

náme've'sená'tsetano," móxhehéhe tséhéhétse. ³⁰ Naa Judah móstáhósétséhetóhevóhe, "Tséhóna'ovevéhoneveto,

nétaosemomóhtsemátse hétsetseha, tsé'tóhe tséhevásémétse, náme'éváhóosevé'óhtsémaene. Eoseehoháméhótáá'e ného'éehevaho. ³¹ Naa ma'tásáavé'eéváho'éhóosevé'hahtsééstse héne tsevé'sená'tsetano. ³² Nátséhéto ného'éehe, "Néhněšenétse'oveha tsé'tóhe tsétšéhe'kéhaestse tsésto'sevé'óhtsémaétse naa náhtataomene'evávóomo. Naa máhněsáavé'eéváho'vé'hahtsééstse néhmáheho'é'šeo'o," náhéto.

Judah ends his speech

³³ Naa nétáhóseněšemomóhtsemátse, "Tsé'tóhe tséhevásémétse taněševáhóoseéneaneha, mé'tó'e náhtanéehove tséto'semomóonéhevěse. ³⁴ Náme'xaetóněšeeéváhévé'hóómo tséhéhéto tsé'tohe mássáavé'eéváho'éhóosevé'hahtsééstse. Naa násáaněheševóomátanó'tovóhe tséxhóšéhávěsévétanóse," Judah móxhetóhevóhe tséhóna'ovevéhonevetsese.

45

Joseph tells his brothers who he is

¹ Naa héne tséhetaa'ěse Joseph móho'nóstóněšeeévavé'šě-he'konetanóse, móstamáhehóeneenáhnohevóhe héněhéóhe tsémaehoétsese hotómá'e. Oha tséhněehověse naa hevésěsono móššěšěhoehevóhe. ² Néhe'še móstama'xetáhpe'a'xanéotséhéhe, móhněstoehévóhe Egyptians, něhe'še móstáhé-hohta'haoohé'tovóhevovóhe tséma'xevéhonevetsese naa něhe máto héněhéóhe tsémaehoétsese hemáheóne. ³ Néhe'še Joseph móstséhetóhevóhe hevésěsono, "Nánéehove Joseph. Mó-ésó'eoné'seómeametanéne tséhéhétse?" Móho'nóxxaetóněš-óxóhévótse, ta'se móstó'omáehaehevovóhe. ⁴ "Névé'ee'tóhtáhéme, nenáase!" móxhetóhevóhe. Hevésěsono móstaosáaně-ho'eohé'toehevóhe a'e. Joseph móxhósetséhehéhe, "Nánéehove nevásémévo tséxhohtóva'tovóse tsésto'semomóonéhévéto hétséhéóhe Egypt. ⁵ Névé'ho'é'etáhtséme. Ma'heo'o mónáněhesétamaehéhe tsésto'sěho'eohtséto hétséhéóhe komááhe vo'ěstaneo'o tsésáamáheovávooněheo'o. ⁶ Néšeeaa'e étaěšeeameovávooněstove, naa nóhoneaa'e étaáhtse'só'he'eotse. ⁷ Hétséhéóhe Ma'heo'o mónáhěsevovóheho'méa'toehéhe komááhe nevo'ěstanémevoo'o tsésáavěseovávooněheo'o. ⁸ Naa nétaéváhóseněhetatséme, hétséhéóhe nésáaho'méa'tovéhéme, Ma'heo'o nea'háaněhe tséhéóhe tsého'eohtséhá'ěse. Naa máto Ma'heo'o énéehove hétséhéóhe tséhéséhóna'ovevéhonévéto naa máto tsésto'semáhene'evávóóhtómo hová'éhe netao'o hétséhéóhe Egypt. ⁹ Nómoněhe'še, tanonótoveévaaséhóo'oohe, tséhetóhéne ného'éehe, 'Nee'ha Joseph nénéstšéeta, "Ma'heo'o mónáněhesétamaehéhe tsésto'semáhene'evávóóhtómo Egypt. Hétsetseha néhmáheaseestse, néstavovóhněšěhatséme. ¹⁰ Tséhéóhe tavo'ěstáněhevo'o Goshen, a'e tséhvo'ěstánéhévéto. Néhmáheasétóvóhtséstse netao'o tséhetaa'eá'enomo, heva netao'o

nevo'èstanemo, naa hováhne heováestse tséhestase. ¹¹ Nóhoneaa'e étaahtse'he'eotse tséto'sésó'hešameovávoonèstove, komááhe nèstavovóhnèhešéhatséme." ¹² Naa néhe'še móxhósètsèhetòhevóhe, "Tséhe'néhe'tovatsése naa tséhevásémétse Benjamin, naa hea'e nééšéevapévenanovéme tséhvé'eéestséstóvatsése tséhe'enèstsése. ¹³ Naa no'mé'èstomevóhéne tséhéhéto hétséhéóhe tséheševóoseonévéto, naa máto taamááhe tséheševó'èstanéhévéto. Né'évaonótového'eotséhóhéne ného'ééhe," móxhetòhevóhe hevésésone. ¹⁴ Naa néhe'še Joseph naa Benjamin móstaé'kotseváenàhtsèhevóhe naa móstanéšea'xaaméotsèhevóhe. ¹⁵ Naa Joseph móssó'ea'xaaméhéhe, móstanéšetóxee'kotsenòhevóhe he'neho. Naa néhe'še ta'se móstavéhpanaeotsèhevóhe, móstaéváhóseaseéestséstóehevóhe. ¹⁶ Naa tséstanéstromónèse tséma'xevéhonevèstse naa hevéhonotse'ono móhvé'šepévetanóotsèhenovóhe tséstaévamáno'eotsévóse Joseph naa hevésésone. ¹⁷ Naa néhe'še néhe tséma'xevéhonevèstse móstsèhetòhevóhe Josephevaho, "Tsèhetóóne nevésésone, 'Hóseaseeto'éhéne, naa ma'tanenése taévatsèhešéhóo'òhtséhéne Canaan. ¹⁸ Naa néhe'še né'évatsèhe'otséhóhéne éhévo naa netao'o hevo'èstanemo," néhetoone. Naa néhe'še máhne'éváho'eohtsévótse náhtamétónóvo tsétó'tšéšetaepéva'etse ho'e hétséhéóhe Egypt. Naa tsepévèstao'omenéhe'o naa tsésáano'eéváháeanáhe'o. ¹⁹ Naa ésésone tsetano'easeotséstósenovótse amó'eneonótse tsésto'seéváho'táhoévóse tsévèstoemóvose naa henésonehevóho naa éhévo. ²⁰ Tsenéšemáhenoohtánóvo tséá'enomevótse netao'o, máhne'éváho'eohtsévótse hétséhéóhe náhtamóne-éváhósemáhemétónóvo hová'éhe," móxhetòhevóhe Josephevaho. ²¹ Naa Joseph hevésésone móstamáhepévatséstòhetséhe tséhetsése tséma'xevéhonevetsese. Joseph mó'osáanemétòhenótse héne amó'eneonótse, naa móhno'novo'é'sèhohevóhe. ²² Naa móhno'métòhenótse hone'óonótse no'ka tsé'òhkenétáhéve-e'sanéstovetse, naa Benjaminevaho móhmétòhenótse nóhona tsé'òhkenetáhévee'sanéstovetse, naa na'he máhtóhtáhnó'e ma'kaatánèstse. ²³ Naa heho móstano'métòhénótóhe nésó'e a'kéevo'hame. Máhtohto mósto'seno'máheamo'xéohsèhenovóhe netao'o hová'éhe tsétó'tšéšèhetaa'péva'etse hénéhéóhe Egypt, naa néhe hósèstse máhtohto mósto'seamo'xéohsèhenovóhe pénóhe'o, naa máto mésèhestótse tséhnèsto'seévanovo'évóse mahne'évaasetšéhe'òhtsévótse hénéhéóhe Egypt. ²⁴ Naa néhe'še hevésésone móstsèhetòhevóhe, "Naa taévapéveaséhóo'óhtse, nèstsevé'ho'é'etàhtsénóvo hová'éhe!" ²⁵ Naa tséstaéváho'èhóo'òhtsévóse, ²⁶ móxhóhta'haovóhevovóhe héhevóho tsésó'hešeametanénetsése Josephevaho, "Návóomóne Joseph. Éhóna'ovevéhoneve hénéhéóhe Egypt." Móstanéšepévè-sóséveotsèhéhe tséhnèhetovóse, naa móho'nóhno'e-oné'seómáhahtóévótse. ²⁷ Naa ta'e tséstamáhemé'èstomoo'èse

netao'o Josephevaho tséhetsése naa tséstano'vóóhto héne amó'eneonótse tséto'seévavé'šemähetséhetó'eohtsévoše hénéhéóhe Egypt, héne móstaévavé'šepéveotséhéhe. ²⁸ Nèhe'še móstséhehéhe, "Joseph mósó'eametanénehéhe. Nóheto, nétaaseohémáne, náéváhósevóomátanó'tóvo tséssáahe'šenaéhéto."

46

Jacob and his family moves to Egypt

¹ Nèhe'še tséstamá'setáhovóhto'hévóse móstaasehehevóhe. Naa tséstáho'eohtsévoše Beersheba hénéhéóhe Jacob móstáháoenaéhéhe. Móstáháoena'tovóhevóhe Ma'heóneva, hápó'e tsé'óhké-háoena'tovótsese heho Isaacevaho. ² Naa nèhe'še tséstaésetaa'évetse Jacob móhnéstovóhevóhe Ma'heóneva, "Jacob, Jacob!" "Hénová'éto?" móxhetaehevóhe. ³ "Náno'kema'heóneve, nánéhove eho Isaac tsé'óhkéháóena'tovose. Névé'ee'sétséhe'ohtse Egypt. Néstaseepéve'továtse nonohpa tóoneeto nevo'èstanemo tsetama'xemanáho'oo'o. ⁴ Naa nehéóhe néstatséhešene'evávoomátse Egypt. Hó'ótóva éšeeva néhe tóoneeto nevo'èstanemo náhtsene'évatséhe'otséhoo'o tséhnéxhéstáhetó hénéhéóhe Canaan. Naa máhnaeto Joseph néstsevovóhnéhešeha," móxhehéhe Ma'heo'o. ⁵ Naa tséstavóona'otse móstaéváhóse-aseohtséhevóhe. Mó'amó'eohtséhevóhe Jacob naa néhe he'eo'o, naa ka'ěškóneho móhmáhevéstoehevóhe. ⁶⁻⁷ Móhno'máhe-aseotséhóhevovóhe netao'o hováhne tséá'enóvose. ⁸ Naa Jacob hevo'èstanemo tsévé'óhtsémaese naesóhtóhnó'e naesohto (66) móhnéhestóxéhevóhe. Mónéséhanevóhe tsé'tóhe: Jacob naa tsévéstoemose Leahevaho móhnaesóhtóxéhevóhe hee'hahévóho, tséháa'éhahétsese, Reuben, mó'óhkéhestóhehéhe. ⁹ Naa Reuben hee'haho móhnévéhevóhe, móstšéheševéhehevóhe: Hanoch, Pallu, Hezron, naa Carmi. ¹⁰ Naa nèhe'še Simeon móstáhósenéhe'éhahéhéhe. Móhnaesóhtóxéhevóhe hee'haho, móstšéheševéhehevóhe: Jemuel, Jamin, Ohad, Jachin, Zohar, naa néhe na'éstse hee'haho Shaul tséheševéhetse, heške móxhéstáhehevóhe hénéhéóhe Canaan. ¹¹ Naa nèhe'še néhe tséna'ha'onéstse Levi móxheševéhehéhe. Hee'haho móhna'hehevóhe, móstšéheševéhehevóhe: Gershon, Kohath, naa Merari. ¹² Naa nèhe'še néhe tsénéva'onéstse Judah móxheševéhehéhe, móhméhaenóhonéhevóhe hee'haho. Naa hénéhéóhe neše móhnaehevóhe tséhnéxhé'óhtsévoše, Er naa Onan móxheševéhehevóhe néhe tséhováneehese. Naa néhe tsévé'hahtse móstšéheševéhehevóhe Shelah, Perez, naa Zerah. Naa néhe Perez móhnéšéhevóhe hee'haho, móstšéheševéhehevóhe Hezron naa Hamul. ¹³ Naa nèhe'še néhe tsénóhona'onéstse Issachar móxheševéhehéhe, móhnévéhevóhe hee'haho, móstšéheševéhehevóhe Tola, Puvah, Jashub, naa Shimron. ¹⁴ Naa nèhe'še néhe tsénaesóhtóha'onéstse Zebulun móxheševéhehéhe, móhna'hehevóhe hee'haho, móstšéheševéhehevóhe Sered, Elon, naa Jahleel. ¹⁵ Naa

oha móhno'káhehevohe hestónáhevóho Jacob naa Leah, Dinah, móxhestóhehéhe. Naa hénéhéóhe tsénèxhéstáhese Leaheveno na'nó'e hóhtáhna'he (33) móhnèhestòxèhevóhe. ¹⁶ Naa Jacob naa Zilpah móhnèšèhevóhe hee'hahevóho, Gad naa Asher, móxheševéhehevóhe. Néhe Zilpah mó'òhkèhotse'óhevo-motáhohevóhe Leahevaho. Naa néhe Gad móhnésòhtòxèhevóhe hee'haho, móstšèheševéhehevóhe Ziphion, Haggi, Shuni, Ezbon, Eri, Arodi, naa Areli. ¹⁷ Naa néhe na'èstse Asher móhnévèhevóhe hee'haho naa na'èstse móxhe'évèhevóhe. Hee'haho móstšèheševéhehevóhe Imnah, Ishvah, Ishvi, Beriah, naa heaxaa'éhemevóho Serah móxheševéhehevóhe. Naa néhe Beriah móhnèšèhevóhe hee'haho, móstšèheševéhehevóhe Heber naa Malchiel. ¹⁸ Naa hénéhéóhe tsénèxhéstáhese Zilpaheveno móxhóhtáhnaesóhtòxèhevóhe (16). ¹⁹ Naa Jacob naa tsévèstoemose Rachelhevaho móhnèšèhevóhe hee'hahevóho, Joseph naa Benjamin móxheševéhehevóhe. ²⁰ Joseph mónéséhanéhe nèhéóhe tsého'o'èstse Egypt. Hee'haho Manasseh naa Ephraim móxheševéhehevóhe. ²¹ Naa néhe Benjamin móhmáhtóhtòxèhevóhe hee'haho, móstšèheševéhehevóhe Bela, Becher, Ashbel, Gera, Naaman, Ehi, Rosh, Muppim, Huppim, naa Ard. ²² Naa hénéhéóhe tsénèhmáhehéstáhese Racheleveno móxhóhtáhnévèhevóhe (14). ²³ Naa Jacob naa Bilhah móhnèšèhevóhe hee'hahevóho, Dan naa Naphtali, móxheševéhehevóhe. Néhe Bilhah mó'òhkèhotse'óhevomotáhohevóhe Rachelhevaho. Naa Dan móhno'káhehevóhe hee'haho, Hashum móxheševéhehevóhe. ²⁴ Naa néhe Naphtali móhnévèhevóhe hee'haho, móstšèheševéhehevóhe Jahzeel, Guni, Jezer, naa Shillem. ²⁵ Naa hénéhéóhe tsénèxhéstáhese Bilhaheveno móhnésòhtòxèhevóhe. ²⁶ Naa Jacob tséstamáhehoemetsése hevo'èstanemo naesóhtóhnó'e naesohto (66) móhnèhestòxèhevóhe tsévé'òhtsémaese. Hétsèhéóhe hee'haho tsévèstoemóvose móho'nóhno'oemevòtse. ²⁷ Naa néhe'se hénéhéóhe Egypt tséstano'oemetsése Joseph, naa móhnèšèhevóhe hee'haho, naa taamááhe tséhnéehovése Jacob, nésòhtóhnó'e móhnèhestòxèhevóhe. ²⁸ Tséstaéšèto'sèho'eohtsévo Goshen, Jacob móstatsèhešéméhénotóhe Judahevaho tsésto'sèhéhotonóse Josephevaho, "Naa nèstsehéto'e'óene komááhe nèstseésto'eohtséhaene Goshen." ²⁹ Naa tséstanéstomónése Joseph móstáhóhneeasetsèhetó'eohehéhe, móstáhéto'e'ovóhevóhe heho. Naa néhe'se tséstavóómóse heho, mó'óeometanóotsèhéhe, móstaé'kotsévaenóhevóhe heho, naa móhnenóveno'a'xané'tovóhevóhe. ³⁰ Heho móstsehetaehevóhe, "Néstaéšetaomeéváhósevóomátse naa néhe'se hó'nèšenaéto." Tséstaéšééna'xanévoése Joseph móstaésto'eohtséhohevóhe hénéhéóhe Goshen. ³¹ Néhe'se Joseph móhmáhetsèhetóhevóhe hevo'èstanemo, "Hétsetseha náhtatsèheto tsémáho'emanèstse, 'Ného'éehe naa navóohestoto ééšèho'eohtseo'o. ³² Ekósáehetanéveo'o, naa éno'ho'eotsèhovo hekósáemevóho naa

máto hestotóamevóho, naa máto netao'o hová'éhe tséá'eno-mévõtse," náhtáhéto. ³³ Naa néstsemáheonóomaevo. Néstse-néstséstóévo tséohkéhetotse'óhévo. ³⁴ Naa éšéhó'ketséhetóhéne, 'Tséma'xevéhoneveto, námáhekósáehetanévéme. Tóoneeto navóhastonaneo'o móskósáehetanévéhevóhe,' hetóhéne tséma'xevéhonevetsese, naa nonohpa néhéóhe néstseánanaevo Gosheneveno, hénéhéóhe néstsepévevo'èstanéhévéme, néstsetaomea'e'ševo'èstanéhévéme. Tsé'tóhe Egyptians éohkéšenetamovo kósáehetanóho," móxhehéhe Joseph.

47

¹ Naa néhe'še Joseph noho he'neho móstatšéheševé'òhtsémaehevóhe tséstáheestséstovovóse tséma'xevéhonevetsese. Joseph móstséhetóhevóhe, "Tséma'xevéhoneveto, ného'éehe naa tsé'tóhe tséhevésésónetono ééšeho'eohtseo'o, énéxhé'òhtseo'o Canaan. Emáheho'eehe'o, éno'ho'eotséhovo hekósáemévóho naa hestotóamevóho. Naa hétsetseha néhéóhe éhóeo'o Goshen. ² Nea'háanevóhe tséhevésésónetono." ³ "Naa néohketónetotse'óhéme?" móxhetaehevóhe tséma'xevéhonevetsese. Mótsšéhešeno'èstovóhevovóhe, "Tséma'xevéhoneveto, námáhekósáehetanévéme. Tóoneeto navóhastonaneo'o móskósáehetanévéhevóhe. ⁴ Naa hétséhéóhe náho'eehéme. Tséhnéxhé'òhtsétse Canaan éovávoonestove. Naa tsé'tóhe kósáne naa netao'o hováhne tósa'e éohkésáa'évenó'tséheo'o. Naa heá'éháma hénéhéóhe náme'néševo'èstanéhévéme Goshen," móxhetóhevovóhe. ⁵ Naa Joseph móstséhetaehevóhe tséma'xevéhonevetsese, "Tséxho'eehévóse eho naa ésésono ⁶ tséstó'taomenèhesétséstomévóse hénéhéóhe éme'vo'èstanéheveo'o, naa oha hénéhéóhe Goshen étó'tšésetaeno'kepévého'eve, nátanèhesétamoo'o hénéhéóhe éme'vo'èstanéheveo'o. Naa monéstse hóséstse ésésono tséohkepévotse'óhese, naa heá'éháma éme'òhkeno'ne'evávoomovo nakósaemo naa náhtotóamo," móxhetaehevóhe. ⁷ Naa néhe'še Joseph móhmóného'eotséhohevóhe heho tséxhoetsése tséma'xevéhonevetsese. Joseph móstséhetóhevóhe, "Tséma'xevéhoneveto, tsé'tóhe ného'éehe, Jacob, éheševéhe." Naa néhe'še Jacob móxháoenavomotáhohevóhe néhe tséma'xevéhonevetsese. ⁸ Naa néhe'še móstséhetaehevóhe, "Hóovéhe, nétatónéstóheaénáma?" ⁹ "Naa tséma'xevéhoneveto, no'ka máhtóhtóhnó'e na'nó'e (130) nátanèhestóheaénáma. Ného'éehe naa naméšéme móxhehpéháa'éhahevóhe, oha móho'nóx-hótoanávevo'èstanéhévévótse," móxhetóhevóhe. ¹⁰ Naa Jacob tséstó'seévaasevóse móxhóséháoenavomotáhohevóhe. ¹¹ Naa Josephevaho mó'osáanemétaehenovóhe héne ho'e hénéhéóhe Goshen tséstó'sevo'èstanéhévévóse. ¹² Naa móhno'máhe-métaehenovóhe méséhestótse.

Famine in Egypt

¹³ Naa néhe'xóvéva móssó'máheameováoonéstovèhanéhe néhéóhe netao'o Egypt naa Canaan. Naa vo'èstaneo'o mó'oseemae'éehótoanávetanóhevóhe. ¹⁴ Naa netao'o Joseph tséhetaa'hovòhto'tsése mó'òhkèho'èhéotóvâhenovóhe. Naa héne ma'kaata tsévé'šèho'èhéotóvâvòse Joseph mó'òhkeénanóhéhe néhe tséma'xevéhonevetsese tsé'òhkèho'tsetsese hema'kaatáeme. ¹⁵ Tsé'èšemá'sèhema'kaataamévòse néhe vo'èstaneo'o móhnèxhého'èhótòhevovóhe Josephevaho, móstsèhetòhevovóhe, "Násáa'évâhema'kaataaméhéme, heá'èháma néme'nèšè-hósemétsemeno mésèhestòtse komááhe nàhtsésáa'ávóónéhéme." ¹⁶ Naa móstsèhetæhehevovóhe, "Naa néstâhohtótótâhtsémáne. Néhmétséhéne néstotóamevoo'o naa néstâhósemétatsénóvo pénóheo'o." ¹⁷ Naa mó'osáanenèhešèhohtótótæhehevovóhe. No'keaa'e móstanèhešemá'sèhohtóvâhenovóhe hestotóamevóho. ¹⁸ Móstaévâhósèho'èhéve'hoomòhevovóhe Josephevaho tséstaéšeno'keáénoo'etse, móstsèhetòhevovóhe, "Hová'éhe nésáa'évâhohtótótatséhénóvo. Nééšemâheá'eno'o nàhtotóamaneo'o. Oha tséhnèéhóvétse naa nàhto'ane éhe'eotse. ¹⁹ Naa heá'èháma néme'vé'šèhohtótóvatsénóvo mésèhestòtse, komááhe nàhtsésáa'ávóónéhéme. Hétséhéóhe nàhtamomóonéhévème, naa nàhto'ane néstseá'éna," móxhehevóhe néhe vo'èstaneo'o. ²⁰ Naa néhe'še tséma'xevéhonevèstse móstanèhešemâheá'enóhéhe héne ho'e netao'o Egypt. ²¹ Naa móstano'mâhenèhešemomóoneá'enóhevóhe. ²² Naa oha ma'heónèhetanóho móho'nóhno'momóoneá'enòtse tsé'òhkevè'hotse'otòse naa mó'òhkeno'eonénèxomevòhevóhe. ²³ Naa Joseph móstsèhetòhevóhe netao'o vo'èstanóho, "Naa hétsetseha tsémâho'emanèstse ééšemâheá'éna netao'o Egypt. Néstamétatsénóvo tséto'seénano'òhtomáse. ²⁴ Naa ma'òhkeo'eno'ése ohkèhetotáevânomáhéne nóhona, naa héne na'èstse métòhéne tsémâho'emanèstse, naa tséhetaa'he'eotse méséhéne naa máto énano'òhtomáhéne. Naa nonohpa néstsemâhetaéotsé'tánóvo." ²⁵ Naa móstsèhetæhehevóhe, "Hahoo, névo'èstanévèšemenó. Naa nàhtamomóonéhévème." ²⁶ Naa néhe'še Joseph móstanèhešèéxanóhéhe ho'emanestòtse tsé'òhketo'semétóvòse tséma'xevéhonevetsese hósèstse héne tséénano'òhtomévòse.

The last days of Jacob

²⁷ Naa tséstaame'xóvetse Jacob naa hevo'èstanemo móstaasèháovâhehevóhe, naa móstano'easèháestòxèhevóhe. ²⁸ Jacob hénèhéóhe Egypt móhvo'èstanéhevèhéhe màhtóhtòhohtâhnésòhtòhe-aa'e (17). ²⁹ Naa tséssáa'èšenaéése móstaonóomòhevóhe Josephevaho. Móstsèhetòhevóhe, "Mâhnaéto hétséhéóhe néstsevè'eáhto'hohe Egypt, ³⁰ oha taévâhóo'otséšeo'o tséxhéstâhétse Canaan, tsé'áhto'hohévòse navóohestoto, heva

ného'éehe Isaac naa naměšeme Abraham naa tsévěstoemo Rachel."
 "Naa épéva'e, náhtanéhešéve," móxhetaehevóhe.

³¹ "Móněstseoné'seómeněhešéve?" móxhešeněststovóhevóhe.
 "Naa héehe'e, něstaévaoné'seóměhóo'otsehátse," móxhetaehevóhe.
 Jacob móstavé'šepévomóhtáhéotsěhéhe, móstaasěháoenáhéhe,
 "Hahoo," móxhešěháoená'tovóhevóhe Ma'heóneva.

48

Jacob blesses Joseph's sons

¹ Tséstanenóve'xóvetse Joseph móstáho'ěhěme'ěstomóhehéhe
 heho tsěhešěhoháomóhtáhetsěse. Naa něhe'še móstáhé-
 ve'hoomóhevóhe. Móhvě'òhtsěmaehevóhe hee'haho, Manasseh naa
 Ephraimevaho. ² Tséstáho'ěhněvóse mótáhotoneváeněhéhe Jacob,
 "Nee'ha Joseph ného'ěhěve'hooma." Móstaěšěhó'keěše-
 tomóhtoehéhe, móstamásetsěstovóhevóhe. ³ Móstsěhetóhevóhe
 Josephevaho, "Tótseha Ma'heo'o náxho'ěhota héněhéhe
 máhoéstóva Luz, tsé'òhkěhestóhetse, něhéhe Canaan. Nástsěheta,
 'Něstaoseepéve'továtse. ⁴ Něstsěháestóhnóéhne, naa tóneeto
 nevo'ěstanemo tsěháestóxeo'o. Hé'tóhe ho'e něstsetóonee-
 á'enánóvo," Nátsěhešěhotséovó'sema, 'Něstsěháestóhnóéhne, naa
 héněhéhe tseněxhéstáheo'o tóneeto nevo'ěstanemo
 tsema'xemanáho'oo'o.' Naa máto náno'tsěheta, "Hé'tóhe ho'e
 něstseá'ěna naa tóneeto nevo'ěstanemo tsenáha'enánóvo
 tsěhe'ěšěamevo'ěstaněhévóse," náxheta Ma'heo'o.

⁵ "Něěšěáhtse'něsóéhne tsěhmóněho'eohtsětse Egypt.
 Náhtseněhesétamoo'o ta'se nátaoměhee'hahénoto tsé'tóhe nee'haho,
 Ephraim naa Manasseh. Naa máhnaéto hová'ěhe tsevěseamáhénóvo
 tséá'enomovo. ⁶ Naa máhvě'hósěheněsoněheto hěne
 tsenáha'enánóvo hová'ěhe tséá'enomáse tsé'tóhe nee'haho naa
 tsěhněhóveto. ⁷ Hena'háanéhe ta'se tsěxhěsemonóehněto nee'haho
 tsěhvě'hoháměhoto něškevo Rachel. Náhměhaevěsěstánóvémóne
 tsěhvo'ěstaněhevetsěse heho. Něhe'še náhne'ameehěme. Naa
 éxhovánee'e něhéhe Canaan, tsěssáa'ěšěho'eohtsěhětse
 Bethlehemeveno. Héněhéhe a'e tsé'ameehětse nááhto'hohno,"
 móxhehéhe. ⁸ Máto móxhósěhetóhevóhe Josephevaho, "Neváaseo'o
 tsé'tóhe tsěho've'hahtsese?" ^{10a} Móho'nó'òhkeévapévóó'ótse,
 móho'nóxhěsenanovótse něhe tsévě'òhtsěmaese Joseph. ⁹ "Něho'e,
 nae'haho. Tsěhéhe éhestáotseo'o Egypt. Náněhešepévo'eeha
 Ma'heo'o," móxhetaehevóhe. "Něstsěhe'otšěšenano,
 náhtáháoenavomotáhoo'o," móxhetóhevóhe Josephevaho. ^{10b} A'e
 tséstáho'něeotsé'too'ěse, mó'é'kotseváenóhevóhe. ¹¹ Něhe'še Jacob
 móstsěhetóhevóhe Josephevaho, "Ná'òhkěhóoveněhešétano
 náme'ěvatšěhe'šěhévóómo, hotáhtse néesáhósevóomátse,
 náno'vóomoo'o nee'haho. Ma'heo'o mónáněhešepévo'eéhaehéhe."
¹² Něhe'še Joseph móstano'hěveenáhnóhevóhe hee'haho, naa
 héněhéhe mé'tó'e tsěheta'ěetsěse heho móstama'kěsta'ě-

oešenáhéhe ho'eva. ¹³ Naa tséstaévaoháá'ése móhne'éváhóse-néehohevóhe hee'haho hénéhéóhe maeto tséheta'éetsése heho. Tsétšéhe'kéhahétsese, Ephraimevaho, hénéhéóhe henamóséstó móstanéehohevóhe Jacobevaho. Naa tséháa'éhahétsese Manassehevaho mé'tó'e o'xe móstanéehohevóhe. Naa néhe'xóvéva móhnéhešéhéne'enóhehanéhe néhe tsénéé'éstse mé'tó'e ó'xe henamóséstó mó'òhkéhehpeamàhehéhe hová'éhe. ^{14a} Naa oha tséssáa'éseaséháóenáése Jacob móxhátòxóvéhe'onáotséhéhe. ¹⁷ Joseph tséstavóómóse heho tséxhátòxóvéhe'onáotsetsése móho'nóhpévátséstó. Móstaonéseévanétáhévéhe'oná'o'hohevóhe heho. ¹⁸ Móstséhéhehe, "Ného'e, nénéthévo'eétahe. Tsé'tóhe henamóséstó tsénéé'éstse Ephraim étšéhe'kéhahe. Héne néstsehenamóséstóva néme'vé'šetáxéhe'oná'ó'tóvo máxháoenavomotahtse." ¹⁹ Naa móho'nó'áahtoo'éstse heho, móstséhetaehevohe, "Tóséé'e nánéhešéve. Tséháa'éhaestse tseoseháestòxóho tóoneeto hevo'éstanemo. Naa tsétšéhe'kéhaestse tséhehpéháestòxóho," móxhetòhevóhe. ^{14b} Néhe'še móhmónemàheháoenavomotáhehevóhe. ¹⁵ Mótsšéhešéháoenáhéhe, "Ma'heo'o, néameonó'eotšéše. Naa hétsetseha nétanéheševéestomevátse tséheševéstáhéméto hápó'e néheševóvónéhešétanó'tovóhéne Joseph hee'haho ¹⁶ naa tóoneeto hevo'éstanémévóho tséháestòxóho." ²⁰ Néhe'še Jacob móstséhétòhevóhe Josephevaho, "Naa amé'xóvéva tóoneeto navo'éstanemo tsetséhetahtseo'o, 'Nonámé'tó'e nétáháoenavomotáhahtsémáne komááhe néstsenéhešepéve'toene Ma'heo'o hápó'e tséhešepévé'tóvóse Ephraim naa Manassehevaho.' ²¹ Náéšeto'séhováne'e, Ma'heo'o néstseamevé'òhtsémáévo, naa néstseévano'tšéhešéhó'o'otséhaevo Canaan tséxhéstáhétse. ²² Naa tsé'tóhe ésésone tséto'séhetaa'nàha'enomevóse ho'e, tsésáanéhe'xóvao'óhanéhetse tséto'séhetaa'nàha'enomo. Héne ho'e tséto'senàha'enomo náxhó'táhnónóvo néhe Amorites, éméhae'á'enánóvo, éno'kepévoma'o'e, éno'hoéhoseve," móxhehéhe Jacob.

49

Jacob blesses his sons

¹ Néhe'še Jacob móhmóheévamóhevóhe hee'haho, móstséhétòhevóhe, ² "Néspéveáahtove. Nétao'semé'éstomévat-sénóvo tséhnonó'kevétováhése tséto'séheso nevo'éstanéhévéstóvévo. ³ Reuben, néxhéstáotse tséhmónepévekàsováahéhévéto. Nékánóméháa'éhahe naa máto néméhaeono'átamane, ⁴ naa oha nóháséháma nétaometóněšéve, néovóhponeno'véámo tsévéstóemo (oha néhe móho'nóxheškéstse). ⁵⁻⁷ Simeon naa Levi, néséestoéstómó'héme, néohkenéšéháahétanóme. Néme'hévéseóematséme. Momáta'eotsésee'éstse néohkena'tómanéme. Néohkeovóhponeno'ee'ěškóhtáhnóvoo'o vé'ho'éotóao'o. Naa tséhvé'néheševó-

vo'èstanéhévése nèstaomenèhešéhahtséme: naa máto tóoneeto névo'èstanémevoo'o totáhoesta tséhoeo'o tséhvo'èstanéhevetsése navóohestoto tóoneeto. ⁸ Naa Judah, tsé'òhkea'eotsé'toneto néohkéhóseovónanova, héne nèstsevé'šeono'átamáá'e nevéšesono. ⁹ Naa tsé'òhkeéševé'péveéxaneneto, néohkee'semé'emo'eéháá'e vo'èstane'o. ¹¹⁻¹² Naa tóoneeto nevo'èstanemo hesto'eónévo tseohkeoseepévone'otse, tseootáhómotse. ¹⁰ Naa tseno'máho'e-manéheveo'o. Tseáahtóheo'o. Tseohkema'xého'hémétseo'o. ¹³ Zebulun, tóoneeto nevo'èstanemo tsevo'èstanéheveo'o tóxeo'hé'e tséhmáhoómoehatse, hánáháóhe Sidon tsetáho'vo'èstanéheveo'o. Ma'xésémonótse tseohkého'óe'ónéstse. ¹⁴ Naa Issachar, hétsetseha hóvotse néohkésáahešétanóhe, ¹⁵ naa hó'ótóva nèstsevo'èstanéheve tsé'oseepévátamáno'e, naa néoseema'xéhotse'ohe. ^{16a} Dan, tóoneeto nevo'èstanemo ¹⁷ ésáakánoméháestòxéheo'o naa oha tséhoháata-maheo'o naa tseohkeno'ee'hahtóheo'o, ^{16b} tsého'emanéheveo'o, tseohkeno'eonó'eotséhovo hevóohestovevóho," móxhetóhevóhe Jacob. ¹⁸ "Ma'heo'o, néxho'èhévo'èstanévèšemenoo'o," Jacob móxhešéháoenáhéhe. ¹⁹ "Gad, šeenovávé'hó'e nèstsea'eotsé'tóó'e, naa nèstseovánanoo'o naa nèstseévano'easevo'e'e'ovoo'o. ²⁰ Asher, nèsto'eo'o tseohkeoseepévóné'o. Tséháováhese tseohkého'èhé-ohótóvánóvo. ²¹ Naphtali, nèstsetaomeó'tòsétáno, nenésoneho tsemomó'onáheo'o. ²² Naa Joseph, tóoneeto nevo'èstanemo tséháestòxeo'o. ²³ Néméhaea'eotsé'tóne, nékánomeamè-hávésévo'eéháne, ²⁴⁻²⁵ nésáanéhnetametano'he. Néó'tòsétáno. Nénèšeamene'étamenótse Ma'heo'o. Néoseepévevéstáhema. Ehoáatamaahe Ma'heo'o. Éohkevéstáhémósáne. Éohkevovóhnèhe-šéstómáne. Tseno'pévoo'kohonohpa nèsto'eo'o tseoseepévóné'o naa nèstseno'ma'xéhestotóame. ²⁶ Ma'heo'o néohkepéve-vovóhnèhešeha, naa nèstsetó'nèšenèhešeamépévo'eeha. Naa nèstseno'péveameohtséhoo'o tsé'tóhe nevéšesono. ²⁷ Benjamin, nevo'èstanemo tsepévenótáxeveo'o. Tseohkéhó'táhevao'o, naa tséhetaa'náha'enomevóse hová'éhe tseohketóxeméánóvo," Jacob móhnèhešééestséstovóhevóhe hee'haho. ²⁸ Móhmáhtóhtò-hóhtáhnèšèhevóhe, naa néhe Israelites tséhestóhese móhnèx-hestáhehevóhe hétséhéóhe néhe Jacob hee'haho tséhestòxetsése.

Jacob's death

²⁹⁻³² Nèhe'še Jacob móstséhetóhevóhe hee'haho, "Náéšeto'sèhováne'e. Taévátšèhešéhóo'otšèšéhéne Canaan. Hénèhéóhe vóxéva véseéstanéhéne tsé'èstanévóse navóohestoto naa máto néhe tséméhaevéstoemo, Leah. Namèšéme Abraham móxhohtóváhéhe ho'e héne tséxho'tatse voxé, móhméhae'á'enóhéhe na'èstse hetane, Ephron mó'òhkéstóhehéhe, hénèhéóhe móxhéstáhehéhe Hittites. Héne voxé Machpelah mó'òhkè-hestóhehanéhe a'e móxho'táhanéhe máhoestótse Mamre, mó'òhkéstóhehanéhe," móxhehéhe Jacob. ³³ Naa tséstaéšemá'se-mé'èstomevóse hee'haho netao'o, tséstaéváhóséhánòseovešése

móstanaeotséhéhe. No'ka máhtóhtóhnó'e névó'e nésóhtoha (147)
móhnéhestóheaénamáhéhe tséxhováne'eése.

50

¹ Tsé'ěšenaotsetsése heho, Joseph móhno'a'xanéhenotóhe.
² Néhe'še Joseph móstséhetóhevóhe néhe tséohke-
ovóhnéhešéstomanétsese, "Sá'pévana ného'éehe." ³ Néhe Egyptians
mó'òhkepévanóhevovóhe tsénaétsese, névo'ee'ěše
mó'òhkenéhe'xóvèhanetséhe. Naa má'sepévanóvoséstse
na'nó'ée'ěše mó'òhkésó'něšeameněšěševéhevóhe néhe Egyptians.
⁴ Naa tsé'ěšemá'seněšěšévóse Joseph móstséhetóhevóhe néhe
tséma'xevéhonevetsese hevéhontse'ono, ⁵ "Tséssáa'ěšenaéése
ného'éehe nánéheta taéváhó'o'otšěšo'o. Naa heá'áháma
néme'taněšéhéněststovovo tséma'xevéhonevístse, komááhe
náme'něhešenéts'e'ova naa náhtsene'éváhó'eohťse, hetóhéne,"
móxhetóhevóhe. ⁶ Naa néhe tséma'xevéhonevetsese
móstšěhešeno'ěstóehévóhe, "Naa náhtaněhešenéts'e'ovo
tséstó'seéváhó'o'otséóse heho." ⁷⁻⁹ Móhmásóve'òhtsémaehévóho
hoháesto vo'ěstanóho, néhe tséma'xevéhonevístse háesto
hestotse'ono móstavé'hahtséhevóhe, naa máto háesto
tséěšéhátaa'éhahetsese móhvé'hahtséhevóhe, hópahpa
nótáxévé'hó'e móhno'vé'hahtséhevóhe, naa néstóxetsése Joseph
hevóohestoto, oha móhno'késétoehévóhe ka'ěškóneho naa
hestotóamevóho máto móstanootóhevóhe. Móhma'xe-
vonéstóxéhevóhe tsétáhóosevé'òhtsémaese. ¹⁰ Tséstaěšétó'se-
ho'eohtsévóse hénéhéóhe máhoéstóva Atad, móstavéehevóhe
tsé'òhkěšéa'hametse pénóheo'o. Naa hénéhéóhe éše'he
tséstaohkěhěseta'ehněse mó'ame'sevóhanéhe ó'he'e Jordan.
Tséstaěševéévóse móstáhósemé'etanó'tovóhevóhe Jacobevaho, naa
nésóhtóhé'ěše móxhósea'xaaméhevóhe. ¹¹ Naa néhe Canaanites
hénéhéóhe tsévo'ěstanéhevóse tséstavóomovóse
tséhma'xea'xaametsése, móstséhevóhe, "Šéaa, tsé'tóhe Egyptians
mó'òhkéháa'ěšeněšěševéhevóhe." Abel-mizraim móxheš-
vístóhenovóhe, mó'òhkenéhestóhehanéhe Egyptians
tséhma'xea'xaamévóse. ¹²⁻¹³ Naa néhe'še Joseph naa hevésésono
móstáho'héestanóhevovóhe héhevóho hénéhéóhe vóxéva máto
tsé'ěstanetsése heměšemo naa heho hákó'e tótseha.
Móstó'taeněšěševéhevóhe tséhetaevóse héhevóho. ¹⁴ Naa néhe'še
Joseph naa néhe tsévé'òhtsémaese móstaévaasětsěheš-
hó'o'òhtséhevóhe Egypt.

Joseph's promise to his brothers

¹⁵ Néhe'še Joseph he'neho móstséhetáhtséhevóhe, "Hea'e Joseph
néóhnetséstóene. Hápó'e hea'e néto'seévátóněš'toene
tséhvé'hávésévo'eéhóťse, hétsetseha tsé'ěšěhováne'eése
tséhéhéťse." ¹⁶ Móstáhotonóhevovóhe Josephevaho,
"Tséssáa'ěšenaéése tséhéhéťse, ¹⁷ nátséhetáéne, "Tséhetóhéne

Genesis

Joseph, 'Vonetano'tòtse ésèsono tséněškánoměhávěsěvo'eé-hata'óse,'" éhevo'o. "Naa hétsetseha nětataomeněstsěstóvatsěme, heá'ěháma néme'vonetanó'ta tséxhávěsěvo'eéhatsěse. Naa náohkeno'háoena'tovone néhe Ma'heo'o tsé'òhkěháena'tovose tséhěheto," móxhetòhevovóhe Josephevaho. Naa tséstanéstomóněse Joseph mó'óeometanóotsěhéhe. ¹⁸ Naa néhe'sě móstataoměho'ěhéve'hoomaehevóhe he'neho. Móstama'kěsta'éoěšenáhevóhe ho'eva, néhe'sě móstsěhetaehevóhe, "Něho'ěhéněhetatsěme, náhtamomóoněhévěme." ¹⁹ Naa Joseph móstsěhetòhevóhe, "Naa névé'hěhpòhetanóme, Ma'heo'o énéehove tsémáhetsěhešěéxáno netao'o hová'ěhe. ²⁰ Néhe'xóvéva nékánoměhávěsěvo'eěšěme, Ma'heo'o mónáhpěve'toehéhe komááhe tséto'sěheševéstáhémóno vo'ěstaneo'o ma'aseovávooněstove. ²¹ Naa névé'hěhpòhetanóme, něstamáhevovóhněhěšěhatsěme." Héne móstáévavé'šepévomóhtáhé-otsěhenovóhe nehe he'neho.

Joseph's death

²² Móstaněšěvo'ěstaněhevěhevóhe héněhéóhe Egypt Joseph, hevěsèsono, naa hevo'ěstaněmévóho. ²³ Joseph mó'ěšě-héne'enovóhevóhe hevěxaho, hee'haho Ephraim naa Manasseh heněsoněhevóho, naa máto hevěxahevóho hee'haho. Machir móxheševěhehevóhe Manasseh hee'haho. Naa móhmáheméhotòhevóhe. ²⁴ Naa tsěssáa'ěšenaéěse móstšěhetòhevóhe hevóohestoto, "Náěšěto'sěhovánee'e. Ma'heo'o něstseameněhešěovóhněhěšěháévo naa hó'ótóva éšěeva něstseévano'hóo'òhtsěháévo tséxhéstáhětse Canaan. Héněhéóhe Ma'heo'o tsěhvěstomóevose tséhěhétó Jacob, tsěheměšéméto Isaac, naa heho Abrahamevaho." ²⁵ Naa mato Joseph móstšěhetòhevóhe he'neho, "Něhněheševéstomeve, hó'ótóva ma'évatšěhešě-hóo'òhtsěse Canaan taévano'hóo'otšěšěhéne," móxhehéhe. ²⁶ Naa Joseph héněhéóhe móhnaehéhe Egypt, no'ka máhtóhtáhnó'e máhtohto (110) móhněhestóheaénamáhéhe tséxhovánee'ěse. Máto móhněhešepévěhóxe'aněhéhe heho Jacobevaho tsěhešě-hóxe'anetsěse tsěhnaetsěse naa mó'no'eéstanòhevovóhe vé'hoéstóva.

Exodus (needs more revision)**1**

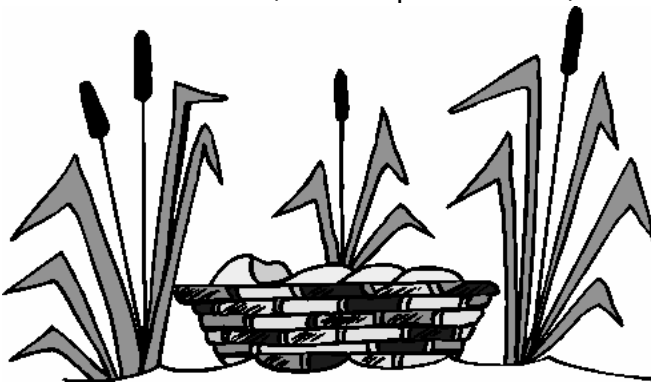
¹ Naa tséstaame'xóvetse Joseph naa he'neho naa néhe hevo'èstanémevóho tsétatséhe'hese Egypt hénéhéóhe tséxhése-aseehévóse Canaan. Mó'èšnaehevóhe. Naa oha tóoneeto hevo'èstanémevóho Israelites tséohkéhestóhese móhma'xe-vonéstóehnéhevóhe. Naa nenóve'xóvéva móstama'xease-vonéstóxéhevóhe Israelites néhéóhe netao'o ho'eva Néhpa'ósaného'eva móhmahevo'èstanéhevèhevóhe naa móhno'hoháatamaahevóhe. ^{2 3 4 5 6 7 8} Naa tséstaame'xove na'èstse hetane hénéhéóhe tséhéstaestse Néhpa'ósaného'eva móstamáho'emanéhevèhéhe. Móho'nóxxae'èšépévéhéne'enotséstse Josephevaho, naa máto tséstaéenéstomónéstovetse. Móho'nó'èšéhéstaestse Josephevaho hénéhéóhe tséxhóna'ovevéhonevetsése, naa néhe tséheševéstáhémotsése Néhpa'ósanéhetanóho néhéóhe tsé'ovávoonéstovetse. ⁹ Naa néhéóhe tsé'tóhe tsémáho'emanéhevèstse móstséhetóhevóhe hevéhonotse'ono, "Táaxa'e, tsé'tóhe Israelites éma'xevonéstóxé'o naa éoseehoháatamaahe'o. ¹⁰ Naa néstsene'onáháxeomáxaeneo'o tsénéhpa'ósanéhetanévétse. Ma'tavé'easeméoxevaenàhtséstovetse tseonáháxevéstáhéotsémovo hánáháóhe o'xe naa néstsenéhvése méoxevaenaeneo'o. Naa néhe'se tsetanovóseasésóhpa'xe'o'o hétséhéóhe tséméhaehéstáhévóse nésto'ane. ¹¹ Nómonéhe'se naa, ta'se nétao'seonéseasé-hoháóhtséstévémáne tsésto'seonésétó'hanotsése tsema'xease-manáha'ovóse. Naa néhe'se néhe Israelites móstamomóonotse'onévèhevóhe. Naa néhe tsémáho'emanéstse hestotse'ono móstanéhetóhevovóhe hoséstse tséto'sene'evávoomaevose tsésto'sevé'semétséstómévóse hoháotse'óhéstóva. Naa néhe Israelites móhma'xemanéstsehenovótse neše máhoéstotótse, Pithom naa Rameses, mó'òhkéhestóhehanevótse. Hénéhéóhe hová'éhe tsésto'séhovóhto'tséstse tséhnéhevóse néhe tsemáho'emanéstse. ¹² Naa néhe Néhpa'ósanéhetaneo'o tsénéshéhetóseamenéševátamo'eéhóvóse Israelites móstanéshéhosema'xeasemanáha'áhevóhe. Naa néhéóhe totáhóéta Néhpa'ósaného'eva móhvo'èstanéhevèhevóhe. Naa néhe'se Néhpa'ósanéhetaneo'o móstaohkee'hohevovóhe tsé'tóhe Israelites. ¹³ Naa tsé'tóhe Néhpa'ósanéhetaneo'o móstaosee-mométséstóvo'eéhohevovóhe tsé'tóhe Israelites, mó'òhkéhoháotse'ótóhevovóhe. ¹⁴ Mó'òhkemétséstómóhevovóhe tsésto'semanéstóotáháévóse hová'éhe heva máheonótse naa hová'ehótse, naa héne mó'òhkeno'eameno'eohtséhenovóhe bricks tséhoháananetátsese, naa héne máto tséohkévé'shóna'oovóse néhe bricks naa netao'o mó'òhkéhoháotse'óhehevóhe. Móho'nóxxaetonéšenéševátamóvótse. Mó'òhkéhoháotse'ótóhevovóhe. ¹⁵ Naa néhe'se néhe tsémáho'e-manéstse móstséhetóhevóhe neše he'óho, Shiphrah naa Puah, móxhèševéhevóhe, néhe Israelite women taanéotsévoséstse, tsé'tóhe neše he'eo'o mó'òhketoonováhevóhe. ¹⁶ "Naa máxhósé-

toonováse, máhvé'hestáotséstse hetanéka'ěškóne, na'hóhéne! Naa máhvé'hestáotséstse he'éka'ěškóne, tseněšeametanéne!" Naa tsé'tóhe he'eo'o mó'òhkeáhtovòhevovóhe Ma'heóneva. Naa néhe'še móho'nó'áahtovovótse tsé'tóhe tsémáho'emanétsese tséhetaevóse. Móho'nó'òhkena'hovótse néhe hetanéka'ěškóneho. ¹⁷ Naa néhe'še tsé'tóhe tsémáho'emanéstse móstaéváhóseonóomòhevóhe tséohktoonovátse. Naa móstama'xeomáta'tséhetohevóhe, "Hénová'e tsésáahése'áahtovéhése? Mó-tsé'tóhe hetanéka'ěškóneho éněšeametanéneo'o?" ¹⁸ ¹⁹ Naa néhe'še móstséhetohevovóhe, "Nooo, tséma'xene'táheto, tsé'tóhe Israelites he'eo'o naa tsé'tóhe Nèhpa'ósanéhe'eo'o éohkeonétáhévèhenésonehe'o. Tsé'tóhe Israelites éohkenéheanótseo'o naa hó'ótóva éohkeěšéahtse'-má'seanótseo'o nátaohkemónèho'eohevone. Naa néhe tséohktoonovase tsé'òhkev'éáahtovovóse Ma'heóneva, móspéve'tohevovóhe naa móstaamèhenésonehehevóhe. ²⁰ Naa néhe Israelites móhněšema'xèhetósèhenésonehehevóhe. ²¹ Naa néhe Israelites móhněšema'xèhetósemanáha'òhevóhe. Naa mó'oseeno'-hoháatamaahehevóhe. ²² Naa néhe'še néhe tsémáho'emanéstse móstatséheto'emaovòhevóhe néhe hevo'èstanemo, "Tatóxèhestanóhéne tsé'tóhe tsémónèhestáotsese hetanéka'ěškóneho! Naa néhéóhe taohkésé'a'hamóhéne o'hé'e, Nile, tséohkèhestohe, komááhe tsetaméméstaneo'o! Naa oha tsé'tóhe he'éka'ěškóneho tseohkeněšeametanéneo'o."

2

Moses is born

¹ Naa néhéóhe néhe'xóvéva na'ěstse hetane móxhéstàhehéhe Levi hemanàhéstóva. Móhvéstòemòhevóhe he'óho, máto hénèhéóhe tséhéstáhétsese. ² Naa móxhee'hahehevóhe. Naa tséstavóómòse hee'haho néhe he'e, tséhešepéváhetsése, na'he éše'hóho mó'ame-

nó'oetòhevóhe. ³ Nèhe'še tséssáa'évatóněšeno'ooetoese, móstamanéstséhéhe hová'èhe tséstò'sevé'hoetsése. Móhvé'šemanéhanéhe hesésevávónó'éva. Naa hé'tóhe mo'òhtáe-

ahke móstama'xepàhoenóhéhe néhéóhe netao'o "tar" komááhe tséstò'sésáa'ése'sevóhanéhetse. Naa néhe'še móstaéstanòhevóhe hee'haho hénèhéóhe. Nèhe'še móstásé'oenòhevóhe hénèhéóhe tséhma'xetó'ěstó'o'etse máhpeva, hénèhéóhe tóxeo'hé'e, Nile River. ⁴ Naa néhe hemeho néhe mé'ěševótse vó'héé'ése hénèhéóhe

móhneéhéhe. Móhne'evávoomaehevóhe. ⁵ Naa néhe tsémáho'e-manéstse hestónaho móstásé'hetoo'haméhéhe hénéhéóhe o'hé'e. Naa néhe káse'éeheho tséstáeéametóxèhnévóse hénéhéóhe tóxeo'hé'e néhe tsémáho'emanéstse hestónaho móstavóohtóhéhe hénová'étótsénése hénéhéóhe móxhoéstòhanetséhe mähpeva. Néhe'se móstsèhetóhevóhe néhe káse'éeheho hestotse'ono, "Há'tóhe néxhéonovóénótse!" ⁶ Naa néhe'se néhe tsémáho'emanéstse hestónaho tséstata'ta'e'ó'tsése tsé'onóvoenomevóse hótáhtse hénéhéóhe mé'èševótse móxhoehéhe hotóma'e! Móxhetanévéhéhe. Naa móhnešenáa'xaaméhéhe néhe káse'éehe móstanéševá-tamóhevóhe. Móstsèhehéhe, "Nooo, tsé'tóhe mé'èševótse mó-Hebrew-évéhéhe." ⁷ Naa néhe'se néhe mé'èševótse hemeho móhnèxho'eohehevóhe hénéhéóhe. Móstsèhetóhevóhe néhe káse'éeheho, "Mó-na'èstse tsé'tóhe náhtsenèxhéonóeoese Hebrew he'e tseohkenéno'séhóho?" ⁸ "Naa héeh'e, néhnó'otsèšeha na'èstse!" móxhetahevóhe. Néhe'se néhe hemeho móstataome-nó'oohé'tovamóhevóhe heške. ⁹ Naa néhe'se néhéóhe tséstáho'eose o'hé'e, néhe tsémáho'emanéstse hestónaho móstsèhetáhevóhe, "Tsé'tóhe táhestaneha mé'èševótse naa ohkevá'nenéno'sého'o! Naa néstano'eonénèxomevátse." Naa néhe'se móstáhó'o'òhtsèhohevóhe, mó'òhkenéno'sèhohevóhe. ¹⁰ Naa néhe'se tséstanenóve'xóvetse, néhe hetanéka'èškóne tséstáèšéháa'éhaestse, heške móstatséhe'otsèhahevóhe hénéhéóhe néhe tsémáho'emanétsese hestónaho tséxhoetsése. Naa móstamonóehné'toehevóhe. Móstsèhehéhe, "Naa tsé'tóhe náonóvóéno hétséhéóhe mähpeva, naa Moses tsetáheševehe, Òhtonóvóénéstse, móxhešetsèhésevéhéhe.

Moses flees to Midian

¹¹ Naa no'ka éšeeva Moses tséstáèšeeéšee'èse móstáhev'e'hoo-móhevóhe taamááhe hevo'èstanemo, Hebrews. Naa mósta-

vóohtóhéhe tséhešè-hoháotse'òhetsése. Máto móstano'-vóomóhevóhe néhe na'èstse Nèhpa'ósané-hetanóho móhne'e-nésèhohevóhe néhe na'èstse Hebrew hetanóho, taamááhe hevo'èstanemo. ¹² Naa néhe'se móstanéma'ó'tsèhetó-eotséhéhe hénéhéóhe netao'o, hováneehóho móho'nóstavóómótse.

Naa néhe'se tsé'tóhe móstane'to'éna'xévaenóhevóhe Nèhpa'ósané-hetanóho. Naa móstanó'oetóhevóhe tósa'e tséxheséovó'oma'ó'etse.

¹³ Naa tséstavóona'otse móstaévahósetséhe'òhtséhéhe hevo'èstane-
 nemo tséxhoetsése. Naa hotáhtse móstavóomòhevóhe néhe neše
 hetanóho, móstaameméotáhtséhéhe, Hebrew hetanóho. Móstséhe-
 tòhevóhe néhe na'èstse hetanóho tséhávésévo'eéatáhtsese,
 "Névé'ne'enésého tsé'tóhe taamááhe na'èstse nevo'èstane!" ¹⁴ Naa
 néhe'se néhe hetanóho móstséhetahevóhe, "Naa névááhe
 tsénèhetáta'e tsésto'sého'emaovése? Naa néváésó tséhnèéhóvétse
 tséhávésévo'eétaestse? Mó-máto nèstsenéhna'xévaene
 tséhešena'xéváénóse néhe Nèhpa'ósanéhetane éšeeva?" Naa néhe'se
 Moses móstae'tóhtáhéotséhéhe, móstšéhešetanóotséhéhe, "Šeaa,
 heá'èháma návóomáá'e naa heá'áhama nátaéšeno'mé'emáá'e
 tséhešévevo." ¹⁵ Naa néhe'se tsémáho'emanèstse tséstanéstomónèse
 Moses tséhešévèse, móstaoseeonésena'hohevóhe, oha Moses
 móstaéšéahtse'easésóhpa'xéhéhe. Naa néhéóhe móstáhévo'èstané-
 hevéhéhe éše'he tséhne'òhkèhésemé'éhnèse, hénéhéóhe ho'eva
 Midian tséohkèhestóhetse. ¹⁶ Naa no'ka éšeeva hénéhéóhe tsénèšená-
 amónoo'èse a'e vótáheenone, ¹⁷ naa néhe na'èstse ma'heónèhetane
 Jethro móxhešévéhéhe, móhnésòhtòxèhevóhe hestónaho, néhéóhe
 móhvo'èstanéhevéhéhe Midian. Néhe hestónaho móhnèx-
 ho'óomanòhevóhe. Móstaó'otómo'enetséhenovótse hénéhéóhe
 tsé'òhkèhésemanetsése néhe héhevóho hekósaemo. Naa néhe'se
 hénéhéóhe néhe kósáne móstamanèhevóhe. Naa tsénèšenámanévòse,
 naa hósèstse kósáévé'hó'e móhnèxho'eohtsèhohevovóhe
 hekósaemévóho. Naa móstaasevo'e'ovòhevovóhe néhe káse'éeheho.
 (Naa néhe'se) Moses móstanéhoveóeotséhéhe naa móstáhóone-
 vótòhevóhe néhe káse'éeheho. Néhe'se móstavéstáhémòhevóhe,
 móstano'taomemanetòhevóhe néhe kósáne. ¹⁸ Naa néhe'se néhe
 káse'éeheho tséstaéváho'èhóo'òhtsévòse, héhevóhe móstséhetae-
 hevovóhe, "Šeaa, mónééšéahtse'eéváho'eénèhémanóho'haméme
 hétsetseha!" ¹⁹ Naa néhe'se móstséhetòhevovóhe, "Naa hénéhéóhe
 Nèhpa'ósanéhetane éhoo'e néhéóhe vótáhéénóne. Naa néhe
 kósáehetaneo'o tsé'òhkeasevo'e'óétse, náhoonevótaene, naa
 náno'véstáhémaene tséhmanóho'hamévótse. ²⁰ Naa néhe'se
 móstatséhetòhevóhe hestónaho, "Naa tósa'e hétsetseha éhoo'e? Mó-
 néhéóhe ésó'eamónoo'e? Névé'nèšenoótóvo hénéhéóhe!
 Táhémota!" ²¹ Naa tséstaéšééne'hanávòse Jethro móstatséhe-
 tòhevóhe Mosesevaho, "Naa heá'èháme hétsehéóhe néme'nèšéhoo'e.
 Naa néme'vésèstanovéméme. Naa Moses móstséhehéhe, "Naa
 épéva'e." Naa néhe'se móstaéšenenóve'xóvèhanetséhe, tséstaéš-
 vésèstanovòse, Jethroevaho móstamétaehénótóhe na'èstse
 hestónaho tsésto'sevéstóémòse, Zipporah, mó'òhkèhestóhehevóhe.
²² Naa néhe'se nenóve'xóvéva móstáhee'hahehevóhe. Naa
 tséxhestátotsése, Moses móstséhehéhe, "Naa hétsehéóhe
 nánótseve, tséhéóhe násáahéstáhéhe. Naa tsé'tóhe nae'ha
 náhtšéhešévóho Gershom, Nótse, móxhešetséhésevéhéhe." ²³ Naa
 néhe'se móstaosee'èšéháestóhnó'eaénoo'éhanéhe, hénéhéóhe

tsémáho'emanéstse Néhpa'ósaného'eva, móhnaehéhe. Naa néhe Israelites móhněšeametotóxéstóhenovóhe tséhešéhoháe-momóonéhévóse. Naa móxxaeněšeamómoena'tovóhevovóhe Ma'heóneva. Móhněhetóhevovóhe, "Něhvěstáhémemeno!"²⁴ Naa Ma'heo'o móhněstovóhevóhe, naa móstamé'etanóotsé'tóhéhe tséheševéstomevotsése néhe tósa'e tséxhéstáhévóse Abrahamevaho, naa Isaacevaho, naa Jacobevaho.²⁵ Naa móstano'vóohtóhéhe tséhešéhoháhávésévemomóonéhévetsése, naa móstaněševátamóhevóhe.

3

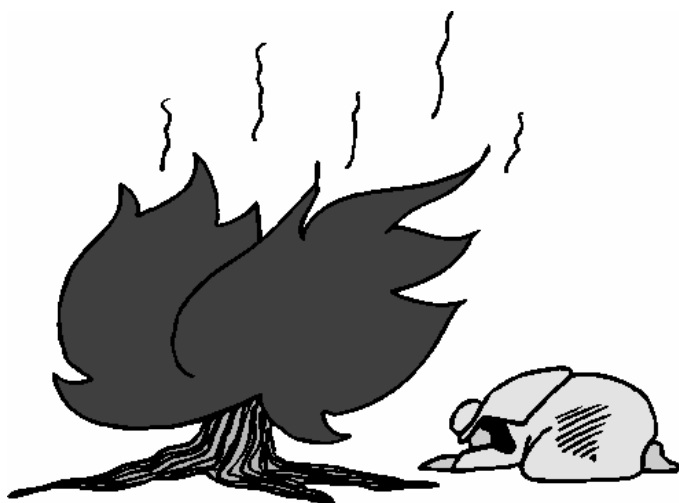
God Speaks to Moses At the Burning Bush

¹ Naa néhe'še móstanenóve'xóvéhanéhe Moses móhněšenáne'evá-voomóhevóhe néhe heměšemo hekósaemo. Tsé'tóhe kósáne móstatséhe'otséhohevóhe hákó'e vone'še móstaaměsópheotsé-hohevóhe tséxhoéhosévetse héněhéóhe móstaametséhe'óhtséhéhe éše'he tséstaohkěhéseta'ehněse. Naa néhe'še něhéóhe móstáho'e-ohtséhévóhe na'ěstse hoéhoseva, Sinai mó'óhkěstóhehanetséhe, tósa'e něhéóhe Ma'heo'o tsé'óhkěháoená'toese.² Naa héněhéóhe Ma'heo'o Tséne'táhětsese Ma'heóněhotse'ono móxho'eoh-toehevóhe móhma'xeéxo'áséhanetséhe tséheškovone'otse. Naa Moses móstano'vóohtóhéhe, héné heškovó'ěstse tséssáavona'ásé-

otséhanéhetse.

³ Moses mós-tšéhešetanóotséhéhe, "Šéaa, hé'tóhe éxae'-otoéso! Hé'tóhe heškovó'ěstse ésáavonáho'tá-hanehótse. Táaxa'e táháóhe o'xe nátatséhe'ohtse komááhe náhta-pévevé'hóóhta."

⁴ Naa néhe'še Ma'heo'o

tséstáhéne'eno néhe Moses a'e kakhése tséhne'asého'eohtsése, móstatséhetóhevóhe, móstáhéseéestséstovóhevóhe héněhéóhe tsé'éxo'ásetse héné heškovó'ěstse, móstséhehéhe, "Moses, Moses!" Naa néhe'še móstatséhetóhevóhe, "Hénová'éto?"⁵ Naa néhe'še Ma'heo'o móstséhetaehevóhe, "A'e kakhése něstsevé'ho'ehne! Né'tó'ěstse, tséhéóhe nétáxeóó'e ho'eva Ma'heo'o tsého'eohé'-továta'e."⁶ Tséhněxhéstáheto náněehove nea'háanevóhe tséxháoená'-tovóvose, Abraham naa Isaac naa Jacob, tséhema'heóněhamé'tovóvose." Něhe'še Mostaněhpéne'o'hahtséhéhe tséxhomá'xe-

e'sevé'hóómòse Ma'heóneva. ⁷ Nèhe'se Ma'heóneva móstséhetaehevóhe, "Náhéne'ena tsé'tóhe navo'èstanemo tséhešéhoháe-hávéséve'tòhévòse naa máto tséhešééhévòse hénéhéóhe Nèhpa'ósaného'eva. Nánéstovoo'o tsé'òhkemomóena'too'évòse naa nátséhetaá'e, 'Névéstàheme! Nèhvo'èstanéveše tsé'tóhe hetaneo'o náohkèhoháo'emaóeneo'o tséhvé'momóónéhévétse. Námàhehéne'ena tséhetaa'mométsèstóvetanóvòse naa hétsetseha náhésèho'eanòhehévo'èstanévèhoo'o tsésto'seéváhóeotsèhono hétséhéóhe Nèhpa'ósaného'eva. Naa tsésto'seévatsèhe'otsèhono hénéhéóhe ho'eva Canaan tséohkèhenove hénéhéóhe netao'o ho'e épéveénano'ého'eve. Hénéhéóhe heováestse heševo'èstane'o'évo'èstanéheveo'o. Naa tsé'tóhe étsèhestóhe'o Canaanites, Hittites, Amorites, Perizzites, Hivites, naa Jebusites. Naa hétsetseha nétàhósenèhetátse, tséhešénéstovono tsé'tóhe navo'èstanemo tsé'omómóena'too'évòse, naa náhéne'ena tsé'tóhe Nèhpa'ósanéhetanóho tséhešemométsèstóvo'eéháévòse. ⁸ ⁹ ¹⁰ Naa hétsetseha nénéhesétamátse, nátanèhešemoné'továtse. Tsé'tóhe tsémàho'e-manèstse Nèhpa'ósaného'eva tàhéve'hoomèha, naa tsèhetoo'o, 'Enananenano tsé'tóhe navo'èstanemo komááhe náhtaévaaseohtsèhoo'o hétséhéóhe Nèhpa'ósaného'eva (Egypt). ¹¹ Naa Moses móstsèhetóhevóhe Ma'heóneva, "Šéaa! Násáaxaehová'èhévéhe, naa máto nátónèšéhéve'hoomóhe tsé'tóhe tsémàho'emanèstse, naa máto tsésto'seévaaseohtséhóno tsé'tóhe vo'èstane'o'hétséhéóhe Nèhpa'ósaného'eva." ¹² Naa nèhe'se móstséhetaehevóhe, "Naa néstavé'òhtsemátse. Nèstsevé'šetsèhešéhéne'ena tséhešeméa'továtse tsé'tóhe máhne'èšéévaaseohtséhóse navo'èstanemo Nèhpa'ósaného'eva, nénéehove naa nèhe vo'èstane'o'tsévé'òhtsémata'ose hétséhéóhe nèstséhósèháoena'tovéme hétséhéóhe hoéhoseva. ¹³ Nèhe'se Moses móstsèhetóhevóhe Ma'heóneva, "Naa tsé'tóhe ma'tàhéve'hoomono nevo'èstanemo, naa ma'tatsèhetono, "Tsé'tóhe Ma'heo'o tséháoena'tovóvose tséxhéstàhése nea'háanéhe náho'méa'tova." Naa nèhe'se náhtsetsèhetáá'e, "Naa étónèšévèhe tsé'tóhe, naa náhtseóxòhetoo'o?" ¹⁴ Naa nèhe'se móstséhetaehevóhe, "Tsèhetóono, 'Nánéehove tsénéehovéstse hetóono nèhe navo'èstanemo. Naa nea'háanéhe tséhéóhe tsého'méá'tóó'èstse. Naa no'tsèhetóono, "Ma'heo'o Tséne'taestse nea'háanéhe tséháoena'tovóvose nèhéóhe tséhnèxhéstàhése tséhema'heónèhamé'tovóvose Abraham, Isaac, naa Jacob. Nea'háanéhe hétséhéóhe tsého'méá'tóó'èstse. Nánéehove Tséhnéehóvéto, náhešévèhe. Naa tóséé'e náhtsenèhešévèhe. ¹⁵ ¹⁶ Naa nèhe tóoneeto nevo'èstane'o'hétsetseha nèstseohkenèhešévèháá'e. Naa nenáase naa tsé'tóhe navo'èstanemo Isrealites tséhátaa'éhahese móheévamenoho, naa nèhe'se tsèhetóono, 'Ma'heo'o Tséne'taestse nèhéóhe tséxhéstàhése tséohkèháoena'tovóvose naa máto tséhema'heónèhamé'toese Abraham, Isaac, naa Jacobevaho, hétséhéóhe náho'eohé'tova. Nátsèheta, 'He'ama nánèxhé'òhtse tséhéóhe náho'eanòheòhtse, naa

nátaéševóóhta netao' o hová' éhe hé' tóhe tséhešeněševá-
tamo'eéhaese tsé' tóhe Néhpa' ósanétaneo' o. Naa hétsetseha
nétavéstomévatséme tsé' tóhe navo' éstanemo Tsémonéstovese
(Israelites) náhtsene' évaaseohtséhoo' o hétséhéóhe
Néhpa' ósaného' eva tséhněševátamo' eéhévóse naa
něstatséhe' ohtséhatséme hétséhéóhe ho' eva tósa' e tsé' osepéva' e
hová' éhe tséohkěhóné' o. Hénéhéóhe ééšemaevó' éstanéheveo' o
heováestse heševó' éstaneo' o. Eohketséhestóheo' o Canaanites,
Hittites, Amorites, Perizzites, Hivites, naa Jebusites, něhetóono néhe,"
éhevo'o Ma' heo' o. Néhe vo' éstaneo' o něstseáhtóó' e, naa
tatšěheševé' ohtsémóono néhe tséhátaa' éhahese hénéhéóhe
hénéhéóhe tséhoo' éstse néhe tsémáho' emanéstse Néhpa' ósané-
ho' eva naa tséhetóhéne, "Tsémáho' emaneto, Ma' heo' o
Tséno' kene' taestse tsé' tóhe tsé-Hebrew-hévétse (Tsémoné' tóétse
Ma' heo' o) tséhema' heóněhamétse naa tséohkěháoená' tovótse
náho' ehótaene. Naa hétsetseha ne' énanovemenó tséhéóhe
náhtatséhe' ohtséme tóhtóó' e tsésto' sěhéháóénátse naa máto
hová' éhe tsésto' seénanomátse tséhněehovése nama' heóněhamáne
na' hěé' éše tsetanéhe' xove tsétáho' xóveohtsétse.^{17 18 19} Naa
nánhéne' enovo néhe tsémáho' emanéstse Néhpa' ósaného' eva
něstsesáa' énaehevo. Naa náhtamétséstóesemo.²⁰ Náhtáhtse' ohta
náhtoháatamaahéstótse naa néhe náhtamétséstómoo' o
Néhpa' ósanétaneo' o naa náhtavóo' sěhónone hová' éhe tséhoháa-
tamano' etse hénéhéóhe hesto' evó. Naa něhe' še něhe' xóvéva néhe
tsémáho' emanéstse něstseénanáévo.²¹ Naa ma' tamomé-
tséstóvo' eéhóno Néhpa' ósanétaneo' o něstseoseeono' átamaevoo' o
tsésto' seaseohtsévóse něstsemétaenovo hová' ehótse.²² Naa tsé' tóhe
Tséhetaa' monéstovese (tséhetaa' -Israelites-évévóse) he' eo' o
éme' héve' hoomóho tsé' tóhe Néhpa' ósanéhe' óho něhéóhe a' e
tsémaevó' éstanéhevetse. Naa nóhásóháma vo' éstanóho něhéóhe
máto tséhoétsese hemáheónevótse naa éme' véestomevónovótse
hone' óonótse naa hová' éhe tséhetaa' péva' etse tséto' sěhone' o-
mévóse heva vo' ótanótse naa máto héva hóseestótse naa máto
hóhonótse tsévé' šemanétsee' éstse véhonema' kaataeva naa
vó' komema' kaataeva. Naa hé' tóhe hóné' ó' sěhóhéne nee' hahevo'o
naa něstónáhevo'o. Naa něstseněhešeamáhénovótse tsé' tóhe
Néhpa' ósanétaneo' o tséhetaa' eá' enomévóse tsépéva' etse,"
móxhetaehevóhe Ma' heóneva Moses.

4

¹ Naa něhe' še Moses móstséhetóhevéhe, "Ma' heo' o, nevo' éstanemo
nėsáa' oné' seómáhtóeheo' o, násáa' áahtóeheo' o, náhtsetséhetáá' e,
"Hee, Ma' heo' o, móho' nó' oné' seóměho' eohé' továta' e,"
nává' neněhešeo' hetano.² Naa něhe' še móstséhetaehevóhe
Ma' heóneva, "Naa hénová' e héne tsétoenomo?" "Naa náhtó' kótóhe,"
móxhetóhevéhe.³ Naa něhe' še móstséhetaehevóhe, "Óehahtséstse

(hénéhéóhe ho'eva)! Nèhe'se Moses tséstanèhešéóehahtsése, móstášé'senovotséveotséhanetséhe. Moses móstaaseka'a'xé'-tovóhevóhe. ⁴ "Mó' éváhósetséhetaehevóhe, "Heseváeneha hestsevá'xéva!" Moses tséstaánoheheseváénóse, móstaévahetó'kóhtóhéneveotséhanetséhe. ⁵ Naa nèhe'se Ma'heóneva móstséhetaehevóhe, "Ma'táho'héve'hoomóse navo'èstanemo hósenèheto'eétáheo'o! Néstsevóo'séhónóvo néhe navo'èstanemo Tsémónestovese tséhešeneéhóvevo néhe Ma'heo'o tóoneeto hevo'èstanémevóho tséohkéháena'tovóvose néhe hema'heónèhamevóho, Abraham naa Isaac naa Jacob, tséhešeoné'seómèho'eohé'továtse. ⁶ Táaxa'e naa hénéhéóhe éséhe'onáotséstse neéstse'henova!" Tséstaéséhe'onáotsése, naa tséhne'éváhóhehe'onáotsése, móhma'xèhemanóhanetséhe he'ahtse. ⁷ Naa nèhe'se Ma'heóneva móxhósetséhetaehevóhe, "Naa éváhóseésèhe'onáotséstse hénéhéóhe neéstse'henova!" Móstaéváhóseésèhe'onáotséhéhe naa nèhe'se tséhne'éváhóhehe'onáotsése, mó'évapéveotséhanetséhe. ⁸ Naa nèhe'se móxhósetséhetóhevóhe Mosesevaho, "Tsé'tóhe navo'èstanemo mássáavé'eoné'seómáhahtáhévótse, hé'tóhe ma'ěševóhtomévótse tséhešema'heóne-éxo'eétáhéoohevo, naa nèhe'se tseonáháxeoné'xeómáhahtao'o hé'tóhe ma'táhósevóhtomévótse, tséto'séhósehešévevo. Naa hé'tóhe nexa tséhma'heóno'eétáhéoohevo, mássáavé'tóněšvé'sěhóseoné'seómáhahtáhévótse, naa mássáavé'eahtóvata'óhése, nóohomeo'o hóséstse mahpe o'hé'e Nile tséhestohe naa nèhéóhe ho'eva hée'ó'tseo'o! Naa hé'tóhe mahpe tsema'éveotse." ⁹ Naa nèhe'se Moses móstséhetóhevóhe, "Ma'heo'o, névé'méa'tove naa máto névé'nèhesétame! Ta'se náohkésáapéveéestséhe. Naa hétsetseha há mó'óhtse tsé'ameéestséstoveto násáaxaepéveéestséhe. Náhávéséveéestséstove, náohkéhe'keéestse, naa máto náohkeóe'tovenestse." ^{10 11} Nèhe'se Ma'heóneva móstséhetaehevóhe, "Névé'nèheve! Nánéehove Ma'heo'o, tséohkéhésééestsénove tsémanestsése. Naa máto nánéehove tséonéahtámanéstómánéstse, naa máto nánéehove tséohkevóosané'séhánéstse, naa máto tséohkeó'o'enéstovetse. Naa táanáaséstse! Néstavéstáhemátse tsésto'seéestseto. Naa néstamé'èstomevátse tséto'séheo." ¹² Naa nèhe'se Moses móstáhósetséhetóhevóhe, "Ma'heo'o, névé'nèhesétame, névé'tšéhešéméa'tove, vo'èstane tsénétaestse éme'taméa'tohe!" ¹³ Nèhe'se Ma'heo'o móstaomáta'etanóotsé'tovóhevóhe Mosesevaho. Móstséhetóhevóhe, "Naa néhe tséhe'néheo Aaron hénéhéóhe tséhéstaestse Levites éohkepéveéestse, naa éhéne'ena tséohkéhešepéveéestséstovetse. Naa hétsetseha tséstséhe'xóveotsetse hétséhéóhe éne'ametséhe'ohtse néne'améhéve'hoome. Naa néstseoseepévetano máhvóomáta'e. Néstsepévemásetséstova. ^{14 15} Naa taévaněsetséhe'óhtséhéne hétséhéóhe Nèhpa'ósaného'eva. Hénéhéóhe néstseéestséstova naa néstsemé'èstomevo tséto'séheese. Hénéhéóhe néstseéestséstomótaha. Naa néstanéševéstáhématséme

tsésto'seéestsése. Naa néstamé'éstomévatséme tséto'sèhešévése.

¹⁶ ¹⁷ Naa hé'tóhe néstó'kóhtóhe tano'eohtséstse!

Néto'sevé'séma'heóno'eétahe.

Moses returns to Egypt

¹⁸ Naa néhe'se Moses móstáhéve'hoomòhevóhe heměšemo Jethrohevaho naa móstšehetòhevóhe, "Táaxa'e naa, ne'évaénánéstse náhtseévatséhe'ohtse Néhpa'ósaného'eva. Navóohestoto hea'e ésó'eonáháxevo'èstanéheveo'o hénéhéóhe." Naa néhe heměšemo móstšehetahevóhe, "Naa épéva'e. Taévapévéhóo'òhtseo'o!"

20

The Ten Commandments

³ Ma'heo'o nétséhetaene, "Oha no'kéháoena'tove!

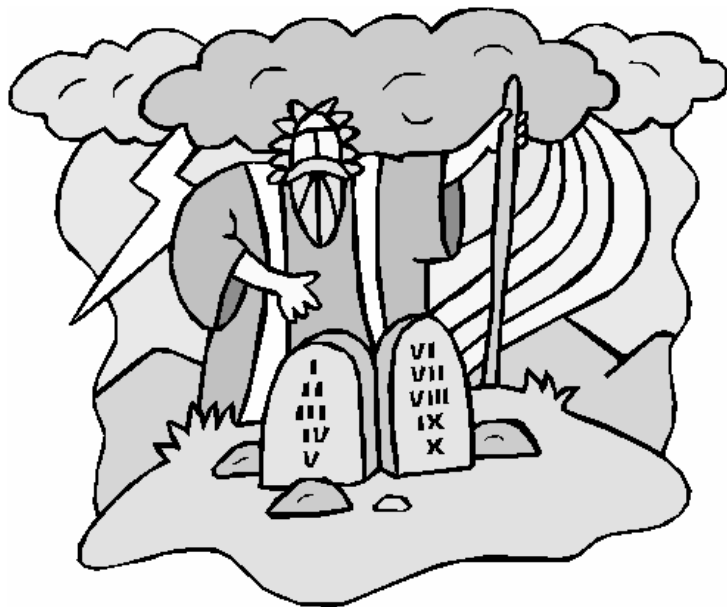
⁴ Névé'háóená'tánóvo nóháséháma hová'éhe, naa máto névé'hema'heónéhaménóvo, oha tséhnééhóvéto! ⁷ Névé'vé'sé-hávésévo'anénóvo navéhestótse! ⁸ Ono'átséstome

máhma'heóneéšeeve. Ohkéhosotómoo'e néhe'xóvéva. ¹² Ono'átama éhevoo'o naa něškevoo'o nonohpa néstšéháa'éševó'èstanéhévéme hétséhéno ho'eva tsémétatsése. ¹³ Néstsevé'ne'to'éna'hanéme.

¹⁴ Néstsevé'nooseo'kéhénovoo'o tsévéstoemósee'e.

¹⁵ Néstsevé'nomáhtséme. ¹⁶ Néstsevé'eaéstomého'é'etovo vo'èstane.

¹⁷ Néstsevé'ee'hanósetanóme.

34

⁸ Moses tséstamá'èsta'éoešése ho'eva, móstšehesháoenaéhéhe,

⁹ "Ma'heo'o, máhvé'pévatamemenoto, néhvé'òhtsémemenoo'o!

Néohkésáméhae'áahtóvatséhéme, naa oha hétsetseha

ne'évaasétanomevemenoo'o náhtávésévo'eétáhéstonane! Naa

mónéstsenéhno'henésonéhe'tovemenó?"

Ruth (needs revision)**1**

¹ Naa hákó'e nehéóhe évaveto Israel tséssáa'éséhoehévóse ho'emanéheo'o hová'ehe móxho'nómésévótse hová'éhe, móho'nó-maehone'ónéstse. Naa na'éstse hetane Elimelech móxheševéhehé nehéóhe móxhéstáhehé, tsé'tóhe Ephrath vo'èstanéhévéstóva naa nehéóhe móhnéxhéstáhehé Bethlehem in Judea. Naa néhe'se móstáhévo'èstanéhévéhé hénéhéóhe oxése máhoéstóva Moab mó'òhkéhestóhehané. Tsévéstoemose naa hee'haho móstavé'òhtsémaehévóhe. Naomi móxheševéhehevóhe hestse'emo naa Mahlon naa Chilion mó'òhkéhestóhehevóhe, hee'haho. Naa hénéhéóhe tséhvo'èstanéhévévóse Moab móhnaehéhe néhe hetane. Naa Naomi móstáxaeněšeno'keotséhéhe. Oha tséhnéehovése naa hee'haho naa néhe'se mósta véstoemóhevovóhe káse'éeheho nehéóhe tséhestáhétsese, Moab, Orpah naa Ruth mó'òhkéhestóhehevóhe. Naa nehéóhe móstavo'èstanéhévéhévóhe máhtóhtóheáá'e naa mato móstanaehévóhe kásováaheho. Naa néhe'se Naomi móstáxaeněšéeváhóseno'keotséhéhe. Naa néhe'se móstanéstomónéhéhe Ma'heo'o tséhešepéhéve'tovóse hevo'èstanemo móstaěšéevamaehóne'óhanéhe hová'éhe hénéhéóhe tséhméhaehéstaese. Naa néhe'se móstaéxanenehéhe mósto'séeváhóo'òhtséhéhe mósto'seasevé'òhtsémóhevóhe néhe hevéxaho. Móstaosáane asehtséhevóhe nehéóhe méónéva móstaaneoh-tséhevóhe. Naa tséstaněšen amehtséévóse móstaameéestséstovóheváhe éme'taněšéeváhóo'òhtséstove móxhetóhevóhe. Náěšéháóená'tóvo Ma'heo'o náněhešéháóená'tóvo Ma'heo'o néstsepéhévo hápó'e tséhešepéhéve'tovése naa neéhamevoo'o tséhešepéve'tovése. Naa náno'něhešéháóená'tóvo Ma'heo'o néstseéváhósemétaenovonéstseéváhósepévéhévévésevoonéme tósa'e móxhehéhe néhe'se móstae'kotseváenóhevóhe. Naa móstae'xaameotséhevóhe. Néstanéševé'òhtsématséme hénéhéóhe nevo'èstanéhévéstóva, móxhetaehévóhe. Néxahe, éme'taněšéevahtséstove. Násáa'éváhée'hahéhe. Hováne'e néme'éváhóséhévéstove néeséhoháa'éhahe náme'sáa'óváhósetónéhevésevoonéhe. Hétséstseha mátohéva hó'taněšéhevésevoonéto taa'eva naa néhe'se hó'táhe'e'hahéto. Mónéme'tonóomóvoo'o ta'ama'taěšéháa'éahévótse naa néhe'se néstáeváhósevéstove móvoo'o hová'áháne, néxaheséstse. Ma'heo'o náěšéóoxo'eéha naa néhněševátamétanó'tovatséme, móxhetóhevóhe. Naa móstáhósea'xaameotséhevóhe. Orpah (evaho) móstae'kotsevánaehévóhe naa mópstaévanáho'òhtséévóhe taamaahevo'èstanemo. Naa Ruth evaho móstaněšéhe'konetoenasehevóhe. Tsé'tóhe neaxaa'éhemo étaěšé évanáho'òhtsevo hevo'èstanemo naa hema'heóname. Naa hápó'e éme'taněšéevávavésetséhe'òhtsénove, móxhetóhevohe Naomi. "Naa névé'névé'něhešé tséstosénootátse Ruth móxhehéhe. Névé'něhešé tséstosénootátse. Tósa'e

tséhé'òhtseto nàhtsetó'vésenèhe'òhtse naa tósa'e tséhvo'èstané-
 heveto hénéhéóhe nàhtsevésevo'èstanéheve. Naa nevo'èstanemo
 nàhtsèhevo'èstanémenoto naa nema'heóname nàhtsèhema'heóna-
 menòtse. Naa tósa'e tséhnaeto hénéhéóhe hápó'e nàhtsenaa'e naa
 néhéóhe néstseáhto'hohéne. Hová'éhe násáatónèšeonésova-
 naehénone oha máhnaétse móhehehe Ruth. Naa Naomi tséstá-
 héne'eno mó'oné'seómenèhešetanòhéhe (tséhešeoné'seóme-
 nèhešetanòse) Ruth tséstó'sehóosevé'òhtsémaa'èse móho'nós-
 taevaohoeséstse (móxho'nóovaoxòhoeséstse). Naa móstanèše-
 amoohtsèhevohe ta'e tséstáho'eohtsevo hénéhéóhe Bethlehem. Naa
 ne-vo'èstane'o hénéhéóhe tséhméhae-vo'estaméhevése Naomi
 tséstavóomaa'èso móspéhévetanóotsèhevóhe. "Móhe tsé'tóhe
 nea'háanehe Naomi?" móxhehevóhe. "Naa névé'évanèhešéme
 Vé'òhkeméoná'e (Marah), oohkéheše (?) Ma'heo'o náooxo'eeha.
 Hétséhéóhe tséstamóneasaohstéto náooetáhámáne hová'éha hová'éhe
 násáa'á'enóhe. Naa névé'eevanèhešéme Naomi. Ma'heo'o
 náéšeooxo'eeha náhávésévetano móxhehéhe. Naa móstaéva-
 nèhešeho'èhóo'òhtséhéhe Moab móxhé'òhtséhéhe ne-Ruthevaho
 móhvé'òhtsemaehévóhe. Tséstáho'èhóo'òhtsévoése vétséóhe
 móstaéšéto'seaseo'eno'èhevóhe néhéóhe tsé'òhke énano'ese. Naa
 ne-Naomi tséméhaevéstoeomose móxhevóohestovèhehenèhevóhe
 Boaz mó'òhkèhestóhéhéhe. Móxhoháooováhehéhe. Naa no'ka éšeeva
 Ruth móstatsèhetóhevóhe Naomihevaho. Hétséhéóhe nátatsèhe'òhtse
 tsé'énanó'éstove náohatamemáheénéna héne énano'estótse tsé'tó-
 tséo'eno'ese tséohkeo'ha'e- nomévóse. Naa néhéóhe vo'èstane
 hea'e éonáháx-hotse'ohe vo'èstane tséto'senèhešemétá'èstse he'to-
 tséstó'semáhe énenómo énano'estótse, tséo'ha'enomevóse,
 móxhehéhe. Naa taanaaséstse móxhetaehevóhe Naomihevaho. Naa
 Ruth móstatsèhe'òhtséhéhe néhéóhe énano'éstóva. Móstaamè-
 hó'eohtsé'tovóhevóhe ve-hotse'ono tséamemáheéneenoséstse héne
 énano'estótse.?? Naa tséo'ha'enomévoséstse mó'òhkemáhe e
 e'otséhéhe. Hotàhtse héne énano'éstóva móstáhéne'enòhéhe
 mó'á'enòhéhe néhe Boaz. Naa néhéóhe tséhnèšèn ame máhe
 enenénéstse Boaz móstáho'èhnèhéhe néhéóhe énano'éstóva.
 Móhnèhmóneévèhe'òhtséhéhe Bethlehem. Naa néhe hestotse'ono
 móstatsèhetóhevóhe, Ma'heo'o névé'òhtsémaevo, móxhehehe.
 (éohkenèhešemásetséstóváhtsésesonèhe'xóvéva).?? Naa hápó'e
 móstaéva tsèhetaehevóhe Ma'heo'o néstsepèheve'tova naa néváéso
 tá't" - káse'éehe móxhehéhe Boaz, mósáhetóhevóhe néhe hetanóho
 nèheóhe tséo'eno'ètsese. Naa nea'háanehe nótá'e tsého'èhóose-
 vé'òhtsémaese Naomi. Nánèstséstava hea'èhama éme'amè-
 hé'eohtsé'tovóho tsé'tóhe tséhotse'òhetsese naa ts to'se
 amemáheénéno héne énano'estótse naa hákó'e éasetotse'ohe
 tséhe'se méovóona'otse ésáa'éeno'vése - hosotómoetséhéhe,
 móxhehéhe. -He'kotóetséhéhe, " móxhehéhe. Nèhe'se Boaz
 móstaéestséstóvóhevóhe Ruthhevaho. "Né'áahtovéstse. Hétséhéóhe

něšeamemáheéenenomeo'o hé'tohe énano'estótse. Tósa'e oxése nęstaohkové'hémáheénána. Tse'tohe he'eo'o véstotse'óhémóono hętséhéóhe. Tsé'tóhe taaméhó'e'ovóono hetaneo'o tséo'éno'ese. Naa tse'tohe hetaneo'o náéšeno;néhetoo'o néto'sésáamé'emo'eé-haeheo'o naa ma'óhkemanétanoto tséhéóhe taohkéhémaneo'o mahpe éoo'o'otómo'ena móxhetaehevóhe. Naa mó'osepévetanootséhéhe. Móstaxaemáxa'éšenáhéhe ho'éva. Hénova'e tséhetóséhešépéhéve'toveto? Naa néhéne'ena tséhešenótséveto, móstáhehéhe. Naa nénéstomóne'továtse tséheševovóhnéhéšehose éškeme tséhešena'ése neéháme. Naa ts néxhešenootóse naa néhe ého naa neško naa taamaahe nemáhoestótse naa tséhéóhe ného'hévo'éstanéheve. Tse'tóhe vo'éstaneo'o nésáatséhe'sšéhéne'enovóheo'o. Ma'heo'o népéve'tova. Naa éhéne'ena tséhešene'étaméto, móxhéhe??móxhetaehevóhe. Naa néoseepéhéve'tove nátaoseepévomóhtáhéotse tsé'oseepéhéveéestséstoveto hó'saaněševésenéhovéhéto na'éstse nęstotse'ono, móxhehéhe Ruth. Naa móstaéšéto'seméséhéstovéhanéhe Boaz móstamó'otóhevóhe Ruthevaho. Néxhévése'haname heta'háanehe kóhkonóheo'o naa tásé'hasenéhéne, móxhehéhe. Naa néhe'se néhéóhe móstáháméstoehevóhe néhotse'ono tséxhoetsése móhnéhmetaéhéhe héné máhtáme. Naa móhméséhéhe ta'e tséstáéšená'so'enóhéotsése naa hoséstse móstoáahtse'he'eotséhanetséhe. Naa néhe'se tséstáéšééne'hánóse móstáhósease máheéenenóhéhe héné énano'estótse naa Boaz móstaáahtovóhevóhe hestotse'ono, hé'tóhe énano'estótse nęstseněšemáheénána hé'tóhe tséová'koohétsee'éstse tsé'éváhetsé. Naa nęstsevé'eóxóhetovo naa mato nęstsevé'to'hanovo, móxhehéhe naa aéstome - (tóséé'e) noohtomáhéne héné énano'estótse komááhe (nónóhpa) nęstsemáheénána, móxhehéhe. Naa Ruth móstama'xemáheéenenóhéhe énano'estótse ta'e tséstáéšéto'seta'éhnése éše'he. Héné tséstamá'semáheéénéno énano'estótse nésó'e hóhtánoho móstanéhe'xóvanóvéhanetséhe. Naa héné énano'estótse móstáhóo'otséstséhéhe naa móstavóo'séhóhéhe hevěškemo. Tséhetaa'máheéénéno. Naa héné móstano'hoxomóhéhe máhtáme tséhe'óhto. Tósa'e hé'tóhe némáheénána énano'estótse móxhetaehevóhe. Náhtanéhešéháóená'tóvo Ma'heo'o tsetapéhéve'tovóho néhe hetamóho tsépéhévetováta'e móxhehéhe Naomi. Naa Ruth móstatséhetóhevóhe Naomihevaho, "Naa néhéóhe énano'estóva tsé'tóhe hetane Boaz éheševéhe hénéhéóhe ná'enó'e," móxhehehe. Naa náhtanéhešéháóená'tóvo Ma'heo'o tsepéhéve'tovóho Boazevaho. Ma'heo'o néhnéhetaene néto'sevéstáhémaene hó'něšeametanénętse naa mátóhéva hó'něšenaetse. Néhe hetane éhevóohestovenoto tséméhaevéstoemo. N-tsevovóhnéhéšéhata'e móxhehéhe Naomi. Naa náno'néheta nęšeamemáheéenenomeo'o hé'tóhe énano'estótse, tsé'tóhe náhtotse'ono ta'e ma'tamá'seo'eno'evótse, móxhehéhe Ruth. Naa héehe'e néxashe néhéóhe táhéhotse'óheo'o n-he'eo'o tavéstotse'óhoemóono hénéhéóhe énano'estóva. Néme'-

ónèxa'ó'háá'e oxése tavé'héhotse'óhéto móxhehéhe Naomi. Naa Ruth móstaameo'enó'ehéhe. Hénéhéóhe móstaamemáheéenenóhéhe héne énano'estótse, ta'e ttestamá'seo'eno'estovetse naa néhe'se néhéóhe móstaněseamevéstse'enámóhevóhe hevěškemo. Naa tséstaame'xóvetse Naomi móxhósetóhevóhe Ruthevaho, "Naa náto'senóhtsevóómo hetane tséto'séhósevéstomótse komaáhe néstaaméhestó['óhtséstove tsé'tóhe néhéne'eno'vo Boaz néheóhe nétaamevéstotse'óhemamóho he'óho hénéhéóhe tséhotse'ótose. Néhe néhevóohéstóvenone. Naa ótahe né'áahtomónéstse. Hétséstseha hetóéva éto'sepéenenéstove hénéhéóhe naa tatoo'hameo'o naa táhéo'keméanáhtseo'o naa tapéhevée'saneo'o. Naa néhéóhe tavésetséhe'óhtseo'o tsésto'seéenenéstove. Naa néstsev'é'héne'enova hénéhéóhe tsétáheševésého'éhneto ta'e ma'éšééne'hanátse naa ma'éšéénemanéstse. Naa oha něšene'evá-voomoo'o naa tósa'e néhéóhe tséstaověšése tsésto'senaóotsése ma'éšenaóotséotséstse tatséhe'oohevoo'o naahéne'hamóvoo'o (hene'hánomoo'o) henóhoomáxéstoto naa néhéóhe taověšemeo-tseo'o tséxhešé'hahtáxése naa néhe'se néstsemé'éstomeva tséto'séhešévóse. Ruth móstséhetóhevóhe hevěškemo, naa náhtanéheto'eétahe hé'tóhe tséhetaa'néhešeto. Naa néhe'se Ruth hénéhéóhe móstatséhe'óhtséhéhe tséspéenenéstovetse. Naa tsétó'hetaa'ése hevěškemo móstaněhešévéhéhe. Boaz tséstaéšene'hanáse naa tséstaéše énenanése móspéhévomóhtáhehéhe (móstanomone'hanáotséhéhe?) hénéhéóhe móxhóne'táhanéhe héne énano'estótse hénéhéóhe móstaověšenáhéhe tsésto'senaóotsése. Ruth móstáhe'keémoosetséhe'oohehéhe móstáhéne'ehá'ho'hohevóhe n-hestóvo'séstoto (henóhoomáxéstoto). Naa néhéóhe tséxhešé'hah-táxematsése móstaověšeméotséhéhe. Naa néheše néhéóhe sétóhtaa'eva móstáxaetaešé'seotséhéhe móstaméhae-é'ósévoneohehéhe. móstavóomóhevóhe tsé'tóhe he'óho tséššéšenatsése tséxhešé'hahtaxése. Nénéévá'eve móstáhehéhe. Nánéehove Ruth, móhněxhešeno'éstáhéhe Ruth. Naa káhkése néhevóohéstovenótse tsé'tóhe tséméhaevéstomemo. Naa néstsevovóhněhešése. Naa héá'eháma néme'vestome. Naa Ma'heo'o nééšepéhéve'tova, móxhetaehevóhe Boazevaho. hétaséstseha névoo'éstómáne hevóohéstovestótse tséhešéhoháoeme naa hétséstseha tséheto'eétáheto héne néhehpepéhép'eétahe tséhešépéhévo'eehóse éškome. Néméstséhé'eenóhtse'óvo hetane tsésó'tšéhe'kéhaestse héva (naa) hó'něšéh'aovaaestse (tsé??) naa máto héva hó'sáaněšéháováhéestse naa nésáanéhěšéhe. Naa néstsev'é'eóétsétáne, Ruth, náhtanéheto'eétahe tséhešenohtséstoveto. Naa hétséhéóhe máhoéstova émáhehéne'enohe tséhešepáhávéhé'eveto. Naa néhetóme, tséhešeoné'seóme- káhkése hevóohéstoveto tsé'tohe tséméhaevéstomótse naa tséto's he4evovóhněhešénátse. Naa hétséhéóhe na'éstse hetane éhoo'e tséhehpéháe' = a'e = hevóohéstovéstse naa novóse náněhe'xóvé-

hevóohestovenótse. Naa tséhéóhe nëšéšééšéhoeo'o héstsetseha
 taa'éva. Naa ma'taméovóona'o nëstáhéne'enánone tse'tohe hetane
 tséhéóhe heva tséto'sevovóhnéhešéhata'e. Naa ma'táhéne'enomátse
 màhto'sésáa've'vónóhnéhešéhata'e naa nàhtanéhéto Ma'heo'o,
 ametanéne-ma'heo'o, nëstavovóhnéhešéháhéhe tséheše'hahtáxe-
 natsése naa móstaméoméoto'éotséhéhe móho'nóešomóhmóneto'sé-
 hosóvoomano'éhanetséhe vo'èstane nàhtsésáavóomaéhe
 móxhešetanóhéhe, Boaz móho'nóhene'eno móxhestamóhéhe
 vo'èstanoho tsésáhéne'enóéhe móxhešetanóhéhe, móxhetahevéhe.
 Naa né'seéstse'henátse naa tséhéóhe séoxemeha móxhetóhevohe.
 Naa tséstanéhešévése móstáhénenóhéhe nóhónó'e móhnéhe'xóva-
 nanóvéhanetséhe pénóhéó'o naa móstavéstáhémahevéhe
 móstaaseotséstséhéhe naa nëhéóhe móstaévatséhe'òhtséhéhe
 nëhéóhe máhoéstóva tséxhéstaese. Naa tséstáho'èhóó'òhtsése
 hevéškemo móstanéstséstóhevéhe, "naa nétaéšéetóněšévéme. Naa
 Ruth móstamé'èstomévóhevéhe netao'o tséévéhešé'too'ése néhe
 Boazevaho. Naa néhe'še móstáhósetséhetóhevéhe naa nánéheta oha
 nëstavé'eéváhóó'òhtse [otáxa] naa he'tohe námáhe métaa'e
 énano'estótse. Naomi móstatséhetóhevéhe naa nëstaéšeněš-
 tonóomone éto'setóněševéséstse naa mato he'tohe éto'setóně-
 sóotsénese Boaz móme'héhe'kotoo'e héstsetseha éšeeva, naa
 he'tohe ma'taéšéhóxe'ane. Boaz nëhéóhe móstatséhe'òhtséhéhe
 tséhmóheehótséstovetse hénéhéóhe máhoéstóva nëhéóhe
 móstáháméstóehéhe. Naa néhe Elimelech a'e kakhése hevóohestoto
 n'ehe hetahóho Boaz tsétotóximose móhne'améhnéhéhe naa Boaz
 móstaonóomóhevéhe. Hóovehe tséhéóhe néxhéhoo'éstse, naa
 néxháméstoo'éstse, móxhetóhevéhe. Naa móstatséhe'oohehéhe
 nëhéóhe naa móxháméstóehéhe. Naa néhe'še Boaz móstaonóo-
 móhevéhe màhtohto hénéhéóhe tsého'emanese máhoéstóvanéhéóhe
 né'amónoo'e, móxhetóhevéhe. Naa tséstaéše máheamónoovése
 móstatséhetóhevéhe néhe hevóohestoto. Naa nëhéne'ena Naomi
 ééšéeváho'èhóó'òhtse énéxhé'òhtse Moab. Naa éhohtóvanó'ta
 héne ho'e tséméhae'á'éno tsévnéhaevéstoemose Elimelech. Naa
 nánéhešetaus, némehéne'ena héne kómááhe nëstseonáháxého'ahe.
 Naa máhvé'ho'áheto hétsetseha hohtóvátse tse'tohe hetaneo'o
 tséhéóhe tséamónéóese tsetapáhóehéne'enóváheo'o. Naa mah've'-
 sáaho'áhéheto hétsetseha néhnéhešeha. Ta'se névovóemétáne
 tsésto'séhohtóvato he'tohe ho'e naa màhto'sésáavé'hohtóváheto naa
 mé'tó'e nàhtáhohtóva. Naa néhe hetane móstséhehéhe, naa
 nàhtáhohtóva néhe'še Boaz móstséhetóhevéhe, épéhéva'e naa
 he'tohe ho'e hohtóvotótse Naomi naa néhe a'e hevéxaho Ruth nëstse
 [no'òh] hohtóvanótse nëstséhohtóvá'tóvo, kómááhe he'tohe ho'e
 tsetóea'enánove néhe tséméhaevéstoemose hevo'èstanemo naa néhe
 hetane móstatséhešeno'éstáhéhe naa máhvé'néhešetováto
 nàhtanéšéénána héne ésáa'éváhóhtóváhe ho'e. Móme'hého'èhó-
 taenovo nanésoného máhnaéto naa éme'hohtóvántove nàhtsésáa-

něšhohtováhe. Naa hénéhéóhe néhe'xóvéva móhnésóhanéhe hová'éhe hó'to'séhohtováhtove naa mato hó'to'seonésovanomevótse móhnéhesóhanetséhe néhe tséto'séhohtóvátse hová'éhe móhkené'to'éhéhe naa mó'òhkemétòhéhe néhe tséto'séhohtóvatsese naa hétséstseha móstanéhešéhéne'enóhenovóhe néhe Isrealites he'tohe tsétaéšéhešépéhévèhotse'óhe'tòhetse. Naa néhe'se néhe hetane tséstatséhétòse Boazevaho éme'hohtóvátse móstané'to'éhéhe naa móstamétòhéhe Boazevaho, Oxhe'konáhétsese, hemo'keha. Naa Boaz móstatséhetòhevóhe néhe tséamóneóetsese hetamóho, "Naa hétsetseha tséstsèhe'xove népàhoehéne'enováhéme he'tohe náéšéhohtóvóto ho'e Naomi naa netao'o tséméhae'á'éno Elimelech, naa néhe mato hee'haho naa a'e néhe Ruth tséno'-véstoemo," móxhehéhe. Komááhe he'tohe ho'e tséhetaa'hohtóvátse tsetóeneeameá'enánóvo hevóohestoto tse'tohe hetane tsééšéhováne'e'éstse. Héne népàhoehéne'enánóvo. Naa néhe nénéóhe tséamóneoesse móstséhehevóhe, "Naa héehe nápàhoe-héne'enováhéme naa Ma'heo'o éme'néhešé'tovóho néhe tsévéstomose like Rachel and Leah. Móhma'xéhevonéstòhnóehnévóhe tsévéstomótse Jacobevahe. Hápó'e néme'ma'xéhevonéstòhnóéhne naa néstamáhehéne'enónéhehe Bethlehem. Naa ka'ěškóneho ma'heo'o tsésto'semétatá'e tsétohe tséstavéstomose káse'éehe nevo'èstanéhevestótse hápó'e tsénéhése tséhesotse Perez tséhee'hahé'toese Judah naa Tamar. Naa néhe'se Boaz móstáhóo'otséhohevóhe Ruthevaho hénéhéóhe tsétaéšévéstomose Ma'heóneva móstapéhévè'toehevóhe naa móstáhóse'éhéhe móstáháa'èhahehéhe naa néhe he'eo'o móstatséhetaehávhe, "Vovéšeha Ma'heo'o, nééšemétaenoto néhevéxaha, némétaenoto néhe nevéxaho. Tséto'sevovóhnéhešéhata'e. Naa tse'tohe hetanéka'ěškóne tsetamáhehéne'enohe hénéhéóhe Isreal naa tse'tohe éxaha néhoháméhota naa néhaháe popéhévo'eeha. naa néhe'se nééšéhósemétaenoto tse'tohe éxaho. Néstsého'eotséstomótáhaa'e tsépéhéva'etse vo'èstanéhevestótse. Naa péhévomóhtáhestótse hénéhéóhe tsé'éna'heto. Naa Naomi móstáhetanóhevóhe néhe mé'ěšévoto móstatónetoemóhevóhe naa móstavovóhnéhešéhohevóhe. Naa néhe he'eo'o nénéóhe tsémaehéstáhesse móstaoesevéhohevovóhe néhe mé'ěšévoto Obed móstáhetóhevovóhe vo'èstanóho tséheševéhetsése ééšéhóséhestátse hetanéka'ěškóne Naomi henésono. Naa néhe Obed móstaéšéehéhe naa hápó'e móstáhee'hahehéhe Jesse móxheševéhehevóhe naa néhe Jesse móstáhee'hahéhenotóhe Davidevaho. Naa he'tohe tóoneeto Ohméhohetsese móstaame'xóvéhoeméhe, Perez ta'e David.

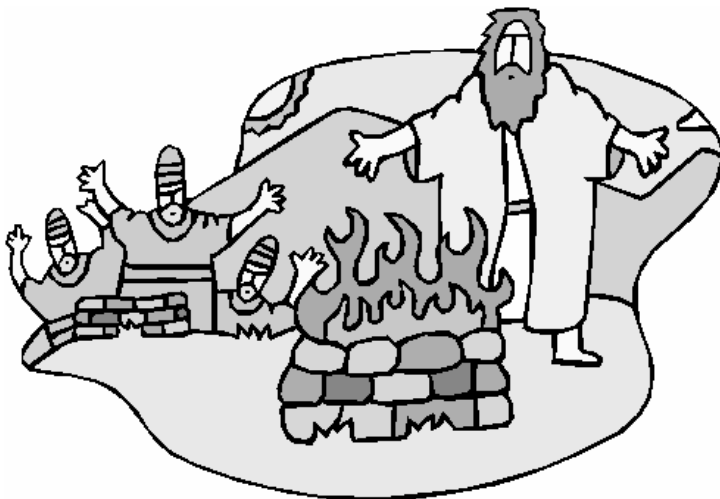
Elijah and the prophets of Baal

Introduction

Hákó'e évaveto hénéhéóhe Israel tsé'òhkèhenove vo'èstane'o móhnèheševéstomóhehevohe oha tséhešeno'kàhetsèse Ma'heóneva. Naa hósèstse mó'òhkèháoená'tovòhevovóhe tsénétàhétsese ma'heono, Baal mó'òhkèhestóhehevohe. Nèhe'se Ma'heo'o mó'òhke-nèhešetanóhéhe, "Oha náme'òhkehó'keévàhósèháóená'tóó'e.

¹ Nèhe'se Ma'heo'o móstanèhešéexanóhéhe na'heáá'e móho'nós-to'sèhoo'kòhotse. Hová'éhe móho'nóxhóné'o. Na'èstse hetane Elijah mó'òhkèhestóhehéhe, móhma'heónéhó'xeváhevèhéhe. Mó'òhketó'-tšèšéènenèhešévèhéhe tséévèhetaa'èse Ma'heóneva. ² Tséstaéšena'heaénoo'etse móstàhéve'hoomòhevóhe tséma'xevèhonevetsese hénéhéóhe Israel, Ahab mó'òhkèhestóhehéhe. ¹⁹ Elijah móstsèhe-tòhevóhe, "Nèhešenano nevo'èstanemo, "Tsetatsèhe'òhtseo'o Hoéhose Carmel tséxhestohe. Tseno've'hahtseo'o néhe ma'heónevé'hó'e hápó'e tséohkèháoená'tovóvose hema'heónamevóho Baalhevaho, névó'e hóhtòhnóhónó'e (450) móhnèhestóxèhevóhe. Nèhe'se néhe tséma'xevèhonevèstse móstaosáanenèhešévèhéhe tséhetaa'èse Elijahevaho. ²⁰ Tséstaéšèho'eohtsévo ²¹ Elijah móstšèhešenèststovòhevóhe néhe vo'èstanóho, "Tóne'se néto'seévàhóseasèháoená'tovovo Ma'heo'o? Naa màhvé'eoné'seómema'heónatamóse, háoená'tova! Naa máto héva tsé'tóhe Baal màhvé'ma'heónatamóse háoená'tova!" móxhetòhevóhe. Néhe vo'èstanóho móho'nóhno'èstoo'èstse. ²² Elijah móxhósètsèhetòhevóhe, "Évanéhe'ome tséheševéstomónése tsé'òhkèhešèháoenáhtove. Náohkésó'no'kema'heónéhó'xevoto nama'heóname. Naa tsé'tóhe tsénétàhévevema'heónetanose éma'xevonéstòxeo'o. ²³ Naa táaxa'e neše vé'ho'éotóao'o néstse'otseha. Na'èstse hestanóhéne naa na'èstse nàhtàhestano. Naa na'hóhéne. Naa ma'èšemá'seéxanomáse hénéhéóhe tsé'òhkeéxo'ásénàhnéstove táxeénanomáhéne héne ho'évohkòtse hénéhéóhe tséxhóné'ta kàhamàxèstse. Naa oha nèstseéševé'tsé'hánóvo! Naa hápó'e náto'sètó'taenèhešève. ²⁴ Naa tsé'tóhe ma'heónevé'hó'e tsèháoená'tovovo hápó'e hema'heónamevóho Baalhevaho naa hápó'e náto'sèháóená'tóvo nama'heóname. Nèstanèheševéestomevóneo'o nema'heónamaneo'o tseéxo'ásé'ó'tse. Naa héne ma'éxo'ásé'ó'tse tsevé'shèhéne'enohe tséhešeone'seómema'heónevèstse," móxhehéhe Elijah. ²⁶ Naa néhe vo'èstane'o móspévatsèstòhenovóhe tséhetsèse. Mó'osáaneasèháoenáhevóhe. Móhma'xepe'pe'èstàhevóhe. Móstanèšèháa'xóvèhanéhe, nonó'hónó'e mó'asetàhpe'e'hahehevóhe. "Baal, néhno'èstove!" móxhehevóhe. Móhno'néma'òhomó'he'tòhe-

novóhe héne tsépévanomevóse. Naa hováneehóho móho'nóh-
no'éstóévótse. ²⁷ Tséstaéšésétovoéstatse Elijah mó'asetotó'hose-
móhevóhe, "Háhpe'e'hahe! Hea'e nema'heónamevo étaéóhtse, naa
móhea'e énaóotse. Onésésé'šema! Ma'xéhósetáhpe'e'hahe!" Elijah
móxhetóhevóhe. ²⁸ Mó'osáanema'xené'evepe'pe'éstáhevóhe.
Móhno'eováne'óhestséhévóhe ta'e tsé'éšemomé'aévenóohévóse.
Móstanéséhétóseamepe'pe'éstáhevóhe naa móhno'néma'óhomó'-
hehevóhe ta'e tséstáhetóevetse. Naa móho'nóstóněšeno'éstóévótse
hema'heónamevóho. ³⁰ Nėhe'še Elijah móxhósetséhétóhevóhe nėhe
vo'ėstanóho, "Nenáase! Nėxhėve'hoome!" Elijah
móstaasepévanóhéhe tséstó'setáxeexo'ásėnáhnėse. (Tótseha
móxho'táhanetsėhe héne tsé'óhkeexo'ásėnáhnėstove naa héne
móstavovóeévpévanóhéhe.) ³¹ Móhmóheeotsėhohevóhe
máhtóhtóhótáhnėše ho'honaa'o, nėhe nonóna'ėstse ho'honáo'o
ta'se mósto'senėéhóvėhevóhe Jacob hee'haho. (Tsé'tóhe Jacob
nea'hánehe Israel tsėhešėvéhaa'ėse Ma'heónėva.) Naa nėhe'še
Elijah móstanéma'o'vósóhehéhe. ³³ Móstatáxeėnanóhenótse
káhamaxėstse hėnėhéóhe ho'honáoėva. Héne ho'ėvohkótse
móstsėhetáxóhéhe. Nėhe'še móstatáxeėnanóhéhe héne ho'ėvohkótse
hėnėhéóhe káhamaxėstse tséstotóovo'tatse. Móstsėhetóhevóhe nėhe
vo'ėstanóho, "Nėxhėnoohome mahpe, hé'tóhe hotse'óhtomáhéne
neve hemanóhėvetóhkonótse tséstó'taetótáhpė'ó'ėnaa'ėstse! Naa
táxėhá'hahtsėhéne héne mahpe hėtsėhéóhe tséstotóovo'ta
káhamaxėstse naa ho'ėvohkótse." Naa tsėstaėšenėšėvėvóse
³⁴ Elijah móxhósetséhétóhevóhe, "Nėxhóšėhénoohome naa
hósetáxėhá'hahtsėhéne káhamaxėhéva naa ho'ėvóhkótsėva." Naa
nėhe'še tsėstana'ha'ónetotse tsėxhósenėhetaėvóse hotáhtse mósta-

máhehe'kóova-
otsėhanevótse
héne
káhamaxėstse
naa ho'ė-
vohkótse, naa
máto
móstanėše-
pėveó'otómoo-
váotsėhanėhe
hėnėhéóhe
tsėstamėhae-
nėma'o'vósóhé
nėse. ³⁶ Tsėsta-
ėšemá'ta-

nenėse mó'ėšėhetóevėhanetsėhe nėhe'xóvėva mó'óhkeasė-
háoenáhevóhe vo'ėstaneó'o. Naa hėnėhéóhe a'e Elijah móstáho'ėh-
nėhéhe tsé'óhkeexo'ásėnáhnėstovetse. Mó'asėháoenáhéhe,
"Ma'heo'o, Tsėhema'heónėhamé'toese Abraham, Isaac, naa Jacob,

1 Kings

vóo'sěšenano tsé'tóhe vo'ěstaneo'o tséhešeno'keoné'seóme-
ma'heóneveto, naa máto tseno'néhešéhéne'enánóvo
tséhešeoné'seómema'heónéhóo'xeváhéveto naa
tséno'hešenéhešéveto tséheto'áheto. ³⁷ Naa néssá'no'estótse
náhtáoenáhtótse, komááhe tsetáhéne'enánóvo tséhešeno'ke-
ma'heóneveto naa héne néstseévano'vé'seaséháoena'tóó'e!"
móxhešéháoena'héhe. ³⁸ Néhe'se Ma'heo'o móhne'anóheéxo'ásé'o'-
tséhéhe. Hová'éhe netao'o móstamáhevoneoestáho'táhanéhe hene
káhamaxéstse, ho'évohkótse, naa hópahpa ho'honáeo'o naa
hová'éhe mahpe móho'nóssééha. ³⁹ Nehe vo'ěstaneo'o
tséstavóohtomevóse, móstama'késtá'éoešenáhevóhe ho'eva naa
móstséhehevóhe, "Tsé'tóhe Ma'heo'o mónéséhanéhe tséno'ke-
oné'seómema'heónevéstse!" ⁴⁰ Naa Elijah móstséhetóhevóhe,
"Néhmóheootseha tsé'tóhe aéstomema'heónevé'hó'e, naa
taévaanóheotseha hoéhoseva!" Naa tséhvé'nétáhéve-
ma'heónetanovóse móhvé'sěhováneehenovóhe
móstaomenéhešéhahatséhevóhe.

2 Kings

4

Elisha helps a poor widow

¹ No'ka éšeeva na'ěstse he'e móstséhetóhevóhe Elishahevaho, "Néhéne'ena ééšena'e tséméhaevéstoeemo. Eméhaevésema'heóné-hóo'xeváheve. Naa néohkeméhaevéstotse'óhema. Éohkeméhae-háoena'tovóho Ma'heóneva. Na'ěstse hetane náho'éhéve'hooma, móaméhahtomevóhevóhe tséméhaevéstoeemóto. Naa hová'éhe násáaxae'évavé'šeonénèxomevóhe. Naa néhe hetane énèsto'sého'nó'otséhóho nae'haho tsénéšetsése tséstoe'seévavé'šeonénèxomoese. Hea'èhama néme'nèševéstàheme?" ² Naa móstséhetaehevóhe Elishevaho, "Naa nèstatónèševéstàhemàtse? Naa máto hénová'e tsého'tseto nemàheóne?" "Naa oha na'ěstse étšéške'vé'hó'ta amèške náhó'tse," móxhetóhevóhe. ³ "Naa táaxa'e, tatóxeveestomevoone tsévèsto'tsémaóóese amèškévetóhkonótse!" ⁴ Naa máhne'ésého'eotsèstsése, taéstséhnéhéne nemàheónévo, oha tséhnééhóveto naa nee'haho. Néxhoónomáhéne. Naa éséhénenomáhéne amèške tsého'tseto hétsehéóhe tsého'eotsèstsése'e amèškévetóhkonótse," móxhehéhe Elisha. ⁵ Mó'osáanenèhešévèhevóhe tséhetaevóse. Hotáhtse héne amèške tsétšéške'vé'ho'tatse tsého'tsése néhe he'e móstaaséhénenóhéhe móstamáheó'otómo'enóhtséhénótse héne tséhetaa'ho'eotsèstsévose amèškévetóhkonótse. ⁶ Néhe'se móstséhetóhevóhe na'ěstse hee'haho, "Táaxa'e, na'ěstse néxhósètséhe'oo'hé'tótse!" Móstséhetaehevóhe, "Náhko'e, hová'éhe ésá'évaho'táhane, ééšemáheó'otómo'enánèstse." Naa tó'néhé'se héne móstaénéhóe'sevóhanéhe amèške. ⁷ Néhe'se néhe he'e móstáhéme'èstomevóhevóhe tséhesóotsetse Elishahevaho. Móstséhetaehevóhe, "Naa héne táhéohótóvátse, évaonénèxomevoo'o tséhetaa'eaméhahtoeese néhe hetane. Naa tséhe'eotse hotse'óhtomáhéne vé'se'vo'èstanéhévéhéne!"

2 Chronicles

2 Chronicles

7

¹⁴ Ma'heo'o étséhevoo'o, "Máhvé'něševátamóena'too'évótse, máhvé'sáa'évaóo'o'ósevo'ěstanéhévehévótse, naa máhvé'no'eévano'néhe'oo'evótse, naa náhtseéváhóse-no'ěstá'tomóvonótse hestáoenáhtovevótse, naa netao'o hestávésévo'eétáhéstóvévo náhtsevonetanó'tomovo, naa tseno'eévapévéstao'omenéheo'o.

Psalms

1

¹ Ma'heo'o éohkepéve'tovóho tsésáa'áahtóhese vonóhóha'óvãhtséstotse, naa máto tsésáa'a'ovó'sèhaehévose hávèsévo'eétáhé'heono, naa máto tsésáavésétotó'hosemóhevose Ma'heóneva. ² Nea'háanevóhe tséoné'seómenéhe-vo'èstanéheve'tomevóse Ma'heo'o hesto'emanestótse, éno'eametoetanó'tomóvónóvo oešeeva naa totaa'eva. ³ Éto'sevé'šepévéstao'omenéhénóvo. ⁴ Naa mé'tó'e hávèsévo'eétáhé'heono hová'éhe tsésáa'amáhéhénóvo, hóvotse tséohkésáahešetanóhese. ⁵ Naa máxho'óxeéšeevetse Ma'heóneva tséaséto'eéhaevóho, tsésáavésépévéstao'omenéhéheo'o tséto'sèhešepévéstao'omenéhetsése tséaahtovóvose Ma'heóneva, tsetaomenéhešéhãhtseo'o. ⁶ Ma'heo'o éhótooma'ovóho tsémáhene'étamé'toese.

4

³ Ma'heo'o émásetséstovóho tsénéhevo'èstanéheve'toese, éohkeáhtósáne tséhešéháoenãhtove. ⁸ Ma'heo'o, hó'to'seovéšenáto néohkene'evávoome náohkéhéseována'xaenaóotse.

16

¹ Ma'heo'o, nénó'hová'tovãtse. Néxhóoma'ovéstse. ² Néhema'heónéhamé'tovãtse. Netao'o hová'éhe tsépéva'e énéxhésó tséhnééhóveto. ³ Návé'šèhetótaetanónoto tséaahtóvata'óse. ⁴ Naa tséháoená'tovóvose nétáhévema'heono nea'háanevóhe tséto'séhávésévetanose. Mónáme'véséhéhaoena'tovamóho hema'heónamevóho. ⁵ Tséhno'kenééhóveto néne'étamé'tovãtse. Néohkevovóhnéhešese. ⁶ Népévéstao'omeneše. ⁷ Hahoo, néhetãtse tsé'ameonó'eotšéseto. Hó'néšekánomea'enó'néto nésó'eameonó'evame. ⁸ Násáa'e'tóhtáhéhe tsé'ohkévé'e-amevé'òhtsémeto. ⁹ Hena'háanéhe náohkéhésèhetótaetano. Návé'šeošana'xaestáha tséxhomá'xenéhešéhéne'enómo néstsesó'eamevovóhnéhešese hó'néšekánomeéšenaéto. ¹¹ Naa nésó'no'eamevovéstomeve éme'hešepévenéhe'ómo nemeo'o. Naa néstsea'enèhetótaevésèstanovemãtse.

23

The good shepherd

¹ Ma'heo'o, néohkenéheševovóhnéhešese tséohkéheševovóhnéhešéhévóse kósáne. Násáa'o'hémetanóhe. ² Tsé'éšena'so'enóhéto, néhe'se néhosótomèšeme tséxhoxo'òhtsévo'o'e. Néhémanoxe tséxhe'kotóomóéha. ³ Néohkeévãhetótaetanoxe. Néohkeameonó'eotseše tséheševéstomeveto. ⁴ Hó'néšekánomenéhpea'enó'néto tsé'améhnéto, násáa'e'tóhtáhéhe tséhvé'eamevé'òhtsémeto. Néstó'kòhtòheneva névé'šéhótooma'ove. ⁵ Némó'oxe. "Vá'òhtáma," néheše. Tséohkenésétama'ese návé'hoomáá'e,

naa násáa'e'hóheo'o tséhvé'vé'òhtsémeto. Néná'so'enoxe.

⁶ Tsétó'he'ěšeametanénéto néstseamevovóhnéhešéše. Naa néhe'še néstsea'enevéséstanomevátse.

25

¹⁰ Ma'heo'o, tóséé'e néohkeamevovóhnéhešéhoo'o tsénéhevo'ėstanéheve'tovata'óse.

31

²³ Tsémáheoné'seómáhahtáse, méhota Ma'heo'o! Éhótooma'ovóho tséne'ėtamé'toese, naa mé'tó'e tséohkéhoháepévatamáhtsese tseaseto'ėeo'o, naa tsetaomenéhešéhahhtseo'o.

²⁴ Tsémáhene'ėtamése Ma'heo'o, vé'šéhéestáha!

46

¹⁰ He'kotoo'ėstse, hene'enóhtse tséhešema'heónévéto.

51

¹⁻² Ma'heo'o, tséhvé'méhxeto, néhnéševátaméstse. Néhmáheasetanomevéstse náhtávésévo'ėéťahéstótse. ³ Náhéne'ena tséhešéhávésévo'ėéťáhéto. ⁴ Nénééhove néhávésévo'eehátse. Nésáa'áahtóvatséhe tséhešetanó'toveto. Eoné'seómenéheso tséhešéhéne'enoveto, naa nátaomenéhešéhahhtse.

⁵ Tséhmónéhestáotséto hákó'e mónáhne'asenéhešéhávésévevo'ėstanéhevéhéhe. ⁶ Naa tséhvé'néhesétameto náme'onó'evov'ėstanéheve, naa néhnéhešepévevovéstomeveo'o.

⁷ Néhmáheasetanomevéstse netao'o tsésáaho'áhétséstomevéheto!

⁸ Né'ėváhétótaetanoxéstse! ⁹ Máhevonetanó'tótse

náhtávésévo'ėéťahéstótse. ¹⁰ Né'ėvavóhetanéstse naa néstseéváhósepeveasene'ėtamé'továtse. ¹¹ Névé'vonetanó'tove naa mato névé'nooxe.

¹² Tséhmónevo'ėstanévéšeto náoseev'šepévetano. Naa né'ėváhósenéhešepévetanoxéstse. Naa néhvéstáhéméstse

tsésto'seéváhóseaseáahtóvátse. ¹³ Náhtavovéstomevónóvo Ma'heo'o hesto'emanestótse tsé'tóhe hávésévo'ėéťáhé'heono nónóhpa

tseéváhóseáahtomóneo'o. ¹⁴ Násánaėtanóhe, néhvéstáhémeo'o.

Néstavového'otátse tséheševo'ėstanévéstómaneto.

¹⁵ Néhvéstáhémeo'o tsésto'seéestséto naa néstavovehátse.

¹⁶ Heováestse hó'něšékánomema'xěheto'eétáheto,
mónéme've'šéhémasetsěstove. ¹⁷ Naa
máhvé'eoné'seómeánovetanóto něstseévaněhešemásetsěstove.

86

¹⁵ Ma'heo'o, tóséé'e néameméhxemeno.

92

¹ Ma'heo'o, "Hahoo," néhetátse. Naa máto néno'easénootátse.
² Méovóona'oo'ěstse náohkemé'ěsta neméhosanestótse. Naa taa'éva
mato náohkemé'ěsta neóehnováhestótse ³ hó'némenéto. ⁴ Netao'o
tséohkéhešéveto náohkévé'šepévetano, hena'háanéhe
náohkéhésěhetótaenéméne.

95

⁶ Nétáháoena'tovone Ma'heo'o tséhemaněstóonéhé'tóětse.
⁷ Néhema'heóněhaménone naa néohkepévevovóhněhešěhaene.

100

¹ Nétamáheasénoótone Ma'heo'o! ² Nétanóhtséhótone!
Nétáhétótaeháoena'tovone! ³ Ma'heo'o nea'háanehe tséoné'seóme-
ma'heónevěstse, naa nétanéhešemé'etanó'tovone. Némaněhaene.

"Nanésoneho"
néohkéhetaene. Naa
néohkeno'ne'evá-
voomaene. ⁴ Nétáhé-
ěstsěhnémáne
ma'heónemáheóne.
"Hahoo," nétáhéhetone
Ma'heo'o. Naa
nétano'vového'ótone!
⁵ Ma'heo'o éhoto'ahe,
néméhotaene, naa
tsévěstomósáněse
tóséé'e
tseameněhesotse.

103

¹ Nátao'sevového Ma'heo'o. ² Náme'tšéhe'šéhévonetanó'tomóvo tséohkéhešepopévé'tóó'ése. ¹⁷ Ma'heo'o éméhoto tóséé'e tsénéhe-

vo'èstanéhe-
ve'toese. Naa
tóoneeto
hevo'èstané-
mevóho
tsévéstomó-
hévóse tse-
amáhénóvo
¹⁸ máhvé'eame-
néhevo'èstané-
heve'tovovótse
Ma'heóneva.

107

¹ "Hahoo," nétàhetone Ma'heo'o tséohkéhešepévé'tóétse. Naa tóséé'e néméhotaene. ² ⁸ "Hahoo," nétàhetone Ma'heo'o tséhvé'méhotaétse naa máto tsé'òhkevovóhnhéšéhaétse. ⁹ Ma'heo'o éná'so'enotóho tséháeanátsese.

116

¹⁵ Ma'heo'o éhoháeméhoto tséne'étamé'toese naa hó'naevótse éohkevéseánovetano.

119

⁹ Tsétó'kéhahese vé'eáhtomevótse neéestsestótse tsev'é'seonó'e-vo'èstanéhévénóvo. ¹⁰ Ma'heo'o, névé'šéháoena'továtse netao'o

tséhnéehóvéto. Naa néhno'eameonó'eotse-šéstse nesto'emanéstóva.

¹¹ Ma'heo'o, náohke-toetanó'ta neéestsestótse nonohpa násáavé'šéhávésévo'eétáhéhe.

¹⁰⁵ Ma'heo'o, neéestsestótse návéstáhémaa'e tsé'ameohtséto, ta'se náohkeanòhe-vó'ho'èho'hee'e naméónéva.

121

¹ Tséhvéstáhémáhtsétanóto hoéhoseva náatšéheše ma'heono tsé'òhkéhoévose éohkévoone vo'èstane'o. "Heá'éháma náhtsevéstáhémáá'e," náhešetano. ² Naa oha ésáanéhesóhane, oha éno'kahe ma'heo'o tsévéstáhémá'éstse. Nea'háanéhe tsémanestséstse netao'o hová'éhe. ³⁻⁴ Ma'heo'o néohkeamene'evávoomaene oešeeva naa totáa'eva, móho'nóhkevésenaoótséstse. ⁵ Néohkéhovéo'a'óene éše'he nonohpa nésáa'oné'xáho'heehene, ⁶ naa hová'éhe móné'me'hée'tánone taa'eva. ⁷ Ma'heo'o néssteno'hótooma'óene netao'o hová'éhéstónéhéva tséhótoanátotse. ⁸ Néohkeno'ne'evávoomaene tséévéhe'òhtsévtse hétsetseha naa ame'xóvéva.

139

¹³⁻¹⁵ Ma'heo'o, móné'éšéáhtse'péveéxanéhéhe tséssáa'éšé-kánoméhestáótséhéto. Naa hahóo nétavé'šéhetátse! ¹⁶ Móné'éšéáhtse'héne'enóhéhe tséto'séheševo'èstanéhéveto. ¹⁷ Mónépévataméhéhe. ¹⁸ Hó'méóšé'seotséto nésó'vé'òhtseme. Naa hahoo nétavé'šéhetátse. ¹⁹⁻²³ Ma'heo'o, tséhešetanóto nésépéveo'hátséstóhtse! ²⁴ Tsé'ó'òhto'eétáhéto néhvóo'sešéstse! Naa né'ameonó'eotšéše'o neméónéva.

145

³ Ma'heo'o, néoseehoháatamaahe. Netao'o vo'èstane néme'òhkevového'ota, násáakánomepévéhéne'enóhénóne tséhe'xóvéhoháatamaaheto. ⁴ Naa hápó'e tóoneeto navo'èstanémane'o néme'òhkenéhešetotóxemáá'e tséhešéhoháatamaaheto.

150

⁴ Vového'ota Ma'heo'o ho'sóéstóva tsénéšenáamepó'ponohe onéhavo'e.

Proverbs

1

¹⁰ Tséhee'hahé'továtse, néstsev'é'ééxa'e'óó'e hávésévo'eé-táhé'heono! ²³ Néspéveáahtovéstse! Nétao'seoo'háevamátse.

3

⁵ Mähene'étaméstse Ma'heo'o. Néstsev'é'taomeametano.

⁶ Mähvé'eamemé'etanó'tovótse Ma'heo'o, néstseameonó'eotseha.

⁷ Néstsev'é'néheve, "Náéšemáhehéne'ena hová'éhe"! Onétáhtse, néšeameáahtova Ma'heo'o, naa néstsev'é'no'hávésévo'eétahe!

¹² Ma'heo'o éohkéévaméseevamo tséméhotose, hápó'e tséohkéhešéméseevamóse hetane tséhvé'méhótose hee'haho.

²⁸ Vo'èstane máhvéstáhémáhtsétanótováta'e, sé'ea'e véstáhéotsémoo'o. Néstsev'é'tonóóhta tsésto'séhósevóona'o!

²⁹ ³⁰ Vo'èstane néstsev'é'eaéstomeoó'évóto. ³³ Ma'heo'o ééhóomóho hávésévo'eétáhé'heono, naa épéve'tovóho

tséonó'evó'èstanéhevetsese. ³⁴ Ma'heo'o ésáahová'èhevátamóheho tsépévatamáhtsétse, naa épéve'tovóho

tsésáapévatamáhtséhetsese. ³⁵ Tséháatamaahese vo'èstane'o tseono'átameo'o, naa mé'tó'e tsésá'ono'etanóhese

tsésáahová'èhevátaméheo'o.

10

⁴ Mähvé'hónestséstato néstsenéstamenóohéheve. Naa mé'tó'e máhvé'nóhtóvotse'óheto néstsepévéstao'omenehe.

¹² Péotáhtséstótse éohkepe'pe'anováto, naa mé'tó'e méhosanestótse évé'šeo'omóometse vo'èstane'o tséhávésévo'eéstomanese.

²⁷ Mähve'eaáhtovótse Ma'heo'o néstséháa'ésevo'èstanéheve, naa mé'tó'e máhvé'néšeaméhávésévo'eétáheto néme'héhaa'ésétanéne.

11

¹ Ma'heo'o épéóhta oo'kéhéno'éstótse, naa mé'tó'e épévátsésta tsésáaoo'kéhéno'eétáhéstovéhanéhetse. ¹³ Névé'máhtsénáne,

no'kéhéne'enótse hová'éhe. ²⁰ Ma'heo'o épéoto

tséhoháohstésetse, naa mé'tó'e éméhoto

tséonó'evó'èstanéhevetsese. ²⁷ Tséó'tósétanose éono'átameo'o, naa mé'tó'e tséhé'heetovánovese tsého'éhóhtánóvo tséhávéséva'etse,

tsetaomenéé'tánóvo hová'éhe.

12

¹³ Netsé'e'heono étaomésé'oonáhtseo'o, naa tsépéveoo'hetanóse mópévéstanovéhóhe. ¹⁴ ¹⁵ Eohkemáhehéne'enánóvo hová'éhe

tsésáa'ésépevetóxetanóhese, naa tsétóxetanose

mohképéveáahtomónéhevóhe óhtsééestséstóhevoséstse.

¹⁶ Esáapéva'éhane néhestáhestótse, naa vo'èstane

mähvé'eóoxóhetáta'e néstsev'é'no'éstovo he'kenootoo'o.

²⁵ Óhtóetsetanóhtovee'èstse ta'se éohkéháenano, naa mé'tó'e

vo'èstane óhpéveéestséstósaneséstse éohkévé'ševéhpanaeotsénove.

13

²⁴ Mähvé'méhótóse nenésonèhevoo'o óo'haávama. ²⁵

14

⁷ Névé'néma'e'ovóvoo'o hóvótse tsésáahešétanóvoséstse, hová'éhe néme've'sšéhene'ena.

15

¹ Váhtomepéveéestséstova tsémomáta'emaesee'e nonohpa néstseévavé'sšována'xaetanóotsénóvo. Naa mé'tó'e mähvé'eévano'éstovóse ta'se néstsexaeťs'éoestóhnóvoo'o.

^{2 3} Ma'heo'o éohkemáhevóóhta netao'o tséohkéhešévěstovetse heva mähvé'pévo'eétáhéstovetse naa máto heva mähvé'hávésévo'eé-táhéstovetse. ⁴ Mähvé'péveéestséstóhevoséstse vo'éstaneo'o éohkevé'sšepévomóhtáhénóvo, naa mé'tó'e mähvé'momáta'e-éestséstóhevoséstse éohkevé'sšéhávésévetanóotsénóvo.

¹⁷ Néstsepévomóhtáhéme mähvése'hanámevoséstse tséméhotaesee'e hó'něškánomeo'hémáhévótse. Néme'hépeve-méséhéme vé'vese'hanámóse tsépéotaesee'e. ¹⁸ Tsénéhestááhtse éohkéhóhneaseméó'étano, naa mé'tó'e tséována'xaetanótse éohkeévaxanánono'he. ¹⁹ Mähvé'hónetséstato néstsehótoanávetano, naa mähvé'eoné'evó'éstanéheveto néstsehe'anávetano.

16

³ Mähvé'he'konene'étamése Ma'heo'o netao'o tséhešetanóse, tsenéhešéexána. ⁷ Naa Ma'heo'o mähvé'pévátséstó tséhešévo'éstanéhévótse heva tséméhaenésétamaetsee'e néstseévananóeneo'o. ⁸ Hó'něšéháo'omenéhése oha něšeameonó'etano, névé've'sšéháoováhénóvo oe'kénó'éstótse.

⁹ Tséhnéehóvótse néameéxanema oha Ma'heo'o énéehove tsééxáno éme'hešévótse. ²⁸ Mähťsénanestótse éoseehávéséva'e. Eohkevé'sšenésétamáhtséstove, há mó'óhtse tséméhaehevésenéhe'továhtsese héne éonésovanaenovó máhtsénanestótse. ³¹ Vóhpa'estótse ta'se éhone'a tsémo'óna'e hóhkéha'e naa héne évé'sšeamáhéstove tsé'amepévevo'éstanéhevéstove.

20

¹ Nonótovášé'sšestótse éhávéséva'e. Eohkevé'sšéhoháahetanóhtove naa éohkeno've'sšepe'pe'anovato.

21

²³ Mähvé'eóehnavééestséstovee'éstse éohkevé'sšována'xaetanóhtove.

22

⁶ Onó'eéšeeha nenésonèhevoo'o komááhe héne tsésáanooseéhénóvo. ⁹ Ma'heo'o tsepéve'tovóho tséhóhneoxomóvose tsénéstamenóohéhevetsese. ¹² Ma'heo'o éne'evávoomóho tsépéveo'hetanótse, naa éohkepe'pe'a'o'ho

Proverbs

netsé'e'heono.

25

¹⁸ Ta'se éohkèxaeováne'òheo'o vé'netsé'e'tòhevoséstse vo'èstane'o. ²¹ Vo'èstane'o hó'nèšenèsétamaesee'e

váhtoméhoxomóhéne, naa máhvé'háóónévótse no'manòhéhéne.

²² Máhvé'nèhešepéve'tòhevoséstse éohkévé'šetanéheotsénóvo, naa néstsevé'šepévo'eéhaa'e Ma'heo'o.

Isaiah**9**

⁶ Mé'ěševótse émónéhestáotse. Ehetaneve tséto'semáhe-hevéhonamé'tovótse. Tseohketséhestohe: Tsépéveóo'haahtóoestse, Hoháatamae-ma'heo'o, Tséa'enéhéhestovéstse, Tséohkeována'xeéestséstósánéstse.

26

³ Ma'heo'o, vo'ěstaneo'o tsétoetanó'tovata'óse néohkeována'xaetanóhoo'o, tséhvé'ne'étame'tovata'óse.

³¹ Mähvé'ne'etamése Ma'heo'o néstshéestáha'óévo. Hó'něshótoanáto néstsésaanéhnetameotséhéme.

55

⁸⁻⁹ Ma'heo'o móstséhehéhe, "Tséohkéhešeo'hetanóse naa hápó'e tséohkéhešeo'hetanóto éhehpéháa'ého'oésta. Naa hétsetseha néme'nétáhéveo'hetanóme naa néme'no'nétáhévevo'ěstánéhévéme!"

Jeremiah**17**

¹⁴ Ma'heo'o, tséohkeno'keamevovéhátse, Néhvo'ěstánévešéstse naa néhno'énomóhtáhé'sešéstse.

Lamentations**3**

²² Ma'heo'o tóséé'e néméhotaene. Tséhe'xóveněševátamaétse néto'sésáavonanaehene vo'ěstane. ²³ Néstsenéhešene'étaménone néhestoha éšeeva tsésto'seněševátamaétse. ²⁴ Náohkeametséheve, "Ma'heo'o éno'kahe tséne'étaméto." ²⁵ Ma'heo'o émáheovóhněhešeho netao'o vo'ěstánóho tséne'étamé'toese.

Daniel**3****Introduction**

Hoháá'ěše évaveto Jews móhmomóonéhevèhevóhe oxése hénèhéóhe ho'eva, Babylonia tsé'òhkèhestóhetse. Na'he kàsováaheho, móstšèheševéhevóhe Shadrach, Meshach, naa Abednego. Móxhoháenéhevo'èstanéheve'tovóhevovóhe Ma'heóneva.

The three men in the fiery furnace

¹ Nèhéóhe móhmàhevèhonevèhéhe Nebuchadnezzar, mó'òhkèhestóhehéhe. ² No'ka éšeeva móhmàhemóheevamóhevóhe hestotse'ono tsémaevéhonotse'óhetsese máto. Mósto'se-vóo'èstómanéhenotóhe néhe tsémanéhétsese, tséhestàse. ³ Tséstamáheho'èhnetsése néhe tsémóheevamose móstanéhevóhe hénèhéóhe néhe tséheta'éoetsése tsémanéhétsese. ⁴ Móstatáhpe'-hóo'xeváhtovèhanéhe, "Netao'o ⁵ ma'tanéstomáse hé'tóhe po'ponóheo'o naa hová'éhe máto tsénéstonevone, màhemàxa'ěš-náhéne naa háoena'tovóhéne tsé'tóhe tsémaneestse! ⁶ Naa vo'èstane tsésáavésenéhešéháoena'tovóéstse tseéseóešeme ma'xèho'èstáva, éneheto'emané néhe tséma'xevèhonevèstse." ⁷ Naa móstaosáne-nèhešéháoena'tovóhevovóhe néhe vo'èstane'o, oha na'he kàsováaheho, mós-Jews-évèhevóhe móho'nóhvésèháoena'tovóvòtse. ⁸ Naa hosèstse tsévèhonoemese móstáhéme'emóhevovóhe tsé'tóhe na'he kàsováaheho. ⁹ Móstšèhetóhevovóhe tséma'xevèhonevetsese, "Tséma'xevèhoneveto, ¹⁰ nénèheto'emané netao'o vo'èstane tsemàxa'ěšnao'o naa tseno'háoena'tovovo tsé'tóhe tsémanéhétsese. ¹¹ Naa vo'èstane tsésánèheševésè-háoena'tovóéstse tseéseóešeme ma'xèho'èstáva. ¹² Naa ótahe, éna'heo'o kàsováaheho ésáavésèháoena'tovóhevo, é-Jewséveo'o. Shadrach, Meshach, naa Abednego éheševéheo'o. Hóvotse ésáahesétsèstóhénóvo nèsto'emanestótse. Énéthóho tséòhkèháoena'tovóvose." ¹³ Naa néhe tséma'xevèhonevèstse tséstanéstomonèse móstamomáta'eotsèhéhe. Móstšèhetóhevóhe hestotse'ono, "Néxhétsèhe'otseha néhna'hévòse!" ¹⁴ Naa tséstáho'eotsetsése móhnèstèstovóhevóhe, "Mónésáavésè-háoena'tovóhévo tsé'tóhe tsémaneestse? ¹⁵ Nómonèhe'še hétsetseha ma'tanéstomáse po'ponóheo'o màxa'ěšnáhéne naa no'háoena'tovóhéne tsé'tóhe tsémaneestse! Naa màhvé'nèhešévése tsemàhepéva'e hová'éhe! Naa màssáavé'nèhešévèhése nèstseéseóešemanéme ma'xèho'èstáva. Naa táaxa'e nèstsetónèševó'èstanévèháévo nema'heónamevo?" ¹⁶ Naa móstšèhešeno'èstóhevóhe, "Tséma'xevèhoneveto, hová'éhe nésáavé'šetónésétamatséhéme, ¹⁷ naa oha nama'heónamane nèstsevo'èstanévèhaene màhve'nèhešétanó'tóétse. ¹⁸ Naa tsetaometónéso, naa oha náme'tónèšèháoena'tovóne'o nema'heónamo naa néhe máto tsémaneestse," móxhetàehevóhe.

¹⁹ Naa móstaaméhótsenaetséhéhe tséhešeomáta'eotsése tséma'xevéhonevístse. Móstséhetóhevóhe hestotse'ono, "Ma'xého'èhahitse ta'e máxhoháoho'ta!" ²⁰ Nèhe'še móhnèhetóhevóhe henótàxéve'ho'amo, "Too'eta naa nèhéóhe taéseóešema tséhma'xeexo'àsetse!" ^{21,23} Móhnèšemàhenèhesèsanèhevóhe tséstoo'èhevóse naa hénèhéóhe tséstaešéseóešemevóse. ²² Tséhvé'ma'xéhoháoho'tatse néhe tsééseóešemaevóse mó'áhanevo'èho'hehevóhe. ²⁴ Naa tséma'xevéhonevístse tséstae'kóó'ose hénèhéóhe tsé'èxo'àsetse móstavóomòhevóhe neve hetanóho mó'ée'amèhnèhevóhe hotómá'e. Mó'otóesetanóotséhéhe, mótaévamásónehoveóeotséhéhe, móstséhetóhevóhe tsévéseóemaese, "Ta'sótse oha na'he ééseóešemeo'o, ²⁵ naa návóomoo'o neve hetaneo'o. Esáa'évano'too'èhéheo'o, ééeamèhneo'o hotómá'e tsé'èxo'àsetse. Esáa'ónèxáho'héheo'o. Naa na'èstse éma'heónenóohe," móxhehéhe. ²⁶ Naa néhe tséma'xevéhonevístse a'e móstáho'èhóhtóhéhe tsé'èxo'àsetse.

Móstaése-táhpe'e'ha-hehéhe, mósta-véhohevóhe néhe kàsováaheho, "Shadrach, Meshach, naa Abednego, tséháoena'-tovóse móoné'-seómema'heónevèhéhe. Nenáase! Né'éváhóéhne!

" ²⁷ Naa nehe heováestse tséheševéhonoemese, naa nótaxévé'hó'e, naa hestotse'ono naa tsévéseóemaese tsémàhehonestse móhmó-hehéve'hoeotsé'tovóhevovóhe néhe kàsováaheho. Móho'nó'-éxáho'hévótse naa móho'nóhno'ho'éstámea'xévótse. ²⁸ Naa nehe tséma'xevéhonevístse móstséhehéhe, "Tsé'tóhe na'he kàsováaheho hema'heónamevóho mónèséhanéhe tséoné'seómema'heónevístse. Móho'méahénótóhe hema'heónèhotse'ono tsésto'séhótooma'ovóse tsé'tóhe tséne'étamé'toese. Ésáa'áahótóhénóvo tséheto'emanévo. Ésávèséháoena'tovóhevo tsé'tóhe tsémanèhétsese, éváhtome-améháoena'tovovo hema'heónamevóho. ²⁹ Naa hétsetseha náto'senétàhévo'emane: vo'èstane tsévé'eoóoxóhetótse néhe kàsováaheho hema'heónamevóho tsevonaneo'o. Naa máto hováne'e móme'tónèšéhénèheševo'èstanévèháne tsé'tóhe tséheševo'èstanévèhaevóse hema'heónamevóho," móxheto'emanèhéhe. ³⁰ Naa nehe na'he kàsováaheho móstamonotse'onanèhenótóhe, mósta-vèhonotse'óhehevóhe.

6

Introduction

Háko'e tótseha néhe Babylonians tséohkéhestóhese móhma'xenáha'enóhevovóhe néhe Jews. Móstó'semomóonáotóhevovóhe, móstatséhe'óhtséhohevovóhe hákó'e hénéhéóhe tséxhéstáhévóse, Babylonia mó'óhkéhestóhehanetséhe. Tséstaame'xóvetse móstanótáhéváhehevóhe tsémáho'emanese. Na'éstse Belshazzar mó'óhkéhestóhehéhe, móhne'to'ána'hehéhe. Naa néhe'se néhe tsétáhósema'xevéhonevístse Darius mó'óhkéhestóhehéhe. Hénéhéóhe móhnéxhéstáhéhéhe Medes tséohkéhestóhetsese.

Daniel in the lions' den

¹ Nehe Darius móhmonéhenotóhe no'ka máhtóhtóhnó'e néso'e (120) hetanóho móstáhe'némeahénotóhe tsésto'séhóna'ovevéhonevetsese tséhetaa'óma'o'etse hénéhéóhe Babylonia. ² Néhe'se móstáhósemonéhenotóhe na'he hetanóho mósto'seohkene'evávoomóhevovóhe tsé'tóhe tséhóna'ovevéhonevetsese. Na'éstse mósJewévéhéhe Daniel mó'óhkéhestóhehéhe (Ma'heóno'emanéstse móxheševéhéhé). ³ A'e móstáhéne'enóseonéváhenetséhe Daniel tséohkéhešeoseepévotse'oese naa móhno'eoto'xováhehéhe. Naa néhe tséma'xevéhonevístse móstanéhešetanóhéhe, "Tsé'tóhe Daniel tséhóna'ovevéhoneve." ⁴ Naa tséstanéstomónévóse néhe hóséstse hotse'ono tséhešetanotsése tséma'xevéhonevetsese mó'e'hanótáhevóhe. Mó'óhkeonésenóhtsevóohtóhenovóhe hová'éhe tséto'sevé'semomáxemovóse Danielhevaho. Naa móho'nóstoněš-néhešenáha'enovótse tsésáavé'véseó'óhto'eétáhéstóvéése. ⁵ Néhe hotse'ono nonámé'tó'e móstséhetáhtséhevóhe, "Hová'éhéstónéhéva nésáatóněševé'seomáxemóhenone, naa heá'éháma néme'tavé'seomáxemónone tséohkéhešéháóénase." ⁶⁻⁷ Néhe'se móstáhéve'hoomóhevovóhe Dariusevaho, móstséhetóhevovóhe, "Tséma'xemáho'emanéheveto, néme'a'enevo'èstanéheve! Tséhetaa'hotse'óxése nátséhešetanóme néme'néheto'emané, néme'no'kenéhove tséto'semáheháoená'toese. Na'nó'ée'ěš néstseaméháóéná'tóne naa vo'èstane tsésáavé'néhešévééstse tseéseóéseme hénéhéóhe tséhnépo'anévóse nanóse'hameho. ⁸ Néhetóxe'óhomeo'o hé'tóhe ho'emanestótse tsésáa'évatóněšenétáhévanéhane. (Móněhesóhanéhe hénéhéóhe tóneto'emanévoséstse móho'nó'óhketóněšeevéevanétáhévane.) ⁹ Mó'osáanenéhetóxe'óhehéhe néhe tséma'xevéhonevístse naa móhno'máxanené'tóhéhe. ¹⁰ Tséstanéstomónése héne ho'emanestótse néhe Daniel móstáhóoséhéhaoenáhéhe. Naa hénéhéóhe hemáheóne tséxhe'amemáheónevetse móhvó'náhanéstovéhanetséhe móstatséheta'é'táhanéhe Jerusalem. Naa hénéhéóhe mó'óhkenéšenéstanoéohéhe, mó'óhkéháoenáhéhe na'he no'ka éšeeva. ¹¹ Naa néhe hetanóho tséóhnetséstóese móstáhóosého'e'óehevóhe. Móhvé'hoomaehevóhe

tséxhóséháóénàse. ¹² Tséstavóomaa'èse móstaonótovéhé-hotoneváenòhevovóhe néhe tséma'xevéhonevetsese. Móstséhe-tòhevovóhe, "Tséma'xemáho'emanéheveto, ta'sótse némónenèhe-to'emané oha néto'seohkeno'kèháóéná'tóne na'nó'ée'èše, naa tsésáanèhešévéstse éto'seéseóešeme hénèhéóhe vóxéva tséhnèhpo'anévóse nanóse'hameho." "Naa néhetóméme, naa tsésáa'évatónèšèné'tàhévanéhane hé'tóhe ho'emanestótse," móxhetaehevovóhe. ¹³ "Naa tsé'tóhe Daniel ésó'nèhešéháóéna tséohkéhešéháóénàse na'he óeševa. Ésáa'ónéstóhe néstó'emanestótse," móxhehevóhe néhe hetaneo'o. ¹⁴ Néhe tséma'xevéhonevèstse tséstanéstomónèse móstaóetsetanóotséhéhe. "Náme'taévatónèšèvo'èstanévòhosèstse?" móxhešetanóhéhe. Naa mó'amemé'etanó'tòhéhe éme'hešèvo'èstanévóse. ¹⁵ Tsésaéšèhetóevetse néhe hetanóho móhne'éváhósèho'èhé-ve'hoomaehevóhe. "Tséma'xemáho'emanéheveto, nènèhešéhéne'ena

hé'tóhe ho'emanestótse ésáa-tónèšèévanétàhévanéhane," móxhetaehevóhe. ¹⁶ "Naa nómonèhe'se, néxhètsèhe'otseha!" móxhehéhe néhe tséma'xevéhonevèstse. Tséstàho'èhnettsèse móstséhetóhevóhe Danielhevaho, "Naa nema'heóname

nème'vo'èstanéveha." ¹⁷ Néhe'se móstaéseóešemòhevovóhe hénèhéóhe vóxéva tséhnèhpo'anetsèse nanóse'hameho. Móstavé'sè-nèhpo'òhehenovóhe ma'xého'honáéva. Néhe'se néhe tséma'xevéhonevèstse naa néhe tséhóna'ovevéhonevetsese móstamáxané'tòhenovóhe tsésaéšémá'senèhpo'anetse. ¹⁸ Néhe'se néhe tséma'xevéhonevèstse móstáhóosèhéovèšenáhéhe. Naa móho'nóstonèšè-naótsèstse, naa máto móho'nóhno'mésèhétánótse, naa máto hová'éhe hóvotse móho'nó'hetséséstó tséhešévèstovetse. ¹⁹ Tséstaméovóona'otse mósto'éotséhéhe, ²⁰ Tséstàho'eoese vóxéva móstaésetàhpe'e'hahétsèstovóhevóhe, "Daniel, mó-nema'heóname néhótooma'ova?" ²¹ "Héhe'e, tséma'xemáho'emanéheveto. ²² Nama'heóname ého'eanòheméaohénoto hema'heónèhotse'ono, naa énéhpo'àhtsenahno tsé'tóhe nanóse'hame. Hóvotse násáahesétamaheo'o. Násó'eametanéne tsé'òhkésáavé'e-ó'òhto'eétàhéhéto. Nama'heóname naa máto nènèehove hea'e

Daniel

nénèhèšèhéne'enánóvo," móxhetaehevóhe Danielhevaho.

²³ Tséstanéstóvóse néhe tséma'xevéhonevístse mó'osee-pévetanóotsèhéhe. Néhe'še hestotse'ono móstsèhetòhevóhe, "Évané'tana Daniel." Tséhmá'sèhóestanaa'èse móstavóomòhevovóhe tséssáahešetónèstáhèhetsèse. Tséhvé'ne'étamèse Ma'heóneva móhnèhèšèvèstáhémaehevóhe. ²⁴ Naa néhe'še mé'tó'e néhe tséma'xevéhonevístse móstsèhetòhevóhe hestotse'ono, "Heseváena tsé'tóhe hetaneo'o tséonéseomáxèhóvose Danielhevaho. Mé'tó'e nèhéóhe taéseóéšema vóxéva." Sé'ea'e móhne'òhkeno'-otómaehevovóhe néhe nanóse'hame taameéseana'óvosèstse.

²⁵ Néhe'še néhe tséma'xevéhonevístse móstaévanétáhévanòhéhe ho'emanestótse. Móhnèhèšèéestsévóxe'òhehéhe hénèhéóhe netao'o ho'eva tséhe'enèstsevóse. "Hé'tóhe ho'emanestótse émóna'e tséstao'sèheto'emanéto. Hétsetseha tséháoena'tohe Daniel hema'heónamo." ^{26 27 28} Naa néhe Daniel móstanèhèšèpévèstanovèhéhe tséhe'èšeamemàho'emanéhevetsèse Dariusevaho naa máto tséstáhósèhóna'ovemàho'emanéhevetsese Cyrusevaho.

7

¹³ Daniel móstsèhetòxe'òhehéhe, "Máto hé'tóhe návóo'sèhane: návóómo ta'se hetane. Ene'ameanòhoése vo'eva. Etaóéšé'tovóho a'e A'eneametánema'heóneva. ¹⁴ Tséstaéšèóéšèse néhe hetane tsévóomo, Ma'heóneva émé'nééháá'e véhónoéstóva, éno'hoháatamaahé'sèháá'e, naa éno'vó'ho'èho'hévatamaahe. Eto'semàheáahtóó'e netao'o vo'èstanóho heováèstse tséhe'enèststétsese. Tóséé'e éto'sevéhonoo'e."

Micah**5**

² Ma'heo'o mó'éestséstóhéhe na'éstse máhoestótse, "Bethlehem Ephrathah, tsévéstó'ta Judaheveno, nékánometšěške'máhoéstove, mé'ěševótse tséhestáotse hénéhéóhe nemáhoéstóva, tsemáhevéhonamé'tóó'e Israelites. Hevo'èstanemo tsenéxhéstáhóho hákó'e évaveto."

Zephaniah**3**

¹⁷ Ma'heo'o tséhvé'vé'òhtsémaése nevo'èstanévèhaevo. Naa néstseno'másetséstoevo. Tséhvé'méhotaése néstsevovóešemaevo. Naa néstsevového'ótaevo. ^{18 19 20}

Zechariah**4**

⁶ "Tséhvé'hoháatamaema'heónéveto néstsévé'taomene'étaménóvo taamááhe néstoháatamaahéstóvévo. Oha ne'étame nama'heónemáhta'sóomanéhame," éhevoo'o Ma'heo'o.

Malachi**4**

⁶ "Tséhvé'hoháatamaema'heónéveto néstsévé'taomene'étaménóvo taamááhe néstoháatamaahéstóvévo. Oha ne'étame nama'heónemáhta'sóomanéhame," éhevoo'o Ma'heo'o.

Matthew

1

An angel comes to Joseph

¹⁸ Etšehesemé'eme tséxhestáotsése Jesus. Na'éstse hetane Joseph móxheševéhehéhe, móhnèxhéstàhehéhe David hemanàhéstóva Tséma'xevéhonevetsese. Mósto'sevéstoemóhevohe Maryhevaho. Hotàhtse mó'ěšéahtse'hóse'èhevóhe, Joseph móstao'seévavé'šenétàhévetanóotséhéhe héne. Móho'nóxhene'eno tséheševé'šéhóse'etsése Ma'heónemàhta'sóomàhéva. ¹⁹ (Nèhe'xóvéva kàse'éeheho mó'òhkeméhaehávésévatomèhevóhe tséémooh-tóse'ese) . Naa Joseph tséhvé'pévoéstomo'hése móho'nósto'seéemé'éstótse, mósto'seévàhe'kenootóhevóhe Maryhevaho. ²⁰ Móhnenóveoo'hetanóhéhe. Naa nèhe'še tséstanaóotsése móstatšehesheovàxenàhéhe, na'éstse ma'heónèhotse'ono móxho'èhótàehévóhe, "Mary énésto'sevé'šèhenésone Ma'heónemàhta'sóomàhéva. Névé'tónèšétáno oha váhtomevéstoemeha." móxhetahevóhe. ²¹ Naa máxhestáotséstse Jesus heševéhoo'o éohkenèhestohe Vo'èstanévéstómanéhe. Naa nea'háanéhe éto'sevo'èstanévéstómáne," móxhetahevóhe néhe ma'heónèhotse'ono. ²⁴ Tséstaévàšé'šéotsése Joseph mó'osáaneto'senèševéstoemóhevóhe Maryhevaho. ²⁵ Naa oha móho'nóhvéámóhtse ta'e tsé'ěšèhestáotsetsése néhe mé'ěševoto. Jesus móxheševéhohevóhe Joseph. ²² Naa mó'oné'seómenèhesóhanetséhe hákó'e tótseha na'éstse ma'heónèhóo'xeváhe tséhetóxe'éstónése. ²³ "Kàse'éehe tsésó'koomaestse tsèhenésone naa Immanuel tséheševéhóho Ma'heo'o Tsévéseóemaétse, móhkenèhestóhehanéhe héne Immanuel," éhetóxe'ohe ma'heónóxe'éstoo'o.

2

The wise men

¹ Jesus móxhestáotséhéhe Bethlehem tséno'oeme Judea. Nèhe'xóvéva Herod móhma'xevéhonevéhéhe, móxhoehéhe Jerusalem. Hósèstse hetaneo'o tséháehéne'enovàhese móstàho'eohtsèhevóhe hénéhéóhe Jerusalem, móhno'éenéstá'tovóhevovóhe néhe mé'ěševoto. ² "Tósa'e éhoo'e tsé'tóhe mé'ěševótse tséto'sema'xevéhónévé'tovóvose tsé'tóhe Jews. Háá'ěše éše'he tséhne'òhkèhésemé'ěhnése návóomone na'éstse hotohke, návé'šéhéne'enánóne tséěšèhešèhestáotsése, naa náho'héhaena'tovone," móxhehevóhe. ³ Herod naa tsémae'éevo'èstané-

hevese Jerusalem tséstanéstomónévöse, móstavé'shéotsetanóo-tséhenovóhe. ⁴ Néhe'se Herod móhmóheévamóhevóhe ma'heónév'hó'e, mósto'senéstséstovóhevóhe, "Tósa'e étó'séhestáotse tsé'tóhe Tséto'sého'méase Ma'heo'o?" ⁵ "Naa Bethlehem. ⁶ Na'éstse ma'heónéhóo'xeváhe étséhetóxe'éstóne, 'Naa Bethlehem tséno'oeme Judeaheveno, tsema'xemáhehéne'enóseoneve tséto'sevé'hestáotsése hénéhéóhe tsé'tóhe mé'ěševótse. Tsé'tóhe mé'ěševótse tsema'xevéhóneve naa tseonó'eotséhóho Israelites (néhe Israelites mó'ěšéáhtse'moné'tohehovóhe Ma'heónéva tótseha)," móxhetahevóhe néhe ma'heónév'hó'e. ⁷ Néhe'se Herod móstaémooseonóomóhevohe néhe hetanóho tséháehéne'enováhétsese. Tséhvá'nenéhesémánése móstanéstovóhevóhe, "Tóne'se névóomovo néhe hotóhke?" Naa móhmé'éstomóhevóhe tséhetaa'héne'enomévöse. ⁸ "Naa táhénóhtsevóoma néhe mé'ěševótse hénéhéóhe Bethlehem. Naa máhmé'ovóse, né'eváhéme'éstomevéhéne nonohpa náhtavéséhéháóená'tóvo," móxhehéhe Herod. ⁹ ¹⁰ Naa tséstaévaaséhóseaseohtsévöse néhe hetaneo'o mó'eváhósevóomóhehovóhe néhe hotóhkeho naa mó'osepévetanóotséhevóhe. Móstaamenéhe'ovóhehovóhe néhe hotóhkeho tséstaamoésenatsése, néhe'se he'ama móstató'omoésenáhéhe hénéhéóhe máheóne tséxhoo'ése nehe mé'ěševótse. ¹¹ Tséstaéstséhnevóse, móstavóomóhe-

vovóhe néhe mé'ěševoto naa heške Maryhevaho. Naa móhmásómetóhenovóhe tséháoemetse hová'éhe, heóve-ma'kaata, naa tséohkévé'se-tséhetáho'hóváh-tovetse, naa tséheo'keméotsetse, móstavé'sého'hémasetséstovóhevovóhe. ¹² Tséhvá'nenéhesémánése Herod, néhe hetaneo'o móhnéheševóvóxénáhevóhe oxése tsésto'seéva-

tšéhešeaséhóo'óhtsévöse komááhe tsésáahéhotonóhevo Herodevaho.

Escape to Egypt

¹³ Naa néhe hetaneo'o tséháehéne'enováhese tséstaéšéévaaseohtsévöse Ma'heo'o mó'anóheméaoohéhenotóhe ma'heónéhotse'ono Joseph tsésto'séhéhotonaa'ése ováxéstóva.

"To'éotséstse!" móstséhetaehévóhe. "Tatséhe'otšéšenano tsé'tóhe ka'ěškóne naa heške Egypt. Naa hénéhéóhe něšehoéhéne ta'e ma'taéváhósého'éhénéhetatsése tsésto'seéváho'éhóo'óhtsése. Herod énohtsevóomóho tsé'tóhe ka'ěškóneho, éna'hátanó'tovóho. ¹⁴ Naa héné taa'eva Joseph móstó'něseto'éotséhéhe naa móstatséhe'otséhohevóhe tsévéstoemose naa néhe ka'ěškóneho Egypt.

The killing of the children

¹⁵ Naa hénéhéóhe móhněšehoehevóhe ta'e Herod tséhnaa'ěse. Móhmáheněhesóhanetséhe tséheševéstomósáněse Ma'heo'o tsénéhetóxe'ěstóněse ma'heónéhóo'xeváhe Jeremiah, móstséhetóxe'ěstónéhéhe ma'heónóxe'ěstóonéhéva, "Náne'éváhé'otseho nae'ho Egypt." Néhe'se Herod tséstanéstomóněse néhe hetaneo'o tséháhéne'enováhese tséssáaho'éhéme'ěstomóéése hová'éhe mó'omáta'eotséhéhe. Móstanéheto'emaovóhevóhe hestotse'ono tsésto'semáhena'hotsése hetanéka'ěškóneho hénéhéóhe tsémaevéséstanovese Bethlehem, tsénéšeaénamase naa tsétó'kéhahese. Hé'tóhe móstavé'sheněhešéhetáohaméhéhe tséhetaa'ěse néhe hetanóho tséháhéne'enováhétsese tséhmé'ěstomoo'ěse. ¹⁶ Naa Ma'heo'o tséheševéstomósáněse móhmáheněhesóhanetséhe, naa néhe ma'heónéhóo'xeváhe Jeremiah móstséhetóxe'ěstónéhéhe ma'heónóxe'ěstóonéhéva, ¹⁷ ¹⁸ "Hénéhéóhe Ramah, énéstohe éma'xéhoó'hetáhe'a'xane vo'ěstane. Mónéséhanéhe Rachel móxhéstaxanéhenotóhe henésono. Naa vo'ěstanóho móho'nóstóněševovóesemaa'ěstse tséhvé'-na'hetsése henésono."

The return from Egypt

¹⁹ Naa tsé'ěšena'ěse King Herod ma'heónéhotse'ono móxho'ěhótáehévóhe Joseph ováxéstóva hénéhéóhe tséhvó'ěstanéhévóse Egypt. ²⁰ Móstséhetaehévóhe, "To'éotséstse naa taévatséhe'otšéšenano tsé'tóhe ka'ěškóne naa heške Israel. Hénéhéóhe vo'ěstanóho tséhméhaena'hátanó'toese ééšemáhena'eo'o." ²¹ Joseph mósto'éotséhéhe naa néhe'se móstaévatséhe'óhtséhévóhe Israel. ²² Naa tséstanéstomóněse néhe Herod hee'haho Archelaus tséhešemáho'emanetsése hénéhéóhe Judea, móstae'se-tséhe'óhtséhéhe. Néhe'se ováxéstóva mó'éváhósenéhestóhehéhe tsésto'sétséhe'ohtsése Galilee. ²³ Naa hénéhéóhe móstáhévo'ěstanéhévóhe máhoéstóva Nazareth tséohkéhestóhetse. Naa Ma'heo'o tséheševéstomósáněse móhmáheněhesóhanetséhe, naa néhe máto ma'heónéhóo'xeváhe tséheese móxhesóhanetséhe, "Nazarene tseohkéhestohe," móxhehéhe.

5

The Sermon on the Mount

¹ Jesus tséhvóóhtótse tséhešéhoháetanevoo'etse, móstae'ěhnéhéhe tsésto'séhéseanóhema'heóneéestsése. Hénéhéóhe

tséstáháméstoeotsése hevovéstomóseono a'e móxhoehevéhe. ² Naa móstatséhehéhe, ³ "Ma'heo'o éohkepéve'tovóho tséne'étamé'toese, éhevéhonamé'tóó'e. ⁴ Eohkepéve'tovóho tséháo'omeeotsétsese, évovóeshémóho. ⁵ Eohkepéve'tovóho tsésáapévatomáhtséhetsese, hová'éhe tseamáhénóvo tséhetaa'véstomevóse hétséno ho'eva. ⁶ Eohkepéve'tovóho tséonó'evo'estanéhevetanótsese, tsého'ésé'tánóvo. ⁷ Ma'heo'o éohkeněševátamóho tséněševátstáhé'heónevetsese. ⁸ Naa Ma'heo'o éohkepéve'tovóho tséma'heónetanótsese, tsevóomáá'e. ⁹ Ma'heo'o mato éohkepéve'tovóho tséoo'hahtóohétsese. "Tsé'tóhe nanésoneho," tséhetóho. ¹⁰ Eohkepéve'tovóho tséhávésévo'eéhetsese tséhvé'néhevo'estanéheve'too'ése, éhevéhonamé'tóó'e." ¹¹ Nēhe'se Jesus móstáhósetséhehéhe, "Nétatséhetatséme, hó'něšekánoměhávésévo'eéhanése tséhvé'ne'étamé'tovése, ¹² váhtoměhetótaetanóhéne. Naa mé'etanó'tomova ma'heóněhóo'xeváheo'o tséheševéséhávésévo'eéhévóse naa héne vé'sšéhéestáhéhéne. Naa něstsevé'sšeamáhénóvo hová'éhe tséosepéva'e he'amo'oméno."

Love

⁴³ Naa móstáhósetséhehéhe Jesus, "Eohketséhevoone vo'estaneo'o: 'Méhota tséhó'xatamaesee'e naa péota tséněsétamaesee'e.'

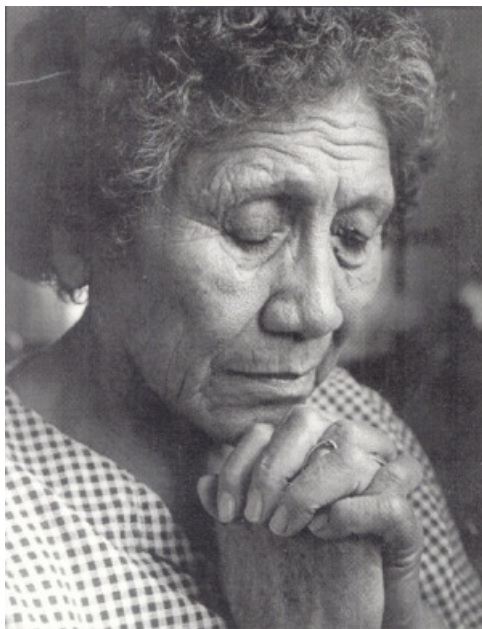
⁴⁴ Mé'tó'e nétatséhetatséme: 'Méhota tséněsétamaesee'e naa háoenavomotaha tséohkemométséstóvo'eéhaesee'e.'"

⁴⁸ Éme'něhešepéváhéstove Ma'heo'o hápó'e tséhešepévaese.

6

The Lord's Prayer

⁹ Ma'heo'o Tséhéhe'tovatsemenoto tséhestoéstoveto he'amo'o-

méno, néme'só'hovemáhe-ma'heónó'ótáne. ¹⁰ Nýchó'hévehonoeo'o. Eme'něheso tséhešetanoto hétséhéno ho'eva hápó'e tséhéso héněhéóhe he'amo'oméno. ¹¹ Oešeeva nýchoxomemenoo'o. ¹² Néhvone-tanó'tótse tsé'ó'óhto'eétáhétse hápó'e tsééváheševonetanó'-tomóvótse vo'estaneo'o tséó'óhto'eéhaetse. ¹³ Hótooma'-ovemenoo'o máxhávésévevonóhóha'ónétse, naa máto ne'aseotššemenoo'o tósa'e tséxhávéséva'e. Némáhevéhonoo'e, néhoháatamaahe, naa néno'vó'ho'èho'hévata-maahe hétsetseha naa a'ene'-

xóvéva. ¹⁴ Naa nétatséhetatséme, ma'évananovóse tséó'óhto'eé-

haesee'e hápó'e néstseévanéhešenanóévo Ma'heo'o. ¹⁵ Naa mássáavé'éévananovóhése hápó'e Ma'heo'o néstsesáa'évananóéhévo. ¹⁶ Ma'ávóónése émoosenéheto'eétáhéhéne. Hóséstse éohkeménòhketanoo'o òhtávoonevoséstse. Naa hová'éhe móme've'shéhámáhénóvo. ¹⁷ Naa tséhnééhóvése váhtomèhóxe'anáhtséhéne hó'néšéávóónése, hovánee'e móme'héene'ena oha Ma'heo'o. Naa néstseamáhénóvo tsévé'shéávóónése.

Worry

³¹ Névé'eóetsetanó'tánóvo hová'éhe, heva méséhestòtse naa máto hone'oo'o. ³² Vo'èstaneo'o tsésáne'étaméhevose Ma'heóneva éohkenéhešéóetsetanoo'o. Névé'vésenéhešetanóme! Ma'heo'o éohkééšéahtse'héne'ena tséo'hémáhé'tomóvóse naa néstsenéhešévéstáhémáévo. ³³ Máhvé'vovóanóse Ma'heo'o hová'éhe néme'héóetsetanó'tánóvo. ³⁴ Naa máto névé'eóetsetanó'tánóvo tséto'séheso máhvóona'o. Tsetaometónéso. Onétáhtse oešeeva ameována'xaevo'èstanéheve.

7

The Golden Rule

¹² Ohkepéve'tova vo'èstaneo'o hápó'e tséhešepéve'tóváhtsétanóse, énehètòxe'èstóneo'o Moses naa máto hóséstse ma'heóné'hóo'xeváheono.

The narrow door

¹³ Onésésòhpèhné'tomáhéne héne he'nétóo'o tsétsšéké'o. Naa hé'tóhe na'èstse he'nétóo'o tsétáhpé'o háesto vo'èstaneo'o ééšéahtse'sòhpèhné'tánóvo. Héne he'nétóo'o éhe'anáto tséssòhpèhné'tohe, naa oha étáho'eotséstómanéto aséto'eéstóva. ¹⁴ Naa hé'tóhe tsétsšéké'o étáho'eotsésánéto a'enevo'èstanéhévéstóva. Oha tsésáaháestòxéheo'o vo'èstaneo'o tsésòhpèhné'tose hé'tóhe he'nétóo'o.

11

²⁸ Máhvé'máhovo'xéòhtsése tséamo'xése, éno'xe naa néhe'shénéhnáho'òhtsévéhéne, néstséhósótoméšematséme.

16

Who is Jesus?

¹³ Tséstáho'eohtsévoše hénéhéóhe Caesarea Philippiheveno, Jesus naa hevovéstomóseono, "Nátónésétamáá'e tsé'tóhe vo'éstaneo'o?" Jesus móxhetóhevóhe hevovéstomóseono. ¹⁴ "Naa hoséstse énéhevoone mónéséhanéhe na'éstse ma'heónéhóo'xeváhe, héva John Tséohkee'óestaáhóvátse, naa mó-hea'e Elijah, naa mó-hea'e Jeremiah, naa máto héva na'éstse tsénétaestse," móxhetaehévóhe hevovéstomóseono. ¹⁵ "Naa hápó'e tséhnééhóvése nétónésetanóme?" móxhešenéststovóhevóhe. ¹⁶ "Nénéehove Tséhee'hahé'too'éstse Ametanéne-Ma'heóneva, ného'eanóheméa'tova," móxhetaehévóhe Peterhevaho. ¹⁷ "Néhetome, naa oha nésáataoméhéne'enóhe, Ma'heo'o mónénéheševóo'séhaehéhe. ¹⁸ Naa ótahe néspéveáahatomónéstse: Ho'honáá'e néheševéhátse, naa hénéhéóhe néhe ho'honáéva náhtsev'éšémóheevamoo'o netao'o vo'éstaneo'o tséstó'séhema'heónemanáhéstóvéto. Heávohe hestotse'ono móme'tónéšéhévonanánóvo," móxhehéhe Jesus.

20

Workers in a vineyard

¹ Jesus móhmé'éstóhéhe tséheševéhonoetsése Ma'heóneva, móstšéhešéhetáohaméhéhe: No'ka tséhméovóona'otse na'éstse énano'éve'ho'e móstanóhtse'ovóhevóhe tséto'séhotse'ótose. ² Naa tséstáéšemonotse'onanése mósto'senéhéšeonénéxomevóhevóhe tóséé'e tséohkéhešeonénéxanéstovetse. Móstaasétotse'óhehevóhe. ³⁻ ⁵ Naa tséstanéšenáame'xóvetse héne eše neva móstáhóse-monotse'onanéhéhe. Mósto'semáhésééšeonénéxomevóhevóhe. ⁶⁻ ⁷ Néhe'se tséstánóhonóxe'óhetsése hóséstse móssó'eáahtse'e-amóéóhevóhe tséhotse'óhetanose. Móstáhóseomonotse'onanéhenotóhe. ⁸ Tséstáhetóevetse néhe énano'éve'ho'e móstséhetóhevóhe hevéhonotse'ono, "Taonóomenano tséhotse'óhese naa onénéxomevóono. Vovóeonénéxomevoo'o tséhestóxemonotse'onanéto." ⁹ Hotáhtse móstásééšeonénéxomevóhevóhe néhe tséhešeonénéxomóhetsése tséméoasétotse'óhetsese. ¹⁰ Néhe tséméoasétotse'óhese móxhóovenéhešetanóhevóhe, "Náhtséhehpeonénéxomónéme." Oha móhmáhésééšeonénéxomóhehevóhe. ¹¹ Néhe'se móstséhetóhevóhe néhe énano'évé'hó'e, ¹² "Tsé'tóhe oha éhotse'óheo'o no'ka tséhnéma'oéstatse, naa nénéhešeonénéxomevoo'o tséhešeonénéxomevése. Tséhnééhóvétse náméoasétotse'óhéme naa éoseeno'hoháoho'ta. Naa némáhešééšeonénéxomevéme." ¹³ Néhe'se néhe énano'éve'ho'e móstšéhešeno'éstovóhevóhe, "Hóovehe, nésáa'oe'kéhénótatséhe. Nénéhešeonénéxomevátse tséohkéhešeonénéxanéstove no'ka éšeeva. ¹⁴ Névé'mé'etanó'ta tséhešeonénéxomevono, náhotse'ótoo'o, ¹⁵ naa taamááhe hé'tóhe nama'kaatáame tsév'éšeonénéxomevono. Táhestanótse

nema'kaataeme naa tãhóó'óhtséstse!" móxhešehetãohaméhéhe Jesus. ¹⁶ Nêhe'še Jesus móstséhehéhe, "Eto'senéheso, tséhóovevovóehnétanose tséhestóxéhneo'o, naa mé'tó'e hétsetseha tséhestóxéhnese tsevovóehneo'o."

21

Two sons

²⁸ Jesus móstséhetóhevóhe néhe ma'heónévé'hó'e, "Náto'séhósé-tšehéšehetãohemenótse hetane, móhnéšéhévóhe hee'haho. Tséháa'éhahétsese móstséhetóhevóhe, "Tãhéhotse'óheo'o ho'eone hétsetsha!" ²⁹ "Hová'áháne," móxhetaehévóhe, naa oha nenóveto móstaévanétãhévetanóhéhe, móstaéváhéhotse'óhehéhe. ³⁰ Nêhe'še mé'tó'e móxhósétséhetóhevóhe néhe tsétšéhé'kéhahétsese, "Tãhéhotse'óheo'o ho'eone hétsetsha!" "Héehé'e," móhvá'nè-hetaehévóhe, naa oha móho'nóstãhéhotse'óhetsyéstse," móxhešehetãohaméhéhe Jesus. ³¹ Nêhe'še Jesus móstšéhéšé-néststovóhevóhe néhe ma'heónévé'hó'e, "Taasévoono hee'haho tséãahtóese?" "Naa néhe tséháa'éhahétsese," móxhehevóhe. "Néhetóméme, naa énehéso. Néhéne'enovóneo'o tséhešéhávésé-vo'eétãhé'heónévévóse tsé'tóhe ma'kaataevé'hó'e naa máto mátaháa'eo'o. Naa oha tséhv'eévanétãhévetanóvóse tsevovóehneo'o Ma'heónévéstóva. Naa hea'e tséhnééhóvése néme'-onáháxého'hémanéststénóvo. ³² Nésó'héne'enanovohe tsé'òhke-ma'heónééestsése John tséohkee'óestaáhóvãtse, tséto'séhešé-onó'evó'èstanéhévése, naa oha nésáa'ãahtovóhévo? Naa mé'tó'e tsé'tóhe hávésévo'eétãhé'heono heva hámó'òtse ma'kaataevé'hó'e naa mátaháa'eo'o mó'ãahtóehévóhe. Naa nékánomevóomóvoo'o tsé'tóhe hávésévo'eétãhé'heono tsé'ãahtovóvóse John tséohke-e'óestaáhóvãtsese, naa oha nésáa'ãahtomónéhéme!" móxhehéhe Jesus.

27

The death of Jesus

⁴⁵ Tséssétovoeastatse naa ta'e tséstana'nóxe'òhetse mó'a'enó'-neotséhanéhe netao'o. ⁴⁶ Nêhe'še Jesus móstãhpe'e'hahehéhe, "Nama'heóname, hó'ótóva hénová'e tséhése-noo'o'tsé'toveto?" ⁴⁷ Tséstãnéstoo'ése néhe hóséstse vo'èstanóho tsévésenéetsese hénéhéóhe móstséhehevóhe, "Ta'se éhóó'heonóomóho Elijahevaho." (Tótseha móhma'heónéhóo'xeváhevéhéhe.) ⁴⁸ Naa na'éstse tséstãnéstooese móstaéséhe'kóova'ó'tséhetsyéhe

hénéhéóhe tsévé'òhkeéno'etse hová'éhe, mótanovòsého'a'ó'to-
móvóhéhe Jesusevaho hestseneva. (Mó'òhkenéhešévèstovèhanéhe
vo'èstane òhtséšèto'senaetsesèstse.)⁴⁹ Tséstavóomaa'èse néhe
vo'èstanóho, móstsèhetaehevóhe néhe hetane, "Nóxa'e, hea'e
tsene'évaho'hévo'èstanévéháá'e Elijaevaho."⁵⁰ Jesus
móxho'óxetáhpe'e'hahehéhe, néhe'še móstanaetséhéhe.

28

Jesus is alive

⁵ Naa ma'heonéhotse'ono estsèhetaevosesto nehe he'eo'o,
"Neve'ee'tohtáheme! Nehene'enovatseme tsehešenòhtsevoomose
Jesus tsemehaehotòxase'hoestse.⁶ Esaahoehe. Evaametanene
tseto'heese. Nenaase, heve'hoohtomova tsehmehaešeešése."

The Great Commission

¹⁸ Jesus móstsèhetòhevóhe hevovèstomóseono,
"Námàhenèhetòhóota Ma'heo'o netao'o hová'èhéstónéhéva
tsésto'seohkema'heóneéxo'eétáhéto hétséhéno ho'eva naa
he'amo'omééno.¹⁹ Naa tséhvé'néhéso, vovèstomevóhéne
vo'èstane'o netao'o éme'hešenéhe'oo'évòse.
No've'šee'óestaáhnòhéne hevéhéstóva Ma'heo'o Tséhéhestovèstse
naa máto Hee'haho naa Ma'heónemáhta'sóomáheva.
²⁰ Vovèstomevóhéne netao'o tséheševovèstomévatsése. Naa tóséé'e
nèstsevè'òhtsématséme."

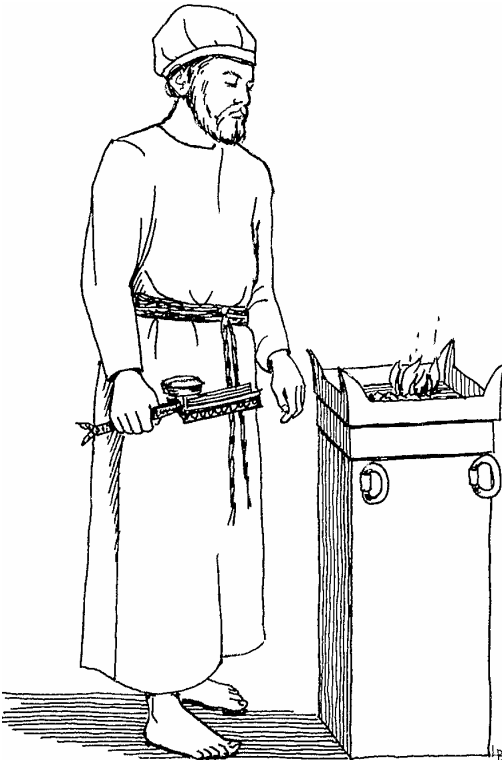
Luke

1

^{1,4b} Theophilus, néhéne'enóseoneve. Háesto vo'èstane'o ééšémòxe'òhánóvo netao'o tséévèhešévetsése Jesusevaho tséhéóhe ho'eva tséhvésèstanovése. ² Enèxhésenéstomónénóvo Jesusevaho tséxhóhta'haóévose néhe tséohkeamevé'òhtsémaese. Naa máto nánèhetóhta'haóó'e néhe tséohkeamevé'òhtsémaese Jesus, netao'o tséévèhešévóomóvose Jesusevaho tséévèhešévetsése tséhmónease-ma'heóneéestsetsése, naa hétsetseha émàhetóxemé'èstánóvo. ³ Naa nátaomeéšepéveo'hátsésta netao'o tséhetàhtomónéto naa hápó'e nátao'senèhetóxe'oha tsétó'taeheso, ^{4a} nonohpa nèstsenèheš-héne'ena tséhešèhetóméto netao'o tséhetàhtomónéto.

The birth of John the Baptist is announced

⁵ Herod tséhmáho'emanéhevése Judea na'èstse hetane Zechariah mó'òhkèstóhehéhe hénèhéóhe móhvésèstanovèhéhe. Móhma'heónevého'évèhéhe, móxho'xèstàhehéhe ma'heóne-nótàxévèstóva, móhno'evèhehenovóhe Abijahevaho. Naa tsévèstoemose Elizabethevaho móhnèxhéstàhehevóhe Aaroneveno.

⁶ Zechariah móhma'heóne-vo'èstanéhevèhevóhe naa Ma'heóneva mó'ono'átamae-hevovóhe tséhvé'eamenèheš-vo'èstanéhevévose tséheto'e-manetsése. ⁷ Móho'nó'òhkè-henésónèstse Elizabeth naa mó'èšeno'néšééna'hehevóhe. ⁸ No'ka éšeeva Zechariah naa hevésema'heónevé'ho'amo móxhotse'òhehevóhe hénèhéóhe ma'xema'heóne-màheóne. ⁹ (Hénèhéóhe hotómá'e mó'a'e'sene'ho'-táhanéhe, móho'nó'òhke-tóhtoo'èstsehnéstove.) Naa Zechariah móhnèhešemonéstovèhéhe tsésto'se-éséhétsèhetàho'hóvase naa tsésto'seno'héhaoenavomótàxévase. ¹⁰ Anóséma hénèhéóhe ma'xema'heóne-

màheóne tséma'xenéese móhvésèháoenàhevóhe. ¹¹ Tséhnèšenà-tsèhetàho'hóvase Zechariah, heamáxésto tsé'òhketsèhetàho'hóvãhtovetse móssó'hovemé'nééotsèhevóhe na'èstse ma'heónèhtse'ono. ¹² Tséstavóomóse móstó'omáehahevóhe. ¹³ Móstsèhetàhevóhe, "Névè'héhpòheotse! Ma'heo'o néto'senèhetóhóota tséhešévèestomo,

tsévstoemòtse éto'sèhenésone, tsèhetanévoéhne. John, heševéhoo'o. ¹⁴ Máxhestáotséstse néstseoseepévetano naa netao'o tsemáhehoháepévetanohtove. ¹⁵ Eto'seoseeono'átamá'e Ma'heóneva. Naa tseohkésáavésemanéhe tsévé'keéno'etse naa tséháatamano'etse, énéheto'áhétséstomóó'e Ma'heóneva. Naa másáa'ésekanómèhestáotsééstse Ma'heónemáhta'sóomaho tseéšéahtse'háhane'óó'e. ¹⁶ Naa ma'òhkema'heóneéestsés-tósánéstse hétséhéno Israel, tseévaonó'evamóho hoháesto vo'èstanóho nonohpa tseéváhóseaseáhtovovo Ma'heóneva. ¹⁷ Eto'senéstáéxanovomótáhóho Tséne'táhétsese. Nee'ha tseohkema'heóneéestse hoháatamaahéstóva tséohkehešeméhaema'heónéhóo'xeváse Elijah hákó'e tótseha. Naa ma'òhkepéveáahtoo'éstse vo'èstanóho tseévavé'šeméohotovóhénóvo naa tseévano'áahtóevóho henésonehévo'ho. Naa vo'èstane'o tseéváhóseonó'evó'èstanéheveo'o nonohpa tseéšééxaneneo'o mahnéxho'èhnetséstse Tséne'táhétsese," móxhetaehevóhe néhe ma'heónéhotse'ono Zechariah. ¹⁸ "Šeaa! Naa náéšenéseéna'héme. Táaxa'e, naa néhvóo'šése tséto'sèhešenéheso!" móxhehéhe Zechariah. ¹⁹ Naa móstséhešeno'éstóehevóhe, "Heehe, éto'setó'néhéso. Nánéhove Gabriel, návéhonotse'ota Ma'heo'o. Nánéhešeho'méa'tóne tsésto'semé'éstomevátse tséto'sèhešehenésónéhése. ²⁰ Naa oha tséssáavé'eoné'seómáhahtáheto néto'sésáanóhpaevátónèšééestséhe ta'e máxhestáotséstse nee'ha," móxhetaehevóhe. ²¹ Naa hénéhéóhe anóséma néhe vo'èstanóho móstonóomaehevóhe Zechariah, "Etónèšéveséstse? Eoseeháa'éhanene," móxhešetanóhevóhe. ²² Ta'máhove'še móhne'évamé'hóehnéhéhe, móho'nóstonèšééestséstse, oha mó'òhkeévóhónéhéhe. "Móvóo'séhehéhe hová'éhe hotómá'e," móxhešetanóhevóhe. ²³ Naa Zechariah tsé'ése-má'tanenése móstaaséhóo'òhtséhéhe. ²⁴ Naa a'e tsévstoemose Elizabethvaho móstáhóse'èhevóhe. Mó'òhkéxaehe'kéhoehéhe ta'e tséstanóhoneéše'hamáse. ²⁵ "Ma'heo'o mónánéhešenéševátamaehéhe tsé'ésekanómeéná'hétse tsésto'sèhenésónéhétse, naa héné náoseevé'šepévetano. Naa hováne'e náme'òhkeéváhétótóxema," móxhešetanóhéhe Elizabeth.

An angel tells about the birth of Jesus

²⁶ Naa tsé'éseñaesóhtóheéše'hamáse, Ma'heo'o móstáhóse-tšéhešeméahénótóhe ma'heónéhotse'ono Gabrielhevaho hénéhéóhe Nazareth, tséhno'oeme Galileeheveno. ²⁷ Mósto'séhóséhéhotonóhevóhe na'èstse káse'éeheho, Mary móxhèševéhehéhe, móssó'koomáhehéhe. Naa mósto'sevéstoemóhevóhe Josephevaho, móhnéxhéstáhehevóhe David hemanáhéstóva. ²⁸ Mary tséstáho'éhótaa'ése Gabrielhevaho móstséhetaehevóhe, "Népevévooseoneve naa Ma'heo'o néno'eono'átama." ²⁹ Naa Mary móho'nóhpévéhéne'eno tséhetaa'ése, "Etónèšétovátónése?" móxhešetanóhéhe. ³⁰ "Névé'héhpóhetano! Ma'heo'o néoseeono'átama. ³¹ Naa néto'sèhenésone. Jesus heševéhoo'o. ³² Eto'sèhoháatamaahe naa

Ma'heo'o Hee'haho, tseohkeno'hestohe. Tsenèhetòhóotaa'e Ma'heóneva tsésto'sevéhonoo'èse hápó'e tséxheševéhonoetsése hevóohestoto Davidevaho tótseha. ³³ Néstsea'enèhevéhonaménóvo tsé-Israelites-évése." ³⁴ "Náme'tónèšéhéhenésone! Násáa'a'enóhe hetane," móxhehéhe Mary. ³⁵ "Naa Ma'heonemáhta'sóomáheva nèhéóhe nénésto'séhéséhóse'e. Ma'heóne-ka'èškóne naa Ma'heo'o Hee'haho tseohkèhésèhestohe. ³⁷⁻³⁶ Ma'heo'o éohkema'heóneéxána hová'éhe, há mó'òhtse, tséhevésésóneto Elizabeth ééšekánomeéna'he éto'sèhenésone. 'Móme'tšèhe'šéhéhenésone,' móhkèhóovè-hesétamèhéhe, naa hétsetseha ééšéáhtse'naesóhtóhééše'hama." ³⁸ "Nooo, tséhvé'nèševátamemoné'tóó'èse Ma'heo'o, éme'sá'nèhéso," móxhehéhe Mary.

Mary visits Elizabeth

³⁹⁻⁴⁰ Mary móstató'nèšeasenáho'òhtsévòhevéhe Elizabethevaho, hénèhéóhe móhvésèstanovèhevóhe máhoéstóva tséxhoéhosévetse, tsévésto'tatse Judeaveveno. Tséstáho'eohtsése móstamásetséstovòhevóhe Elizabethevaho. ⁴¹ Naa tséstanéstoo'èse, hemé'èševotamo móhma'xemomó'otsèhevóhe. Naa Ma'heónemáhta'sóomáheva ⁴² móstavé'šeasèháahpe'ónováhéhe, "Nooo, Mary, tséhma'xevonéstòxevòse he'eo'o, mónéxaetaemoné'tohéhe Ma'heo'o. Néstseosepéve'tova naa tseoseeno'péve'tovóho nenésone. ⁴³ Naa mónèsèhanéhe navo'èstanévéstómanéhame, naa, nooo, heške náno'ho'náho'òhtsèvaetsenoto! ⁴⁴ Tséstanéstovátse naneso éma'xeasemomó'otse, móvésepévetanóotsèhéhe. ⁴⁵ Tséhvé'e-oné'seómáhahtato tséheševéstomévata'e Ma'heo'o néstseosehèsepéve'tova," móxhetaèhevóhe Elizabethevaho.

Mary praises God

⁴⁶ Naa nèhe'še Mary móstaasevového'ótòhevóhe Ma'heóneva, ⁴⁷ "Ma'heo'o tsévo'èstanévèhá'èstse, ⁴⁸ mónánèševátamaehéhe. Naa náto'seno'eono'átamane netao'o. ⁴⁹ Ma'heo'o náohkeosepéve'tova naa éno'keoné'seómema'heóneve. ⁵⁰ Enèševátamóho tséohkeamèháoaena'toese. ⁵¹ Ehoáatamano'etse netao'o tséohkèheševéstáhèmaétse. Easèta'ovóho tséohkèhoháepévatomáhtsètsese. ⁵² Naa mé'tó'e tséována'xaevo'èstanéhevetsese énéševátamóho. ⁵³ Naa tséháeanátsese éohkená'so'enotóho, naa tséhoháoováhètsese hová'éhe éohkésáamétóhe. ⁵⁴ Ma'heo'o énéhešenèševátamóho Abrahamevaho naa tóoneeto tsé-Israelites-évétse. ⁵⁵ Móhnèheševéstomevòhevóhe Abrahamevaho hákó'e tótseha," Mary móxheševového'ótòhevóhe Ma'heóneva.

The birth of John the Baptist

⁵⁶ Tsé'èšeto'seanéotsése Elizabeth, móstaéváhóo'òhtsèhéhe Mary. ⁵⁷ Elizabeth móxhetanévoehnéhéhe. ⁵⁸ Naa hevóohestoto naa hósèstse néhe vo'èstane'o a'e tsévo'èstanéhevèse móstanéstomónèhenovóhe tséhešèhoháepéve'too'èse Ma'heóneva naa móhvèsemáhetétáetanòhevóhe. ⁵⁹ Tséséaéšeno'kema'heóneéšeevetse tséhe'šèhestáotsése móhvovóhponetsèhetàxèhéhe, naa mósto'seno'e-

oesevéhehé. "Zechariah éme'heševéhe," móxhehevéhe.

⁶⁰ "Hová'áhane, John éto'séheševéhe," móxhehéhe Elizabeth.

⁶¹ "Hovánee'e ésáanéheševéhe," móxhetaehevóhe. ⁶² "Éto'se-tónéševéhe?" móxhétóhóovahevóhe Zechariah. ⁶³ Móhvéestóhéhe tsésto'setáxemóxe'éstónése. Naa móhnéhetóxe'òhehéhe, "John éto'séheševéhe." Héne móhmáheotoésestséstóhenovóhe tséheševéhetsése.

Zechariah's prophecy

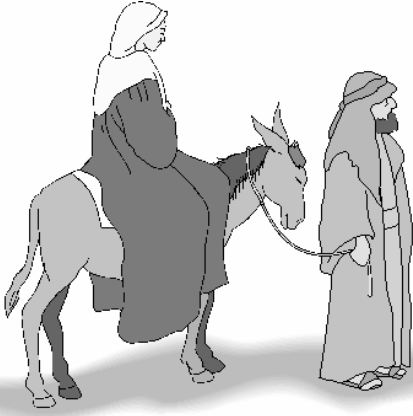
⁶⁴ Tó'néhé'se Zechariah mó'évaaseéestseotséhéhe. ⁶⁷ Móstaase-vovéhe'ótóhevóhe Ma'heónéva, ⁶⁸ "Nétavavéhone Ma'heo'o, tséhema'heónéhamétse tsé-Israelites-évtse. Néstsenéheševó'èstanévéhaene ⁶⁹ a'e énésto'sého'eanóheméanoto Vo'èstanévés-tómanéheho tséhoháatamaahétsese. Tsenéxhéstahe hemanáhéstóva tséma'xevéhonevéstse David, mó'òhkeáhtovóhevóhe Ma'heónéva. ⁷⁰ Naa hákó'e tótseha ma'heónéhóo'xeváheo'o móhmé'èstóhenovóhe Ma'heo'o tséheševéstomóétse, ⁷¹ Néto'séhótooma'óene tósa'e tséspéotanévótse. ⁷² Ma'heo'o móhno'néheševéstomevóhevóhe tsénéxhéstáhévótse tséto'séhešenéševátamaévóse, naa móne'èš-áahtse'eamenéhesóhanéhe. ⁷³ Ma'heo'o móhnéheševéstomevóhevóhe Abrahamevaho ⁷⁴⁻⁷⁵ tsésto'séhešéhoonevótaétse nonohpa néstseována'xaenéhe'omóvonone hemeo'o naa néstsenéhešeonó'e-vo'èstanéhevema tséhe'èšeamévo'èstanéhévétse, mónénéheševéstomóehenenéhe Ma'heo'o. ⁷⁶ Néhe'se Zechariah mótséhe-tóhevóhe hee'haho, "Naa tséhnéhóveto, ma'heónéhóo'xeváhe, néstséhétane. Néstseohkéhóo'xevóto Ma'eho'o Tséháa'ého'oeséstse. Néstsenéstaéxanomótáho Tséne'taestse tséto'sého'ehnéstse. ⁷⁷ Naa néstseno'néhešemé'èstomevoo'o tsé'tóhe Israelites, "Ma'heo'o néstsevo'èstanévéháévo ma'asétanomóése néstávésévo'eé-táhéstóvévo. ⁷⁸⁻⁷⁹ Naa néhe'xóvéva Ma'heo'o tséhvé'néševátamaétse néstseanóhevó'ho'ého'heene tsé'a'enó'netotse naa máto naéstóva nonohpa néstseována'xaevo'èstanéhevema," móxhetóhevóhe hee'haho. ⁶⁵ Naa néhe vo'èstane'o'hénéhéóhe tsémaevo'èstanéhevése móhnéstovóhevovóhe Zechariahevaho, móxhoháa-tséstóhenovóhe, naa móstatóxemé'eméhanéhe netao'o tséxhoéhosévetse, tsévéstotatse Judeaheveno. ⁶⁶ Naa móstanéhešéhéne'enáo-tsé'tóhenovóhe tséheševé'òhtsémaa'ése Ma'heónéva John. Mótséhešétanóhevóhe, "Heá'éháma tsé'tóhe mé'èševótse éto'séhoháatamaahe ma'taéšeešee'éstse?" ⁸⁰ Naa néhe mé'èševótse John móstapéveéšéhéhe. Tsé'èšéhétanevése móstáhévo'èstanéhevéhéhe tóhtóó'e ta'e tsé'asema'heóneéestsése hénéhéóhe Israel.

2

The birth of Jesus

^{1,3} Néhe'xóvéva Augustus tséohkéhestoese móhmáhevéhonevéhéhe tséhetaa'óma'o'etse Rome. Naa móhnéheto'e-manéhéhe netao'o vo'èstane mósto'setšéhešéhévéstóxe'òhehéhe

tósa'e tséxhéstáhévöse. ² Móho'nó'òhketšéhe'šenéhešévöstove, móhmónenèheto'emanéstovéhanéhe. Néhe'xóvéva Quirinius tséohkéhestoese móxhóna'ovevéhonevéhéhe hénéhéóhe Syria. ⁴ Naa

na'éstse hetane Joseph móhvésèstanovéhéhe hénéhéóhe máhoéstóva Nazareth tséno'oeme Galileeheveno.

Mósto'setšéhešéhé-
véstóxe'òhehéhe
hénéhéóhe Bethlehem
tséhvé'héstaese David
hemanáhéstóva, néhe
David tséma'xe-
véhonevéstse
hénéhéóhe móhnèx-

héstáhehéhe. ⁵ Móhvé'òhtsémòhevohe Maryhevaho tsévèstoemose, móxhóse'èhevóhe. ⁶⁻⁷ Naa tséstáho'eohtsévöse Bethlehem tósa'e móho'nó'òhtaanevótse. Tséstanenóve'xóvetse Mary hee'haho móstá-hestáotséhevóhe hotómá'e tsé'òhkenéetsese hováhne.

Tsé'éšéénèhóheetóse mó'ovèšemanóhevóhe hoxomóho'haméstóva.

The shepherds

⁸ Néhéóhe a'e tósa'e tóhtóó'e kósáehetaneo'o móhvóonene'evá-voomóhevohe hekósáemevóho. ⁹ Taehó'ótova móhmé'néeotsé'-toehévovéhe na'éstse ma'heonèhotse'ono. Móhma'xevó'ho'èho'hévatamaeotséhanetséhe hénéhéóhe tséxhoévöse. Néhe kósáehetaneo'o mó'oseehéhpòhetanóotséhevóhe tséhnèhesóotsetse.

¹⁰ Móstséhetahevovéhe néhe ma'heónèhotse'ono, "Névé'héhpóheo-séme, ného'èhéhotonatsénóvo hová'éhe tséoseepéva'e, tséto'se-
vé'šemahehetótaetanóhtove. ¹¹ Hétsetseha taa'eva néhéóhe tséxhéstáese tséma'xevéhonevéstse David Bethlehem éhestáotse nevo'èstanévéstómanéhamévo. Nea'háanehe Tséne'taestse, Tsémoné'toese Ma'heóneva. ¹² Néstsetséhešéhéne'enovovo: máhvóo-

móse néhe
mé'èševótse
tséhóheehe
naa tséšééše
hoxomóho'-
haméstóva,"
móxhehéhe.
¹³ Móssó'ho-
vema'xené'e-
vemanèheo-
tséhevóhe
hoháesto
ma'heoné-

hotse'ono hénéhéóhe tséhnéé'èse néhe na'èstse ma'heónéhotse'o.
¹⁴ "Nétavovéhone Ma'heo'o tséhestoéstovéstse he'amo'omééno. Naa hétséhéno ho'eva tsémásetséstóevose Ma'heóneva éme'ována'xae-tano'o," móxheševového'ótóhevovóhe néhe ma'heónéhotse'ono.
¹⁵ Naa néhe ma'heónéhotse'ono tséstaéváhe'amoésenavóse, néhe kósáehetaneo'o móstséhehevóhe, "Nóheto, nétáhétséhetóeotsémáne!"
¹⁶ Tséstáho'eohtsévíse móstavóomóhevovóhe Mary naa Josephevaho, naa néhe mé'èševoto hénéhéóhe mó'oné'seóm-šééšenáhevóhe hoxomóho'haméstóva.
¹⁷ Néhe'se néhe kósáehetaneo'o móstamé'éstóhenovóhe tséhetaévóse ma'heónéhotse'ono.
¹⁸ Tsénéstomónese mó'otoéstatséstóhenovóhe.
¹⁹ Naa Mary móhmáhetoetanó'tóhéhe netao'o hová'éhe tséhesóotsetse.
²⁰ Tsésta-évaaséhóneváohstévóse néhe kósáehetaneo'o, móstaamevóheho'ótóhevovóhe Ma'heóneva. Naa netao'o tséheševóohtomévóse móstó'taemáhenéhesóhanetséhe tséhetaévóse néhe ma'heónéhotse'ono.
²¹ Naa tséstano'kema'heóneéševetse tséhe'šéhestáotsése Jesus móhvovóhponetséhetáxéhéhe. Naa néhe'xóvéva móhno'mé'eméhanetséhe hevéhestótse. Tséssáa'èšéhestáotsése heške mó'èšéahtse'mé'èstomóehévóhe ma'heónéhotse'ono "Jesus" tséto'séheševéése.

Simeon praises the Lord

^{22,24} Naa máto móhnéhesóhanéhe Ma'heo'o hesto'emanestótse, he'eo'o ho'èšeanéotsévóse mó'òhkenáhestóhehevóhe névo'ée'èšé. Tséstaéšéhepe'xóvetse névo'ée'èšé Joseph naa Mary móstatséhe'otséhohevovóhe Jesusevaho ma'xema'heónemáheóne hénéhéóhe Jerusalem. Mó'òhkeno'vovóhponeméahenovóhe neše vé'késeho tsétótšéšketátsese, tsésto'seéváhéhaoenaveméávóse Jesusevaho.
²³ Enéhetóxe'ohe Ma'heo'o hesto'emanestótse: hetanéka'èškóne tséháa'éhaestse mó'òhkeévavovóhponé-hémetóhenovóhe Ma'heóneva.
²⁵ Néhéóhe Jerusalem na'èstse hetane Simeon mó'òhkéhestóhehéhe. Móhma'heónevo'èstanéhevéhéhe. Móstonóomóhevóhe Vo'èstanévéstómanéheho, tséto'sého'èhénéševátamótsese vo'èstanóho hénéhéóhe Israel. Mó'òhkéháhané'oehevóhe Ma'heónemáhta'sóomaho,
²⁶ móstséhetaehévóhe, "Néstsevóómo Vo'èstanévéstómanéhe mássáa'èšenaéheto."
²⁷ Mary naa Joseph tséstaéváho'hé-haoenaveméávóse Jesusevaho, vétséno hápó'e néhe'xóvéva Simeon móstatséhe'otséhaehévóhe Ma'heónemáhta'sóomaho hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne.
²⁸ Simeon móxhestanóhevóhe néhe mé'èševoto, móstaasevovóho'ótóhevóhe Ma'heóneva,
²⁹ "Néame-néhevo'èstanéheve'továtse. 'Hahoo,' néhetátse, tséxheševéstomeveto tsésto'sevóómo Vo'èstanévéstómanéhe tséssáa'èšenaéhéto. Naa étaéšenéhešepéva'e.
³⁰ Tó'hétsetseha náéšetaomevóómo tsé'tóhe tsého'eanóheméato. Nea'háanéhe tséto'sevo'èstanévéhaétse tsés-Jews-hévétse
³¹ naa máto oxése tséhéstáhétsese netao'o.
³² Tséhvé'šenéehovése tsés-Jews-hévétse

náhtsev'ěšéhéne'enóseonévéme," Simeon móxheševového'ótóhevóhe Ma'heóneva. ³³ Mary naa Joseph mó'otóestatséstóhe-novóhe tséhetsése. ³⁴ Naa tséxháoenavomotáóse Simeon móstséhetóhevóhe Maryhevaho, "Tsé'tóhe mé'ěševótse ma'taěšee'ěstse, hoháesto tseoné'seómáhahtóó'e hétséhéóhe Israel, naa tsenéheševó'ěstanévèhaevóho Ma'heóneva. Naa mé'tó'e háesto tseóhnetséstóó'e, naa nea'háanevóhe tsésáa'oné'seómáhahtáhesé. ³⁵ Héne tsev'ěšéhéne'enóheo'o. Naa Mary, néstsev'ěšehoháe-hávésévetano tséstó'seévèheto'eeese," móxhehéhe Simeon.

Anna speaks about Jesus

³⁶ Máto na'ěstse he'e móhvésèhoehéhe hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne, Anna, móxheševéhehéhe. Móhma'heónéhóo'xeváhe'évéhéhe. Heho Phaniel móxheševéhehevóhe, móhnèxhéstáhehevóhe Ashereveno. Mó'ěšéhé- vésevoonéhéhe nésóhtóheaa'e, naa móhnaevóhe tséméhaevéstomose. ³⁷ Móhna'nóhtóhnó'néveaénamáhehé (84). Oešeeva mó'òhketséhe'òhtséhéhe hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne. Hó'něšenáméháóónátse mó'òhkeněšeno'e-ameávoonéhéhe. ³⁸ Máto néhe'xóvéva vétséno néhe Simeon tsé'ěševóómose néhe mé'ěševoto, Anna hápó'e móstavóomóhevóhe. Móstaasevového'ótóhevóhe Ma'heóneva. Móhno'ease-mé'ěstomevóhevóhe néhe vo'ěstanóho, "Tsea'háanéhe tsétonóomótse tséto'sevo'ěstanévèhaétse tsés-Jews-hévétse."

The return to Nazareth

³⁹ Joseph naa Mary tsé'ěšemá'sésóhpo'eétáhévóse tsétó'-hetóxe'òhetse Ma'heo'o hesto'emanestótse, móstaévatséhešéhóo'òhtséhéhevóhe Nazareth tséhno'oemetse Galileeheveno. ⁴⁰ Jesus mó'oto'xoveěšehéhe naa móhno'ono'átamaevóhe Ma'heóneva.

The boy Jesus in the Temple

⁴¹ Nèhestóheaa'e Mary naa Joseph móstaohketséhe'òhtséhéhevóhe Jerusalem, òxho'nèhe'xóvetsee'ěstse tsé'òhkeméséstovetse ma'heónekóhkonóheo'o, Passover tsé'òhkèhestohe. ⁴² Tséxhóhtáhněšeaénámase Jesus, ⁴³ tsé'ěšéeno'eétáhénovetse Mary naa Joseph móstaévaaséhóo'òhtséhéhevóhe. Móho'nóx-hene'enomevótse tsésáaheševé'hahtséhetsése Jesusevaho. ⁴⁴ "Hea'e étaěšeseavé'háhtse," móxhešetanóhevóhe. Tséstáhetóeveohtsetse móstaasenóhtsevóomóhevovóhe. ⁴⁵ Tséssámé'ovóhévóse tósa'e, móstaéváhénóhtsevóomóhevovóhe Jerusalem. ⁴⁶ Tséstavóona'otse móstamé'ovóhevovóhe hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne. Móhvéséstonoémóhevóhe ma'heónevovéstomósanéheono. ⁴⁷ Tséhetaa'néstoo'ěse hénéhéóhe móxhoháatséstóhenovóhe tséhešema'xepévéhéne'enovaestse naa máto tséhešepévenóhtséstóhová'éhe. ⁴⁸ Tséstavóomaa'ěse Mary naa Josephevaho tséhvéstonoémóse ma'heónevovéstomósanéheho, móxhoháatséstóhenovóhe. "Tósa'e nétóne'òhtse? Náma'xeóetsetanóme tséhnóhtse'óvatsétse," móxhetaevóhe heške. ⁴⁹ "Hénová'e

tséhésenóhtsevóomése, naa móhéá'e nésáahéne'enóhénóvo tséhéóhe tséstó'séhoéto Tséhéhéto Ma'heo'o hemáheóne!" móxhetóhevóhe. ⁵⁰ Móho'nóhpévéhéne'enomévtse tséhetsése. ⁵¹ Néhe'še Jesus móstaéváhóosevé'óhtsémóhevóhe tséhvo'èstanéhévóse Nazareth. Naa mó'òhkeoseeono'átamóhevóhe heške naa heho. Naa heške móhmáhetoetanó'tóhetséhe netao'o hová'éhe. ⁵² Naa Jesus móstaněšeaméhéne'enóváhehéhe. Naa mó'ono'átamaehevóhe Ma'heóneva naa máto vo'èstanóho.

3

The preaching of John the Baptist

¹ Na'èstse tséma'xevéhonevèstse, Tiberius, mó'òhkéhestóhehéhe, mó'ěšamevéhonevéhéhe máhtóhtóhtáhnóhóneaa'e (15). Néhe'xóvéva Pontius Pilate móxhóna'ovevéhonevéhéhe hénéhéóhe Judea, naa Herod móxhóna'ovevéhonevéhéhe Galilee. Naa néhe Herod he'neho Phillipevaho móxhóna'ovevéhonevéhéhe hénéhéóhe Iturea naa Trachonitis. Naa Lysanias móxhóna'ovevéhonevéhéhe

hénéhéóhe Abilene.

² Naa máto néhe'xóvéva neše ma'heónevé'hó'e Annas naa Caiaphas, móxhóháa'ého'oése-náhevóhe ma'heónevé'ho'eno hénéhéóhe Jerusalem. Naa néhe'xóvéva John tséohkee'óestaáhóvátse, Zechariah hee'haho, móh-

vo'èstanéhevéhéhe tóhtóó'e. Hénéhéóhe Ma'heóneva móhmé'èstomóehéhe tséto'séhešema'heóneéestsése. ³ Naa néhe'še móstaasetóxema'heóneéestséhéhe hénéhéóhe tóxeo'hé'e, Jordan, tsé'òhkéhestohe. Vo'èstanóho tsého'éhéaahtóese mó'òhketséhetóhevóhe, "Néma'xeaméhávésévevo'èstanéhévéme, névé'éváhósenéhešévéme! Máhv'éáahtovóse Ma'heo'o naa máhv'éee'oéstaáhése, Ma'heo'o tsemáheasetana hová'éhe tséhešéhávésévo'eétáhévóse," móxhetóhevóhe. ⁴ (Mó'òhkeněšema'heóneéestséhéhe tséxhešéhósemaa'ése hákó'e tótseha na'èstse ma'heónéhó'xeváheho, Isaiavaho, tséhetóxe'ohe ma'heónóxe'èstóonéhéva, "Nevá'eséstse hénéhéóhe tóhtóó'e éhoó'henéhetó'xeva, 'Exanomova meo'o tséstó'seamehnése Ma'heo'o. ⁵ Exanene, évaonó'evó'èstanéheve ⁶ nonohpa tsemáhenéhešévóometse tséhešévo'èstanévéstómánése Ma'heo'o," móxhetóxe'èstónéhéhe Isaiah.) ⁷ Háesto vo'èstane'o mó'ósáanéhó'éhé'óestaáhehevóhe naa oha John móstséhetóhevóhe,

"Néó'koméhéveme! Eohkésáaxaevá'neaéstomee'óestaáhestóvéhane, éme'oné'seómetanóhtove nonohpa nëstsésáavéseaseto'eéhanéhéme ma'aseto'eéstove. ⁸ Vóo'éstómáne tsééšèhešèénehávésévevo'èstanéhévése. Hó'nèšéhéstáhése Abraham hemanáhéstóva nésáavé'shéhótooma'óéhénóvo. Esáanèhesóhane, oha Ma'heo'o émásetséstovóho tséoné'seómene'étamé'toese hápó'e Abraham tséhešene'étamése. ⁹ Eéšeto'sého'nèhe'xove tsésto'seaseto'eése mähvé'hetósenèheševo'èstanéhévése, nëstsetaome-nèhešéhahtséme," móxhehéhe John. ¹⁰ "Naa náhtsetónèševovo'èstanéhéveme?" móxhetaehevóhe néhe vo'èstanóho. ¹¹ "Naa véstáhema vo'èstane tséévetónèšeo'hémeotséstse," móxhetóhevóhe. ¹² Naa máto tséxho'èhéé'óestaáhévóse ma'kaataevé'hó'e móstséhetahevóhe, "Naa tséhnééhóvétse náhtsetónèšévéme?" ¹³ "Naa névé'eévaoe'kéhénotovoo'o vo'èstane'o," móxhetóhevóhe. ¹⁴ Naa máto hóséstse nótaxévé'hó'e móstséhetahevóhe, "Naa hápó'e tséhnééhóvétse náhtsetónèšévéme?" "Naa névé'eévavé'shéhépóehóvoo'o vo'èstane'o tsésto'sevovéhaése, oha ohkepévatséstome tséohkéhetaa'eonénèxóhemoése," móxhetóhevóhe John. ¹⁵ Tséhnèhešèéestsése, néhe vo'èstanóho néhéóhe mó'otóestatamahevóhe, "Naa héá'éháma John nea'háanéhe tséto'sého'èhévo'èstanévéstómánése," móxhešétanóhevóhe. ¹⁶ "Násáanééhóvéhe tséto'sého'èhévo'èstanévéhaése. Násáanéhe'xóvéháatamaahéhe tséhe'xóvema'heónèhoháatamaaese Tséto'sého'èhévo'èstanévéstómánéstse. Nea'háanéhe tséno'kene'taestse. Násáahohtamés-ta'tovóhe. Tséhnééhóvéto oha mähpeva néohkévé'shè-é'óestaáhetséme, naa tséhnééhovése Ma'heónemáhata'sóomáhéva nëstsevé'shèé'óestaáheenovo, naa nëstseno'ho'emaóévo. ¹⁷ Mahnéxho'èhnéstse Vo'èstanévéstómanéhe, éto'semásetséstovóho tséoné'seómene'étamé'toese naa mé'tó'e tsésáane'étamé'toehese tseaseto'ééo'o áhtóno'omééno," móxhehéhe John.

Jesus is baptized

²¹ John tsé'éšèénee'óestaáhnóse néhe vo'èstanóho, hápó'e Jesus móhvésého'èhéé'óestaáhehéhe. Néhe'se Jesus tséhnèšenámé-háoénase he'amo'omééno móhnèxhe'keaseta'ta'eohtséhanetséhe. ²² Naa Ma'heónemáhata'sóomaho éhvé'késéheveotsésésto ta'se hemene, mó'óesé'tohevóhe Jesus, néhe'se nevá'èsesto he'ama móhnèxho'heéstseotséhevóhe, "Néhee'hahé'továtse naa néméhotátse," móxhetaehevóhe. ¹⁸ Naa John móhnèšeamèhetósema'heóneéestséhéhe. ¹⁹ Naa máto móxhósetséhetóhevóhe tséhóna'ovevéhonevetsese Herodevaho mó'óhkéhestóhehevóhe, "Eohkésáa'évenèhešévéstovéhane tséhešeasetá'éva'tovoto tséhe'néheto tsévéstoemose, Herodias, naa máto tséévèhešeamé-hávésévo'eétáheto." ²⁰ Néhe'se Herod hómóhtána móstatoo'e-tóhevóhe Johnévaho tséxhoma'xéhetómemaa'ése. Naa tséhvé'nèhešévése Herod móstáhóséhóna'ovéhávésévo'eétáhehéhe.

The ancestors of Jesus

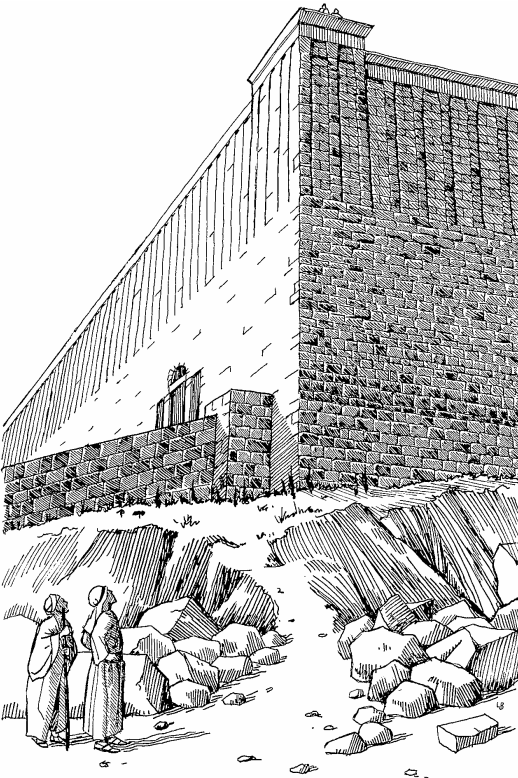
²³ Nèhe'se Jesus mó'asema'heóneéestséhéhe, heva mó'éše-na'nó'eaenamáhéhe. "Móhee'hahé'toehevóhe Josephevaho," móxhóovemáhehešetanóhtovèhanéhe, naa oha móhnèxhéstàhehéhe heške Mary hemanáhéstóva. Naa Mary móxhéhehénotóhe Helihevaho, naa nëseametóoneeto móxhoháestóxéhevóhe: ²⁴ Heli móxhee'hahé'-toehevóhe Mathatevaho, Mathat móxhee'hahé'toehevóhe Levihevaho, Levi móxhee'hahé'toehevóhe Melchihevaho, Melchi móxhee'hahé'-toehevóhe Jannaihevaho, Jannai móxhee'hahé'toehevóhe Josephevaho, Joseph móxhee'hahé'toehevóhe Mattathiashevaho, ²⁵ Mattathias móxhee'hahé'toehevóhe Amosevaho, Amos móxhee'hahé'toehevóhe Nahumevaho, Nahum móxhee'hahé'-toehevóhe Eslihevaho, Esli móxhee'hahé'toehevóhe Naggaihevaho, Naggai móxhee'hahé'toehevóhe Maathevaho, ²⁶ Maath móxhee'hahé'toehevóhe Mattathiashevaho, Mattathias móxhee'hahé'-toehevóhe Semeinevaho, Semein móxhee'hahé'toehevóhe Josephevaho, Joseph móxhee'hahé'toehevóhe Jodahevaho, Joda móxhee'hahé'toehevóhe Joananevaho, ²⁷ Joanan móxhee'hahé'-toehevóhe Rhesahevaho, Rhesa móxhee'hahé'toehevóhe Zerubbabel-evaho, Zerubbabel móxhee'hahé'toehevóhe Shealtielhevaho, Shealtiel móxhee'hahé'toehevóhe Nerihevaho, Neri móxhee'hahé'toehevóhe Melchihevaho, Melchi móxhee'hahé'toehevóhe Addihevaho, Addi móxhee'hahé'toehevóhe Cosamevaho, Cosam móxhee'hahé'-toehevóhe Elmadamevaho, Elmadam móxhee'hahé'toehevóhe Erevaho, Er móxhee'hahé'toehevóhe Joshuahevaho, ²⁹ Joshua móxhee'hahé'toehevóhe Eliezerhevaho, Eliezer móxhee'hahé'-toehevóhe Jorimevaho, Jorim móxhee'hahé'toehevóhe Matthatevaho, Matthat móxhee'hahé'toehevóhe Levihevaho, Levi móxhee'hahé'-toehevóhe Simeonevaho, ³⁰ Simeon móxhee'hahé'toehevóhe Judahevaho, Judah móxhee'hahé'toehevóhe Josephevaho, Joseph móxhee'hahé'toehevóhe Jonamevaho, Jonam móxhee'hahé'-toehevóhe Eliakimevaho, Eliakim móxhee'hahé'toehevóhe Meleahevaho, ³¹ Melea móxhee'hahé'toehevóhe Mennahevaho, Menna móxhee'hahé'toehevóhe Mattathahevaho, Mattatha móxhee'hahé'-toehevóhe Nathanevaho, Nathan móxhee'hahé'toehevóhe Davidevaho, David móxhee'hahé'toehevóhe Jessehevaho, ³² Jesse móxhee'hahé'-toehevóhe Obedevaho, Obed móxhee'hahé'toehevóhe Boazevaho, Boaz móxhee'hahé'toehevóhe Salmonevaho, Salmon móxhee'hahé'-toehevóhe Nahsonevaho, Nahson móxhee'hahé'toehevóhe Amminadabevaho, Amminadab móxhee'hahé'toehevóhe Adminhevaho, Admin móxhee'hahé'toehevóhe Arnihevaho, Arni móxhee'hahé'-toehevóhe Hezronevaho, Hezron móxhee'hahé'toehevóhe Perezevaho, Perez móxhee'hahé'toehevóhe Judahevaho, Judah móxhee'hahé'-toehevóhe Jacobevaho, ³⁴ Jacob móxhee'hahé'toehevóhe Isaacevaho, Isaac móxhee'hahé'toehevóhe Abrahamevaho, Abraham móxhee'hahé'toehevóhe Terahevaho, Terah móxhee'hahé'toehevóhe

Nahorevaho, Nahor móxhee'hahé'toehevóhe Serugevaho, ³⁵ Serug móxhee'hahé'toehevóhe Reuhevaho, Reu móxhee'hahé'toehevóhe Pelegevaho, Peleg móxhee'hahé'toehevóhe Eberhevaho, Eber móxhee'hahé'toehevóhe Shelahevaho, Shelah móxhee'hahé'toehevóhe Cainanévaho, ³⁶ Cainan móxhee'hahé'toehevóhe Arphaxadevaho, Arphaxad móxhee'hahé'toehevóhe Shemevaho, Shem móxhee'hahé'toehevóhe Noahevaho, Noah móxhee'hahé'toehevóhe Lamechevaho, Lamech móxhee'hahé'toehevóhe Methuselahevaho, ³⁷ Methuselah móxhee'hahé'toehevóhe Enochévaho, Enoch móxhee'hahé'toehevóhe Jaredévaho, Jared móxhee'hahé'toehevóhe Mahalaleevaho, Mahalaleel móxhee'hahé'toehevóhe Kenanévaho, Kenan móxhee'hahé'toehevóhe Enoshevaho, ³⁸ Enosh móxhee'hahé'toehevóhe Sethevaho, Seth móxhee'hahé'toehevóhe Adamevaho, nea'háanéhe tsévovóemanéhaese Ma'heóneva.

4

The temptation of Jesus

¹ Jesus tséhne'évánhé'óhtsése hénéhéóhe o'hé'e, Jordan tsé'óhkéstohé, Ma'heónemáhta'sóomaho móxhone'ovóhevóhe, hénéhéóhe móstatséhe'otséhaevéóhe tóhtóó'e. ² Névo'éé'ěše mó'amevonóhóha'óhevóhe Heávóhóho tséněšenáávóóněšěse. Naa mó'oseeno'hoháeanáhéhe. ³ "Hee, tséhvé'hee'hahé'továta'e

Ma'heo'o, táaxa'e, na'ěstse ho'honáá'e néscohkonóheonéva'ó'xeha," móxhetaevéóhe Heávóhóho. ⁴ Jesus móstséhehéhe, "'Eohkésáano'kevé'sevo'ěstanéhevěstovéhane méséhestótse,' éhetóxe'ohe Ma'heónóxe'ěstoo'o." ⁵ Néhe'se néhe Heávóhóho móstáhóse-e'eotséhaevéóhe tséxhoháe'ého'oestatse, naa móhvóo'ěšévaenaehéhe netao'o ho'eva. ⁷ "Naa máhněhvé'háoena'toveto hé'tóhe néstamáhemetátse

⁶ naa néstseno'máho'emane. Héne náhněhetóhóótáne naa vo'ěstane náme'něšěnéhetóhóóto," móxhetaevéóhe Heávóhóho. ⁸ "Hová'áháne, 'Ma'heo'o étó'seno'keaméháoena'tohé naa máto étó'seameáahtohé,'

éhetòxe'ohe Ma'heónòxe'èstoo'o," Jesus móxhetòhevóhe. ⁹ Nèhe'še Heávòhóho móstáhósetséhe'otséhaehévóhe Jerusalemeveno, móstatáxenéhaehévóhe tséstó'něšetaehoháa'ého'oestatse hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne. "Tséhvé'hee'hahé'továta'e Ma'heo'o, táaxa'e, taanòheka'a'xéstse! ¹⁰ Eno'tsèhetòxe'ohe, "Ma'tásáa'ěšeóešenáheto ho'honáéva Ma'heo'o hestotse'ono něstsenáha'enáá'e ¹¹ komááhe něstsésáaháeoešěšenáhe," móxhetaehévóhe Heávòhóho. ¹² "Naa máto éno'nèhetòxe'ohe, 'Ma'heo'o éto'sésáavonòhóha'óhéhe," móxhetòhevóhe Jesus. ¹³ Mó'énevonòhóha'óehévóhe Heávòhóho, naa nèhe'še móhnenóvenoo'o'tsé'toehevóhe.

Jesus begins his work in Galilee

¹⁴ Jesus móstaéváhósetséhe'òhtséhéhe Galilee. Ma'heóne-máhta'sóomáheva mó'òhkéhésev'šema'heóneéxo'eétáhehéhe. Móstamáhenéstomóne'tòhéhéhe netao'o. ¹⁵ Naa mó'òhkevovéstomósanéhéhe totáhoesta móheeohtsémáheóne naa máto móhmáheono'átaméhéhe.

Jesus is rejected at Nazareth

¹⁶⁻¹⁷ Nèhe'še Jesus tséstaévatséhe'ohtsése Nazareth tséxhése-ěšee'ěse móstáhósetséhe'òhtséhéhe móheeohtsémáheóne tséstáhósema'heóneěšeevetse. Ma'heónòxe'èstoo'o móhmétséhéhe tsémòxe'oho ma'heónéhóo'xeváhe Isaiah. Tséstáséhpáno héne móxe'èstoo'o tséstó'séhéséhooéstónese, ¹⁸ mótséhetòxe'òhéhanetséhe, "Ma'heo'o ého'eanòheméanoto Ma'heónemáhta'sóomaho tséstó'séhone'ó'séhá'ěse, náno'moné'tova tséstó'semé'ěstomevono hová'éhe tsépéva'e tséháo'omenéhese. Náno'nèhešeho'méa'tova tséstó'senèhetono tsesto'séhešeeváénanévòse tsémomóonéhevese, naa tséstó'seno'eévavóosanévòse tséó'o'enese, naa tséstó'seno'e-évaována'xaetanóvòse tsémométséstóvo'eéhese. ¹⁹ Naa náto'seno'mé'ésta tséěšéhešeho'nèhe'xove tséstó'sého'éhéněševátamaétse Ma'heo'o," móhnhetòxe'òhéhanetséhe héne ma'heónòxe'èstoo'o. ²⁰ Jesus tséstaéváhohpo'ema'eno móstaévamétòhéhe tséameotsés-tsese tséhmóheeohtsévòse. Naa tsestaéváháméstoo'ěse mó'onémoomaehévóhe tsémaehoétsese. ²¹ "Tsétamóneénéhoéstómo éěšeoné'seómeamenéhese," móxhehéhe Jesus. ²² Naa nèhe vo'èstane'o'néhéóhe tséhoese mó'otoésetanóotséhévóhe tséhetsése Jesusevaho, "Etóněšéhoháatamaaheséstse naa évá'nè-hee'hahé'tóó'e Josephevaho?" móxhehevóhe. ²³ Jesus mótséhetòhevóhe, "Něššehetanóme, 'Hétséhéóhe tséxhéstaeese éme'-nèhešema'heóneéxo'eétahe tséhešévèse hénéhéóhe Capernaum." ²⁴ Névé'nèhešetanóme! Hó'něšema'heóneéxo'eétáhéto hétséhéóhe mónéme'héoné'seómáhahtáme. Oxése náohkepéveáahtone. Eno'nèhešéhéne'enohe, "Ma'heónéhóo'xeváheo'o'éohkésáaho'áhéstovéheo'o tséxhéstáhévòse." ²⁵ Móxhósètséhéhéhe, "Hákó'e tótseha há mó'òhtse na'ěstse ma'heónéhóo'xeváhe, Elijah, mó'òhkéhestóhehéhe, móxhéstáhehéhe hétséhéóhe Israel. Háesto

móho'nó'òhkeáahtoo'èstse. No'ka móho'nóstsèhe'šèhoo'koho na'heaa'e naa o'xe, netao'o mó'ovávoonèstovèhanéhe. Naa néhe'xóvéva móxhoháestòxèhevóhe hotóxaa'é'eo'o hétsèhéóhe Israel. ²⁶ Oha na'èstse néhe he'óho móhmásetsèstóehévóhe Elijah, oxése máhoéstóva móhvo'èstanéhevèhéhe, móhnóta'évèhéhe. Elijah móstatsèhešeméa'toehevóhe Ma'heóneva hénèhéóhe tséhvo'èstanéhevetsèse néhe nóta'óho Zarephath a'e Sidon. ²⁷ Naa máto na'èstse ma'heónèhóo'xeváhe Elisha, máto móxhéstàhehéhe hétsèhéóhe Israel, naa oha móho'nóxheto'etanó'toestse. Néhe'xóvéva móhma'xèhemanetàhevóhe vo'èstane'o. Naa oha na'èstse hetane, Naaman, máto móhnótsevèhéhe, óxése móxhéstàhehéhe Syriaheveno, móhno'keévaénomóhtàhé'sèhaehévóhe Elishahevaho," móxhehéhe Jesus. ²⁸ Néhe vo'èstane'o tséstàhéne'enomevòse tséhešetotóxemaevòse Jesusevaho, mó'omáta'eotsèhevóhe. ²⁹ Móstamáheoháata'òhevóhe, móstàhóéstó'èstósemaehévóhe hénèhéóhe móstatsèhešètósemaehévóhe ó'xeanóéva. Tséssáa'éšeanàha'-hamaaése, ³⁰ móstaévàhe'keaseohèhéhe Jesus, móhnèšekánomèháetanevoo'éhanetséhe.

A man with a bad spirit

³¹ Néhe'še Jesus móstatsèhe'òhtsèhéhe Capernaum tséno'oeme Galileheveno. Tséhma'heóneéšeevetse móxhósevovèstomósanèhéhe móheeohtsémàheóne. ³² Naa hénèhéóhe vo'èstane'o móxhoháatsèstòhenovóhe tséxhešèhoháatamaema'heóneéestsetsèse. ³³ Na'èstse hetane móhvésèhoehéhe, naa móxhone'ovóhevóhe hávèsèvemàhta'sóomaho. Móstàhpe'e'hahétsèstóehévóhe Jesus, móstsèhetàehévóhe, ³⁴ "Hee, tséhéstàheto Nazarethveno, névé'ho'èhéme'emo'eéšemeno! Hénáá'e tséhésèho'èhévonanése? Néhéne'enovátse, nénéehove tsého'eanòhemea'átse Ma'heo'o, " móxhetaehévóhe. ³⁵ "Névé'hetósenèhetonova, oha nooxeha tsé'tóhe hetane!" Jesus móxhetòhevóhe néhe hávèsèvemàhta'sóomaho. Néhe hetane móhma'xeáva'hamaehévóhe néhe hávèsèvemàhta'sóomaho tséhmaenèestovetse. Néhe'še mó'éváhóa'xé'toehevóhe néhe hávèsèvemàhta'sóomaho naa móho'nóstonèšéonèxa'ó'haa'èstse. ³⁶ Néhe vo'èstane'o móstàhósemàheotóesetanóotsèhevóhe, móstsèhetàtsèhevóhe, "Hénová'énèse tséhésenèheso tsé'òhkeáahtoo'èse hávèsèvemàhta'sóomaho?" ³⁷ Naa móstamáhe-nèstomóne'tòhehéhe Jesus totáhoesta.

Jesus heals many people

³⁸ Naa néhe'še Jesus tséhmá'tanenèse móheeohtsémàheóne móstatsèhe'òhtsèhéhe Simon hevénótse. Naa Simon hevèškemo móxhoehevóhe, móxhoháomóhtàhehevóhe. Jesus móhmé'èstomóhehénótóhe tséhešèháomóhtàhètsèse. ³⁹ Tséstàho'èhótòse mó'évaénomóhtàhé'sòhehevóhe. Sé'ea'e tsé'éšévaénomóhtàhéotsèse móstaasèhomóhtáohé'tovóhevóhe Jesusevaho naa néhe vo'èstanóho tséhoétsèse. ⁴⁰ Naa tséstàhetóevetse móhmásómóheeohtsèhohevovóhe heováèstse tséheto-

móhtáhétsese hénéhéóhe tséxho'èse Jesus. Tséstaohekemáxanóse móstaohkeévaénomóhtáhéotséhevóhe. ⁴¹ Móhno'eaméhóesta'-hamóhevóhe hávèsévmáhta'sóomaho, mó'òhkema'xetáhp'e'hahé-tséstóehévóhe Jesus, "Néhéne'enóvatséme: nénééhove Ma'heo'o Hee'haho," mó'òhkéhetáehévóhe. Naa tséhvé'eéshéne'enoo'èse, "He'kotoo'e!" móxhetóhevóhe néhe hávèsévmáhta'sóomaho.

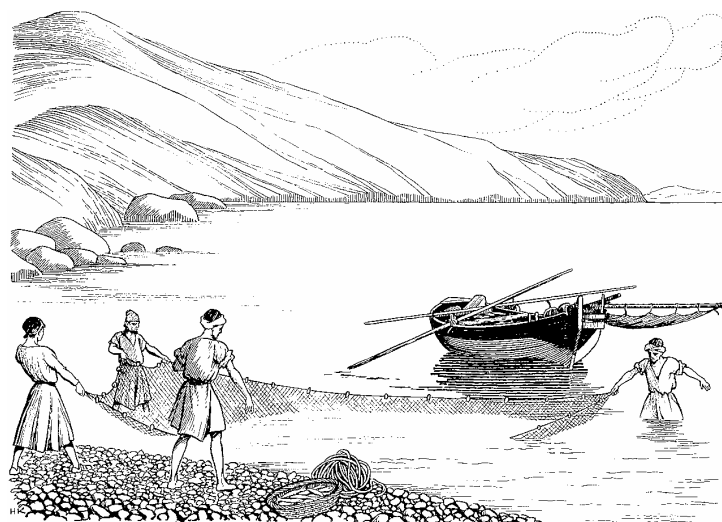
Jesus preaches in the synagogues

⁴² Tséstaméovóona'otse Jesus móstatséhe'òhtséhéhe hénéhéóhe tóhtóó'e. Naa hoháesto vo'èstanóho móhnóhtse'óehévóhe. Tséstamé'oo'èse mó'onéséhestomanaehévóhe. ⁴³ "Hová'áháne, násáatónéshénehéshévóhe. Tóséé'e náhésého'méa'tone tsésto'setóxémé'éstómo tséto'séhesého'èhévhonoo'èse Ma'heo'o," móxhetóhevóhe. ⁴⁴ Naa néhe'še móstaohketóxema'heóneéestséhéhe netao'o Judea tsé'òhkemóheehohtséstovetse.

5

Jesus calls the first disciples

¹ Naa néhéóhe no'ka éšeeva Jesus mó'amóeóehéhe tóxeo'hé'e, Gennesaret, mó'òhkéhestóhehanéhe, mósto'sema'heóneéestséhéhe. Tséhvé'hoháatanevoneese ² móstanóhtsevóohtóhéhe tsésto'séhése-

éestsése. Naa néhéóhe vó'héé'èse móstavóohtóhenótse neše sémonótse móstoo'èhéhanetsevótse, néhe hetaneo'o tséá'enomévoséstse móxhóxe'anóhenovótse tsóhkevé'šeoó'hamóvóse

nomá'ne. ³ Jesus móstae'evonéhnéhéhe sémónéva Simon Peter tséá'éno, móstséhetóhevóhe néhe Simonevaho naa tsévéstotse'óhemaese, "Né'e'evonehne, tšéške'e sé'oeha'ene!" Néhe'še móstáháméstóehéhe, móstaasema'heóneéestséhéhe. ⁴ Tséstaešééne-ma'heóneéestsése móxhósetséhetóhevóhe Simonevaho, "Hovéhno vó'héé'èse táhósetséhetóeha'ene tséxháó'étame naa héne tsévé'šeoó'hamóse nomá'ne, hénéhéóhe táse'a'hahtséhéne!" ⁵ "Hee, hóovehe, návóonenonónéme naa hová'éhe násáanaha'enóhénóne. Naa oha tséhnéhvé'néheséheto náhtaéváhósésé'a'hahtsenótse," móxhetáehévóhe. ⁶ Sé'ea'e móstaó'otómo'enáotséhanetséhe tseóhkevé'šeoó'hamévóse nomá'ne, móstanéšepéveno'easeó'xehtséhanetséhe.

⁷ Móstaonóeoese móhevoóhe hevésenéhevoó, "Néxhévéstáhéotsémemeno!" Naa tséstáho'óeha'enéoohevóse néhéóhe móstáhévéstáhéotsémóhevoóhe tsé'onóvóónóvóse nomá'ne naa néhe'se hénéhéóhe sémónéva tséstátaxeóesémóvóse nomá'ne móstaó'tómo'enáótséhanetsevótse, móstao'seaséestsévoe'òhanevótse héné sémonótse. ^{9-10a} Héne tséhesóotsetse mó'otóesetséstóhenovóhe Simon Peter naa néhe hevésenóho tsévé'òhtsémaese, James naa Johnevaho, naa Zebedee hee'haho. ⁸ Tsé'ésémá'ta'ó'sanévoe Simon Peter móstanéšenéstanéoeotse'tovóhevoóhe Jesusevaho, "Tséne'táheto, tanooxéstse! Násáhová'éhévéhe, náohkéó'òhto'eéatahe," móxhetóhevoóhe. ^{10b} "Simon, névé'ee'tóhtahe, hétsetseha néstseéneoó'hamoo'o nomá'ne, mé'tó'e vo'éstaneo'o néstseasemóheetséhoo'o," móxhetáhevoóhe. ¹¹ Néhe'se néhe tsénonónese móstaévaonóvoeha'enéhevoóhe. Naa móstamáhenoohtóhenovótse héné sémonótse naa móstaasevé'òhtsé móhevoóhe Jesusevaho.

Jesus heals a man

¹² Jesus tséstáhósého'eohtsése hénéhéóhe máhoéstóva na'éstse hetane móxhoehéhe móhma'xemáhehemanetáhéhe. Tséstavóómóse Jesusevaho móhnéšenéstanéoeotse'tovóhevoóhe, "Tséne'táheto, máhvé'néhešetanoto néme'évaénomóhtáhé'sése," móxhetóhevoóhe. ¹³ Tséstamáxanaa'ése Jesusevaho, móstsetáhevoóhe, "Héhe'e, hétsetseha néévaénomóhtahe." Sé'ea'e móstaévamáhepéveotséhéhe néhe hetane. ¹⁴ Naa néhe'se Jesusevaho móxhósétséhetahevoóhe, "Néstsevé'mé'ésta tsééváhešepévomóhtáhéotseto, ónétáhtse táhéve'hoomoo'o ma'heónevé'ho'e naa vóo'séhoo'o tséssáa'éváhešéhemanetáheto. Naa hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne no'háoenaveméao'o hova, éhnéheto'emane Moses, nonohpa tsenéhešéhéne'anánóvo vo'éstaneo'o netao'o tsééšééváhešepévomóhtáheto." ¹⁵ Móstamáhenéhešenéstomónéstovéhéhe Jesus. Hoháesto vo'éstanoóho móstaohkého'héahtóehevóhe tsé'òhkevóvóstomósánése naa tsé'òhkeno'eénomóhtáhé'séhaevóse.

¹⁶ Néhe'se Jesus móstaohkease-no'kéhéhaoenáhéhe tóhtóó'e.

Jesus heals a paralyzed man

¹⁷ No'ka éšeeva Jesus tséxhósevóvóstomósánése hotómá'e máheóne, hóséstse vovóhponáhétaneo'o naa ma'heónevóvóstomósanéheono

móhvéseáahtomóneehevóhe. Móhmaehé'óhtséhevóhe Jerusalem, Galilee, naa Judea. Jesus móhnehetóhóotaehévóhe Ma'heóneva tsésto'seohkeénomóhtáhé'éstómánese. ¹⁸ Naa hóséstse hetaneo'o móxho'eotséhohevovóhe na'éstse hetanóho tsénanéhétsese. Mósta-onéséhéeseotséhohevovóhe Jesusevaho tséxheta'éetsése. ¹⁹ Naa oha tséhma'xéhoháetanevoo'etse móho'nóstatóněsésóhpeotséhóvóse. Naa néhe'še móstae'eotséhohevovóhe tsé'é'evonóhó'onévetse máheóne. Móstao'taa'ó'tséhenovóhe héne he'ama máheóne. Hénéhéóhe móstásóhpeanóhóneanóhevovóhe tséhnéetsése Jesusevaho. ²⁰ Jesus tséstáhéne'enáotsé'tóvóse tséhešemáhe-ne'étamé'too'ése móstséhetóhevóhe néhe tsénanéhétsese, "Hóovéhe, tséhešéó'óhto'eétáheto hétsetseha nééšéévaasétanomevátse." ²¹ Móstséhešetanóotséhevóhe néhe vovóhponáhétaneo'o naa ma'heónevovéstomósanéheono, "Eee tsé'tóhe Jesus éaéstome-ma'heónévétáno. Ma'heo'o éno'kenéehove tséohkeévavonano ó'óhto'eétáhéstótse." ²² Jesus tséxhéne'enáotsé'tóvóse tséhešétanotsése móstséhetóhevóhe, "Névé'néhešetanóme! ²³ Vé'néheto tsé'tóhe hetane, "Neó'óhto'eétáhéstótótse ééšemáhevonanénéstse," héne ésáavóoméhane, naa mé'tó'e vé'eénomóhtáhé'seho héne néstsemáhevóóhtánóvo. ²⁴ Naa hétsetseha náto'seénomóhtáhé'sého tsé'tóhe hetane tsésto'senéheševóo'séhatsése Ma'heo'o tséhešénéhetóhótá'ése tsésto'sevonanómo havése naa máto tsésto'seénomóhtáhé'éstómanéto," móxhetóhevóhe. Naa néhe'še móstséhetóhevóhe tsénanéhétsese, "Oháeta'óhtse, táhóo'otsestse tséméhaetáxéšéenato!" ²⁵ Naa móstaoháeta'óhéhe tséhněšenáve'hoomaa'ése néhe vo'éstano'ho. Naa móstamáheheseváenóhéhe héne tséméhaetáxéšése. Naa tséstaaméhóó'óhtsése mó'amevového'ótóhevóhe Ma'heóneva. ²⁶ Néhe vo'éstaneo'o tséstavóohtomévóse

tséhesóotsetse, móstaasevése-vového'ótóhevovóhe Ma'heóneva, "Hétsetseha éhoháema'heóne-éxo'eétáhéstove!" móxhehevóhe.

Jesus calls Levi

²⁷ Néhe'še Jesus tséhněhmé'hóéhnése móstavóomóhevóhe ma'kaataevé'hó'e, Levi mó'óhkéhestóhehéhe. "Nenáaséstse! Néh-vé'óhtseméstse!" móxhetóhevóhe. ²⁸ Móstató'něšemáhe-noohtóhéhe hová'éhe oha

móstaasenéhe'ovóhevóhe Jesusevaho. ²⁹ Hénéhéóhe Levi hemáheóne móstamá'otóhevóhe Jesusevaho, naa hópahpa móstano'onóomóhevóhe hóséstse néhe tséohkevésepo'òxe'òhétse ma'kaatanéstse. ³⁰ Néhe vovóhponáhétaneo'o naa ma'heónevovéstomósanéheono móstaasétotóxemóhevovóhe Jesusevaho, naa móhno'tséhetóhevovóhe Jesus hevovéstomóseono, "Eme'sáavése'hanámóheho; éhávésévo'eétáhé'heóneveo'o!" ³¹⁻³² Naa móstséhetaehevovóhe Jesusevaho, "Oha náhésého'ehne tséstó'seonóomono hávésévo'eétáhé'heono. Nea'háanevóhe tsévéstáhémáhtsétanose."

A question about fasting

³³ Néhe'se móxhósétséhetaehevóhe, "Vovóhponáhétaneo'o naa John tséohkee'ooestaahovátse hevovéstomóseonevóho éohkeameávooneo'o. Hápó'e éme'òhkenéhešéveo'o tsé'tóhe nevovéstomóseono." ³⁴⁻³⁵ Móstséhetohevóhe, "Naa hétsetseha tséssó've'òhtsé-móno náohkepévemano'e'hanáéme, éohkésáavéseávoonéheo'o navovéstomóseono, naa oha máxho'néhe'xove máxho'éhéeseváenanéto néhe'xóvéva tsemóneaseávooneo'o." ³⁶⁻³⁹ Néhe'se Jesus móxhósétséhetohevóhe, "Né'áahtove, tsévovóhponáhétanéhévése naa tsévovéstomósanéhevése, tséheševovéstomósanése ésáanéhesóhane, totósa'e hová'éhe ésáavá'nepo'énóhehane. Naa tséheševovéstomósanéto émóna'e naa éno'hetóméto," móxhehéhe.

6

A question about the Sabbath

¹ No'ka tséxhósema'heóneéšéévetse, Jesus tséstaamevé'òhtsémóse hevovéstomóseono móstaohkeo'e'ó'tséhenovótse pénóheonévó'ó'èstse. Móstaohkèhóxe'a'ó'tséhenovótse naa móstaohkeméseotséhenovótse. ² "Naa éohkésáanéhešévéstovéhane ma'heóneéšéeva," móxhetaehevovóhe néhe Vovóhponáhétanóho. ³ Naa móstséhetohevóhe Jesus, "Mónésáa'évamé'etanó'tóhénóvo Tséma'xevéhonevéstse David hákó'e tótseha tséhešévése tséxháeanávóse? ⁴ Tséstaéstséhénese ma'heónemáheóne móxhestanóhéhe ma'heónekóhkonóheo'o, tséohkeno'kemésévótse ma'heónevé'hó'e. Móhméséhehéhe naa hóséstse móstáhoxomóhéhe tsévé'òhtsémaese. Naa há mó'òhtse David ésó'méhótáá'e Ma'heóneva tséškánomenéheto'eétaese, naa hápó'e néme'néhešetanóme. ⁵ Nánéhove Tsého'eanóheméa'tóó'èstse Ma'heóneva. Nánéhetóhóota tséstó'semé'éstómo tséto'seohkéhešévéstove ma'heóneéšéévee'èstse," móxhehéhe Jesus.

A man with a paralyzed hand

⁶ Tséxhósema'heóneéšéévetse, Jesus tséxhósefovovéstomósánese hénéhéóhe móheeohtsémáheóne na'èstse hetane móhvéséhoehéhe, móhmomé'konéhe'onáhéhe hestseamáxésto. ⁷ Naa hóséstse vovóhponáhétanóho naa ma'heónevovéstomósanéheono móxxaenéšene'evávonoé'tohevóhe, "Táaxa'e éotaénomóh-

tàhé'séóhtse tsé'tóhe hetanóho," móxhesétamaehevóhe, kómááhe mósto'séhéomáxeoesemaehévóhe tséhvé'ma'heóneéšéévetse.

⁸ Jesus tséxhéne'enovóse tséhešétanotsése, móstatséhetóhevóhe néhe tsémomé'konéhe'onátsese, "Nenáaséstse!" ⁹ Naa néhe'se móstatséhetóhevóhe néhe vo'èstanóho tséxaeněševé'hoomaese, "Ma'heóného'emanestótse étónetóxe'ohe: óhma'heóneéšéévee'éstse móhe tséstó'sevéstáhématanó'toese vo'èstane naa móhe hóvotse étó'sésáahesétaméhe?" ¹⁰ Naa néhe'se móstanéma'o'vé'hoóhevóhe néhe vo'èstanóho, móstatséhetóhevóhe néhe tsémomé'konéhe'onátsese, "Néstšehěšéhe'oná'ótse!" naa a'e móstó'něšéevapéveo-tséhanetséhe. ¹¹ Néhe'se néhe vo'èstane'o móhma'xemomáta'eotséhevóhe, naa nomámé'tó'e móstatséhetáhtséhévóhe, "Néme'tatóněšé'tovóneséstse tsé'tóhe Jesus?"

Jesus chooses the twelve apostles

¹² Néhe'xóvéva Jesus móstavóonéhéhaoenáhéhe hénéhéóhe tóhtoó'e. ¹³ Naa tséstavóona'otse móhmóheévamóhevóhe tsévé'óhtsémaese. Móhmonéhenotóhe máhtóhtóhótáhneše (12) tséstó'seohketóxima'heóneéestsétsese. ¹⁴ Na'éstse Simon móxheševéhehéhe, Peter móxhóséhóna'ovéheševéhaehévóhe Jesusevaho, naa máto hevasemo Andrewevaho. Naa máto Jesus móxhósemonéhenotóhe Jamesevaho, John, Philip, Bartholomew, ¹⁵ Matthew, Thomas, naa na'éstse máto James tséhee'hahé'toese Alpheusevaho, naa máto na'éstse Simon tséohkéhóhneeméó'étánótse, ¹⁶ naa Judas tséhee'hahé'toese Jamesevaho, naa néhe máto Judas Iscariot tséto'séhávěsévó'eéhaese Jesus.

Jesus teaches and heals

¹⁷ Tséhne'éváho'eanóheohtsévóse, tséstóhtonóma'o'etse Jesus móstanéhéhe. Mó'ěšéahtse'ma'xetonóomaehévóhe vo'èstanóho tsémaehéstáhétsese Judea, Jerusalem, naa máto hénéhéóhe Tyre naa Sidon, hé'tóhe něše máhoestotótse móxho'táhanevótse hénéhéóhe tóxeo'hé'e tséhmáhoemoeha, naa máto hoháesto tsévé'óhtsémaese móhvěséhoehevóhe. ¹⁸ Móhmásóho'ěhěahtóehévóhe naa tséstó'seno'énomóhtáhé'séháévóse tséévěhetomóhtáhévóse, naa tséstó'seno'hóesta'hamótsese hávěsévemáhta'sóomaho. ¹⁹ Tséhvé'ma'heónevěse Jesus móstaohkeoněsemáxanaehévóhe tsé'énomóhtáhátanóvóse.

Happiness and sorrow

²⁰ Naa néhe'se Jesus tséstavé'hóómóse hevovéstomóseono, móstatséhehéhe, "Ma'heo'o něstsepévé'tóévo hó'něšékánoměháó'omeněhěse, něstsevéstáhémáévo tséstó'sepévěstao'o-meněhévóse. ²¹ Naa máto hó'něšéháeanáse něstsená'so'enotaévo. Naa máto Ma'heo'o něstsepévé'tóévo hó'něšea'xaamévóse, něstseváhétótaetanóháévo. ²² Naa máto vo'èstane hó'něšékánoměhávěsévó'eéhaese tséhvé'ne'étamé'tovése, něstsepévé'tóévo Ma'heo'o. ²³ Naa oha něševáhtomeamepévetano, hó'ótóva néto'seamáhénóvo hová'éhe tséosepéva'e ma'táho'eohtsése

he'amo'omééno. Hámó'òhtse hákó'e tótseha tsé'tóhe móhneheše-amáhehenovóhe ma'heónéhóo'xeváheono tséxhávésévo'eéhaevóse nevo'èstanémevóho. ²⁴ Naa mé'tó'e tséhoháooováhése hó'ótóva éšeeva néstáooováhéstóvévo éto'sésáahová'èhevèhanéhetse. Nééšeamepévevo'èstanéhévème, néhohamátséstánóvo néstáooováhéstovevo, naa mé'tó'e hó'ótóva éšeeva héne néstsevé'šesaseto'eénóvo, néstsetaomenèhešéhahtséme. ²⁵ Naa hóséstse néstséhóovenèhešetanóme, "Náéšená'so'enóhéme," naa oha néstseéváhóséháeanáme. Naa hétsetseha "Náhetótaetanóme," hóséstse néhóovèhešetanóme naa ame'xóvéva énésto'sého'-néhe'xove néstséhótoanávetanóme, néstseohkea'xaaméme. ²⁶ Naa tsé'tóhe aéstomema'heónéhóo'xeváheo'o mó'òhkèhoháepéva-tséstóhenovóhe pévo'óhevoséstse, naa oha Ma'heóneva móhna'-haehevovóhe, móstaomenèhešéhahtséhevóhe. Névé'vésenèhešetanóme kómááhe néstsésáavésenèhešého'èhóhtóhénóvo tsé'tóhe aéstomema'heónéhóo'xeváheo'o tséhešého'èhóhtómévóse naestótse."

Love for enemies

²⁷ Naa nèhe'še Jesus móxhósetsèhehéhe, "Naa néspéveáahtove: Méhota tsénésétamaesee'e! Péve'tova tsépéotaesee'e! ²⁸ Háoenavomotaha tséehóomáta'óse naa máto tsémométséstóvo'eéhata'óse. ²⁹ Vo'èstane'o máhvé'poénèheta'óse, néstsevé'eévaa'seoomóvoo'o. Naa vo'èstane máhvé'nomáhtséstse neéstse'heno néstsevé'eóxóhéto oha váhtoméhósemétoo'o na'èstse neéstse'heno. ³⁰ Naa máto vo'èstane máhvé'véestómévata'e hová'éhe métoo'o. Naa máto hó'nèšenomáhtsèhaneto néstsevé'eévavéésta. ³¹ Péve'tova vo'èstane'o hápó'e tséhešepéve'továhtsétanóse. ³² Hávésévo'eé-táhé'heono éno'keméhotovo néhe tséméhotaevose. ³³ Naa máto éno'kepéve'tovovo néhe tsépéve'toevose. Névé'vésenèhešetanóme, oha máheméhota naa péve'tova nëšemáheto, néstsenèhešé-ono'átamaévo Ma'heo'o. ³⁴ Máto tsé'tóhe hávésévo'eé-táhé'heono éohkèhotsévatanoo'o, névé'vésenèhestáme. ³⁵ Mé'tó'e, méhota tsépéotaesee'e, váhtomepéve'tova. Vé'véstáhémáhtsétanóvótse aéstomevéstáhémóono. Vé'nèhešévo'èstanéhévése néstséhetaevo Ma'heo'o, "Tsé'tóhe nanésoneho." Ma'heo'o éhotómenèšévátamóho hávésévo'eé-táhé'heono naa máto "hahoo" tséohkésáahéhese. Máhvé'nèhešèhetovóse Ma'heo'o néstsevé'šeamáhénóvo hová'éhe tséoseepéva'e. ³⁶ Hápó'e néhešenèšévátséstáhé'heóneve tséhešènéhešènéšévátséstáhé'heónevése éhévo Ma'heo'o.

Judging others

³⁷ Naa vo'èstane másáavé'ho'é'e'tóhése hápó'e Ma'heo'o mónéme'éváhého'é'etaévo. Névé'eoóoxòhetóvoo'o vo'èstane'o nonohpa hápó'e vo'èstane néme'héooxòhetaévo. Máhvé'eévamáhevonetanó'tomáse tséhešéó'òhto'eéhanése, hápó'e tseévanèheševonetanó'ta Ma'heo'o tséhešéó'òhto'eé-táhése. ³⁸ Máhvé'hotó'áhése, hápó'e hová'éhe néstseévapévèho'èhótaa'e," móxhehéhe Jesus.

³⁹ Naa máto móstšeheshetáohaméhéhe, "Tséó'o'enese nonámé'tó'e móme'tóneshéhameotséhahtseo'o. Eme'onáháxea'séehahtseo'o. Hóséstse aéstormema'heónevé'hó'e néonésenèhešeno'héoh-tséhaevoo'o. Névé'eáhtovóvoo'o! ⁴⁰ Náášemáhehéne'enánóne netao'o hová'éhe," hóséstse vo'èstane'o'omé'hóovenèhešetano'o. Esáanéhesóhane ta'e máxhestanomáse navovéstomósanestótse naa néhe'se hénèhéóhe néstsemónepévèhéne'enánóvo. ⁴¹ Naa máto néonéseonó'evamóvoo'o vo'èstane'o'hétsetseha, naa oha néo'omóóhtánóvo tséheševó'èstanéhévése. ⁴² Néme'sáa-nèhešévèhéme! Vovóevé'hoohtome tséheševó'èstanéhévése naa néhe'se móneonó'évámóhéne vo'èstane'o," móxhehéhe Jesus.

A tree and its fruit

⁴³ "Náto'sevé'sšehetáohaménoto héováéstse hešéhoóhtseto: hóséstse épévèheménameo'o naa hóséstse ésáapévèheménameo'o. ⁴⁴ Hoóhtseto évé'sšehéne'enóhe'o heménamevótse. Hámó'óhtse nénèhešéhéne'enánone menótse éohkésáahoe'tóhanenótse tséxheškóvo'o'e. ⁴⁵ Naa hápó'e netao'o vo'èstane'o'évé'sšehéne'enóhénóvo tséhetoéstomó'hévóse. Máhvé'pévoéstomó'hése héne néstsevé'sšehéne'enónénóvo, naa máto héva mássáa'vé'pévoéstomó'héhése máto héne néstsevé'sšehéne'enóseonénóvo. Máto ma'òhkevè'hávéséveoo'hetanóse néstseohkeno'hávéséveéestséme. Hó'ótóva néstsemáhehéne'enónéme tséhetoéstomó'hése."

Two house builders

⁴⁶ Máto móxhósetsèhehéhe Jesus, "Tséne'tàheto, néohkéhešéme, naa néohkeno'nèhéme tséhešéáhtovése, néohkevá'nèhetósenèhéme. Nésáa'oné'seómeáhtovéhéme. Naa vo'èstane tsépéveáhtóó'èstse éohkenèševáhtomeó'tòsétáno hó'nèšéhótoanátotse. ⁴⁷ Otahe, hámó'óhtse nátao'setšeheshetáohamenótse vo'èstane tsépéveáhtóó'èstse, tseono'átamáá'e Ma'heóneva. ⁴⁸ Ta'se tsenéehove tséohkepévèhe'konemanestsése hemáhe'o. Naa néhe'se hó'nèšéhótoanátotse naa hó'nèšeno'eamóováotsétotse hemáhe'o éohketó'omo'tatse. ⁴⁹ Naa mé'tó'e tsé'tóhe na'èstse tsésáapéveáhtóó'èéstse nóhásóháma hemáhe'o éohkèxaenèševá'netónèšemanestse. Naa néhe'se hó'nèšéhótoanátotsee'èstse naa taamóováotsétsetsee'èstse hemáhe'o éohkemáheasétóeotsetse. Netao'o hová'éhe émáhevona'ó'tse. Enèhésó tsésáapéveáhtomónèhese netao'o hová'éhe tsemáhevona'ó'tsénóvo," móxhehéhe Jesus.

7

Jesus heals a Roman officer's servant

¹ Jesus tséstaéšemá'seéveéestsése móstatséhe'óhtséhéhe Capernaum. ² Nèhéóhe na'èstse véhonenótáxéve'ho'e hestotse'ono móxhoháomóhtàhehevóhe, mó'èšèto'senaehévóhe, naa móhméhotòhevóhe. ³ Tséstanéstomóné'tóvòse Jesusevaho

tséohkéhešéenomóhtáhé'éstómanetsése, móstaonóomóhevóhe hóséstse Jews tséhéne'enóseonévetse. "Tanó'otseha Jesus tsene'éváhéenomóhtáhé'séhóho náhtotse'ono," móxhetóhevóhe. ⁴ Naa néhe Jews tséstáho'èhótóvóse Jesusevaho, móxxaeněšé-momóhtsemóhevovóhe, "Na'éstse hetane néonóoma, évéhonenótáxéve'ho'eve. Na'éstse hestotse'ono móosee-háomóhtáhehevóhe, heá'éháma néme'héhaoenavomotaho. ⁵ Naa tsé'tóhe nótáxéve'ho'e éohkeněševátséstáhe, néméhotaene, naa néno'maněstóhóotáhaenone móheeohtsémáhéó'o," móxhehevóhe néhe Jews. ⁶ Něhe'se Jesus móstaosáneasevé'óhtsémóhevóhe. Tséstáěšeto'sého'èhnévóse hemáheóne, néhe véhonenótáxéve'ho'e móstaněhetóhevóhe hóséstse hevésenóho, "Táhéto'e'ova Jesus. Tséhetóhéne, 'Eněstséhevo'o tsé'tóhe nótáxéve'ho'e, 'Tséne'táheto, née'hahtovátse, néme'vovóhponěhéestséhne namáheóne, násáahová'éhévéhe. ⁷ Hena'háanéhe nésáahésétaoméhéto'e'ó-vatséhe. Néhvá'neněhešeha, tseévapévomóhtáhéotse náhtotse'o. ⁸ Náhéne'ena óhtóhénévée'éstse éohkeněheso. Návéhone-nótáxéve'ho'eve héněhéóhe náhéseněhěšéhéne'ena," móxhehéhe néhe nótáxéve'ho'e. ⁹ Jesus tséhněstómóněse, mó'otoésetséstóhéhe tséheese néhe nótáxéve'ho'e, móstséhetóhevohe tsévé'óhtsémaese, "Tsé'tóhe nótáxéve'ho'e tséhešéhoháeoné'seómáhahtáse! Esáa-Jew-hévéhe, heva na'éstse násáatšéhe'shéhéne'enovóhe Jew tséhešeněhešéoné'seómáhahtóó'ěse." ¹⁰ Naa néhe véhonenótáxéve'ho'e hevésenóho tséstáeváho'éhóo'óhtsévóse hestotse'ono mó'ěšéahtse'évaénomóhtáhéotséhevóhe.

Jesus bring a widow's son back to life

¹¹ A'e Jesus naa hevovéstomóseono móstao'séhósě-tséhe'óhtséhevóhe máhoéstóva Nain, hoháesto vo'ėstanóho móstaamevé'óhtsémaehevovóhe. ¹² Tséstáho'eohtsévóse he'nétóóne móhne'améhóeotséhehéhe kásovááhe, móhmónenaehéhe, heho mó'ěšéhováneehéhevóhe, móhno'kóehnóhtsevéhéhe. Naa háesto vo'ėstanóho mó'amevé'óhtsémaehevóhe néhe hotóxaa'e'e. ¹³ Jesus tséstavóómóse néhe he'óho móstaněševátamótsé'tovóhevóhe, "Névé'hetósea'xaame," móxhetóhevóhe. ¹⁴ Móstató'ha'ó'óhehevóhe néhe tséameotséstósanétsese, móhněeotséhevóhe. Něhe'se Jesus móstséhetóhevóhe néhe kásováaheho tséěšenaétsese, "Ne'ėva-to'ėotséstse!" ¹⁵ Tséhněstomóhtónoeotsetsése móhne'ase-éestseotséhéhe. Naa néhe'se Jesus móstséhetóhevóhe néhe he'óho, "Tsea'háanéhe nee'ha." ¹⁶ Naa móhma'xemáhehéhpóheotséhevóhe, naa móstano'easevóhé'ótóhevovóhe Ma'heóneva, "Móného'éhé-vestáhémaehenéhe Ma'heo'o, mó-tsé'tóhe ma'xema'heónéhóo'xeváhe," móxhehevóhe néhe vo'ėstane'o. ¹⁷ Jesus móstamáheněstomóněstovéhéhe Judea naa totáhóesta.

John the Baptist

¹⁸ John tséohkee'óestaáhóvátse hevovéstomóseono móxho'óhta'haóehevóhe tséévěhešévetse Jesusevaho. John

móstatšéhešetanóhéhe, "Heá'èháma nea'háanéhe Tséoné'seómé-
 ho'méase Ma'heo'o?" Nèhe'še móstatšéhešeméahenotóhe neše
 hevovéstomóseono, ¹⁹ tséstao'séhénèststovóvóse Jesusevaho,
 "Mónénéehove Tsého'méase Ma'heo'o?" ²¹ (Nèhe'xóvéva Jesus
 mó'òhkeénomóhtáhé'èstómanéhéhe, naa mó'òhkeno'-
 hóesta'hamóhevóhe hávèsévémahta'sóomaho, naa mó'òhkeno'eéva-
 voo'sané'sèhohevóhe tséméhae'ó'o'enetsese.) ²⁰ Tséstáho'èhó-
 tóvóse Jesusevaho, móhnešenéstovóhevovóhe. ²² Móstšéheše-
 no'èstóhevovóhe, "Táhéme'èstomeva John netao'o
 tséheševóohtomáse naa máto tséhešenéstomóne'tomáse:
 Tséméhae'ó'o'ense éévavóosaneo'o, naa tséméhaenonó'atamáhese
 éévaaméhneo'o, naa tséméhaehemanetase ééšééváhová'ahanéhetse,
 naa tséméhae'onéahtase éévanéstomóneo'o. Máto hóséstse
 tsééšeméhaenaese éévaametanéneo'o, naa tséhoháo'omenéhese
 ééšenéstomóné'tánóvo hová'éhe tsépéva'etse. Taéváhénéheta John,
 'Nésó'héne'enahe hákó'e tótseha tséhetóxe'ešése tsé'tóhe
 Vo'èstanévéstómanéhe?' ²³ Ohkenèseameoné'seómáhahtá'tove
 hó'nèškánomenétáhévatséstomáse tséévéhešéveto. Nèstsenéheše-
 pévé'tóévo Ma'heo'o," móxhetóhevóhe Johnevaho hevovéstomó-
 seono. ²⁴ Nèhe'še tséstáéšéévaaseohtsetsese, Jesus móstséhe-
 tòhevóhe nèhéóhe tséhoótsese, "Nétamé'èstamévatsénóvo tsé'tóhe
 John. Nea'háanéhe tsétáhéahtovóse hénéhéóhe tóhtóó'e tséh-
 ma'heóneéestsese. Hénová'e tsétáhésèhéahtovóse? Nétatséheta-
 tséme. Móho'nó'òhkéhetsevémé'émótsse Ma'heóneva. ²⁵ Naa máto
 móho'nó'òhketaomepévatamahtséstse. Ta'se móhnestamenóohé-
 hevéhéhe tséhešenóose. ²⁶ Nétavá'nemé'avó'sematséme: nétáhésè-
 héahtovovo John tséhvé'héne'enomáse tséhešema'heóné-
 hoo'xeváhevése. Naa énéhésó. Naa óotama énáno'tahe tséma'xé-
 hestóxevóse tsé'tóhe ma'heónéhoo'xeváheo'o, ého'èhéexanomó-
 táhóho Vo'èstanévéstómanéheho. ²⁷ Enéhetóxe'ešése Ma'heónó-
 xe'èstóonéhéva, "Ma'heo'o étséhevoo'o, 'Náhtamonenótse na'èstse
 hetane. Tsenéstáhééxanomótáhóho maeto Tséto'sého'èhnétsese,
 Vo'èstanévéstómanéheho.' Naa nea'háanehe tsé'tóhe hetane, John.
²⁸ Nétáhéahtovovo. Ehoháeono'átamáá'e Ma'heóneva, naa oha
 hétsetseha máhvé'eahtovése nèstsehehpeono'átamáévo Ma'heo'o
 tséhe'xóveono'átámóse Johnevaho," móxhehéhe Jesus. ²⁹ Naa néhe
 vo'èstane'o tséstanéstovovóse, móhmé'etanóotséhevóhe
 tséhešéhéahtovovóse Johnevaho, máto hópahpa tséohkéhestano-
 mévovóse ma'kaata mó'òhkeno'vésého'héahtóehevóhe. Móhno'-
 e'óestaáhnóhevóhe tsé'èšéhestanomevóse Ma'heo'o heéestsestótse.
³⁰ Naa mé'tó'e néhe vovóhponáhétane'o naa néhe ma'heóne-
 vovéstomósanéheono móho'nóxxae'ée'áahtomónévótse, naa
 móho'nóhvese'e'óestaáhévtse. ³¹ Nèhe'še Jesus móstáhósè-
 tséhetóhevóhe tséáahtomónetsese, "Otahe, né'áahtove, ³² nétséhes-
 táme ta'se ka'èškóneho tsésáa'áahtomónéhese. Eévo'sóeo'o
 nèhéóhe tséxhohtóvántovetse, nonámé'tó'e éohketséhetáhtseo'o,

'Néamenémeóvatséme naa nésáaho'sóéhéme, naa máto náněševá-tamenonéme, naa oha nésáano'ea'xaaméhéme,' mó'òhkéhetáh-tsèhevóhe néhe ka'ěškóneho. Nétó'taeněhestáme, nésáa'áahtomónéhéme. ³³ Hámó'òhtse, tsé'tóhe John tsé'òhkésáavé'méseese kóhkonóheo'o, naa tsé'òhkésáavé'maneese tséohkevé'se-nonótovášé'sěstovetse, "Ee, éhone'ovóho hávésévemáhta'sóomaho," néohkěhesétamovo, nésáa'áahtovóhévo. ³⁴ Naa mé'tó'e tséhnée-hóvéto Tsého'méahtovéstse náohkemáhemesese hová'éhe, naa nétšěhešéme, "Eee, tsé'tóhe Jesus éháó'pohe naa éno'hevése-néhenoto tséohkěhestanótsese ma'kaatáněstse naa néhe hósěstse hávésévo'eétáhé'heono," néhešéme. Nésáa'áahtovóhévo John naa hápó'e nésáa'áahtovéhéme. ³⁵ "Naa oha névóo'éstómanénóvo tséheševó'ėstanéhévése," éohkěhenove," móxhehéhe Jesus.

Simon the Pharisee

³⁶ No'ka na'ėstse Vovóhponáhétane, Simon, móxheševéhehéhe, móhmó'otóhevóhe Jesusevaho. Tsésaéšeto'seaseméséhévóse ³⁷ na'ėstse mátaháa'e tséstanéstomónése móhněhvése-tséhe'òhtséhéhe. Móxho'tséhéhe heo'keméeotsestótse tséohkeoseehoháoemetse. ³⁸ Móstanéotsé'tovóhevóhe Jesusevaho he'pa'one. Tséněšenáa'xaamése móstavé'seněše'se'hahtá-voovotóhevóhe Jesusevaho heněhaénéstóva. Něhe'se móstaéva-vé'senóhehomóvóhenótse hestse'konótse hemé'koneva. Naa néhe'se héne heo'keméeotsestótse móstáhénenomóvóhéhe hestse'koneva. ³⁹ "Ee, tsé'tóhe vé'eoné'seómema'heónéhóo'xeváhevěstse, éme'héne'enovóho tsémáxanaese tséhešemátaháa'ėvetsése," móxhetáhtséhéhe néhe Vovóhponáhétane. ⁴⁰ "Naa, Simon, hová'éhe néto'semé'ėstomevátse," móxhehéhe Jesus. "Naa hénová'ėto?" móxhetahevóhe. ⁴¹ Jesus móstséhetóhevóhe, "Náto'séhetáo-haménoto neše hetaneo'o. Móhněšeamáhesenéhevóhe. Na'ėstse móhma'xeamáhesenéhéhe naa néhe na'ėstse móho'nóhxáe'-amáheseněstse. ⁴² Móho'nó'ėvatóněšeonéněxanevótse. 'Něševonetanó'tome,' móxhetahehevóhe néhe ma'kaataévé'hó'e." Naa néhe'se Jesus móstšěhešenéstovóhevóhe Simonevaho, "Tsé'tóhe hetaneo'o, taasévo'o tséme'hehpeono'átámótse tsé'tóhe ma'kaetaévé'hó'e?" móxhehéhe Jesus. ⁴³ "Naa hea'e néhe tséháhpe'eamáheseněstse," móxhehéhe Simon. "Néhetome. ⁴⁴ Otahe, hé'tóhe péveoo'hátséstótse tséhésětsěhešévése tsé'tóhe he'e. Návě'seněše'se'hahtávoovota hea'xaaméstóva naa éévano'vé'senóhehanótse hemé'koneva. Naa mé'tó'e tsé'ėstsehnéto nemáheóne nésáamětséhe mahpe tsésto'sevé'seněše'se'hahtá-voóvátó, tséohkěhešévěstove. ⁴⁵ Nésáamásetsěstovéhe, ónétáhtse tsé'tóhe he'e nápévamásetséstova. ⁴⁶ Naa máto nésáaxo'ėstaénéhe, tséohkěhešévěstove, ónétáhtse tsé'tóhe he'e tsé'ėšéene-něše'se'hahtávoovotá'ėse éno'heo'keméananótse. ⁴⁷ Tséhvé'-ne'ėtamé'tóo'ėse náévamáhevonanomóvonótse hestátavésévo'eé-táhéstótse, naa héne návě'sěhoháeméhotaa'e. Otahe, máhvě'-

hóovetšehesetanoto, "Násáaháo'òhto'eétáhéhe," nêhetáa'e tšéške'e nêstseasetanomónenôtse nêstávésévo'eétáhéstotôtse naa máto tšéške'e nêstsenêhesetšéške'méhoxe." ⁴⁸ Nêhe'še Jesus móstsêhetóhevóhe néhe he'óho, "Tséstónêšéhávésévo'eétáheto náêšemáhevonanôtse nêstátavésévo'étáhéstotôtse." ⁴⁹ Naa nêhéóhe tsévése'hanámaese móstsêhetáhtsêhevóhe, "Neváaso tsé'tóhe, hópahpa éno'nêhevo'o tséohkéheševonano hávésévo'eé-táhéstotôtse?" ⁵⁰ Jesus móstsêhetóhevóhe néhe he'óho, "Tséhvé'ne'é-tamé'toveto névo'èstanévehátse. Hena'hánehe. Taanáaséstse."

8

Women who helped Jesus

¹ Totáhóesta Jesus móssó'eamemé'emóhevóhe Ma'heóneva tséhešeoné'seómevéhonoetsése, hevovéstomóseono mó'amevé'òhtsémaehévóhe, ² naa máto hóséstse he'óho tséévaénomóh-táhé'sêhose móhvé'hahtsêhevóhe naa máto néhe tséméhaehone'ovóvose hávésévemáhta'sóomaho tsééváhóesta'hamótsese. Naa na'éstse Mary móxheševéhehéhe, móxhéstáhehéhe Magdala, hákó'e nésohto hávésévemáhta'sóomaho móxhóesta'hamóhetsenotóhe. ³ Naa háesto he'eo'o máto móhvé'hahtsêhevóhe. Na'éstse Joanna móxheševéhehéhe, tsévêstoemose Chuzahévaho móhvéhonotse'ótáehévóhe tséma'xevéhonevetse, Herodevaho, naa na'éstse máto Susanna móxheševéhehéhe. Tsé'tóhe he'eo'o tsémáhevé'hahtsese mó'òhkevéstáhémóhevovóhe Jesusevaho naa hevovéstomóseono hová'èhéstónéhéva tséhetaa'hohtaméstomévóse.

An illustration about a farmer

⁴ Háesto vo'èstane'o totáhóesta móhnêxhé'òhtsêhevóhe, móxho'èháahtóehévóhe Jesus. Móstsêhetóhta'haovóhevóhe, ⁵ "No'ka na'éstse hetane mó'énano'èhéhe. Móstaamêhe'né'-hahtsêhenótse énano'éstotôtse. Hóséstse móstaóeháhanéhevótse

tsé'òhkeamêhnéstove. Héne móstatotáho'né'èstovéhanevóhe naa hóséstse vé'kêseho mó'évamáhéestóhenovótse. ⁶ Naa hóséstse móstaóeháhanévótse tséxho'honáévóma'o'etse, naa móhnêšeasetóne'óhanevótse naa oha móstaévanaétóhanevótse tsés-sáavé'he'kóovóhéhane. ⁷ Naa hóséstse énano'èstotôtse móstaóeháhanévótse tséxheškóvo'o'èše'evé naa héne

máto móstaasetóne'óhanevótse naa oha tséhvé'ma'xepe'pe'heš-

kóvo'o'e héne máto móstanaétòhanevótse. ⁸ Naa hósèstse móstaóeháhanevótse tséspévoma'o'e naa héne móstaoseepévone'óhanevótse." Nèhe'še Jesus móstsèhetòhevo'he néhe vo'èstano'ho, "Naa hea'e nééšeonáxenevótse, hétsetseha néspéveáhtove!"

The purpose of the illustrations

⁹ Naa Jesus hevovéstomóseono móstsèhetàehevóhe, "Naa hénová'e tsénèhestomo?" ¹⁰ Naa móstsèhetòhevo'he, "Tséhnèehóvèse néohketáhtanovemé'èstomévatsénóvo tséheševéhonoo'èse Ma'heo'o, naa mé'tó'e tsénétàhese vo'èstane'o náohkèhetáohameéestséstovoo'o, tséhvé'tsèhetòxe'ohe ma'heónòxe'èstoo'o: 'Tsé'tóhe vo'èstane'o ékánometsèhetóo'oo'o naa oha hová'éhe ésáavóhtòhénóvo, naa máto éohkekánomenéstomóneo'o naa oha ésáa'áahtomónèheo'o.' Enèhestao'o tsé'tóhe vo'èstane'o.

Jesus explains the illustration about the farmer

¹¹ Tséhešèhetáohaméto étséhéso: Hé'tóhe énano'éstotótse étséheševé'šèhetáohaméstóvénèstse Ma'heo'o heéestséstótse. ¹² Héne énano'éstotótse tséóehaa'èstse méónéva ta'se nea'háanevóhe hosèstse vo'èstane'o étávenéstomóné'tánóvo Ma'heo'o heéestséstótse. Naa oha Heávòhevaho éohkeévanétàhéva'é'oevóho naa éohkeévamáhevonetanóotsé'tánóvo tséhešenevómévo, naa ésáatónèševé'šèhe'konenée'tovóhevo Ma'heóneva. ¹³ Naa hósèstse hé'tóhe énano'éstotótse tséóehaa'èstse tséxho'honáéš'eve nea'háanevóhe vo'èstane'o ééšenevómóné'tánóvo Ma'heo'o heéestséstótse naa émásèhestanánóvo, naa oha ésáa'amenèhešètanóheo'o. Eohkevá'nenenóveoné'seómàhahtao'o, naa éohkeévanéhnetameotseo'o òxho'eohé'tomévosèstse tséhótoanátotse. ¹⁴ Naa máto hósèstse énano'éstotótse móstaóeháhanevótse néhéóhe tséxheškóvo'o'etse. Nea'háanevóhe vo'èstane'o ééšekánomenéstánóvo Ma'heo'o heéestséstótse, naa oha éohkésó'e-óetsetanó'tánóvo nóhásòháma hová'éhe, éohkeno'ho-háoováhétanoo'o, naa máto ésó'taomeametano'o, netao'o hová'éhe éhohamátséstánóvo, ésáa'évamé'etanó'tovóhevo Ma'heóneva. ¹⁵ Naa hé'tóhe énano'éstotótse tséóehaa'èstse tséspévoma'o'etse nea'háanevóhe vo'èstane'o ééšepévenéstomóné'tánóvo Ma'heo'o

heéestséstótse naa ééšeno'eame-toetanó'tánóvo, ésáanéhnetaméheo'o, naa tóséé'e énéhe'ovovo Ma'heóneva.

Light

¹⁶ Móxhósètsèhehéhe Jesus, "Vó'ho'kásè-nàhnestótse éohkésáa-nó'oohéhane àhtóno'e

šeešéstóva naa máto éohkésáavé'šeahto'òhehéhane hetóhkonéhéva. Mé'tó'e héne vó'ho'kásénàhnéstótse éme'mé'táho'ta nonohpa vo'èstane tsého'ehnéstse máheóne tsevóósáne. Héne vó'ho'kásénàhnéstótse évé'šehetáohaméstove navovéstomósanéstótse. Hová'éhe násáanó'oestséhe. Nétáhtanovemé'èstomévatšéme netao'ohová'éhe ¹⁷ nonohpa néstsemáhehéne'enánóvo. Hová'éhe tséhóovenó'oestsése tsemáhehéne'enohe.

¹⁸ Mähvé'něšameáahtovése néstsené'evéhéne'enánóvo, naa mé'tó'e tsésáapéveáahtomónéhese hová'éhe tseévamáhevonetanó'tánóvo. Péveáahtomóne tséévèhetatsése!" móxhehéhe Jesus.

Jesus' family

¹⁹ Jesus hevásemo naa heške móstaméhaeho'éhéve'hoomaehevóhe. Naa móho'nóstóněševóomaa'èstse, mó'o'ema'óehévóhe vo'èstanóho. ²⁰ "Ného'éhéve'hoomaa'e neško naa nevásemo, nétonóomáá'e," móxhestóhehéhe Jesus. ²¹ "Naa épéva'e tséxho'eohtsévóse, naa oha nétatséhetatséme, vo'èstane'o tséáahtomónese náno'máhehevóohestovenoto," móxhehéhe Jesus.

A storm

²² No'ka Jesus móstséhetóhevóhe hevovéstomóseono, "Nétáhóxovóeha'enémáne!" Néhe'še móstáxevonéhnéhevóhe sémónéva. ²³ Naa tséhněšenáaméhóxovóé'óvóse Jesus móstanaóotséotséhéhe. Néhe'še móhnéma'xého'èhoháatamaeostséhánehé, ta'se héne

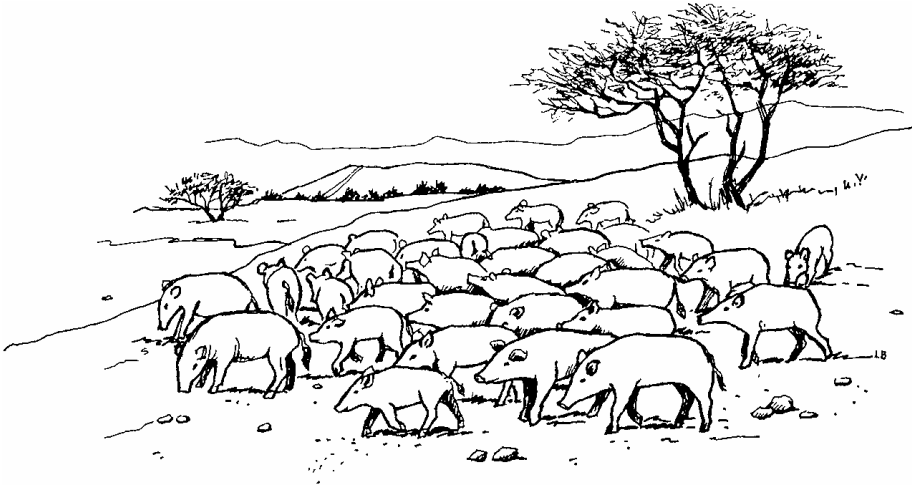
sémo mósto'seestsévoestséhanéhe. Mo'oseehéhpóheotséhévóhe Jesus hevovéstomóseono. ²⁴ Móstásé'a'ó'-hohevovóhe Jesusévaho, móstséhetóhevovóhe, "Hea'e nééšeto'séhováneehema!" Tséhněššé'šeo-tsése móstaného-

veóeotséhéhe, néhe'še móstséhehéhe, "Hétsetseha éme'énooesta'ha!" Móstató'něšeenéháeoesta'háhanéhe! ²⁵ Néhe'še móstséhetóhevóhe hevovéstomóseono, "Néme'hó'kene'étamé'tovéme!" Móxhoháatséstóhenovóhe tséhesóotsetse, móstséhehevóhe, "Šaa! Nevá'eséstse tsé'tóhe? Hópahpa éno'eaáhtoo'e tséxháa'hatse, éevaénéháeoesta'hatse!"

A man with a demon

²⁶ Naa móstaněšého'hóxovóe'òhevóhe hénéhéóhe máhoéstóva Gerasa tséhestóhetse. ^{27b} Na'èstse hetane hénéhéóhe tséhéstaestse, móxhone'ovóhevóhe hávəsévemáhta'sóomaho.

Mó'òhkevo'káhehéhe, móho'nóxhéne'eno tséohkéhešenešévése. Mó'òhkéhoehéhe vo'èstanóho tsé'òhkeáhto'hohetsése. Naa néhe hávéséve-máhta'sóomaho mó'òhkema'xémé'emo'eéševaenaehévóhe néhe hetane. Mó'òhkene'evávooméhéhe naa mó'òhkeno'too'èhehéhe. Naa oha mó'òhkeéšéhó'keéšéšéšéotséhéhe. Néhe'se móstaohkema'xéhésésóhpa'xéhéhe tóhtóó'e. Néhe hávéséve-máhta'sóomaho tséhone'ovose mó'òhkenéheta'é'oehevóhe. ^{27a} Naa Jesus tséhnéxhómevonehnése sémónéva, néhe hetanóho móhnéxho'èhétoo'e'óehévóhe. "Naa nétónéševéhe?" Jesus móxhetóhevóhe. "Háesto, náheševéhe," móxhetaehevóhe. (Mó'òhkéhése-néhestóhehéhe tséhvé'hone'ovose háesto hávéséve-máhta'sóomaho.) ²⁹ Néhe'se Jesus móstséhetóhevóhe néhe hávéséve-máhta'sóomaho, "Néhmáhehóva'xe!" ²⁸ Néhe'se néhe hetane móhma'xé-néhe'e'hahehéhe, móstapoo'èšemáhtséhéhe tséheta'éoetsése Jesusevaho. Tséhnéšenáma'xetáhe'e'haese néhe hávéséve-máhta'sóomaho móhne'áahtse'héséhóééestséhevóhe tséhnéehovése, móstséhehevóhe, "Jesus, néhee'hahé'tova Ma'heo'o tséhestoéstovéstse he'amo'omééno. Névé'hetósemométséstóvo'eéšemenó!" ³¹ móxhetaehevóhe néhe hávéséve-máhta'sóomaho. ³² Hénéhéóhe a'e hoéhoseva éškóseeséhotáme mó'ée'ame-

méhnóhenéhevóhe, móxháestóxéhevóhe. Onétáhtse néhe hávéséve-máhta'sóomaho móstšéhešenéstóehévóhe Jesus, "Ma'taéšéhóva'-xé'tovótse tsé'tóhe hetane, nétsenéhvé'tšéhešeméa'tovéme áhtóno'omééno. Heá'éháma mé'tó'e náme'taésta'xé'tovóneo'o tsé'tóhe éškóseeséhotáme?" "Héhe'e," móxhehéhe Jesus. ³³ Mé'tó'e móstaosáanamáheesta'xé'tovóhevovóhe néhe éškóseeséhotáme. Néhe'se néhe éškóseeséhotáme móstama'xetšéhešeasetaxéhevóhe ó'xeanóéva, móstamáheo'omeana'óhevóhe tsé'ó'xeanóvetse, naa hénéhéóhe móstamáheáhaneoeséšenáhevóhe. ³⁴ Naa néhe tséne'evávoomóvose néhe éškóseeséhotáme tséstavóohtomevóse tséhesóotsetse móstama'xésé'easetaxéhevóhe, móstama'xetóxé-néhetóhta'hanéoohehevóhe hénéhéóhe netao'o. ³⁵ Néhe'se hénéhéóhe tsémaevo'èstanéhevése móstataomého'éhéve'hoo-

tòhenovóhe tséhešenéstomónévose. Tséstáho'èhnevóse móstavóo-móhevovóhe néhe hetanóho tséméhaehone'ovótsese hávéséve-máhta'sóomaho. Hénéhéóhe a'e móhvéstonoémóhevóhe Jesusevaho. Mó'évano'hestone'óonéhehéhe, naa móho'nóhno'évamáséhá-nee'éstse. Móstáhéhpóheotséhevóhe néhe vo'èstane'o, móho'nóx-héne'enomevótse tséhésenéhésotse. ³⁶ Naa néhe vo'èstane'o tsévóohtose tséhesóotsetse móxhóhta'haovóhevovóhe tsé'tóhe vo'èstanóho tsétamóného'eohétsese Jesusevaho tsééváheše-énomóhtáhé'séhaa'ése, tséhešemáhené'ta'hamotsése hávéséve-máhta'sóomaho. ³⁷ Naa néhe tsémáhevo'èstanéhevése hénéhéóhe Gerasa móssó'hoháéhéhpóhetanóhevóhe, móstséhetóhevovóhe Jesusevaho, "Táaxa'e, hétsetseha néme'taévaseohtse!" Jesus tséstaévaametáxevonehnése sémónéva, ³⁸ néhe hetanóho tséévaénomóhtáhé'séhose móxho'éhénéstóehévóhe, "Hea'éhama néme'taasevé'óhtsemátse?" ³⁹ Jesus móstséhetóhevóhe, "Taněšéevá-hóó'óhtséstse, naa máhetóxemé'éstomeo'o tsééváhešeénomóhtáhé'séháta'e Ma'heo'o." Naa móstaosáanenéhešévéhéhe.

A dying girl and a sick woman

⁴⁰ Jesus naa hevovéstomóseono tséhne'éváho'óeha'enevóse Galilee, móstonóomaehevovóhe háesto vo'èstanóho, móhma'xemasetséstóehévovóhe. ⁴¹ Naa néhéóhe na'éstse hetane Jairus, móxheševéhehéhe, móhnhémóného'eohehéhe. Móxho'emanéhevéhéhe hénéhéóhe tsé'òhkemóheeohtséstovetse. Móstaněš-něstanéoeotsé'tovóhevóhe Jesusevaho, móxhoháeono'átamóhevóhe. Móstakávoena'tovóhevóhe, "Něstséhe'ooestse namáheóne!" ⁴² Eno'kahe náhtona, énaétáno. Etamáhtóhtóhóhtáhněšeaénáma," móxhehéhe Jairus. Jesus móstaosáneasevé'óhtsémóhevóhe Jairusevaho. Tséstaněšenáameohtsévóse móhma'xéhého'a'óváhtséstovéhanéhe. ⁴³ Na'éstse he'e hénéhéóhe tséamevé'háhtséstse máhtóhtó-

hóhtáhněšea'e mó'éšeamé-hóehótaehéhe ma'e. Naa tsé'òhkeaméhévé'hóómóse naa'évé'hó'e, netao'o hová'éhe móstaněšemá'ta-nóhéhe tséméhaetaa'e-á'éno, naa oha hová'éhe móho'nóhvéstáhé-

maa'éstse. ⁴⁴ Naa móstaémoosého'eohé'tovóhevóhe Jesusevaho. Móstaěšéhó'kemáxa'ó'hamóhevóhe Jesusevaho heéstse'heno. Naa

hénéhéóhé sé'ea'e móstaénéhóehótaehéhe héné ma'e. ⁴⁵ "Névááhe tsémáxaná'éstse?" Jesus móxhehéhe. "Nésáamáxanatséhéme," móxhehevóhé néhe vo'èstane'o. Peterevaho móstšéhešeno'èstóehévóhé, "Eoseháetanévóhnéhe'o vo'èstane'o, éhe'konéhého'a'-óváhstéstove. Móme'héhene'enohe tsémáxanáta'e?" ⁴⁶ Naa Jesus móstsehétóhevóhé, "Nánéhetomóhtáhéotse, ééšéévaénomóhtáhéotse nevá'eséstse." ⁴⁷ Naa néhe he'e tséstanéstóvóse Jesusevaho tséhetsése, móhnéxho'eohé'tovóhevóhé Jesusevaho, móspéve-máhenonoma'xéhéhe. Móstamáxa'éšénáhéhe ho'eva tséxho'e'-hahtáotsése Jesusevaho. Naa móstamáhenéhétóhevóhé néhe vo'èstanóho, "Nánéehove tsémáxánótse Jesus, naa náne'éva-énomóhtáhéotse." ⁴⁸ Jesusevaho móstsehétaehévóhé, "Naa tséhvé'ne'étamé'toveto nééváhéseénomóhtahe. Naa taanáévá-hóó'óhtséstse." ⁴⁹ Naa tsénéšenáameéestsése Jesus, na'éstse vo'èstane móhnéxhóshé'oohehéhe Jairus' hemáheóne, móxho'éhé-hotonaehevóhé, hestónaho tsééšéhešenaetsése, naa móhno'-néhetaehévóhé, "Móme'évatónéšéhévéstáhémáá'e Jesusevaho." ⁵⁰ Naa Jesus tséstanéstomónése móstsehétóhevóhé Jaurusevaho, "Névé'tónéšetanóotse, máhvé'eoné'seómene'étamé'toveto, tseévapéveotse néstona." ⁵² Tséstáho'éhnevóse Jairus hemáheóne, hénéhéóhé tséhoese móhmáhea'xaaméhevóhé. Jesus móstse-

tóhevóhé,
"Névé'e-
a'xaaméme,
tsé'tóhe
ka'ěškóne
évá'nená-
otse." ⁵³ Naa
móstotó'ho-
semáehévóhé
tséxhomá'xé-
héne'eno-
mévóse
tsééšéheše-
naetsése.
⁵¹ Néhe'se
tséstáéstséh-

névóse tséššééšése néhe ka'ěškóne, Peter, John, James, naa néhe ka'ěškóne heho naa heške móstano'keésevé'óhtsémaehévóhé. ⁵⁴ Néhe'se Jesus móstáhestanomóvóhéhe he'ahtse naa "To'é-otséstse!" móxhetóhevóhé. ⁵⁵ Móhne'évaametanéneotséhéhe sé'ea'e, móhne'évato'éotséhéhe. Néhe'se Jesus móstsehéhéhe, "Hoxome-váena hová'éhe!" ⁵⁶ Néhe he'éka'ěškóne heške naa heho móxhoháatséstóhenovóhé. "Oha néstsevé'mé'éstánóvo tséhéóhé tséhesóotse!" Jesus móxhetóhevóhé.

9

Jesus sends out his twelve disciples

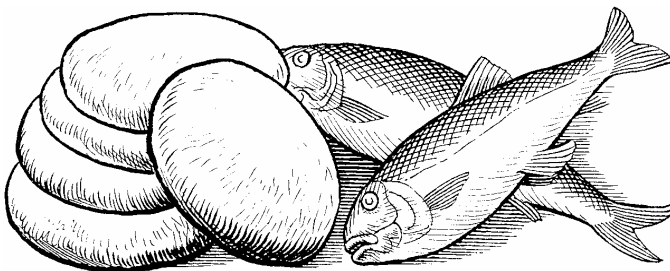
¹ Jesus móhmóheevamóhevóhe hevovéstomóseono, móhmáhtóh-tóhóhtáhnéshéhevóhe (12). Mósto'senéhetóhóotohevóhe tsésto'seohkeévaénomóhtáhé'éstomanetsése naa tsésto'seohkeno'hóesta'hámovóse hávésévmáhta'sóomaho. ² Móstséhetóhevóhe, "Tatóxeénomóhtáhé'éstómanéhéne naa ohkeno'mé'éstomáhéne Ma'heo'o hevéhonoestótse. ³ Hová'éhe néstsevé'no'eohtsénóvo, heva hó'kóhtóhe, naa ka'emestótse, naa méséhestótse, naa héva ma'kaata. Máto néstsevé'no'eohtsénovótse néstone'óonéhevótse. ⁴ Naa tósa'e tséhmásetséstónése hénéhéóhe ohkenéshéohéhe ta'e ma'éváhóseaseohtsése. ⁵ Naa máto mé'tó'e tósa'e tséssáamásetséstónéhése, évaaseohtséhéne naa oha éshé'keóovéhahtáxenáhéne ma'évaseohtsése, tsenéhéshéne'enánóvo néhe vo'èstane'o tséssáanéhešéahtomónéhévóse, tsev'éšaseto'eéhe'o naa tsetaomenéhéshéhahtseo'o," móxhehéhe. ⁶ Naa néhe'se móstaosáneaseohtséhevóhe, hénéhéóhe totáhóesta móstaohkéhéma'heóneéestséhevóhe naa móstaohkeno'énomóhtáhé'éstómanéhevóhe.

Herod is worried

⁷ Naa Herod hénéhéóhe tséma'xevéhónevéstse Galilee tséstanéstomónése Jesusevaho tséaméhešévetése, móstšéhešetanóhéhe, "Nevá'eséstse tsé'tóhe Jesus?" Hóséstse énéhevoone, "Hea'áhama John tséohkee'óestaahovátse ééváhóseametanéne," ⁸ naa mé'tó'e hóséstse énéhevoone, "Hea'e Elijah naa móhéá'e na'éstse ma'heónéhóo'xeváhe nééváhóshé'éhótaene." ⁹ Tséstanéstomónése néhe Herod móstamé'etanóotséhéhe, "Móme'héneehove John, tótseha náéšee'eno'továvo'ohno." Naa mó'oseevóomátanó'tovóhevóhe Jesusevaho.

Jesus feeds more than 5000 people

¹⁰ Naa Jesus hevovéstomóseono tséstaénetóxema'heóneéestsévóse móstaéváho'eohtséhevóhe Galilee. Hénéhéóhe móxhóhta'haovóhevóhe Jesusevaho tséévéhešévóse. Néhe'se móstaasetséhe'otséhohevóhe Bethsaida tsésto'séhéhosótómóévóse. ¹¹ Naa hásto vo'èstanóho tséstáhéne'enotsése móstatšéhešéhó'e'oehevóhe. Móhmásetséstóehevóhe Jesusevaho. Móhmé'éstomóehenovóhe Ma'heóneva tséhešévéhonoetsése naa móhno'eévaénomóhtáhé'séhaehevóhe. ¹² Tsé'aséhetóeveohtsetse Jesus hevovéstomóseono móhnéxho'éhétséhetaehevóhe, "Tsé'tóhe vo'èstane'o tatséheše-

neenáxénano máhoéstóva. Etóhto'eve hétséhéóhe. Nonohpa hénéhéóhe tseohtaane'o naa tseno'méséhe'o." ¹³ "Hová'áháne,

ónétáhtse hoxoma!" móxhehéhe Jesus. "Naa oha énohonánéstse kóhkonóheonótse naa énéšeo'o nomá'ne naa oha étótsšèsketao'o. Enéhetao'o méséhestótse. Mónátao'seéváhóséhéohótóvónóne hoséstse méséhestótse?" móxhetaehevóhe hevovéstomóseono. ¹⁴

¹⁵ Hákó'e nóhonevonoéstónéstóva móhnéhestóxéhevóhe hetaneo'o, (móho'nóhno'oemevótse he'eo'o naa ka'èškóneho). "Nóhónó'e amenéhešéháméstovanóhéne," móxhetóhevóhe hevovéstomóseono. (Móstaosáanenéhešévéhevóhe.) ¹⁶ Nèhe'se Jesus móstáhesta-nóhenotse héne kóhkonóheonótse naa néhe nomá'ne, móstáhe'améháoenaéhé. Nèhe'se móstanovòsemétóhéhe hevovéstomóseono, "Sá'votséno'hova!" móxhetóhevóhe.

¹⁷ Móhmáhetáeotséhanetséhe héne méséhestótse, móstaáhtse'hé'eotséhanetséhe, máhtohtóhóhtáhneše ma'xevé'hanenéstóva.

Who is Jesus?

¹⁸ No'ka tséhno'kéháóónáse Jesus, hevovéstomóseono móxho'éhótaehevóhe. "Náohkéoxóhetane?" móxhetóhevóhe.

¹⁹ "Hea'e John tsée'óoestaahovátse naa móhe hea'e Elijah éevaametanéneotse naa móhéá'e na'éstse ma'heónéhóo'xeváhe,' éohkéhevoone," móxhetaehevóhe. ²⁰ "Naa tséhnééhóvése, néohkéoxóhešéme?" móxhetóhevóhe. "Nénéehove Vo'èstanévéstómanéhe, Tsého'mease Ma'heo'o,," móxhetaehevóhe Peterhevaho. ²¹ "Naa hena'háanéhe népévéhéne'ena héne, naa vo'èstane néstsexaevé'tónéšemé'èstomevovo!" móxhetóhevóhe hevovéstomóseono.

Jesus speaks about his suffering and death

²² Nèhe'se Jesus móxhósetséhetóhevóhe, "Náto'seněševá-tamo'eéháá'e mé'kono, naa ma'heónevé'hó'e, naa ma'heónevovéstomósanéheono. Náhtsésáa'áahtóeheo'o, naa náhtseno'na'háá'e, naa oha na'héé'ěše náhtseévaametanéne."

²³ Nèhe'se móstséhetóhevóhe tsého'éhéahtóese, "Máhto'sevé'-néhe'ovése, vovóanéhéne. Oešeeva váhtomeamene'étamé'tovéhéne hó'něšéhéstó'omenéhé'tovése. ²⁴ Mähvé'vovóanése néstsea'ene-pévéstao'omenéhéme. Naa mé'tó'e mássáavé'vovóanéhése néstsenóhpavona'ó'tsénóvo nevo'èstanéhévéstóvévo. ²⁵ Hó'něšé-kánomema'xéhoháoováhése, héne móme'héhová'èheve máhvé'vona'ó'tsése nevo'èstanéhévéstóvévo. ²⁶ Naa mássáavé'eoneméhése hétséhéóhe hétsetseha hápó'e mé'tó'e néstsésáa'évavé'hoomatséhéme ma'éváhósého'éhnéto hétséhéno ho'eva. Nèhe'xóvéva náhtsevó'ho'èho'hévatamaahe hámo'óhtse tséheševó'ho'èho'hévatamaahévóse Ma'heo'o Tséhéhéto he'amo'omééno naa ma'heónéhotse'ono hénéhéóhe. ²⁷ Otahe nésásá'péveáahtomóne, hoséstse tséhnééhóvése néstsésáa'ěšenaéhéme ta'e néstsevóomovo Ma'heo'o tsehvéhonoo'ése," móxhehéhe Jesus.

The true glory of Jesus

²⁸ Tséstáhóseaméstòheéno'e Jesus móstatséhe'otséhohevóhe Peter, John, naa Jamesevaho hénéhéóhe hoéhoseva tséstáhé-háóénase. ²⁹ Naa tsénèshenáháóénase móstaasenétáhévenóohehéhe,

naa hestone'-
óonótse móh-
no'ma'xe-
vó'omeo-
hasé'ha-
netsevótse.
³⁰ Mótsásé'-
hovenó'mé'-
nééotsé'toe-
hevóhe
Mosesevaho
naa Elijah-
evaho,
ma'heónè-

hóo'xeváhe'o hákó'e tótseha. ³¹ Móhvésevá'ho'èho'hévatamaahe-
hevóhe ts'ééestséstovóvose Jesusevaho. Móhmé'éstomevóhevovóhe
Jesusevaho tsééšeto'séhešéhováneehetsése hénéhéóhe Jerusalem,
tséhešéexanomótáhaa'ése Ma'heóneva. ³² Óoséhéóvo móhnaóotsé-
tséhevóhe Peter, James, naa John. Naa néhe'se tséstáxaetae-
sé'seotsévóse móstavóomóhevovóhe Jesusevaho naa néhe neše
ma'heónéhóo'xeváheho tséhvó'ho'èho'hévatamaahetsése.

³³ Tséssáa'éseévavoneotséhetsése néhe ma'heónéhóo'xeváheho,
Peter móxhóovetséhetóhevóhe Jesusevaho, "Epéva'e tséhvóomatse-
menoto. Hea'èhama náme'tató'hovèhoné'tanonéstse na'he véenótse,
néstsenonó'kéhoé'tanovótse héne véenótse." Mó'ononéstó'anéhéhe.

³⁴ Tséhnèshenáeestséstovóvose Jesusevaho, móhnèxho'nèhpóoma-
eotséhanetséhe, héne móhvé'séhéhpóheotséhenovóhe Jesus
hevovéstomóseono. ³⁵ Hénéhéóhe tséhnèhpóomano'etse
móhnèxhésého'heeestséstóehevovóhe nevá'ésesto, móstséhetae-
hevovóhe, "Tsea'háanéhe tséhee'hahéto, námónenótse,
ohkeáhtovóhéne!" ³⁶ Tsé'énééestséstóévóse oha Jesus
móhno'kenéhéhe. Móstanèšeame'xóvèhanetséhe,
móho'nóstšéhe'sémé'éstomévótse tséhešévóohtotsése
hevovéstomóseono.

Jesus heals a boy

³⁷ Tséstavóona'otse Jesus naa néhe na'he hevovéstomóseono
móhne'évaanòhechtséhevóhe. Vonesto vo'èstanóho móhnèxho'èhé-
too'e'óehevovóhe. ³⁸ Na'éstse hetanóho móhma'xetáhp'e'-
vovéhaehevóhe, "Vovéstomósanéhe, néoseemomóhtsemátse,
néxhéve'hoeotsé'toveha tséhee'hahéto, tséno'kaestse.

³⁹ Eohkésáa'énééstá'xé'toehého hávèsévemáhta'sóomaho.
Eohkema'xeasetáhp'e'hahe. Naa máto éohkeno'péveasèhesèsa'xe.

Naa máto éohkeno'ma'xeaséhé'heenáhtsenáohtse. Hó'òhkeěše-énaa'éstse éohkeévanovósenoo'o'tsé'tóó'e néhe hávéséve-máhta'sóomaho. Tséhee'hahéto étaohkeno'sóséveotse. ⁴⁰ Naa náohthkene'étameotsénoto neovéstomóseono naa ésáatóněš-tóne'ootóhevo," móxhehéhe néhe hetane. ⁴¹ Néhe'se Jesus móstséhetóhevóhe néhe vo'èstanóho tséhoétsese, "Tsé'tóhe ka'ěškóne ésáahéseénomóhtáhé'séhéhe tséssáavé'ne'é-tamé'tovéhése naa máto nésó'hávésévevo'èstanéhévéme. Héne návé'semomáta'etanóotse." Néhe'se móstséhetóhevóhe néhe hetanóho, "Néstsehe'otšěsheha nee'ha." ⁴² Néhe hetanéka'ěškóne tséstaaméhévé'hóómóse Jesusevaho, móxhóseésta'xé'toehevóhe néhe hávéséve-máhta'sóomaho, móspoo'ěšemahevóhe ho'eva, naa móhno'ma'xéheseotséhéhe. Jesus mó'éváhóesta'hamóhetsenotóhe naa tséstaévapéveotsése, "Taanáéváhóó'óhtse," móxhetóhevóhe néhe hetanóho. ^{43a} Néhe vo'èstane'o móxhoháatséstóhenovóhe tséhešema'heóneéxo'eétáhetsése Ma'heoneva.

Jesus again speaks about his death

^{43b} Néhe'se Jesus móstséhetóhevóhe hevovéstomóseono, ⁴⁴ "Néstsevé'vonetanó'tánóvo tséto'séhetatsése, 'Na'éstse hetane náto'semé'ema tsésto'séhéeseváena'évóse tsépéota'ese." ⁴⁵ Jesus hevovéstomóseono móho'nóxhéne'enotséstse tsétotóxéstó, móhno'ee'senéstséstóehevóhe.

Who is the greatest?

⁴⁶ Néhe'se Jesus hevovéstomóseono nonámé'tó'e mó'ase-tséhetáhtséhéve, "Náhehpene'tahe hétséhéóhe tséhestóxétse." ⁴⁷ Naa Jesusevaho móxhéne'enóhetséhe tséhešetanovóse, na'éstse ka'ěškóneho móhmé'néehohevóhe. ⁴⁸ Néhe'se móstséhehéhe, "Otahe, nátao'sevé'setšéhešéhetáohamenótse tsé'tóhe ka'ěškóne. Ésáahová'èhevéheo'o ka'ěškóneho, éohkèhóovèhešetanoo'o vo'èstane'o. Mé'tó'e vo'èstane'o tséne'táhese éohke-másetséstóheo'o. Naa oha nétatséhetatséme, másetséstova tsé'tóhe ka'ěškóne hápó'e tsééšéhešémásetséstovése, nééšéhéne'anánóvo tséhešene'táhéto. Naa tséhvé'másetséstovése, néno'néhešé-másetséstovovo tsého'méá'tóó'éstse. Otahe, névé'véhonevetanóme tséhestóxése. "Násáahová'éhévéhe," máhvé'hóovèhešetanótse vo'èstane, nea'háanéhe tséoné'seómene'taestse, tseno'eono'átamáá'e Ma'heoneva," móxhetóhevóhe hevovéstomóseono.

For or against Jesus

⁴⁹ Néhe'se John móstséhetóhevóhe Jesusevaho, "Tséne'táheto, návóomóne hetane éhóesta'hamóho hávéséve-máhta'sóomaho nevéhéstóva. Naa náohtó'honóne, tséssáavé'hó'xéstáhé'tóéhétse."

⁵⁰ "Naa nëšenétse'ova, néhe vo'èstane'o tsésáa'óhnetséstóéhése néoné'seómevéseóemaevoo'o," móxhehéhe Jesus.

A Samaritan village refuses to receive Jesus

⁵¹ Naa tséstaéšeto'sého'néhe'xóvetse Jesus tsésto'seévàhe'amé-

hóó'óhtsése he'amó'omééno, móstséhešetanóhéhe, "Náto'seéšé-hó'kevovóetséhe'ohtse Jerusalem." ⁵² Naa néhe hóséstse tsévé'óhtsémaese móstséhetóhevóhe, "Néstatséhe'ohtse hénéhéóhe O'xevé'hó'e (Samaritans). Táhénóhtsevóohtomáhéne naa néstaéxanomáhéne néhéóhe tséstó'seohtaanéto." ⁵³ Tséstá-ho'eohtsévóse móhnéstovóhevovóhe néhe o'xevé'hó'e, "Náametséhe'óhtséme Jerusalem. Naa hea'eháma náme'néše-ohtaanéme?" Naa móho'nó'amáhtóévótse tséhv'eame-tséhe'óhtsévóse Jerusalem tséhvo'èstanéhevetsése Jews. (Néhe o'xevé'hó'e naa néhe Jews móho'nó'óhkého'áhé'továhtsévótse.)

⁵⁴ Neše hevovéstomóseono James naa Johnévaho tséstáhéne'enotsése, móstséhetóhevovohe Jesusevaho, "Tséne'táheto, mónáhtavé'ševoneoestáho'nóneo'o ho'éstava tsénéxhéso he'amo'omééno?" ⁵⁵ "Hová'áháne, névé'néhešetanóme!" móxhetóhevóhe. ⁵⁶ Oxése máhoéstóva mé'tó'e móstáhósetséhe'óhtséhevóhe.

Three people who wanted to be followers

⁵⁷ Tséstavóona'otse tséstáéšenenóveameohtsévóse móstséhetáhevóhe nevá'èsesto Jesus, "Nóhásóháma tósa'e tséstséhe'óhtseto néstsevé'óhtsemátse." ⁵⁸ Naa móstséhetóhevóhe néhe vo'èstanóho, "Otahe nétatséhetátse, heovaestse hešéhováhne éhestóo'óhtséstoveo'o, heva vé'késeho naa máto hováhne, naa tséhnééhóvéto násáahéstóo'óhtséstóvéhe, totáhóesta náohkevá'néhoo'e. Mónéme'néheševó'èstanéheve mahnéhvé'óhtsémeto?" ⁵⁹ Néhe'še Jesus móxhósetséhetóhevóhe na'éstse hetanóho, "Néhvé'óhtseméstse!" Naa móstšéhešeno'éstóhevóhe, "Tséne'táheto, náme'taéváhóó'óhtse ta'e ma'éšénaa'éstse tséhéhéto." ⁶⁰ Naa Jesus móstséhetóhevóhe, "Névé'háa'éšetonóóhta hová'éhe, néstseéšéonáxeáahtsé'hováne'e, hétsetseha néhvé'óhtseméstse, taametóxemé'emeha Ma'heo'o!" móxhetóhevóhe. ⁶¹ Naa a'e na'éstse móxhósetséhetáhevóhe, "Tséne'táheto, néstavé'óhtsemátse naa oha náme'taéšéeváhóose-vovóehévé'hoeotsé'tovoo'o navóohéstoto." ⁶² "Hová'áháne, ésáanéhesóhane, vo'èstane'o tsévé'hetóséhóotóo'ose tsésáahová'éhevátamaehevo Ma'heóneva," móxhehéhe Jesus.

10

The work of the 72 followers

¹ Naa néhe'še Jesus móhmonéhenotóhe nésóhtóhno'éhóhtáhneše (72) tsévé'óhtsémaese, móstséhetóhevóhe, "Totáhóesta tatséhešénonéšeóhtse tséstó'setséhe'óhtséto." ² Hánáháóhe éosee-háatanévóhnéheo'o vo'èstane'o, énéstomónetanó'tánóvo Ma'heo'o heéestsetótse. Naa oha étóhkomóxeo'o tsémé'éstose. Naa éme'néheševéestomohe Ma'heo'o tséhóseho'méanoto hóséstse tséto'semé'éstótsese heéestsetótse. ³ Naa oha mé'tó'e hóséstse ésáa'éšéaahatomónetanóheo'o, néhe távenáhahétséstovóhéne, ta'se

néstsekósáévéme tsého'áhé'toevoo'o ó'komého. Nátanéheš-hetáohaménoto tsé'tóhe tsésáa'áahtomónetanóhese. ⁴ Hová'éhe néstsev'é easeno'eohtsénóvo, heva ka'emestótse naa mo'kéhanótse, néstsèhestomo'eéhaenovótse. Taváhtomeameohtséhéne tséstatséhe'òhtsése, hová'éhe néstsev'é'ta'oméhestomo'eéhaenovovo, heva tséstaéestséstoesse vo'èstane tsénèšenáameohtsése. ⁵ Naa ma'taéšého'eohtsése tséstatséhe'òhtsése, ma'taohkého'èhnése máheóne, máhvé'másetséstónése, hénèhéóhe tséhoese ohkéháoenavomotáhóhéne, tseována'xaetanóhaevóho Ma'heóneva.

⁶ Naa máhvé'pévatséstomévóse tséhešéháoenavomotáhóse, tsepéve'toevóho Ma'heóneva. Naa mé'tó'e tsésáaho'áhéhese, tséhótovanávetanoo'o, tsetaomenéhešéhahatseo'o. ⁷ Naa ma'táho'èhnése tósa'e máheóne tsé'ovóhnéhešéhanése, tséhno'eohtaané'séhanése hénèhéóhe nèšéhoéhéne, néstsev'é'tóxeohtaanéme. ⁸ Naa méséhéne hová'éhe tséhxomanése, Ma'heo'o éohkenéheševovóhnéhešeho hestotse'ono. ⁹ Naa no'eéva-énomóhtáhé'séhóhéne tséháomóhtáhese. No'tsèhetóhéne néhe vo'èstaneo'o, 'Éxanene, ééšetó'sého'èhévehonoo'e Ma'heo'o.'

¹⁰ Naa tséssáamásetséstónéhése néhe vo'èstaneo'o tsèhetóhéne, ¹¹ "Máhnéxho'èhévehonoo'èstse Ma'heo'o, tséssáavé'e-áahtomónéhése, néstseaseto'eéme, néstsetaomenéhešéhahatséme."

¹² Máto Jesus móxhósetséhetóhevóhe néhe tséto'setóxe-ma'heóneéestsétsese, "Máhnéxho'èhévehonoo'èstse Ma'heo'o tsého'emaovóho tsé'tóhe vo'èstanóho tsésáa'áahtomónéhétsese, tsèhehpeaseto'eeheo'o hámó'òhtse éohkemé'emeo'o tséxhešeaseto'eehévóse vo'èstaneo'o tséméhaevo'èstanéhevese Sodomeveno, móhmáhevonáho'hehevóhe," móxhehéhe Jesus.

The unbelieving towns

¹³ Naa néhe'se móxhósetséhehéhe Jesus, "Nétatsèhetatséme, néhéne'enánone vo'èstaneo'o hénèhéóhe tséhvo'èstanéhevese Tyre naa Sidon, tséhvé'háoená'tovóvóse aéstomema'heono énohpa-aseto'eeo'o. Naa oha vé'vóohtomevótse tséhešema'heóne-éxo'eétahevo éme'éšéahtse'aseoné'seómáhahtao'o tótseha. Naa tséhnééhóvése tséhéstáhése Chorazin naa Bethsaida, náma'heóneéxo'eétahe tséhvo'èstanéhévése naa oha nésáa'oné'seómáhahtáhéme. ¹⁴ Otahe, máhne'éváho'èhnéstse Ma'heo'o néstsého'emaóévo, néstsèhehpeaseto'eéme tséto'séhe'xóveaseto'eéhévóse néhe vo'èstaneo'o hénèhéóhe Tyre naa Sidoneveno. ¹⁵ Naa máto tséhéstáhése Caperneum, héné névé'vé'sépévata máhtsénóvo. Esáapéva'éhane, Ma'heo'o máto héné néstsev'é'sého'emaóévo. Néstsetséhe'òhtséme áhtóno'omééno. Néstsetaomenéhešéhahatséme tséssáavé'eáahtovéhése," móxhehéhe Jesus. ¹⁶ Néhe'se Jesus móstséhetóhevóhe néhe tséto'séhése-tóxema'heóneéestsétsese, "Vo'èstaneo'o tsééemásetséstoesse hápó'e ta'se náhtsenéhešemásetséstóó'e, naa mé'tó'e vo'èstaneo'o tsésáa'émásetséstoehése hápó'e ta'se náhtsésáanéheš-

másestséstóéhe naa máto Tséhéhéto." Nèhe'še Jesus hestotse'ono móstaosáneasetóxema'heóneéestséhevóhe.

The return of the 72

¹⁷ Tséstaéváho'eohtsé'tovovóse Jesusevaho, móxhetótaetanóhevóhe. Móstséhetóhevovóhe, "Náénomóhtáhé'éstómanéme, naa hópose náno'hóesta'hamóneo'o hávèsévemáhta'sóomaho nevéhéstóva." ¹⁸ Naa móstséhetaehevovóhe, "Naa épéva'éneho. Nétatséhetatséme, néhe hávèsévemáhta'sóomaho, hevéhonamevóho, Heávohe, náhvóomo tséxhóesta'hamése he'amo'omééno." ¹⁹ Naa nééšenéhetóhóotatsénóvo tséstó'sésáa'ónèxanaehése Heávohe. ²⁰ Epéva'e tsé'améhóesta'hamóse hávèsévemáhta'sóomaho, oha éhóséhehpepéva'e tséstó'sea'enepévèstao'omenéhése he'amo'omééno," móxhetaehevovóhe Jesus.

Jesus thanks God his Father

²¹ Naa nèhe'še Jesus móstaoseevé'šèhetótaetanóotséhenotóhe Ma'heónemáhta'sóomaho naa móstaasevé'šetšèhešéháoenáhéhe, "Ného'e, Ma'heo'o, tsévéhonoeto netao'o he'amo'omééno naa ho'eva, "Hahoo," nétáhetátse, névóo'séhónóvo neéestsestótse tséháo'omenéhese naa máto tsésáháhéhe'enováhéhe. Naa mé'tó'e nésáavóo'séhóheo'o tséhóovenéhešetanose, "Náéšemáhehéne'ena." Mónénéhesétséstóhéhe," móxhóovéhešetanóhevóhe. ²² Nèhe'še Jesus móstséhetóhevóhe tséhoétsese, "Ma'heo'o Tséhéhéto námáhenéhetóhóota hová'éhe. Tséhéhéto náno'kepévéhéne'eno. Naa mé'tó'e hápó'e náno'kepévéhéne'eno. Naa náohkéhésenéhešémé'émo nonohpa hápó'e tsenéhešéhéne'enovovo néhe tséháo'omenéhese." ²³ Nèhe'še Jesus móstséhetóhevóhe hevovéstomóseono, "Vé'šèhetótaetano tsé'amevé'òhtsémése naa tséhvé'no'vóohtomáse netao'o hová'éhe tséhešepévo'eetáhéto. ²⁴ Hákó'e tótseha háesto tsééšéhováneehese, ma'heónéhóo'xeváheo'o naa tséma'xevéhonevесе, hápó'e mó'òhkeméhaenéhešémomé'hemetanóhevóhe," móxhetóhevóhe Jesus.

The good Samaritan

²⁵ No'ka na'èstse ma'heónevovéstomósanéhe móhvá'netšèhešènéstsestovóhevóhe Jesusevaho, "Vovéstomósanéhe, náme'tónèsea'eneametanéne?" ²⁶ "Naa étónetóxe'ohe ma'heónóxe'èstoo'o?" móxhešeno'èstóhevóhe Jesusevaho. ²⁷ "Naa étsehetóxe'ohe, 'Eto'seoné'seóméméhohe Ma'heo'o, naa máto éno'néhetóxe'ohe néhéóhe tsévéstó'tsémaóése vo'èstaneó'o étó'seméhoheo'o hápó'e tséhe'xóveméhotáhtseto,'" móxhetaehevóhe. ²⁸ "Naa népévéhéne'ena, máhvé'néheševó'èstanéheveto néstsea'eneametanéne," móxhehéhe Jesus. ²⁹ Naa néhe hetane móxhéne'enóhéhe tséhešésáa'éšènéheševó'èstanéhevéése, móstáhóseváhtomenéstsestáhéhe, "Neváaseo'o tsévéstó'tsémóno?" ³⁰ Jesus móhno'èstovóhevóhe, móstšèhešèhetáoháméhéhe, "Na'èstse Jew móhnèxhé'òhtséhéhe Jerusalem. Hénéhéóhe tséstanéšenámetséhe'òhtsése Jericho, naa néhéóhe

nèhpa'èehévé'hó'e móhma'xeta'omene'enésèhaehévóhe. ³¹ Naa na'èstse ma'heónevé'ho'e, máto móh-Jew-hevéhéhe, mó'ameohtséhéhe. Tséstavóómóse móstanèseo'omeohtséhéhe. ³² Néhe'se na'èstse Jew móhnèxhóseameohtséhéhe. Mó'òhkèhotse'óhehéhe ma'xema'heónemàheóne. Néhe máto tséstavóómóse móstanèseo'omeohtséhéhe. ³³ Néhe'se na'èstse ó'xevé'ho'e (Samaritan) móhnèxhóseameohtséhéhe. (Néhe Samaritans ó'xe móhmàhe-Jewhévèhevóhe, móho'nó'òhkè-ho'àhé'tovàhtsévõtse Jews naa Samaritans.) Néhe ó'xevé'ho'e tséstavóómóse néhe hetanóho tséta'omeévèšenatsésè móstáhóme-voneohehéhe. Móhvovóhnèhešéševaenóhevóhe. ³⁴ Naa néhe'se mó'e'anóhevóhe hetáhoéstóva, móstatsèhe'otsèhohevóhe ohtaanémàheóne, naa hénèhéóhe móstaomevovóhnèhešéhohevóhe no'ka taa'eva. ³⁵ Tséstavóona'otse néhe ó'xevé'ho'e mó'onénèxome-vóhevóhe néhe tséá'enótsese héne ohtaanémàheo'o. Naa móstsèhetóhevóhe, "Amevovóhnèhešéhoo'o. Naa mähne'évá-ho'eohtséto nèstséhóseonénèxomevátse," móxhetóhevóhe," móxhešèhetáohaméhéhe Jesus. ³⁶ Néhe'se Jesus móstsèhetóhevóhe néhe ma'heónevovéstomósanéheo'o, "Nééšèheše, tsèhetóxe'ohe ma'heónóxe'èstoo'o, "Tsévésto'tsémaése vo'èstaneó'o éto'seméhoheo'o hápó'e tséhe'xóvatamáhtseto. Naa nétanèststovátse, "Néhe hetane tséne'enéseestse, nevásóho tsévésto'tsémosè?" ³⁷ "Naa néhe tsévovóhnèhešéhaese," móxhetaehévóhe. "Naa néhetóme. Hápó'e néheševo'èstanéheveo'o," móxhehéhe Jesus.

Mary and Martha

³⁸ Jesus naa hevovéstomóseono móstásó'eameohtséhéhevóhe. Móstáho'eohtséhéhevóhe tséhmáhoéstovetse, hénèhéóhe móhvo'èstanéhevèhevóhe neše he'eo'o, na'èstse Martha móxhešévèhehéhe naa néhe na'èstse, hevásemo, Mary, móxhešévèhehevóhe. Móhmásèststóehevovóhe Marthahevaho. "Né'èsta'xe!" móxhetaehévovóhe. ³⁹ Tséhne'èstshénevóse, Mary móstáhámèstoeotséhéhe tséxho'é'hahtáetsésè Jesusevaho. Mósto'seáahtovóhevóhe ma'taaseovéstomósanetsésè. ⁴⁰ Naa Martha móho'nóspévátséstó Maryhevaho tséxxaevá'nèhe'keamónoetsésè tséheta'éetsésè Jesusevaho. "Mó'ésáatónèsóháne tséssáavé'véstáhémaehéto Mary? Mó'éme'nèšenèheso?" móxhetóhevóhe Jesusevaho. ⁴¹ "Martha, névé'nèhešetano! ⁴² Mary hétsetseha tséxhohameáahtóó'èse éoseehohamepéva'etse, náme'hénetàhéva'é'óvo," móxhetaehévóhe Jesusevaho.

11

Prayer

¹ No'ka Jesus tséxháóénàse tósa'e, tséstaéšèéénèháóénàse na'èstse hevovéstomóseono móstsèhetahévóhe, "Tséne'tàheto, John Tséohkee'óestaahovátse évovéstomevóho hevovéstomóseono

tséto'séhešéháoenatsése. Hápó'e néme'vovéstomevéme tséto'seohkéhešéháóénátse." ² Jesus mó'osáanetséheševovéstomevóhevóhe, "Ohketšéhešéháéóna, Ma'heo'o Tséhéhe'tovatsemenoto, néme'máheono'átamane. Néhxo'hévehonoeo'o. ³ Oešeeva néhxoxomemenoo'o. ⁴ Néhvonetanó'tótse tséhešéó'òhto'eétáhétse hápó'e tsééváheševonetanó'tomóvótse tséó'òhto'eéhaetsee'e. Hótooma'ovemenoo'o tséxhávésévevonóhóha'óvähstéstove." ⁵ Néhe'se Jesus móstšéhešéhetáohaméhéhe, "Táaxa'e há mó'òhtse hétséhéóhe néme'tatséhe'òhtse éséne hemáheóne sétóhtaa'eva naa néme'tséheto, "Hóovéhe, heá'éháma néme'métsenótse na'he kóhkonóheonótse? ⁶ Na'éstse navéséne náho'náho'òhtseva, naa hová'éhe násáahoxomóhe." ⁷ Naa néhe'se néme'tšéhešeno'éstova, "Hee, hóovéhe, névé'héme'emo'eeše. Náéšéaahtsé'máheovéšenáme. Hová'éhe nésáatóněšemétatséhe." ⁸ Naa néhe'se Jesus móstšéhetóhevóhe hevovéstomóseono, "Étséhéso, nékánoméhevésenéhenótse sé'ea'e éto'sésáato'éotséhe. Naa mássáavé'háhtáheto ta'máhove'se něstsemónemétaa'e kóhkonóheo'o tséveestomevótse. ⁹⁻¹⁰ Nétatséhetatséme: máxhetóseamevéestomevóse Ma'heo'o hová'éhe něstsemétaenovo. ¹¹⁻¹² Néhéne'enánone énéhéso tséhéhestovese éméhotovo henésónéhevóho, hová'éhe éohkésáahoestomevóhénóvo. Há mó'òhtse máhvé'háéánátse neneso néme'héoxomónoto šé'senovoto vé'ho'aestse nomá'ne. Naa máto néme'héoxomónoto háhnomaho vé'ho'aestse vovótse. Enéhešéhéhestove Ma'heo'o, énéhešéhéméhosanéstove. Nésáakánomemá'heónévéhéme naa oha néohkemétónóvo hová'éhe tsépéva'etse nenésónéhevo'o. Naa něstseoseehohamepévé'tóévo, Ma'heo'o Tséhéhétse, tsemétonoto Ma'heónemáhta'sóomaho tsévéestomóese."

Jesus and the ruler of demons

¹⁴ Na'éstse hetane móho'nó'òhkeéestséstse. Jesusevaho móxhóesta'hamóhetsenotóhe néhe hávésévemáhta'sóomaho tséméhaehone'ovose. Mó'évaaseéestséhéhe sé'ea'e. Naa néhe vo'èstanóho tsévóomaese móxhoháatséstóhenovóhe. ¹⁵ Naa hóséstse néhe vo'èstane'o móstšéhehevóhe, "Eee, hea'e énéhetóhóotáá'e Heávóhóho tsésto'seohkéhóesta'hamóse tsé'tóhe hávéséve-máhta'sóomaho. Néhe hávésévemáhta'sóomaho éhotse'ótaevóho Heávóhóho." ¹⁶ Naa mé'tó'e hóséstse móstšéhetóhevovóhe Jesusevaho, "Táaxa'e, néhvó'šéše tséohkéhešéoné'seóme-ma'heónéxo'eétáheto, nonohpa náhtanéhéšéhéne'enánóne tséhešénéhetóhóotáta'e Ma'heo'o." ¹⁷⁻¹⁸ Naa Jesusevaho móxhéne'enóehéhevovóhe tséhešetanóvóse, móstšéhetáehéhevovóhe, "Esáanéhésóhane. Ótahe, nétamé'éstomévatséme: Heávohe mónáme'hémonotse'ónané'tova tséhvé'héne'eno tséto'séhešéhóesta'hamono hestótse'ono. ¹⁹ Nétatšéhešénéstóvatséme: Mótsé'tóhe nevovéstomóseonevo'o tsé'òhkéhóesta'hamóvose

hávésévmähta'sóomaho, mó-néhe máto éohkèhotse'óhevomotáhovo Heávóhóho? Naa hová'áháne, néme'héme. Naa hápó'e néme'néhesétaméme tséssáahešèhotse'óhevomotáhóhevo Heávohe. ²⁰ Tséhvé'nèhetòhóotá'èse Ma'heo'o tséto'seohkèhóesta'hamono hávésévmähta'sóomaho, héne énéhvé'shéhéne'enohe Ma'heo'o tsééšèhešèho'hévehonoo'èse. ²¹ Heávohe éhoháatamaahe, éohkèhótooma'ovóho hestotse'ono. ²² Naa oha Ma'heo'o éhehpèhoháatamaahe. Nea'háanéhe tséhotse'óhevomotaho. Náéševonánano Heávohe. ²³ Naa tósa'e ného'xèstàhétanóme? Mó-Heávóhéstóva naa mó-Ma'heónévèstóva?" móxhešenèstovóhevóhe Jesus.

Return of an evil spirit

²⁴ Jesus móxhósetšèhešèhetáohamèhéhe, "Na'èstse hávésévmähta'sóoma tséhóesta'hamèstse mó'éohtsèhéhe tóhtóó'e, móhnóhtsevóohtóhéhe tsésto'sèhosótomoo'èse. Naa tósa'e tséssáamé'óése, móstšèhešetanóotsèhéhe, "Nátanèšéevatsèhe'ohitse tséhnèxhé'òhtséto." ²⁵ Tséstaéváho'eohtsèse móstáhohae-pévatsèstóhéhe, néhe tséméhae'ésta'xé'tovose mó'éváhósèhohamè-hehpèvénochehevóhe. ²⁶ Móstaévaaseohèhéhe, móstaáhtse'hé-nóhtsevóomóhevóhe hósèstse hávésévmähta'sóomaho tséto'se-vestse'anámaese. Móstavóomóhevóhe nésohto hávésévmähta'sóomaho. Móxhehpèháetsèhestàhevóhe tséhe'xóvaese. "Nenáase, néxhévèstse'ename!" móxhetóhevóhe. Naa néhe hetane hóvotse tséssáavé'hešetanóése, naa móhnóhpaéváhósemáhe-ésta'xé'tohevóhe néhe hávésévmähta'sóomaho, naa máto mé'tó'e hevo'èstanéhevestótse móxhehpèhávéséva'éhanetséhe," móxhešè-hetáohamèhéhe Jesus. "Naa névé'vésenèhešetanóme! Oha óo'haatanó'tovahtse," móxhetóhevóhe néhe vo'èstanóho tséhoétsese.

Being really blessed

²⁷ Tséhnèšenáameéestsèse Jesus, na'èstse he'óho móhnèhmé'-táhpe'e'hahétsèstóehevóhe, móstšèhetæhevóhe, "Népéveahtame, neško móoseeono'átamaehevóhe Ma'heóneva tséhvé'hee'hahé'-továta'e." ²⁸ "Naa néhetome, naa oha máhvé'péveáahtomóne'tomáse Ma'heo'o heéestsestótse, nèstšèhehpeono'átamáévo Ma'heo'o," móxhehéhe Jesus.

A sign from God

²⁹ Jesus móhma'xého'èhéaahtóhéhéhe, móstšèhehéhe, "Hétsetseha éhávésévevo'èstanéhevèstove, hamó'òhtse nésáa'èšè-oné'seómáhahtovéhéme. Néó'óseoo'hetanóme tséhvé'hetóse-nèstovése tsésto'sèhósema'heóneéxo'eetáhéto. Néno'nèhéme 'Náhtanèhešéhéne'enánóne tséhešèoné'seómèho'méa'továta'e Ma'heo'o.' Naa oha na'èstse ma'heóneéxo'eetàhestótse néto'sèhósevóóhtánóvo, hápó'e ta'se tsenèheso tséheto'omeneese ma'heónèhóo'xeváhe, Jonah, hákó'e tótseha. ³⁰ Tséssáavé'e-áahtovoeese Ma'heóneva, móhnóhpamáha'hamaehevóhe ma'xenomá'ne, néhe'se na'héé'èšè mó'éváhóeóese'haenótæhevóhe

hénéhéóhe tóxeo'hé'e. Naa nêhe'se Jonah móstamonénêheše-oné'seómeáahtovóhevóhe Ma'heóneva, móstaosáneasetóxe-ma'heóneéestséhéhe hénéhéóhe máhoéstóva Ninevah tséhestóhetse. Móho'nóhméhae'oné'seómáhahtávótse néhe vo'ěstaneo'o ta'e tséstanéstomóne'tovóvose tséheto'omenêhetsése Jonahevaho. Ma'heóneva héne móhvé'shevó'séhaehenovóhe. Nêhe'se móstamonéaseáahtóehevóhe. Naa hápó'e Ma'heo'o nêstsenêheševóo'séháévo tséhešeoné'seómêho'méa'tóó'ése. ³¹⁻³² Naa mássáavé'eáahtovéhése mahne'évâho'ehnéstse Ma'heo'o nêstseho'emaóévo. Naa máto néhe vo'ěstaneo'o tséméhaevo'ěstanéhevése Ninevah tsé'éševé'eoné'seómáhahtávóse nêstsevéseoo'hátamaevoo'o. Jonah ékánomeáahtóseoneve, hétsetseha néme'hehpeáahtovéme," móxhehéhe Jesus. "Naa máto nêšsemáhenéstomónenone na'éstse véhóná'e tsénèxhéstaeitse hákó'e Sheba. Móxho'èhéahtátanó'tovóhevóhe tséma'xevéhonevetsese Solomonevaho tsé'òhkevémáhehéne'enotsése hová'éhe. Ekánomeosehéne'enóseoneve Solomon, naa oha náhehpéhéne'enóseoneve, naa hena'háanéhe tséme'héseáahtovése. Máxho'óxeéševetse néhe véhóná'e nêstsevéseoo'hátamáévo tsé'éševé'véseoné'seómáhahtáse, tséssáavé'eéšeeáahtovéhése," móxhehéhe Jesus.

Light

³³⁻³⁶ "Nésáa'éšepévevóóhtòhénóvo tséhvó'néto. Nésó'eaméhnéme tsé'a'enó'néto ta'e ma'aseoné'seómáhahtovése nêstsemónevóóhtánóvo tséhvó'néto," móxhehéhe Jesus.

Jesus condemns the Pharisees and Bible teachers

³⁷ Jesus tsé'éšeeéestsése na'éstse Vovóhponáhétanóho móhmó'otaehevóhe. Jesus móstáhámèstoehéhe, naa nêhe'se mósto'seasemésèhehevóhe. ³⁸ Néhe Vovóhponáhétane móxxaenêševé'hoomòhevóhe Jesusevaho, "Šaa, ésáanéše'sèhe'onáhe!" móxhešetanóotséhéhe tséhvé'hoháevovóhponáhévóse.

³⁹ Jesus tséstáhéne'enáotsé'tóvóse tséhešetanotsése, móstsèhetòhevóhe, "Naa tsévovóhponáhétanévése, oha névá'nepévenóohéme anóse, naa hotómá'e néhávéséváhéme.

⁴⁰ Nénétáhéveoo'hetanóme. Ma'heo'o éohkemáhevé'hóóhta hotómá'e naa anóse tséhnééhóvévótse. ⁴¹ Naa máhvé'véstáhémóse tséháo'omenêhese nêstsevé'seono'átamaenovoo Ma'heo'o. ⁴² Naa nékánomeoseevovóhponáhéme, há mó'òhtse néohkekánomeno'métónóvo Ma'heo'o hósèstse tséá'enomáse, naa oha nésáa'oné'seóméméhótòhévo, naa néno'eoekéhénotóvoo'vo'ěstaneo'o. ⁴³ Néohkevovóehnétanóme naa máto néohkepéve'tóvâhtsétanóme. Máto héne nêstsevé'seaseto'eénóvo. ⁴⁴ Néoseehávéséváhéme!" Jesus móxhetòhevóhe néhe Vovóhponáhétanóho.

⁴⁵ Naa na'éstse ma'heónevovéstomósanéheono móstsèhetaehevóhe, "Vovéstomósanéhe, tséxhávésévo'ótóse tsé'tóhe Vovóhponáhétaneo'o, névéséhávésévo'óxemeno." ⁴⁶ Jesus móstsèhetòhevóhe,

"Naa tséhma'heónevovéstomósanéhévése máto nénéhešè-hávéséváhéme. Tséohkéheševovéstomósanése éoseehótoanáto, naa néohkésáanovósevéstáhémósanéhéme. ⁴⁷ Héne néstsev'éševése-aseto'eénóvo. Naa éoseehávéséva'e, néohkekánometáxepéve-nóestsénóvo tsé'tóhe ma'heónéhóo'xeváheo'o tsé'áhto'òhehévoše, taamááhe névo'èstanémevoo'o tséne'to'éna'hóvose hákó'e tótseha.

⁴⁸ Néohkevá'nenéhesémanéme, néméhvésene'to'éna'hóvoo'o.

⁴⁹ Enéhetòxe'ohe ma'heóneòxe'èstoo'o, "Ma'heo'o étséhevoo'o, náto'sého'méanoto ma'heónéhóo'xeváheo'o, naa oha tséhótoanávetanoo'o, hóséstse néstsene'to'éna'hóvoo'o, naa hóséstse néstseno'néševátamo'eéhovoo'o," éhetòxe'ohe. ⁵⁰ Naa tsésó'hetaa'e-ametanénése ta'se néxaevéseomáxéhaevoo'o tsé'tóhe tséhna'hóvose ma'heónéhóo'xeváheo'hákó'e tótseha. ⁵¹ Naa tsé'tóhe ma'heónéhóo'xeváheo'o tsémáhene'to'éna'hese évaveto Abel mó'ovóene'to'éna'hehéhe, naa Zechariah móxho'óxe-ne'ta'éna'hehéhe, hénéhéóhe móhna'hehéhe sétóve ma'xema'heóne-máheóne naa tsé'òhkéhéhaoenáhtóvetse. Naa héne néstsev'éševése-aseto'eénóvo. ⁵² Máto néhéne'enomóvónóvo Ma'heo'o hemeo'o naa oha nésáanéhe'òhénóvo, naa néno'hestomo'eéhovoo'o vo'èstane'o' tsésto'senéhe'omevóse. Máto héne néstsev'éševése-aseto'eénóvo," móxhehéhe Jesus. ⁵³ Néhe ma'heónevovéstomósanéheono naa néhe Vovóhponáhétaneo'o móhma'xemomáta'eotséhevóhe tséhetavóse. Tséstaame'xóvetse netao'o hová'éhe móxhetósenéststóhéhéhe, ⁵⁴ móhvá'nenóhtsevóohtóhetséhe heva tsésto'seó'òhtó'ánese.

12

Don't be hypocrites!

¹ Vo'èstane'o' móhvonéstòxéhevóhe, móhma'xenéma'née'toehévóhe Jesus, móstšéšepévèhe'konéhého'a'óváhtséhevóhe. Jesus mó'ovóe'éesstéstovóhevóhe hevovéstomóseono, móstshetóhevóhe, "Náhahétséstomova tsé'tóhe Vovóhponáhétaneo'o, tséohkéheševovéstomósanévóse, éohkésáa'oné'seómenéhešetanóheo'o. ²

³ Eohkevá'nenéhesémane'o'o. A'e nenóveto éohketáho'kóvoeotseo'o.

Who we should fear

⁴ Nésenéhaséstse, nétatséhetatséme: névé'ee'hóvoo'o vo'èstane-o'o, hó'néšekánoméhávésévo'eéhata'óse, naa ma'éšenaése mónéme'évatónéšéhéonéxanaevoo'o. ⁵ Oha mé'tó'e e'hahtova Ma'heo'o, nea'háanéhe tsého'emáóhto neametanénéstóvévo, naa máto héva tsésto'setséhe'òhtsése he'amo'omééno naa máto héva áhtóno'omééno. ⁶ Náto'sevé'šéhetáohaménoto xamaevé'késeho, ékánomésááhová'èhevoeméheo'o, Ma'heo'o ésáavonetanó'tovóheho heva na'éstse. ⁷ Naa oha Ma'heo'o néhehpeméhotaevo. Néhéne'enóévo netao'o tséhestávóse. Naa tséhvé'néhešéhoháméhotaése névé'ee'tóhtáhéme.

Telling others about me

⁸ Máhvé'néhetóse vo'èstane'o' tsééšéhešenéhe'ovése hápó'e

nàhtanèhetoo'o ma'heónèhotse'ono. ⁹ Naa vé'eétsemése hápó'e nèstaévaétsematséme ho'óxeéšeeva. ¹⁰ Mähvé'eóóoxéhešése, nèstseévananóévo Ma'heo'o, naa mé'tó'e mähvé'eóóoxéhetóse Ma'heónemàhta'sóoma mónéme'évatónèšéhévananóévo Ma'heo'o. ¹¹ Hó'ótóva nèstseaéstomèheseváenanéme tséhvé'shenééhóvéto, nèstsehóhta'hané'sèhaevoo'o ho'emanéheo'o. Nèstsevé'e-óetsetanóotséme tséto'sèhetóhta'hanése. ¹² Ma'heónemàhta'sóoma nèstsevéstàhémaévo tséto'sèhetóhta'hanése."

A rich fool

¹³ Naa na'èstse hetanóho tsévéseáahtóese móstsèhetaehevóhe Jesus, "Vovéstomósanéhe, hea'èhama néme'nèheto tséhe'nèheto tseonésóvána tséhetaa'nàha'enomóvótse tséhnaa'èse tséhéhétse."
¹⁴ Naa móstsèhetóhevóhe, "Hová'áháne, násáanèhetóhóotanéhe tsésto'senèhešèho'emáóhtómo tséheševéestomó'heto." ¹⁵ Nèhe'she Jesus móstsèhetóhevóhe néhe hósèstse tsého'èhéahtóese, "E'hahtome háoovàhestótse, hó'nèšema'xèhoháooováhe néme'vé'sèhéhetótaevo'èstanéhevénóvo." ¹⁶ Nèhe'she hé'tóhe háoovàhestótse móhvé'sèhetáohaméhéhe: "Na'èstse énano'éve'ho'e mó'oseehoháooováhehéhe. Netao'o tséénano'óhto mó'oseepévone'óhanetséhe. ¹⁷ Nèhe'she móstšèhešetanóhéhe, "Táaxa'e, náme'tatónèšévémàse? Hé'tóhe tséma'xèhóné'o tósa'e násáa'évaénanóhe." ¹⁸ Nèhe'she móstšèhešetanóotsèhéhe, "Nàhtaonénèxananótse hé'tóhe mo'éhno'hamémàheonótse naa nàhtaévamanèstsenótse tséhehpetótàhpe'oo'èstse naa nèhéóhe netao'o hová'éhe tséa'énómo naa máto tséénano'ohe nàhtaésèhéévananótse. ¹⁹ Netao'o hová'éhe náma'xeá'éna, nàhtama'xevé'sèháa'èšepévevo'èstanéheve, naa nàhtseno'eamepévemésehe, hová'éhe náme'évèhéóetsetanó'ta," móxhóovèhešetanóhéhe. ²⁰ Nèhe'she Ma'heónéva móstsèhetaehevóhe, "Néó'ósetano, hétsetseha ma'tataa'eve néto'senaa'e. Naa hé'tóhe tséma'xeá'énomo mónéme'évánhétonetotse'óhta!" móxhešèhetáohaméhéhe Jesus. ²¹ Naa nèhe'she Jesus móstsèhetóhevóhe néhe hósèstse vo'èstanóho, "Eoné'seómenèheso, hoháooovàhestótse éohkésáavé'sea'enevo'èstanéhevèstovéhane."

Don't worry!

²² Nèhe'she Jesus móstsèhetóhevóhe hevovéstomóseono, "Névé'eóetsetanó'tánóvo hová'éhe, heva mésèhestótse naa máto hone'oo'o. ²³ Ekánoma'énèstse héne oha tséheševó'èstanéhevèstove éno'kené'ta'e. ²⁴ Hámó'óhtse vé'kèseho éohkésáa'óetsetanó'tòhénóvo hová'éhe, Ma'heónéva éohkevovóhnhèšèháevóho. Néhehpèhoháméhotaene tséhe'xóveméhótóse vé'kèseho. ²⁵ Mónéme'tónèšéhénetàhévanánóvo tséto'sèhe'éševó'èstanéhevése hó'nèšema'xeóetsetanó'tomáse. ²⁶ Naa tséhvé'nèhéso, névé'eóetsetanó'tánóvo hová'éhe. ²⁷ Máto hámó'óhtse tóhtóó'e tsépévèstseávó'o'ee'èstse éohkepévenóno'énèstse, ésáataomenèhešepévenóehahtsètòhanehótse. Móho'nó'òhkenèhe'xóve-

pévenoostse Solomon ékánomema' xevéhoneve. ²⁸⁻²⁹ Héne tsépévèstséavó'o'ee'èstse Ma'heo'o éohkepévenóestsenótse, éohkevá'nenenópepévenóno'énèstse, naa néhe'se a'e éohkeévanaétónèstse. Ma'heo'o nèstsèhehpevovóhnèhèshéháévo tséhe'xóvevovóhnèhèshèstsése hé'tóhe tsépévèstséavó'o'étsee'èstse. Naa hová'éhe névé'hetóseóetsetanó'tánóvo, oha ne'étame Ma'heo'o. ³⁰ Vo'èstane'o tsésáane'étaméhevose Ma'heónéva éohkenèhèshè-óetsetano'o, naa névé'vésenèhèsetanóme. Ma'heo'o éohkeéshéahtse'héne'ena tséo'hémáhé'tomáse naa nèstsenèhèshè-vestáhémáévo. ³¹ Nétatsèhetatséme, máhvé'vovóanóse Ma'heo'o, hová'éhe néme'heóetsetanó'tánóvo," móxhehéhe Jesus.

Treasures in Heaven

³² Naa néhe'se Jesus móstsèhetóhevóhe tsénèhe'óese, "Néto'setsèhetatséme, némàhehenésoné'tovatséme. Nèstsevé'ee'tóhtáhéotséme ma'o'hémeotsé'tomáse hová'éhe. Hó'nèshékánomésáahéstóxéhése, nèstsesó'véstáhémáévo Ma'heo'o. Naa nèstseno'másetséstóévo he'amo'omééno. Hénèhéóhe nèstsenèhetóhóotaevo tsésto'sevésevéhonoése. ³³ Naa tsésto'sevé'nèhésó, hová'éhe névé'homátséstánóvo. Hohtóva netao'o hová'éhe tséá'enomáse, naa néhe'se héne ma'kaata vé'shevéstáhémóhéne tséháo'omenèhese. Nema'kaatáeme éme'héhová'èheve. Oha amemé'etanó'tome Ma'heo'o hová'éhe tséto'semétaése hénèhéóhe he'amo'omééno. Tséto'seamáhése tseamésééso, éto'sésáatónèshéhová'áhanéhehane.

³⁴ Névé'hema'heónaménóvo nóhásóháma nèshéhová'éhe!

Watchful slaves

³⁵ Amepéveéxanene, hó'ótóva éšeeva náto'seéváho'ehne. ³⁶ Otahe, náto'sètsèhešèhetáohame: Na'èstse hetane móx-háovváhehéhe. Móhvésèho'eonóoméhéhe tsésto'se-vestoemáhtsetsése vo'èstanóho. Móstaoseeháa'éhoma'o'éhanetséhe. Naa oha néhe hestotse'ono móho'nóxhéne'enotsèstse tsésto'seéváhe'šèho'èhóó'óhtsése, naa oha mó'ametonóomaehevóhe tsétáhe'èshéováne'e'èstse. ³⁷⁻³⁸ Naa nóhásóháma tóne'xóvéva ma'éváho'èhóó'óhtsèstse néhe hetane, tsevóomóho tséhešemáhetonóomaa'ése, néhe'se tsetsèhetóho, 'Hétsetseha nèstamésèhémáne, mé'tó'e nèstáhoxomatséme tséhvé'péve-tonóomése.'" Néhe'se Jesus móstsèhetóhevóhe tséahtóese, "Naa hápó'e éme'nèhešééxanénéstove tsé'tóhe hetane hestotse'ono tséhešévóse. ³⁹ Naa máto náto'sètsèhešèhetáohame: Vo'èstane tséhemáheónése éme'òhkepéveéxanéne. Esáhéne'enóhehane tsésto'sèhe'šèho'èhénomáhtsévóse šéenováv'hó'e. ⁴⁰ Naa hápó'e tséhnéhóvése vésenèhèshééxanéne. Esáhéne'enóhehane tsésto'seéváhe'šèho'èhnéto," móxhehéhe Jesus.

The faithful or the unfaithful slave

⁴¹ Peterhevaho móstsèhetáehévóhe, "Tséne'táheto, tséhešèhetáohameto mónénèhèshéme tsémáhtóhtóhtáhnèshétse (12)

naa móhe netao'o vo'èstane'o?" ⁴² Jesus móstsèhetòhevóhe, "Námáhenèhetoo'o vo'èstane'o tséahtátanó'tovóvose Ma'heóneva. Né'áhtove, náto'séhósètsèhešèhetáohame. ⁴³ Na'èstse hetane móxhoháooovàhehéhe. Mósto'seasèhóxovéstaváhéhe. Naa na'èstse hestotse'ono mósto'sèšèšene'eváoomòhevóhe néhe hotse'ono. Naa máhne'éváho'èhóo'òhtsetsèstse, vé'pévtotse'oestse néhe tséšèšene'evávóósánèstse, tsèhoháepévatsèstotse tséá'enaese. ⁴⁴ Naa tseno'he'ameénanáá'e tsésto'semàheho'emáohoto netao'o tséá'éno," móssó'eamehešèhetáohamèhéhe Jesus. ⁴⁵ "Naa oha mé'tó'e mássáavé'pévtotse'óhéèstse, vé'hóovenèhešetanòtse, "Éto'sèsó'vone'èšèhováne'e tséá'ená'èstse," naa tséxhóovenèhešetanòse nòhásòháma mó'éenèšetonetotse'óhehéhe, mó'òhkeno'nonótovàšé'šèhéhe, naa mó'òhkeno'ne'enésòhehevóhe néhe hotse'ono. ⁴⁶ Móho'nóxxaeno'eévamé'etanó'tóvtotse tséá'enaese. Naa mahne'éváho'èhóo'òhtsetsèstse, ma'tavóohototse tséhetotse'oese tsevé'seomóta'eotsetse. Tsema'xevé'he'eohe, naa tsenovòsetšèhešeméa'tohe áhtóno'omééno tséohkèsáá'-oné'seómáhahtáhetsese," móxho'óxèhešèhetáohamèhéhe Jesus. ⁴⁷ Néhe'se Jesus móxhósètsèhetòhevóhe néhe hevovéstomóseono naa néhe vo'èstanóho, "Néhe hetane móhnèšèhéne'enòhéhe tséhešene'étamé'too'èse néhe tséá'enaese, naa oha móho'nóh-nèhešèvéstse. Hena'háanetséhe tséssáavé'eáahtomónéese, móxhésema'xevé'sevé'he'eohehéhe, móstaomenèhešèháhtsèhéhe. ⁴⁸ Naa nétatsèhetatséme, tsé'tóhe tsésáapévèhéne'enòhese tséto'sèhetotse'óhévòse tsésáavé'šèháavé'he'eohehé'o. Naa mé'tó'e tsépévèhéne'enose hestotse'óhéstóvévo nea'háanevóhe tséne'étamé'toovose Ma'heóneva. Naa ohkenèhešepévtotse'ohé!" móxhehéhe Jesus.

Jesus the cause of division

⁴⁹ Naa Jesus móxhósètsèhehéhe, "Hétsèhéóhe tséhésèhého'èhnéto ho'eva náho'héexanomovo Ma'heo'o mahnèsto'sèho'èhé-oo'hátámòtse tséheševo'èstanéhevetsese vo'èstanóho. Momóxeéšè-áahtse'hó'keasenèhešeo'hátámòtse, naa oha vovóeto tsetsèhesóotsetse. ⁵⁰ Náto'seovóemométsèstóvo'eéháne, naa oha héne náhtse-óvóesóhpéhóhta. ⁵¹ Naa hea'e néhóovenèhešètanóme tséhésèhého'èhnéto hétsèhéóhe ho'eva tsésto'sepévemano'evó'èstanéhévése. Naa héne násáavé'šèhého'èhnéhe. Oha ného'èhéme'èstoméva-tsénóvo Ma'heo'o. Hósèstse tseáahtomóneo'o naa mé'tó'e hósèstse néhe tsenétáhévetano'o. Naa héne tsevé'seónésovaotsénóvo, ⁵² ⁵³ émáheno'oemeo'o tséhevóohestóve'továhtsese tséto'seónésovaotsese.

Knowing what to do

⁵⁴ Naa Jesus máto móstsèhetòhevóhe tséahtóese, "Vé'ma'xemé'vo'évee'èstse tséhmáhoemoeha, néohkèhéne'enánone tséto'sèhešèhóo'kòhóotse, naa éohkeoné'seómenèhesóotse. ⁵⁵ Naa máto mé'tó'e néxhéstaa'èstse tsé'òhkèhoháoho'ta, néohkenèhešè-

héné'enánone tséto'sèhešèhoháho'ta, naa éohkeoné'seómenèheso.
⁵⁶ Néohkekánoméhéne'enánóvo tséto'sèhešééšeeve, naa oha
 nésáa'éséhéne'enóhénóvo tséhésèho'méá'tóó'ése Ma'heo'o.
 Nésáa'áahtovéhéme, nékánomema'heónetanóme, naa oha
 névá'nenèhesémanéme. ⁵⁷ Néme'éseáahtse'héne'enánóvo Ma'heo'o
 tséhešetanóse, naa oha néohkésáa'áahtomónéhéme. ⁵⁸ Hamó'óhtse
 vo'éstane ókho'é'etaése, ohkeonéseéváhóxe'anome
 tséhe'shésáamomáxemanéhése. Mássáavé'nèhešévéhése
 néstsenèheto'emaóénéme tsésto'setoo'éhése ⁵⁹ Néstsesáa'éva-
 énoohéhéme ta'e ma'évaonénèxomevóse néhe tséomáxemaése. Naa
 hétsetseha néhešééxanéne, áahtova Ma'heo'o komááhe
 néstsesáahehpeotséhéme mahnèkho'èhého'emaóésánéstse
 Ma'heo'o.

13

Turn back to God

¹ Naa hénèhéóhe tsého'èhéahtóese vo'èstanóho Jesus
 móhnestóehévóhe, "Néésenéstomónehe? Tséhóna'ovevéhonevèstse
 Pilate móna'hohevóhe tsé'tóhe Galileans tséhnèšená-
 améháoensatése hénèhéóhe hotómá'e ma'xema'heónemáheóne.
 Etónèšévèsesto naa máto hea'e étaomenèhešéhahntseo'o?" ² Naa
 Jesus móstsèhetòhevóhe, "Esáanèhesóhane, tsé'tóhe Galileans
 ésáatónèšévèheo'o, naa máto ésáataomenèhešéhahntséheo'o. ³ Naa
 oha mé'tó'e tséhnèéhóvése mássáavé'eahtomónéhése
 néstseaseto'eéme, néstsetaomenèhešéhahntséme. ⁴ Naa máto
 nènèhešéhéne'enánone hénèhéóhe Siloam tsé'ává'o anóhónoestótse,
 máhtóhtóhóhta na'nohto vo'éstaneo'o éáhana'oenovo.
 Étaomenèhešéhahntseo'o, hea'e néhóóvéhéme. ⁵ Esáanèhesóhane,
 ésáataomenèhešéhahntséheo'o. Naa oha mé'tó'e tséhnèéhóvése
 mássáavé'eahtomónéhése néstsemáhetaomenèhešéhahntséme,"
 móxhehéhe Jesus.

A story about a fig tree

⁶ Naa Jesus móstsèhešèhetáohaméhéhe, "Na'èstse hetane
 hesto'eva na'èstse móxhóne'òhevóhe hoóhtseto, vóhkoohemenótse
 mó'òhkèhoe'tóhanevótse. Naa no'ka éšeeva móstaméhaehé-
 o'enemenáhéhe. Hótáhtse hová'éhe móho'nóxhoe'totse. ⁷ Nèhe'se
 móstsèhetòhevóhe na'èstse hestotse'ono, "Naa na'heaa'e
 nátaonéseameo'eneména, naa oha hová'éhe éohkésáatséhe'sè-
 hoe'tóháne, naa éme'nèšéé'ohé," móxhetòhevóhe. ⁸ Naa
 hestotse'ono móstsèhetæhevéhe, "Táaxa'e no'keaa'e
 éme'nèšééšéhósenéé'e, náhtaamevovóhnèhešého. ⁹ Naa nèhe'se
 hová'éhe mássáavé'hóshéoe'tóhane ma'táho'no'keáénoo'e, nèhe'se
 náhtamónee'ohno," móxhešèhetáohaméhéhe Jesus. Naa hé'tóhe
 tséhešèhetáohamése névé'shéhéne'enánone Ma'heo'o
 tsésó'hešeméhotaétse naa néohkésó'no'mássetséstóene
 tsésto'sèho'èhótótse tsésto'senèhevo'èstanéheve'tovótse. Naa oha
 névé'hehpeotséme.

Healing a woman on the Sabbath

¹⁰ No'ka ma'heóneéseeva Jesus móhvovéstomósanéhé hénéhéóhé móheeohtsémáheóne. ¹¹ Naa na'éstse he'e móhvéséhoéhé, mó'oseevóhke'pa'onáhéhe, móho'nó'òhkepevenéhoveóo'éstse. Móstaéseeáhtse'- máhtóhtóhótáhná' nóhtóheaénoo' éhanetséhe tséhe' šenéhéstáse tséhvé'hone'ovóse hávéséve máhta' sóomaho. ¹² Tséstavóoomaa'ése Jesusevaho móstséhetaehévóhe, "Nenáaséstse! Hétsetseha tsemáhehová'áháne tséméhaehetomóhtáheto." ¹³ Tséstató'hešmáxanóse néhe he'óho móstaévamáhépeveotséhevóhe. Néhe'še móstama'xeasevového'ótohevóhe Ma'heóneva. ¹⁴ Naa néhe tséameotsestséstse héne móheeohtsestótsé mó'omáta'eotséhéhe tséstavóóhto Jesus tséhešeévaénomóhtáhé' séóse néhe he'óho tséhvé'ma'heóneéseevetse. Móstséhetohevóhe tséhoótsese, "Ma'heóneéseevee'éstse éohkésáahotse'óhestovéhane. Ma'éšeénema'heóneéseeve éme'né'òhkemóného'éhévéstáhémáhtsétanóhtove." ¹⁵ Móstséhetaehévóhe Jesusevaho, "Esáanéhésóhane. Néohkevá'néhetósenéhésémanéme. Ma'heóneéseevee'éstse mónéohkésáa'onéha'eno'haméhéme tséstó'sése'óoneano'hamése? ¹⁶ Tsé'tóhe he'e énéhvéséhéstáhe Abraham hemanáhéstóva. Naa oha Heávóhóho móxhe'kone-too'etaehévóhe móstaáhtse'máhtóhtóhótáhná' nóhtóheaénoo' éhanetséhe tséhe'ésétoo'etaa'ése. Naa Ma'heóneéseevee'éstse néohkeonéha'eno'haméme naa héa'éháma ésééso tsé'tóhe tsé'évaonéha'enése he'e tséhméhaema'xetoo'etaa'ése Heávóhóho?"

móxhetaehévóhe Jesusevaho. ¹⁷ Néhe tsépéotaese móhvé'šetanéheotséhenovóhe tséhetaevóse Jesusevaho. Naa néhe tsésáapéotaehese móspévatséstóhenovóhe, naa máto netao'o

tséohkéhešéénomóhtáhé'éstómánése naa tséohkéheše-
ovéstomósánése héne máto móxhoháepévatséstóhenovóhe.

A mustard seed and yeast

¹⁸ Naa néhe'se móstséhehéhe Jesus, "Naa náto'setotóxemoo'o
tséhevéhonamese Ma'heóneva. Náto'setšéhešéhetáohame.

¹⁹ Vo'éstane tséénano'éstse hó'néšéénana'óhto tséoseekoóhta'etse
énano'éstótse tsema'xetséhe'éstóne'otse. Enéhéso tséhvéhonoo'ése
Ma'heo'o, éme'kánometòhkomòxeo'o vo'éstane'o

òhmóneasévoséstse naa néhe'se étaohkeasemanáha'oo'o. ²⁰ Naa
máto étséhéso, ²¹ he'e òhkòhkonòheonaneséstse éohkene'tovana

hénéhéóhe pénòheoneva tséto'sevé'šepóho'táotsetse héne
kòhkonòheo'o tséto'séhonóhto. Ekánometšéške'o néhe'se

étaohkepóho'táotse, énehéso tséhvéhonoo'ése Ma'heo'o,
éme'kánometòhkomòxeo'o vo'éstane'o naa néhe'se

étaohkeasemanáha'oo'o," móxhehéhe Jesus.

The narrow door

²² Naa tséstásó'eametséhe'ohtsése Jerusalem móstaaméhnéhé-
ovéstomósánéhéhe. ²³ Tósa'e hénéhéóhe tsé'ameohtsése, na'éstse

vo'éstanóho móstséhetaehevóhe, "Tséne'táheto, nétanéstovátse,
móhe oha tòhkomo éto'sevo'éstanévéheo'o?" Mótséheše-

no'éstovóhevóhe tséhoétsese, ²⁴ "Naa névé'eóetsetanó'tánóvo
hétsetseha, oha né'áahtove hétsetseha tsétao'séhetatsése,

O'tósétáno, éoseetšéške'po'o'ta he'nétoonéhéva, ékánoméhótoanáo
éšéhó'keésésòhpèhnéhéne, nèstsenéheševó'éstanévéháévo Ma'heo'o.

Tséháestóxeo'o vo'éstane'o tseonésésòhpèhnétanoo'o naa oha
tseéšeáahtse'hehpeotseo'o, tsetaomenéhešéhahtseo'o. Ma'heo'o

tseéšeáahtse'eéváhóona he'nétoo'o. ²⁵ Mähvé'hehpeotsése
hó'néšeho'èhéko'konòhonése he'netóonéhéva, naa hó'néšeno'-

tséhése, "Tséne'táheto, nésta'ta'enótse he'nétoo'o!" Nèstsetaevo,
"Hová'áháne, nésáahéne'enóvatséhéme." ²⁶ "Naa néhéne'e-

nóvatséme," nèstsetáoveno'hetovo, "Néohkeno'vése'hanámatséme,
naa néohkeno'eovéstomevéme, naa hétsetseha nétáhóse-

nèstsetstóvatséme, nésta'ta'enótse he'nétoo'o!" ²⁷ Naa
nèstsethóséhetaevo Ma'heo'o, "Naa nésáaxaehéne'enóvatséhéme,

némáhehávésévo'eétáhé'heónévéme, hena'háanéhe tsésáahése'-
ónèstanomévatséhése. Naa taanáevaase!" ²⁸⁻²⁹ Naa ma'taévaasése

Ma'heo'o nèstsevóo'séhaenovó tséhvéhonoo'ése. Nèstsethósépe-
vóomóvoo'o táháóhe pévèstano'o'omééno tséxhoévóse Abraham naa

hee'haho Isaacevaho naa néhe máto háesto ma'heónéhóo'xeváheo'o
naa máto héovaestse tséhestase vo'éstane'o. Naa hé'tóhe

nèstsetseévé'šéhávésévetanóotsénóvo tséssáavé'véséhoéhése
hénéhéóhe hotómá'e. Naa tséssáavé'eáhtovéhése héne

névé'šetaomenéhešéhahtsénóvo. ³⁰ Hétséhéóhe ho'eva tsésáátóne-
toeméhese tsevéhonoemee'o ma'táho'eohtsévótse hénéhéóhe

tséhvéhonoo'ése Ma'heo'o, naa mé'tó'e tsévéhonoemese hétsetseha
ma'táho'eohtsévótse tsésáátónetoeméheo'o," móxhehéhe Jesus.

Jesus and Herod

³¹ Naa nëhe'še nëhe'xóvéva hóséstse Vovóhponáhétaneo'o móhnèxho'èhétsèhetaehevóhe Jesus, "Hétsetseha taanáeva-aseohtséstse, tséma'xevéhonevèstse Herod néna'hátanó'tova."

³² Naa Jesus móstsèhetòhevóhe, "Eee, násáa'e'hóhe.

Eoseeó'koméheve. Táhétsèheta, 'Jesus nénéstsèheta, 'Naa hétsetseha náto'sèsó'eamèhóesta'hamoo'o hávèsévemàhta'sóomaho naa náto'sèsó'eameénomóhtáhé'èstómáne. Otohpeše náéšèto'semá'tanéne.'"³³ Nëhe'še Jesus móstsèhetòhevóhe hénèhéóhe tsééšéahtse'hoétsese tséssáa'èšèho'èhéestsèstóéese néhe Vovóhponáhétanóho, "Naa tóséé'e náto'sèsó'tsèhe'ohtse Jerusalem. Néhéne'enánone, hénèhéóhe háesto ma'heónè-hóo'xeváheo'o tséhešena'hévóse tséhvé'néhe'ovovóse Ma'heóneva. Naa hápó'e návésema'heónèhóo'xeváheve, naa nëhéóhe náhtsevéseana'hane."

Jesus loves Jerusalem

³⁴ Nëhe'še Jesus móstsèhetàhtséhéhe, "Tsémaevo'èstanéhévése hénèhéóhe Jerusalem, nékánomena'hóvoo'o tsé'tóhe ma'heónè-hóo'xeváheo'o, nésó'nèšeameméhotatséme.

Nésáa'éneméhotatséhéme, néameonésèhótooma'óvatséme naa oha nésáa'amàhtovéhéme. ³⁵ Naa hena'háanéhe Ma'heo'o tsésto'sésáa'éváhótooma'óhéhe tséssáavé'eahtomónéhése, néstsev'éšeseto'eéme, néstaoemenèhešéhahtséme.

Néme'éváhósèhévooméme ta'e mahne'éváhósèho'èhnéto.

Nèhe'xóvéva néstsemónemásetsèstovéme, néstsetšèhešéme, "Néosepévèho'méa'tova Ma'heo'o!" móxhehéhe Jesus.

14

Jesus heals a sick man

¹ Naa no'ka Ma'heóneéšeeva Jesus móhmó'otaehevóhe na'èstse Vovóhponáhétanóho, móxhoháene'tàhehevóhe. Naa néhe vo'èstanóho tsévésèhoétsese móxxaenèševé'hoetsé'toehevóhe tséto'sèhešévése Jesus. ² Nëhe'še na'èstse hetanóho móxxaetaemé'néetsé'toehevóhe, móhma'xemàhepóheotséhéhe.

³ Jesus móxhèsetšèhešènéstsèstovòhevóhe néhe Vovóhponáhétanóho naa ma'heónevovéstomósanéheono tséhoétsese, "Mó'èohkeénomóhtáhé'èstómanéstove Ma'heóneéšeeve'e'èstse?"

⁴ Naa móho'nóhno'èstoo'èstse. Nëhe'še Jesus móstamáxanòhevóhe néhe hetanóho, móstató'nèšéevapéveotséhéhe. Nëhe'še móstaéváhóoseneenáhnohevóhe. ⁵ Nëhe'še Jesus móstáhósetsèhetòhevóhe néhe tséhoétsese, "Otahe, móhe nee'ha naa máto héva na'èstse néstotóamo máhvé'eéseana'òtse tséhma'xevóxevetse mónéme'sáa'éváhóesta'ó'hoheo'o tséhvé'ma'heóneéšeeve?" ⁶ Naa móho'nóstónèšéhóseno'èstoo'èstse.

How to be a guest

⁷ Jesus tséstavóómóse néhe tsémaemó'ohétsese, tséstaohkéxaepopévo'hahtsévóse, móstsèhetòhevóhe,

⁸ "Ma'òhkemó'otanése néstseohkévé'popévo'hahtséme. Heva tseonóaxeveeonóome tséhoháne'taestse vo'éstane. ⁹ Néhe tsémó'éstse néstseonáháxeaseneenáhevo tséhméhaeamónóése. Oxése néstseévaánanaevo. Hea'e hénéhéóhe éto'sepopévo'he tséhoháne'taestse. Héne néstsev'é'setanéheotsénóvo. ¹⁰ Mé'tó'e néhéóhe ohkeamónóehéne hestóxemé'one. Néstseonáháxého'éhétséhetaevo néhe tsémó'éstse, "Hóovéhe, tséhéóhe néxhéhoo'e maeto tséspéva'e!" ¹¹ "Otahe étséhéso, tsévé'pévataamáhtsese mómé'héhová'ehéveo'o, naa mé'tó'e tsé'tóhe tséohkésáa-pévataamáhtséhese tseono'átamaevóho Ma'heónéva," móxhetóhevóhe Jesus. ¹² Néhe'se Jesus móstséhetohevóhe néhe tsémó'otaese, "Hóovéhe, máxhósemó'eto néstsev'é'mó'otoo'o néhe nevéseneo'o naa nevóohéstoto naa máto tséháoováhese. Mähvé'néhešemó'ótóse tsé'tóhe vo'éstaneo'o hápó'e néstseévamó'ótáá'e. ¹³ Naa oha éhohamepéva'e mähvé'mó'ótóse tséháo'omenéhese naa tsénóhne'káhese naa tséó'o'enese. ¹⁴ Naa oha néme'évatóněšéhémó'otáá'e. Naa oha ho'óxeéšeeva mahne'éváho'ehnéstse Ma'heo'o néstsemónepévo'eeha néhe'xóvéva," móxhetóhevóhe Jesus.

The Great Banquet

¹⁵ Tséstanéstoo'ése Jesus tséheese, na'éstse hénéhéóhe tsévésemeéseestse móstséhetaehevóhe, "Mahnéxho'hévehonoo'éstse Ma'heo'o tseoseehohamepéva'etse tséstó'sevése'hanámaa'ése." ¹⁶ "Héhe'e, néhetóme," móxhetóhevóhe, "Naa náto'setsěhešéhetáohame, Na'éstse hetane mómha'xemó'otohevóhe vo'éstanóho. ¹⁷ Naa tséstaéšemáheéxanénéstovetse móstséhetohevóhe na'éstse hestotse'ono, "Naa táhénéhešenano tsémó'otono ééšééxanénéstove, néssá'hémésehe!' hetóhéne." ¹⁸ Hotáhtse vo'éstane móho'nóxho'ehnéstse, móhnonó'kenonáho'anéhevóhe tséhméhaeonóomévo. Na'éstse móstséhetaehevóhe, "Náto'séhestoméhévé'hóóhta náhto'e tsémónéhohtóváto." ¹⁹ Naa na'éstse móstséhetaehevóhe, "Námónéhohtóvanoto nóhónóve vé'ho'éotóao'o tséohkéhetóva'hese. Náto'séhestoméhéhotse'óto'o." ²⁰ Naa na'éstse máto móstséhetaehevóhe, "Námónéhevésevoone, mónáme'tóněševéseho'éhéméséhéhe." ²¹ Naa tséstaéváho'ehnétsése néhe tsémó'éstse néhe hestotse'ono, móstaóovóhta'háoehevóhe tséhetsése. Naa mó'omáta'eotséhéhe. Móstséhetohevóhe néhe hestotse'ono, "Naa taonótovetséhe'ooestse totáhóesta nétao'o tséhéóhe máhoéstóva. Mé'tó'e néhmóheéotséhóono tséháo'omenéhese naa tsénóhne'káhese naa máto tséó'o'enese, tsetaméséheo'o." ²² Hestotse'ono tséstaéváho'ehnétsése móstséhetaehevóhe, "Tsévéhoneveto, náéšemáheho'eotséhoo'o tséhetaa'mó'ótóse naa oha ésó'ma'xepo'o'ta." ²³ Néhe'se móstséhetaehevóhe néhe tséhotse'ótaese, "Naa táhóséhénóhtsevóomenano vo'éstaneo'o netao'o tséhetó'o'o. Ma'òhkéhósevóomóse vo'éstaneo'o néstšéhešeneenáhnóhéne

namàheóne tsenèxhémésèheo'o. Naa nëšameonóestanevao'o ta'e ma'o'otómo'ena tséstó'seméséhéstove. ²⁴ Naa ma'éšeo'otómo'ena nëstaasepéveméséhémáne, naa tsé'tóhe tséméhaevovóemó'ótóno tsésáatónèšemáxóhtòhénóvo hová'éhe!" móxhehéhe néhe hetane." Nèhe'se Jesus móstsèhetòhevóhe hénéhéóhe tséhoítsese, "Hápó'e nëstsev'énonáho'anéme. Néameonóomatséme. Né'áahtove komaahè nëstsésáavésèhehpeotséhéme," móxhehéhe Jesus.

Being a disciple

²⁵ Háesto néhe vo'èstanoóho tsévé'óhtsemaese Jesus móstsèhetòhevóhe, ²⁶ "Naa máhvé'hehpeméhóxése tséhe'xóve-méhótóse nëškevoo'o naa éhevoo'o naa máto tsévéstóemósee'e naa máto netao'o nevóohestovevoo'o, naa hópahpa máto tséhe'xóve-méhohtomáse neametanénéstóvévo, oha nëstó'nèhešenéhe'ovéme. ²⁷ Naa oha máto nëstó'nèhešenéhe'ovéme óxhávésévetanóhaesee'e vo'èstane'o naa hó'nèšeno'naévomotáxése. ²⁸ Naa néhe'se hétsetseha péveo'hetano hó'nèšéhótoanáto tséstó'senéhe'ovése. Nátao'setšèhešèhetáohame tséto'sèhešéhótoanáto: Heva na'èstse vo'èstane vé'to'semàheónánèstse tséto'sèhetoemetse, héva tsésáa'-onáxèhohtaméstóhe. ²⁹ Naa máto héva sé'ea'e tseasemanestse hemàheo'o naa tsenovósemá'sema'kaataeme, naa tsésáanóhpa-éxanóhe hemàheo'o. Naa héne tsev'éšetotó'hoseme.

³⁰ Tseohketsèhevóóne, "Eee, éasemàheónáne naa oha ésáa'éxanóhe!"

³¹ Nèhe'se Jesus móxhósètsèhehéhe, "Náto'sèhósè-tšèhešèhetáohame, na'èstse tséma'xevéhonevèstse máhtóhto vonóéstónèstóva móhnèhestóxèhevóhe henótáxéve'ho'amo. Naa máto na'èstse tséma'xevéhonevèstse nésó'e vonóéstónèstóva móhnèhestóxèhevóhe henótáxéve'ho'amo. Mósto'sea'e eotsé'tovóhevóhe tsé'tóhe tsétòhkomóxétsese. Naa néhe tséma'xevéhonevèstse tsétòhkomóxétsese henótáxéve'ho'amo móstšèhešetanóotséhéhe, "Hee, náme'xae'hó'táho, éoseehpevonéstóxeo'o. ³² Naa mé'tó'e náme'tatšèhešéve, tséhe'sésáaho'ea'e eotsé'tóéhétse náhtatšèhešeméanoto hósèstse nótaxévé'hó'e tsetáhétsèhetovo, "Heá'èháma tséhe'sésáaase-méoxevaenàhtséhétse néme'nanóvàhtsémáne nomámé'tó'e?" móxhešèhetáohaméhéhe Jesus. Naa néhe'se móstsèhetòhevóhe tséhoítsese, "Naa hápó'e néme'nèhešééxanénéme hó'nèšéhótoanáto tséstó'senéhe'ovése. ³³ Naa máto étšèhešéhótoanáto: máhto'sevé'néhe'ovése hová'éhe nëstsev'é'hohamátséstánóvo."

Salt

³⁴ Naa Jesus móxhósètsèhešèhetáohaméhéhe, "Eohkepéveéno'e hová'éhe tsévóhpoma'òhtsévine. Naa mé'tó'e tsésáa'évavóhpoma'òhtséno'éhane mésèhestótse ³⁵ ésáa'évapéveéno'éhane, éme'nèševóho'oehe. Naa ta'se énéhésó hápó'e mahne'éváho'ehnéstse Ma'heo'o tsevóho'oetóho tsésáanéhe'óehese. Péveáahtome tséhéto," móxhehéhe Jesus.

15

A lost sheep

¹ No'ka hoséstse ma'kaataevé'hó'e naa néhe hávèsévo'eétáhé'-heono móhma'xého'éhéaahtóehévóhe Jesus. ² Máto móhvésého'éhéaahtóehévóhe Vovóhponáhétanóho naa hóséstse ma'heónevovéstomósanéheono, naa oha móhno'vá'ného'éhéoo'hátamaehévóhe.

Móho'nóspévatséstomevótse Jesus tséhvé'másetséstóvóse hávèsévo'eétáhé'-heono.

Móstáh-pe'ónováhevóhe Jesus-evaho tsés-totóxemovóse, "Esáanéhes-óhane, tsé'tóhe Jesus tséohkéheše

másetséstóvóvóse hávèsévo'eétáhé'heono. Naa hópahpa éohkeno'-vése'hanamo," móxhehevóhe. ³ Néhe'se Jesus móstséhetóhevóhe, "Naa táaxa'e, nétatséhešenéstóvatséme, ⁴ Heva na'éstse tséhnéehóvése vé'eá'enóse no'ka máhtóhtóhnó'e kósáne, naa na'éstse vé'voneotséstse, néme'tóněšéve? Mónéme'nootoo'o tsé'tóhe hóséstse tséstaéváhénóhtsevóomótse tsé'tóhe tsévoneotséstse?

⁵ Náhéne'ena néme'néhešéve ta'e ma'évamé'ovótse tsévoneotséstse. Néme'ne'éváho'o'xéhtsenótse. Naa héne néme'vé'séhetótaetano.

⁶ Naa néhe'se néme'mó'otoo'o nevéseneo'o naa néhe hóséstse a'e tsémae'éevo'èstanéhevése. Néme'tséhetoo'o, "Návé'séhetótaetano, náéšéevamé'ovo nakósaeme tséméhaevoneotséstse.

Nétamáhehetótaetanómáne!" ⁷ Máto Jesus móstséhehéhe, "Naa énéhésó, heva na'éstse hávèsévo'eétáhé'heo'o máhv'ease-néhe'ovótse Ma'heóneva, éohkevé'semáhehetótaetanóhtove he'amo'omééno. Naa mé'tó'e vo'èstane'o vé'hóovetséhévótse, "Násáa'óo'o'òsevo'èstanéhévéhe," ésáavé'semáhehetótaetanóhtovéhane he'amo'omééno," móxhehéhe Jesus.

A lost coin

⁸ Naa máto móstséhehéhe, "Heva na'éstse he'e éme'máhtóhtóhe-ma'kaataema naa heva na'éstse vé'vona'ó'tséstse, éme'tóněšéve? Naa éme'vó'ho'káséne, néhe'se éme'móxéhéne ta'e ma'évamé'o hema'kaataeme. ⁹ Néhe'se éme'onóomóho hevése'óho naa néhéóhe a'e tsémaevo'èstanéhevése, éme'tséhetóho, "Nétáhetótaetanoma tsé'évamé'ómo nama'kaetáeme tséméhaevona'ó'tséto." ¹⁰ Néhe'se Jesus móstséhehéhe, "Hámó'óhtse heva na'éstse hávèsévo'eétáhé'-heo'o vé'easenéhe'ovótse Ma'heóneva, éohkevé'semáhehetótae-

tanóhtove he'amo'omééno," móxhehéhe Jesus.

A lost son

¹¹ Naa néhe'še Jesus móxhósetšéhešéhetáohaméhéhe, "Na'éstse hetane móhnéšéhevóhe hee'haho. ¹² Hó'ótóva tsétséhe'kéhahétsese móstséhetaehévóhe, "Ného'e, néhmáhemetséstse hová'éhe tséto'senáha'enómo." Naa móstaasetotáevánóhéhe tséto'séhetaa'náha'enomévóse néhe hee'haho. ¹³ Néhe'še a'e néhe tsétséhe'kéhaestse mó'éxanenehéhe, mó'éto'éhenéhéhe, néhe'še móstaaseohtséhéhe. Móstaasétséhešéhóxovéstaváhéhe háá'ěše

oxése máhoéstóva. Móhmáhemá'to'eés-tséhéhe hema'kaatáeme. ¹⁴ Hénéhéóhe mó'ase-ovávoonéstóvéhanéhe. Mó'oseháeanáhéhe naa oha vo'ěstanóho móho'nóhxomaa'éstse. ¹⁵ Móstaasétotse'óhevomotáhohevóhe énano'évé'hó'e. Mó'óhkéhomóhevóhe éškóseeséhotáme. ¹⁶ Óhméséhétseséstse mó'óhkého'áhéotséhéhe héne tsémésetsése. ¹⁷ Naa móstšéhešétanóhéhe, "Náévéhé-tónéšévémáse hétséhéóhe? Ného'éehe hestotse'ono éoetáhóme-

méséheo'o naa tséhnéhóvéto hová'éhe násáaméséhe. ¹⁸ Náhtaevanáho'óhtsévo ného'éehe. Náhtatséheto, "Ného'e, nénéehove naa Ma'heo'o nénéšéhávésévo'eéhatséme. ¹⁹ Névé'eévanéhesétame tséhešéhee'hahé'toveto. Nétavéséhotse'óhevomotaahtse, náhtáheto," móxhešetanóhéhe. ²⁰ Móstaosáaneévaaséhóo'óhtséhéhe. Naa háá'ěše tséhnéssó'eameohtsése, heho tséstavóomaa'ése, móstaoseeněševátamáotsé'toehévóhe, móstaévaotsé'toehévóhe. Tséstaé'kotseváénóse móstano'vósevo'omóhevóhe heho. ²¹ Naa néhe kásováahe móstséhetóhevóhe heho, "Ného'e, nénéehove naa Ma'heo'o nénéšéhávésévo'eéhatséme. Névé'eévanéhesétame tséhešéhee'hahé'toveto." ²² Naa tséstanéstóvóse hee'haho móstatséhetóhevóhe hestotse'ono, "Nétáhévee'sanena, naa tséháoemetsése mo'eško no'eéstanomóvóhéne, naa no'ee'ěha'ónóhéne! ²³ Naa néhe'še táhena'hóhéne tsétó'tšéséháeoméstse mó'késá'e. Néstamáhehetótaeméséhémáne! ²⁴ Nae'ha tsétaa'enéhóváne'eéstse ééšééváho'éhóo'óhtse,"

móxhehé. Mó'osáanemáheéxanóhenovóhe hová'éhe. Nèhe'se móh-
 ma'xeasèhetótaemésèhehevéhe. Móhnémenéstovéhanéhe naa
 móhno'ho'sóehevóhe.²⁵ Naa néhe kásováahe he'neho
 tséstáho'héenotse'óhetsese tséxhoó'henémenetsese naa
 tséhno'hoó'heho'sóetsese,²⁶ móstaonóeoese móhevóhe na'éstse
 heho hestotse'ono. Móstsèhetóhevóhe, "Eévetóněšévěstove?"²⁷ "Naa
 ésemáhe ééváho'hóó'óhtse. Eho nánèhetaene tsésto'sena'hótse
 tsétó'tšěšéháeoměstse mó'késá'e. Naa éma'xemó'e. Emáhe-
 hetótaeméséhéstove," móxhetaehevóhe.²⁸ Tséstanéstomóněse
 mó'omáta'eotséhéhe, móho'nóstaéstséhněstse. Heho tséstá-
 héne'enotsese héne móstáxaeněšéhóšéhóehémomóhtsemaehevóhe,
 "Néhvéšéhéměseestse!" móxhetaehevóhe heho, naa móho'nó'-
 áahtvótse heho.²⁹ Móstsèhetóhevóhe, "Ného'e,
 náto'sésáa'éstséhéhe. Nétaosee'ěšéháa'ěšévěstáhemátse.
 Náohkésáahónětséstáhe. Néohkeameáahtvótse. Heva na'éstse
 kósáeso nésáa'tšéhe'šemétséhenótse tsésto'semó'otono néseneo'o.
³⁰ Naa tsé'tóhe nee'ha émáhemá'to'eestse nema'kaatáeme tsé'óhké-
 ho'éhótose mátháa'óho. Naa tsé'éváho'éhóó'óhtsese hópahpa
 néná'ho mó'késá'e tsétó'tšěšéháeoměstse, naa néma'xeno'mó'e,"
 móxhetóhevóhe heho.³¹ Naa móstsèhetaehevóhe heho,
 "Tséhee'hahé'továtse, tséhvé'šěšěšěhoeto netao'o hová'éhe
 tséá'enómo néěšéáahtsé'eá'éna.³² Naa mé'tó'e tsé'tóhe ésemáhe
 tséstaa'enéhovánee'ěse éěšééváho'éhóó'óhtse. Naa héne
 néme'máhevé'šèhetótaetanónone!" móxhetaehevóhe heho,"
 móxhešèhetáohaméhéhe Jesus. (Móstšèhešètanóhéhe, "Tsé'tóhe
 vovóhponáhétaneo'o naa ma'heónevovéstomósanéheono
 éohkeoseepévataamáhtseo'o, éme'óhkevésèhetótaetanoo'o
 vo'ěstaneo'o táhóseasenéhe'ovóvose Ma'heóneva.")

16

A dishonest manager

¹ Naa Jesus móstšèhešèhetáohameéestséstovóhevóhe
 hevovéstomóseono. "Na'éstse hetane móxháováhehéhe. Naa
 na'éstse hestotse'ono mó'óhkemáhene'evávohtóhetséhe netao'o
 hová'éhe hotse'óhestótse. No'ka éšeeva nevá'ěsesto móxho'ěhé-
 hohta'haóehevóhe, móstsèhetaehevóhe, "Néhe tsévéhonotse'oestse
 ésáapévotse'óhtóhe nema'kaatáeme."² Nèhe'se néhe
 tséháooaestse móstaonóomóhevóhe tsévéhonotse'óhetsese,
 móstsèhetóhevóhe, "Naa nánéstomóne tsésáahešepévotse'óhtóhemo
 nama'kaatáeme. Néametónetotse'ohe? Táaxa'e, néhvóo'sešěstse
 tséamèhetotse'óheto, hea'e némóxe'oha. Máhvé'hetómemaneto
 tséhešésáapévotse'óheheto néstapó'èho'héstse."³ Naa néhe
 tsévéhonotse'oestse móstšèhešètanóotséhéhe, "Šeaa,
 náéšemé'eotse! Máhvé'pó'èho'héto, násáhéne'enóhe
 tséxháanaotse'óhenove, naa oha náme'ěšéhoháehéhotsénomo'he.
⁴ Náhtatšèhešéve kómááhe vo'ěstaneo'o náhtsésó'véstáhémáá'e

hó'něšepó'ého'henéto. ⁵ Nähtatóxeněhetoo'o tsé'tóhe tséamáhahomevóvose tséhotse'ótá'ěstse, "Sóvanome tséhetaa'eamáhásenése!" Móstaaosáanenonó'kěho'ěhótóhevóhe néhe tséamáhásenětsese. Tsétavovóeho'ěhótose móhněstovóhevóhe, "Tónetáá'e néamáhahomévo tséhotse'ótá'ěstse?" ⁶ "Naa no'ka máhtóhtóhnó'e aměške tséhvě'hó'ta," móxhetaehevóhe. "Naa nétáhévóxe'oohtse nóhónó'e amáhahatsěstse tséhetaa'e-amáháseneto!" ⁷ Něhe'sě na'ěstse móstáhósěho'ěhótóhevóhe, "Tónetáá'e néamáhásenése?" móxhetóhevóhe. "Naa no'ka vonoéstóněstóva pénoheo'o náněhetaa'eamáhásene," móxhetaehevóhe. "Naa nétáhévóxe'oohtse na'nohto máhtóhtóhnó'e amáhahatsěstse," móxhetóhevóhe. ⁸ Naa tséstáhéne'enotsěse tséhotse'ótaese móstšěhetaehevóhe, "Mónétaomevovóhněhěšě-hahtsěhéhe tsěhěšěveto." Něhe'sě Jesus móstšěhetóhevóhe hevovéstomóseono, "Vo'ěstaneo'o tsésáane'étaměhevose Ma'heóneva éohkeněhěšetaomevovóhněhěšěhahtseo'o novóse éohkeněhěševovóhněhěšěhahtseo'o tsěěšene'étamese. ⁹ Naa nétatsěhetatsěme, pévotse'óhtome nema'kaataemevo, éohkěsáa'a'eněhema'kaataeméstovéhane. Vé'sěvěstáhémósáne nonohpa něstseamáhénóvo hová'ěhe tsépéva'e he'amo'omééno. ¹⁰ Ma'kaata éohkemá'seotse naa oha máhve'něhesétamanése tsěsto'sene'evávohtomáse hěne ma'kaata, pévene'evá-vohtomáhéne nonohpa nonó'hónó'e něstsevě'sene'étamé'tónénóvo hová'ěhe tsépéva'e. ¹¹ Naa mássáavé'pévotse'óhtomáhěse hěne ma'kaata, Ma'heo'o móněme'hěne'étamé'tóévo hová'ěhéstóněhěva. ¹² Mássáavé'ne'étamé'tóněhěse, hová'ěhe móněme'hěamáhénóvo he'amo'omééno. ¹³ Esásáešěhotse'óhevomotáhěheo'o neše tsévěhonevесе. Naa énehěso, hé'tóhe máto néme'tóněšěhě-hema'heónaménóvo ma'kaata naa máto Ma'heo'o sěetó'e'sě. Oha Ma'heo'o éto'seno'kěhema'heónaměstove," móxhěhéhe Jesus.

Some sayings of Jesus

¹⁴ Naa néhe Vovóhponáhétaneo'o móxhoháeměhohtóhenovóhe hěne hema'kaataemevo, naa tséstáněstovovóse Jesusevaho tsěhestotsěse hěne ma'kaata móstaasetotó'hosemóhevovóhe. ¹⁵ Něhe'sě Jesus móstšěhetóhevóhe, "Nékánomepěvatamáhtsěme naa oha Ma'heo'o éhěne'ena tsěoné'seóměhestávóse. Tsěhóověhohamátsěstomáse ésáhová'ěhevoestóhe. ¹⁶ John Tsěe'óestaáhóvátse tsěssáa'ěšěasema'heóneéestsěse, Ma'heo'o hesto'emanestótse mó'ohkeno'keněhe'óhehanetsěhe. Naa tsěhe'sěasema'heóneéestsěto háesto vo'ěstaneo'o éaseněhe'ánóvo. ¹⁷ Ma'heo'o hesto'emanestótse ékánomemóxe'óhetse tótseha naa oha tásó'eaměhnětotse, hó'něšekánomevoneotse netao'o hová'ěhe ho'eva naa vo'eva," móxhěhéhe Jesus. ¹⁸ Něhe'sě móxhósetsěhěhéhe, "Naa tsévěstoemáhtsese he'e naa hetane máhvě'eoněsováhěvótse naa něhe'sě máhvě'eéváhósevěstoemóvótse tsěnetáhětsese móó'óhto'eétáhěhevóhe," móxhěhéhe Jesus.

Lazarus and the rich man

¹⁹ Jesus móxhósetšéhešhetáohaméhéhe, "Na'éstse hetane móxhoháoovàhehéhe, tsétó'tšěšéhoháoemétsee'éstse hone'oonótse mó'òhkéhone'òhenótse, naa mó'òhkeno'péve'hanáhéhe. ²⁰ Naa mé'tó'e na'éstse hetane móxhoháo'omenéhéhe, Lazarus móxheševéhéhe. Hénéhéóhe tsé'òhkéhéseéstsehnéstovetse hemàheóne néhe tséháooovaestse mó'òhkého'eotséstsehaehévóhe Lazarus vo'èstanóho. ²¹ Néhe Lazarus móhma'xéhemanetáhéhe naa oeškéseho mó'òhkené'omaehévóhe. Mó'òhketšéhešetanónaehéhe, "Táaxa'e, náme'só'hovemésévo tsé'tóhe tséhe'òhto tséoseeháooovaestse." ²² Néhe'še móstanaehéhe Lazarus, móstaaseotséhaehévóhe ma'heónéhotse'ono, móstaénanaehévohe tséhvéhonatamano'etse a'e néhéóhe tséxhoetsése Abrahamevaho. Naa néhe'še hápó'e néhe tséhoháooovaestse móstanaehéhe, mó'áhto'hohehéhe. ²³ Naa oha mé'tó'e móstatséhe'òhtséhéhehé àhtóno'omééno. Naa néhéóhe mó'asèto'eehéhe. Tséstáhóxeve-tséhetóó'ose tsé'oseeháa'ého'oéstatse, móstáhoxovevóomóhevóhe Abrahamevaho tséhvéhonatamano'etse. Hotáhtse néhéóhe mó'amónoehéhe Lazarus a'e. ²⁴ Móstáhóxovetséhetóhevóhe Abrahamevaho, "Hóovéhe, néhněševátaméstse! Néhešeha Lazarus tsetáhéeškóséotse mähpeva naa náhtsenèxhéhe'kóovana navétanove. Hétséhéóhe éoseehoháo'ho'ta." ²⁵ Naa móstséhetaehévóhe Abrahamevaho, "Naa hóovéhe, ésáanèhesóhane. Nésó'héne'enahe tséssó'eametánéneto néhoháooovahe naa mé'tó'e néhe'xóvéna tsé'tóhe Lazarus éhótoanávetano? Naa hétsetseha mé'tó'e épévéstao'omenehe. Naa héstsetseha hápó'e nééváhótoanávetano. ²⁶ Naa máto'éma'xeó' xeanóeve, móme'tóněšéhéxovehne tsésto'semanóháta'e tsé'tóhe Lazarus." ²⁷⁻²⁸ Néhe'še móxhósetšéhetaehévóhe néhe tséháooováhétsese, "Naa táaxa'e, énohoneo'o tséhevásémétono. Néme'nèheto Lazarus tsetáhéoó'haévamóho kómááhe hétséhéóhe tséněssáavésého'èhóhtóhénóvo hótóanávevo'èstanéhevestótse." ²⁹ Néhe'še Abraham móstséhetohevóhe, "Hová'áhane, éme'òhkéhoéstánóvo ma'heónóxe'éstoo'o, tsémóxe'òhomévoséstse Moses naa hóséstse ma'heónéhóo'xeváheo'o. Epévóxe'ohe. Eme'òhkeáahtomóné'tánóvo." ³⁰ Móxhósetsehehéhe néhe tséháooovaestse, "Esáanèhesóháne. Oha tseáahtovovo vo'èstanóho tsééšenaétsese òxho'èhéme'éstomóévótse ta'e tsenéhešeasenéhe'ovovo Ma'heónéva." ³¹ Naa móstséhetaehévóhe Abrahamevaho, "Hová'áhane, ésáanèhesóháne. Tséssáavé'eoné'seómáhahtá'toméhévóse ma'heónóxe'éstoo'o, móme'héahtovovo vo'èstanóho tsééšenaétsese máhvé'ho'èhénéhetaevótse," móxhehéhe Jesus.

17

Faith and service

¹ Naa Jesus móstséhetohevóhe hevovéstomóseono, "Eháestóxeo'o tséohkeaméhávěsévovonóháha'ósanese. ² Naa

vo'èstane màhvé'hávésévevonòhá'ovòtse heva na'èstse tsééše-
néhe'oo'ètsese tsetaomenèhèšéhàhtse tsetšèhešeméa'tohe
asèto'eéstóva. ³ Naa nèstsevè'vésenèhèševonòhá'ósanéme. Naa
héva máto na'èstse tsééšenéhé'ó'èstse màxhávésévo'eéhaése
váltomepéveéestsèstovóhéne naa oha óo'háévámòhéne. Naa
màhvé'eáàhtóvata'e tséhetòse évaa'xaótàhtséhéne. ⁴ Naa máto néhe
vo'èstane hó'nèšekánomèhávésévo'eéhata'e vonèstoha, oha
màhvé'ho'èhènèhetáta'e tséhešèhávésévo'eéhata'e, évahóse-
a'xaótoo'o," móxhehéhe Jesus. ⁵ Jesus hevovéstomóseono
mótsšèhešètanóotsèhevóhe, "Šeaa, éosehótoanávó'áne." Nèhe'še
mótsšèhetàehévóhe hevovéstomóseono, "Nèhvèstàheme kómááhe
nàhtsenèhèšene'étaméme tséheto'àheto." ⁶ Naa mótsšèhetòhevóhe,
"Naa hó'nèšekánomeoseetšèške'o nene'étaméstóvévo tsévéesto-
máse tsenèheso." ⁷ Naa móxhósetsèhehéhe Jesus, "Naa vo'èstane
tséhotse'ótòtse momóonotse'ono, móme'hémasetstovóho
màxho'èhénotse'óhètsèstse. ⁸ Oha mámáhta tséhósètsèhetóho,
'Né'onótovèhéhomòhtove, náosehàéána! Naa ma'taèše-
ná'so'enòhéto, hápó'e nèstsemónemésèhéme." ⁹ Naa né'áahtove,
nétào'sèhósètsèhetatséme, momóono éohkeáèstomotse'óheo'o.
¹⁰ Naa màxhotse'óhèse pévotse'óhéhéne, nèstsevè'hotsévatanóme
tséhešévése," móxhehéhe Jesus.

Ten men with leprosy

¹¹ Tséstàsó'eametsèhe'ohtsèse Jerusalem, Jesus taesétóve mósta-
ameohtséhéhe tséxho'tatse Samaria naa Galilee. ¹² Tséstaéšèto'sè-
ho'eohtsèse na'èstse màhoéstóva, màhtohto hetanóho móhne'amè-
hétoo'e'óehévóhe, naa oha vó'héé'èse móhnèhnéetsèhevóhe,
móhma'xemàhehemanetàhevóhe (héne tsévé'šenèhestávòse
mó'òhkèhoháenàhahétsèstóhehanetséhe). ¹³ Naa móstavá'ne-
táhpe'e'hahétsèstóehévóhe, "Jesus, Tséne'tàheto, néhnèševá-
tamemeno!" móxhetàehévóhe. ¹⁴ Tséstavóómòse tséxhemane-
táhetsèse, mótsšèhetòhevóhe, "Tàhévo'èstómané'tovahtse
ma'heónemàheóne tséxhoévòse ma'heónevé'hó'e." Tséstaame-
nèhe'òhtsévòse móstàhéne'enáotsé'tòhenovóhe tsééšèévàhešè-
pévàhevòse. ¹⁵ Naa oha na'èstse hetane móstaévàho'èhéve'hoeo-
tsé'tovòhevóhe Jesusevaho, móstaametáhpe'vovéhohevóhe
Ma'heóneva. ¹⁶ Naa tséstàho'eohé'tóvòse Jesusevaho, hópose
móstamáxa'èše'tovòhevóhe hénèhéóhe tséhnéetsèse. "Néá'eše,"
móxhetòhevóhe. Mó'ó'xevé'ho'évèhéhe, móhnèxhéstàhehéhe
Samaria. ¹⁷ Jesus mótsšèhehéhe, "Ta'se hótàhtse émàhtóhtòxeo'o.
¹⁸ Hénová'ètsénèse tsé'tóhe ó'xevé'ho'e tséhéseno'kevového'ótòse
Ma'heóneva?" móxhehéhe Jesus. (Eohkepéotovo Jews tsé'tóhe
ó'xevé'ho'e.) ¹⁹ Nèhe'še Jesus mótsšèhetòhevóhe néhe hetanóho,
"Nèhoveó'èstse! Taanáasèstse. Tséhvé'eoné'seómàhàhtoveto,
néévavé'šèenomóhtahe."

God's kingdom

²⁰ No'ka hósèstse Vovóhponàhétaneo'o mótsšèhetòhevovóhe

Jesusevaho, "Tóne'se énésto'sého'èhévehonoo'e Ma'heo'o?" Naa móstséhetahehovóhe, "Ma'heo'o ééšeáhtse'véhonoo'e hétséhéno, ésáakánomevóoméhanéhetse. ²¹ Névé'hetósenéhešenóhtsevóomovo! Eéšeáhtse'véhonoo'e." ²² Naa néhe'se Jesus móstséhetóhevóhe hevovéstomóseono, "A'e náto'seévaaseohtse. Naa néstseohke-nóhtsevátsestánóvo tséstó'seéváhóséhe'sého'èhnéto, naa oha ésó'háa'xove tséstó'seéváhóséhe'èhnéto. ²³ Hóséstse vo'éstaneo'o tseohketséhevóóne, "Eéšeéváho'ehne." Néstsevé'eáhtovóvoo'o, tsevá'nenéhevóóne. ²⁵ Otahe, éto'setséhéso, hóséstse vo'éstaneo'o a'e náhtseovóeaséstó'eéháá'e naa náhtseno'na'háá'e. ²⁴ Naa oha náhtseévaametanéne. Naa néhe'se náhtseéváhe'ameasétoése. Naa néhe'se taehó'ótóva náhtseéváhóséhe'ehne, naa néhe'xóvéva náhtsemáhevóomane. ²⁶ Naa máhnéssáa'éšeéváhóséhe'èhnéhéto vo'éstaneo'o oóxésta tsema'xéhešeaméhávésévevo'éstanéhevevo'o há mó'óhtse háko'e tótseha tséheševó'éstanéhevéstove Noah tséssó'vo'éstanéhevése. ²⁷ Oóxésta móxhešeamévo'éstanéhevéhevóhe hóvotse móho'nóxhešetanóvótse ta'e Noahevaho naa hevo'éstanemo tséstáéstséhnetsése ma'xésémónéva, móstamóneméseotséhevóhe. Naa néhe'se móstama'xeaséhoo'kóhóhanéhe, móhmáhóovátóhanéhe netao'o, naa néhe vo'éstaneo'o hóvotse tsésáahešetanóhese móhmáheméméstanéhevóhe. Névé'vése-néhešetanóme. ²⁸ Naa tótseha máto Lot móhvéséstánovéhéhe hénéhéóhe Sodom. Naa vo'éstaneo'o hénéhéóhe oóxésta móxhešeaméhávésévevo'éstanéhevéhevóhe. ²⁹ Naa néhe'se taehó'ótóva ho'esta móhnéxhésóhanéhe he'amo'omééno, naa néhéóhe móstamáhevoneostáho'hehevóhe. Móstaomenéhešéhahtséhevóhe. Néhe Lot naa hevo'éstanemo hóvéhno móstó'néševá'néhóméstáhevóhe. ³⁰ Naa hápó'e tsenéheso mahne'éváhósého'èhnéto. Vo'éstaneo'o oóxésta tséhešeamévo'éstanéhevevo'o. Naa néhe'se taehó'ótóva náhtseéváhóséhe'ehne. ³¹ Eto'seoseeháatamáno'e néhe'xóvéva. Ma'éetónéšévése néhe'xóvéva éneváenomáhéne, oha néševéveno'ótánóhéne. Hová'éhe néstavé'eévavenó'oo'hé'tánóvo némáheónévo. Naa máto néstavé'eéváhóotoéotséme! ³² Mé'etanóotsé'tovóhéne Lot naa hevo'éstanemo. Tsévéstomose móstavé'eéváhóotoévé'hoéotsé'tóhéhe Sodom tséhméhaevo'éstanéhévévóse móstanóhpavóhpoma'óhtséveotséhéhe. ³³ Otahe nétatséhetatséme, hová'éhe néstsevé'néhešééváhóotoéhohamátséstánóvo néstsenóhpavé'séhováneehéme, naa mé'tó'e máhvé'hohamátamése néstse'enevo'éstanéhévéme. ³⁴ Otahe éto'setséhéso, mahne'éváhóséhe'èhnéto hóséstse vo'éstaneo'o tsevonaneo'o naa mé'tó'e hóséstse tsevo'éstanévevo'o, há mó'ótsé héva néšé vo'éstaneo'o máhvé'néšenaóotsévótse, oha na'éstse tsevo'éstanéve. ³⁵⁻³⁶ Naa máto néšé he'eo'o tsepénóhemenao'o, oha na'éstse néhe tsevo'éstanéve. Naa hétsetseha éxanéne kómááhe néstsésáanééhóvéhéme néhe tsetó'sevonanéstse!" móxhehéhe Jesus. ³⁷ Néhe'se Jesus hevovéstomóseono móstséhetahehovóhe, "Tósa'e

néto'seévà-
hósého'ehne
mahne'évähósé
ho'èhneto?"
Naa móstséhe-
tòhevóhe, "Naa
tsemáhe-
héne'enohe
mahne'évã-
ho'èhnéto,
náhtsemáhe-
vóomane."

18

Persistence in prayer

¹ Néhe'se Jesus móstséhetòhevóhe hevovéstomóseono, "Néstsevé'néhnetaetanóme, ohkenéšeaméháóénáhéne!" ² Nátao'se-tšéhešéhetáohame, "Na'èstse ho'emanéhe hótvtse móho'nó'òhkéhesétámótse Ma'heóneva naa máto vo'èstanóho. ³ Naa máto na'èstse hotòxaa'é'e móstaohkèhetóséhétséhetòhevóhe ae'ta'ého'emanéheho, "Naa ného'èhémomóhtsemátse, ma'táhóhta'hanéto néhvéstáhémeo'o!" ⁴ Néhe ae'ta'ého'emanéheho móho'nóhnáháxeáahtoo'èstse, néhe'se hó'ótóva móstaetséhešetanóotséhéhe, "Hóvtse násáakánoméhesétámoo'o Ma'heo'o naa máto vo'èstaneó'o, ⁵ naa tsé'tóhe he'e tséhetóséhešeamemé'emo'eéhá'èstse, náéšeto'semáhove-tanoha, naa náhtanéheševéstáhémo tséhešetanóse." ⁶ Néhe'se Jesus móstséhetòhevóhe hevovéstomóseono, "Néhe ae'ta'ého'emanéhe, toetanó'tomova tséheese. ⁷ Hápó'e ta'se énéhesotse ⁸ Ma'heo'o éohkenéheševéstáhemo tséohkeaméháoena'toese. Naa hea'èhama mahne'évãho'èhnéto hóséstse vo'èstaneó'o tsésó'eamenéhešéháoenaó'o naa máto tsésó'néhešeamene'étamé'tóó'e?" móxhehéhe Jesus.

A Pharisee and a tax collector

⁹ Jesus móstséhetóhta'haovòhevóhe hóséstse vo'èstanóho tséohketaomepévatamáhtsétse, ¹⁰ "Néše hetaneo'o móstaéséhéhaoenáhevóhe ma'heónemáheóne, na'èstse vovóhponáhétane naa néhe na'èstse ma'kaataevé'ho'e. ¹¹ Néhe vovóhponáhétane móstaa'e'senéhéhe. Móstšéhešéháoénáhéhe, "Ma'heo'o, hahoo, néhetátse, tséssáavéséhávésévo'eétáhé'heónévéhéto tséheševó'èstanéhevése tsé'tóhe ma'kaataevé'ho'e. Naa máto hahoo tsé'ohkésáano'eóe'kèhénótóhéno vo'èstaneó'o, naa náohkésáano'nomáhtséhóheo'o, naa máto náohkésáanoosetanó'tovóhe tsévéstomemo. ¹² Náohkeno'eávóónéše nexa no'ka ma'heóneéšeeva, naa náohkeno'mea'e ma'kaata ma'heónemáheóne," móxhešéháoénáhéhe néhe vovóhponáhétane.

¹³ Naa mé'tó'e néhe ma'kaataevé'ho'e hénéhéóhe vó'héé'ése móxháoenáhehe máto, móhněševátamóná'tovóhevóhe Ma'heóneva. Móxhe'konemá'késtá'eóehéhe tséněšenáaméháóénàse. "Ma'heo'o, néhněševátaměstse, náosehávěsévo'eétáhé'heóneve." ¹⁴ Nēhe'se Jesus móstséhéhehe, "Néhe ma'kaataevé'hó'e nea'háanevóhe Ma'heo'o tséono'átamose. Mähvé'hóoveoseepévatamáhtsése néme'héono'átamaevo Ma'heo'o."

Jesus blesses little children

¹⁵ Naa hóséstse vo'ěstaneo'o móxho'eotséhohevóhe heněso-něhevóho tsésto'séháoenavomotáóse Jesus. Naa Jesus hevovéstomóseono móstséhetóhevóhe néhe vo'ěstánoho,

"Névé'héme'emo'eéhovo Jesus." ¹⁶ Onétáhtse Jesus móstaváhtome-onóomóhevóhe néhe ka'ěškóneho, néhe'se móstséhetóhevóhe hevovéstomóseono, "Névé'easeneenáhnovoo'o tsé'tóhe ka'ěškóneho. Netao'o vo'ěstaneo'o éme'só'hoveněhestao'o tsé'tóhe ka'ěškóneho tséhestávóse. Eohkéhéne'enánóvo héhevóho naa heškevóho tséheševonéhěšéhaevóse. ¹⁷ Oha hápó'e mähvé'něhešetanóse něstseněhešemásetséstóévo Ma'heo'o," móxhehéhe Jesus.

A rich man's question

¹⁸ Naa na'éstse hetane tsévéhonevístse hénéhéóhe ma'heóne-máheóne, móstséhetóhevohe Jesusevaho, "Ovéstomósanéhe, tséono'áheto náhtsetónéšea'enevo'éstanéheve?" ¹⁹ Naa móstséhetaehevóhe, "Néhéna'enánone éno'kepévahe Ma'heo'o. Néhéne'enahe tséhešenéstato? Tséono'aese néhešehe? Nénéhešema'heóno'oxe. Mónénéhešéhéne'ena? ²⁰ Naa néhéne'anátanó'ta tséto'séhešea'enevo'éstanéheveto. Naa nétamé'éstomevátse. Etséhetóxe'ohe ma'heónóxe'éstoo'o: "Eto'sésáanooseoe'kéhé'továhtséheo'o hetane naa he'e tsévéstoemáhtsese. Máto névé'ne'to'éna'hanéme. Névé'no'eaéstomého'é'e'tovovo vo'éstane. Naa no'eono'átama néshevo naa éhévo." ²¹ Naa móstséhetaehevóhe néhe hetanóho, "Naa hákó'e náne'éšeamenéhešenéhe'amovo héne Ma'heo'o hesto'emanestótse." ²² Naa Jesus móstséhetóhevohe, "Naa nómonéhe'she, naa oha na'éstse hová'éhe éhe'eotse: tamáhehéohótóvátse tséhetaa'eá'enomo, naa néhe'she héne ma'kaata métóono tséhoháo'omenéhese. Naa ma'éšenéhešéveto, néxhénehe'ove'o. Naa néstsev'éšeamahé a'enevo'éstanéhevestótse he'amo'omééno." ²³ Tséstanéstóvóse tséhetsése Jesusevaho móstavé'séhávésévetanóotséhéhe tséhv'éeoseehoháooavaese. ²⁴ Jesus tséstáhéne'enovóse tséhešetanóotsetsése, móstséhehéhe, "Eoseehótoanátotse tsé'tóhe tséhoháooaváhese tsésto'sevésenéhe'ovovóse Ma'heóneva. ²⁵ Ehehpéhe'anátotse tsé'tóhe pa'e'pa'onátahoéstótse tsésto'sésóhpéhnése tséstšéške'po'o'tatse vé'ho'éškóevo'héstóva, ésáanéhe'xóvéhe'anátóhanéhetse tsé'tóhe tséhoháooaváhese tsésto'sevésenéhe'ovovóse Ma'heóneva." ²⁶ Néhe vo'éstane'o néhéóhe tséhoese tséstanéstomónévóse móstséhehevóhe, "Naa tséhv'énéhešéhótoanátó, heá'éháma vo'éstane éme'sáatónéšenéhešéhóhtaméstóhe a'enevo'éstanéhevestótse." ²⁷ Jesus móstséhetóhevohe, "Naa vo'éstane tséhóovéhótoanávátsésto, Ma'heóneva éohkevístáhémaevóho, éohkésóhpeotséhaevóho hó'néšeoseehótoanátotse." ²⁸ Néhe'she Peterhevaho móstséhetaehevóhe, "Naa náéšenéhešévéme, námáhenoohtánóne netao'o hová'éhe tsé'asenéhe'óvatsése." ²⁹ Jesus móstséhehéhe, "Naa héne náhéne'ena. Naa nétatséhetatséme, tséhohamátámótse Ma'heóneva hétsetseha, ³⁰ tséhehpeamáhénóvo hová'éhe hétséhéóhe ho'eva naa máto tseno'ea'enevo'éstanéheveo'o."

Jesus again tells about his death

³¹ Naa néhe'she Jesus mó'a'e'setséhetóhevohe hevovéstomóseono, "Tóséé'e nésó'eametséhe'óhtsémáne Jerusalem. Hénéhéóhe náto'senéheto'omenehe netao'o tséhetóxe'éšémá'évóse ma'heónéhóo'xeváheo'o. ³² Naa hénéhéóhe náhtsého'éhéeseváenane, náhtsetséhe'otséháá'e tsé'óhkého'emanévóse nótseo'o (móhnéhéstóhehevóhe néhe Gentiles). Náhtsetotó'hosemáá'e, naa náhtseno'mométséstóvo'eéháá'e, náhtseohkeese'haenótáá'e. ³³ Naa

ma'ěšamá'sene'enéséha'évotse néhe'se náhtsemónena'háá'e, naa oha na'héé'ěše náhtseévaametanéne," móxhehéhe Jesus.

³⁴ Hevovéstomóseono móho'nóstóněšehéne'notséstse tsétotóxésto.

Jesus heals a blind beggar

³⁵ Jesus tséstaěšeto'sého'eohtsése Jericho, na'ěstse hetane mósta'omónoehéhe méónéva. Mó'òhkèhotsénomó'hehéhe naa móhno'eó'o'enéhéhe. ³⁶ Naa tséstanéstóvóse tsémásóameohtséstse, móstanéstáhéhe, "Neváaseo'o tsémásóameohtsése?" ³⁷ "Jesus tséhéstaestse Nazareth éameohtse," móxhestóhehéhe. ³⁸ Néhe'se móstatáhpe'e'hahehéhe, "Jesus, tséhéstáheto Davideveno, néhněševátaměstse!" móxhetóhevóhe. ³⁹ Néhe tséamevé'òhtsémaese Jesus móstséhetahevóhe, "He'ketoo'ěstse!" Onétáhtse móstama'xèhósetáhpe'e'hahehéhe, "Tséhéstáheto Davideveno, néhněševátaměstse!" ⁴⁰ Jesus móstanéeotséhéhe, móstséhehéhe, "Néstsehe'otseha tsé'tóhe hetane." ⁴¹ Tséstáho'eotséhovóse Jesusevaho móstséhetahevóhe, "Naa néstatóněševéstáhemátse?" Néhe tséó'ó'énéstse móstséhetóhevóhe Jesusevaho, "Tséne'táheto, náme'vóósáne." ⁴² Móstséhetahevóhe Jesusevaho, "Tséhvé'ne'é-tamé'toveto hétsetseha něstseévavóósáne." ⁴³ Hotáhtse a'e hénéhéóhe móstaasevóosanéhéhe. Néhe'se móstaasevé'òhtsémóhevóhe Jesusevaho. "Hahóo," móstáhešeamévóho'ótóhevóhe Ma'heóneva. Naa néhe hénéhéóhe vo'ěstaneo'o tsémaevóomaese móstavéseasevóho'ótóhevóhe Ma'heóneva.

19

Zacchaeus

¹ Jesus tséstaamě-sóhpeohtsése Jericho, ² na'ěstse hetane hénéhéóhe tsévo'ěstanéhevěstse, Zacchaeus móxheševéhehéhe. Móhma'-kaataevé'ho'évéhéhe, naa

móhno'hoháoováhehéhe. ³ Móhno'vóomátanó'tovóhevóhe Jesusevaho tséhnésto'seamésóhpeohtséstse. Tséhvé'heómetšéhe'kěstaestse móho'nóhpévevóómótse ⁴ móstatséheto'áhéotséhéhe hoóhtseto tséhněetsése. Móstae'evoneohehéhe hoóhtsetseva tsésto'sepévevóómóse Jesusevaho hénéhéóhe tséhnésto'seamésóhpeohtséstse. ⁵ Tséstavóomaa'ěse Jesusevaho tséstáhonoo'ěse

hénéhéóhe, móstàhe'ametsèhetaehevóhe, "Zacchaeus, né'évaanòhe-voneoestse! Nétào'sèhóosevé'òhtsemátse." ⁶ Zacchaeus móhnéstó'-nèšévaanòhevoneohehéhe naa móstaoseemásetséstovòhevóhe Jesusevaho. ⁷ Néhe vo'èstane'o móho'nóspévátséstómévótse, móstsèhehevóhe, "Ee, tsé'tóhe Zacchaeus éoseehávéséve-vo'èstanéheve, naa Jesus étào'sèhóosèhévése'hanamo!" ⁸ Tsé'èšé-éne'hanávòse, Zacchaeus mó'oháeta'òhéhe, móstsèhetòhevóhe Jesusevaho, "Tséne'tàheto, nàhtamétónóvo tséháo'omenèhese o'xe tsèhetaa'eá'enómo naa máto tsééveoe'kèhénótóno nàhtaévàhehpe-onénèxomevoo'o." ⁹ Naa Jesusevaho mó'évatsèhetaehevóhe, "Hétsetseha tséhnééhóveto naa nevo'èstanemo néono'átamáévo Ma'heo'o hápó'e tséhešéono'átámòse Abrahamevaho tséhnèxhéstàheto. ¹⁰ Hena'háanehe tséhésèho'méa'tonéto tséstò'senòhtsevóomóno tsésáa'oné'seómàhahtàhese nonohpa nàhtsevo'èstanévèhoo'o," móxhehéhe Jesus.

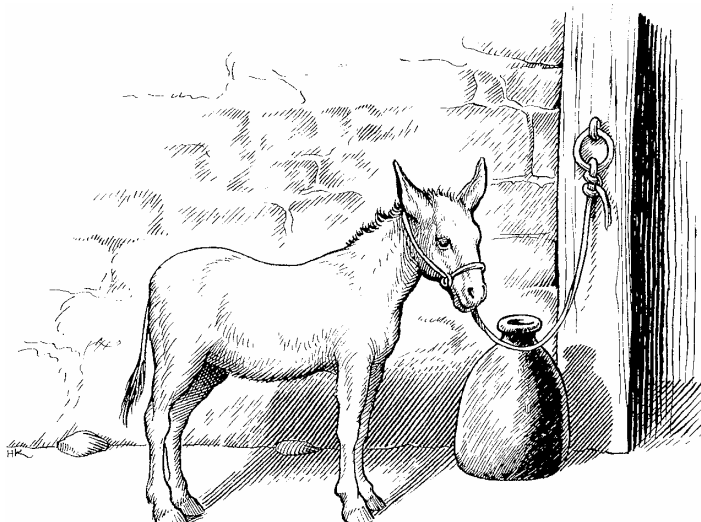
A story about ten servants

¹¹ Jesus tséstàéšeto'sèho'eohtsèse Jerusalem háesto vo'èstanóho móssó'eamevé'òhtsémahevóhe. Mó'ametsèhešetanòhevóhe, "Heá'èháma ééšeto'sèho'nèhe'xóvetse Ma'heo'o tséstò'se-véhonoo'èse." Jesusevaho tséhvé'héne'enotsèse tséhešé-momé'hemetanóvòse, ¹² móstšèhešèhetáohamèhéhe, "Na'èstse hetane móstao'sètsèhe'òhtsèhéhe oxèse tséstò'semóne-véhonemanee. Naa néhe'se tsemóneévàho'èhévehonoo'e. ¹³ Tséssáa'èšéaseohtsèése tsé'tóhe hetane mó'onóomòhevóhe màhtohto hestotse'ono. Móstsèhetòhevóhe, "Náto'senenóvhováne'e. Heta'háanéhe hósèstse ma'kaata. Pévotse'òhtomáhéne ta'e mahne'évàho'eohtséto." ¹⁴ Naa nèhéóhe tsévo'èstanéhevèse móho'nó'òhkèho'ahévótse tsé'tóhe hetanóho. Naa tséstàéšé-aseohtsetsèse móstátsèhešéméaoohèhenovóhe vo'èstanóho hénéhéóhe tséstátsèhe'òhtsetsèse, móstao'sèhétsèhehéhe, "Tsé'tóhe násáaho'áhéhéoné tséstò'sevéhonoo'èse." ¹⁵ Naa móstaváhtome-véhonamanèhéhéhe. Naa tséhne'évàho'eohtsèse móstáhóse-onóomòhevóhe néhe hestotse'ono, móstsèhetòhevóhe, "Naa nétónèšé'tánóvo héne ma'kaata tsémétatsèse?" ¹⁶ Naa na'èstse móstsèhetaehevóhe, "Tsévéhoneveto, héne tsèhetaa'métseto màhtóhto náhehpemanestse." ¹⁷ "Naa épéva'e tséhešéveto, màhtohto màhoéstotótse nèstsèho'emáohantótse," móxhetòhevóhe. ¹⁸ Naa néhe na'èstse móstsèhetaehevóhe, "Héne tsémétseto náhehpemanestse nóhona." ¹⁹ "Naa nénéehove, nèstsèho'e-máohantótse noho màhoéstotótse," móxhetòhevóhe. ²⁰ Naa mé'tó'e na'èstse móstsèhetaehevóhe, "Heta'háanéhe nema'kaatáeme, néévàho'èhémetátse. Nápévévé'hána, nánèšéhó'tse. ²¹ Néé'hahtovátse tséxhomá'xèhéne'enóvátse. Nétávésáa'-oné'seómàhahtóvatséhe. Naa néohkeno'eaéstomèhestanomevónóvo vo'èstane'o hová'éhe." ²² Néhe'se móstsèhetaehevóhe néhe tsévéhonevetsese, "Naa hová'éhe nésáavéseamàhéhe,

nétaomenêhesêhahtse. Naa tséhvé'héne'enoveto tséhestáto,
²³ néme'nêšéhó'keváhtomeénána hé'tóhe ma'kaata ma'kaatae-
 máheóne nonohpa émêxhevásémé'to. Naa tséssáavé'pévotse'óh-
 tóhemo mé'tó'e éto'semetse tsé'tóhe tséhehpemanestséstse
 máhtóhto. "²⁴ Néhe'se móstséhetóhevóhe hóséstse hestotse'ono,
 "Né'éváhestanomova héne ma'kaata naa mé'tó'e meta tsé'tóhe
 tséhehpemanestséstse máhtóhto!" ²⁵ Néhe'se hestotse'ono
 móstséhetáehevóhe, "Eéseáahtsé'ma'xéhema'kaataeme." ²⁶ Naa
 móstséhetóhevóhe, "Naa vo'éstaneo'o tséohkepévotse'óhese
 tseohkéhóna'oveamáhénóvo hová'éhe, naa mé'tó'e vo'éstaneo'o
 tséohkésáapévotse'óhehese tsemáhevona'ó'tsénóvo netao'o
 hová'éhe. ²⁷ Naa néhe vo'éstaneo'o tsésáaho'áhéhese
 tsésto'sevéhonoéto, néstséhe'otseha komááhe nêstavé'hoomatséme
 ma'tavonanóse," móxhehéhe néhe tsévéhonevêstse," móxheš-
 hetáohaméhéhe Jesus. (Móhvé'senêhesêhetáohaméhéhe hó'ótóva
 mahne'éváho'ehnêstse Ma'heo'o tsemáhevonanóho
 tsésáa'áahatomónéhêtsese.)

Jesus enters Jerusalem

²⁸ Jesus tsé'éšééneéestséstovóse néhe vo'éstano'ho tséhoétsese,
 móstaéváhóseaseohtséhéhe. ²⁹ Tséstáéšeto'sého'eohtsése Jerusalem,
 hénéhéóhe Tséxhoóhtsetsévo'omenotse, a'e neše máhoéstotótse
 Bethphage naa Bethany móstáho'táhanévótse. Hénéhéóhe móstséhe-
 tóhevóhe neše hevovéstomóseono, ³⁰ "Tásé'eohtse hêtséhéóhe
 máhoéstóva. Nêstsevóomovo a'kéevo'hameso, tsetoo'éhéóó'e, naa
 onéha'enóhéne, naa né'asetoóneanóhéne. Móho'nóhkeéšetséhe'se-

táhoéstovêstse.
³¹ Naa vé'nêstoése
 vo'éstane,
 'Hénova'e tsé-
 héseonéha'enóse?'
 tséhetóhéne,
 'Tséne'taestse
 éto'setáhoénoto."
³² Tséstá-
 ho'eohtsévóse
 hénéhéóhe
 máhoéstóva
 móstaosánevóom
 óhevovóhe néhe
 a'kéevo'hamésono

tséto'éhéoetsese. Móstó'taenêhesóhanetséhe tséhetaévóse
 Jesusevaho. ³³ Naa tsé'onéha'enovóse tséhestotséhese néhe
 móhnéstóehevovóhe, "Šeaa! Hénova'e tséhéseonéha'enóse?" ³⁴ Naa
 móstséhetóhevovóhe, "Tséne'taestse Jesus éto'setáhoénoto." ³⁵ Naa
 néhe'se móstatséhetoóneanóhevovóhe tséxhoetsése Jesusevaho.
 Móstáxêšemóhevovóhe heéstse'henóvevóho hénéhéóhe néhe

a'kévo'hamésono he'pa'one tsésto'sého'óma'oetsése Jesusevaho. Nèhe'se móhvéstáhémòhevovóhe Jesusevaho tséstae'evonèhnetsése. ³⁶ Naa tséstaamésóhpetáhoo'èse vo'èstane'o móstáséanòhevovóhe heéstse'henóvevóho tsésto'seametáxetáhoetsése, móhnèheše-vóo'èstómanèhenovóhe tséhešemásetséstovóvose. ³⁷ Naa tséstaameanòhetáhoo'èse hénèhéóhe Tséxhoóhtsetsévo'omenotse vo'èstanóho tséma'xevé'òhtsémaese móxhetótaevového'ó-tòhevovóhe Ma'heóneva. Máto "Hahoo," móxhešetanòhevóhe tséstó'tšéševóohtomévose Jesusevaho tsé'òhkèhešema'heóne-éxo'eétáhetsése. ³⁸ Mó'amepe'pe'éstáhevóhe, mó'amevového'ó-

tòhevovóhe Jesusevaho, "Nétamáhevového'ótone tsé'tóhe tséma'xevéhonevístse tsého'eanòheméase Ma'heo'o! Eto'seévamámòhevanóho vo'èstanóho naa Ma'heóneva. Máto nétano'máhevového'ótone Ma'heo'o!" ³⁹ Naa néhe hóséstse Vovóhponáhétane'o hénèhéóhe tséamevé'hahtsese móstséhetòhevovóhe Jesusevaho, "Vovéstomósanéhe, tsé'tóhe tsépe'pe'éstase nèhešenano tséhe'kotoe'o!" ⁴⁰ Naa móstséhetáhevovóhe, "Tóséé'e éto'se-nèheso. Hó'nèšékánomèhe'kotóévótse tsé'tóhe vo'èstane'o, mé'tó'e tsé'tóhe ho'honáeo'o éme'onáháxeasevového'ótovo Ma'heóneva." ⁴¹ Naa nèhe'se hénèhéóhe a'e kakhése Jerusalem tséstaéšeho'táhoo'èse Jesus tséstavóóhto mó'óeometanóotséhéhe. ⁴² Móstséhehéhe, "Nénèševátamatséme tséhetaa'vo'èstanéhévése hétséhéóhe Jerusalem. Néohtonésemé'èstomévatsénóvo tséto'sèheševána'xaevo'èstanéhévéstove naa oha tséssáavé'e-áahtovéhése nééšéaahtse'hehpeotséme. ⁴³ Hó'ótóva tsépéotaesee'e oxése tséhéstáhese nèstsého'ea'eotsé'toovoo'o, nèstsenéma'o'-nèhpa'óevoo'o. ⁴⁴ Netao'o hová'éhe tsevonanánóvo naa nèstseno'-na'haevoo'o. Eto'séhésenèheso tséssáavé'eoné'seómáhahtáhése

tséxho'èhévo'èstanévèhaése Ma'heo'o," móxhehéhe Jesus.

Jesus in the Temple

⁴⁵ Jesus tséstaéšèho'eohtsése Jerusalem, móstáhéestséhnéhéhe hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne. Vo'èstane'o móhma'xé-hohtóváhevóhe hénéhéóhe hotómá'e naa héne móho'nóspévátséstó (tséhvé'hohtóvávóse hotómá'e). Móstáhóevo'e'ovóhevóhe tséhohtóvatsese. ⁴⁶ Móstséhetóhevóhe, "Etséhetóxe'ohe ma'heónó-xe'éstóo'o, 'Hotómá'e namáheóne oha étó'seohkeno'kèháoenàh-tove,' Ma'heo'o éhevo'o. Naa tséhéóhe néhéséhóehohtóváme ta'se tsé'ahtoesénáse tséohkèhešeo'e'kèhénó'ése," móxhehéhe Jesus.

⁴⁷ Oešeeva Jesus mó'òhkevovéstomósanéhéhe hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne. Naa hóséstse néhe ma'heónevé'hó'e naa ma'heónevovéstomósanéheono naa máto hóséstse tséne'táhese móho'nóxho'áhé'too'éstse, móhna'hátanó'toehevóhe. ⁴⁸ Naa oha móho'nóstoněšena'haa'éstse, háesto vo'èstanóho tsé'òhkevé'-ho'èhéahtoo'ése, mó'òhkee'hahtovóhevovóhe néhe vo'èstanóho.

20

A question about Jesus' authority

¹ No'ka Jesus tséhma'heóneéestsése hénéhéóhe ma'xema'heóne-máheóne, hóséstse ma'heónevé'hó'e naa ma'heónevovéstomósa-néheono naa máto tsémaehéne'enóseonévetsese ² móhnéxho'èhé-néstóehévóhe, "Néváeso tsénèhetóhóotáta'e tsé'òhkema'heóne-éxo'eétáheto?" ³ Naa móstséhetóhevóhe, "Nétatséheševovóe-néstóvatséme, ⁴ neváesoóho John tsénèhetóhóotaese tséstó'seohke-e'óestaáhóvåse, móhe Ma'heóneva naa móhe vá'nevo'èstanóho?"

⁵ Néhe hetaneo'o móstatotóxéstóhenovóhe tséhešenéstóévóse Jesusevaho, móstséhehevóhe, "Naa ma'tavé'tséhetótse Ma'heóneva tséhešenèhetóhóotaa'ése, néstseonáháxetséhetaene, "Hénova'e tsésááhéseoné'seómáhaháhése tséheševovéstomósanése John Tséohkee'óestaáhóvåtse?" ⁶ Naa máto héva mé'tó'e ma'tavé'-tséhetótse vá'nevo'èstanóho énéhetóhóotáá'e, tsé'tóhe háesto vo'èstane'o tsene'omáta'eotseo'o, néstsevé'sena'haenone héne, tséxhomá'xenèhešéhéne'enomevóse tséhešenèhetóhóotaa'ése Ma'heóneva John. ("Máhvé'hávésévetotóxeméstse Ma'heo'o héne néstsevé'séhováne'e," étó'taomenèhetóxe'ohe ma'heónó-xe'éstóo'o.") ⁷ "Naa násáaxaehéne'enovamóhene tsénèhetóhóotaese," móxhetóhevovóhe Jesusevaho. ⁸ "Naa hápó'e néstsésámé'èstomévatséhéme tsénèxhésó nama'heóne-éxo'eétáhéstótse, tséssáavé'héne'enomáhése tósa'e John tséxhéstánótse tséstó'seohkee'óestaáhóvåse," Jesus móxhetóhevóhe.

The story about the wicked tenants

⁹ Naa máto Jesus móstšéhešèhetáohaméhéhe, "Na'éstse hetane mó'ovóeénano'èhéhe naa néhe'se móstanovósenèhetóhevóhe hóséstse néhe vo'èstanóho tséstó'sevovóhnèhešéstsetsése hesto'eo'o. Móstanovóseaséhóxovéstaváhéhe, móstavone'èšé-

hováneehéhe. ¹⁰ Tséstàho'nèhe'xóvetse tséstó'sèhe'se-o'eno'éstovetse móstaéváhóoseméahénótóhe na'éstse hestotse'ono, "Tsèhetóóno," móxhetóhevóhe. "Tséhotse'ótá'éstse énéhvéesta tséto'sèhetaa'ho'èhótaa'èse hé'tóhe énano'estótse." Naa móho'nóxxae'évéaahoo'éstse. Onétáhtse móhma'xevé'ne'enesèhaehevóhe, naa pónóhta móstaéváhóoseneenáheehévóhe. ¹¹ Naa móssó'eamatšèhešèhetáohaméhéhe Jesus, "Naa néhe tséá'éno héne ho'e móstáhóseméahénótóhe na'éstse hestotse'ono. Naa néhe máto móhma'xene'enesèhehéhe. Naa néhe máto pónóhta móhne'éváhóoseneenáheehéhe. ¹² Naa néhe'se néhe hetane móstaáhtse'hósetšèhešeméahénótóhe na'éstse hestotse'ono, móstana'ha'ónèhevóhe tsé'tóhe. Nehe máto móhma'xene'enesèhehéhe, móstano'easevo'e'ovóhevovóhe. ¹³ Naa móssó'eamatšèhešèhetáohaméhéhe Jesus, "Naa néhe tséá'éno héne ho'e móstšèhešetanóotsèhéhe, "Naa táaxa'e, náme'tatóněšévémase? Nàhtatsèhešeméanótse nae'ha tséhoháméphoto, tseonáháxeono'átamáá'e, tseáhtóó'e. ¹⁴ Naa néhe énano'évé'hó'e tséstavóomóvóse tsé'tóhe hee'haho tséhne'ameohtsetsèse, móstšèhetáhtsèhevóhe, "Ene'ameohtóho hee'haho, tséto'semáhenàha'eno hé'tóhe ho'e. Nèstaněšena'hone hétsetseha kómááhe nèstsemáheá'enánone hé'tóhe ho'e." ¹⁵ Naa néhe hee'haho móstaasétósemóhevovóhe naa nèhéóhe tósa'e móstana'hohevovóhe," móxhešèhetáohaméhéhe Jesus. Nèhe'se móstšèhetóhevóhe hénèhéóhe tsémaeáhtóese, "Naa tsetšèhešéve hé'tóhe ho'e tséá'éno: ¹⁶ Tsene'éváhó'èhóó'óhtse, naa hápó'e tseévana'hóho tsé'tóhe énano'évé'hó'e tséna'hotsese hee'haho. Nèhe'se tsénétáhétsese tseéváhósemonotse'onanénoto tséto'seohkene'evávohtotsèse hesto'eo'o," móxhehéhe Jesus. "Šeaa! Eme'sáa'hó'kena'hóhevo!" móxhehevóhe néhe tséáhtóese Jesus. ¹⁷ Nèhe'se Jesus móstšèhetóhevóhe, "Néhetóméme, naa oha nétatsèhetatséme, ééšeoné'seómenèheso, étsèhetóxe'ohe ma'heónóxe'éstoo'o, "Tsé'tóhe ho'honáeo'o tséohkéhotse'ótovose óhmáheónanéstovee'éstse, na'éstse móhvóho'oehéhéhe, naa hétsetseha néhe ho'honáá'e tséhvóho'oese mónéséhanéhe tsétó'tšěšetaene'taestse. Ehešèhetáohaméstove. ¹⁸ Mähvé'-vóho'oetóse néhe ho'honáá'e tsétó'tšěšetaene'taestse, hápó'e nèstsenèhešévóho'oetáá'e Ma'heo'o. Hea'e nééšéhéne'enovovo tsé'tóhe ho'honáá'e tsétotóxeméstse ma'heónóxe'éstóonéhéva?" Jesus móxhetóhevóhe tséáhtóese. ¹⁹ Naa tséstanéstovóse Jesusevaho, néhe ma'heónevé'hó'e naa ma'heónevóvestomósanéheono móstáhéne'enáotsé'tóhenovóhe tséheševé'sèhetáohamé'tóévóse. Móhvé'semomáta'eotsèhevóhe naa sé'ea'e móxheseváenátanó'tovóhevovóhe. Naa oha mé'tó'e nèhéóhe móstaévae'sévaenóhevovóhe vo'èstanóho, "Náme'ne'onáháxemáhéótsé'toeneo'o tsé'tóhe vo'èstane'o," móxhešetanóotsèhevóhe.

Paying taxes

²⁰ Naa néhe tsépéotaese Jesus móhněševene'evávoomaehevóhe.

Naa móstano'néhetóhevovóhe hóséstse hetanóho tséstó'sevá'néhé-peveéestséstovóvóse Jesusevaho, mósto'sevá'nenèhesémanèhevóhe. Mósto'seonésenàha'enomóvòhenovóhe tósa'e vé'eó'òhtó'ánéstse. Naa héne móstao'sevé'šeomáxemahevóhe néhe tsépéotaese vé'tónèšéó'òhto'anéooestse, mósto'sevá'nenó'eaéstomèho'é'e-taehevóhe ma'táho'eotsèhaa'èstse tséxhoetsèse tséhóna'ove-véhonevetsese. ²¹ Néhe hetaneo'o móstaosáanepévèho'èhé-eestséstovòhevovóhe Jesusevaho, "Vovéstomósanéhe, nàhéne'ená-nóné tséohkéhešepévevovéstomósaneto naa netao'o vo'èstane néno'pévé'tóvo. ²² Táaxa'e, néhmé'èstomevemeno, névááhe tséme'métótse ma'kaata, móhe tséma'xevéhonevèstse naa móhe oha Ma'heo'o?" ²³ Naa Jesusevaho móstàhéne'enóehéhevovóhe tséheševá'nenèhešeo'kéhémaese, naa móstséhetóhevóhe, ²⁴ "Naa táaxa'e, néhvó'seše ma'kaata." Néhe'še tséhvó'sèhaa'èse móstséhetóhevóhe, "Néváésó tsé'tóhe tsémòxe'ešèstse ma'kaataéva?" "Naa néhe tséma'xevéhonevèstse," móxhetahevóhe. ²⁵ "Naa éme'metse tséhetaa'eá'éno ma'kaata tséma'xevéhonevèstse naa héne hóséstse éme'metse Ma'heo'o ma'kaata," móxhetóhevóhe. ²⁶ Naa néhe hetaneo'o móho'nó'évaóòhévòtse, naa oha móxhoháatséstòhenovóhe tséhetaévòse. Hová'éhe móho'nóh-nàha'enomevòtse tséstó'sevé'šeaéstomeomáxemóvòse Jesusevaho hénèhéóhe tséhnèšenáamevovéstomósanetsèse.

Life in the future world

²⁷ Hóséstse hetaneo'o móxho'èhótóhevovóhe Jesusevaho, Sadducees mó'òhkèhestóhehevóhe. (Mó'òhkenèhešetanóhevóhe vo'èstane tsééšèhovánee'èstse tsésáa'évaametánénéhe.) ²⁸ Móstséhetóhevovóhe Jesusevaho, "Vovéstomósanéhe, háko'e tótseha Moses tséhmòxe'ohe ma'heónèho'emanéstotótse, na'èstse étsèhetòxe'ohe, héva hetane tsééševésèhevoonèstse vé'naa'èstse naa oha ésáa'èšenésónèhéhe, hevásemo mé'tó'e tsetóevèstoemó-tsenoto tséméhaevèstoemose. Naa néhe máhvé'henésónèhévòtse, néhe tsééšenaètsese tsé'tóhe henésono tsèhestohe. ²⁹ Móxhósètsèhehevóhe néhe Sadducees, "Naa táaxa'e, nétatšèhešenéstóvatséme, nátao'sètšèhešèhetáohaméme, heva vé'nésòhtòxévòtse tséhevésésóne'tovàhtsese, naa néhe tséháa'èhaestse vé'tàhevésevoonèstse, naa oha ésáa'èšenésónèheho'o tséhnaa'èse. ³⁰ Naa néhe he'e móstàhóse-vestoemóhevóhe hevásemo tséméhaevèstoemótsese. Máto móho'nóxhenésónèhévòtse. Naa néhe máto móstanaehéhe. ³¹ Naa néhe'še néhe he'e móstàhósevestoemóhevóhe tséna'ha'ónetsese, máto móho'nóxhenésónèhévòtse, naa néhe máto móhnaehéhe. Naa móstaametóneevèstoemóhevóhe néhe tséhevésésóne'tovàhtsètsese, naa oha móho'nóhmàhehenésónèhévòtse tséhmàhenaévòse. ³² Naa néhe'še móstamónenaehéhe máto néhe he'e. ³³ Naa vé'eoné'seóme-nèheso tsé'tóhe tsééšenaese tséstó'seévaametánénévòse ho'óxeéšeeva, tséheševovéstomósaneto, táaxa'e naa, neváésóho

tsé'tóhe he'e tséme'só'eameoné'seómevéstoemose ma'eéva-
 ametanénévótse?" móxhešenèststovòhevovóhe Jesusevaho. ³⁴ Naa
 móstséhehéhe Jesus, "Naa tséhéóhe ho'eva éohkevéstomáhtséstove.
³⁵ Naa néhe'xóvéva ho'óxeéšeeva ma'eévaametanénévótse
 tséoné'seómene'étamévose Ma'heóneva tséhová'áháne véstoemáh-
 tsestótse, ³⁶ naa máto hováneehestótse. Máxho'néhe'xóvetse
 tsé'tóhe tséévaametanénese tseohkésáahevésevoonéheo'o naa máto
 tseohkésáatšéhe'šenaéheo'o, énéhestao'o ma'heónèhtse'ono. Naa
 néhe tséévaametanénese tsetséhetaevóho Ma'heóneva, "Tsé'tóhe
 nanésoneho." ³⁷ Naa néhéne'anánone, hákó'e tótseha Moses
 móhvóhtóhéhe tsé'éxo'àsetse tséhmano'kó'o'etse. Ma'heóneva
 móhnèxhoó'heéestséstóehévóhe hénéhéóhe tsé'éxo'àsetse.
 Móstséhetaehévóhe, "Nánéhove Abraham, Isaac, naa Jacob
 tséhema'heónèhamévose, náohkéháóená'tóó'e." Moses
 móxhetóxe'òhehéhe. Néhe'xóvéva néhe na'he hetaneo'o mó'éšè-
 hováneehéhévóhe. ³⁸ Máto nénéhešéhéne'enánone, oha tséametané-
 nese éohkéháoenatovovo Ma'heóneva. Naa Ma'heóneva
 tséhnhetaa'ése Moses, nétavé'šéhéne'enánone hó'néšéšékánome-
 naéstove ésó'eametanénéstove," Jesus móxhetóhevóhe néhe
 Sadducees. ³⁹ Naa hénéhéóhe hóséstse ma'heónevovéstomó-
 sanéheono tséáahtóese, móstséhetaehévóhe, "Vovéstomósanéhe,
 népévéme'éstomósáne!" ⁴⁰ Naa néhe'se móstaohkenóhpae'se-
 néstóehéhe hová'éhe vo'èstanóho.

About David's descendant

⁴¹ Néhe'se Jesus móstséhehéhe, "Enéhenove, 'Tsé'tóhe Vo'èsta-
 névéstómanéhe mónésto'séhéstáhehéhe Tséma'xevéhonevéstse
 David hemanáhéstóva." ⁴² Naa nétatséhetatséme, hákó'e tótseha
 David móstséhetóxe'òhnovóhe Vo'èstanévéstómanéheho
 ma'heónóxe'éstóonéhéva, "Ma'heo'o móhnèhetóhevóhe Navo'ès-
 tanévéstómanéheamevaho, 'Tséhéóhe véhonoo'éstse ⁴³ ta'e
 ma'tamáhehó'táhnóno tséhetaa'péotata'óse.'" ⁴⁴ Néhe'se Jesus
 móstséhehéhe, "Nééšékánomenéhešéhénene'anánóvo Vo'èstanévést-
 ómanéhe tsénésto'séhéstaese David hemanáhéstóva naa oha
 nésáa'ésénéhešéhéne'énóhénóvo tséto'seno'néehóvetse
 hevo'èstanévéstómanéhamo David."

Jesus and the teachers of the Law of Moses

⁴⁵ Tséhnhéshenáameéestséstovóse vo'èstanóho, Jesus
 móstséhetóhevóhe hevovéstomóseono, ⁴⁶ "Náhahétséstova hóséstse
 ma'heónevovéstomósanéheo'o. Eohkéhoháepévenóhétano'o
 tséxháatanevo'etse. Naa máto hénéhéóhe tséstó'tšéšetaepéva'etse
 éohkéhoétano'o móheehótséstovetsee'éstse naa máto
 ma'taméséhéstovetse. ⁴⁷ Naa éohkeno'vone'éséháoenao'o,
 éohkenéhešemáhevóomáhtsétano'o. Naa oha éohkema'xe-
 oe'kéhénótovo hotóxaa'e'o tsé'òhkevá'ného'áhévóse
 hestoéstovévótse, ónéttáhtse éme'òhkevéstáhémovo néhe he'óho.
 Naa tsé'òhkevé'néhešévévóse tsé'tóhe ma'heónevovéstomó-

sanéheono tséhehpeaseto'eeo'o tséto'séhešeaseto'éestovetse ho'óxeéševa, tsetaomenéhešéhahatseo'o," móxhehéhe Jesus.

21

A widow's offering

¹ Jesus tséxhoo'ése ma'xema'heónemáheóne, móhvé'hoo-móhevohe tséháováhétsese tséaméhešeméavóse ma'kaatanéstse. ² Na'éstse hotóxaa'é'e, oha neše ma'kema'kaatanéstse móhméahe-nótse hápó'e. ³ Nèhe'se Jesus móstséhehéhe, "Nétamé'éstomévatséme, tsé'tóhe he'e tséhešéénanenése éono'átséstotse Ma'heóneva, naa mé'tó'e tsé'tóhe tséháováhese tséhešéénane-nevóse ésáahová'èhevèhanéhetse. ⁴ Esó'eáhtse'háováheo'o naa oha tsé'tóhe tsémáhehetaa'ho'tsése émáheénána," móxhehéhe Jesus.

The Temple will be destroyed

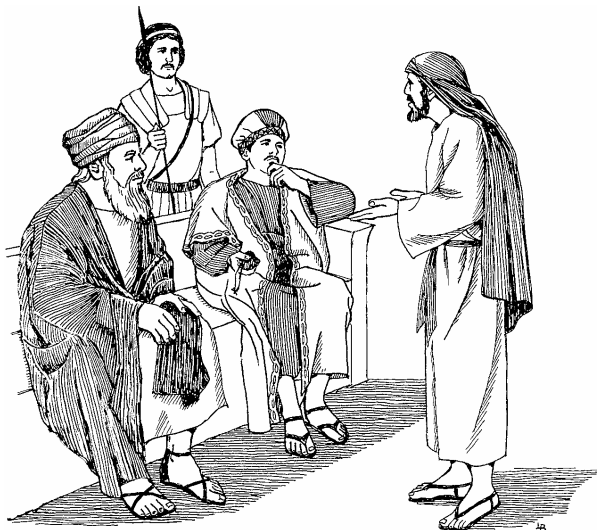
⁵ Naa néhe hóséstse vo'èstane'o nénéóhe mó'éemaetotóxéstóhe-novóhe héne ma'xema'heónemáheo'o, "Eoseemo'onáheo'o ho'honáeo'o tsév'šemanehé, naa máto héne tsémae'éméahtovee'éstse," móxhehevóhe. ⁶ "Héhe'e naa oha hó'ótóva tsemáhehová'áháne," móxhehéhe Jesus. ⁷ "Vovéstomósanéhe, tóne'se éto'sého'néhe'xove? Náhstetónéšéhéne'enánóne tséto'sého'néhe'xove?" móxhetaehevóhe néhe vo'èstanóho. ⁸ "Naa néto'se-ó'háevamatséme, háesto vo'èstane'o náhtséhóxe'éstsháá'e, tsenéhevóóne, 'Nánéhove nevo'èstanévéstómanéhamevo, ééšé-ho'néhe'xove,' néstshetaevoo'o, naa oha néstsev'ééahtovóvoo'o. ⁹ Tsevovóeaseméotáhstéstove naa éto'sema'xepe'pe'o, naa he'konetanóhéne, naa oha tsésáa'ésého'néhe'xóvéhane. ¹⁰ Nonó'hónó'e tsenéševeméotáhstéstove. ¹¹ Tsema'xemomó'otse ho'e, naa máto tséhoháomóhtáhéstove, naa tseno'eovávoonéstove, tséhoháa-tamáno'e vo'eva. ¹² Naa mássáa'éséhe'seaséháatamano'éhane néstsemométséstóvo'eéhanéme tséhvé'ne'étamé'tovése. Máxhese-váenanése néstseaéstometoo'éheéme. Néstshóhta'hané'séhaevoo'o ho'emanéheo'o. ¹³ Nèhe'xóvéva néstshóseméme. ¹⁴ Naa néstsev'éé-óetsetanó'tánóvo tséto'séhetósee'e. ¹⁵ Naa néstsevéseóematséme, naa néstsésáa'évaaéstomeóoxóhetanéhéme. ^{16a-b} Néstseno'e-aéstomemomáxemaevoo'o a'e tséhevésenéhe'tovósee'e. ^{17-16c} Tséhvé'ne'étamé'tovése néstsev'éšepéotanéme netao'o naa hóséstse tséhnééhóvése néstsene'to'éna'haevoo'o. ¹⁸⁻¹⁹ O'tósétanóhéne naa néstsésóhpeotséhatséme nonohpa néstsetséhe'otséhatséme he'amomo'omééno. ²⁰ Máhvóomóse nótáxévé'hó'e máhto'se-ó'oméhemevótse Jerusalem néstsenéhešéhéne'enánóvo móéšeto'se-vonanóhenovóhe. ²¹ Máhvé'vo'èstanéhévése hénéhéóhe tséhe'ho-váhéne hoéhoseva, néstsev'é'sé'eohováme! ²² Eéšéahtse'néhe-tóxe'ohe Ma'heónemóxe'éstóonéhéva tséto'séhešetaomenéhešé-hatsevóse tsé'tóhe vo'èstane'o. ²³ Tséhoháenéšévátametano'o he'eo'o tséhóse'ese naa máto tsénéstovóhese tsev'éhestoma'óevóho henésonéhevóho. Netao'o tsema'xemométséstóvetanóhtove.

²⁴ Tsene'to'ena'heo'o hóséstse vo'éstaneo'o naa máto hóséstse tsemomóónéheveo'o oxése tseévetšéhešeméahtoveo'o. Tsétanéšame'xóvetse oxése tséhéstáhesese tseamemé'emo'eéstsénóvo Jerusalem ta'e Ma'heo'o máhnéheestse, "Hena'háanéhe, nēhetáa'e!"
²⁵⁻²⁶ Éše'he naa taa'eéše'he naa hotóhkeo'o tsema'xeéénétáhévoéséne, naa tsema'xésééha mahpe tséhoháatamáno'e. Vo'éstaneo'o tsema'xeééná'tsetano'o, "Hénová'e tséhéssetséheso?" tséhešetanoo'o. ²⁷⁻³¹ Ma'aséhoháatamáno'e he'konetanóhéne, a'e néstseéváho'nó'otséhatséme. Náhtsene'évamé'enoóhe vo'eva, náhtseno'vó'ho'ého'hévatamaahe. Néstsene'éváho'hévo'éstanévéhatséme.
³² Né'ěšepévéahtove: hóséstse tséhnééhóvése néstsesó'e-ametánénéme máxho'éhoháatamáno'e hétséhéno Jerusalem.
³³ Netao'o hová'éhe tsemáhehová'áhane naa oha naéestsetótse tsésáatséhe ššhová'áhanéhehane. ³⁴⁻³⁵ Toetanó'tomáhéne tséto'séhešééváho'ěhnéto. Névé'hohamátséstánóvo hová'éhe, héva manestótse, naa máséháneetanohtótse, naa máto héva óetsetanohtótse. Náhtsésé'hováéstómáne mahne'éváho'eanóhehnéto.
³⁶ Óo'haatanóhéne naa o'tóséháoéna nonohpa néstsepévé-sóhpénné'tánóvo hová'éhe, naa néstseno'néhešemásetséstóvatséme. Hena'háanéhe," móxhehéhe Jesus. ³⁷ Néhe'xóvéva Jesus mó'ókhe-ohtaenéhéhe a'e Tséxhoóhtsetsévo'o'omenotse naa oešeeva mó'ókhevovéstomósanéhéhe hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne.
³⁸ Naa óhméovóona'ótsee'éstse vo'éstanoóho móstaohkemásóho'éhéahtóehevóhe.

22

A plan to kill Jesus

¹ Mó'ěšeto'sého'néhe'xóvéhanéhe tsé'óhkemé'etanó'tohe tsé'o'oméhótáévóse tséssáavésena'haéhévóse ma'heónéhotse'ono naa hákó'e néhe'xóvéva móhne'asenéhésóhanéhe tséhmé'etanó'tohe tséhmano'méséstove káhkóekóhkonóheo'o, Passover mó'ókkehéstóhehanéhe. ² Naa

Jesus móho'nó'óhkého'áhé'too'éstse véhonema'heónévé'hó'e naa ma'heónévovéstomósanéheho. Mosto'setónéšémoosena'haehevóhe. Naa oha mó'e'hah-tovóhevovóhe vo'éstanoóho.
³ Na'éstse Jesus hevovéstomóseono, Judas Iscariot tséohkéhestoestse,

móhvonóhóha'óehevóhe Heávóhóho ⁴ tsésto'séhešemomáxémóse Jesusevaho. Móstáhétotóxéstomevovóhéhe néhe véhonema'heónevé'hó'e naa véhonenótáxévé'hó'e hénéhéóhe ma'xema'heóne-máheóne. ⁵ Móspévatséstóhetsyéhe naa mósto'seno'eonénéxomóehevóhe. ⁶ Judas móstaosáneasenóhtsevóóhtóhéhe tséto'séhešéheseváenetsése Jesusevaho tósa'e tsésto'sésáaháataneevoo'éhanéhetse.

Jesus eats with his disciples

⁷ Naa tséstáho'néhe'xóvetse tsé'óhkeéváhósemé'tanó'tohe Passover, kósáne mó'óhkena'hehevóhe. ⁸ Jesus móstatšéhešéméhénótóhe Peter naa Johnevaho, "Tanéstáhéexanome tsésto'seméséhétse," móxhetóhevóhe. ⁹ "Tósa'e?" móxhetaehevóhe. ¹⁰ "Naa hénéhéóhe Jerusalem. Néstsevóomovo na'éstse hetane, tseamóomanohe, taaséhóoséhó'e'ovóhéne. ¹¹ Ma'táho'èhóó'óhtséstse hénéhéóhe, tanéstovóhéne tséhotse'ótaese, 'Tséovóestomóétse énéxhéne'enátanó'ta, tósa'e tsésto'seméséhétse?' ¹² Néstsevóo'séhaenovó he'amemáheóne tsetáhp'e'ene'ho'tatse. Naa néstaéxanomáhéne hénéhéóhe tsésto'seméséhétse," Jesus móxhetóhevóhe. ¹³ Tséstáho'eóhtsevóse Peter naa John, móstó'taemáhenéhesóhanetséhe tséhetaevóse. Móstaaseéxanóhenovóhe tsésto'se-

méséhévóse.

The Last Supper

¹⁴ Tsé'ésého'néhe'xóvetse Jesus móstséhetóhevóhe hevovéstomóseno, ¹⁵ "Náéeamémé'etanó'ta tsésto'sého'óxevése'hanámatsése tséssáahe'se-

asemométséstóvo'eéhanéhéto. ¹⁶ Mónéme'évatšéhe'shóséhémáno'e'hanámáne ta'e Ma'heo'o máhne'éváho'éhévehonoo'éstse. Naa néhe'xóvéna néstsemónepévéhéne'enánóvo tséxhešetovámáno'e'hanátse," móxhehéhe Jesus. ¹⁷ Tséhněšenáno'eóó'ése nomenévetohko, "Hahoo, Ma'heo'o," móxhešéháoénáhéhe. Néhe'se móstséhetóhevóhe hevovéstomóseono, "Tatóxanome. ¹⁸ Mónáme'éváhóséhémáne hé'tóhe ta'e máhne'éváho'éhévehonoo'éstse Ma'heo'o." ¹⁹ Naa néhe'se móxhóséhestanóhéhe kóhkonóheo'o. "Hahoo," móxhóséhešéháoénáhéhe. Mó'oo'xanóhéhe sétóve, néhe'se móstséhehéhe, "Táhósétóxanome hé'tóhe. Ta'se návé'senéehove. Naa ma'óhkéxo'omése néstseohkemé'etanó'tánóvo tséhešé-

naévomotáhatsése," móxhetòhevóhe Jesus. ²⁰ Mó'éváhósè-
 hestanóhéhe héne nomenévetohko, móstséhehéhe, "Hé'tóhe
 tséto'semanése éhetáohaméstove ta'se náhtsemá'eme
 tséto'sèhé'óóhtse máhna'hanéto. Tsésto'sevé'naévomotáhatsése
 Ma'heo'o névéstomóénóvo hová'éhe tsémóna'etse, tsésto'sea'ene-
 ametanénése. ²¹ Otahe, nétatséhetatséme, hétsetseha
 návése'hanámo nevá'eséstse tséto'semomáxemá'èstse.
²² Náhtsenèhešèhovánee'e tsétó'heto'emanése Ma'heo'o. Naa néhe
 tséto'semomáxemá'èstse tseaséstó'ée'e, tsetaomenèhešèhahitse,"
 móxhehéhe Jesus. ²³ "Šeaa, náme'évèhénèheto'eetàhéme,"
 móxhehevóhe hevovéstomóseono.

An argument about greatness

²⁴ Néhe'se móstaaseoó'evòxevaenàhtsèhevóhe, nonámé'tó'e
 móstséhetàhtsèhevóhe, "Hee, náme'vèhoneve." ²⁵ Naa Jesus
 móstséhetòhevóhe, "Névé'nèhešetanóme! Oxése tséhéstàhese
 éohkevèhonevetano'o. ²⁶ Névé'vésenèhešepopá'etanóme, ónétàhtse
 véstàhémahtse tséheševéstàhématésé. ²⁷ Hena'háanéhe
 tséohkéhešoné'seómevèhonevéstove. ²⁸ Hó'nèšèhótovanávetanóto,
 nésáanéhnetaméhéme. ²⁹⁻³⁰ Mahne'évàho'èhnéto néstamó'otatséme
 naa néstseno'mé'nèehatséme véhonoéstóva hápó'e tséhetòhótá'èse
 Ma'heo'o Tséhéhéto.

Testing is coming

³¹ Peter, Heávohe néto'seonésemáhepe'pe'anaene. ³² Naa
 néstsemáheéxa'e'óévo. Naa ma'éváhéne'enomo, évaono'eotsèhóóno
 navovéstomóseono. Nénèhešèháoenavomotahtse," móxhetaehevóhe
 Jesusevaho. ³³ "Hee, néme'hénoo'otsé'tovàtse hó'nèšèhèsè-
 tóneto'omenèhéto tséhvé'shenééhóveto," móxhehéhe Peter. ³⁴ "Peter,
 névé'nèheve, na'ha néstsenèheve tsésáahešèhéne'enovèheto
 mássáa'èšènéstoochéotsééstse hetanékòkòhéáxa," móxhetaehevóhe
 Jesusevaho.

That's enough!

³⁵ Néhe'se móstséhetòhevóhe hevovéstomóseono, "Tséstaase-
 tóxema'heoneéestsése, mó-nésáa'o'hémetanóhéme?" "Naa
 hová'áháne," móxhetaehevohe. ³⁶ "Naa néhetóméme, naa hétsetseha
 néto'seasèhótovanávetanómáne. Exanene naa no'eóo'hae-
 tanó'tovàhtse! ³⁷ Eéséto'sèho'nèhe'xove tsésto'seaéstomèhese-
 váenanéto. Ma'heónòxe'éstóonéhéva móná'èšéahtse'nèhetóse-
 manéhéhe tsésto'senèheso," móxhehéhe Jesus. ³⁸ Onétàhtse
 móxhoháatamaahetanótsèhevóhe hevovéstomóseono. "Naa hé'tóhe
 náho'tsénonéstse ma'xemótsšèškehótse," móxhehevóhe.
 "Néstsevé'tónèšévème!" móxhetaehevovóhe Jesus.

Jesus prays

³⁹ Jesus tséstàhósetsèhe'ohtsése Tséhoóhtsetsévo'omeno (Mount
 of Olives) móhvè'òhtsémaehevóhe hevovéstomóseono. ⁴⁰ Tséstà-
 ho'eohtsévóse móstséhetòhevóhe, "Véstàhémahtsétanó'tova
 Ma'heo'o komááhe néstsésáa'éxa'e'óéhévo Heávohe." ⁴¹ Néhe'se

vó'héé'ése móstano'kehéhoenáhéhe. ⁴² "Ného'e Ma'heo'o, hé'tóhe tséto'séheto'omenéhéto momóxeévaasetanomo, naa oha hea'e tóséé'e nénéhešetano, éme'něšenéhéso," móxhešéháoenáhéhe. ⁴³⁻

⁴⁴ Naa tséhněšenámomětséstóvóená'tóvóse móhněšepévéhohpé-
ohtsé'tóhéhe ma'e. Naa na'ěstse ma'heónéhotse'ono móstáho'-
héheestáha'oehevóhe. ⁴⁵ Tséstaéváho'éhótóse hevovéstomóseono,
móhnaóotséhevóhe, móhvě'šekaneotséhenovóhe tséhvě'e-
óetsetanónavéstáhávóse. ⁴⁶ Móstséhetóhevóhe, "Eme'sánaóotsés-
tovéhane, ónétáhtse éme'vestáhémáhtsétanó'tohe Ma'heo'o
komááhe něstsésáa'éxa'e'óhévéo Heávohe!"

Jesus is arrested

⁴⁷ Tséhněšenáameéestséstovóse, háesto hetaneo'o móhněx-
ho'eohehevóhe, mó'ovóeohtséhéhe Judas, na'ěstse Jesus
hevovéstomóseono. Naa móhvá'neněhesémanéhéhe tsé'e'kotse-
váena'ése. ⁴⁸ "Mónéto'setšehěšemomáxeme?" móxhetóhevóhe
Jesus. ⁴⁹ Mó'omáta'eotséhevóhe hevovéstomóseono. ⁵⁰ Naa na'ěstse
móstapo'e'éstávo'ěsóhevóhe néhe véhonema'heónevé'hó'e
hestotse'ono. ⁵¹ "'Névé'něhešévéme!' néhetatséme," móxhetóhevóhe
Jesus. Móstaévápéva'ó'tomóvóhéhe hestovóo'otse néhe hetanóho.

⁵² Néhe'še móstséhetóhevóhe néhe tsého'éhéeseváenaese,
"Hénová'e tséhéséheseváenése? Hópahpa névovóhpone-
no'átamáhtsénovótse ma'xemótsěškehótse naa hetamóheonótse?"

⁵³ Oešeeva nátaohketséhe'ohtse ma'xema'heónemáheóne. Naa
néhe'xóvéva hénová'e tsésáahéséheseváenéhése? Naa móhea'e
tsé'ohkeóe'kehévo'eétáhése hó'taa'évetse tsé'tóhe Heávohe
tsé'ohkevéhonevése," móxhetóhevóhe Jesus.

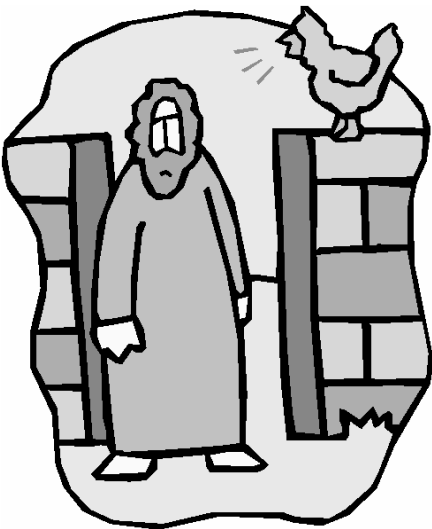
Peter denies Jesus

⁵⁴ Móstanovósetséhe'otséhaehevóhe véhonema'heónevé'hó'e
hemáheónéva. Naa Peter vó'héé'ése móstaaméhó'e'ósanéhéhe.

⁵⁵ Naa hénéhéóhe a'e máheóne
tsé'éxo'ásetse móhnéma'ó-
neoehevóhe. Naa Peter móhvése-
amónoehéhe. ⁵⁶ Móxxaeněše-
mé'tséhetaehevóhe na'ěstse
káse'éeheho, "Tsé'tóhe hetane
éohkeamevé'óhtsemo Jesusevaho."

⁵⁷ "Hee, tsé'tóhe Jesus násáaxae-
něšepévéhéne'enovóhe," móxhe-
héhe Peter. ⁵⁸ Něšenénové'xóvéva
nevá'ěsesto móxhósetséhetae-
hevóhe, "Néhéóhe névé'háhtse."
"Hee! Hová'áháne!" móxhósé-
hehéhe. ⁵⁹ Něšenénové'xóvéva
nevá'ěsesto móxhósetséhetae-
vóhe, "Móněséhanevóhe na'ěstse Jesus

hevovéstomóseono, tséhvě'nétáhéveněstsévóse hénéhéóhe Galilee."

⁶⁰ "Násáaxaeněšepévéhéne' enóhe tsétotóxéstomo," móxhehéhe Peter. Tséhněšenáameéstseotsese hetanékokóhéaxóho móxhoó'henéstoo-héotséhevóhe. ⁶¹ Xaetaeněhe'xóvéna Peter móhvě'hoetsé'-toehévóhe Jesusevaho, naa Peter móstaévaněhešemé'etanóotsé'tóhéhe tséhetaa'ěse. ⁶² Móhne'évaaseohéhéhe, héne mó'omómo'eěševaenaehéhe tséhešenetsé'ěse.

Jesus is mistreated

⁶³ Néhe tséne'evávoomaese Jesus móstotó'hosemaehévóhe naa móhno'métséstómaehévóhe. ⁶⁴ Tséhněhpa'ěetovóse móstséhetóhevovóhe, "Vé'eoné'seómema'heóneveto, néhéne'enovohé tséoomáta'e?" ⁶⁵ Naa móhněšeaměhávěsěvéoóxóhetaehévóhe.

Jesus questioned by the Council

⁶⁶ Tséhvóona'otse Jesus móstatséhe'otséhehéhe mé'konémáheóne.

⁶⁷ "Móné-néehove Vo'ěstané-vestóma-néhe?" móxhetaehevóhe. "Naa vé'-mé'ěstomé-vatsése mónéme'-héoné'seómáhahtovéme. ⁶⁸ Naa vé'něheš-

něstséstóvatsése "Mónáma'heóneve?" néme'héno'ěstovéme. ⁶⁹ Éěšě-to'sého'néhe'xove tséstó'séhéhoé'tovo Ma'heo'o hevéhonoéstóva," móxhehéhe Jesus. ⁷⁰ "Mónénehove Tséhee'hahé'too'ěse Ma'heóněva?" móxhetaehevóhe. "Naa néhetóméme," móxhetóhevóhe. ⁷¹ "Šeaa, éno'ma'heóno'ótáhtse!" móxhehevóhe.

23

Pilate questions Jesus

¹ Néhe'se néhe mé'kono móstatséhe'otséhohevovóhe Jesusevaho tséxhoetsése tséhóna'ovéhonevetsese Pilatevaho. ² Mó'ase-aéstomemomáxemaehévóhe héněhéóhe, "Tsé'tóhe hetane éhávěsě-vevonóhóha'ósáne, énehevoo'o tséstó'sésáavovóhponenéněxomóhéése tsémáho'emaněstse. Naa máto éno'něhevoo'o tséhešeněehovése tséhevéhonamětse tsého'eanóheméase Ma'heo'o," móxhehevóhe. ³ "Mónéhevéhonamé'tóó'e tsé'tóhe Jews?" móxhetaehevóhe Pilatevaho. "Naa hea'e néhetome," móxhetóhevóhe Jesus. ⁴ "Naa nátsěhešetano ésáaxaehetóméméhe tsé'tóhe hetane," móxhehéhe Pilate. ⁵ Naa móho'nóhnehtameo-

tsevõtse néhe vo'èstane'o, "Tsé'tóhe Jesus tséheševovéstomó-sánese ónétáhtse épe'pe'otse. Evovóeasepe'pe'ana Galileeheveno naa netao'o tséhéóhe Judeaheveno," móxhehevóhe.

Jesus before Herod

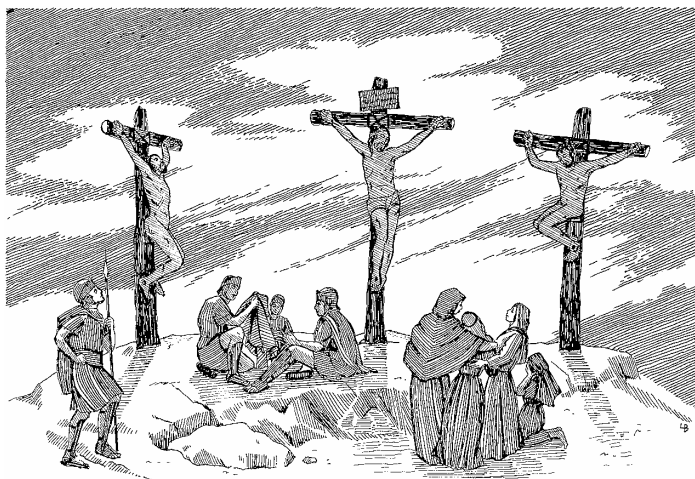
⁶ "Mó-tsé'tóhe éhéstahe Galilee?" móxhehéhe Pilate. ⁷ "Héhe'e," móxhetahevóhe. "Naa tséhv'é'héstaese hénéhéóhe hétsetseha ého'eohtse tséhóna'ovevéhonevéstse Galilee, Herod tséheševése. Hénéhéóhe tatséhe'otseha. Tsetaometónéšé'tovóho," móxhehéhe Pilate. ⁸ Herod tséhv'éa'enevóomátanó'tóvóse Jesusevaho móx-hoháepévetanóotséhéhe. Móxhoháevóhtátanó'tóhéhe tséohkéhešema'heóneéxo'eétáhtsése. ⁹ Tséstavóómóse Herod móstaasevovóhpona'ovóhevóhe Jesusevaho, móho'nóhkeno'èstoo'éstse. ¹⁰ Naa néhe véhonema'heónev'é'hó'e naa ma'heónevovéstomó-sanéheono móxhóseaéstomého'é'etóhevovóhe Jesusevaho. ¹¹ Néhe'se Herod naa henótáxemo móstavéseasetotó'hosemóhevovóhe. Hópahpa móhno'e'seéstse'henáhnóhevovóhe véhoneéstse'heno. Néhe'se hápó'e Herod móstaéváhósetšéhešéméhénótóhe Pilateveno. ¹² Móhno'nó'óhkeméhaeho'áhé'továhtsévótse Herod naa Pilate, naa oha néhe'xóvéva móhne'aséhevésenéhe'továhtséhévóhe.

Jesus is sentenced to death

¹³ Néhe'se Pilate móstamóheévamóhevóhe néhe véhone-ma'heónev'é'hó'e naa mé'kono naa hóséstse vo'èstanóho. ¹⁴ Móstséhetóhevóhe, "Ného'éhémomáxemóvo Jesus naa nénéhešéme tséohkéhešepe'pe'ano hová'éhe. Náéšepéveoo'hátámo, 'Esáahetóméméhe tséhestoese; móme'tónéšéhéna'he,' náhešetano. ¹⁵ Naa hápó'e Herod mónéhešeo'hátséstóhéhe. Naa hena'háane-tséhe tsééváhésého'mea'áse. ¹⁶⁻¹⁷ Naa tsetavá'nev'é'he'eohe naa tsetaévaénane," móxhehéhe Pilate. ¹⁸ Naa néhe vo'èstane'o móhváhtomepe'pe'ésta'tovóhevovóhe Pilatevaho, "Na'xeha tsé'tóhe Jesus, naa mé'tó'e né'évaénanaha Barabbas," móxhetóhevovóhe Pilatevaho. ¹⁹ (Néhe Barabbas móxhehpéhávésévo'eétáhehéhe, móssó'too'éhééhéhe tséhv'é'ne'to'éna'hanése naa tséhv'é'no'-pe'pe'ano hová'éhe néhéóhe Jerusalem.) ²⁰ Pilate tséhv'é'éva-énanátanó'tóvóse Jesusevaho móstáhóséhéeeestséstovóhevóhe néhe vo'èstanóho. ²¹ Naa móho'nóhnéhnetamevótse, "Na'xeha! Hótóxáse'hoheha!" móhváhtoméhešepe'pe'éstahevóhe. ²² Néhe'se Pilate móxhósého'óxetséhetóhevóhe, "Móme'tónéšéhéna'he tséssáa'vé'tónéšéhávésévo'eétáhéese. Naa tsetavá'nev'é'he'eohe naa náhtaévaénáno," móxhehéhe. ²³ Naa néhe vo'èstane'o móxhóse-ma'xené'evepe'pe'ésta'tovóhevovóhe Pilatevaho, móho'nóxháhtávótse, ²⁴ naa ta'e máhove'se Pilate móstanéhešévéhéhe tséhešetanotsése néhe vo'èstanóho. ²⁵ Móstséhetóhevóhe, "Naa náhtaévaénáno tsé'tóhe tséné'to'éna'hanéstse, néhe'se Jesus taometónéšé'tovóhéhe."

Jesus is crucified

²⁶ Tséstaosáaneaseotséhovöse Jesusevaho néhe nótaxévé'hó'e, móstavóomóhevovóhe na'éstse hetanóho, Simon mó'òhkéhestóhehevóhe. (Móxhéstàhehéhe máhoéstóva Cyreneveno.) Móstamóného'eésto'eohtséhéhe Jerusalem. Móstáheseváenaehévóhe mé'tó'e tsésto'seamo'xéóhtsése tsésto'séhótóxáse'hohnovöse Jesusevaho. Mó'améhó'e'ovóhevóhe Jesusevaho. ²⁷ Naa máto háesto vo'èstane'o mó'améhó'e'ovóhevovóhe naa néhe he'eo'o tséamevé'hahtsese móhma'xeéetótáhp'e'a'xanéhevóhe. ²⁸ Néhe he'eo'o móxhéstàhehevóhe Jerusalem. Jesus tséstavóómöse, móstséhetóhevóhe, "Névé'hésta'xané'tovéme, ónétáhtse hésta'xané'tovahtse," ²⁹ néto'seaséhótoanávetanóme. Mahnèxho'háatamáno'e vo'èstane'o tsetséhevoone, 'He'eo'o tséhehpéhe'anátotse tsésáavé'henésónéhéhévöse.' ³⁰ Vo'èstane'o tsetséhe'hovao'o hoéhoseva, tsenáétano'o, tsenèhešepe'pe'ésta'tovovo ho'honaa'o,

'Néxhéahto'hó-ma'ene!' tsehevoone. ³¹ Naa oha étaome-nèhešéhahhtseo'o naa tséhnééhó-véto náaéstome-mométséstó-vo'eéháne," móxhehéhe Jesus.

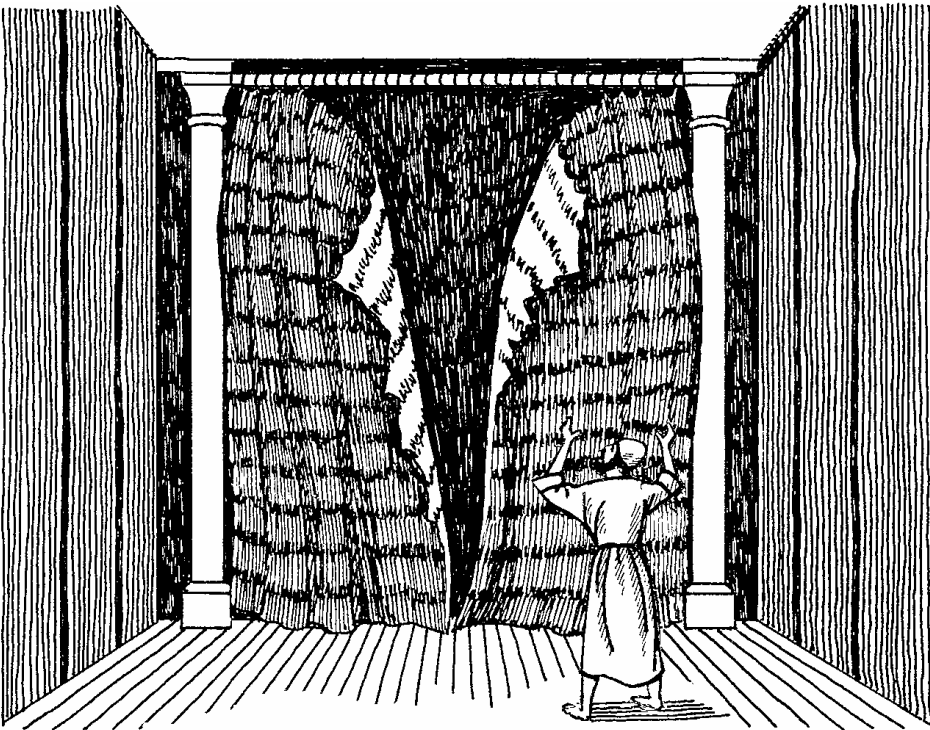
³² Hénéhéóhe neše hávèsé-vo'eétáhé'heono móstavése-

tséhe'òtséhehevóhe Jesus tsésto'séhótóxáse'hoese. ³³ Tséstáho'-eohtsévöse hoéhose Séotséméta'èškónévéno mó'òhkéhestóhehanetséhe, hénéhéóhe móstáhótóxáse'hohehevóhe. Sétóve móhnéehohevovóhe Jesusevaho. ³⁴ Jesus móstšéhešéháoenáhéhe, "Ného'e, nèševátamenano, ésáhéne'enóhénóvo tséhešévövöse." Néhe nótaxévé'hó'e móhnovetáhtséhévóhe tséto'séhó'táhéváse hestone'óonótse. ³⁵ Hoháesto vo'èstane'o móhvé'hoosanéoehevóhe. Naa néhe véhonema'heónévé'hó'e mó'òhketotó'hosemaehévóhe Jesus, "Heee, vé'eoné'seómema'heónévéstse éme'taomevo'èstanévèhahhtse," mó'òhkèhetaehévóhe. ³⁶ Néhe nótaxévé'hó'e máto móstótó'hosemaehévóhe. Móhno'manóhehevovóhe tsévé'òhkeéno'etse. ³⁷ "Heee, vé'eoné'seómevéhonamé'too'éstse tsé'tóhe Jews, éme'taomevo'èstanévèhahhtséstove," móxhetóhevovóhe. ³⁸ Naa Jesus he'ama hemé'kóne móstsetóxe'òhéhanetséhe, "Tsea'háanevóhe Jews hevéhonamevóho." ³⁹ Na'éstse néhe hávèsévo'eétáhé'heono, máto mó'asetotó'hosemaehévóhe, "Vé'eoné'seómenééhóveto

Vo'èstanévèstómanéhe néme'taomevo'èstanévèhahatse naa máto néme'vo'èstanévèšemenó," móxhetaehevóhe. ⁴⁰ Naa néhe na'èstse móhvé'hoétaehevóhe, "Móho'nóxaevésee'hahtovótse Ma'heo'o! Névéseasèto'eéhanema hápó'e tséhešeasèto'ee'èse. ⁴¹ Nétaome-momáxéhahtsema tséheto'eéhanétse naa oha tsé'tóhe ésáa-tónèshávésévo'eétáhéhe," móxhehéhe. ⁴² Néhe'še móstséhe-tóhevóhe Jesusevaho, "Mahne'éváho'èhévehonoeto, mé'etanó'-toveo'o." ⁴³ "Héhe'e, naa nééšèto'sèhováneehémáne naa hétsetseha éšeeva nèstsev'éòhtseme pávéstánóva," móxhehéhe Jesus.

The death of Jesus

⁴⁴ Tséhnèssétovoésta ta'e tséhna'nóxe'ohe (3 pm) móhmáhe-a'enó'neotséhanéhe netao'o ho'eva. ⁴⁵ Tséohketa'omoesenatsése ma'xema'heónemáheóne móhma'xeó'xa'òhéhe taesétóve. ⁴⁶ Naa

néhe'še Jesus móstama'xetáhpe'e'hahéotséhéhe, "Ného'e, oha néne'étamé'továtse." Néhe'še móstanaeotséhéhe. ⁴⁷ Néhe véhonenótáxéve'ho'e tséhvóòhto netao'o tséhesóotsetse, móhnèšepéveasénoótóhevóhe Ma'heóneva, "Tsé'tóhe móho'nóoné'seómèhávésévo'eétaestse," móxhehéhe." ⁴⁸ Naa néhe hoháesto vo'èstaneó'o móxhoháatsèstóhenovóhe tsémáhehesóotsetse. Tséstaévaaséhó'òhtsévóse mó'óeometanóhevóhe. ⁴⁹ Naa Jesus hevésenóho naa néhe máto he'óho tséne'aséhó'e'oesé Galilee vó'héé'èse móhnèxhésev'é'hoeóe'tohevóhe.

Jesus is buried

⁵⁰⁻⁵¹ Na'èstse hetane Joseph móhnèxhéstàhehéhe Arimathea. Mó'onó'evó'èstanéhevèhéhe, naa móstonóòhtóhéhe Ma'heóneva

tsésto'seévàho'èhévehonoetsése. Móhno'vé'hahtséhéhe hénéhéóhe mé'konéstóva, móho'nóxhoto'átsésto tséheto'emaóhetsése Jesusevaho. ⁵² Móstáhého'èhótóhevóhe Pilatevaho "Náme'táhéahto'hohno (Jesus)," móxhetóhevóhe. ⁵³ Tsé'ananóse Jesusevaho móhpévévé'hanóhevóhe vó'komekoesé'honónéva naa móstáhéenanóhevóhe vóxéva tséssáa'èšetséhe'šéénanéhetsése vo'èstanóho. ^{55,24:10a} Naa he'eo'o móstáhó'e'ovóhevovóhe Josephevaho, móhvóohtóhenovóhe tséstaéstanotsése Jesusevaho, Mary tséhéstaestse Magdala, Joanna, naa James heške Maryhevaho, naa hóséstse máto he'eo'o móhvé'hahtséhéhe. ^{54,56} Néhe'se néhe he'eo'o móstáhóoséhéexanóhenovóhe tsésto'sevé'šéheo'keméánóvóse Jesusevaho. Móstšéške'ma'heóneéšeevèhanetséhe, naa Ma'heo'o hesto'emanestótse móhnéhesóhanetséhe móxho'nó'òhké-hotse'òhestove Tšéške'ma'heóneéšééva. Naa héne móstavé'šéhe'kotoehenovóhe néhe he'eo'o.

24

Jesus came back to life

¹ Tséstaméovóona'otse Ma'heóneéšeeva, néhe he'eo'o móstatséhe'otséstsèhenovóhe heo'keméotsestótse henéhéóhe tsé'énanetsése Jesusevaho. ² Tséméhaevé'šenéhpo'anetsése néhe ma'xé-

ho'honáá'e mó'èšéahtse'-asétanéhéhe. ³ Hotáhtse tséstaésta'-xévóse néhe he'eo'o, Jesus móxhováneehé héhe! ⁴ Naa móho'nóx-héne'eno-mévótse tséto'sèhešéveohévóse. Néhe'se neše hetanóho

móssó'hovemé'nééotsé'toehéovovóhe, móhvó'ho'èho'hévatamaa-hehevóhe. ⁵ Móstó'omáehaehevovóhe, móstséhetahevovóhe, "Tséhóového'èhénóhtsevéomóse ⁶ ésáahoéhe. Mé'etanó'tomova tséhe taése néhéóhe Galilee, ⁷ 'Náhtsemomáxemane tsésto'sèhestana'évóse hávésévo'eétáhé'heono, náhtséhótóxáse'hohéé'e naa na'héé'èše náhtseévaametanéne,' néhetaevo Jesus," móxhešemé'avó'semahevovóhe néhe hetanóho. ⁸ Naa móstaévanéhešemé'etanóotséhevóhe. ^{9,10b} Móstáévaonótovèhénèhetóhta'háoo'hé'tovóhevovóhe Jesus hevovéstomóseono oha

mó'ěšěhóhtáhno'káhehevohe (11), naa máto néhe vo'ěstanóho tsévé'òhtsémaese Jesus. ¹¹ Móhnetséstovòhevovóhe, "Heee, tsé'tóhe he'eo'o évá'nenéhevoone," móxhešetanòhevóhe Jesus hevovéstomóseono. ¹² Néhe'še Peter móstáhétséhetóeotséhéhe tséhméhaeéanetsése Jesusevaho. Tsémehaevé'hanese otaxa móxhoehevohe. Tséstaévaaseameoese, "Hénová'énèse tséévèhésètsèhesóotse?" móxhešetanòhéhe.

The walk to Emmaus

¹³ Héne éšeeva neše hetaneo'o tséohkeméhaevésevé'òhtsé-movose Jesusevaho móstaametséhe'òhtséhevóhe Emmaus, a'e móxho'táhanéhe Jerusalem. ¹⁴ Mó'éeametotóxèstòhenovóhe tséévèheto'omenèhetsése Jesusevaho. ¹⁵ Tséhněšenáameohtsévoše hotáhtse móssó'hoveamevé'òhtsémaehevovóhe Jesusevaho. ¹⁶ Naa oha móho'nóhnanovóvòtse. ¹⁷ "Hénáá'e tsétotóxèstomáse?" móxhetaehevovóhe. Tséxhoónósé'o'taevòse Jesusevaho, móhněševátamenóohehevóhe. ¹⁸ "Šeaa, móho'nóno'kèhéne'enomo tséévèhesóotse Jerusalem!" móxhetòhevóhe Cleopas tséhestoestse. ¹⁹ "Éévetónèsóotse?" móxhetaehevovóhe. "Náévetotóxemóne Jesus tséhéstaestse Nazareth. Tséhvé'ma'heónévèse éohkema'heóné-éxo'eétahe. Eno'eono'átamáá'e Ma'heóneva naa netao'o vo'ěstanóho. ²⁰ Naa véhonema'heónévé'hó'e naa néhe mé'kono mónèheto'áhehevóhe tsésto'sèhótóxáse'hooese. ²¹ 'Hea'e nea'háanéhe tséto'sèho'èhévo'ěstanévèhaétse," náhóovèhešetanóme. Eéšéahtse'na'heéno'etse tséhe'sèhováne'ešè. ²² Naa tséhméovóona'otse hósèstse he'eo'o tsévé'hahtsese éotoéstòhta'haneo'o. Mótatséhe'òhtséhevóhe tsé'ėnanetsése Jesusevaho. ²³ Hótáhtse móho'nóéváhoo'ěstse. Néhe he'eo'o étséhevoone, "Návóomóneo'o ma'heónèhotse'ono naa nánèhetaeneo'o tsééšéévàhešeametanénèse Jesus." ²⁴ Naa máto hósèstse tséhnééhóvétse tséstáhétséhetóeotsétse násáataomevóomóhéne, naa mótóséeoné'seómòhta'hanéhevóhe néhe he'eo'o," móxhetòhevovóhe Jesusevaho. ²⁵ Néhe'še Jesusevaho móstshetaehevovóhe, "Naa máá'séóhe éšéhéne'enomáse tséhetòxe'ohe ma'heónòxe'ěstoo'o! ²⁶ Enèhetòxe'ohe tsé'tóhe Vo'ěstanévèstómanéhe éto'seovóe-asèto'ee'e naa néhe'še tsevo'ěstanévèstómáne," móxhehéhe Jesus. ²⁷ Móhno'vovóemé'ěstomevòhevóhe tséhetòxe'ěstónetsése Mosesevaho naa néhe máto hósèstse ma'heónèhóo'xeváheho. Móhmáhenèhešemé'ěstomevòhevóhe tséhetòxe'ešèse Ma'heónòxe'ěstóonéhéva. ²⁸ Tséstaéšeto'sèho'eohtsévoše Emmaus, Jesus móstao'seo'omeohtséhéhe, ²⁹ "Éme'néhvésèhéhohtaenéstove. Eéšèto'sètaa'éveotse," néhe neše hetanóho móxhetaehevóhe. Móstaosáanèhóosevé'òhtsémohevóhe. ³⁰ Tsésto'seaseméséhévòse Jesus móxhestanòhéhe kóhkonóheo'o, naa móxháoenáhéhe. Tsé'óo'xano héne kóhkonóheo'o móstáhoxomòhevóhe. ³¹ Sé'ea'e móstaévanèhešenanovòhevovóhe tséhešènéhóvetsése Jesusevaho. Néhe'še móstaxetaeévavoneotséhéhe. ³² "Šeaa! Néoseevé'še-

pévetanóotsévonone tsé'ametotóxéstó Ma'heónòxe'èstoo'o," móxhetáhtséhevóhe. ³³ Naa móstató'něšéévatšěhešeohehevóhe Jerusalem. Móstaéváho'eohé'tovóhevovóhe Jesus hevovéstomóseono naa néhe hóséstse. ³⁴ Móstsěhetaehevovóhe néhe hevovéstomóseno tséstaéváho'eohévóse, "Jesus éěšéévaametanéne naa éno'vóomaa'e Peterhevaho." ³⁵ "Naa mónáamevé'òhtsémóhenéhe naa oha násáananovóhéne. Naa námóneévvavé'šenanovone tséxhoxomaétsé kóhkonòheo'o," móxhehevóhe néhe neše hetaneo'o.

Jesus appears to his disciples

³⁶ Tsěhněšenáametotóxemóvóse móxxaetaemé'néetsé'-toehevóhe Jesusevaho. "Haahe, ována'xaetano!" móxhetóhevóhe. ³⁷ Mó'e'tóhtáhéotsěhevóhe, "Seo'ótse!" móxhešetanóotsěhevóhe. ³⁸ "Névé'ee'tóhtáhéotsěme! Náoné'seómenéehove. ³⁹⁻⁴⁰ Něhpévé'hoohtome tséstóoneohemévótse na'áhtsenótse naa náhtse'konótse! Náoné'seómenéehove. Násáséotsévéhe," móxhehéhe. ⁴¹ Mó'oseepévetanóotsěhevóhe, naa oha tsěhvé'só'távenetséstovovóse móxhósetsěhetaehevovóhe, "Náháéána, néxhoxome!" ⁴² Něhe'še móxhoxomóhenovóhe nomá'ne. ⁴³ Naa tsěhněšenáměseese móhvé'hoeóé'toehevóhe. ⁴⁴⁻⁴⁵ Jesus móstsěhetóhevóhe, "Naa aose tséstó'něšemóneévpévetšěhešé-éestséstóvatsěse tséto'seévěheto'omeněhétó, naa ma'heónòxe'èstóonéhéva nátó'něhetóxe'eše. ⁴⁶ Eněhetóxe'ohe tséstó'sěhešekométséstóvo'eéhanéto, náhtsena'haa'e, naa oha na'hee'ěše náhtseévaametanéne. ⁴⁷⁻⁴⁸ Máto éněhetóxe'ohe, náhtsenovóse-tsěhešěhósemáne netao'o: Tsetsěhevoone, 'Máhne'étamése Jesus, něstseasetanomóénovo něstávésévo'eétáhéstóvévo,' éhetóxe'ohe. Naa hétsěhéóhe Jerusalem asemé'eméhéne tsěhetaa'vóhtomáse. ⁴⁹ Naa máto hétsěhéóhe tonóomóhéne Ma'heónemáhta'sóoma tsévéstomóese Tsěhéhéto Ma'heo'o. A'e něstseho'métatsénóvo. Něstsevéstáhémaévo," móxhehéhe Jesus.

Jesus returns to heaven

⁵⁰ Naa něhe'še móstatsěhe'otsěhohevóhe hevovéstomóseono héněhéóhe Bethany. ⁵¹ Tsěhněšenáaměhaoenavomotáóse móstaévaasěhe'amoésenáhéhe. ⁵² Něhe'še tsěxháoena'too'ěse hevovéstomóseono, móstaévatsěhe'òhtsěhevóhe Jerusalem. Móxhetótaetanóhevóhe. ⁵³ Naa oěšeeva tséstaohketsěhe'òhtsévóse ma'xema'heónemáheóne, mó'òhkevového'ótóhevovóhe Ma'heóneva.

John

John

1

¹⁻² Hákó'e tséssáa'ěšéhéstanovéhane nevá'eséstse mó'ěšéahtse'-
héstanovéhéhe, Ma'heóneéestséhe, mó'òhkèhestóhehéhe.
Móhvé'òhtsémòhevóhe Ma'heóneva, naa móséestáhevóhe. ³ Netao'o
hová'éhe móhmáhemaneštéhéhe, ⁴ mónéno'máhe-
ametanéne'sèhaehenéhe, naa éno'ho'hévo'ho'kásévatamaahénoto
⁵ tsé'a'énó'neetsese. Naa hó'něšekánomema'xea'énó'néto
tseváhtomeamevó'ho'kásévatamaahe. ⁶ Na'ěstse hetane oha
mó'ovóheho'méa'toehevóhe Ma'heóneva, John tséohke-
e'óestaáhóvatse mó'òhkèhestóhehéhe. ⁷ Móxhésého'méa'toehevóhe
tséstó'semé'émóse tsévó'ho'kásévatamaahétsese naa
tséstó'sene'étaméstovetsése. ⁸ Tsé'tóhe tséstó'sevó'ho'kásé-
vatamaaestse John móho'nóhneehovéstse, móhvá'ného'hé-
mé'emóhevóhe. ⁹ Tsé'tóhe tséstó'sého'ehnéstse nea'háanéhe
tséstó'sého'hévo'ho'ého'hótse Ma'heo'o hemeo'o tséstó'sevé'š-
amene'eváótséóse netao'o vo'ěstanóho. ¹⁰ Ékánomemaného
netao'o vo'ěstanóho, naa éno'vésto'tsemo, oha hoháesto
móho'nóxhéne'enoó'ěstse, ¹¹ hámó'òtse tséstáho'eohtsé'tóvose
taamááhe héstanéheho, hoháesto móho'nóhmasetstóo'ěstse.
¹² Naa mé'tó'e tsémásetséstóese tséoné'seómáhahtá'toese
móhnéhetóhóotóhevóhe tséstó'séhenésónéhé'tóévose Ma'heóneva.
¹³ Mónéme'vóhponéeváhóséhéhestáótsémáne, oha mámáhta
něstseoné'seómáhahtá'tovone. ¹⁴ Néhe Ma'heóneéestséhe
móxhestáótséhéhe, ného'héněševátamaene, naa nésáano'-
netsé'e'toehene, névésto'tsémaene, naa néno'vóo'séhaenone
hevó'ho'ého'hévatamaahéstótse. Móněséhané he Ma'heo'o hee'haho,
Vo'ěstanévéstómanéhe.

3

¹⁶ Ma'heo'o tséxhoháeméhotaétse hee'haho ného'eanóhe-
métaenone. Tséne'étamé'tovótsese hee'haho tsea'eneametanéneo'o.
¹⁷ Ma'heo'o éxhéseněhešého'méanoto hee'haho tséstó'se-
vo'ěstanévěhaétse. Esáhésého'méahénoto tséstó'seasé-
to'ěéstómánese, ¹⁸ naa oha tsésáane'étaméhese hee'haho
tseno'keaseto'eeo'o, tsetaomeněhešéhahseo'o.

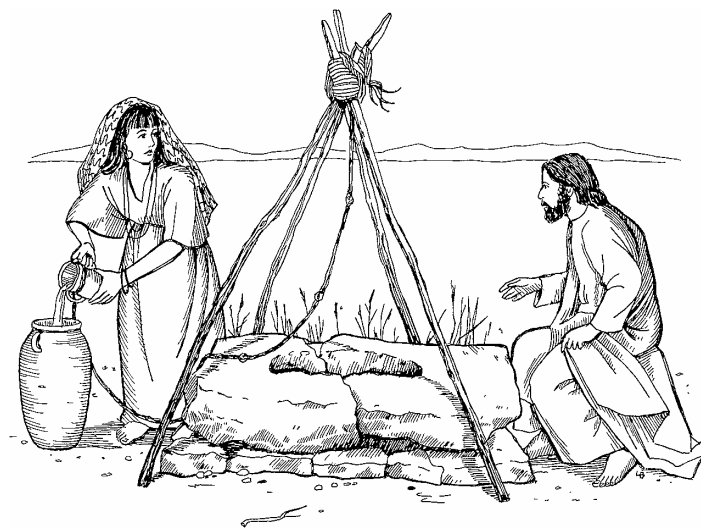
4

¹ "John ékánomema'xee'óestaahno vo'ěstanóho naa oha Jesus
éhehpéháe'e'óestaahno vo'ěstanóho naa éno'néhé'óó'e,"
móxhetáhtomóněhevóhe Vovóhponáhétaneo'o (Pharisees).
² (Móhvá'neněhenóvéhanetséhe, ónétáhtse Jesus hevovéstomóseono
móněséhanévohe tséma'xee'e'óestaáhovase.)

Jesus and the Samaritan Woman

³ Jesus tséstáhéne'enótse tséhetáhtomónetsése néhe
Vovóhponáhétanóho, móstaévaaseohtséhéhe Judea, mé'tó'e
móstaasetséhe'òhtséhéhe Galileeheveno. Móhvé'òhtsémaehévóhe

hevovéstomóseono. ⁴ Tóséé'e móstao'seamésóhpeohtséhéhe O'xeve'ho'eno (Samaria). ⁵ Móstáho'eohtséhévéhe máhoéstóva Sychar tsé'óhkéhestóhetse. Hénéhéóhe a'e hákó'e tótseha Jacob móhvósóhehéhe vótáheeno, hénéhéóhe ho'eva tséhmétóse hee'haho Josephevaho. ⁶ Naa hénéhéóhe móssó'ho'táhanéhe héne vótáheenóne. Naa hénéhéóhe Jesus móstáhosotómoehéhe. Vétséno móssétovoéstáhanetséhe. ⁸ Naa Jesus hevovéstomóseono móstakánomésé'héohováhénovóhe tséto'semésévóse. ⁷ Naa Jesus tséhnéšenámónoo'ése hénéhéóhe vótáheenóne, na'éstse ó'xevé'ho'á'e (Samaritan) móhnéxho'óomanóhehéhe. Jesus móstséhetóhevóhe, "Heá'éháma néme'néhnóohomeve?" ⁹ "Noo, né-Jew-heve, naa náó'xevé'ho'á'eve tséhéóhe náhéstahe Samaria. Hénova'e tséhésenéststoveto tsésto'senóohomevátse? Nénéhešéhéne'ena Jews naa O'xevé'hó'e (Samaritans) éohkésáaho'áhé'továhtséheo'o," móxhetaehévóhe. ¹⁰ Jesus móstšéhešeno'éstovóhevóhe, "Nésáa'éséhéne'enóhe Ma'heo'o tséhešetanó'továta'e, naa máto nésáano'héne'enovéhe. Vé'héne'enoveto, mé'tó'e néme'néheše tsésto'senóohomevátse. Néme'manohátse mahpe tsévé'seametanénéstove." ¹¹ Néhe he'óho móstséhetáehévóhe, "Naa hová'éhe nésáavé'senóohonéhe. Naa hé'tóhe máto éoseehá'éhotoo'e. Néto'setónéšenóoha? ¹² Móhvósóhehéhe Jacob hé'tóhe vótáhééno tsésto'seohké-hémanoohitse hestotóamevóho naa hevo'éstanemo tsésto'seohké-hotse'óhtóhetsése. Naa néhéóhe nánéxhéstahe Jacob hemanáhéstóva. Mónéhehpéhoháatamaahé'tóvo Jacob?" ¹³ Jesus móstšéhešeno'éstovóhevóhe, "Naa vo'éstane tséhésemanéstse hétséhéno vótáhééno tseéváhósemanétáno. ¹⁴ Naa mé'tó'e vo'éstane tsémanéstse mahpe tsémeto tsésáa'éváhósemanétánohe, naa tseno'a'eneametanéne." ¹⁵ Néhe'se néhe he'óho móstséhetáehévóhe,

"Héne náho'ahe, néhmanoxéstse!" ¹⁶ Jesus móstséhetóhevóhe, "Naa néhnó'o-tšéheha tsévéstóemótse!" ¹⁷ "Naa hová-nee'e násáavéstóemóhe," móxhetaehévóhe. "Naa néhetóme, nésáa'a'enóhe hetane. ¹⁸ Nééše-

véstóemoo'o noho hetaneo'o, naa hétséstseha tsévéstóemótse nésáa'oné'seómevéstoémáhtséhéme," móxhetóhevóhe Jesus. ¹⁹ "Nóoo,

nétóněšéhéne'ena? Mónéma'heónéhóo'xeváhevéhéhe. ²⁰ Tsé'ó'xe-
vé'ho'évétse hétséhéóhe Samaria náohkéhešéháháóénáme
hétséhéóhe tséxhoéhoseve, naa tsés-Jew-hévése néohkenéhéme, oha
Jerusalem hénéhéóhe éohkeno'ketséhešéháháoenáhtove,"
móxhetahevóhe néhe he'óho. ²¹ Jesus móstséhetóhevóhe, "Otahe,
nétatséhetátse, énésto'sého'néhe'xove hó'ótóva nóháséháma tósa'e
tséstó'seohkéháoenáhtove. ²² Tséó'xevé'ho'évése nésáapévé-
héne'enovóhévo tséohkéháoená'tovóse Ma'heo'o, naa Tsés-Jews-
hévétse náěšemáhehéne'enovone, naa Vo'ěstanévéstómanéhe
tseněxhétahe tsés-Jews-hévétse. ²³ Eěšého'néhe'xove Ma'heóne-
máhta'sóomaho tséstó'seonó'eotséhaevóse vo'ěstaneó'o tséstó'se-
oné'seóméháoená'tovovóse Ma'heóneva. Enéhešetano Ma'heo'o.
²⁴ Eno'keoné'séomema'heóneve. Éohkeno'ěstovóho tséháoenatsese
tséoné'seómáhahtátse naa tséno'eameonó'eotséhaevóse
Ma'heónemáhta'sóomaho." ²⁵ Néhe'se néhe he'óho móstséhetae-
hevóhe, "Naa náěšéhéne'ena Ma'heo'o énésto'sého'méanoto
Vo'ěstanévéstómanéheho. Naa máhněxho'ehnéstse náto'se-
nėmáhemé'ěstomóénoné netao'o hová'éhe." ²⁶ "Naa nánéehove,"
móxhetóhevóhe Jesus. ²⁷ Naa hevovéstomóseono vétséno
móhne'éváho'héohótóváhevóhe. Tséstavóomovovóse Jesusevaho
tsé'éesstéstovotsése néhe he'óho, mó'otóesetséstóhenovóhe.
(Néhe'xóvéva hetaneó'o móho'nó'ohkeéesstéstovovótse he'óho.)
Naa oha Jesus hevovéstomóseono móho'nóstóněšenéststéstovovótse,
"Hénová'ětséněse tséhéseéesstéstovóse tsé'tóhe he'óho?"
²⁸ Néhe'se néhe he'e móstanonótovéevatséhe'oohehéhe
tséhmáhoéstovetse, móstatšéšepévevonetanóo'tsé'tóhéhe
tsévé'senóhtoomanoose. Móstséhetóhevóhe néhe tséhetaa'vóomose,
²⁹ "Otahe, néstséhe'óohe, néxhéve'hooma tsé'tóhe hetane,
námáhemé'ěstomoo'e tséévéhetaa'heto'eétáhéto. Heá'éháma
nea'háanéhe Vo'ěstanévéstómanéhe?" ³⁰ Móstaosáanemáhehé-
ve'hoeotsé'tovóhevovóhe Jesusevaho. ³¹ Naa tséssáa'ěšé-
ho'eohéhetsése néhe vo'ěstanóho, Jesus hevovéstomóseono
mó'onéséhoxomaehevóhe. ³² Naa móstatšéhešeno'ěstovóhevóhe,
"Nésáahéne'enóhénóvo tsésáahésemeséhéhéto." ³³ "Hea'éháma
vo'ěstanóho éěšého'héoxomáá'e," hevovéstomóseono
móxhetáhtséhévóhe. ³⁴ "Otahe, nétatséhetatséme, návovóanomovo
Ma'heo'o tséhešetanóse ta'e ma'ěšemáheéxanómo netao'o hová'éhe.
³⁵ Naa éohketséhénove, 'Tséhe'seénano'ěstove neve éše'heo'o
étaohkenéhe'xove tséstó'seo'eno'ěstove.' Naa névé'néhešetanóme
nátao'séhe'keamónóeme neve éše'heo'o tséstó'seo'eno'ětse.
Hétsetseha móheevama vo'ěstaneó'o, éěšééxaneneó'o, hápó'e
tséohkéhešeo'eno'ěstove. ³⁶ Tsééšééahtse'eameo'eno'ese
hétsetseha éěšeamáhénóvo tsépéva'etse, naa néhe vo'ěstaneó'o
tsémóheetséhóvose tse'enevo'ěstanéheveo'o. Naa néhe'xóvéva
ho'óxeéšeeva tsé'tóhe tséénano'ětse naa tséó'eno'ětse
tseněšéhetótaetanoo'o. ³⁷ Naa éhetóméstove néhenóvee'ětse,

'Na'éstse éénano'e naa néhe na'éstse éo'eno'e.' ³⁸ Táhéo'eno'e tsé'éšéahtse'ééano'ése vo'éstane!" Jesus móxhetóhevóhe hevovéstomóseono. Móstššéhešetáohaméhéhe, "Háesto vo'éstaneo'o ééšééxaneneo'o, táhéma'heóneéestséstova!" ³⁹ Jesus tséstaéneéestséstóvóse hevovéstomóseono, néhe ó'xevé'hó'e móstamásoho'éhéve'hoomaehevóhe. Háesto mó'oné'seómáhahtá'-toehevóhe tséhmé'éstomóévóse néhe he'óho netao'o tséhetaa'ése Jesusevaho. ⁴⁰ Móhmásetséstóehévóhe néhe ó'xevé'hó'e, "Néxhéohaane!" móxhetaehévóhe. Néšéé'ése móstáhoehevóhe hénéhéóhe. ⁴¹ Naa héne néšéé'ése mó'amema'heóneéestséstovóhevóhe néhe vo'éstano'ho. Háesto móstáhóseoné'seómáhah-tá'toehevóhe néhe'xóvéva. ⁴² Néhe'se néhe vo'éstaneo'o móstséhetóhevovóhe néhe he'óho, "Náaseoné'seómáhahtá'tovone Jesus tséhmé'éstomevése tséhetáta'e. Naa hétsetseha nátáhósehóna'ovéhéne'enánóne tséhešeoné'seóme-vo'éstanévéstómanéhévése tséstataomenéstovótse."

6

³⁵ "Nánéehove tséohkemea'átse ametanénestótse. Vo'éstane tséoné'seómáhahtóó'éstse tsésáa'éváháeanáhe, naa máto tseohké-sáa'évamanétano'he. ³⁶ Naa oha tsénéehóvése nékánomevóoméme, naa oha nésáa'oné'seómáhahtáhéme. ³⁷ Nétatséhetatséme, netao'o hová'éhe naa netao'o vo'éstane Ného'ééhe Ma'heo'o tsémétá'ése náhtsenáho'óhtséváá'e, náhtsésáa'asetano'tovóheo'o," móxhehéhe Jesus.

Jesus forgives an adulterous woman

7

⁵³ Netao'o vo'éstaneo'o móstaéváhóo'óhtséhevóhe,

8

¹ naa Jesus móstatséhe'óhtséhéhe Tséxhoóhtsetsévo'omenotse. ² Tséstaméovóona'otse móstatséhe'óhtséhéhe ma'xema'heóne-máheóne. Hénéhéóhe móstaéváhósehó'éhótaehévóhe vo'éstano'ho. Tséstáháméstoo'ése, móstaasema'heóneéestséstovóhevóhe. ³ Tséhněšenáameéestsése, néhe vovóhponáhétaneo'o naa ma'heóne-vovéstomósanéheono móxho'eohé'tovóhevovóhe he'óho. Móxho'náha'enóhevovóhe tséhněšenávámóse hetano'ho tsénétáhétsese. Sétóve móstanéehohevovóhe. ⁴ Néhe'se móstséhehevóhe, "Vovéstomósanéhe, tsé'tóhe he'e nánáha'enóne tséhněšenávámóse tsénétáhétsese hetano'ho. ⁵ Naa énéhetóxe'és-tóne Moses, tsénéhešévéstse tsevé'seáhanóhe ho'honáéva. Naa néme'óxóheve?" ⁶ Móxhósenéhešenéstovóhevovóhe tsésto'se-onésenáha'enomevóse tséto'sevé'seomáxémóvóse. Móho'nóh-no'éstóévótse, ónétáhtse móstaasemóxe'éstónéhéhe ho'eva. ⁷ Móho'nóhněhnetamevótse néhe hetaneo'o, móxhetóse-néststovóhevovóhe éme'hešé'tovovóse néhe he'óho.

Móhne' évanéhoveóeotséhéhe, móstséhetaehevóhe Jesusevaho, "Naa heva na'éstse tséhnééhóvése tsésáatšéhe'šë-hávésévo'eétáhéése, éme'vovóevé'šoomónoto ho'honáéva tsé'tóhe he'óho." ⁸ Nèhe'šë móstaéváhóseasemóxe'éstónéhéhe néhéóhe ho'eva. ⁹ Nonóna'éstse néhe vo'èstane'o móstaévaaséhévéhe tsétó'èhahese móstavovóe'évaaséhévéhe. Oha Jesus naa néhe he'e móhno'kèšéšèhoehevóhe. ¹⁰ Jesus móstaénóxe'éstónéhéhe, móhne' évanéhoveóeotséhéhe. Móstséhetòhevóhe néhe he'óho, "Naa táasévoone néhe vo'èstane'o? Móhováne'e nèstsésáanóhpae-omáxemáá'e?" ¹¹ "Nooo, heá'èháma," móxhetòhevóhe Jesusevaho. "Naa néto'sésáa'omáxematséhe. Taanáevaaséstse, nèstsevé'e-éváhóséhávésévo'eétahe!" móxhetòhevóhe Jesus néhe he'óho. ¹⁸ "Náohkèhósemahtse naa máto tséhéhéto tsého'méá'tóo'èstse náohkèhósema," Jesus móxhetòhevóhe néhe Vovóhponáhétanóho. ¹⁹ "Eee, tósa'e éhoo'e tséhéhéto?" móxhetaehevóhe. "Naa nésáahéne'enovéhéme naa máto nésáahéne'enovóhévo Ma'heo'o Tséhéhéto. Vé'eoné'seóméhéne'enovése, néme'no'héne'enovovo Tséhéhéto," móxhehéhe Jesus.

The truth will set you free

³¹ Nèhe'šë Jesus móstséhetòhevóhe néhe Jews tséne'étamé'toese, "Máhvé'eameáhtovése, nèstseéšeoné'seómenéhe'ovéme. ³² Naa nèstseno'héne'enánóvo hetómestótse, héne nèstseévavé'šë-éno'eéhanénóvo." ³³ Móstséhetòhevóhe néhe Jews, "Nánèx-héstáhéme Abrahameveno, naa násáatšéhe'šëmomóonéhévéhéme. Hénová'e tsénèhestomo tséstseheto, "Nèstseévavé'šë-éno'eéhanénóvo"? ³⁴ Nèhe'šë Jesus móstséhetòhevóhe, "Ótahe, nétatséhetatséme, netao'o vo'èstane'o tséohkèhávésévo'eétáhese évé'šëmomóonáotaenovo hestávésévo'eétáhéstóvévo. ³⁵ Naa ótahe nátatšéhešèhetáohame, momóono éohkésáa'a'enóehéheo'o manáhéstóva, naa oha tséoné'seóméhee'hahéstovéstse tóséé'e éohkenéšéhoo'e. ³⁶ Naa Ma'heo'o Hee'haho máhvé'eénanaése nèstsésáa'évamomóonaotaehénóvo nèstávésévo'eétáhéstóvévo.

9

Jesus heals a man born blind

¹ Jesus tséhnéšenáamehnése móstavóomòhevóhe na'éstse hetanóho, móhne'ó'o'enéhevóhe hákó'e tséxhestáotsetsése. ² Hevovéstomóseono móstséhetaehevóhe, "Vovéstomósanéhe, hénová'etótse tséhéseó'ó'énése? Mó-étaomenéhešéhahhtse naa móhe heške naa heho énéhešéháá'e?" ³ Mó'évatsehétòhevóhe, "Naa ésáanèhešéhéó'ó'énéhe. Oha mé'tó'e Ma'heóneva móhnehešetanó'-tohevóhe nonohpa tsésto'seévavóo'sané'séhaa'èse ma'heóne-éxo'eétáhéstóva. ⁴ Naa tséhe'èšëamevo'èstanéhévéto hétséhéóhe ho'eva náhtseeamenéhešëma'heóneéxo'eétahe Ma'heo'o tséhešë-tanóse. Naa hó'ótóva tsemáhehová'áháne nama'heóne-éxo'eétáhéstótse. ⁵ Naa hétsetseha návó'ho'èho'hévatamahe

komááhe vo'ěstaneo'o tsésto'sevóosanévóse," Jesus móxhetóhevóhe hevovéstomóseono. ⁶ Tséstaéneéestséstóvóse hevovéstomóseono, móstaoese'hanáhéhe hénéhéóhe heše'eva. Tséstaésemá'sèhe'kóo-

vano héné heše'ke móstapáhóenomóvóhéhe néhe tséó'o'enetsese he'éxáéno. ⁷ Móhnovósè-tsèhetóhevóhe, "Taévá-hénèšè'hóóvóhtótse héné heše'ke hénéhéóhe mahpe tséssééha Siloam mó'òhkéstóhehanéhe." Móstaosáneéváhè-nèšè'hóovóhtséhéhe. Naa tséhne'éváho'ehnése móssó'hoveévavóosa-néhéhe. ⁸ Néhe vo'ěstánoho tséhéne'e-nóese tsémháe'-ó'ó'énèse móstsehehevóhe, "Móhe nea'háanéhe tsé'tóhe

hetane tsémháeó'ó'énèstse?" ⁹ Hósèstse móhnèhehevóhe, "Naa nea'háanéhe." Máto hósèstse móhnèhehevóhe, "Hová'áháne, heá'e évá'néséestao'o." Móstsehetaehevóhe néhe hetánoho, "Nánèehove tsémháeó'ó'énèstse." ¹⁰ "Naa néévatónèševóósáne?" móxhešè-néstóhevóhe. ¹¹ "Naa néhe hetane Jesus tséhestoese éoesé'hána heše'eva, néhe'se énovósepáhóena héné heše'ke tsé'ésè-he'kóovóhtsése na'éxáéno. Néhe'se nánovósetséheta, 'Taévá-hénèšè'hóóvóhtótse mahpeva tséssééha Siloam tséohkéhestohe.' Naa nánèhešéve tséhetá'èse, hotáhtse nátásó'hoveévavóósáne." ¹² "Naa tóasévo'o néhe hetane?" móxhetaehevóhe. "Násáhéne'énomóvóhe tósa'e tséstátone'ooese," móxhetóhevóhe.

The Pharisees try to find out what happened

³⁻¹⁴ Néhe'se móstatsèhe'otsèhaehevóhe tséxhoetsése Vovóhponáhétánoho (Pharisees). (Móhma'heóneéšeevèhanetséhe néhe hetane tsé'évavóosané'sèhaa'èse Jesusevaho. Móho'nó'òhketónèšévéstove Ma'heóneéšeevetsee'èstse.) ¹⁵ "Naa néévátónèševóósáne?" móxhetaehevóhe néhe Vovóhponáhétánoho. "Naa Jesus éhe'kóovóhtse heše'ke, néhe'se épáhóena na'éxáéno. Naa tséstaévanèšè'hóovóhtsétó násé'hoveévavóósáne." ¹⁶ Hósèstse móhnèhehevóhe, "Naa tsé'tóhe hetane, Jesus, móho'nóhèstaestse Ma'heónévéstóva hóvotse tséssáavé'hesétséstóése hé'tóhe tséhma'heóneéšeevetse." Naa mé'tó'e hósèstse móstsehehevóhe, "Vé'hávésévo'eétáhé'heónevése éme'tónèšetšèhešema'heóne-éxo'eétahe?" Naa néhe Vovóhponáhétaneo'o tséstavé'-

nésovaotsévöse tséhešetanóvöse, mó'éváhósenéststovóhevovóhe néhe hetanóho tséévavóosanétsese, ¹⁷ "Naa nétónésétámo tsé'tóhe tséévavóosané'séháta'e?" "Naa éma'heónéhóo'xeváheve náhešetano," móxhetóhevóhe. ¹⁸ Néhe Vovóhponáhétaneo'o móhnéhešetanóhevóhe, "Heá'e ésáa'oné'seómeó'ó'énéhe, móhkevá'nenéhésémanéhe." Tséstó'sepévéhéne'enomévöse móstaonóomóhetsenotóhe heške naa heho. ¹⁹ Néhe Vovóhponáhétaneo'o móstséhetóhevovóhe, "Mó-tsé'tóhe nee'hahevo tsénéhetóse hákó'e tséhmónéhestáotsése éó'ó'éne? Naa hétsetseha éévatóněševóósáne?" ²⁰ "Naa náhee'hahénóne nea'háanéhe. Náhéne'enánóne tséhešéó'ó'énese hákó'e tséhmónéhestáotsése. ²¹ Naa oha násáahéne'enóhénóne, naa máto héva vo'èstanóho tsévěstáhémaese tséstó'seévavóósánése. Naa ééšema'xéhetaneve, taomenéstova, naa néstsemé'èstomóénóvo," móxhetaehevóhe heške naa heho. ²²⁻²³ Móxhésenéhešeno'èstóevovóhe néhe Vovóhponáhétaneo'o tsé'e'haevöse. (Móhnéheto'emanéhevóhe néhe Vovóhponáhétaneo'o hovánee'e móho'nósto'seohkevésého'hé-háóénátse hénéhéóhe ma'heónemáheóne vé'néhešeoné'seó-máháhtá'tovovótse Jesus tséhešého'méa'too'ése Ma'heóneva.) ²⁴ Néhe'se néhe Vovóhponáhétaneo'o móstaéváhóse-onóomóhevovóhe néhe hetanóho tséméhae'ó'o'enetsese, móstséhetóhevovóhe, "Naa hétsetseha né'oné'seómemé'èstomeve! Náhéne'enánóne tsé'tóhe Jesus éhávésévo'eétáhé'heóneve. Móhe héne néoné'seómáháhta?" ²⁵ "Naa násáahéne'enovóhe hea'e éhávésévo'eétáhé'heóneve naa oha náhéne'ena náohkéheševavóósane," móxhetaehevovóhe. ²⁶ "Naa néévatóněševóosané'seha?" néhe Vovóhponáhétaneo'o móxhósehetóhevovóhe. ²⁷ "Naa nééšemé'èstomévatáme, móho'nóxae'áahtovése. Hea'e nénéhešetanóme, 'Náme'só'hovevésenéhešepéveáahtovo,'" móxhetaehevovóhe. ²⁸ Néhe'se ónétáhtse mó'asetotó'hosemaehevohe, móstséhetóhevovóhe, "Hea'e nééšepévevéseaseáahtovo tsé'tóhe. Naa oha tséhnéehóvétse náohkésó'no'keameáahtomóvónóne Moses tséheese. ²⁹ Náhéne'enánóne Moses émóxe'oha netao'o Ma'heóneva tséhetaa'ése. Naa tsé'tóhe Jesus násáahéne'enóhénóne tséhnéxhéstaese," móxhehevóhe. ³⁰ Néhe'se móstséhehéhe néhe hetane, "Šeaa! Náxae'otoésétsésta tséssáahéne'enovóhése tséxhéstaese tsé'tóhe tséévavóosané'séhá'èstse. ³¹ Emáhehéne'enohe Ma'heo'o éohkésáa'áahtovóheho tséhávésévo'eé-táhévo'èstanéhevetsese. Eohkeno'keáahtovóho tséoné'seómeméhotaeese naa tséaáhtóese. ³² Násáatséhe'senéhešéhéne'enovóhe vo'èstane hákó'e tséhmónéhestáotsése tséó'ó'énéstse tsé'évavóosané'seheese. ³³ Nátšéhešetano, oha vo'èstane tsénéxhéstaestse Ma'heónévéstóva éme'néhešema'heóne-éxo'eétahe," móxhehéhe néhe hetane. ³⁴ Móxhósetséhetóhevovóhe néhe Vovóhponáhétaneo'o, "Eee, hákó'e tótseha néhnéxhávésévevo'èstanéheve. Naa hétsetseha nénéévá'eve tséhésého'hé-

tšehemenoto?!" Nèhe'se néhe Vovóhponáhétaneo'o móstaaseneená-heehévóhe. Móhnovòsetsèhetaehévóhe, "Nèstsenèhvé'eévavése-tšèhe'sšèho'héháóéna hétséhéóhe ma'heónémàheóne!"

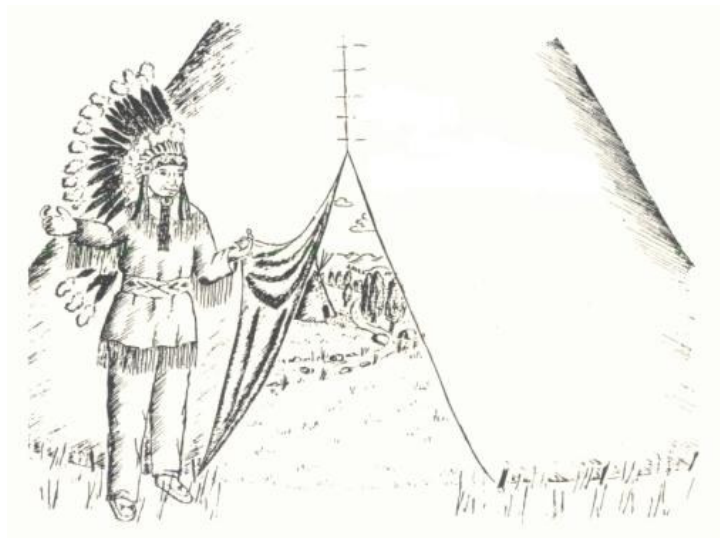
Spiritual blindness

³⁵ Jesus tséstanéstomónése tséhešé'tovóvóse néhe hetanóho, móstáhénóhtsevóomóheévóhe. Tséstamé'óvóse, móstsèhetóheévóhe, "Mó-nééšeoné'seómàhahtá'tóvo Tsého'méase Ma'heo'o?" ³⁶ "Naa néhmé'èstomevèstse néhe kómááhe náhtavéseoné'seómàhahtá'tóvo," móxhetaehévóhe. ³⁷ "Nánéehove, naa hétsetseha nééšeno'vóomo," móxhehéhe Jesus. ³⁸ "Tséne'tàheto, hétsetseha nétaéšeoné'seómàhahtá'továtse," móxhehéhe néhe hetane. Nèhe'se móxháóena'tovóheévóhe Jesusevaho. ³⁹ Nèhe'se Jesus móstsèhehéhe, "Náhésèho'méá'tóne hétséhéno ho'eva tsésto'seoo'hátamono tséoné'seómàhahtase naa máto tsésáa'oné'seómàhahtáhese. Náhésèho'ehne tsésto'seévavóosanévóse tséméhae'ó'o'enese, naa hósèstse ékánomevóosaneo'o naa oha ta'se ésó'ó'o'eneo'o." ⁴⁰ Hósèstse Vovóhponáhétanóho tséhnéstomónetsése móstsèhetaehévóhe, "Eee, mó-náó'o'énéme?" ⁴¹ "Naa néohkekánomevóosanéme, naa oha nésó'eó'ó'énéme, nétaomèhetómemàhtséme," móxhehéhe Jesus.

10

Jesus is the good shepherd

⁷⁻⁹ Jesus móstáhósètsèhetóheévóhe, "Nánéehove he'néto'o."

¹⁴⁻¹⁵ Ma'heo'o Tséhéhéto nánéhešè-héne'enovatséhešè-héne'enovono nakósáemo naa tséhvé'se-nééhóvévóse náme'néševé'sšéhésto'ome-néhénoto.

13

A new command

³⁴ Otahe, hé'tóhe émóna'e tséto'semé'èstomévatsése: méhotahtse nonámé'tó'e hápó'e tséhešeméhotatsése. ³⁵ Mähvé'méhotàhtsése tsevé'sšenéhešéhéne'enohe tsééšèhešenéhe'ovése.

14

Jesus is the way to the Father

¹ Jesus móstséhetòhevóhe hevovéstomóseono,
"Névé'eóetsetanóme! Ne'étamé'tova Ma'heo'o naa máto

ne'étamé'tove. ² Ema'xepo'o'ta he'ama tséxhoo'ése Tséhéhéto
Ma'heo'o. A'e nátao'seévanáho'óhtsevo.
Néstanéstaéxanomévatséme. Náme'vá'neévéhénèheve vé'sáa'-
oné'seómenéhesóhane. ³ Néstsene'éváho'nó'otséhatséme, naa
néhe'se néstseéváhósemano'eémáne. ⁴ Nééšéahtse'héne'enánóvo
meo'o tsétao'senéhé'ómo," móxhehéhe Jesus. ⁵ "Tséne'táheto,
násáahéne'enóhénóne tséstao'sètséhe'óhtseto; náme'tónèšè-
héne'enánóne héne meo'o?" móxhetaehevohe Thomasevaho. ⁶ Jesus
móstséhéšeno'éstovóhevóhe, "Nánéehove meo'o, hetómestótse,

naa ametanénestótse. Hováne'e ésáaho'éšená'tovóheho

Ma'heóneva Tséhéhestovetsese oha tséstó'něšenééhóvevo.
⁷ Vé'eěšépévéhéne'enovése néme'no'héne'enovovo Ma'heo'o Tséhéhéto. Naa hétsetseha tséhvóomése, néno'vóomovo Ma'heo'o Tséhéhéto naa nétanéhešéhéne'enovovo tséhvé'šenééhóvéto," móxhehéhe Jesus. ⁸ "Naa Tséne'táheto, oha néstó'tšěševóo'šěšemenó Tséhéhestovéstse! Héne oha náho'áhénóne," móxhetaehevóhe Phillipevaho. ⁹ "Naa néěšéháa'ěševé'óhtsématséme, mónésáa'ěšépévéhéne'enovéhéme? Tsé'ěševé'eoné'seómevóomése néěšeno'vóomovo Ma'heo'o Tséhéhestovéstse. ¹⁰ Mónésáa-héne'enóhénóvo tséhnééhóvéto naa Tséhéhéto náno'káhéme? Netao'o tséévéhetatsése násáataomemanéstskéhe. Tséhéhéto náohkemé'éstomeva tséto'séhéto, naa máto netao'o tséévéhešévéto énéxhésotse tséhnééhovése. ¹¹ Oné'seómáháhta Ma'heo'o Tséhéto naa tséhnééhóvéto náno'káhéme. Naa héne másáavé'tóněšeoné'seómáháhta'tomáhése tséhešeno'káhétse, néhešeoné'seómáháhta tséhešema'heónévéto tsé'óhkevé'ma'heóneéxo'eétáhéto. ¹² Naa nétatséhetatséme, máhvé'eoné'seómene'étamé'tovése hápó'e néstsevéseněhešema'heóneéxo'eétáhéme. Naa ma'taěšeevá-náho'óhtsevo Ma'heo'o Tséhéhéto néstsema'xeaséhehpema'heóneéxo'eétáhéme. ¹³⁻¹⁴ Naa netao'o tsévéestomevése néstsemétatsénóvo nonohpa tsevé'ševóoseoneve Tséhéhéto," móxhehéhe Jesus.

The Holy Spirit is promised

¹⁵ Néhe'še Jesus móstséhetóhevóhe hevovéstomóseono, "Máhvé'méhóxése néstseněhešévéme netao'o tséhetatsése. ¹⁶ Náhtavéestomevónoto Ma'heo'o Tséhéhestovéstse néstséhó'e-anóhemétaenovo Ma'heónemáhta'sóomaho. Néstseohkevéstáhémáévo, naa néstseá'enevé'óhtsémáévo. ¹⁷ Néhe Ma'heónemáhta'sóoma néstseamevovéstomóénovo hetómestótse. Tsésáa'oné'seómáháhtáhese ésáa'onemóhevo Ma'heónemáhta'sóomaho tséssáahomá'xéhéne'enovóhévóse naa tséssáa'ěšeno'vóomóhévóse. Naa tséhnééhóvése néěšeeáhtse'-héne'enovovo tsé'óhkevé'eameohtsémaése. ¹⁸ Mónéme'něševátaméhénoo'otséhatséme, néstseéváho'eohtsé'tovatséme. ¹⁹ A'e tsésáa'oné'seómáháhtáhese náhtsésáa'évavóomaeheo'o, naa tséhnééhóvése néstseéváhósevóoméme. Naa náhtsekánomenaa'e náhtseévaametanéne. Naa tséhvé'něhésó tséhnééhóvése néstseá'eneametanénéme. ²⁰ Ma'évaametanénéto néhe'xóvéva néstseněhešéhéne'enánóvo Ma'heo'o Tséhéhéto naa tséhnééhóvéto tséhešeno'káhétse. Naa néstseno'něhešéhéne'enánóvo tséhnééhóvéto naa tséhnééhóvése tséhešeno'kóváhétse. ²¹ Máhvé'méhóxése néstseněhešévéme tséhetatsése, naa Ma'heo'o Tséhéhéto néstsevé'šeméhotaenovo, naa máto néstsevé'šeméhotatsénóvo, naa néstano'váhpevóo'séhatséme tséhestáto. ²² Naa máto néhe na'éstse Jesus hevovéstomóseono, Judasevaho (énétahe tsé'tóhe Judas Iscariot tséhestoestse), móstséhetaehevóhe, "Tséne'táheto, hénová'e tséhéseněhešemenoto tsésto'sevóo'šěšemenoto tséhestato, naa

tsésto'sésáavóo'séhóhése tsésáa'oné'seómáhahtáhese?"²³ Jesus móstšéhešeno'éstovóhevóhe hevovéstomóseono, "Máhvé'e-oné'seóméméhóxése néstseáahtovéme. Naa máto Ma'heo'o Tséhéhéto néstsevé'séméhotaenovo, naa néstseno've'óhtsématséme.²⁴ Naa mé'tó'e mássáavé'méhóxéhése mónéme'héaahtovéme. Tséévéhetatsése násáataomenéhéhe, énéxhésotse Ma'heo'o heéestséstóva, tsého'méá'tóó'éstse.²⁵ Hétsetseha tséssó'-vé'óhtsématsése netao'o hová'éhe nétóemé'éstomévatsénóvo.²⁶ Naa ma'ěšéhováneehéto mé'tó'e Ma'heo'o tseanoheho'méanoto Ma'heónemáhta'sóomaho. Naa néstseohkevéstáhémáévo. Naa néstseohkeno'mé'ovó'semaenovo netao'o hová'éhe tséheševéstomévatsése.²⁷ Tséhvé'eována'xaetanóhatsése, néstsevé'e-tóhtáhéme naa máto hová'éhe néstsevé'eóetsetanó'tánóvo. Hová'éhe néme've'senéheshéhéována'xaetanóhaenovo.²⁸ Néěšenéstovéme tséhnéhetatsése néto'senootatséme, naa oha néstseéváho'eohtsé'tovatséme hó'ótóva. Máhvé'méhóxése néstsepévetanó'tovéme tsésto'seévanáho'óhtsevo Ma'heo'o ného'éehe, éhehpéhoháataamahe tséhe'xóváhevo nonohpa néstsenéheševéstáhémaevo tsésto'séhehpema'heóneéxo'eétáhése.²⁹ Néhése-mé'éstomévatsénóvo hé'tóhe tséssáa'ěšéhe'seaseohéhéto nonohpa mahnéxo'néhe'xove néstsenéšeamene'étamé'tovéme.³⁰ Nésáatóněševáháa'ěšééestséstóvatséhéme ééšeto'sého'néhe'xóvetse Heávohe tsésto'sého'ehnése. Naa oha náto'sésáatóněšééxa'e'óéhe,³¹ oha náto'seáahtovo Tséhéhéto Ma'heo'o, komááhe tsemáhehéne'enohe tséhešeméhoto. Hena'háanéhe, nóheto.

15

Jesus is the true vine

⁵ No'kene'étamé'tove. Máhvé'háhané'ovése néstsepévéhotse'óhevomotáhóvo Ma'heo'o.⁶ Naa mé'tó'e mássáavé'háhané'ovéhése Ma'heo'o néstsevonanaévo.⁷ Máhvé'eamemé'etanó'tovése naa máhno'eametoetanó'tomáse tséheševovéstomévatsése, hová'éhe máxháoenavevéestomáse néstsemétaenovo Ma'heo'o.⁸ Máhvé'-néhe'ovése naa máto máhvé'no'pévéhotse'óhevomotáhóse Ma'heo'o, néstsevé'sévóo'éstomanénóvo Ma'heo'o Ného'éehe.⁹ Nénéhe'xóveméhotatséme ného'éehe tséhe'xóveméhótá'ése. No'eame-toetanó'tomáhéne tséhešeméhotatsése.¹⁰ Ného'éehe tséhvé'e-áahtovo, návé'seameméhota. Naa hápó'e máhvé'eaáhtovése, néstsenéhešeameméhotatséme.¹¹ Hé'tóhe néhese-mé'éstomévatsénóvo komaahe hápó'e néstsenéhešéhetótáetanóme tséhešéhetótáetanóto.¹² Otahe, nétatséhetatséme, nonámé'tó'e néhešeméhotáhtse tséhešeméhotatsése!

18

³³ Néhe'se Pilate tséstaévaéstséhnése móstaonóomóhevóhe Jesusevaho. "Mónénéehove tséma'xevéhonamévose tsé'tóhe Jews?" móxhetóhevóhe.³⁴ "Naa mónétaoméhéne'enátanó'ta, naa móhe

vo'ěstane névá'nemé'ěstomeva?" móxhetaehévóhe Jesusevaho.
³⁵ "Eee, néhéne'ena násáa-Jew-hévéhe. Nétaomého'eotséháá'e
 nevo'ěstanemo néhe Jews, naa máto véhonema'heónevé'hó'e.
 Nétóněšéve tséhéséhého'eotséhaneto hétséhéno?" móxhetóhevóhe
 Pilate. ³⁶ "Navéhonoestótse ésáhésóháne hétséhéno ho'eva. Naa
 vé'héso hétséhéno ho'eva tsé'tóhe tséhó'e'oo'ese náme'hoone-
 vótáá'e," móxhehéhe Jesus. ³⁷ "Naa mónéoné'seómevéhonevéhéhe?"
 móxhehéhe Pilate. "Naa néhetome. Tséxhésého'héhestáotséto
 hétséhéno ho'eva námé'ěstomevónóvo netao'o vo'ěstaneo'o
 hetómestótse. Tséoné'seómáhahtá'tose hetómestótse nááahtóó'e,"
 móxhehéhe Jesus. ³⁸ "Naa hénova'éto hetómestótse?" móxhehéhe
 Pilate. ^{39 40}

19

²⁵ Tséxhotóxáse'hoese Jesus a'e móhnéehevóhe heške Maryhevaho
 naa Mary hevéšésono, naa Clopas tsévéstoemose, Mary, máto
 móxhešévéhéhe, naa máto na'éstse Mary móxhéstáhehéhe
 Magdala, naa na'éstse hevovéstomóseono tséhoháeméhotose.
²⁶ Tséstavóómóse Jesus móstséhetóhevóhe heške, "Náhko'e,
 hétsetseha tsé'tóhe hetane hee'haheo'o." ²⁷ Nèhe'še móstséhe-
 tóhevóhe néhe na'éstse hevovéstomóseono, "Hétsetseha tsé'tóhe
 heškeo'o." Nèhe'še néhe hetane móstaosáneasevovóhnèhe-
 šéhohevóhe Maryhevaho. ²⁸ Nèhe'še Jesus móstáhéne'enóhéhe
 tsééšéhešemáhesóhpéhóhto netao'o hová'éhe, móstséhehéhe,
 "Námanétáno." Móxhésenéhéhe tsé'éšéahtse'vé'nèhetóxe'ohe
 ma'heónóxe'éstoo'o hákó'e évaveto. ²⁹ Hénéhéóhe móxho'táhanéhe
 hetohko, móhvé'šéó'otómo'enáhanéhe hová'éhe tsévé'òhkeéno'e.
 Naa tséstanéstovovóse tséhmanétanotsése móstaéséhe'kóova'ó'-
 tséhenovóhe hová'éhe hénéhéóhe hetóhkonéhéva, móstanovósé-
 ho'a'ó'tomóvóhenovóhe Jesusevaho hestseneva. ³⁰ Mótsšěške'-
 nénootsé'tóhéhe néhe'še móstséhehéhe, "Hétsetseha ééšemáhe-
 néhesotse Ma'heo'o tséhešetanóse." Nèhe'še móstama'kěsta'éo-
 tséhéhe, móstanaeotséhéhe.

20

Jesus appears to his disciples

¹⁹ Tsé'éšéháehetóevetse Jesus hevovéstomóseono
 móhmano'éehévóhe. Mó'e'hohevovóhe mé'kono,
 móhněhpó'òhenovótse he'nétoonótse. Nèhe'še hotáhtse
 móxxaetaemé'néetsé'toehevovóhe Jesusevaho. "Haaáhe,
 ována'xaetano!" móxhetaehévovóhe. ²⁰ Móhvóo'séhohenótse
 he'áhtsenótse naa tséxhe'koese hetoněšéváhe. ²¹ "Ována'xaetano!"
 móxhóséhetóhevóhe. "Ma'heo'o Tséhéhéto tséxhésého'méá'tóó'ěse
 hápó'e nétao'séhéseo'omeméa'tovatséme tséstó'setóxe-
 ma'heóneéestsése," móxhehéhe. ²² Nèhe'še móstatáxeomotómeo-
 tséhenotóhe Ma'heónemáhta'sóomaho. ²³ Móstséhetóhevovóhe,
 "Vo'ěstaneo'o tsémáheénanose hestávésévo'eétáhéstóvévo

John

màheasetanomóvóhéne naa néhe'še tsèhetóhéne, 'Ma'heo'o nééšéevamàheasetanomoo'o nestávésévo'eétàhestótse.' Naa mé'tó'e néhe tsésáa'énanóhese hestávésévo'eétàhéstóvéno tsèhetóhéne, 'Ma'heo'o nésáa'éševonanomóéhénóvo nestávésévo'eétàhéstóvéno.'"

Jesus and Thomas

²⁴ Néhe'xóvéva Thomas, na'éstse hevovéstomóseono (Hestahke, tséohkèhestoestse), móho'nóhvéséhoo'éstse. ²⁵ Móhmóne-nèhetóhta'haoehévóhe néhe hóséstse hevovéstomóseono, "Návóomone Jesus, Tséne'taestse!" "Eee, néme'héoné'seó-màhahtóvatséme ta'e ma'tataomevóohtomovo he'àhtsenótse naa tséxhe'koese," móxhehéhe Thomas. ²⁶ Tséstaéšeno'ke-ma'heóneéšeevetse hevovéstomóseono móxhósemano'eehevóhe, naa néhe'xóvéva móhvéséhóehéhe Thomas. He'nétoonótse móhnèpo'òhenevótse. Néhe'še hotàhtse móxxaetaehóse-mé'nééotsé'toehévovóhe Jesusevaho. "Haaahé, ována'xaetano!" móxhetaehévovóhe. ²⁷ Néhe'še móstsèhetóhevóhe Thomasevaho, "Nenáaséstse, néxhéve'hoohtótse na'àhtsenótse, naa tséxhe'kóhee'évóse néhno'máxanótse!" Névé'eévanetsésta, nééšetaomevóome!" ²⁸ "Šeaa, héhe'e, tséhema'heónéhamé'továtse naa néno'ne'tahe!" móxhetóhevóhe Jesusevaho. ²⁹ "Naa nééšeoné'seómàhahta hétsetseha tsé'éšetaomevóometo. Naa éoseepéva'etse vo'éstaneo'o tséoné'seómàhahtase hó'sáanèšekánomevóomá'éhévótse," móxhehéhe Jesus.

Acts

2

The Holy Spirit came

¹ Tséstáho'néhe'xóvetse Pentecost tséohkèhestóhetse tséne'étamévose Jesusevaho móhmáhemóheeohtséhevóhe hénéhéóhe Jerusalem. ² Tséhněšenáhoévose hénéhéóhe móstamáhe-néstóhenovóhe ta'se móhne'anóhehoháeoesta'háhanetséhe. Ma'heónemáhta'sóoma hotáhtse mónéséhanéhe. ³ Néhe'se móstavóohtóhenovóhe tsé'ého'ásetse móstáhoestáhanetséhe hóvéhno he'ama hemé'konevo. ⁴ Néhe'se hénéhéóhe Ma'heóne-

máhta'sómáhéva móhněxhésema'xe-aseonétáhévenéstsé-otséhevóhe. ⁵ Naa máto néhe'xóvéva Jews tséma'heónetanose, netao'o tséhéstáhesese móhvésého'móheeohtséhevóhe hénéhéóhe Jerusalem. ⁶ Tséstánéstomevóse tséxhoó'hepe'pe'évonetse móstáhé-

séhetóeotséhevóhe. Tséstananéahtomevóse tséhe'enéstsevóse, mó'otoesetséstóhenovóhe. ⁷ Móstséhehevóhe, "Etóněšévésesto? Tsé'tóhe émáhehéstáheo'o Galilee, ⁸ naa oha énéhe'enéstseo'o tséhe'enéstsevótse! ⁹ Totáhoesta náněxhé'óhtséme Parthia, Media, naa Elam. Naa hóséstse máto éhéstáheo'o Mesopotamia, Judea, Cappadocia, Pontus, Asia, ¹⁰ Phrygia, Pamphylia, Libya a'e Cyreneveno, naa máto ¹¹ Crete, Arabia, Egypt, naa Rome. Naa oha hóséstse ékánoméhestáotseo'o hétséhéóhe ésáa-Jews-hévéheo'o, ésáanéhe'óhénóvo Jews hema'heónetanóhtóvévo naa oha nenóve'xóvéva námóného'xéseotsé'toeneo'o tsés-Jews-hévévótse. Naa námáhenéstánóne tséhe'enéstsetse, émé'emetse netao'o Ma'heo'o hema'heóneéxo'eetáhestótse," móxhehevóhe. ¹² Móhmáhehoháatséstóhenovóhe, "Naa hé'tóhe étóněšetovátónése?" hóséstse móxhehevóhe. ¹³ "Ee, móvá'nenonótovášé'séhevóhe," móxhehevóhe hóséstse. ¹⁴ Naa Jesus hevovéstomóseono móhmáheno'eóehevóhe hénéhéóhe, néhe'se Peter móhněhmé'-tséhetóhevóhe, "Něspéveáahtove! ¹⁵ Násáanonótovášé'séhéme. Hováne'e éohkésáaméononótovášé'séhe. ¹⁶ Oha hétsetseha tséévéhesóotse hákó'e tótseha néhe ma'heónéhóo'xeváhe Joel móhněhešemé'éstóhéhe naa énéhetóxe'ohe

ma'heónòxe'èstóonéhéva.

3

A lame man is healed

¹ No'ka éšeeva Peter naa John móstatséhe'òhtséhevóhe hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne, mó'ésəto'sena'nòxe'òhéhanetséhe néhe'xóvéva mó'òhkéháoenáhtovéhanéhe. ² Vétséno móhnəxo'eotséhehevóhe na'éstse hetanóho, tséohkésáaaməhnéhetsese hákó'e tséxhestáotsetsése. Mó'òhkeénanéhéhe a'e He'nétóone, Tsépévatamano'etse, mó'òhkehestóhehanetséhe. Néhestoha éšeeva hénéhéóhe móstaohkéhéenanéhéhe tséstó'seohkéhéhotsénomo'hése tsé'òhkésóhpəhnéstovetse. ³ Tséstavóómose Peterhevaho naa Johnevaho tséstaameéstəshnətsése ma'xema'heónemáheóne, móstavéestomevóhéhe ma'kaata. ⁴ Móstaéváhóotoe-vé'hoeotsé'tohevóhe, "Néhvé'hoomemeno!" móxhetaehevóhe. ⁵ "Hea'e hová'éhe náto'semétaenovo," móxhešetanóotséhéhe. ⁶ Peterhevaho móstséhetahevóhe, "Násáahema'kaataeméhéme, naa oha nəstatšehəšenətáhevəvéstáhématséme: Jesus hevéhéstóva, 'Né'oháá'éstse naa né'évano'eamehnətsse!" ⁷ Peterhevaho móhvəstáhéotsémaehevóhe tséhnéhoveóeotsése. Móstató'nəšeevapəveotséhanetsevótse hestse'konótse. ⁸ Néhe'še móhnəšema'xeka'a'xéhéhe. Móstaamekoká'a'xéhéhe, móstaésev'éhtsémóhevóhe Peterhevaho naa Johnevaho hénéhéóhe ma'xema'heónemáheóne. Mó'amevóvóho'ótóhevóhe Ma'heóneva. ⁹ Naa vo'əstanóho hénéhéóhe móhmaevóomaehevóhe tsééváhešeaməhnése naa tséno'heševóvóho'ótóse Ma'heóneva. ¹⁰ Móhnanóehévóhe néhe vo'əstanóho, nea'háanehe tséohkeməhaeta'omónoo'éstse He'nétóone Tsépévatamano'etse, mó'otóesetsəstóhenovóhe tsé'évaaməhnətsése.

4

Jesus is the only Savior

¹² Netao'o ho'eva Jesus éno'kevo'əstanévəstómanéheve.

8

Philip and an Ethiopian official

²⁶ Na'éstse ma'heónəhotse'ono móstséhetahevóhe Philip, "Táhénéhé'òhtse hé'tóhe meo'o tsétatséhe'otse Gaza." ²⁷ Tséstánəšənáameohtsése tséma'kaataevé'ho'evəstse móhne'amó'eohtséhéhe. Móhvəhonotse'óhevomotáhohevóhe véhona'óho, Candace móxheševéhehevóhe, hénéhéóhe Ethiopia. Móhnəxhé'òhtséhéhe Jerusalem tséstatsəhəšəhéháóénase. ²⁸ Tséstaévaaməhóohtó'eohtsése néhe ma'kaataevé'ho'e mó'aməhoéstóhéhe ma'heónòxe'éstoo'o tsémóxe'ohé ma'heónéhóo'xeváhe Isaiah. ²⁹ Ma'heónemáhta'sóomaho móstséhetahevohe Philip, "Tanéheohé'tótse hé'tóhe amó'eneo'o!"

³⁰ A'e tséstáho'eoesta'xése móstanéstovóhevóhe néhe ma'kaataevé'ho'e, móxhoéstotséhéhe ma'heónéhóo'xeváheho Isaiah tséhetóxe'éstónetsése. Móstanéstovóhevóhe, "Néhéne'enahe tsé-

hoéstomo?"

³¹ "Hová'áháne," móxhetaehevóhe. "Násáahéne'enóh e tséhetóxe'ohé. Vo'éstane námé'véstáhema, námé'pévé-mé'éstomoo'e tséhetóxe'ohetse hé'tóhe. Naa né'e'e-vonehnéstse!"

³² Héne tséaméhoésto mós-

tséhetóxe'ohéhanetséhe, 'Ta'se kósáéso tséamóoneanéstse óhto'sena'heséstse, hápó'e tsenéhešeamóoneane néhe tséto'sena'héstse. Naa máto tsé'tóhe kósáne ameo'káxévoséstse éohkésáape'pe'éstáheo'o, naa hápó'e néhe tséto'sena'héstse tsenéhešéhe'kotoo'e. ³³ Naa tsé'tóhe tséto'sena'héstse tsenéševátamo'eehe, tsésáapévéhóhta'hané'séhéhe. Mähvé'na'héstse tóoneeto hevo'estanéhevestótse tséhová'áhanéhetse," móxhetóxe'ohéhanetséhe. ³⁴ Néhe'še néhe ma'kaataevé'ho'e móstséhetóhevóhe Philipevaho, "Néhmé'éstomevéstse! Néváésóho tsétotóxemose? Tsé'tóhe ma'heónéhóo'xeváhe mó'étaometotóxemahtse naa móhe vo'estanóho tsénétáhétsese énéhetóho?" ³⁵ Néhe'še Philip móhmé'éstomevóhevóhe néhe ma'kaataevé'hó'e tséhešétovátotse. Móhpévetotóxemóhevóhe Jesusevaho. "Jesus nea'háanéhe tséna'héstse," móxhehéhe Philip. Naa néhe ma'kaataevé'ho'e móstaosáaneoné'seómáhahtovóhevóhe Jesusevaho. ³⁶⁻³⁷ Móstanéšeamó'eohtséhevóhe, néhe'še móstáho'ó'èhnéhevóhe mahpe mósséeháhanetséhe. Néhe'še néhe ma'kaataevé'ho'e móstséhetóhevóhe Philipevaho, "Heta'háanehe mahpe. Heá'èháma néme'né'e'óestaáhe?" ³⁸ Móstaéno'èhnéhevóhe hénéhéóhe a'e máhpeva. Móstáhómevonéhnéhevóhe. Naa hénéhéóhe móstae'óestaáhnóhevóhe. ³⁹ Tséhne'évaonóhnévóse móho'nó'évavóómótse Philipevaho. Néhe Ma'heónemáhta'sóomaho móstaévaaseohé'toehévóhe. Naa néhe ma'kaataevé'ho'e móstaéváhóseasétó'eohtséhéhe. Móhpévetanóhéhe. ⁴⁰ Philip móstásó'hovéhóehéhe Ashdod. Móstaametóxema'heóneéestséhéhe ta'e tséstáho'eohtsése Caesarea.

9

Saul begins to follow Jesus

¹ Nèhe'xóvéva Saul mó'òhkeaméhó'xemòhevóhe tséne'étamétsese Jesusevaho, mó'òhkeno'na'hátanó'tovòhevóhe. Móstáho'èhótòhevóhe ma'heónevé'hó'e tséháa'ého'oesenátsese.

² Móhvéestomevóhenótse móxe'éstóonótse tsénèhetòxe'òhétsee'èstse tséto'seohkéheséváénòse he'óho naa hetanóho tsééšene'étamétsese Jesusevaho naa tsésto'seno'eévatséhe'otséose Jerusalem. Móstao'setséhe'òhtséhéhe Damascus tséto'semae'-éemóheeòhtsétse Jews. Mósto'sevóo'sèhohéhe héne móxe'éstóonótse tséstáhévéesto.

³ Tséstaéšeto'sèho'eohtsése Damascus, móhma'xeanóhevó'ho'káséotséhanetséhe tséhnèšenáameòhtsése.

⁴ Móstapoo'èšemahtséhéhe ho'eva, nèhe'se vo'èstanóho móhnèxhoó'hevèhaehevóhe, "Saul, Saul, néaméhávéséve'tove!"

⁵ "Mónénéehove Ma'heo'o?" móxhetòhevóhe. "Jesus nánéehove, néma'xeaméhávésévo'eeše.

⁶ Evaoháá'èstse, taésto'eohtséstse tséhéóhe máhoéstóva! Naa hénèhéóhe néstsemé'èstomóne tséto'sèhešéveto," móxhetaehevóhe.

⁷ Nèhe hetanóho tsévé'òhtsémaese Saul móhná'taehehevóhe. Móhvésenéstòhenovóhe héne éestsestótse naa oha vo'èstanóho móho'nóhvoomovótse.

⁸ Tséstaévaohaata'òse Saul móstáhéne'enóhéhe tséhešéó'ó'énése. Nèhe'se nèhe hetanóho móstatsèhetóoneanaehevóhe Damascus.

⁹ Na'hee'èše mó'ó'o'enèhéhe, naa nèhestòhéé'èše móho'nóhméseestse.

¹⁰ Naa na'èstse tsééšene'étaméstse Jesusevaho, Ananias mó'òhkèhestóhehéhe. Móhvo'èstanéhevèhéhe hénèhéóhe Damascus. Móhvóo'sèhaehevóhe Ma'heóneva hová'éhe, "Ananias!" "Hénová'éto, Tséne'tàheto?" móxhehéhe.

¹¹ "Tatséhe'òhtséstse méónéva Tséxanovo seohkéhestohe. Tatséhe'òhtséstse tséxhoo'èse Judas. Hénèhéóhe éhoo'e hetane, éaméháóéna, énèxhèstahe Tarsus, Saul éheševéhe.

¹² Návóo'seho hová'éhe, névóoma tséxháoenavomotaose tsésto'seévavóósánése. Naa hétsetseha nétàhésetšèhešeméa'továtse Judas hemàheóne. Ma'tàho'èhneto, tanéstao'o, 'Naa Saul?' hetoo'o Judas," móxhetaehevóhe Ma'heóneva Ananias.

¹³ "Šéaa! Náéšénéstomónenótse tsé'tóhe Saul tséévèhešeaméhávésévo'éeóse tsééšeoné'seómàhahtátsese hénèhéóhe Jerusalem.

¹⁴ Naa náno'nèhetàhtomóne hétséhéóhe móho'eohtséhéhe, éno'eohtsénòsestótse móxe'éstóonótse tsénèhetòxe'òhétsee'èstse tsésto'seohkéhešèheséváénòse netao'o vo'èstanóho tséne'étamétsese Jesusevaho," móxhetòhevóhe Ma'heóneva.

¹⁵ "Naa tanéševáhtometséhe'òhtseo'o! Nánèhešemonenótse tsé'tóhe Saul tsésto'seohkema'heóneéestséstovòse netao'o vo'èstanóho, heva Jews, naa tsémàhevèhonevetsese, naa máto hópahpa oxése tséhestàhétsese.

¹⁶ Naa náhtano'nèheševóó'sého tséto'sèhešéhávésévo'eese hétsetseha tséhvé'ease-néhevo'èstanéhévé'tovòse Jesusevaho," móxhetaehevóhe

Ma'heóneva Ananias. ¹⁷ Ananias móstaosáanenèhe'òhtséhéhe tséxhoetsése Saulhevaho tséstó'séháoenavomotáóse. Móstséhetòhevóhe Saulhevaho, "Hóovehe, nénéstóvo Jesus tséhne'ameohtseto. Naa hétsetseha hétséhéóhe nánéstšéhešeneenahe tséstó'séháoenavomotáhátse tséstó'seévavóosaneto naa tséstó'seno'eamáheto Ma'heónemáhta'sóoma." ¹⁸ Se'ea'e a'e móstaévavóosanéhéhe. Móstaoháeta'òhéhe, naa móstano'e'óestaáhehéhe. ¹⁹ Nèhe'še móstaévaméséhehéhe, móstaévavé'šepévomóhtáhehéhe.

Aeneas is healed

³² Peter tsé'ametóxema'heóneéestsése móstáho'eohtséhéhe máhoéstóva Lydda mó'òhkèhestóhehanetséhe. Hénéhéóhe tsévo'èstanéhevése tsééšene'étamévose Ma'heóneva, móstanáho'òhtsévóhevóhe. ³³ Hénéhéóhe móhvóomóhevóhe hetanóho Aeneas, móxheševéhehevóhe. Mó'èšenanéhéhe na'nóhtóheaa'e, móxhe'konetó'omáhehéhe. ³⁴ Peter móstséhetòhevóhe, "Aeneas, hétsetseha Jesus néévapévomóhtáhé'se. Ohaa'èstse, pévánótse nešéšestótse, naa táhóo'otsestséstse!" Móstó'néšenéhešoháeta'òhéhe.

³⁵ Lyddaheveno naa a'e Sharonheveno, hénéhéóhe tsévo'èstanéhevése tséstavóomaa'èse Aeneas tséssáa'évananéhéése móstavéseasene'étamèhenovóhe Ma'heóneva.

Dorcas comes back to life

³⁶ A'e móxho'táhanéhe máhoestótse Joppa tsé'òhkèhestohe, na'èstse he'e Dorcas móxheševéhehéhe, héne véhestótse Dorcas, Váotseváhé'e, mó'òhkèhestóhehanéhe. Mó'oné'seóme-ne'étamèhenotóhe Ma'heóneva. Mó'òhkeamevéstáhémósanéhéhe naa mó'òhkeno'eamepéve'tovóhevóhe tséháo'omenéhétsese.

³⁷ Nèhe'še Dorcas móstáhámóhtáhéotséhéhe, móstanaehéhe. Tséstaéšéénéhóxe'anése móstae'eotséhohevovóhe he'amémáheóne.

³⁸ Tséne'étamése Ma'heóneva hénéhéóhe Joppa, tséstanéstomónévóse tséhešéhoetsése Peterhevaho a'e hénéhéóhe Lydda, neše hetaneo'o móstáhéonóeoese móhevovóhe, "Néhvé'òhtseme!" móxhetóhevovóhe Peterhevaho.

³⁹ Móstaosáneasevé'oohémaehevovóhe Peterhevaho. Tséstaéváho'eohévóse móstae'eohé'tovóhevovóhe Peterhevaho he'amémáheóne. Háesto hótóxaa'é'eo'o móxhoehevóhe, móhma'xea'xaaméhevóhe. Móhvóo'séhaehenótse netao'o hone'óonótse Dorcasevaho tsémanéstóotáhavóse. ⁴⁰ Nèhe'še Peter móhmáhehóoneenánéhóhevóhe. Móhnéšenéstanéohéhe tséhnéšenáháónáse. Móstséhéhe, "Váotseváhé'e, né'évato'èstse!" Móstó'néšéevatótoeotséhéhe. Tséhvóomaa'èse Peter móhne'évatomóhtónoéotséhéhe. ⁴¹ Peter móhvéstáhéotsémóhevóhe tséhne'évanéhoveóeotsetsése. Nèhe'še Peter móstaéva-onóomóhevóhe néhe hótóxaa'e'o naa máto tsééšéoné'seómáhahtase. Móstavóo'séhóhenotóhe tsééšéeváhešeametanénetsése Dorcasevaho.

⁴² Naa tséstamähenéstomónévöse néhe vo'éstaneo'o hénéhéóhe Joppa, háesto móstaaseoné'seómáhtahevóhe. ⁴³ Naa Peter móstaněšenénóvoehéhe hénéhéóhe Joppa. Mó'á'enaehévóhe na'ěstse hetanóho, Simon, mó'òhkèhestóhehevóhe, mó'òhkèho'nénèhevóhe.

10

Peter and Cornelius

¹ Hénéhéóhe Caesarea tsé'òhkèhestohe móhvo'èstanéhevèhéhe na'ěstse véhonenótáxéve'ho'e, Cornelius móxheševéhehéhe. Móho'nón-Jew-hevěstse. Móhvéhoneve'tovóhevóhe nótáxév'hó'e tséhéstáhétsese Italy. ² Móxhoháema'heónetanó'heónevèhéhe. Mó'òhkeaméháoenáhevóhe tséhnéehovèse naa tsévésèstanovemaese. Mó'òhkema'xemétóhéhe ma'kaata tséháo'omenéhétsese. ³ No'ka éšeeva hea'e tséhna'nóxe'òhetse móhvóo'sèhehéhe hénová'ésénèse. Móxho'èhótahevóhe na'ěstse ma'heónèhotse'ono. Hevèhéstóva móhnéhvé'ševéhahevóhe. ⁴ Cornelius móhná'taehahevóhe, otaxa móhma'xevé'hoomóhevóhe néhe ma'heónèhotse'ono. Nèhe'se móhmónetsšehēšenéstovóhevóhe, "Hénová'èto tséhésèho'èhneto?" Naa móstšehēšeno'èstóhevóhe, "Ma'heo'o énésta néstáoenahótse, naa éno'nèhešéhéne'ena tséohkèheševéstáhémóse tséháo'omenèhese. ⁵ Naa hétsetseha tatsšehēšemea'èstse hósèstse hetaneo'o Joppa tsetanó'otséhovo na'ěstse hetanóho Simon Peter éheševéhe. ⁶ Eho'e hénéhéóhe Simon hemáheóne, ého'tatse hemáheo'o a'e tséhmáhoémohatse." ⁷ Tsé'èšenèhetaa'èse móstaévano'o'tsé'tohevóhe néhe ma'heónèhotse'ono. Cornelius móstaosáaneonóomóhevóhe neše hestotse'ono naa na'ěstse nótáxév'hó'e tséohkevésèháoená'tovótsese Ma'heóneva. ⁸ Móhmáhémé'èstomevóhevóhe netao'o, nèhe'se móstaasetšehēšémáhénótóhe Joppa. ⁹ Tséstavóona'otse tséstaéšeto'sésétovoestatse móstaéseto'sèho'eohtsèhevóhe. Vétséno móstae'héhaoenáhéhe Peter hénéhéóhe he'amémáheóne. ¹⁰ Móstaoseeno'háeanáotséhéhe. Vétséno mó'amèhomóséstovèhanetséhe, móstavé'naóotséotséhéhe. Ma'heo'o móhvóo'sèhaehéhe hová'éhe. ¹¹ Móstavóohtóhéhe he'amó'omééno tsésta'ta'eohtsetse. Naa móhnéhmé'e-anóhoésenáhéhe koeš'hóno móstoo'èhehéhe. ¹² Hénéhéóhe móstáhoehévóhe netao'o hováhne, hópahpa š'šenovoto, naa heováestse vé'kèseho tséhestase. ¹³ Móstanéstovóhevóhe, "Peter, to'èstse! Na'xenano tsé'tóhe naa mévenano!" ¹⁴ "Šeaa, Tsé'ne'táheto, hová'áháne, náme'tóněšéhémevoo'o! Tsés-Jew-hévétse náohkésáanèhešehánéhéme." ¹⁵ Nèhe'se móxhósetsèhetaehevóhe, "Névé'nèheve, Ma'heo'o énéhevoo'o netao'o hová'éhe éto'semáhémésèstove!" ¹⁶ Na'ha móhnèhestóhehéhe, nèhe'se móstaéváhe'amoésenáhéhe néhe koeš'hono. ¹⁷ Peter tséssó'-nóhtovetanó'to netao'o tséhešetovátotse, néhe hetaneo'o Cornelius tsétaméase móhne'èšèho'èhnèhevóhe tséxhe'nétoonéhevetse. ¹⁸ "Ehoehe Peter?" móxhešenéstáhevóhe. ¹⁹ Peter tsséssó'něšená-

amenóhtovetanó'to tsévóóhto, Ma'heónemáhta'sóomaho móstséhetaehévóhe, "Na'he hetaneo'o ného'hénóhtsevóomáá'e. ²⁰ Táhéve'hoomenano, naa taněševé'óhtsémóóno! Náho'méanoto." ²¹ Peter móstaosáaneanóheohéhe, móstséhetóhevóhe néhe hetanóho, "Nánéehove tsénóhtse'ovóse. Hénová'e tséhésé-ho'ěhnése?" ²² Móstsěhešeno'ěstóehévóhe, "Véhonenótáxéve'ho'e Cornelius, náněhméa'tóéne. Epévěhetaneve tséohkěháoenatovótse Ma'heóneva. Naa éno'máhepévatamáá'e Jews. Na'ěstse ma'heóněhotse'ono móhněhetaehévóhe tsésto'senó'otsěhaneto komaáhe néto'sevésema'heóneéestséstovo." ²³ Peter mó'óhtaané'sěhohevóhe. Tséstavóona'otse Peter naa hósěstse tséoné'seómáhtase móstavé'óhtsémóhevovóhe néhe hetanóho tséstaéváhó'óhtsetsése. ²⁴ Tséstáhósevóona'otse móstaéváho'eohtsěhevóhe Caesarea. Néhe véhonenótáxévé'hó'e móstonóomaehevóhe. Néhe nótaxéve'ho'e mó'ěšéahtse'e-onóomóhevóhe hevóohestoto naa hevésenóho. ²⁵ Peter tséstáho'eohtsése, néhe véhonenótáxévé'hó'e móhmásěststóehévóhe. Móstaněšeněstanéoeotsé'toehévóhe, móstano'easěháoenat'oehevóhe. ²⁶ Néhe'se Peter móstséhetóhevóhe, "Évaohaa'ěstse, hápó'e nává'nevěsěhetaneve tsěhešěhetanéveto." ²⁷ Tséstaameéstsěhněvóse máheóne móssó'eameéestséstovóhevóhe néhe véhonenótáxévé'hó'e. Hotáhtse móxhoháatanevoněhehevóhe vo'ěstaneo'o. ²⁸ Peter móstséhetóhevóhe, "NésáaJews-hévěhémene naa nénéhešěhéné'enánóvo tsěhešě-Jew-hévéto, naa tsé'tóhe Jews éohkěsáavěsta'ěstsemóhevo tsénětáhtsese vo'ěstanóho. Ma'heo'o námóneněheševóo'seha hováneehóho ésánětáhévatamóheho. ²⁹ Naa hětsěhéóhe náhésěho'ehne tsésto'seéestséstóvatsése, nákanome-Jew-heve. Naa hénová'e tsětáhéseonóomése?" ³⁰ Néhe véhonenótáxévé'hó'e (Cornelius) móstséhetaehévóhe, "Névěé'ěšěétaěšeněhe'xove hea'e tsěhna'nóxe'ohe tséněšenáháóénátotsěhéóhe namáheóne, hetane émé'neéotse, éma'xevó'ho'ěho'hévatamaáhe. ³¹ Nátsěheta, 'Ma'heo'o énésta něstáoenáhtótse, naa éno'něhešěhéné'ena tséohkěheševěstáhémóse tsěháo'omeněhese." ³² Naa náno'tsěheta, 'Naa hětsetseha tatšěhešemea'ěstse hósěstse hetaneo'o Joppa tsetanó'otsěhovo na'ěstse hetanóho Peter éheševéhe. Ehoo'e héněhéóhe Simon hemáheóne, ého'tatse hemáheo'o a'e tsěhmáhoémohatse,' náheta néhe hetane. ³³ Móhno'tsěhetaehévóhe Cornelius, "Se'ea'e nétaonóeoosemátse, népévěho'eohtse. Hětsěhéóhe náma'xema'heónemóheeohtsěme. Náněstomónetanó'tomóvónóne tséto'sěhetaětse Ma'heo'o. Néssá'me'ěstomeve tsěheese!" ³⁴ Peter móstséhetóhevóhe, "Námóneněhešěhéné'ena Ma'heo'o émáheséestátamóho vo'ěstanóho. ³⁵ Hó'něšekánóměhěstáhětsese oxése, Ma'heo'o émáhešěešěono'átomóho tsěháoenat'oesse naa tséno'eonó'evó'ěstaněhevetsese. ³⁶ Hé'tóhe éestsestótse ésééso Jesus tsěxhešěéestséstovóse néhe Jews, Ma'heo'o émáheono'átomóho tsěháoenat'oesse naa

tséno'eonó'evó'èstanéhevetsese. Eno'eována'xáavamo. Hena'háanéhe Ma'heo'o tséxhésého'mea'àse Jesusevaho tséhešeno'kene'táhetsése. ³⁷ Hea'e nééšenéstomóné'tánóvo tséhésó hénéhéóhe Judea. Mótšéhešasétséhesóhanéhe: John tséohkee'oéstaáhóvátse móhnéhetóhevóhe netao'o vo'èstanóho tséstó'see'oéstaáhetsése. ³⁸ Jesus móstavésého'èhnéhéhe, móxhéstáhehéhe Nazareth tséno'oeme Galilee. Naa móhnéxhésóhanetséhe Ma'heónévéstóva. Móhno'néheševéstáhémaehévóhe Jesus tséstaohtóxevéstáhémósánése naa tséstaohtókeno'hóesta'hamóse hávéséve máhta'sóomaho. ³⁹ Nánéhove naa máto hóséstse vo'èstaneó'o nátó'vé'óhtsémóne Jesus, naa náno'vóóhtánóne netao'o tséhetó'eétaese Israel naa Jerusalem. Ehótóxáse'hohe. ⁴⁰ Naa oha na'héé'ěše éévaametanéne'séháá'e Ma'heóneva. Naa náéváhóseoné'seómevóomóne tsé'évaametánénese, náno'vése'hanámóne. ⁴¹ Tahta ésáamáhévóoméhe, oha tséhetaa'monese Ma'heo'o tséstó'setóxemé'emóvóse Jesusevaho. ⁴² Ma'heo'o náhnéhetane tséstó'sepévemé'éstomevótse vo'èstaneó'o tséhešenéhetóhóotóse Jesusevaho tséstó'sého'emaovotsése tsésó'eametánénetsese naa tsééšenaetsese. ⁴³ Tótseha hákó'e néstóxévóse ma'heónéhóo'xeváheono éhnéhešemé'èstánóvo tséne'étamese Jesusevaho tsemáheasetanomóhénóvo hestávésévo'eéstáhéstóvévo hevéhéstóva Jesus. ⁴⁴ Peter tséhnéšenáameéestsése netao'o néhe vo'èstaneó'o hénéhéóhe tséahtomónese móhnéxho'eohé'-toehévóhe Ma'heónemáhta'sóomaho. ⁴⁵ Hóséstse néhe Jews tsééšéoné'seómáhahtase tsévé'óhtsémaese Peter móxhoháe'otóesetséstóhenovóhe tsé'tóhe vo'èstaneó'o tséxho'eohé'tóévóse Ma'heónemáhta'sóomaho tséssáavé'Jewhévéhévóse. ⁴⁶ Móstanéstovóhevóhe tsénétáhévenéstsetsése tséhvóvého'otovóse Ma'heóneva. ⁴⁷ Néhe'se Peter móstséhetóhevóhe néhe Jews, "Tsé'tóhe vo'èstaneó'o évésého'eohé'toévóho Ma'heónemáhta'sóomaho hápó'e tséhešého'eohé'tóétse. Naa néhe'se tseno'vésee'óestaáheo'o. ⁴⁸ Peter móstaosáanenéhéhe, "Sá'e'óestaaha hevéhéstóva Jesus!" Naa móstséhetáhevóhe néhe vo'èstanóho, "Néme'éšenenóvoo'e!"

12

Herod causes trouble for the church

¹ Néhe'xóvéva Tséma'xevéhónevéstse Herod móhnéševátamo'eéhohevóhe hóséstse tséne'étamé'tovóvóse Jesus. ² Néhe na'éstse Jesus hevóvóstomóseono Jamesevaho, John he'neho, mó'é'eno'továvo'óhnóhevóhe. ³ Herod tséstanéstomónése néhe Jews tséhešepévatséstotsése tséhešévése, móxhóséheseváenóhevóhe Peterhevaho. (Vétséno móxho'néhe'xóvéhanéhe Passover.) ⁴ Herod móstaéstanóhevóhe Peterhevaho too'èhémáheóne. Móhnéhetóhevóhe néhe nótáxévé'hó'e, "Ne'evávoomóhéne!"

Móhnévovàhehevoéhe tséto'sene'evávoomaese. Herodevaho mósto'séhóhta'hané'séhaehevóhe Peter hénéhéóhe tahta ma'éšéénema'heóno'eétáhéstovetse Passover. ⁵ Naa Peter tséhněšenátoo'eese néhe tsééšéoné'seómáhahtase mó'améháoenavomotàhaehevóhe.

Peter is rescued

⁶ Tsésto'seméohóhta'hané'séhaa'èse Herodevaho, Peter tséhněšenánaóotsése, něše nótàxévé'hó'e móhne'evávoeóe'-toehevóhe, móstapáhoetoo'èhehevóhe Peter he'àhtseneva. Naa máto něše nótàxévé'hó'e móhne'evávoohtóhenovóhe héne he'nétoo'o.

⁷ Móssó'hovéxaetaemé'néeotsé'toehevóhe na'éstse ma'heóněhotse'ono hénéhéóhe naa móhma'xevó'ho'káséve-maeotséhanetséhe hénéhéóhe too'èhémáheóne. Naa néhe ma'heóněhotse'ono móstamáxanaehevóhe Peter, móstásé'a'ó'haehevóhe. "Onótoveto'éotséstse! Exa'o'sanéstse!" móxhetaehevóhe. Naa héne tséméhaevé'šepáhonóehese móhněššéšéotséhanetsevótse. ⁸ Naa néhe ma'heóněhotse'ono móstséhetaehevóhe, "E'èha'óoestse naa e'seéstse'henáotséstse, něhe'še néxhó'e'ovéstse!" ⁹ Peter móstaosáanéhóehó'e'ovóhevóhe hénéhéóhe too'èhémáheóne. Móho'nóxhene'eno tséhéseněhesóotsetse, "Hea'e nává'neováxe," móxhešetanóhéhe.

¹⁰ Naa hénéhéóhe móstaamésóhpeohé'tovóhevovóhe tséne'evávoosanétsese. Naa tséstáho'èhnévóse he'nétóóne móstataomeóněstaotséhanetséhe. Tséstáhóva'xévóse, móstaněšéameohtséhevóhe. Naa taehó'ótóva néhe ma'heóněhotse'o móstàxaetae'évavoneotséhéhe. ¹¹ "Naa nátaéšéhéne'ena hé'tóhe éoné'seómo Ma'heo'o móho'méaoohéhenotóhe hestotse'ono. Naa náne'évavo'èstanéveha tséto'seméhaehešé'tóó'èse Herod naa néhe máto vo'èstane'o," móxhešetanóotséhéhe. ¹² Něhe'še móstatséhe'òhtséhéhe hénéhéóhe Mary hemáheóne, John Mark heške, něhéóhe móhma'xemóheeohtséhevóhe vo'èstane'o móhma'xéháoenáhevóhe. ¹³ Naa Peter móstakó'konóhenéhéhe, naa na'éstse káse'éeheho tséstáho'eoese he'nétóóne, ¹⁴ tséstá-nanéahtovóse Peterhevaho, móstaoseepévetanóotséhéhe. Móstaévaveohehéhe, móho'nóstáéšeta'ta'enomevótse. Móstatséhehéhe, "Peter éamóeóó'e anóséma." ¹⁵ "Móné-máséháne'e," móxhetaehevóhe néhe vo'èstanóho tsémáhehoétsese. Móho'nóhnehnetameotséstse, "Náhetóme," móxhehéhe néhe káse'éehe. "Hea'e Peter hemáhta'sóomaho," móxhóséhehevóhe néhe vo'èstane'o. ¹⁶ Naa Peter móhněšeaméhetósekó'konóhenéhéhe. Ta'máhove'še móstata'ta'énomovóhevovóhe, naa tséstavóomovóse móstaotóesetanóotséhevóhe. ¹⁷ Peter móstaévóhóovóhevóhe tsésto'séhe'kotoetsése. Něhe'še móhněhetóhta'haevóhevóhe tsééváhešéhóeotséhaa'èse Ma'heóneva něhéóhe too'èhémáheóne. "Naa táhéněhetóhta'haovóhéne James naa hóséstse tsééšéoné'seómáhahtase," móxhehéhe. Móstaévaaséhéhe.

¹⁸ Tséhnéméovóona'otse móhma'xepe'pe'eotséhevóhe néhe tséohkene'evávoosanese hénéhéóhe too'éhémáheóne. "Naa Peter? Éhováne'e, étóněšéveséstse?" ¹⁹ Naa Herod móstséhetóhevóhe taamaahe henótáxemo, "Táhénóhtsevóoma Peter!" Móho'nó'évátóněšemé'ovovótse. Néhe'se Herod móhvovóhpona'ovóhevóhe néhe tséohkene'evávoosanéstse, néhe'se móhnovósená'hohevóhe. Néhe'se Herod móstáhé'óhtséhéhe Judeaheveno, móstatséhe'óhtséhéhe Caesarea. Móhnonóvoehéhe.

Herod dies

²⁰ Hó'ótóva Herod mó'oseemomáta'etanó'tovóhevóhe néhe vo'éstanóho tsévo'éstanéhevetsese Tyre naa Sidon. Néhe vo'éstanóho móstao'seonéséhévvóvánhé'toehevóhe. Tséstáho'éhnevóse Herod hemáheóne, móstaéxa'é'ovóhevovóhe néhe hetanóho tsého'eamanéstse hénéhéóhe, Blastus mó'óhkéhestóhehevóhe tséstó'sevéstáhémáévóse ma'taéestséstovovótse Herodevaho. Néhe'se móstaése-vé'óhtsémaehevovóhe Blastusevaho tséstáhéveestomevovóse nanóvántsestótse Herodevaho, tséhne'óhkéhésotse hestámévo hénéhéóhe Herod hesto'eva. ²¹ Tséstáho'néhe'xóvetse Herod móhma'xeé'sésanéhéhe. Móstáhonoehéhe véhonetáxe'séestova. Móhma'xeéestséhéhe. ²² Néhe tséáahtóese mó'asepe'pe'éstáhevóhe, móstséhehevóhe, "Ta'se Ma'heo'o ééveéestse!" ²³ Sé'ea'e na'éstse ma'heónéhotse'ono móhnéxho'héhaomóhtáhé'séhévaenaehévóhe Herod tséhvé'pévátséstó tséévéhetaa'ése néhe vo'éstanóho naa tséssáa'onemóése Ma'heóneva. Herod móstaméškésónevo-móhtáhéotséhéhe, naa héné móstavé'séhováneehéhéhe. ²⁴ Néhe'se onétáhtse Ma'heo'o heéestséstótse móstama'xéhe'néva'óhanetséhe. ²⁵ Barnabus naa Saul tséstaéšemá'sema'heóneéestsévóse, móstaévatséhe'óhtséhéhevóhe Jerusalem. John Markevaho móxho'vé'óhtsémaehevovóhe.

16

Paul and Silas in jail

²² Ho'emanéheono móhnéheto'emanéhevóhe tséstó'sené'sésané'-hamevóse Paul naa Silasevaho, néhe'se móhvé'he'eohehevóhe. ²³ Tsé'ésémá'sevé'he'eohnovóse móstanovóseéeseóéšemóhevovóhe too'éhémáheóne. Naa nehe tséohkene'evávoosanéstse móstséhetáhevóhe tsého'emanéstse, "He'konépévene'evávooma!" ²⁴ Hákó'e náháóhe hestóximé'óne mó'a'e'senéhpo'hohevóhe. Móhvé'se-tó'hoehenovóhe ma'kaataeva. ²⁵ Sétóhtaa'eva Paul naa Silas móhvovóho'ótóhevovóhe Ma'heóneva. Néhe tsévesetoo'éhese mó'áahtóehévovóhe. ²⁶ Néhe'se ho'e móhma'xemomó'otséhanéhe. Héne he'nétoonótse too'éhémáhéóne móhmáheta'ta'o'óhanetsevótse. Néhe tséméhaemáhetoo'éhese móhmáhešéšéotséhanetsevótse tséméhaevé'setoo'éhévoséstse. ²⁷ Naa néhe tséohkene'evávóosánéstse móstáshé'seo'ha'óehéhe tséhmomó'otsetse ho'e. Tséstavóóhto he'nétoonótse tséhmáheta'ta'eóetse, móxhóhnee-

nèhešetanóotsèhéhe, "Mótaéšemàhehóesóhpa'xèhevóhe."
 Móstáše'xa'hahtsèhéhe hemotšěške, mósto'sena'xévaenàhtsèhéhe.
²⁸ Paulhevaho móstáhpe'e'hahétséstóehévóhe, "Névé'nèhešéve!
 Násó'màhehoéme." ²⁹ Nèhe'se móxheseváenòhéhe vó'ho'kásé-
 nàhnestótse, móstaésèhétsèhetóetsèhéhe too'èhémàheóne.
 Mó'oseehéhpòheotsèhéhe, móspévenonoma'xèhéhe,
 móstanéšenèstanéoeoetsé'tovòhevóhe Paul naa Silasevaho.
³⁰ Nèhe'se tséstaéšéhóehé'tóvòse móstatšehéšéhóo'otsèhohevóhe
 hemàheóne. Móstsèhetòhevóhe, "Hápó'e náme'tóněše-
 vo'èstanévèháne?" ³¹ "Naa nénéehove naa nevo'èstanemo
 máhvé'ne'étamése Jesus nèstsemàhevo'èstanévèhanéme,"
 móxhetaehevóhe. ³² Nèhe'se móstamónemàhepévemé'èstomóe-
 hevovóhe tséhešetováhetsése Ma'heóneva. ³³ Tséssó'taa'évetse néhe
 hetane tséhvovóhnèhešéhaévòse tséhvé'he'eohévòse Paul naa
 Silasevaho, nèhe'se tséhnèehovése naa hevo'èstanemo móhmàhe-
 e'óestaàhehevóhe. ³⁴ Nèhe'se móhmónèhoxomaehevovóhe.
 Tséhnèehovése naa hevo'èstanemo móhvé'šèhetótaetanòhevóhe
 tséhmóneasene'étamevòse Ma'heóneva.

17

Paul in Athens

¹⁶ Paul tséhnèšenátonóómòse Timothy naa Silasevaho hénèhéóhe
 ma'xemàhoéve'ho'eno Athens tséhestóhetse, móhvóomòhevóhe
 háesto aèstomema'heono. Naa hène móhvé'šéhávèsévetanóotsèhéhe.
¹⁷ Naa móstatsèhe'òhtsèhéhe tsé'òhkemóheehótséstovetse tséstó'se-
 ma'heóneéestséstovòse néhe Jews naa nóhásóháma vo'èstanóho
 tsévésèho'héháoenatsese. Naa hová'éhe tsé'òhkèhohtóvàhtovetse
 hénèhéóhe máto mó'òhkema'heóneéestsèhéhe. ¹⁸ Hósèstse néhe
 móhmano'èehévóhe Epicureans naa Stoics, mó'òhkèhestóhehevóhe.
 Mó'òhkeó'evotaehevóhe. "Naa néváésó tsé'tóhe, ta'se
 tsémàhehéne'eno hová'éhe?" hósèstse mó'òhkèhehevóhe. "Naa
 tsé'tóhe Jesus tsétotóximose tsé'tóhe Paul, hea'e na'èstse ma'heo'o
 oxése tséhéstaestse. Naa éohkeno'totóxésta tsé'évaametánèns-
 tovetse," hósèstse mó'òhkèhehevóhe. Naa móxhéne'enátanó'tomó-
 vòhenovóhe hène tsétotóxéstotsése. ^{19,21} Móstatsèhe'otsèhohevovóhe
 Paulhevaho tsé'òhkemóheehótsétsése Areopagus tsé'òhkèhestóhese.
 Néhe vo'èstane'o tséhéstáhese Athens naa máto oxése
 tsénèxhé'òhtsese mó'òhkèhetósetotóxéstòhenovóhe hová'éhe
 tsémónatsèstomévòse. "Naa néhmé'èstomevemeno hé'tóhe
 tséametotóxéstomo! Námónátséstánóne ²⁰ naa éno'eotóésó.
 Náhéne'enátanó'tánóne hène tséhešetováto," móxhetaehevóhe.
²² Paul móstaosáanemé'nèehéhe maeto. Móstsèhetòhevóhe,
 "Tséhéóhe tséhéstáhese Athens, ²³ tséévèhetaa'vóóhtómo netao'o
 hétsèhéóhe nemàhoéstóvévo, návóomoo'o hoháesto heováestse
 tséma'heónatsèstomáse néháoená'tánóvo. Mónéoseehoháe-
 ma'heónetanòheméhe. Hópahpa na'èstse étsèhetóxe'ohé,

"Tsésáahéne'enóseonévééstse." Esáakánoméhéne'enóseonévéhe néohkésó'háoena'tovovo. Naa néhe nétao'semé'éstomévatsénóvo.
²⁴ Tsé'tóhe nea'háanéhe Ma'heo'o tsémáhemanestsése netao'o hétséhéóhe ho'eva naa he'amo'omééno. Naa éno'máho'emáóhta netao'o hová'éhe. Esáavésevo'èstanéhévéhe máheóne vo'èstane tsévá'nemanestsése. ²⁵ Naa hováneehóho ésáane'étaméhenoto. Onétáhtse néohkene'étaménone. ²⁶ Ma'heo'o tsémanéóhtse na'èstse hetanóho tóoneto hevo'èstanemo évoo'séhóho tósa'e tsésto'se-vo'èstanéhevetsése naa máto tsésto'sého'néhe'xóvetse. Hámó'óhtse hénéhéóhe mónénèhvéséhéstáhehemanéhe. ²⁷ Máto Ma'heo'o móxhésenèhešemáheéxanóhéhe tsésto'senóhtséóhtsé'toese. Naa ésáahótsemé'ohéhe. A'e mónéohkenée'toehenéhe. ²⁸ Naa énéehove tséametanéne'séhaétse. Névéstáhémaene netao'o hová'éhéstónéhéva. "Néhenésonehe'toene," ééšéahtse'-néhetóxe'éstóneo'o hóséstse nevo'èstanémevoo'o. Naa éhetómeo'o.
²⁹ Naa tséhvé'henésónéhé'tóétse, néme'sáanéhešetanóhéme évá'nevé'semanehe heóvema'kaeta naa vó'komema'kaetaéva naa máto héva ho'honáéva. Esáavá'nemanèhaeheho vo'èstanóho tséohkèhóovèhešetanóvóse hóséstse. ³⁰ Tótseha Ma'heo'o mó'ohkeo'omóohtóhetséhe néhe vo'èstane'o tséssáapévèhéne'enoméhévóse tséohkèhešévévóse. Naa oha hétsetsha ésáa'évanèhesóháne, netao'o vo'èstane éme'méseetse, néhetaene Ma'heo'o. ³¹ Ééšééxána hó'ótóva éšeeva éto'seéváho'hé-pévèho'emaovóho netao'o vo'èstanóho. Énéhešemonénoto Jesusevaho tsésto'sého'emanestsése. Ma'heo'o néhésenèheševóo'séhaene tsé'évaametanéné'séóse Jesusevaho hó'ótóva tsésto'seéváho'hého'emanestsése," móxhetóhevóhe Paul.
³² Tséhnéstomónévóse hóséstse Jesusevaho tséévàhešeametanénetsése móhnetséstáhevóhe, naa mé'tó'e hóséstse móxhóna'ovèhéne'enátanó'tòhenovóhe.

Romans

1

Everyone is sinful

¹⁸ Ma'heo'o éhéseomáta'ehe vo'èstaneo'o tséhvé'hetóseamé-hávésévo'eetáhévóse naa éno'tóo'e'ánóvo hetómestótse. Ehávéséveoo'hetanoo'o. ¹⁹ Ma'heóneva móstaomevóo'éstómané'sèhaehevovóhe tséhestàse, naa oha móho'nóstónèšéahtomónévótse. Naa héne tsev'é'seasèto'eéhaenovó Ma'heóneva, tsetaomenèhešè-hahtseo'o. ²⁰ Hákó'e tséhnèhmóneéxane netao'o hová'éhe, móhnèxhéne'enóhehanetséhe Ma'heo'o hema'heónevestótse naa hestoháatamaahestótse. Esáakánomevóoméhanéhetse hema'heónevestótse naa hestoháatamaahestótse, naa oha évé'séhéne'enóhetse tséhvóometse netao'o tséhešééxáno. Naa tséhvé'nèhesotse hovánee'e ésáatónèšenonáhaxetanóhe.

²¹ Vo'èstaneo'o ékánomeéšéhéne'enovovo Ma'heóneva naa oha ésáanéhešema'heóno'ótóhevo, naa hahoo ésáano'hešetanóheo'o. Naa tséhešétanóvóse éma'xepe'pe'otse, éhávéséveoo'hetanóotseo'o.

²² "Náéšemáhehéne'ena netao'o hová'éhe," éohkeno'hevoone, naa oha hová'éhe ésáahéne'enóhénóvo. ²³ Eme'òhkéháoenatovovo Ma'heóneva tséa'eneametánénetse, naa oha ésáanéhešévèheo'o. Eohkéháóená'tánóvo hová'éhe tsétaomemanèstévóse, heva

vo'èstanóho naa máto heováestse vé'kèseho naa hováhne tséhestatsése, hópahpa šé'senovoto. ²⁴ Eno'xónetamevo'èstanéheveo'o, nonámé'tó'e éohkéxónetamo'eéhahtseo'o. Tséhvé'nèheševó'èstanéhévóse héne Ma'heóneva móhvé'seénanaehenovóhe. ²⁵ Tséssáavé'eoné'seómáhahtá'-tovóhévóse Ma'heóneva étaomenetsé'e'továhtseo'o.

Esáaháoena'tovóhevo Ma'heóneva, oha mé'tó'e éháóená'tánóvo netao'o hová'éhe tsémanèstévóse tséhema'heónamevóse. Ma'heo'o nea'háanéhe tséto'seno'keamevovóho'oestse. Naa énéhésó. ²⁶ Hópahpa néhe he'eo'o móho'nó'òhkeéváho'áhévótse hetanóho, ónétáhtse nonámé'tó'e néhe he'eo'o mó'òhkého'áhé'továhtsèhevóhe.

²⁷ Naa máto néhe hetaneo'o taamááhe móhnèhešèho'áhé'-továhtsèhevóhe. Móhnèhešèxónetamo'eéhahtsèhevóhe. Etaomenèhešéó'òhto'eéhahtseo'o.

3

How God accepts people

²¹ Etséhetóxe'ohe Ma'heónóxe'éstóonéhéva tséhešemásetséstóétse Ma'heo'o. Nésáavé'sémásetséstóehénone tséhvá'nenéhe'omóvótse hesto'emanestótse. ²² Oha tséno'kemásetséstovóse mónéséhanevóhe tséne'étamese hee'haho Jesusevaho. ²³ Tsé'òhkevé'máhe-ó'òhto'eetáhétse nésáatónèšèho'eohtsé'tovóhene Ma'heo'o. ²⁴ Naa oha nésó'nèševátamaene, máhvé'ne'étamévótse hee'haho Jesusevaho néstsemáheasetanomóenone netao'o netávésévo'eetáhéstónane naa néstseno'másetséstóene.

4

The example of Abraham

¹ Naa hétsetseha náto'semé'émo Abraham, tsénèxhéstáhétse, tséheševó'èstanévèhaese Ma'heóneva. Esáavé'ševó'èstanéváháéhe tséspévèhetanevése. ³ Onétáhtse móhvé'ševó'èstanévèhaehéhe tséhvé'eoseene'étamé'tovóse Ma'heóneva, éhetóxe'ohe Ma'heónòxe'èstoo'o. ² Naa vé'vé'ševó'èstanévèhaa'èstse Ma'heóneva hepévevo'èstanéhévéstóva, héne émèhvé'šèhoháatamaahé'tovahtse. Naa Ma'heóneva mómaxéaahtoéhe vé'nèhešèhoháahé'tovahtsése.

5

How can we be acceptable to God?

¹ Névé'šenanóene Ma'heo'o tséxhestanamótse hee'haho Jesusevaho, móné'èšéahtse'nèhešééxanomótàhaehenéhe tséstó'senaévomotàhaétse Jesus. ² Naa héne néno'oseevé'šemásetséstóene. Naa nétanèhešèhetótàetanoma hó'ótóva tséstó'sevésev'é'hahtsétse Ma'heo'o hema'heónévéstóva. ³ Hó'nèšékánomèhótoanávetanótse nétaváhtomeamè-hetótàetanómáne, nènèhešèhéne'enánone: Hótoanávetanóhtóva nènèxhésev'é'šéóehnováhema. ⁴ Naa héne óehnováhestótse nènèhvé'šèhe'konenéenone, naa tséhvé'eéšèhe'konenéétse héne névé'šèhotséovo'setanoma. ⁵ Néhéne'enánone Ma'heo'o óhtóxòheséstse éohkenèheso, naa héne névé'šèhésè-hotséovo'setanoma. Nèstsenèheševó'èstanéhévémáne Ma'heo'o tséxhone'ó'sèhaétse Ma'heónemàhta'sóomaho. Naa nèstseno'méhohtàhema tséhvé'hone'ovótse Ma'heónemàhta'sóoma.

6

What about our sin?

¹ Naa hea'e néhóovenèhešetanóme, "Nàhtanèšèhetóseóo'o'òse-vo'èstanéheve, Ma'heo'o hóhoovaeto náhtseévavonanomoo'e náhtávésévo'eetàhestótse." ² Naa ésáanèhesóhane! Mähvé'ease-néhevo'èstanéheve'tòheséstse Ma'heo'o éohkésáa'évã-hóotoemé'etanó'tòhehane tsémèhaehešeamèhnéstove. Esáanéxa'etanóhtovéhane. ³ Mónésáanèhešèhéne'enóhénóvo: Tsémèhaeheševó'èstanéhévése ééšemàhehová'áhane. Tsé'asenéhe'ovótse Jesus, hénèhéóhe nèstávésévo'eétàhéstonane émàhenaéto. ⁴ Naa tsé'e'óestaáhétse hápó'e ta'se nétaéva-naévomotàhone Jesus tséxhešenaévomotàhaétse. Naa tséévàhešeametanénèse hápó'e nééšenétàhévevo'èstanéhévémáne hétsetseha. Naa nèhe'xóvéva nènèhvé'šepévease-vo'èstanéheve'tovone. ¹² Nèstsev'é'vovónanaenovo havése. ¹³ Naa oha mé'tó'e oné'seómenéhe'ova Ma'heo'o tséhvé'vo'èstanévèhaése. ²³ Mähvé'hávésévo'eetàhése nèstsev'é'šèhováneehénóvo, naa oha mé'tó'e mähvé'hestanóse Jesus Vo'èstanévéstómanéhe.

Tséhnaévomotáhaétse Jesus, Ma'heo'o néaéstomemétaenone a'eneametanéestótse.

8

¹⁴ Vo'èstane'o tséohkeameonó'eotsèhaevose Ma'heóne-máhta'sóomaho, nea'háanevóhe Ma'heo'o henésoneho. ¹⁵ Naa néhe Ma'heónemáhta'sóoma néohkéhéestáha'óene nonohpa nésáa'e'hóhene Ma'heo'o, némonóohné'toene, hena'háanéhe "Ného'e," tséohkéhésèhetótse. ¹⁶ Ma'heónemáhta'sóoma néohkeamemé'ovó'semaene tséhešemonóohné'tóétse Ma'heo'o.

¹⁷ Naa tséhv'e'eéšehenésónéhé'tóétse néstsevéseamáhénone hová'éhe tséto'seamáhevóse néhe hóséstse henésoneho.

²⁶ Oxhótoanátóo'èstse Ma'heónemáhta'sóoma néohkevovóhnešé-haene. Hámó'óhtse h'ótóva óxháóénátse néohkésáahéne'enóhenone tséme'hétse, oha néohkeváhttomemomóhtsemóena'tovone Ma'heo'o. Néhe'xóvéva tsé'tóhe Ma'heónemáhta'sóoma mónéohke-éestséstomótáhoehenéhe ²⁷ nonohpa nénéheševé'hoomaene Ma'heo'o. ²⁸ Máhvé'méoheséstse Ma'heo'o hová'éhe ésáa'óetsetanó'tóhehane, éohkéévamáhepévána hová'éhe.

10

¹ Nésenéhaséstse, náohkeamevéestomevo Ma'heo'o vo'èstane'o tséxhéstáhéto tsésto'sevésevo'èstanévéhaévóse.

² Ekánomema'heónetanoo'o, ³ naa oha ésáhéne'enóhénóvo tséto'séhešého'éhóhetsése Ma'heóneva. Eohkéhóovenéhešetanoo'o, "Náéšeamenéhe'omovo Ma'heo'o hesto'emanestótse." ⁴ Naa oha Jesus ééšemáhesóhpéhóhta tséhnaévomotáhaétse tséhešetanotsése Heho Ma'heóneva. Naa néstsenéhešemásetséstóévo máhvé'ne'étamévóse hee'haho Jesusevaho.

12

¹ Nésenéhaséstse, tséxhomá'xenéševátamaése Ma'heo'o, nétšéhešemomóhtsematséme: Táaxa'e éme'máhemetse Ma'heo'o nevo'èstanéhévéstóvévo. Máhvé'néhešévése Ma'heo'o néstsevé'šéono'átamaenovó. ² Névé'vésenéhešetanóme tséohkéhešetanóvóse tsésáa'áahtvóhevose Ma'heóneva. Onétáhtse véestomeva Ma'heo'o tsésto'sevéstáhémaése komaahé néstsepéveo'hetanóme, naa néstséhéne'enánóvo tséto'séhešepéve-néhevo'èstanéheve'tovóse Ma'heo'o, tseosepévetanóotse.

³ Ma'heo'o náosepéve'tova, nánéhetóhóota tsésto'se-mé'èstomévatsése hová'éhe: Névé'pévatamáhtséme, ónétáhtse péveo'hetanó'tome Ma'heo'o tséhetóhóotaése. ⁴ Tséhnónó'kévé'to-váhétse Ma'heo'o tséhešemanéhaétse, éháestóhnóvato, néhestovootsema, naa néno'he'àhtsenémáne, néno'hestse'konémáne, naa oha éonétáhévtse'óhé'tóhénéstse, hámó'óhtse máhtvóo'óhtse évé'šenéstomónéstove. ⁵ Hápó'e nééšéháestóxémáne tséhetaa'-néhe'ovótse Jesus, ta'se nétano'kévé'továhémáne Jesus tséhnéehovése, naa máto nétamáhevésésóne'továhtsema. ⁶ Ma'heo'o

nénonó'kenèhetòhóotaene tósa'e tsésto'sèhešeoto'xovàhévótse.
⁷ Hósèstse mónèhetòhóotohevóhe tsésto'sema'heónè-
 hoo'xeváhevetsése, tséhe'xóvene'étametsése. Naa hósèstse
 tséto'seohkevéstàhémósanese. Naa hósèstse máto mósto'se-
 ma'heónevovéstomósanéhevèhevóhe. ⁸ Naa hósèstse
 mó'òhkeó'haestóohehevóhe. Naa hósèstse tséhema'kaataemese
 éme've'sšehoto'àhénóvo. Naa hósèstse mósto'seohke-
 ameohtséhohevovóhe, éme'no'eonésemaheó'tòsétanoo'o. Naa
 hósèstse tséto'senèševátséstàhé'heónévèvòse, éme'no'másetanoo'o.

Christian living

⁹ Oné'seóméméhósáne. Péohtome tséhávèséva'e oha toetanó'tome
 tsépéva'e. ¹⁰ Tséhvè'hevésésóne'továhtsése ma'heónenótàxévèstóva,
 méhotahtse naa nonámé'tó'e ono'átamahtse.

¹¹ Névè'néhnetametanóme. Másenéhevo'èstanéhevo'èstanéheve'ova
 Ma'heo'o. ¹² Másètsèstome tséhesétamaése. Mǎxhótoanávetanóse
 óehnovetanóhéne, naa máto mámáhta ó'tòséaméháóéna.

¹³ Véstàhema tséoné'seómáhahtase tséo'hémàhese naa
 no'másetanó'tova nóháséháma vo'èstane. ^{14-17a} Névè'eéva-
 no'èstovóvo'o tséhávèsévemaése, ónétáhtse háoenavomotaha.

¹⁵ Vésepévetanó'tomova tsépévetanose naa nèševátametano'tova
 tséhávèsevetanose. ¹⁶ Pévemano'evó'èstanéheve.

Névè'pévataamáhtsème. Névè'sšènetamóvo'o vo'èstane'o oha
 mátséstova. ^{17b} Onó'evó'èstanéheve. ¹⁸ Evananóvahtse.

¹⁹ Nésésónèhasèstse, névé'eévàhetómo'eéhovoo'o vo'èstane'o!
 Héne énéé'ta Ma'heo'o. Etsèhetòxe'ohe ma'heónòxe'èstóonéhéva:

Ma'heo'o étsèhevoo'o, "Náhéne'enovoo'o tsèhetómo'eéhaesee'e;
 tsetaomenèhešéhahhtseo'o." ²⁰ Máto étsèhetòxe'ohe,

"Tsésáaho'àhé'továta'óse vé'háeanávòtse, hoxomóono, naa
 no'nóohemóvòhéne mahpe! Tsemé'etanóotsé'tánóvo
 tséheto'eétàhévòse, naa tsevè'sšètanéheotsénóvo," éhetòxe'ohe.

²¹ Nèstsevè'eéxa'e'óónóvo tséhávèséva'e, oha mé'tó'e
 váhtomepévè'tósáne!

15

¹³ Ma'heo'o tséhvè'sšenéehovése néhésèhotséovó'setanoma.
 Néohkenèhešéháoenavomotàhatsème Ma'heo'o tséhnéehovése
 néto'sevè'sšèhetótaetanóme naa néto'seno'eována'xaetanóme
 tséhvè'ne'étamése. Naa máto náohkeno'nèhešéháóéna
 Ma'heónemáhta'sóomáhéva nèstsevè'sšèhotséovo'setanóme.

1 Corinthians**2**

⁹ Etsèhetòxe'ohé Ma'heónòxe'èstóonéhéva, "Ma'heo'o hová'éhe tsééxanomótáóse tséméhotaese, ésáa'èševóoméhanéhetse, naa máto ésáa'èšenéstomónéstovéhanéhetse, naa oha móoseehoháatamano'éhanetséhe."

3

¹¹ Jesus éno'kenéehove tséto'sene'étaméstovéstse.

10

¹² "Nàhtsésáa'éxa'e'óéhe vonòhóha'óvãhtsestótse," vé'nèhešetanóse, péveóo'haetano! ¹³ Otahe, netao'o vo'èstane, máto tséhnééhóvése, éohkevonòhóha'oo'e hová'éhe. He'konene'étame Ma'heo'o, néstsepévésóhpevéstáhémáévo vonòhóha'óvãhtséstóva.

12

²⁷ Tséhmáhenonó'kev'továhése nééšemáhemano'áhéme Ma'heónévéstóva. ²⁸ Naa nèhe'xóvéva Ma'heo'o mó'ovóe-nèhetòhóotòhevóhe hóséstse tsésto'setóxema'heóneéestsetsése, naa máto hóséstse tsésto'sema'heónéhóo'xeváhevetsése, naa máto hóséstse tsésto'sema'heónevovéstomósanetsése, naa máto hóséstse móhnèhetòhóotòhevóhe tsésto'sema'heóneéxo'eetáhetsése, naa máto hóséstse tsésto'seévaénomóhtáhé'èstómanetsése, naa hóséstse tséohkevéstáhémósanetsése, naa máto hóséstse tsésto'seohkeameohtséstsesé hová'éhe, naa máto hóséstse tsésto'seohkema'heónenétáhévenéstsévóse.

13**Love**

⁴ Vo'èstane tséméhohtaestse éoéhnovahe, éhoto'ahe, naa máto éohkésáa'e'hanóhtáhéhe. Néhe vo'èstane éohkésáaháo'ótãhtséhe, naa máto éohkésáapévataamáhtséhe. ⁵ Epévoéstomo'he, ésáaháo'emanéhe, ésáatotá'kováhéhe. Eohkésáahetóse-mé'etanó'tóhe tséxhávésévo'eeese. ⁶ Evé'šepévetano tsé'onó'evó'èstanéhevéstove. ⁷ Néhe tséméhohtaestse éó'tòsétáno, naa máto étó'nèšeamene'étaménoto Ma'heóneva. ⁸ Eohkésáanéhnetaméhe.

15

³ Vo'èstanévéstómanéhe néhésenaévomotãhaene tséxhávésévo'eetáhéstóvétse, étó'nèhetòxe'ohé Ma'heónòxe'èstóonéhéva. ⁴ Mó'èstanéhéhe vóxéva. Mó'évaametanénéhéhe na'hee'èše, éno'nèhetòxe'óhe. ⁵⁸ Nésenéhaséstse, he'konenée'e, névé'-nèhnetaméme! O'tòséhótsé'óhevomotaha Ma'heo'o, néhéne'enánóvo énéhešeono'ãtsésta.

2 Corinthians

2 Corinthians

1

⁴ Óxhótoanávetanótsee'ístse néohkevístáhémaene Ma'heo'o naa hápó'e tóoneeto nétaohkenéheševístáhémòsanémáne.

5

¹⁶ Vo'èstaneo'o náohkèhóovevésetotónésétamoo'o, naa hotáhtse móho'nóhnéheso. Jesus náohkèhóovevésenéhesétámo. ¹⁷ Vo'èstane tséoné'seómáhahtovótse Jesusevaho ééšémáhenoohta tséméhaehešeamehnése naa ééšéévanétáhévetano. ¹⁸ Ma'heo'o mónénéhešéexanomóehenéhe. ¹⁹ Naa tséhvé'naévomotáhaétse Jesus, Ma'heo'o néstseéváhéne'enóene, naa tséhová'áháne tséméhaehešéhávésévevo'èstanéhévótse. Naa néstsenéhešetóxemé'èstávonone tséohkèhešéévananóvãhtséstovetse. ²⁰ Naa (ta'se) mónéto'seéestséstomótáhohenéhe Jesus. Naa ma'éestsétse hénéhéóhe Ma'heo'o néto'séxaeněšemomóhtsemaevo tsésto'seéváhéne'enovótse. ²¹ Jesus mó'oseeono'e(?) - o'èstanéhevéhéhe. Naa tséhnaévomotáhaétse, Ma'heo'o móhnéheševé'hoomaehevóhe, nonohpa mónéto'se-něševátamaehenéhe tséhnéehóvetsése Jesusevaho.

6

¹⁷ Ma'heo'o étséhevoo'o, "Névé'vésevemovoo'o tsésáa'oné'seómáhahtáhese. Névé'no'vona'èstséhaenovovo hová'éhe tséhávéséva'e. Mähvé'eáahtomáse tséhešéóo'háevamatsése, néstsevé'šemásetséstóvatsénóvo, naa néstseno'henésonéhé'tovatséme."

Galatians**1****Background**

Hákó'e tótseha évaveto Ma'heo'o móhmétòhenótse vo'èstanóho Jews tséohkéhestóhetskese ho'emanéstotótse tséto'séheše-vo'èstanéhévévòse, tséto'sevé'seonó'eohtsévévòse. Móxháestóhá-hanetsevótse. Na'èstse tséméahtovetse vé'néhe'omévótse mósto'sevé'sepévomóhtáhéhenovóhe. Mósto'seohkéhe'kotoehévóhe no'ka éšeeva tsésto'séhosótomóévòse. Naa máto móhnèhetaehevovóhe Ma'heónéva, "Hóséstse hováhne néstsev'é'mévovoo'o, ootama éškóseeséhotame." Néhe'xóvéva tsé'tóhe éškóseeséhotame mó'òhkev'é'shéhámóhtáhéotséhenovóhe. Naa máto na'èstse ho'emanestótse tsémétaevòse mósto'seohkevéstáhémóhevovóhe tséháo'omenéhétsese. "Ma'òhkeo'eno'ése hóséstse ohkenohtomáhéne komaahe tséháo'omenéhese tsého'èhémáheéenenánóvo!" Ma'heónéva móhno'nèheto'emaóehevóhe tsésto'seohketséhetaxévòse hetaneo'o naa hetanéka'èškóneho komaahe tsev'é'senèhešéhéne'enóhénóvo tséheše-Jewish-évévòse. Etséhetòxe'ohe Ma'heónòxe'èstoo'o tséstaéšéháestóheaénoo'e móhmé'eméhanéhe hé'tóhe ho'emanestótse tséhešetováto. Mósto'sevéstáhémaehenovótse Jews tséheševó'èstanéhévévòse. Naa máto énéhetòxe'ohe, "Vé'sáanéhe'omáhése heva na'èstse hé'tóhe ho'emanestótse Ma'heo'o néme'héhová'èhevátamaevo." Naa máto éno'nèhetòxe'ohe, "Hé'tóhe ho'emanéstotótse nésáavé'sevo'èstanévèhaehénovótse." Hámó'òhtse Jesus móstséhehéhe, "Nánéehove meo'o. Oha tséstó'néehóvéto évé'sésóphéne vo'èstane Ma'heónévéstóva." Etséhetòxe'èstóoheo'o néhe tséoné'seómáhahtase hénéhéóhe tsévo'èstanéhevése Galatia. Paul móstséhetòxe'èstóovóhevóhe, "Néméhae'éšepévenehe'ovovo Jesus. Naa oha hétsetseha néaseáhtovóvoo'o tséno'héohstéstomanese. Nénèhetaevoo'o néstseovóhponemáhenéhe'omóvónóvo Ma'heo'o hesto'emanestótse tsésto'sevé'sevo'èstanévèhanése naa máto tséhešema'heónetanóse. Enétáhéveoo'hetanoo'o. Ma'heo'o hemeo'o éno'ka'etse tséto'senéhe'omátse tséto'sevé'sevo'èstanévèhaétse. Naa héne meo'o énéehove Jesus Vo'èstanévéstómanéhe. Néme'sáa'-áahtovóheneo'o vo'èstane'o tséamého'xéstanose hová'éhe tséto'seheševó'èstanéhévótse. Hóséstse éohkemé'èstánóvo tséto'séheševó'èstanévèhanétse heva tséhone'omátse naa máto tséhešema'heónetanótse. Naa héne néstsev'é'eáhtánóvo. Oha ametoetanó'tova Jesus éno'kenéehove tséto'sevo'èstanévèhaétse.

Greetings from Paul

¹ Nánéehove Mákeeta (Paul). Vo'èstane'o násáa'onóomaéheo'o tsésto'setóxema'heónééstsetó, oha Jesus naa Ma'heónéva Heho

náonóomáá'e. (Néhe Jesus nea'háanéhe tséévaametanéne'sèhaese Ma'heónéva.)² Néstòxétse tséma'heónenótáxévétse hétséhéóhe nétamásetséstóvatséme hénéhéóhe Galatia tsé'òhkemóheeóhtsé. ³ Ma'heo'o Tséhéhétse naa hee'haho Jesusevaho néme'ována'xae-tanóhaevoo'o naa néstseno'péve'toevoo'o. ⁴ Jesus néhése-naévomotáhaene tséstó'seasetanomóétse netao'o tséhešéhávésévo'eétáhévótse naa tséstó'seno'eonó'eotséhaétse netao'o hávésévéva. ⁵ Néme'òhkeamevového'ótone Ma'heo'o néhestoha éšeeva. Néhe'še.

The one gospel

⁶ Náhávésévetanóotse tséhnéstomónéto a'e tséévàhešeno'héoohése. Jesus néhéseonóomaevo tséhméhotaése naa néhe'še néasenéhe'ovovo. Naa oha hétsetseha néévanootovo, tsénéta'e meo'o néévanéhe'ánóvo. ⁷ Néaahtovóvoo'o tséohkeno'héóhtséstomanese. Naa néno'néhetaevoo'o tséhešéovéstomósanévoése hena'háanetséhe tsépéva'etse. Naa nétanéhétatséme hétsetseha ésáahetóméheo'o. Enétáhévanánóvo Jesusevaho tséhetósemetsése. Naa héne névé'šepe'pe'e-óetsetanónóvo. ⁸ Heva tséhnééhóvéto naa máto héva ma'heónéhotse'o vé'eévanétáhévovéstomévatsése tsééšéhešéovéstomévatsése héne néme'vé'šetšéhešeméa'tonenone àhtóno'omééno. ⁹ Naa máto nétatséhetatséme, nóhósáháma vo'èstane vé'nétáhévevovéstomóése néhe máto éme'tšéhešeméa'tohe àhtóno'omééno. ¹⁰ Naa éněšekánoma'e vo'èstane'o hó'sáanéšeho'àhéhévótse tséhéto, naa oha Ma'heo'o éno'kepévátséssta tséhevo naa héne náváé'ta.

Paul's message comes from Christ

¹¹ Nésenéhaséstse, tséhešema'heóneéestséstóvatsése énèxhéso Ma'heo'o tséhnéehovése. ¹² Hováne'e násáa'ovéstomóéhe. Jesus nátó'něšetaomevoo'séhaa'e. ¹³ Ná-Jewheve. Nééšenéstomóné'-tovéme tséméhaehešeaméhnéto, náhe'konenéhe'omovo tsé'tóhe Jews tséhešéovéstomósanévoése. Náohkeněševátamo'eéhoo'o tséoné'seómáhahtóese Jesus, E'óestaáheo'o tséohkéhestóhese, hópahpa náno'na'hoo'o. ¹⁴ Naa tséhetaa'máheséetó'éhahétse nánéehove náno'kéhoháemé'enóéstse Jews tséohkéhešé-ovéstomósanévoése. Naa náno'máhenéhe'omóvonótse netao'o hesto'emanéstovevótse. ¹⁵ Naa tséssáa'ěšéhestáotséhevo Ma'heo'o móná'ěšéahtse'néhešemoné'toehéhe tséstó'séhotse'óhevomotaho. Naa oha násáa'ěšenéhešéhéne'enóhe néhe'xóvéva. ¹⁶ Hotáhtse no'ka Ma'heo'o nátó'něševoo'séhaenoto hee'haho Jesusevaho nonohpa tséstó'sepévéhéne'enóvamo naa tséstó'seno'tóxemé'ěstomevono tsé'tóhe óxése tséhéstáhese. Hováne'e násáanéstséstovóhe hová'éhe. ¹⁷ Násáano'vóhponetséhe'òhtséhe Jerusalem tséstó'senéstséstovono Jesus hevovéstomóseono hová'éhe. Nátatséhe'óhtse hoháá'ěše tóhtóó'e. Hénéhéóhe nátó'něšetaome-ovéstomeva Ma'heo'o. Néhe'še nátaévatséhe'óhtse Damascus.

¹⁸ Tsésstaéšena'heaánoo'e nátamónetséhe'ohtse Jerusalem. Hénéhéóhe náá'ena Peter nexa ma'heóneéšeeva. ¹⁹ Hénéhéóhe náno'vóomo James, hevásemo Jesus. ²⁰ Nátó'něšéhetóme tséhetóhta'haovatsése. ²¹ Nēhe'še nátamónetséhe'ohtse Syria naa Cilicia. ²² Nēhe'xóvéva tséoné'seómáhahtase hénéhéóhe Judea násáa-héne'enóeheo'o. ²³ Nátšéhešenéstomóné'tóó'e, "Tsé'tóhe hetane (Paul) éohkeméhaeamene'to'éna'hóho tséoné'seómáhahtátse. Naa hétsetseha évé'šeamema'heóneéestsénoto Jesusevaho!" ²⁴ Naa néhe tséoné'seómáhahtase hétsetseha évé'šepévetanoo'o naa éno'vové-ho'ótovo Ma'heóneva tsé'ěševésenéhevo'ěstanéheve'tovamo Jesusevaho.

2

Paul and the other apostles

¹⁻² Tsésstaéšemáhtóhtóhtáhnéveaánoo'e Ma'heo'o návóo'seha tséhešéhešetanó'tóó'ěse Jerusalem naa nátaéváhósětséhe'ohtse. Návé'òhtsémáá'e Barnabus naa Titus. Hénéhéóhe náno'ke-éestséstovoo'o tsého'emanese E'óestaahéstóva. Náohkenéhe-tóhta'haovoo'o tséhešeametóxpéveéestséstóvamo tsé'tóhe oxése tséhéstáhětsese naa tséto'séhešeno'eamáhévóse a'enevo'ěstanéhevestótse. Náno'néhetoo'o netao'o tséhetono, násáavá'nenéhehe. Eoné'seómo. ³ EsáakánomeJewhévéhe Titus, ésánéhetaeheho tsé'tóhe tséoné'seómáhahtátse tsésto'seovóhponéovóetséhetaxése tséohkéhešévévóse Jews. ⁴ Naa oha hósěstse móhnéhešetanóhevóhe éme'ovóetséhetaxe. Mónéséhanevóhe tsésáa'oné'seómema'heónetanóhese tsénéhešetanose. Mó'òhkevá'neaéstomema'heónetanóhevóhe mó'òhkeévano'héohstétanó'tovóhevovóhe tsééšéméhaeno'kene'étamese Jesusevaho. Tsé'tóhe hetaneo'o mó'òhkeonésepe'pe'évamóhevovóhe tsééšéoné'seómáhahtátse, "Něstseovóhponenéhe'ánóvo tsé'tóhe Jews hesto'emanéstóvévo!" mó'òhkéhetaehevovóhe. ⁵ Naa oha nátóo'e'ovóneo'o, násáa'-áhtovóheneo'o, naa násáano'néhešévévóhéne tséhešetanóvóse. Naa náhe'konenée'tánóne tséheševóstamévatsése, tséhešeno'kene'étamé'toese Jesus. ⁶ Naa néhe tsééšéhetaa'oné'seómáhahtase tséameotséhaevóse násáa'éveóxóhetaehéneo'o, heva tsésto'séheševóestomósanévótse. (Nátaomenéhesétamoo'o tsé'tóhe móovóeóehévóhe. Naa éněšekánoma'e tséssáapévéhéne'enovóhéno oha Ma'heo'o éno'kéhéne'enóevóho heva tséoné'seómeovóeóévóse.) ⁷ Sé'ea'e néhe hetaneo'o éhéne'enánóvo Ma'heo'o tséhešénéhesétamá'ěse tsésto'séhéma'heóneéestséstovono tsé'tóhe oxése tséhéstáhese, hápó'e Ma'heo'o tséxhešénéhesétámóse Peterhevaho tsésto'séhéma'heóneéestséstovóse Jews. ⁸ Nákánomeéestséstovóneo'o tsénétáhese naa oha násééšemé'ěstomevónone Jesusevaho. ⁹ James, Peter, naa John éameotséhovo tséoné'seómáhahtátse hénéhéóhe Jerusalem.

Tséstáhéne'enáotsé'tomevöse tséhešenêhetóhótá'èse Ma'heo'o tsésto'sema'heóneéestséstovono oxése tséhéstáhese, náa'xaótaeneo'o nánéhove naa Barnabus. Naa nánêhešemámóhevepévátséstánóne tsésto'sema'heóneéestséstovótse tsé'tóhe oxése tséhéstáhese naa hápó'e tséhnéehóvévöse tsésto'sema'heóneéestséstovovöse Jews. ¹⁰ Oha évéestánóvo na'èstse hová'êhe, tsésto'sevéstáhémótse tséháo'omenêhese tséoné'seómáhahtase hénêhéóhe Jerusalem. Naa náéšéáhtse'nêhešetanóme tsésto'senêheševéstáhétse.

Paul rebuked Peter at Antioch

¹¹ Peter tséhnêxho'náho'òhtséváétse hénêhéóhe Antioch, ¹² ékánomeJewheve, éohkevése'hanámóho tsé'tóhe tséoné'seómáhahtátse oxése tséhéstáhétse. Nêhe'se James tséstáho'mea'áse tséoné'seómáhahtátse, mójJewhévêhevohe, Peter móstae'hahtáotsé'tovóhevohe. Móho'nó'évavése'hanámótse néhe oxése tséhéstáhétse. Peter ééšenêhešêhéne'ena ésáa'ovóhponetsêhetáxêhe vo'èstane tsééšee'óestaahevo'èstanêhevétse, naa oha hóséstse tséoné'seómáhahtase tséJewhévêse éohkésó'nêhešetanoo'o. ¹³ Nêhe'se néhe tséoné'seómáhahtase tséJewshévêse tséstavóomovöse Peterhevaho tséhesémanetsése hápó'e móstamáhenêhesémanêhevóhe. Hópahpa Barnabus móhvésenêhesémanêhéhe. ¹⁴ Tséstavóomono tséssáa'évama'heónetanóhévöse, hénêhéóhe táhta náne'ho'etová'tóvo Peter. Nátséhéto, "NékánomeJewheve, naa oha hétsêhéóhe nêneheševó'èstanêheve tsé'tóhe tséheševó'èstanêhévövöse oxése tséhéstáhese. Névé'eonésenêhešéxa'e'ovoo'o tsé'tóhe oxése tséhéstáhese tséheševó'èstanêhevetsése Jews!"

Jews and Gentiles are both saved by faith

¹⁵ TsésJewhévétse néohkepéváhtamáhtsema, néohkenêhémáne, "Násáavésêhávésévo'eétáhé'heónévêhe tsé'tóhe oxése tséhéstáhese tséhešêhávésévo'eétáhé'heónévövöse." ¹⁶ Nême'sáanêhešetanóhema. Onétáhtse nééšenêhešêhéne'enánone Ma'heo'o hee'haho Jesusevaho éno'kevo'èstanévéstómáne. Nésáavé'se-vo'èstanévêhanêhenone tséhvá'nenêhe'omóvótse Ma'heo'o hesto'emanestótse tséohkêhešetanótse tsésJewhévétse. ¹⁷ Tsé'ésêhomá'xenêhešêhéne'enomátse tséhešeno'kene'étaméstovéstse Jesus nésáa'évane'étamévóhênonéstse Ma'heo'o hesto'emanestótse. Naa oha tsé'tóhe hóséstse Jews nênesétamaeneo'o tséhesétamóvövöse tsé'tóhe oxése tséhéstáhétse tséssáa'évavé'ne'étamé'tamóvóhétse Ma'heo'o hesto'emanestótse. Naa oha tsé'tóhe Jews éó'òsetanoo'o, ésáa'évanêhesóhane. ¹⁸ Vé'eéváhósene'étamevo Ma'heo'o hesto'emanestótse, ta'se náme'éváóhtse. ¹⁹ Tséhe'seasene'étaméto Jesus, ta'se nášéšéotse tsémêhaešene'étamé'tómo Ma'heo'o hesto'emanestótse. Héne ho'emanestótse násáa'évamomóonáotaêhe. Jesus tséxhotóxáse'hooese ta'se návésenaa'e nêhe'xóvéva. ²⁰ Naa

hétsetseha tsé'asene'étaméto Jesus ta'se náevaametanéne naa náno'néhevo'èstanéhévé'tóvo tséhvé'méhótá'èse náhése-naévomotaha. ²¹ Násáa'e'sèhestanomóvohe Ma'heo'o heméhosanestótse. Naa mé'tó'e heva vo'èstane tsénéhešetanótse "Návé'ševo'èstanévéháne Ma'heo'o hesto'emanestótse," éó'ósetano, ta'se Jesus mó'éme'aéstomenaa'e.

3

Depending on God is the only way

¹ Néxaemàséhánééme! Mónéaahovóhevovóhe tséno'héohtsés-tomanese. Nééšepévevé'èstomévatсэнóvo Jesus tséhešenaévomotahaétse. Naa hétsetseha nésáanéhešetanóhéme. ² Otahe nétanéststóvatсэнóvo hová'éhe: Mónéamáhénóvo Ma'heónemáhta'sóoma tséhnéhe'omáse Ma'heo'o hesto'emanestótse naa móhe oha tsé'oné'seómáhahtá'tovóse Jesus?

³ Nésáa'évapéveoo'hetanóhéme! Ma'heónemáhta'sóomáhéva néhéseasenéhe'omóvónóvo Jesus hemeo'o. Naa hétsetseha néévavonetanóme taamááhe nééváhóseametanóme.

²⁶ Tséhvé'no'kene'étamése Jesus, némáhehenésónéhé'tóévo Ma'heo'o. ²⁷ Naa tséhno'e'óestaáhése névé'šeasenéhe'omóvónóvo hemeo'o Jesus. ²⁸ Némáhemano'áhéme e'óestaáhéstóva. Jesus némáheséetátamaene, hó'něšekánomenétáhévo'éévátse, naa máto hó'něšekánoméhe'évétse naa máto hetanévétse, naa máto hó'něšemomóonéhévévtse, nésó'máhéséetátamaene.

²⁹ Mähvé'ne'étamése Jesus, něstsenéhvéséhéstáhéme Abrahameveno, naa něstseno'véseamáhénóvo netao'o hová'éhe Ma'heo'o tsévéstomevóse Abrahamevaho.

5

¹⁹ Vé'taomeametanóhtovee'èstse ésáapéva'éhane, mómkeéetšéhešéhávésévo'eétáhéstovéhanéhe: ²⁰ nóhásóháma hová'éhe éháoena'tohe, heva tsé'ehóomáhtséstove, naa máto tséspéotáhtséstove, tsénésétamáhtséstove, naa tsé'ohke-e'hanótáhtséstove, tsé'omáta'éhéstove, tséhvénáhéškóséstove, tséhpe'pe'anováhtove, ²¹ naa tséhmané'heónevéstove, naa máto tséstaéexónetamo'eétáhéstove. Nétavá'néhósenéhešemé'ovó'sematséme. Mähvé'néheševo'èstanéhévése Ma'heo'o néme'hémasetstóévo. ²² Naa oha Ma'heónemáhta'sóomáhéva évé'šepévevo'èstanéhevéstove: évé'šeméhosanéstove, éhetótaetanóhtove, éévananóvåhtséstove, éóehnováhéstove, éhoto'áhéstove, naa tséhne'étamé'tovåhtséstove, ²³ naa éno'eována'xaetanóhtove. Mähvé'néheševo'èstanéhévése něstsésáa'ó'óhto'eétáhé'tomóvóhénóvo Ma'heo'o hesto'emanestótse. ²⁴ Tsééšene'étamese Jesusevaho ésáa'évanéhešeaméhnéheo'o tséméhaehešeaméhnévóse.

²⁵ Mähvé'vo'èstanévéhaése Ma'heónemáhta'sóoma, tóséé'e něstseameonó'eotséhaevo. ²⁶ Névé'pévatamáhtséme, naa

Galatians

névé'eomáta'eéhahtséme, naa névé'no'ee'hanótàhtséme!

6

¹ Nésenéhaséstse tséameotséhaése Ma'heónemáhta'sóoma, néspéveáhtove: hóséstse tsééšeméhaeoné'seómáhahtase ééváhóseaséhávésévo'eétáheo'o. Néhe vo'éstaneo'o ována'xae'évaonó'eotseha. Naa oha ována'xaetanó'tovahtse komááhe nèstsésáa'évavésenèhešéhávésévo'eétáhéhéme.

² Véstáhémahtse nonámé'tó'e. Hena'háanéhe tséhesétamaése Ma'heo'o.

Ephesians

2

We can't save ourselves

⁸⁻⁹ Tséhněševátamaétse Ma'heo'o névo'èstanévèhaene tsé'oné'seómene'étamétse. Nésáataomevo'èstanévèhahtséhema. Onétáhtse néaéstomemétaenone vo'èstanévèhahtséstótse, naa vo'èstane ésáatóněšenéhéhe tséhešetaomevo'èstanévèhahtsése.

¹⁰ Ma'heo'o nénéhešéexanaene tsésto'seohkepévo'eétáhétse.

¹⁹ No'ka néméhaenétáhévatamaevoo'o Jews, naa oha hétsetseha nééševéséhó'xéstáhéme Ma'heo'o hemanáhéstóva. ²⁰ Ma'heo'o nénéhešéexanaene tsésto'semano'evo'èstanéhévétse. Naa ma'heónéhó'xeváheono naa Jesus hevovéstomóseono mó'òhkeněšeametóoneetomé'èstóhenovóhe tséto'séhešemanano'evo'èstanéhévéstovetse. Naa hénéhóhe tóoneeto nééševéséhó'xéstáhéme. Jesus nea'háanéhe tséne'taestse hétséhéno ma'heónemanáhéstóva. ²¹ Tséhvé'ne'étamétse Jesus névé'šemáhemano'áhénone. Jesus nénéheševéstáhémaene tsésto'seamemano'áhétse. Naa néstseno'amenéhešénéhevo'èstanéheve'tovone Ma'heo'o. ²² Naa Ma'heónemáhta'sóoma máto néno'néheševéstséhémaene tsésto'seamemano'áhétse.

4

Christian unity

⁵ Oha éno'kahe Ma'heo'o Tséne'taestse, naa éno'ka'etse hemeo'o éme'hešenéhe'oese, naa máto éno'ka'e e'óestaáhestótse.

¹¹ Ma'heo'o nénéhetóhóotaene tséhnonó'kévé'továhétse tsésto'séheševéstáhémótse vo'èstane'o, heva hóséstse énéhetóhóotóho tsésto'sevovéstomósanéhévévóse, naa héva máto tsésto'sema'heónéhó'xeváhévévóse, naa máto héva tséohketóxema'heóneéestsese, naa máto hóséstse tsésto'sema'heónevé'ho'évévóse, naa tséohketo'seno'e-ovéstomósanese. ¹² Ehésenéhétóhóotóho tsé' tóhe vo'èstanóho tsééšene'étamétsese tsésto'séhó'xehotsése hóséstse tsééševésene'étamétsese.

Rules for the new life

²⁶ Mähvé'momáta'eotsése néstsevé'hávésévo'eétáhéooohéme. Naa mé'tó'e mássáa'ěševěšenáhése oo'hátséstomáhéne tsévé'šemomáta'eotsése naa évavonetanó'tomáhéne. ²⁷ Naa mähvé'só'eamemomáta'etanóse Heávohe néstseněševonóhóha'óévo naa néstseonáháxetóněšéhávésévo'eétáhéooohéme.

²⁸ Vé'nomáhtse'heóneveto, énanótse héne! Oha mé'tó'e asého'otse'oestse hová'éhe komááhe néstsevé'ševéstáhémónóvo tséo'hémeotsese hová'éhéstónéhéva. ²⁹ Névé'éváhávésévo'anéme! Mé'tó'e péveéestséstova vo'èstane'o, héne néstsevéstáhémaenovo.

³⁰ Névé'hávésévetanómóvo Ma'heónemáhta'sóoma.

Tséhvé'hone'ovóse, néstsevé'ševo'èstanévèhaenovovo netao'o

Ephesians

hávésévéva ho'óxeéševa. ³¹ Néstsev'é'nésétamáhtsíme,
néstsev'é'eoóoxòhetáhtsíme, névé'táhpe'e'hahétséstóváhtsíme!

³² Mé'tó'e, nonámé'tó'e péve'továhtséhéne, něševátamáhtséhéne,

évananóváhtsé-
héne, hápó'e
tsééváhešena-
nóése
Ma'heo'o
tséhvé'naévom
otáhaétse
Jesus.

5

¹⁸ Névé'hohamátséstánóvo manestótse, éhávéséva'e, oha
hohamátama Ma'heónemáhta'sóoma.

Wives and husbands

²¹ Tsé'òhkev'é'eaáhtovóse Vo'èstanévéstómanéhe, nonámé'to'e

ohkeáhtováhtse!

²² Tséhe'évése,
tsé'òhkev'é'eaáhtovóse
Vo'èstané-
véstómanéhe,
hápó'e
ohkeáhtova
tsévéstoemósee'e.

²⁵ Jesus tséxhoháe-
méhotaétse
néhése-
naévomotáhaene,
naa
tséxhetanévése

hápó'e néme'néhešeméhotovoo'o tsévéstoemósee'e.

6

Children and parents

¹ Ka'èškónéhaséstse, áahtova něškevoo'o naa éhevoo'o, nénéhesé-
tamáévo Ma'heo'o, naa épéva'e. ² Naa no'eono'átama, ³ "nonohpa
néstsháa'éševó'èstanéhévéme hétséhéno ho'eva," éhetóxe'ohe
ma'heónóxe'éstoo'o. ⁴ Naa tséhéhéstóvése, néstsev'é'eomáta'eé-
hovoo'o nenésonéhevoo'o tsenóhpaomáta'eotseo'o. Oha mé'tó'e
onésepévééšehóhéne naa no'mé'èstomevóhéne Ma'heóneva.

God's armor

¹⁰ Ma'heo'o hestoháatamaahéstóva vé'šéhe'konené'e! ¹¹ Naa

máhvé'ma'xepévééxanenése, Heávohe mónéme'tóněšéhéexa'e'óévo.
¹² Heávohe naa hestotse'ono netao'o ééoh'tseo'o, éohkéhávéséve-
vonóhóha'ósane'o, éhoháatamaahe'o. ¹³ Vé'šeeéxanéne Ma'heo'o
tséhetaa'métaése nonohpa néstsevé'šéhe'konenéeénóvo
máxhávésévevonóhóha'ónése. ¹⁴ Tšéhešééxanene: hetómestótse
vé'šéhevo'ótane. Naa Ma'heo'o hema'heónevestótse hone'ome.
¹⁵ Naa no'easetóxema'heóneéestse tsésto'seévàheše-
nanóváhtséstove. ¹⁶ Máhvé'eoné'seómene'étamése Ma'heo'o,
něstséhótooma'óévo ma'éetóněševonóhóha'oése Heávohe.
¹⁷ Tséhvé'eéševo'èstanévèhaése Ma'heo'o, onó'eoo'hetano.
Vé'šeeéststovóhéne Ma'heo'o heéestsestótse. ¹⁸ Ohkeó'tosé-
háóéna, Ma'heónemáhta'sóoma néstsevéstáhémaevo. Naa
ohkeaméháoenavomotáhah'tse.

Philippians

1

Greetings

¹ Nánéehóvéme Paul naa Timothy. Náhotse'óhevomotáhone Jesus. Némòxe'èstóovatséme tséhetaa'eoné'seómáhahtáse naa máto tséameohtséhaése hénéhéóhe tséhvo'èstanéhévése Philippi.

² Nénéhešéháoenavomotáhatséme tséstó'seněševátamaése Ma'heo'o naa tséstó'seno'eována'xaetanóhaése.

Paul's prayer

³ Hó'mé'etanó'tovatsése, "Hahóo," náohkéhéto Ma'heo'o. ⁴ Naa hó'háoenavomotáhatsése, náohkévé'šéhetótaetano ⁵ tséhvéstáhémése tsé'òhketóxema'heóneéestséto tséhe'šenéstomóne'tomáse Ma'heo'o heéestsestótse. ⁶ Ma'heo'o nea'háanéhe tsévéstáhémaése tsé'asepévo'eetáhése naa tséstó'seno'pévemá'totse'òhése mahne'éváho'ehnéstse Jesus. ⁷ Náohképévetano tsé'òhképévémé'etanó'tovése. Némáhepévemano'otse'òhémáne tsé'ame-ma'heóneéestséto, nákanometoo'ehe. ⁸ Néoseeéváhósevóomátanó'tovatséme. Nénéhe'xóveméhotatséme Jesus tséhe'xóveméhotaése. ⁹ Naa máto néno'néhešéháoenavomotáhatséme tóséé'e tséstó'seméhosanése naa máto tséstó'séhešepéveoo'hetanóse ¹⁰ nonohpa néstsesó'eameonó'evó'èstanéhévéme mahne'éváho'ehnéstse Jesus. ¹¹ Nèhe'xóvéva tsemónevóoseoneve tséheševéstáhémaése Jesus tséhnéhevo'èstanéheve'tovóse Ma'heo'o, naa néstsenéheševového'ótóvo.

What life means to Paul

¹² Nésenéhaséstse, nétamé'èstomévatséme, násó'kánometoo'ehe, háesto vo'èstaneó'o ésó'eamenéstomóné'tánóvo Ma'heo'o heéestsestótse. ¹³ Háesto vo'èstaneó'o énéhešéhéne'enánóvo, tséhvé'eamemé'emo Jesus, héne návé'šetoo'ehe, hópahpa tsé'tóhe tséohkene'evávooma'ese tséhéóhe too'èhémáheóne'énó'vésenéhešéhéne'enánóvo. ¹⁴ Naa máto tséoné'seómáhahtase évé'šéhéestáhánóvo tséstó'sevéseváhtomeamema'heóneéestsévóse. ¹⁵ Hóséstse tsévá'nevésenéhešema'heóneéestsese nává'ne-e'hanótáá'e, naa mé'tó'e hóséstse náoné'seómevéstáhématanó'tóó'e ma'heóneéestséstóva. ¹⁶ Naa nea'háanevóhe tséoné'seómeméhosanése, naa éno'néhešéhéne'enánóvo nákanomésó'too'ehe náto'sésó'eamema'heóneéestse. ¹⁷ Naa néhe tsée'hanóta'ese ésáa'oné'seómema'heónetanóheo'o. Náváhtoméhávésévetanóháá'e naa oha náto'sésáa'éxa'é'oeheo'o. ¹⁸ Naa héne ékánoma'e! Oha návé'šéhetótaetano tósa'e tsé'amema'heóneéestsénove, ékánomevává'nenéhesémaneo'o hóséstse tséma'heóneéestsese. Naa nánéhešeaméhetótaetano ¹⁹ tséxhéne'enómo tséhešeaméháoenavomotáhése naa máto Ma'heónemáhta'sóoma náhtsevéstáhema tséstó'seévaénoohéto. ²⁰ Nátšéhešéhotséovó'setano hová'éhe násáavé'šetanéhéhe tsé'amenéhevo'èstanéheve'tovo Jesus.

Naa vo'èstane'o náme'nèheševóomáá'e tséhešenehevo'èstanéhe-ve'tovo Jesus, náhtsenèheševóoseonenótse tséssó'eametanénéto naa máto héva hó'nèšééšenaéto. ²¹ Tséhe'èšeametanénéto náhtseamenéhevo'èstanéhéve'tóvo Jesus, naa máto héva hó'nèšékánomeéšenaéto ²² héne tséhehpepéva'e, ²³ náhtsevéséstanovemo Jesus. ²⁴ Naa máto héva mássó'vé'eametanénéto néstsesó'eamevéstáhématséme. ²⁵ Nátsèhešèhotséovó'setano náhtsésó'eametanéne nonohpa néstsenèšeamévástáhématséme komááhe néstsèhe'kone-néé'tánóvo tséhešene'étamése naa néstsevé'šèhetótaetanónóvo. ²⁶ Naa ma'éváhósevóomése héne néstsevé'šèhetótaetanóotsénóvo netao'o tsé'évèheto'omenéhéto. ²⁷ Násáahéne'enóhe heva néstseonáháxeéváhósevóoméme naa máto héva náhtseonáháxésó'too'ehe, naa oha váhtomeamenéhe'omóvòhéne Jesus hemeo'o. Nánéstomónetanó'ta tséssó'eamemano'etanóse nonohpa néstsepéveamemé'èstomóvónóvo Jesus heéestséstótse. ²⁸ Néstsevé'ee'hóvoo'o tséóhnetséstóese'e. Naa máhvé'héhnovetanóse tsevóóhtánóvo tséto'sèheševó'èstanévèhanévóse naa mé'tó'e tsevonanaevóho Ma'heóneva. Eto'seoné'seómenèheso. ²⁹ Naa néno'nèhetòhóotáévo Ma'heo'o tsésto'sene'étamése naa máto tsésto'sevésto'omenéhévóse Jesus. ³⁰ Naa nééšèhéne'enánóvo tséheševésto'omenéhé'tovo Jesus naa násó'nèhešeamé-hótovanávetano.

2

Genuine humility

¹ Tsé'òhkevé'héestáha'oétse Jesus naa máto tséhvé'méhotáétse naa tséhvé'nèševátséstaese naa tséhno'vé'háhane'óétse Ma'heónemáhta'sóoma, ² mano'etano naa nonámé'tó'e méhotáhtse! Máhvé'nèhešetanóse náhtsevé'šèhetótaetano. ³ Néstsevé'hoháepévataamáhtséme! Onétáhtse nèševátameovóhnhèhešeha netao'o vo'èstane ⁴ hápó'e taamááhe tséohkèheševóhnhèhešéhahtsése. ⁵ Hámó'ótse mó'òhkenèhešetanóhéhe Jesus. ⁶ Hákó'e tótseha tséssáa'èšèhestáotséése mó'èšéáhtse'ma'heónévèhéhe he'amo'omééno. Netao'o hová'éhe hénéhéóhe móhmáhevó'ho'èho'hévatamano'éhanetséhe. ⁷ Naa tséhvé'hoháenèševátséstaese móhnhémáhenohtóhéhe héne netao'o he'amó'omééno tsésto'sèho'héhestáotsése hétséhéno ho'eva, néhoháenèševátamého'hévéstáhémaene. ⁸ Naa tsé'òhkeáhtvóse Heho Ma'heóneva tséheto'emaoo'ése, hópahpa néno'ho'hénaévomotáhaene, móhnhèševátaméhováneehéhe, móxhótáxase'òhehéhe. ⁹ Tséhvé'nèhešemáhesóhpèhóhto héne Ma'heóneva móstaéváhósemé'néhaehevóhe, naa hétsetseha ééšééváhósema'xevóoseoneve. ¹⁰⁻¹¹ Naa máxho'óxeéšeevetse nèhe'xóvéva netao'o vo'èstane'o tsetséhevoone, "Tsea'háanéhe Tséoné'seóme-ma'heónévéstse!" Tsenèheševóvého'ótovo Ma'heóneva Tséhéhestovetsese. Naa hápó'e nétáhósetsèhetatséme,

"Nonámé'tó'e véstáhémahtse hápó'e Jesus tséhešvéstáhémaétse."

Be known for doing good

¹² Nésenéhaséstse, tséhméhaevé'òhtsématsése néohkeame-
 áahtomónéme. Naa hétsetseha tséssáa'évavé'òhtsématséhése, ótahe,
 néspévéahtove tséto'séhetatsése: o'tósétanóhéne tsééšéheše-
 vo'èstanévéhaése Ma'heo'o! ¹³ Naa nea'háanéhe tsévéstáhémaése
 nonohpa tsésto'sepévenéhevo'èstanéheve'tovóse. ¹⁴ Néohkévé'-
 hetósepe'pe'ónóváme naa névé'no'eóo'evotáhtséme ¹⁵ komááhe
 néstsepeveonó'evó'èstanéhévéme. Hó'něšekánomevésto'tsémóse
 tséhávésévevo'èstanéhevese, tséhéne'enánóvo tséhešenéhe-
 vo'èstanéheve'tovóse Ma'heo'o naa néstseno'eono'átamaevoo'o.
 Naa néstseno'vóoseonévéme. ¹⁶ Ametoetanó'tomóvóhéne Ma'heo'o
 heéestsetótse, néstsevé'šepévevo'èstanéhévénóvo, naa héne
 néstsevé'šéono'átamatsénóvo Jesus mahne'éváho'ehnéstse.
 Nēhe'xóvéva náhtséhéne'ena tséssáahešeaéstomotse'óhéhéto. ¹⁷
¹⁸ Tséhvé'ne'étamése Ma'heo'o naa tséhno'hotse'óhevomotáhóse
 ta'se nevo'èstanéhévéstóvévo néévavé'šéénanomótáhóvo. Naa
 máhvé'naévomotaho Ma'heo'o hápó'e héne náhtsevé'šééva-
 énanomótáho navo'èstanéhevestótse. Naa héne
 néstsemáhevé'šepévetanónone.

Timothy and Epaphroditus

¹⁹ Naa Ma'heo'o máhvé'néhešetano'tóó'éstse, a'e hétsetseha
 Timothy náhtatséhešeméanótse hénéhéóhe tsésto'séhéve'hoomaése.
 Naa néhe'še mahne'éváho'héhohta'haóó'éstse tséhesotse héne
 náhtsevé'šéhetótaetano. ²⁰ Naa tsé'tóhe Timothy néohkéhoháe-
 vovóhnéhešetano'tóévo. ²¹ Naa tsé'tóhe hóséstse hóvotse
 éohkésáahešetano'heo'o, naa mé'tó'e Timothy éohkéme'etanó'ta
 tséhešetanotsése Jesusevaho. ²² Naa nééšéhéne'enovovo Timothy
 tséhestáse, ta'se náhee'hahenótse tséohkévéstáhémá'éstse
 tsé'òhkeametóxema'heóneéestsevo. ²³ Naa ma'taéšéhéne'enómo
 tséto'séhešé'tónéto hétséhéóhe tséstoo'éhéto, néhe'še náhta-
 móneméanótse Timothy, ²⁴ naa máto héva hápó'e náhtavésé-
 ho'eohtse, náhešéhotséovó'setano. Naa náoné'seómenéhešetano
 Ma'heo'o éto'senéhešééxána tséstao'sého'héve'hoomatsése. ²⁵ Naa
 máto náhtano'eévatséhešeméanótse Epaphroditus, náhešetano.
 Nápévéhevésenéhenótse, naa máto éno'néhe'ovóho Ma'heóneva naa
 éno'hotse'óhevomotáhóho. Naa návé'šepévetano héne ma'kaata
 tséxho'eohtsestsése tsémétsése naa tséhno'ho'hé-
 vovóhnéhešéhá'ése. ²⁶ Naa hápó'e néoseéeváhósevóomátano'tóévo
 Epaphroditus. Évé'šéóétsétáno tséhnéstomóne'tovóse
 tséxháomóhtaese. ²⁷ No'ka é'oné'seóméhoháomóhtahe, ta'se
 éto'senaotse. Naa oha Ma'heóneva éévapévomóhtáhé'séháá'e.
 Mónénéhešenéševátamaehenéhe Ma'heo'o, vé'naa'éstse héne
 náme'oseevé'šéánovetano. ²⁸ Hena'háanéhe tséstao'seéváhése-
 tséhešeméato komaahe néstsepévetanoótséme máhvóomóse naa
 hová'éhe náhtsésáa'évavé'šéóetsetanóhe.

²⁹ Néhešemásestséstovóhéne tséohkéhešemásetséstóhévoše tséhotse'óhevomotáhóvose Ma'heóneva, ³⁰ naa máto tséohťšéheše-to'setó'hováne'e'ése tséhvéstáhémá'ése tséssáatóněšeho'hé-vestáhéméhése.

3

Being acceptable to God

¹ Nésenéhaséstse, vé'šéhetótaetano tsé'ěševésenéhe'ovóse Ma'heo'o. Hé'tóhe tséhetóxe'éstóovatsése máto nééšenéhetóxe'és-tóovatséme, naa névá'néhósepévemé'ovó'sematséme.

² Náhehětséstova tsénětáhévevovéstomósanese. Eněheše-ovéstomósaneo'o tsésto'seovóhponetséhetáxénovetse naa něstseno'vé'šemásetséstóónovo Ma'heo'o. ³ Esáanéhesóhane. Tséoné'seómenéhe'ovóvose Jesusevaho naa tséháoena'tovóvose Ma'heóneva, nea'háanevóhe tséto'semásetséstóevose Ma'heóneva. Néhe vo'ěstaneo'o éohkésáavé'šéháo'ótáhtséhénovo tséhetaa'sóhpěhóhtomevóse. ⁴ Naa mé'tó'e hóséstse éohkevé'šéhoháo'ótáhtsénovo, naa tséhnéehóvéto éháestoha éme'vé'šéhoháo'ótáhtsétó. ⁵ Hámó'óhtse náoné'seóme-Jewheve. Náoseoné'seómema'heónetano. Naa tséstó'něšemóněhestáotsétó ná'ovóhponetséhetáxéne. Náněxhěstahe Benjamin hemanáhéstóva. Náoné'seómenéhe'omovo Ma'heo'o hesto'emanestótse. Náno'eovóhponáhétaneve (Pharisee). ⁶ Ná'óhkeoseeovóhponetano tséhešema'heónetanóto, ná'óhketóxemomětséstóvo'eého'o tsé'tóhe tsééšenéhe'oese Jesus. ⁷ Naa móho'nóxxaehová'ěheve tséohkeméhaeheševovóhponema'heónetanóto, návóo'séhaa'e Jesus. ⁸ Naa hětsetseha nátaněhešéhéne'ena tséhnéhe'oese Jesus, móoseehpepéva'ěhanéhe. Hětsetseha návovóáno Jesus. Naa tséhe'šeasenéhe'ovo netao'o tséohkeméhaeheševovóhponema'heónetanóto námáhenoohta. ⁹ Naa hětsetseha náněhešéhéne'ena nésáavé'ševo'ěstánévěhanéhenone tséhvá'nenéhe'óhetse Ma'heo'o hesto'emanestótse. Oha éno'ka'etse Ma'heo'o hemeo'o, naa hena'háanéhe tséhne'étaméstovése Jesus. ¹⁰ Hětsetseha náhoháehéne'enátanó'tóvo Jesus, oótama tsééváhésěhešeametanénese. Naa hápó'e náme'něhešeasétó'ée'e tséheše-asétó'eéhóvóse Jesusevaho tséhnaévomotáhaětse ¹¹ nonohpa hápó'e náhtseévaametanéne tsééváhěšeametanénese Jesus.

Reaching toward the goal

¹² Jesus tséhešemoné'tóó'ése násáa'ěšěhohtaméstóhe, naa oha násó'eameó'tósétáno. ¹³ Hětsetseha éěšěhová'áhane tséméhaeheševo'ěstánéhévéto, naa oha maeto náhetóó'o. ¹⁴ Náhetóoseme ma'heóněhěstanóvéstóva nonohpa náhtsevésěho'ěšé'ta. ¹⁵ Naa nésenéhaséstse, tsééšěhetaa'péve-oo'hetanóse néme'véseněhešetanóme. Naa máhvé'nětáhévetanóse, Ma'heo'o něstsevóo'sěhaenovó. ¹⁶ Névé'no'héohťséme, oha váhtomeametséhe'óhtse tséhma'heóněhěstanove! ¹⁷ Nésenéhaséstse,

Philippians

néhe'ome tséheševó'èstanéhévétó, naa máto tséheševóvestómévatsése. ¹⁸ Naa hêtsetseha nétáhóseóeomenèhetatséme, "Náhahétséstova tsé'tóhe tsésáaho'áhé'toehese Jesus."

¹⁹ Tsetsehe'òhtseo'o heávóheneno. Otaxa éhoháo'póheo'o, naa éohkeno'ménòhketanó'tánóvo héovaestse tséhešéhávésévo'eétáhévóse. Ehoamátséstánóvo netao'o hová'éhe hêtséhéno ho'eva. ²⁰ Naa mé'tó'e tséhnéehóvétse nééševéseaméšenámáne he'amo'omééno, hénéhéóhe tséhnéstó'seéváhésého'ehnése Jesus, névé'semomé'hetanónone héne. ²¹ Néhe'xóvéva hestoháatamaahéstóva néstsev'éševó'ho'èho'hévatamaahema hápó'e tséheševó'ho'èho'hévatamaaese, néstseévamáhepéváhémáne. Tseévano'pévána netao'o hová'éhe.

4

Encouragements

¹ Nésenéhaséstse, néméhotatséme, néhetótaetanóxéme.

Néoseevóomátanó'tovatséme. He'koneamenéhe'ova Ma'heo'o!

² Euodia naa Syntyche, tséhvé'nešene'étamése Ma'heo'o éme'éneó'o'ovotáhtséstove! ³ Hee, hóovéhe, néamevéstotse'óheme, tsé'tóhe neše he'eo'o véstáhémenano komááhe tsésáa'évaó'o'ovotáhtséheo'o. Tsé'tóhe neše he'eo'o, Euodia naa Syntynche, náméhaevéstotse'óhémáá'e tsé'òhkeamema'heóneéestsevo, máto Clement naa hóséstse náméhaevéstáhémáá'e. Hevéhestovevótse

ééšemáheaméhánetótse

Ma'heo'o

hemóxe'éstóonéhéva.

⁴ Tséhvé'ne'étamése

Ma'heo'o ohkéhetótaetano.

⁵ Hoto'ahé! A'e Jesus

énéstó'seéváho'ehne.

⁶ Névé'eóetsetanó'tánóvo

hová'éhe, oha máamáhta

ohkéháóéna. Véestomevóhéne

hová'ehéstónéhéva Ma'heo'o

ma'o'hémeotsése, néhe'se

"Hahoo," hetóhéne.

⁷ Néstsev'éševána'xae-

tanóháévo tséhvé'ne'étamése

Jesus. Nésáa'éšekánomepévè-

héne'enóhenone hé'tóhe

ována'xaetanohtótse, naa oha

néonó'eotséhaenone, tséhvé'ne'étamétse Jesus.

Ohkéhetótaetano!

⁸ Nésenéhaséstse, toetanó'tome tséhetóméto, tsépéva'e, naa netao'o hová'éhe tsépévátséstó Ma'heo'o. ⁹ Naa tséheševó-

vovéstomévatsése naa tséheševó'èstanéhéveto, hápó'e néheševó'èstanéheve nonohpa Ma'heo'o nèstseháhané'óévo, naa nèstseno'eována'xaetanóháévo.

Thanks for the gifts

¹⁰ Náhéne'ena tséohkéhešeamemé'etanó'tovése, naa oha nésáatónèšenèheševóo'šěšéhéme. Naa hétsetseha tséxho'métsése ma'kaata, nátáhéne'ena naa Ma'heo'o "Hahoo," náhéto.

¹¹ Násáatotóxéstóhe tséxhá'o'omenéhéto. Oha tónetáa'e tséhetaa'eá'enómo ééšépéva'e. ¹² Náhéne'ena tséxhá'o'omenéhéstove naa máto tsé'ootáhémo hová'éhe, naa máto óxháeanáhtovee'éstse naa ná'so'enóhéstovee'éstse, naa máto tséhma'xeá'ene hová'éhe naa máto héva hová'éhe. ¹³ Ma'heo'o tsé'ohkevé'véstáhémá'ése, netao'o náohkéhésenèhešéve tséheto'áhétséstomóo'ése. ¹⁴ Naa néá'èšéme tséhvéstáhémése vétséno náoseehótoanávétano. ¹⁵ Naa nésenéhaséstse tsévo'èstanéhévése Philippi, hea'e nésó'mé'etanó'tánóvo tsé'asema'heóneéestséto hénéhéóhe Macedonia. Nèhe'še oxése tséstáhósema'heóneéestséto hénéhéóhe néno'kevéstáhéméme ma'kaataeva. Népévo'eetáhéme. ¹⁶ Naa máto a'e hénéhéóhe Thessalonica, néamého'métsénóvo ma'kaata. ¹⁷ Hová'éhe nésáa'éevéestomévatséhénóvo, oha nénéhešetanó'tovatséme néme'ho'èhótaenovo tséhetaa'péva'e ma'heónévéstóva tséxho'méáse ma'kaata. ¹⁸ Naa néosepévo'eéšéme.

Námáhemásétséssta netao'o hová'éhe tsého'eotsestsése Epaphroditus. Netao'o tséhetaa'métsése ta'se hápó'e nénéhetaa'métónóvo Ma'heo'o, naa héne évé'šemásetano. ¹⁹ Nánèheševéestomevo Ma'heo'o tsésto'semétaése netao'o hová'éhe tséohkého'o-tséstovetse, tsé'ohkevé'ne'étamése Jesus. ²⁰ Naa nétavového'ótone Ma'heo'o Ehane hétsetseha naa a'ene'xóvéva. Hena'háanéhe.

Final greetings

²¹⁻²² Mámáhemásétséstova hénéhéóhe tséoné'seómáhahtase. Naa hétséhéóhe tsémáheoné'seómáhahtátse, naa máto tsé'tóhe tsémáho'emanéstse hóséstse hestotse'ono, némáhemásétséstóvatséme. ²³ Návéestomevo Jesus tsésto'sepéve'toése naa tsésto'seno'pévéstao'omenéhése.

Colossians**1**

¹⁵ Ma'heo'o ésáavóoméhe, oha Jesus évóome, naa oha móséestáhevóhe Ma'heo'o naa Jesus. Ma'heo'o éhee'hahénoto Jesusevaho, naa netao'o hová'éhe tséhetaa'manestsése hénéhéóhe Ma'heo'o mó'ovóéóehohevóhe Hee'haho Jesusevaho. ¹⁶ Háó'e tótseha tséssáa'éséhéstanovéhane Ma'heo'o móxhotse'ótóhevóhe Jesusevaho tsésto'semáhemanestsése netao'o ho'e naa he'amo'omééno, heva évóometse naa hóséstse ésáavóoméhanéhetse, naa máto tsévéhonevесе hóséstse móhvóoméhevóhe naa máto hóséstse móho'nóhvóomévtse. Netao'o tsémanehe éme've'šeoно'átame Jesus.

3

¹² Ma'heo'o néméhotaevo naa némoné'tóévo tsésto'sè-hevo'èstanémé'tóése. Tséhvé'néhéso néstsenéševátséstáhé-vo'èstanéhévéme, naa néstseohkéhoto'áhéme. Néstseohkev'-háatamaahétanóme oha ována'xaevo'èstanéheve. ¹³ Ma'ohkéé-tónéstá'továhtsése ohké'omóohtome naa ohkéévananóvahrtse hápó'e tsééváhešenanóése Ma'heo'o. ¹⁴ Naa méhosanestótse éno'kené'ta'e, éohkev'šepévemano'evó'èstanéhevéstove. ¹⁵ Néstseována'xaetanóháévo Ma'heo'o, néstsenéhešemano'etanóme. Naa "Hahoo," ohkéhetóhéne Ma'heo'o. ¹⁶ Toetanó'tome Jesus heéestsestótse. Pévevovéstomévahrtse naa onó'evamahtse. Asénoota Ma'heo'o. Málnémeótóse Ma'heo'o, "Hahoo" ohkeno'hetóhéne. ¹⁷ Ono'átama Vo'èstanévéstómanéhe netao'o tséévéhešévése naa máto tséhése. Naa tséhvé've'šénéehovése, "Hahoo," no'hetamóhéne Heho Ma'heóneva. ¹⁸ Tséhe'évése, áahtova tsévéstoemósee'e, tséhešetanóse Ma'heo'o. ¹⁹ Naa tséhetanévése, méhota tsévéstoemósee'e. Névé'hávéséve'tovóvoo'o. ²⁰ Naa ka'ěškónéhaséstse, tséheškése'e naa tséhéhese'e, áahtova, héne éono'átséssta Ma'heo'o. ²¹ Naa tséhetaa'henésónéhése, névé'momáta'eehóvoo'o nenésonéhevoo'o, tsenóhpaomáta'eotseo'o, tsésáa'éva'ó'tósétanóheo'o.

1 Thessalonians

4

When Christ returns

¹³ Nésenéhaséstse, nátao'semé'emoo'o tséoné'seómáhahtase tsééšéhováneehese. Névé'hetóséhávésévéhoónósé'otaevoo'o hápó'e ta'se tséohkéhešetanovóse tsésáane'étaméhevose Ma'heóneva.

¹⁴ Néhéne'enánone tséhešenaévomotáhaétse Vo'èstanévéstómanéhe naa éévano'eametanéne. Naa tséhvé'néhešéhéne'enomátse, néno'-néhešéhéne'enánone mahne'évâho'ehnéstse Vo'èstanévéstómanéhe néhe'xóvéna néstseévavóomóneo'o tséoné'seómáhahtase tsééšéméhaenaese. ¹⁵ Naa nétanéheševóvestomévatáme Ma'heo'o

tsééšéahtse'hetá'ése: tséhnééhóvétse tsésó'eametanénétse máhne'évâho'ehnéstse Vo'èstanévéstómanéhe néstsesáa'ovóehétoo'e'ovóhene, oha tsé'tóhe tsééšenaese tséoné'seómáhahtase tseovóehneo'o. ¹⁶ Néhe'xóvéna Ma'heo'o tsenéxhétetápe'óo'xeva hénéhéóhe he'amó'omééno, "Nóheto!" Naa véhonema'heónéhotse'o tsenóono'e, néhe'se ma'xetáhpéno tséhoó'heasévone, néstsemáhenéstanone. Néhe'se Vo'èstanévéstómanéhe tsene'évâho'eanóhóése. Tsééšenaese tséoné'seómáhahtase tseévamáheametanéneo'o.

¹⁷ Néhe'se néhe tsééšéméhaenaese naa tséhnééhóvétse tsésó'eameetanénétse néstsemáhehe'améhétoo'e'ovone Vo'èstanévéstómanéhe. Naa néhe'se néstsea'enevéséstanovemone. ¹⁸ Naa hétsetseha nonámé'tó'e vé'shevovóešemahtse tséhetatsése, névé'hetóséhoónésétanóme!

5

¹⁵ Ho'néšééetónéstá'tónése néševáhtomeamepéve'tovóhéne vo'èstane'o. ¹⁶ Ohkéhetótáetanóhéne, ¹⁷ naa máto ó'tóséháóónáhéne. ¹⁸ Hó'néšetónésóotse, "Hahoo," ohkéheta Ma'heo'o, tséhvé'ne'étamése Jesus. Hena'háanetséhe Ma'heo'o tséheto'aese.

1 Timothy

1 Timothy

2

⁴ Ma'heo'o némáhevo'èstanévèhátanó'toene, naa néno'nèhesétamaene néme'héne'enánone tséoné'seómo. Etšèhešemé'eme: ⁵ Eno'kahe Ma'heo'o naa oha Hee'haho Jesusevaho Vo'èstanévèstómanéheho tséstó'néehóvetsése évé'šésóhpèho'èhohe Ma'heo'o. Jesus móxhetanévéhéhe naa móhvésèstanovéhéhe hétséhéóhe ho'eva.

⁶ Némáhenaévomotáhaene. Hákó'e tótseha móho'nóxhéne'enóhetse, naa hétsetseha ého'nèhe'xove, nénéheševóo'séhaene Ma'heo'o.

3

Church officers

¹ Épéva'etse vo'èstane tséhma'heónévé'ho'évétánóse. ² Vo'èstane tsénèhešetanótse, móto'seována'xaevo'èstanéhevéhéhe, tsepéve-

oo'hetano, naa mato tseono'átame, tsemáse-tséstáhé'heóneve. Tsésáa'éenoosetanó'-tovóheho tsévèstoemose. Hová'éhe tseohképévéme'ésta.

³ Naa mato tsésáamané'heónévéh e, naa mato tsésáatóxe-pé'pe'ánóváhe, ónétáhtse móto'sèhoto'àhehéhe, naa

mato tsésáháo'pótanóhe. ⁴ Oha tsepévevovóhnéhešeho hevo'èstanemo, tsepevevovéstomevóho henésono nonohpa tseono'átamáá'e. ⁵ Mé'tó'e vo'èstane tsésáavé'pévevovéstomevóése hevo'èstanemo, móme'tónèšéhépévéme'éstánoto Ma'heóneva. ⁶ Naa mato tsésáa'èšepévetóxetanóése éohkéhoháhétáno, tsetaomenèhešéhahtse. Nèstsevé'monénóvo tsénèhestátse tsésto'sema'heónévé'ho'evèse. ⁷ Anénóó'èse pévenóhtsevóoma tsésto'sema'heónévé'ho'evèse tsésto'sésáano'héva'e'óehese Heávóhóho. Tséono'átamèstse monéhéne, tsevéseono'átamáá'e tsésáméhotaehe Ma'heo'o.

2 Timothy

1

⁶ Ma'heo'o tséhetòhóotáta'e tséstáxéhe'oná'o'továtse, nétavá'néhósenéhešemé'ovó'semátse: nëšeaméhotse'óhtótse!
⁷ Nésáa'e'tóhtáhéhema, Ma'heónemáhta'sóomáheva névé'šéhéestáhama, naa néohkeno've'seméhosanénone, naa néhe'konenée'tanone. ⁸ Néstsevé'tanéhétséstóvo Jesus máhma'heóneéestseto, naa máto tséhnéehóvéto tséskánometoo'éhéto. Návé'setoo'ehe tsé'amema'heónemé'emo Jesus. Amevéstáhémáhtsetanó'toveha Ma'heo'o komaahe néstsesóhpéhóhta hótóanávétanohtótse. Enéstos'éheso tséhéseamema'heóneéestseto, hápó'e tséhešéhótóanávétanóto. ¹³ Nééšenéstove tséxanovema'heóneéestséto. Hétsetseha nétanéhetátse, hápó'e néhešepévéxanoveéestseo'o! Nééšenéhešeméhóto Jesus naa néno'ne'étamenótse. ¹⁴ Ma'heo'o néoseepévóhóota tséstos'sema'heóneéestseto, naa oha amevéstáhémáhtsetanó'toveha Ma'heónemáhta'sóoma tséstos'séxanovèhetómeéestseto.

3

¹⁶ Netao'o ma'heónóxe'éstoo'o énéxhéso taamááhe tséhnéehovése Ma'heo'o. Naa héne névé'ševovéstomónenone, naa néstseno've'šéhéne'enánone tsé'ó'óhto'eétáhétse, naa néstseno'eonó'eotséhaenone, ¹⁷ naa néstseno've'šéhó'xeehaenone tséstos'sepévèhotse'óhevomotáhótse Ma'heo'o.

4

⁶ Eéšekáse'xove tséto'séhe'senaéto. ⁷ Násáanéhnetaméhe ékánoméhótóanáto tséhne'amevo'èstanéhévéto, námáhenèhetao'otse'ohe tséhesétamá'èse Ma'heo'o, naa náéšepévého'manestse.

Titus

Titus

3

God saved us

⁴ Ma'heo'o tséxhomá'xèhoháeněševátamaétse,
⁵ névo'èstanévèhaene. Hó'něšema'xetóněšepévo'eétáhétse, héné
nésáavé'ševo'èstanévèhaehénone, oha tséhvé'hoháeněševátamaétse.
Ma'heónemáhta'sóoma néévavóvòhetanaene tséhvo'èstanévèhaétse
Ma'heo'o.

Hebrews

1

God has spoken through his Son

¹ Hákó'e tótseha háestoha ma'heónéhóo'xeváheono heováestse móxhešemé'éstomevóhenovóhe tóoneeto nevo'èstanémanóho Ma'heóneva heéestsestótse. ² Ta'e máhove'se Ma'heo'o móxho'-méahénótóhe hee'haho tséstó'setaomemé'èstomóétse Ma'heóneva heéestsestótse. Hákó'e tótseha tséssáa'ěšeasevo'èstanéhevèstovéhane, Ma'heo'o mó'ěšeahtse'nèhesétamóhevóhe hee'haho tséstó'semáhehemanéstóonéhetsése netao'o hová'éhe hétséhéno ho'eva naa he'amo'omééno. Naa hó'ótóva tsemáheho'emáóhta netao'o hová'éhe. ³ Ma'heo'o tséhe'xóvevo'ho'èho'hévatamaaeese máto hee'haho énéhe'xóvevó'ho'èho'hévatamaahóho. Émáheséestao'o hová'èhéstónéhéva. Néhe Ma'heo'o hee'haho heéestsestótse éhoháatamano'etse, netao'o tséhetaa'manestsése oóxésta móhešeameohtsétóhanetséhe. Tséhnaévomotáhaétse émáheasetana nestávésévo'eétáhéstonane, naa hétsetseha évéhonoo'e a'e Heho Ma'heóneva tséheševéhonoetsése he'amo'omééno. ⁴ Hétsetséha éhehpéhoháatamaahéstove tséhe'xóvéhoháatamaahetsése ma'heónéhotse'ono, naa máto hevéhestótse éhehpepéva'etse.

9

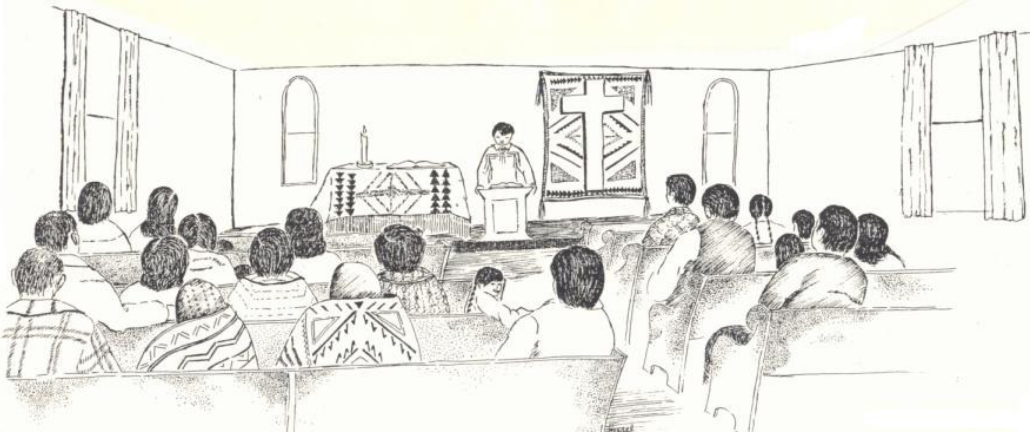
Jesus is the final sacrifice

²⁵ Esáa'ameněševátamo'eéhéhe Jesus, oha no'ka móhněševátamo'eéhehéhe. Hámó'óhtse tsé'tóhe Jews tséohkéhóovèhešetanóvóse: néhestóheaa'e na'èstse ma'heónevé'ho'e tséháa'ého'oeséstse máxhéestséhneséstse ma'xema'heónemáheóne. Mó'òhkena'hohevovóhe kósáne komááhe hestávésévo'eé-táhéstovevótse tséstó'seévamáhevonanetse. ²⁶ Naa Jesus vé'naévomotáhaétse néhestóheaa'e, éme'něševátamo'eehe vonéstoha. Naa ésáanéhésóhane. Oha no'ka nénaévomotáhaene, tóséé'e tsenéheso. Naa tséhvé'šenéhešenaévomotáxéváse móhmáheasetanóhéhe netao'o néstávésévo'eétáhéstonane.

10

Keep going to church

²⁵ Nèstsevé'eénemano'eéme ma'heónemáheóne, hósèstse

éohkenèhešéveo'o. Onétáhtse nëšeamemano'ee'e naa nonámé'tó'e o'tòsévonòhóha'óvahtse tséhvé'héne'enomátse tsééšèhešekáse'xove tsésto'seéváho'ehnése Vo'èstanévèstómanéhe.

11

What is faith?

¹ Hé'tóhe oné'seómene'étamestótse hó'sáanèšékánome-vóhtomáhétse tséne'étamétse éoné'seómo. Naa neóhkeamáhénone tséheto'áhétse. ² Hákó'e évaveto ma'háhkèseho hé'tóhe heoné'seómene'étamestovevo móhvé'šepévatamaehenovo Ma'heóneva. ³ Hé'tóhe oné'seómene'étamestótse Ma'heo'o heéestsèststóva móhvé'šemanéhane hé'tóhe héstanova. Esáavé'šemanéhane tsévóoseoneve.

People who had great faith

⁴ Oné'seómene'étaméstóva Abel tséxháoenaveóestonemétòse Ma'heóneva. Móxhehpèháoméhanetse tséhe'xóvotse Cain heóestoo'o. Naa hé'tóhe Abel heoné'seómene'étaméstóva móhvé'šèhehpépévátséstótse Ma'heóneva. Naa éohtšèhešèhovánee'e heoné'seómene'étamestótse éohkèsó'mé'eme.

12

^{1b} Hová'éhe tséhávéséva'e tséhestomo'eéhata'e nohtótse kómááhe nèstsepévené'omovo Ma'heo'o hemeo'o tsépéva'etse.

God disciplines those he loves

⁵ Naa ma'ó'òhto'eétáheto Ma'heo'o nèstsevóo'seha tséhešéó'òhto'eétáheto, naa oha váhtomeó'tòsétanoo'o, oha nèstsevé'vonémáóhta. ⁶ Naa mé'tó'e tséméhotaevose Ma'heóneva hó'ótóva éohkene'hó'e'tová'toevóho vé'eó'òhto'eétáhévosèstse.

13

God will never leave us

^{5b} "Mónéme'tšéhe'šéhénootatséme," néohkéhetaene Ma'heo'o.
⁶ Tséhvé'néheese, néme'tséhémáne, "Ma'heo'o
 tsé'òhkevé'vestáhémá'ése, náto'sésáa'e'hóheo'o vo'èstaneo'o
 tséto'séhešé'too'évòse." ⁷ ⁸ Vo'èstanévéstómanéhe
 móho'nóhketšéhe'ševésenétáhévaestse háko'e évaveto naa
 hétsetseha naa ma'táhóseame'xóvetetse, oóxésta tséséesta.

James

1

¹ Nánéehove James, náhotse'óhevomotaho Ma'heo'o naa máto Jesus. Námòxe'èstóovoo'o tséoné'seómáhahtase netao'o ho'eva.

Faith and wisdom

² Nésenéhaséstse, hotoanávetanohtótse hó'něšekánoměho'éhóhtomáse, váhtoměhetótaetanóhéne, ³ naa máto váhtome-ó'tòsétanóhéne kómááhe héne něstsevé'sěhe'koneněénóvo.

⁴ Netao'o tséhótoanáto máhvě'má'sésóhpěhně'tomáse héne něstsevé'sěhe'konáhénóvo. ⁵ Vé'sáahéne'enomáhése tséto'sěhešě-sóhpěhně'tomáse hotoanávetanohtótse, něstovóhéne Ma'heo'o. Něstsevéstáhémáévo, émásetséstáhé'heóneve. ⁶ Máhvě'veesto-mevóse hevéstáhémósanestótse, oné'seómeněhešetanóhéne, něstsevé'héstovetanóme. ⁷⁻⁸ Máhvě'héstovetanóse, hová'ěhe néme'hémetaenovo Ma'heo'o.

Poor people and rich people

⁹ Tséoné'seómáhahtase tséháo'omeněhese éme'òhkeněšekánomeaměhetótaetanoo'o tséhvě'héne'enomevóse tsěhešě-ono'átamaevóse Ma'heóneva. ¹⁰ Naa mé'tó'e tséoné'seómáhahtase tséháoováhese hestáoováhéstóvévo Ma'heóneva ésáa'ono'átsěstòhetse. Néhéne'enomóvonone hó'ótóva hestáoováhéstóvévo étó'semáhehová'áhaněhetse. Něhe'xóvéva tsemóneono'átamaevóho Ma'heóneva. Naa héne tsemónevě'sěhetótaetanónóvo. ¹¹ Néhéne'-enánone véhpótótse éohkenoóneohtséněstse vé'hoháoho'taa'ěstse. Něhe tséháoováhese hema'kaataemevo tseněhešenoóneohtsetse. Móme'éváhěhová'ěhevetse.

Trials and temptations

¹² Vonóhóha'óvąhtsěstótse mássáa'áahtomáhése, něstsevé'sě-ono'átamaenovo Ma'heo'o, naa něstseno'métaenovo pévėstanovestótse. Eněheševéstomevóho tsěhetaa'méhotaeše. ¹³ Ma'heo'o něstsevé'ho'é'etovo máhvonóhóha'ónése. Eohkěsáaněhešėvonóhóha'ósanéhe, naa mé'tó'e máto éohkěsáavonóhóha'óhéhe. ¹⁴ Taamaahe néohketaoměhávěsėvevonóhóha'óvąhtsémáne. ¹⁵ Naa máhvě'eéxa'e'óvąhtsėtse héne něstsevé'sěhávěsėvo'eétáhénone. Naa máhvě'hetóséhávěsėvo'eétáhėtse héne něstsevé'sěhováneehénone. ¹⁶ Nésenéhaséstse, něstsevé'něhešeno'héohťsėhanéme! ¹⁷ Netao'o tsěhetaa'pėva'etse némétaenone Ma'heo'o. Eněhešėéxanóho něhe hotóhkeho naa éšė'hóho tsėsto'seohke-vó'ho'kásėnaėtse éšėeva naa taa'eva. Ékánomeonětáhėveohťseo'o, oha Ma'heo'o étó'sėsėésta tósėé'e. ¹⁸ Éněhešėéxána tsėsto'se-áahtomóvótse heéstsestótse tséoné'seómotse tsėto'sevě'sė-vo'ėstanėvéhaėtse. Naa héne něstsevé'semė'enóohénone.

Hearing and obeying

¹⁹ Nésenéhaséstse, ohkeéepėveáahtomóne, vovóe'oo'hetano tsėto'sėhése, névé'něhestáháme! ²⁰ Máhvě'něhestáhése

nèstsehótoanávenéhevo'èstanéheve'tovovo Ma'heo'o. ²¹ Netao'o tséhávéséva'e nevo'èstanéhevèstovevo noohtome! Oha oéhnovèhestanomova Ma'heo'o heéestsestótse, nèstsevé'ševovo'èstanévèhaenovo. ²² Névé'vá'neáahtomóvónóvo Ma'heo'o heéestsestótse, oné'seómenéheševovo'èstanéheve tséheese. ²³ Máhvé'vá'neáahtomóvóse heéestsestótse ²⁴ nèstseévamáhevonetanó'tomóvónóvo heéestsestótse. ²⁵ Ma'heo'o hesto'emanestótse éno'keoné'seómpéva'etse. Héne néévavé'šenéheševovo'èstanévèhaenone. Máhvé'eametoetanó'tomóvóse hesto'emanestótse, nèstsevé'šenéhešepévo'eéháévo netao'o tséévèhešévése. ²⁶ "Náéšévésema'heónevo'èstanéheve," vé'hešetanóse, naa oha néohkésó'totónetó'anéme, mónévá'neéénèheheméhe tsééšèhešévésema'heónevo'èstanéhévése, héne ésáhová'èhevèhane. ²⁷ Tséoné'seómema'heónevo'èstanéhevese éohkeáahtovovo Ma'heóneva naa éohkeno'néhevo'èstanéheve'tovovo, éohkeno'vovóhnèhešéhovo tséhótóxáa'é'evetsese naa tsénèxáhévetsese, naa éohkésáano'eéxa'e'óéhénóvo hová'éhe tséhávéséva'etse.

2

Don't have favorites

¹ Nésenéhasèstse, tséhvé'ne'étamése Jesus tsévéhonoo'èstse, séeto'xóvevéstáhémenano néstóxévóse vo'èstane'o. ² Ta'se hámó'òhtse neše hetaneo'o tsévésého'héhaoenase, na'èstse móxhoháooováhehéhe naa na'èstse móhnéstamenóohéhevèhéhe. ³ Nèstsevé'hehpepéve'tovovo néhe tséháooovaestse! ⁴ Mássáavé'-néhešepéveoo'hátamóhése nèstseó'òhto'eétáhéme! Sééševovóhnèhešéhóhéne! ⁵ Vovóhnèhešéšenano tsénéstamenóohéhevese tséohkéheševovóhnèhešéóse Ma'heo'o. Ehésenèheševovóhnèhešeho tséhvé'ne'étamé'too'ése, naa tseno'meto a'eneametanénestótse, tsévéstomevose tséméhotaese. ⁶ Naa mé'tó'e néohkésáovovóhnèhešéhohevoo'o tsénéstamenóohéhevese. Néohkésáamé'emo'eéhaehévo'o. Mé'tó'e tsé'tóhe tséhoháooováhese néohkéháó'emaóevoo'o, néohkeno'eaéstomeomáxemaevoo'o. ⁷ Naa éohkeno'totó'hosemovo Ma'heóneva, onétáhtse néohkepéve'tovóvo'o. Néohkévé'néhešetanóme! ⁸ Etsèhetóxe'òhetse Ma'heo'o hesto'emanestótse tséne'ta'etse, 'Eto'senèhešemóheo'o netao'o vo'èstane'o tséhe'xóvatamáhtseto.' Héne nèstsevé'šéono'átamáénóvo Ma'heo'o. ⁹ Naa mé'tó'e máhvé'hohamátamóse hósèstse vo'èstane'o, néhávésévo'eétáhéme, éhetóxe'ohe ma'heónóxe'èstoo'o. ¹⁰ Heva na'èstse Ma'heo'o hesto'emanestótse vé'vá'neó'òhtanomóvótse nèstsemáheó'òhtanomóvonone netao'o hesto'emanestótse. ¹¹ Ma'heo'o hesto'emanestótse étsèhetóxe'òhetse, "Nèstsevé'nootóvo'o tsévéstomósee'e!" naa máto, "Névé'ne'to'éna'hanéme!" Naa nésáakánomenootóhevo'o tsévéstomósee'e, naa oha néne'to'éna'hanéme, nésó'máheó'òhto'eétáhé'tomóvonone netao'o Ma'heo'o hesto'emanestótse.

¹² He'konenéhe'omova Ma'heo'o hesto'emanestótse komaahé nésésáavéseasèto'eéhéme. ¹³ Ho'óxeéšeeva Ma'heo'o mahnèxho'hého'emanéstse tsésáanéševátamóheho vo'èstanóho tsésáanéševátséstáhé'heónevèhetsese. Nèhe'xóvéva oha tsénèševátséstáhé'heónevese tsèhetótaetanoo'o.

Faith and helping

¹⁴ Nésenéhasèstse, vé'nèhése, "Náoné'seómáhahtovo Ma'heo'o," naa oha nésáavéstáhémòsanéhéme, mónéme'hého'èšé'tánóvo he'amo'oméé'e! ¹⁵ Ótahe, hámó'òhtse, máhvé'vóomóse na'èstse tséoné'seómáhahtátse tséháo'omeneestse, ¹⁶ nèstsevé'vá'nepéve-éestséstovovo, véstáhémóhéne! ¹⁷ Naa tséoné'seómáhahtóese Ma'heo'o oha ésáavéstáhémòsanéheo'o, éto'sésáavé'sè-hová'èhevátamaehénóvo Ma'heóneva héne. ¹⁸ Naa hea'e vo'èstane tséhóovetsèheestse, "Énéšeoné'seómáhahtáhtove hó'sáanéšekánomevéstáhémòsanéstovéhane." Onétáhtse, nátao'setšèhešemé'èstomevo néhe vo'èstane, "Táaxa'e, néhvóo'sešèstse tséhešeoné'seómáhahtá'tohe hó'sáanéšekánomevéstáhémòsanéheho, naa néstavóo'sehátse hápó'e tséhešeoné'seómáhtáto naa máto tséheševéstáhémòsanéto!" ¹⁹ Naa nénéhešeoné'seómáhahtáme tséhešeno'kaese Ma'heo'o. Naa épéva'e, naa oha nésáa'oné'seóme-nèheševó'èstanéhévéhéme. Ótahe, nétatsèhetatséme, hámó'òhtse Heávohe hestotse'ono ékánomenèhešeoné'seómáhahtao'o tséhešeno'káhetsése Ma'heóneva, naa oha éhéhpòhetanoo'o. ²⁰ Tséhóovenèhešetanose oha tsé'oné'seómáhahtáhtove tsésáanéšekánomevéstáhémòsanéstovéhane nea'háanevóhe tsénétáhéveo'hetanose. ²¹⁻²² Mé'etanó'tova Abraham tsénèxhéstáhétse, móxhoháeoné'seómáhahtá'tovóhevóhe Ma'heóneva, móhvóo'èstómanéhéhe tséhe'xóveoné'seómáhah-tá'tóvóse Ma'heóneva tsésto'séháoenaveéxo'àsenóse taamaahe hee'haho Isaacevaho, naa héne móhvé'seono'átamaehévóhe Ma'heóneva. ²³ Étó'taenèhetóxe'ohe ma'heónóxe'èstóonéhéva, "Abraham móxhoháeoné'seómáhahtá'tovóhevóhe Ma'heóneva, naa héne móhvé'seono'átamaehévóhe." ²⁴ Héne nèstsevé'vone-tanó'tánóvo Ma'heo'o tséhešeonó'átámóse tséoné'seómáhahtátsese naa máto tséáahtóese tséheese. ²⁵ Máto mé'etanó'tova Rahab. Ekánomemátahaa'eve, no'ka móhvéstáhémóhevóhe hósèstse hetanóho tséhotse'óhevomotáhóvose Ma'heóneva. Móhnó'ootóhevóhe naa oxése móstaévatséhešéhóoseneenáhnóhevóhe. Móhvé'se-nèhešeonó'átamaehévóhe Ma'heóneva. ²⁶ Nétatsèhetatséme, otaxa vé'vá'neoné'seómáhahtáse naa nésáavéstáhémòsanéhéme, héne ta'se énéhešétováto tsé'éneómotómèstove éohkenaetséstove.

3

Think before you speak

¹ Nésenéhasèstse, nèstsevé'máhema'heónevóvestomósané-tanóme. Ho'óxeéšeeva néhe ma'heónevóvestomósanéheo'o tseosee-

péveonémoomaevóho Ma'heóneva. ² Némàheá'enánone o'òhto'eé-táhestótse. Naa oha néme'òhketó'ha'éetáhtsème tséhétse. Naa máhvé'nèhešévétse tséhéne'enohe tséohkéhešééšepéveoo'hetanótse. ³ Hámó'òhtse mo'éhno'hame tsééstòhta'énese éohkeonó'a'éneo'o. ⁴ Naa máto ma'xésémo évé'seamóé'o tséxhoháa'hatse, naa oha héne ma'xésémo tsévé'seonó'a'eno ésáaháape'óhane. ⁵ Hámó'òhtse ékánomèhoháetsšeske'o nevétanovane, nésó'vé'sèhoháo'ótáhtsénone. Naa máto hó'vá'netšeske'eéxo'àsene éohkema'xeaseto'àséotse. ⁶ Enèhešetováto hé'tóhe vétanove néohkevé'shetotó'òhtó'a-néoo'hénone nonohpa ta'se éohkéexo'àsé'o'osanéto. ⁷ Heováestse hováhne éohkeována'xaemanèhe'o, ⁸ naa hé'tóhe vétanove ésáa-nèhešetovátòhane. Néohkevé'seóoxóhéoo'hénone hová'èhéstónèhéva tsésáapéva'éhane. ⁹ Naa hé'tóhe vétanove néohkevé'shevovéhone Ma'heo'o naa néohkeno'vé'seéhóomóneo'o vo'èstane'o hemanéstóonéhamo. ¹⁰ Ésánèhešepéva'éhane. ¹¹ Hámó'òhtse tséhávéséva'e naa tsépéva'e ésáhésòhane tséhno'kováto hová'èhe. Naa máto tséhávésévoome naa tsépévoome mahpe énéssáhésòhane oha tséhnó'ka'e ho'háme'e. ¹² Naa nétavé'senèhešéhéne'enánone hé'tóhe vétanove éme'sáanèhetotse'óhehane tséstó'séhávésévo'a-néstove oha tséstó'sepéveéestséstove.

Wisdom from above

¹³ Máhvé'péveoo'hetanóse néstseonó'evó'èstanéhévème, naa néstseno'nèševátséstáhé'heónévème. ¹⁴ Naa mé'tó'e máhvé'e-e'hanóhtáhtsése naa máto máhvé'no'kemé'etanó'továhtsése, néohkevé'hoháo'ótáhtsème tséhešema'xéhéne'enováhése, nésáatáo'óhénóvo. ¹⁶ E'hanótáhtstestótse éohkepe'pe'anováto. ¹⁵ Ma'heo'o nésáanèhesétamaehene tséstó'senèhešetanóvótse. Enèxhésó Heávóhéstóva. ¹⁷ Naa mé'tó'e Ma'heo'o nénéhetaene tséstó'sèhoto'áhétse, tséstó'senèševátséstáhé'heónévétse, tséstó'seno'péveoo'hetanótse, naa tséstó'seno'véstáhémósánétse. ¹⁸ Tséována'xaevo'èstanéhevese tsetóva'óevóho vo'èstanóho.

4

Friendship with the world

¹ Tséohkéhésepé'pe'áhése netao'o hová'èhe néohkého'áhénóvo. ² Heovaestse néohkéhešého'áhénóvo néohkeovóhponeno'vé'se-ne'to'éna'hanénóvo naa néohkeno'vé'seóo'evotáhtsème. Nétatsèhetatsème, hová'èhe máxho'áhése háoenavevéestomáhéne. ³ Naa hó'ótóva tsévéestomevóse Ma'heo'o néohkésáamétaehénóvo, éohkéhéne'ena tséheševá'neoo'kéhéveestomevóse. ⁴ Nésáa'oné'seómevovóanóhévo Ma'heo'o. Mónésáhéne'enóhénóvo hová'èhe máhvé'hohamátséstómáse Ma'heo'o néto'sésáa'-ono'átamaehevo. ⁵ Naa máto néstsevé'vonetanó'tánóvo tséhetòxe'ohe Ma'heónóxe'éstoo'o, "Tséhmétanétse Ma'heónemáhta'sóoma, naa néhe néto'sevéstáhémaene naa néno'nèhesétamaene tséstó'seonó'evó'èstanéheve'tovótse

Ma'heo'o." ⁶ Ma'heo'o néoseeněševátamaene, étsěhetòxe'ohe Ma'heónòxe'èstoo'o, "Ma'heo'o ésáa'ono'átamóheho tséohkěhoháepévatamáhtsětsese, naa mé'tó'e éněševátamóho tséohkěsáaháhétanóhetsese." ⁷ Oha no'kenéhe'ova Ma'heo'o. Mássáavé'eéxa'e'óéhévóse Heávohe, něstseévanootaervo.

⁸ Mähvé'háhane'ovóse Ma'heo'o hapo'e něstséháhane'óévo. Névé'hetóseameóo'o'ósevo'èstanéhévéme! Névé'héstovetanóme, oha néhe'ova Ma'heo'o! ⁹ Vé'šéhávésévetano tséhešeameóo'o'ósevo'èstanéhévése. ¹⁰ Mähvé'něševátamáhé'tovóse Ma'heo'o něstseono'átamáévo.

Saying cruel things about others

¹¹ Nésenéhasěstse, névé'hávéséveóxòhetóvoo'o vo'èstaneo'o! Naa mähvé'něhěšévése ta'se néxaeávésévetotóxěstomóvónóvo Ma'heo'o hesto'emanestótse, naa nésáano'néhevo'èstanéhé'vé'tòhénóvo. Ta'se ného'emaóhtomóvónóvo Ma'heo'o hesto'emanestótse. ¹² Naa oha énéehove Ma'heo'o tsého'emaóétse, něstsenahaene naa máto héva něstsevo'èstanévěhaene. Naa névé'hávésévetotóxemóvoo'o vo'èstaneo'o ta'se ného'e-máoevóvoo'o.

Warning against bragging

¹³ Névé'něhéme, "Náhéne'ena tséto'sěheso maeto," heva tséstšěhešetanóhtove, "Nátao'seasohtsěme. Naa naháóhe náto'sěhoéme no'keáá'e naa náto'seasétáováhéme."

¹⁴ Nétatsěhetatsěme, nésáhéne'enóhénóvo tséto'sěheso maeto. Heva něstsenenóveametánémáne naa máto héva něstséhováneehémáne. ¹⁵ Onétáhtse éme'tsěhenove, "Naa Ma'heo'o mähvé'tšěhešetanó'tóétse nétao'setšěhešévema maeto." ¹⁶ Naa néhóoveněhešetanóme néhéne'enánóvo tséto'sěheso maeto, névé'něhešeo'hetanóme! Névé'hetósevé'šéháo'ótáhtsénóvo tséto'sěhešévése. ¹⁷ Némé'èstomévatsěme tséto'sěhešeonó'evo'èstanéhévése. Naa mássáavé'eáahtomóněhése éhávéséva'e.

5

Warnings to rich people

¹ Tséháováhése hětsetseha néme'aseóetsetanóme, hó'ótóva néto'seaseto'eéme. ² Něstáováhéstóvévo ééšeasěhávéséveohtse. Něstone'óoněhevótse ééšeasépénoe'tóněstse. ³ Nema'kaataamevo ésáa'éváhová'ěhevěhane naa néto'sésáa'évaněhešěhová'ěhévěháme ho'óxeéševa. ⁴ Otahe, nésáa'onéněxomevóhevoo'o tsěhotse'ótóse, naa hětsetseha ééšemáhehéne'enohe tsěhešesáa'onéněxanéhése. Ma'heo'o ééšenéstovóho tsé'tóhe hotse'ono tséonéněxoméváhtsétanótsese. ⁵ Naa otaxa neháo'póhéme, něstsevé'šenaenovó. ⁶ Néne'to'éna'hóvoo'o vo'èstaneo'o tséxanovevo'èstaněhevese, nésáa'évatóo'enaehévoo'o.

Be patient and kind

⁷ Nésehasěstse, váhtomeametónóhtomova Vo'èstanévěstómanéhe

tsésto'seévàho'ehnése. Nátao'sevé'šèhetáohaménoto énano'é-
vé'hó'e. Éhéne'enánóvo tséto'séhešéhoo'kòhotse komááhe
tséénano'òhtomevòse tsepévone'otse. Naa éno'eóehnové-
tonóòhtánóvo héne hoo'kòhohtòtse. ⁸ Hápó'e néme'nèhešé-
óehnovetonóomovo Vo'èstanévéstómanéhe. Név'é'nèhnetametanoé!
Vo'èstanévéstómanéhe énésto'seoné'seómeévàho'ehne hó'ótóva.
⁹ Nésenéhaséstse, màhvé'totóxemàhtsése Ma'heo'o
nèstsevé'šèho'emáóónóvo. Naa ééšeto'sèho'nèhe'xóvetse.
¹⁰ Néhe'omova tótseha ma'heónéhóo'xeváheono tséxheše-
vo'èstanéhévévòse. Mó'oseeóehnováhehevóhe hó'nèšeno'hávèsé-
vé'tòhévòtse. ¹¹ Eoseeono'átameo'o néhe ma'heónéhóo'xeváheono
tséhehpèháó'eéhese, ésáanéhnetamétanoéhe'o. Hámó'òhtse
nénéstomónénóvo Job, tséhešéóehnovaese. Ma'heóneva
móhvéstàhémaehevóhe, móhnèševátamaehevóhe. ¹² Otahe,
nèspéveáahtove, névé'totónetó'anéme. Màhvé'nèhešévése Ma'heo'o
nèstseho'emáóévo. ¹³ Mahvé'eévetónèšéóetsetanoé, háóénàhéne.
Naa màhvé'másetanoése, asénootóhéne Ma'heo'o. ¹⁴ Naa
màxháomóhtàhése, éveonóomóhéne ma'heónevé'hó'e,
nèstseháoenavomotàhaevoo'o naa néto'sèxo'èstaanaevoo'o. ¹⁵ Naa
màhvé'eoné'seómèhahtáse, màxháoenavomotàhóse vo'èstane,
Ma'heóneva tseévapévomóhtàhé'sèháá'e. Naa tséhešéó'òhto'eé-
taese máto tseévamàheasetanotse. ¹⁶ Nonámé'tó'e évemé'èsto-
mévàhtséhéne tséhešéó'òhto'eétàhése naa no'háoenavomotàh-
tséhéne nonohpa Ma'heo'o nèstseévapévomóhtàhé'sèháévo.
Tsénéhevo'èstanéheve'tovóvose Ma'heóneva, tóséé'e
vé'háoenavevéestomóheséstse hová'éhe éohkenèhetòhóósáne.
¹⁷ Mé'etanó'tomova Elijah tsé'òhkèhešèháóénàse. Hápó'e
tséhestávòtse móhnèhestàhéhe. Mó'òhkèhoháeoné'seómatséstòhéhe
hestáoenahòtse, Ma'heóneva mó'òhkenèhetòhóotaehevóhe
tséhešèháóénàse. Hámó'òhtse na'heáá'e naa o'xe mó'amenèhešé-
háoenàhéhe tsésto'sésáa'éhoo'kòhóhanéhetse, naa mónèhesó-
hanetséhe. ¹⁸ Naa néhe'sè tsé'évánháoenavevéésto hoo'kòhohtòtse
móhma'xèhóo'kòhóotséhanetséhe naa énano'estòtse
móstapéveéxone'óhanéhe. ¹⁹ Nésenéhaséstse, vo'èstane
tsééšeamàhtvòtse Ma'heóneva, màhvé'eévano'héóhtséstse,
onéseévaonó'a'é'ovoo'o ²⁰ nonohpa nèstseévavo'èstanévèho
naéstóva, naa Ma'heóneva tseévaasetanótsenòtse
hestávésévo'eétàhéstòtse.

1 Peter

1

¹ Nánéehove Ho'honáá'e (Peter). Náhotse'óhevomotaho Vo'èstanévéstómanéhe (Jesus). Némóxe'èstóovatséme tsééshetaa'oné'seómáhahtáse tséméhaevo'èstanéhévése Israel, naa hétsetseha totáhoesta névo'èstanéhévéme Pontus, Galatia, Cappadocia, Asia, naa Bithynia, tséhestóhee'èstse. ² Hákó'e tótseha Ma'heo'o Tséhéhestovéstse né'éšéahtse'tséhésétamáévo tsésto'semonóehné'tóése, naa tsésto'séhe'konéhóxe'anáése Ma'heónemáhta'sóoma. Hena'háanéhe néhéséahtovovo Vo'èstanévéstómanéhe, naa néno'vé'shéhóxe'anaenovovo hestsemá'eme tséhnaévomotáhaétse. Návéestomevo Ma'heo'o tsésto'sepévé'tóése naa tsésto'seno'eameována'xaetanóhaése.

Hope

³ Nétavového'ótone Ma'heo'o, Tséhéhese Nevo'èstanévéstómanéhamane. Tséhvé'hoháméhotaétse névo'èstanévéhaene. Hee'haho Jesusevaho tséhnaévomotáhaétse naa éno'eéva-ametanéne'séhóho, hena'háanéhe néhéséhótséovó'setanoma tsésto'sea'eneametanénétse, ⁴ naa hó'ótóva néto'seamáhénóvo tsééxanomóése Ma'heo'o hénéhéóhe he'amo'omééno, tsésáatšéhe'shéhová'ahanéhehanéhetse. ⁵ Tséhvé'eéšene'étamése Ma'heo'o, néstseaméhótooma'óévo ta'e mahnéxho'óxeéšeeve. Naa néhe'xóvéva néstseamáhénóvo a'eneametanénéstótse. ⁶ Naa tsésto'sevé'eamáhése tséosepéva'e, héne vé'shéhótótaetano, hó'néšékánomenenóvéhótoanávetanóse. ⁷ Máv'é'néšeamene'étamése Ma'heo'o tséxhótoanávetanóse, néstsesóhpeotséháévo. Héne néstsevé'sheono'átamaenovovo Ma'heo'o naa néstsevé'sheno'-néheševóo'èstómané'tóévo mahne'éváho'ehnéstse Jesus. ⁸ Néohkésáakánometšéhe'shevóomóhévo Jesus, nénéšeamene'étaménóvo naa néno'méhótóvo. Naa névé'shema'xéhetótaetanónóvo ⁹ tséhvo'èstanévéhanése. ¹⁰ Hákó'e tótseha ma'heónéhóo'xeváheono mó'éšenéhešemé'èstóhenovóhe tséto'séhešepévé'tóése Ma'heo'o. Naa oha néhe ma'heónéhóo'xeváheono móxhóna'ovéhéne'enátanó'tóhenovóhe tsésto'séhešého'hévo'èstanévéhaése. ¹¹ Naa Ma'heónemáhta'sóomaho móhnéheševóo'séhaehevovóhe nehe ma'heónéhóo'xeváheono tséto'séheševovóehótoanávetanótsése néhe Vo'èstanévéstómanéheho naa néhe'se tsemónema'xevóo'èstómané'tóó'e Ma'heónéva. Néhe ma'heónéhóo'xeváheono móhno'néhešéhéne'enátanó'tóhenovóhe, "Néváése tsé'tóhe Vo'èstanévéstómanéhe? ¹² Naa néhe Ma'heónemáhta'sóomaho móhno'néhetaehevovóhe, "Néstsesáavésevóomóhévo tsé'tóhe Vo'èstanévéstómanéhe, néstseéšéahtsé'naéme, tsemóného'ehne. Naa oha amepévemé'ema hétsetseha komááhe maeto vo'èstane'o'o tsevésenéstomónenovovo tsé'tóhe Vo'èstanévéstómanéheho!" Naa

tséhetaa'mòxe'èstóovatsése hétsetseha, nénéehóvéme néhe vo'èstane'o tsénéhetose Ma'heónemàhta'sóoma hákó'e. Nééšepévenéstomónenovo Vo'èstanévèstómanéhe. Naa hétsetseha tséma'heóneéestsese ésó'véstáhémaevóho Ma'heónemàhta'sóomaho tsého'eanòheméase Ma'heo'o. Nénéstovóvoo'o néhe tséma'heóneéestsese tséhmé'emóvòse Vo'èstanévèstómanéheho. Nénéehóvéme oha néno'kepévèhéne'enovovo tsé'tóhe Vo'èstanévèstómanéhe tsétotóxemose Ma'heónemàhta'sóomaho. Máto ma'heónéhotse'ono hénéhéóhe he'amo'omééno móho'nóéšepévenéstomóne'tovovòtse Vo'èstanévèstómanéheho, naa oha móxhóna'ovèhéne'enátanó'tòhenovóhe hová'éhe. Nétáhósenéhetatséme, néhe ma'heónéhóo'xeváheono naa ma'heónéhotse'ono móho'nóhpévèhéne'enovovòtse Vo'èstanévèstómanéheho, naa oha tséhnéhóvése hetsetseha nééšepévenèhešemé'èstomónénóvo Vo'èstanévèstómanéhe. Otahe, vé'šéhetótaeno!

Live a holy life

¹³ Ameéxanene, naa tonóoma Vo'èstanévèstómanéhe tséhnéstot'seéváhósého'ehnése. Amemé'etanó'tomova Ma'heo'o tséto'séhešepéve'tóése néhe'xóvéva. ¹⁴ Tséhvé'henésónéhé'tóése ohkeáhtova! Naa néstsevé'eévavona'èstséhaenovó hová'éhe tséhméhaešéhávésévevo'èstanéhévése. ¹⁵ Oha mé'tó'e néhevo'èstanéheve'tovóhéne Ma'heo'o. Eháanaevo'èstanéheve. Nééšenéhešemoné'tóévo hápó'e tséstot'senèhešéháanaevó'èstanéhévése. ¹⁶ Etséhetòxe'ohe ma'heónòxe'èstoo'o, "Náháanaema'heóneve, hápó'e néhešéhánaetséhesta!" éhevoo'o Ma'heo'o. ¹⁷ Tsé'òhkevé'néhetótse Ma'heo'o "Tséhéhe'tovatsemenoto," hó'háóénátse, héne néstsésáavé'šéhamátamaehénone ho'óxeéšeeva." Nétatséhetatséme, névé'néhešetanóme! Néhe'xóvéva ho'óxeéšeeva Ma'heo'o éto'sésáhohamátamóheho vo'èstanóho, tsemàhesééšého'emaoevóho tséévèheševó'èstanéhevetsése. Naa tséstot'sevé'néhésó, hétsetseha tséssó'eameametanénése, amenéhevo'èstanéheve'tova Ma'heo'o naa no'ee'hahtova. ¹⁸ Néhnéhvo'èstanévèháévo tséhnéméhaešéamevo'èstanéhévése. Néxaeméhaeáestomevo'èstanéhévème. Énéxhésó tóoneeto tséhéstáhése. Ma'heo'o nésáavé'ševó'èstanévèhaehénóvo ma'kaata, hó'ótóva ma'kaata éto'semàhehová'àhane. ¹⁹ Onétáhtse névé'ševó'èstanévèhaenóvo Jesus tséhnaévomotàhaése, hestsemá'eme mó'oseene'ta'éhanetséhe. Ma'heo'o tséstavóómòse tséhnaetsése Jesusevaho, móstatséhesétamòhevóhe, "Tsé'tóhe ésáakánomètšéhe'šéhávésévo'eétáhéhe, énaévomótáhóho vo'èstanóho." ²⁰ Hákó'e tótseha Ma'heo'o tséssáa'èšemanéstséése hé'tóhe ho'e, mó'éšéáhtse'néhešemonéhenotóhe Vo'èstanévèstómanéheho tséstot'sého'hévo'èstanévèstómanetsése. Naa oha móho'nóhnáháxého'ehnéstse, tséstanéšéame'xóvetse móhmóného'èhnéhéhe nonohpa tséstot'senèhešéhéne'enovóse tséhnéhóvése. ²¹ Jesus tsé'èšenaévomotàhaétse Ma'heóneva

mó'evaametanéne'sèhaehévóhe, naa móhno'ma'xevóo'éstómané'toehevóhe. Tsé'aseoné'seómáhahtovóse Jesus, nénéhešeasene'étaménóvo Ma'heo'o. ²² Naa tséhvé'eáahtomáse tséhetóméto, néhésevé'šeonó'evo'èstanéhévénovo, naa néno'oné'seóméméhotáhtséme nonámé'tó'e, néhešeaméméhotáhtse! ²³ Tséxhestanomóvóse Ma'heo'o heéestsestótse ta'se nééváhósevóvóhešéhestáótséme. Ma'heo'o heéestsestótse tsea'eneametanénetotse, hó'něšékánomenaéstove. ²⁴ Etséhetóxe'ohe Ma'heónóxe'éstoo'o, "Néohkevá'nenenóveametanénema, há mó'óhtse ta'se hé'tóhe mo'é'éstse, éohkenoóno'eotséněstse a'e, ²⁵ naa oha Ma'heo'o heéestsestótse tsea'eneaměhnětotse." Nééšeněhešepévéme'éstomónénovo.

2

Jesus is a living stone and you are a chosen people

¹ Névé'hetósepéosetanóme! Névé'vá'neněhesémanéme! Névé'hetósee'hanótáhtséme! Naa névé'hávěsévetotóxemovo vo'éstane! ² Mé'ěševoto tséohkéhešenénetanóvóse hápó'e néme'óhkeněhešéáahtomónetanó'tomóvónóvo Ma'heo'o heéestsestótse. Héne něstsevé'ševó'èstanévěhaenovó naa něstseno'vé'šěhe'koneněenovó. ³ Nééšěhéne'enánóvo Ma'heo'o tséhešěhoháepévaese. ⁴ Naa náatšěhešěhetáohamenótse Jesus. Nea'háanéhe ho'honáá'e tséne'taestse tsévé'šěmanehe ma'heónemanáhéstótse. Tsé'tóhe ho'honáá'e éametanéne. Ma'heóněva móhněhešemoné'toehevóhe tsésto'sene'taestse ho'honáéva, naa móxhoháeono'átamaehévóhe. Naa mé'tó'e tséhvěsevo'èstaněhevěse hětsěhéno ho'eva háesto móho'nóxho'áhé'tovovótse néhe ho'honaa'o, tséněhestoestse Jesus. Naa nětatsěhetatséme, másetsěstova tsé'tóhe ho'honáá'e, Jesus Vo'èstanévěstómanéhe! ⁵ Máhvě'másetsěstovóse něstseněhešěhe'konemano'áhěme, hápó'e ta'se něstsené'eveasěho'honáévěme ma'heónemanáhéstóva. Něstseno'něhešema'heónenótáxévěme, naa héněhéóhe ma'heónemanáhéstóva Jesus (tséne'taestse ho'honáá'e) něstsevěstáhémaěvo tsésto'sěhotse'óhevomotáhóse Ma'heo'o, naa héne Ma'heo'o tseoseemásětsěsta. ⁶ Etséhetóxe'ohe Ma'heónóxe'éstoo'o, Ma'heo'o étsěhevoo'o, "Tséhvěhonoéto, násé'hó'ěno ho'honáá'e tséne'taestse, tsé'óhkevě'šěmaněstónaněstove. Tsémásetsěstovóvóse néhe ho'honaa'o tsevě'šea'enepévetanónóvo." ⁷ Tséhetaa'másetsěstovóse tsé'tóhe ho'honáá'e (Jesus), nééšěhoháeméhótóvo, naa mé'tó'e, "Tsé'tóhe ho'honáá'e tsésáamoněhevóse tsémaněstóonanese, nea'háanéhe tsétó'ne'taestse," éhetóxe'ohe Ma'heónóxe'éstóoněhéva. ⁸ Naa máto étsěhetóxe'ohe Ma'heónóxe'éstoo'o, "Tsésáa'onemóhevóse tsé'tóhe ho'honaa'o éohkevě'šěáva'ónovo," éhetóxe'ohe. Éhěseněhešěáva'oo'o tsěsáavé'eáahtomóhévóse Ma'heo'o heéestsestótse. Eto'seasěto'ěeo'o, naa tsetaomeněhešěhahtseo'o. ⁹ Ma'heo'o

némonóehné'tóévo naa nénéhešetanó'tóévo tséstó'seonó'e-vo'èstanéhévése. Néma'heónenótáxévéme. Néaseotséhaevo hávèsévéva nonohpa néto'séhéne'enomóvónóvo hevó'ho'èho'hévatamaahestótse. Naa ohkenéhešemé'èstomáhéne tséhešepévé'tóése. ¹⁰ Máto étséhetóxe'ohe Ma'heónóxe'èstóonéhéva, "No'ka tósa'e nésáaméhaehó'xéstáhéhéme, naa hétsetseha néhenésónéhé'tóévo Ma'heo'o. Hovánee'e nésáaněševátamaehévo néhe'xóvéva, naa hétsetseha Ma'heo'o néěševéseněševátamaévo," éhetóxe'ohe.

Live as God's servants should

¹¹ Nésenéhaséstse, névá'nenenóvevo'èstanéhevema hétséhéno ho'eva. Naa tséhvé'néhéso hétsetseha nétatséhetatséme, hová'éhe néstsevé'hávésévéexa'e'óénóvo! ¹² Oha ameváhtomepéve'tova vo'èstane'o. Tsékánoméhávésévetotóxemaese'e máxho'óxeěšeevetse tsenéheševového'ótovo Ma'heónéva tséhešeněšeamepéve'tovóse. ¹³ Ma'heo'o nénéhesétamaevo tséstó'seáahtovóse tsévéhonevесе, oótama tséma'xevéhonevéstse. ¹⁴ Máto no'eáahtova tséhóna'ovevéhonevесе, énéhetóhóotaevóho tséma'xevéhonevetsese tséstó'sého'emaovovóse hávésévo'eé-táhé'heono. Naa máto énéhetóhóotaevóho tséma'xevéhonevetsese tséstó'seonó'átamovóse vo'èstanóho tséonó'evó'èstanéhevetsese. ¹⁵ Máto nénéhesétamaevo Ma'heo'o, máhvé'néhešeonó'e-vo'èstanéhévése tséohkemáhtsénanese hová'éhe néme'vé'šéhé-néhešetotóxemaenovo. ¹⁶ Néhotse'óhevomotáhovo Ma'heo'o, naa oha nésáamomóonéhévéhéme. Tséssáavé'kánomemomóonaotaehése Ma'heo'o, váhtomenéhevo'èstanéheve'tovo Ma'heo'o. ¹⁷ Netao'o vo'èstane'o ono'átama. Oótama méhota tséěšeoné'seómáhahtase. Ono'átama Ma'heo'o. Mato no'eono'átama tséma'xevéhonevéstse.

The example of Christ's suffering

¹⁸ Hóséstse tséhnéehóvése némomóonéhévéme tséxhotse'óhése. Hó'něšékánoméhávésévé'tónése, pévotse'ohe naa no'eono'átama tséhotse'ótaese'e. ¹⁹ Ma'heo'o néstsevé'šéhéne'enóénóvo nékánoméhávésévé'tónéme tséhvé'ne'étamé'tovóse, néstseno'vé'šepévé'tóénóvo. ²⁰ Oha hová'éhe nésáavé'šeamáhéhénóvo tséstaoméhávésévo'eétáhése, néstsetaomenéhešéhahtséme. Ma'heo'o néstsevé'šéhéne'enóénóvo máhvé'pévotse'óhése hó'něšékánoméhávésévé'tónése. ²¹ Móhnéhesóhanetséhe Jesus tséhněševátamo'eéhomotáhaétse éváhtomeamepévo'eétahe. Ma'heo'o névé'šenéhešemoné'tóévo tséstó'sevésenéheševó'èstanéhévése hó'něšékánoméhótoanávetanóse. ²² Hé'tóhe néstsevé'vonetanó'tánóvo, étséhetóxe'ohe Ma'heónóxe'èstóo'o: "Móho'nóstšéhe'ševéséhávésévo'eétaestse, móho'nóhno'tšéhe'šenetse'èstse." ²³ Tséskánomeněševátamo'eeese móho'nó'-omáta'eotséstse, móho'nóno'évanonó'eváénéstse, naa máto móho'nó'evano'estótse. Móhváhtomeamene'étamé'tovóhevóhe Ma'heónéva Heho tséstó'sého'hého'emáosanetsése hó'ótóva. ²⁴ Néstávésévo'eétáhéstonanótse éhéséhótóxáse'hohe nonohpa

néstseonó'evó'èstanéhévémane naa tséstó'sésáa'éváhóseamè-
hávésévo'eétáhéhevótse. Tséhvé'néhešeněševátamo'eeese ta'se
néevavé'šepévomóhtáhé'séhaene. ²⁵ Ta'se néméhaekósáéhéveme
tséohkenonó'keohtsese, naa oha hétsetseha nééšééváho'èhótovo
Ma'heo'o tséohkene'evávoomaése naa tséohkeno'hóoma'oése.

3

Wives and husbands

¹ Naa tséhe'évése tsééšèhetaa'hevésevoonése, áahtova
tsévéstóemósee'e! Hó'něšésáa'ěšékánomevésenéhe'ovóhévótse
Vo'èstanévéstómanéheho, váhtomeameáahtova, komááhe
tseonáháxevéseasenéhe'ovovo Vo'èstanévéstómanéheho,
máxhéne'enomevóhtse tséhešéaahtovóse naa tséhešepéve'tovóse.
Mónéme'vovóhponéhéoxóhetóvoo'o. ² Tséhéne'enánóvo
tséhešene'étamése Vo'èstanévéstómanéhe naa tséhešeonése-
onó'evó'èstanéhevetanóse. ³ Nésáavé'šepévenóohéhénóvo hová'éhe
tséoseemo'óna'e. ⁴ Oha pévoéstomó'hestótse naa he'ke-
vo'èstanéhevestótse, évé'šea'enepévenóohéstove. Héne Ma'heo'o
éoseeono'átséssta tsénéhešévo'èstanéhevéstovetse. ⁵ Hámó'óhtse
hóséstse he'eo'o tótseha tséne'étamése Ma'heóneva naa
tséno'eáahtovóvose tsévéstóemóvose, héne móhvé'šepéve-
nóohéhenovóhe. ⁶ Hámó'óhtse, Sarah mó'óhkéhoháe'ée'-
áahtovóhevóhe tsévéstóemose Abrahamevaho, "Navéhoname,"
mó'óhkéhetóhevóhe. Naa máhvé'eonó'evó'èstanéhévése naa
mássáano'ee'tomáhése hová'éhe, néstsenéhešeaméhnéme Sarah
tsé'óhkéhešeaméhnése. ⁷ Naa tséhetanévése tsééšéhevésevoonése,
vovóhnhéšeha tsévéstóemósee'e. Ono'átama, éohkésáakánome-
néhe'xóvéhe'koneotséheo'o tséhe'xóvéhe'koneotsévóse hetaneo'o,
naa oha tsevéseamáhénóvo a'eneametanénestótse. Máhvé'néhešé-
péve'tovóse tsévéstóemósee'e, Ma'heo'o tsenésta néstáóénàhtóvévo.

Suffering when you live right

⁸ Naa hétsetseha, máhemano'etano, méhotahtse, naa no'něše-
vátamahtse. Névé'pévatamáhtséme. ⁹ Máhvé'hávésévé'tónése
néstsevé'eévaa'séhávéséve'tovóvoo'o. Váhtomepéve'tovóhéne
tséhávésévo'eéhaese'e. Ma'heo'o néhésemoné'tóévo tséstó'se-
óehnováhése, naa néstsevé'šepévé'tóénóvo héne. ¹⁰ Etséhetóxe'ohe
Ma'heónóxe'éstoo'o, "Máhvé'eována'xaevo'èstanéhevetanoto,
néstsevé'netse'e, naa néstsevé'hávéséveóoxóhetoo'o vo'èstane'o'o!
¹¹ Névé'hetóséhávésévevo'èstanéhévéme, oha onó'evó'èstanéheve.
Evananova netao'o vo'èstane! ¹² Ma'heo'o éohkene'evávoomóho
tséonó'evó'èstanéhevetsese, naa éohkeno'eáahtotse
hestáóénàhtóvévo. Esáne'evávoomóheho tséhávésévevo'èstané-
hevetsese," éhetóxe'ohe. ¹³ "Vo'èstane námé'héonéxana máhvé'-
pévo'eétáhéto," néohkéhóovéhešetanóme. ¹⁴ Naa hó'něšékánomè-
hávésévo'eéhanése tséhněšenáamepévo'eétáhése Ma'heo'o
néstsevé'šepévé'tóénóvo. Névé'vé'šéóetsetanónóvo vo'èstane'o'o

tséto'séhešévóse, névé've'séhéhpóhetanónovo. ¹⁵ Naa vováana Jesus! Toetanó'tome tséto'séhešeno'éstovóse vo'èstaneo'o máhnéstóése, "Henáá'e tséhésene'étamése?" ¹⁶ Óehnove-mé'éstomevóhéne tséhésene'étamése. Vo'èstaneo'o tséhávésévetotóxemaese'e tsev'é'setanéheotsénovo máhvóhtomevóhtse tséhešenéhevo'èstanéheve'tovóse Vo'èstanévéstómanéhe. ¹⁷ Nékánoméhótoanávetanóme tséhnéšenáamepévo'eetáhése, Ma'heo'o émáhehéne'ena. Naa mé'tó'e máhv'é'hávésévo'eetáhése néstsetaomenéhešéhahtsése. ¹⁸ Éhésémométséstómo'eehe Jesus tséhnaévomotáhaétse. Móho'nóhvésétšéhe'séó'òhto'eétaestse, naa oha némáhev'é'se-naévomotáhaenone tséó'òhto'eetáhévótse. Oha no'ka énaévomotáxeva tséstó'seamáhéstovetse a'enevo'èstanéhevestótse. Jesus éoné'seómenaa'e. Nèhe'xóvéva Jesus hemáhta'sóomaho ¹⁹ móstaahtse'ma'heónééestséstáo'tsé'tovóhevéhe tsééšenaétsese. ²⁰ Mónéséhanevóhe néhe vo'èstanóho tsésáa'áahtóehese Noah tsé'amemanestsése ma'xésémo. Nèhe'xóvéva Ma'heónéva mó'a'enetónómaehevóhe naa oha móho'nóstó'něš-áahtovovóhtse Noahevaho. Mósto'séhóo'kóhóhanéhe névo'ée'ěše, mósto'semáhóovátóhanéhe naa mósto'seméméstanehevóhe vo'èstaneo'o. Naa oha na'nohto vo'èstaneo'o mó'áahtomónéhevóhe. Naa néhe móhno'keéstsehnéhevóhe ma'xésémónéva. Nèhe'se móhma'xeaséhoo'kóhóhanéhe. ²¹ Héne hoo'kóhómahpe tsémáhesééha évé'séhetáohaméstove tsé'òhkev'é'se'óestaáhénétse tséhvo'èstanévèhanétse. Hé'tóhe e'óestaáhéstóva névé'se-vóo'séhónoneo'o vo'èstaneo'o tsééšéhešeoné'seómáhahtátse. Hé'tóhe mahpe tsév'é'se'óestaáhése nésáav'é'setoo'haméhénóvo. Nénéhešev'é'sevóo'éstómanénóvo Ma'heo'o tséhešéhóxe'anaése naa tséto'senéhešeoné'seómeasenéhevo'èstanéheve'tovóse Jesus. Néno'vóo'éstómanénóvo tsééšéhešévo'èstanévèhaése tsé'oné'seó-máhahtáse tsé'éváhéšeametanénése Jesus. ²² Nèhe'se tsé'éva-ametánénése, móstaéváhóo'òhtséhéhe he'amó'omééno. Naa hétsetseha hénéhéóhe mívésevéhonoehéhe Heho Ma'heónéva tséhvéhonoetsése. Naa netao'o émáho'emane, hópahpa ma'heónéhotse'ono naa netao'o heováestse ma'heono naa tsévéhonevetseése éno'ho'emaovóho.

4

How to act when you suffer

¹ Jesus móhněševátamo'eéhehéhe hétséhéno ho'eva. Naa hétsetseha tséhnéehóvése éxanéne tséstó'senéhešeněševátamo'eéhanése. Máhv'é'něševátamo'eéhanése tsenéhešéhéne'enohe tsésáa'éváhéšéhávésévevo'èstanéhévéhése, ² naa néstseno'néhevo'èstanéheve'tovovo Ma'heo'o tséhe'ěšeametanénése.

³ Néméhaeháa'ěšéhávésévevo'èstanéhévéme tséhešévo'èstanéhévóse vo'èstaneo'o tsésáa'áahtovóhevose Ma'heónéva.

Néohkeméhaeháemanéme naa máto netao'o tséhávéséva'e néméhaenèheševó'èstanéhévème. ⁴ Naa néhe tséohkeméhae-hetaa'véstáše'šémóse hétsetséha néohkéhávésévetotóxemaevoo'o. ⁵ Naa hó'ótóva mahne'éváho'ehnéstse Ma'heo'o, néhe vo'èstaneó'o tsemáhémé'èstánóvo netao'o tséévèhešé'tóése, naa tsevé'šeho'emaóéhénóvo héne. ⁶ Naa tsééšéhováneehese tsééšenéstomevóse Ma'heóneva heéestsestótse, ma'éšeénè-ho'emaóéhévótse tsea'enevésèstanomevovo Ma'heóneva. ⁷ Tséstó'sého'óxeéšeeve ééseto'sého'nèhe'xove. Naa hétsetseha váhtomeaméháóéna. ⁸ Naa hétsetseha tséoseene'ta'e, oné'seómeméhotáhtse nonámé'tó'e! Tséoné'seómeméhosanese éohkeévavonetanó'tánóvo tséhešéhávésévo'eehévóse. ⁹ Máhepéve'tovahtse, néstsev'é'eomáta'eovóhnhèšéháhtsème! ¹⁰ Tsémáhenééhóvése nénonó'kenèhetóhóotáévo Ma'heo'o tósa'e tséstó'seohkevéstáhémáhtsése. ¹¹ Hámó'óhtse vé'nèhetóhóotaése tséstó'seohkepéveéestsése, pévemé'èstomáhéne heéestsestótse Ma'heo'o! Naa máto héva máhvé'métaése véstáhémósanestótse ó'tóséotséhéne, pévevéstáhéhéne, hénéhéóhe Ma'heo'o néstsevéstáhemaevó. Netao'o pévevéstáhémóóno vo'èstaneó'o hápó'e Jesus tséhešepévo'eétaese netao'o. Naa héne vo'èstaneó'o tsevé'šepévevového'ótovo Ma'heóneva. Jesus tseamevó'ho'èho'hévatamaahe hétsetseha naa a'ene'xóvéva. Hena'háanéhe.

People will be judged for how they live on earth

¹² Nésenéhaséstse, névé'tónèšetanóme hó'òhkéhávésévé'tónése. Eohkemáhenèhešéhávésévo'eéheo'o tséoné'seómáhahtase. ¹³ Onétáhtse, ohkepévetano Jesus hápó'e móxhávéséve'tòhehéhe. Naa tsé'òhkevé'véséhávésévé'tónése hó'ótóva néstsev'é'šema'xè-hetótaetanónóvo mahne'éváho'ehnéstse Jesus, tsema'xevó'ho'èho'hévatamaahe. ¹⁴ Máhvé'hávésévetotóxemanése tséhvé'ne'étamése Jesus, váhtomepévetanóhéne, héne tsevé'šéhéne'enohe Ma'heónemáhta'sóoma tséheševé'òhtsémaése. ¹⁵ Tséne'to'éna'hanese naa tsénomáhtsese naa tsépe'pe'anovase naa máto heováéstse tséhešéhávésévo'eétáhese tseaseto'éeo'o, tsetaomenèhešéháhtseo'o. Névé'vésenèheševó'èstanéhévème! ¹⁶ Névé'tanéhétséstánóvo tséhešéhávésévo'eéhanése tséhvé'ne'étamése Jesus. Ohkeváhtomeamevového'ótóhéne Ma'heo'o tsé'éševésevo'èstanévèháése. ¹⁷ Eéšého'nèhe'xove Ma'heo'o tséstó'seaseto'emanése. Tseasého'emaóévóho tsééšene'étamé'toese, naa néhe'še tsésáane'étamé'toehese Ma'heo'o, máxho'emaóéhévótse éto'sèhehpéhótoanátotse. Tsetaomenèhešéháhtseo'o. ¹⁸ Etsèhetóxe'ohe Ma'heónóxe'èstoo'o, "Ehótoanátotse netao'o vo'èstane tséstó'sevo'èstanéveese, hó'nèšékánomeéšeonó'evo'èstanéhévéstse. Éno'kèhehpèháéhótoanátotse tséhávésévo'eétáhé'heónevese, tsésáaho'manèstsehénóvo." ¹⁹ Naa nétatsèhetatsème, hó'nèšékánomevé'šéhávésévo'eéhanése tséhvé'ne'étamése Ma'heo'o, váhtomeame-

ne'étame naa nëšeno'eamepévo'eétahe. Tóséé'e Ma'heo'o nénéhesétamaevo tséto'sésóhpeotséhaése tséxhótoanátotse.

5

Helping Christian leaders

¹ Nátó'něševésevoómo Jesus tséhněševátamo'eese. Naa náto'setó'něševáhósevésevoómo mahne'éváho'hé-vo'ho'ého'hévatamaaestse. Tsé'éševé'háa'éhahéto hétsetseha, nétatséhetatséme tsééšéháa'éhahése, ² pévevovóhněšéhóono nema'heónemanáhéstovevo'o. Névvóeóóeme héněhéóhe ma'heónemanáhéstóva. Oehnoveameotséhóhéne tséhešetanóse Ma'heo'o. Néstsev'é'hótsévatanóme, něševáhtomeame-másevéstáhémóhéne. ³ Néstsev'é'vá'něhoháo'emanétanóme, ónétáhtse vóo'seha tséheševó'ěstánéhévévóse naa tséhéne'enánóvo tséhešepéva'etse. ⁴ Naa máhvé'máheněševése tséhetatsése, mahne'éváho'ehněstse Jesus, něstseamáhénóvo vó'ho'ého'hévatamaahestótse, naa tsésáatšéhe'šéhová'áhanéhehane hé'tóhe vó'ho'ého'hévatamaahestótse. ⁵ Naa tsétšéhe'kéhahése, ohkepéveáhtova tsé'tóhe tsééšéháa'éhahese. Naa tséhmáhe-néehóvése, óhnoveamevéstáhémahtse, névé'pévatamáhtsése, étséhetóxe'ohe Ma'heónóxe'éstoo'o, "Ma'heo'o ésáa'ono'átamóheho tséohkepévatamáhtsétsese, naa mé'tó'e éono'átamóho tsésáapévatamáhtséhetsese." ⁶ Naa ameněhešenněševátamáhé'tova Ma'heo'o, naa hó'ótóva héne něstsev'é'ševóo'éstómané'tóénóvo tséhe'xóveněšetanóse Ma'heo'o. ⁷ Tsé'ohkev'é'vovóhněšéháése Ma'heo'o, hová'éhe něstsev'é'eévaóetsetanó'tánóvo, oha améhe'konene'étame Ma'heo'o. ⁸ Náhahétséstova Heávohe, éohkenóhtsenotóho vo'ěstánóho tséto'sevonóhóha'ovose. ⁹ Néstsev'é'eéxa'e'óévo, váhtoméhe'konene'étaméhéne Ma'heo'o. Néhéne'enánóvo háesto tsééšeoné'seómáhahtase tséheš-hótoanávetanovóse. ¹⁰ Ma'heo'o éhoháeněševátséstahé'heóneve, hó'něševéaméhótoanávetanóvóse něstsésóhpeotséhaevo netao'o hávésévetanóhtóva. ¹¹ Naa tséhešéhoháatamaaestse Ma'heo'o nétavé'ševového'ótone. Hena'háanéhe.

Final words

¹² Tšéške'e Silas návéstáhema tséstó'séhešemóxe'éstóovatsése. Naa náhéne'enovo tséhešeošee'etámése Ma'heóneva. Néhése móxe'éstóovatsése tséstó'séhéhnovevamatsése naa tséstó'seno'mé'éstomévatsése Ma'heo'o tséhešeošeehoto'aese. Héne ametoetanó'tome! ¹³ Hétséhéóhe Babylon tsééšeoné'seómáhahtase névéseněšemásetséstóevoo'o, naa máto Mark névésemásetséstóévo, ta'se náhee'hahenótse náhesétámo. ¹⁴ A'xaótahtse nonámé'tó'e. Naa tséhmáhenéehóvése tséhetaa'ne'etámése Jesus, ameována'xaetano!

2 Peter

2 Peter

3

⁹ "Ma'heo'o éoseevone'éhanene; héá'e
éto'sésáa'évatšéhe'šého'eohtséhe," hóséstse
mohkéhóovèhešetanòhevóhe. Naa ónétáhtse
éáahtse'eoéhnovetonóósáne tséstó'sene'étaméstovéstse,
hováneehóho ésáanoosetanó'tovóheho.

1 John**1****The Savior**

¹⁻² Nétao'semòxe'èstóovatsénóvo tsé'tóhe Vo'èstanévèstómanéhe, mó'éšéahtse'héstàhehéhe hákó'e tséssáa'èšéaséhéstanovéhanéhetse, móhméhaevésèstanomevòhevóhe Ma'heóneva Tséhéhestovetsese, éno'ea'eneametanénema'heóneve. Móhnèhmónèho'eano'eméa'toehevóhe nenóveto heho Ma'heóneva. Naa nea'háanéhe Jesus, tsého'èhémé'èstomóétse Ma'heóneva. Náoné'seómevómóne, naa náno'néstovóne, naa náno'máxanóne. Eoné'seómevo'èstaneve. Naa nétàhésenèhetòxe'èstóovatséme ³ komááhe néstsenèhešemàhemano'etanómáne. Náéšenèhešemàhemano'etanó'tovóne Ma'heo'o Tséhéhestovéstse naa hee'haho, Vo'èstanévèstómanéhe, Jesus. ⁴ Naa néhésenèhešemé'èstomévatséme komááhe néstsevésenèhešèhetótàetanóme.

God is light

⁵ Nétatómé'èstomévatsénóvo tséheševovéstomóó'èse Jesus. Heta'háanéhe: Ma'heo'o évó'ho'kásévatamaahe. ⁶ Néohkenèhémáne, "Náéševése máhenéé'tóvo Ma'heo'o." Naa hósèstse éohkevá'nenèhevoone, ésó'eamèhávésévevo'èstanéheveo'o. ⁷ Hápó'e máhvé'nèheševó'ho'kásévatamaahétse Ma'heo'o tséheševó'ho'kásévatamaaese, néstsevé'šemàhemano'etanónone, naa Ma'heo'o néstseno'màheasetanomónone néstávésévo'eé'tàhéstonane. Naa éhésenèheso tséhvé'naévomotàhaétse Hee'haho Jesusevaho. ⁸ Néohkema'xenetsé'ema vé'nèhétse, "Náohkésáa'ó'òhto'eétàhéhe." ¹⁰ Ma'heo'o nènèhetaene tséhešemàheó'òhto'eétàhétse. Naa máhvé'nèhétse, "Násáavéseó'òhto'eétàhéhe," mónénetséstovóhenéhe Ma'heo'o tséhnèhetaétse tséhešemàheó'òhto'eétàhévótse, hótotse móho'nóhesétsèstomóvótse heéestsèstótse. ⁹ Tséhvé'eono'aese Ma'heo'o, névéstomónone tsésto'seévaasetanomóétse netao'o néstávésévo'eétàhéstonane máhvé'mé'èstomevótse tósa'e tsé'ó'òhto'eétàhévótse.

2**Christ helps us**

¹ Nanésonehasèstse, néhésenèhetòxe'èstóovatséme nonohpa néstésáa'ó'òhto'eétàhéhéme. Naa mé'tó'e máhvé'tónèšé-ó'òhto'eétàhétse, Jesus néstsevéstàhémaene ma'éesstèstóvótse Ma'heóneva. Éohkeáhtóó'e tséssáa'ó'òhto'eétàhéése Jesus. ² Naa máto tséhvé'naévomotàhaétse Jesus, Ma'heo'o éasetana netao'o vo'èstanóho hetávésévo'eétàhestótse. ³ Tsééšéahtóese Ma'heo'o móéšéhéne'enóhenovóhe, ⁴ naa mé'tó'e tsésáa'áhtóehese éohkevá'nenèhevoone tsééšèhešéhéne'enovovóse, hótotse móho'nóhesétsèstomóvótse Ma'heóneva heéestsèstótse. ⁵ Oha néhe tséáahtóese Ma'heo'o móné'seómémèhotàehévóhe, naa

móno've'shenéhešéhéne'enóhehenovóhe héne tsééšéhešé-
 ho'xéstáhévóse ma'heónévéstóva. ⁶ Vo'èstaneo'o tsétséhese,
 "Náéšého'xéseotsé'tóvo Ma'heo'o," éme'tó'néheševo'èstanéheveo'o
 Jesusevaho tséheševo'èstanéhevetsése. ⁷ Néšenéhaséstse,
 méhotahtse nonámé'tó'e! Nééšenéstomóné'tánóvo hé'tóhe
 méhotáhtsestótse, ésáavá'nemónenénenóvéhane. ⁸ Naa oha
 némónatséstanone tséhvéseasenéhevo'èstanéheve'tovótse Jesus.
^{9,11} Vo'èstaneo'o tsétséhese, "Náéševéseenenéhevo'èstanéhévé'tóvo
 Jesus," naa oha éohkésó'péotovo hóséstse tsééšenéhe-
 vo'èstanéheve'tovóvose Jesusevaho, móhkevá'nenéhesémanéhevóhe.
 Móho'nóoné'seómenéhešetanóvótse. ¹⁰ Naa mé'tó'e tséméhotovose
 tsénéhevo'èstanéheve'tovóvose Jesusevaho, nea'háanevóhe
 tsééšeoné'seómene'étamese. Naa máto oxése tsésáaheše-
 vonóhóha'ovóhevo vo'èstanóho. ^{12,14a} Naa tséhnééhóvése,
 nééšenéhešéhéne'enóvatséme tsééšéhešéoné'seómenéhe'ovóse
 Ma'heo'o. Nanésonéhaséstse, Ma'heo'o émáheasetana
 néstávésévo'eétáhéstonanane tséhnáevomotáhaétse Jesus. Naa máto
 nééšéhéne'enovovo Ma'heo'o Tséhéhétse. ^{13,14b} Naa tséháa'éhahése,
 nééšenéhešéhéne'enovovo Vo'èstanévéstómanéhe, tótseha
 móhnéxhéstáhehéhe. Naa tsétšéhe'kéhahése, nééšéhó'táhnóvo
 Heávohe. ^{14c} Naa nééšeno'he'konenée'tovovo Ma'heo'o. Naa
 néno'eametoetanó'tomóvónóvo heéstsestótse. ¹⁵ Naa hétsetseha
 nétamáhetséhetatséme, névé'hohamátséstánóvo hová'éhe hétséhéno
 ho'eva. Otahe, máhvé'hohamátséstomáse hová'éhe,
 móho'nóhméhótóse Ma'heo'o. ¹⁶ Hé'tóhe tsévóohtomáse naa
 tsého'áhése, naa máto tsévé'shépévatamáhtsése énéssáhésóhane
 Ma'heónévéstóva. Vo'èstaneo'o tsénéhešéoo'hetanose
 móho'nóaahtovovótse Ma'heóneva. ¹⁷ Héne netao'o tséhóové-
 hohamátame ééšeaséhová'áhane. Naa mé'tó'e máhvé'hohamá-
 tamóse Ma'heo'o, néstsevé'sha'enevo'èstanéhévénóvo.

The enemy of Christ

¹⁸ Nanésonéhaséstse, nééšenéstomónénóvo tséto'sého'ehnéstse,
 éóhnetséstovóho Jesusevaho. Naa hétsetseha ééšeáhtse'-
 háéstóxeo'o tséóhnetséstóese. Névé'shenéhešéhéne'enánone
 ééšekáso tséstó'sého'néhe'xove ho'óxeéšeeva. ¹⁹ Tsé'tóhe
 tséóhnetséstóese Jesus móhkeméhaevésého'éhémoheeohtséhevóhe,
 naa oha móhohameáahtovóhevovóhe tséohkeno'héoh-
 tséstomanétsese. Hena'háanéhe tsé'óhkéhésevé'shenéheše-
 no'héohtsévo. ²⁰ Naa mé'tó'e hóséstse tséhnééhóvése, Ma'heo'o
 tséhvé'hone'ó'séhaése Ma'heónemáhta'sóomaho,
 névé'shenéhešéhéne'enánóvo tséhetóméto naa máto
 tsésáahetómetóhane. ²¹ Nééšéhéne'enánóvo hetómestótse, naa máto
 néno'héne'enovovo tséhetóme'heónevéstse éohkésáanetsé'éhe.
²² Naa tséóhnetséstóese Jesus étséhevoone, "Jesus
 ésáavo'èstanévéstómanéhévéhe," éma'xenetsé'eo'o.
 Mónetséstovóhevovóhe Jesusevaho naa Heho Ma'heóneva. ²³ Naa

tséhestanose Jesusevaho máto éno'hestanamovo Heho Ma'heóneva.

²⁴ Máhvé'eamemé'etanó'tomóvóse Ma'heo'o heéestsestótse tséheševóenéstomóne'tomáse, néstsev'éšeaméháhane'óónóvo Ma'heo'o Tséhéhestovéstse naa Hee'haho Jesusevaho. ²⁵ Naa néstsea'eneametanénema, tséheševéstomóétse Jesus.

²⁶ Névé'eáahtovóvo'o tséno'héohstéstomanese. ²⁷ Mé'tó'e áahtova Ma'heónemáhta'sóoma tsémétaése Jesus. Tsé'tóhe Ma'heónemáhta'sóoma néstsevovéstomóévo netao'o hová'éhéstónéhéva, komaahé tsénétáhese vovéstomósanéheo'o néstsesáa'áahtovóhevo'o. Ma'heónemáhta'sóoma évé'ševovéstomósáne hetómestótse. Eohkésáanetsé'éhe.

Children of God

^{27c, 28} Nanésónéhaséstse, háhane'ova Jesus, tséheševovéstomóése Ma'heónemáhta'sóoma, komaahé néstsesáa'e'hahtovóhévo Jesus mahne'évaho'ehnéstse.

²⁹ Néhéne'enovovo Jesus éoseema'xéhóxe'ahe. Naa hápó'e máhvé'néhešéhóxe'áhétse Ma'heo'o nééšeáahtse'henésónéhe'toene.

3

¹ Ma'heo'o mónéoseehoháeméhotaehenéhe, "Nanésono," néhetaene. Néhe tsésáa'oné'seómáhahtáhese ésáa'ésenanovóhevo Ma'heóneva, hena'háanetséhe tséssáavé'šéhésenanóéhétse. ² Naa nésenéhaséstse, nééšekánoméhenésónéhe'toene Ma'heo'o, naa oha nésáahéne'enóhenone tséto'séhestátse mahne'évaho'ehnéstse Jesus.

Naa oha nééšepévéhéne'enánone: máhne'évaho'ehnéstse néstsetó'taomevóomone tséheševó'ho'èho'hévatamaaeese hápó'e néstsenéheševó'ho'èho'hévatamaahémáne. ³ Tséhvé'néhešéhotséovo'setanótse hápó'e hóxe'etanó'tovahtse tséhešéhóxe'aese Jesus. ⁴ Vo'éstane tséhetóseóo'o'ósevo'éstanéhevéstse éó'òhto'eétáhé'ta Ma'heóneva hesto'emanestótse. Hena'háanehe havése tséhestohe: éó'òhto'eétáhé'tohe Ma'heo'o hesto'emanestótse.

⁵ Néhéne'enánóvo Jesus tséhésého'ehnése néto'semáheasetanomóenone néstávésévo'eétáhéstonane. Naa máto néno'néhešéhéne'enánone Jesus ésáavéséhávésévevo'éstanéhévéhe,

⁶ naa máhvé'háhané'ovótse hápó'e néstsesáahetóséhávésévo'eétáhéhémáne. Naa vo'éstane tséhetóseaméhávésévevo'éstanéhevéstse ésáahéne'enovóheho Jesusevaho.

⁷ Nanésónéhaséstse, nétao'setšéhéšéhóseóo'haávamatséme, néstsev'éáahtovóvo'o tséonéseno'héohstéhaese'e, "Nóhásóháma hó'tónéševó'éstanéhévése nésó'péváhéme," néheševovéstomóevo'o. Mé'tó'e, tséhešeoné'seómáháhta, oha vo'éstane tséxanovevo'éstanéhevéstse néa'háanehe tsééšeoné'seóméxanovaestse hápó'e tséhešéxanovaese Jesus. ⁸ Naa vo'éstane tóséé'e tséhávésévevo'éstanéhevéstse móhe'konetoenaehévóhe Heávóhóho. Háko'e tótseha tsé'tóhe Heávohe móhne'éseáahtse'-hávésévàhehéhe, naa Ma'heo'o móxhésého'eanotheméhénótóhe

hee'haho Jesusevaho tsésto'seévamáheasetanomovöse netao'o Heávóhóho tséheto'eétáhetsése. ⁹ Naa vo'éstaneo'o tsééšehenésonehe'toevose Ma'heóneva ésáahetóseaméhávésévevo'éstanéhevého'o tsé'ěševé'eéváhóxe'anaevöse Ma'heóneva. ¹⁰ Heávohe henésone évé'shéhéne'enóhe'o: Tséhávésévevo'éstanéhévövöse naa tsésáano'méhosanéhévöse. Naa mé'tó'e Ma'heo'o henésone éonó'evo'éstanéheveo'o naa nonámé'tó'e éméhotáhtseo'o.

Love each other

¹¹ Tséhmóneasenéhevo'éstanéheve'tovöse Jesus nénéheševovéstomónéme tsésto'semáhéméhotáhtsése nonámé'tó'e. ¹² Néstsev'évésenéhestáme Cain tséhestáse, mó'òhkèhoháe'-e'hanótòhevóhe hevásemo Abelhevaho, hena'háanetséhe móxhésevé'shene'to'éna'hohevóhe. Heávóhóho móhnéhešhávésévevonóhóha'óehévóhe. Tséhvé'xanovevo'éstanéhevetsése hevásemo Abelhevaho, móxhésevé'semásetséstóehévóhe Ma'heóneva, naa héne Cain móxhésevé'shéhoháee'hanótòhevóhe, naa mé'tó'e Cain mó'óo'o'òsevo'éstanéhevéhéhe. ¹³ Nésenéhaséstse, néstsev'é'sé'hováehanéme máhpéotaése tsésáa'ěšene'étaméhese. ¹⁴ Mähvé'méhotáhtsése nonámé'tó'e néstsenéhešéhéne'enánóvo tsééšehéseoné'seómáhahtáse naa tséto'seno'hešeamáhése a'eneametanénestótse. Naa mé'tó'e éto'sésáanéhésóhane nonámé'tó'e mähvé'péotáhtsése. ¹⁵ Naa mähvé'hetóseamepéotáhtsétse nonámé'tó'e Ma'heo'o néstsenéhesétamaene ta'se mónéamene'to'éna'hanéhemanéhe. Naa nénéhešéhéne'enánone ne'to'éna'haneo'o tsésáavéseamáhéhénóvo a'eneametanénestótse, naa oha mähvé'easenéhe'ovovótse Ma'heóneva tsevéseamáhénóvo a'eneametanénestótse. ¹⁶ Jesus tahta névoo'séhaenone one'seómeméhotáhtséstótse tséhnaévmotáhaétse. Hápó'e néme'òhkenéhe'xóveméhotáhtsémáne. ¹⁷ Mähvé'eóetóhámánomátse hová'éhe, naa mähno'vóomótse na'éstse tsééševéseoné'seómetanótse tséo'hémaestse, néto'sevéstáhémóne. Nékánomenéhémáne tséhešeméhótótse Ma'heo'o, naa oha nésáavéstáhémóhene vo'éstane, mónévá'nenéhéhemanéhe. ¹⁸ Né'áahtomóne, mähvé'eoné'seómeméhótótse vo'éstaneo'o néstsevéstáhémoneo'o, mónéme'ěevá'néhénéhémáne, néstseoné'seómenéhešévema. ¹⁹ Mähvé'méhótótse tsééšeoné'seómetanose héne néstsev'é'shéhéne'enánone tsééšehéseoné'seómenéhevo'éstanéheve'tovótse Ma'heo'o, naa héne néstseno'vé'seována'xaestáha'óene Ma'heo'o. ²⁰ Naa hó'ótóva néohketšéhešetanómáne, "Hea'èháma násáa'ěševéseoné'seómpévenéhe'ovóhe Ma'heo'o." Naa néhe'xóvéva Ma'heo'o néohkevóo'séhaenone ována'xaetanohtótse. Némáhehéne'enóene tséohkéhešetanóvótse, éhéne'ena tsééšehéseoné'seómenéhe'ovótse. ²¹ Nésenéhaséstse, mähvé'eována'xaetanó'tovótse Ma'heo'o, néto'sésáa'e'séháoenatovóhene. ²² Tséhvé'néhe'omóvótse Ma'heo'o

tséheto'emanése, néstsemétaenone tsévéestomevótse.

²³ Nénèheto'emaóene tsésto'sèhešeoné'seómàhahtá'tovótse
Hee'haho Jesus naa nonámé'tó'e tsésto'seno'méhotàhtsétse.

²⁴ Mähvé'néhe'omóvótse Ma'heo'o tséheto'emaóétse, héne
néstsevé'šèhàhané'oenone. Néhéne'enánone tséhešèhàhane'óétse
tséhvé'hone'ó'sèhaétse Ma'heónemàhta'sóomaho.

4

God is loving

¹ Nésenéhaséstse, háesto ééšeno'héohstéstomane'o.
Néstsevé'éáhtovóvoo'o néhe vo'èstane'o tsésèhese,
"Návé'šééestsenótse Ma'heónemàhta'sóoma." Tsevá'nenèhevóóne.
Oha mé'tó'e ohkepéveo'hátséstome tséhévòse, heva
tsé'oné'seómevé'šééestsévòse Ma'heónemàhta'sóomàhéva.

² Néstsevé'šetsèhešèhéne'enovóvoo'o néhe vo'èstane'o
mähvé'tséhévótse tséhešeoné'seómèhestáotsése Jesus.
Nea'háanevóhe tséoné'seómevé'šééestsese Ma'heóne-
màhta'sóomaho. ³ Naa vo'èstane tsénèheestse Jesus
ésáa'oné'seómèhestáotséhe, nea'háanéhe tsésáa'oné'seóme-
vé'šééestséése Ma'heónemàhta'sóomaho, naa máto
éohnetséstovóho Jesusevaho. Naa nééšéáhtse'néstomónénóvo
tsé'tóhe tséto'sèho'ehnéstse, éto'setóo'e'ovóho Jesusevaho. Naa
nátatsèhešeo'hátséssta, hea'e ééšéáhtse'ho'ehne hétsetseha.

⁴ Nanésonéhaséstse, tsé'éševé'ho'xéseotsé'tovóse Ma'heo'o naa
tséhvé'no'hone'ovóse Ma'heónemàhta'sóoma, névé'šéhó'táhnó-
voo'o tsé'tóhe tséohnetséstóese Jesus. Ma'heónemàhta'sóoma
tséhone'ovóse éne'òhkema'xèhehpèhoháatamaahe novóse
énèhe'xóvatamaahe Heávohe. ⁵ Naa tsé'tóhe tsésáaho'áhé'toehese
Jesus móho'nó'oné'seómèho'xèstàhévótse ma'heónévèstóva. Naa
éno'hoháéáhtóevóho vo'èstanóho tsésáa'oné'seómàhahtáhetsese.
Móhkésééšeo'hetanóhevóhe. ⁶ Naa mé'tó'e néoné'seómè-
ho'xéseotsé'tovone Ma'heo'o. Vo'èstane'o tséone'seómè-
héne'enovóvose Ma'heóneva néohkéáhtóeneo'o. Naa mé'tó'e
tsésáahéne'enovóhevose néohkésáa'áhtóehéneo'o. Naa

néstsevé'šenèhešèhéne'enovóneo'o heva tséhnetsé'évòse naa máto
héva tsé'òhkèhetómévòse. ⁷ Nésenéhaséstse, Ma'heo'o éméhósáne,
naa vo'èstane tséoné'seóméméhósánèstse éhenésónèhé'tóó'e
Ma'heóneva naa éno'héne'enovóho. Nonámé'tó'e nétanéheš-
méhotàhtsémáne. ⁸ Naa mé'tó'e tsésáa'éšeoné'seóméméhosanéhese
ésáa'èšèhéne'enovóhevo Ma'heóneva. Naa mé'tó'e tséhnéhóvótse
tsééšèhetaa'héne'enovótse Ma'heo'o néhéne'enánone
tséhešeméhósánèse. ⁹ Nétšèheševóo'sèhaenone tséhešèhoháe-
méhotaétse tséxho'eanóhemea'áse hee'haho tsésto'se-
vo'èstanévèhaétse. ¹⁰ Méhosanestótse étšèhešetovátó: Ma'heo'o
mó'anóheméahénótóhe hee'haho tsésto'senaévomotàhaétse,
tsésto'seno'màhevé'šesetanomóétse havése. ¹¹ Nésenéhaséstse,

tséhešéméhotaétse hápó'e néme'néhešéméhotáhtsémáne.

¹² Esáakánomevóoméhe Ma'heo'o, naa oha máhvé'méhotáhtsétse nonámé'tó'e, néstsevé'òhtsémaene oešeeva, naa néstseno'-véstáhémaene méhosanéstóva. ¹³ Naa tséxhone'ó'sèhaétse Ma'heónemáhta'sóomaho, névé'šéhéne'enánone tséohkéheševé'òhtsémaétse. ¹⁴ Ma'heo'o ého'eanòheméanoto hee'haho Jesus tséstó'sevo'èstanévístómánése, naa náno'taomevóoméne, naa táhta náohkeno'mé'emóne. ¹⁵ Vo'èstane táhta vé'néheestse Jesus tséhešéhee'hahé'toese Ma'heóneva móvé'òhtsémaehevóhe (Ma'heóneva). ¹⁶ Néhéne'enánone tséhešéméhotaétse Ma'heo'o, hena'háanéhe néohkéhésene'étaménone. Eoné'seóméméhohtahe, naa vo'èstane tsénéhešéméhohtaestse móvé'òhtsémaehevóhe Ma'heóneva. ¹⁷ Máhvé'eamevé'òhtsémótse Ma'heo'o nonó'hónó'e hápó'e néstsenéhešéhoháeméhohtáhémáne tséhe'xóveméhohtaese Ma'heo'o. Naa néme'no'eéváhéoetsetanó'tanone mahnéstó'se-éváho'éhého'emaóétse Ma'heo'o ho'óxeéšeeva. ¹⁸ Máhvé'e-oné'seóméméhosanétse, hová'éhe néme'vé'šéhéoetsetanó'tanone. Naa mé'tó'e mássáa'éševé'méhosanéhétse néstséhéhpóhetanó'tanone ho'óxeéšeeva tséstó'séheso. ¹⁹ Tséhvé'eovóéméhotaétse Ma'heo'o, hápó'e néme'néhešéméhosanémáne. ²⁰ "Náméhóto Ma'heo'o," vé'hétse, naa nésáanovóseméhotáhtséhémáne, néstsema'xenetsé'émáne. Vé'sáaméhótòhétse tsévéseoné'seómáhahtase tsé'òhkevóomótse, mónéme'tónéšéhémehotone Ma'heo'o tsé'òhkésáavé'vóomóhétse. ²¹ "Méhota Ma'heo'o naa no'méhotáhtse nonámé'to'e!" néheto'emaóene Ma'heo'o.

5

God's children win

¹⁻² Vé'eoné'seómáhahtátse Ma'heo'o tséhešého'eanòhemea'àse hee'haho Jesusevaho, héne névé'šéhenésonéhé'toene Ma'heo'o. Tséhvé'méhótótse naa tséhno'eáahtovótse Ma'heo'o Tséhéhestovéstse, néstsenéheševé'šéméhotáhtsémáne tséhešémónéhenésonéhé'tóétse. ³ Névoó'séhónone Ma'heo'o tséhešéméhótótse tséhvé'né'omóvótse hesto'emanéstotótse, ésáahótoanátòhanetótse. ⁴ Tséhvé'ne'étamé'too'ése Ma'heo'o henésono, tsemáheovónanánóvo netao'o hová'éhe tséhávéséva'e. ⁵ Naa néhe tsévovónanovase nea'háanevóhe tséoné'seómáhahtase Jesus tséhešéhee'hahé'toese Ma'heóneva.

Who Jesus is

⁶ Etséhetóxe'ohe Ma'heo hesto'emanéstótse éto'sena'nóvátó tséstó'sevé'šeoné'seómáhahtá'tohe hová'éhe tséoné'seómo. Nétamé'èstomévatsénóvo héne tséna'nóvátó, Jesus tséhešeoné'seómého'eanòheméa'too'ése Ma'heo'o hétséhéno ho'eva tséstó'sevo'èstanéveotsése. Vovóeto máhpeva móhvé'šee'óestaáhehéhe Jesus. Naa tsénéxa'ónéto néno'naévomotáhaene tséhna'haa'ése vo'èstanóho hestsemá'emeva móxhóovátòhanetséhe

tséxhe'koese. Naa tséna'ha'ónéto, nénéhešemé'èstomóene Ma'heónemáhta'sóoma tséhešeoné'seómevo'èstanéveotsetsése Jesusevaho. ⁷⁻⁸ Héna'háanéhe éna'nóvátó, néhe Ma'heónemáhta'sóomáheva naa máhpeva tséhvé'šee'óestaaese Jesus naa hestsemá'eme tséhvé'šenaévomotáhaétse, é máhevé'šéhéne'enohe tséhešeoné'seómevo'èstanéveotsetsése Jesus. ⁹ Vo'èstane'o tsépáhohéne'enose éohkeáhtóhe'o, naa Ma'heo'o tséhetósémóse Hee'haho éme'hepèhetóméto. ¹⁰ Máhvé'eoné'seómáhahtovótse Ma'heo'o Hee'haho, mónééšéahtomóvóhenonéhe Ma'heo'o tséhétóse Hee'haho. Naa mé'tó'e vo'èstane tsésáa'oné'seómáhahtá'tóése Ma'heóneva tséhetotsése Hee'haho, ésááhová'èhevátamóheho Ma'heóneva. ¹¹ Naa hé'tóhe máto éoné'seómo: Ma'heo'o tséhešemétaétse a'eneametanénestótse tséhvé'naévomotáhaétse Hee'haho. ¹² Máhvé'ne'étamé'tovótse hee'haho néstsea'eneametanénémáne, naa mássáavé'ne'étamé'tovóhétse hee'haho néto'sésáa'a'eneametanénéhémáne.

Knowing about eternal life

¹³ Tséhetaa'eoné'seómáhahtá'tovóse Ma'heo'o Hee'haho, néhésenèhetóxe'èstóovatséme komááhe néstsehéne'enánóvo tséto'sèhešea'eneametanénése. ¹⁴⁻¹⁵ Naa máto néhéne'anánone, máhvé'véestomevótse Ma'heo'o hová'éhe, máhvé'pévátséstó, néstsemétaenone. ¹⁶⁻¹⁷ Máhvé'vóomóse tséoné'seómáhahtátse tséxhávésévo'eétaese, háoenavomotáhóhéne. Ma'heóneva néstseévavé'šenèheševó'èstanévéháá'e. Naa mé'tó'e máhvé'oseehávésévo'eétaestse héne tsevé'šéhováne'e néhe tséoné'seómáhahtátse. ¹⁸ Naa máto néhéne'enánone vo'èstane tsééšèhenésonehe'toese Ma'heóneva éto'sésáahetóse-óo'o'òsevo'èstanéhévéhe. Hee'haho éhótooma'ósanóho, komááhe tsésáatóneto'eéhaeheho Heávóhóho. ¹⁹ Néhéne'enánone tsééšèhešèhenésonehe'tóétse Ma'heo'o naa mé'tó'e tsésáa'éšene'étaméhese ésó'toenaevóho Heávóhóho. ²⁰ Máto néhéne'enánone Ma'heo'o hee'haho tséxhešého'eanóheméa'too'èse tséstó'se-vóo'èstómánése Heho Ma'heóneva, tséno'keoné'seóme-ma'heónevetsetse. Tsé'éševé'vé'òhtsémótse Jesus, máto néno'vé'òhtsémone Heho Ma'heóneva. Naa néstseno'métaenone a'eneametanénestótse. ²¹ Nanésonehaséstse, névé'hema'heónaménóvo nóhásóháma hová'éhe.

Revelation

1

⁵ Jesus mó'ovóevovónanòhéhe naestòtse tsé'évaametanénèse. Mó'oné'seómèhetómèhéhe tséhmé'émòse Ma'heóneva. Naa móhno'keoné'seómevèhonevèhéhe tsétó'hestòxévòse tsévèhonevese. Néméhotaene. Tséxhótòxáse'hoese névé'seasètanomóenone neó'òhto'eétàhéstonane. ⁶ Néhevèhonaménone, naa tséhnèxhèse-vèhonoo'èse nènèxhèseonóomaene tséstò'senèhevo'èstanèheve'-tovamótse Heho Ma'heóneva. Tséhvé'hevèhonamétse Jesus nétavového'òtone hétsetseha naa a'ene'xóvéva.

3

²⁰ Ótahe, anose náko'konòheneóó'e he'nétoonéhéva. Vo'èstane tsénanéahtóó'èstse ma'ónèstanomóó'èstse nàhtaèstsèhnevo hevénótse naa nàhtsevèse'hanámo.

7

⁹ Tséstatsèhetóó'óto éoseema'xèhoháetanévóhneo'o vo'èstane'o. Netao'o éhéstàhe'o, naa máto heováestse éhe'enèstse'o. Emàhenóhta'éoe'tovovo Ma'heóneva tsévèhonoétsese naa Hee'haho Kósáéso tséhestóhètse. Néhe vo'èstane'o tséhvé'eoné'seóme-ne'étamévòse évo'omenóohéoohe'o naa éno'hetótaevého'ótovo Ma'heóneva, ¹⁰ "Tsé'tóhe néhema'heónàhaménone naa Hee'haho énéševò'èstanévèstómanéheve'o," éhevoone.

22

¹ Ma'heónèhotse'ohe návóo'sèhaa'e ó'he'e, éohasévoome naa tséno'vé'seametanénèstove. Hénèhéóhe énéxhèsemé'hóe'sevo tsé'òhkevèhonoévòse Ma'heo'o naa hee'haho, Kósáéso tséhestóhètse. ¹⁶ Nánéehove Jesus. Naa nátaméanótse nama'heónèhotse'o tséstò'semàhemé'èstomoése netao'o hová'éhe tséhetòxe'ohe hé'tóhe ma'heónòxe'èstóonéhéva. David hemanàhéstóva nánèxhèstahe. Nánéehove Vóóhéve tsévó'ho'kàsèvatamaaestse.

22

¹ Ma'heónèhotse'ohe návóo'sèhaa'e ó'he'e, éohasévoome naa tsévé'seametanénèstove. Hénèhéóhe énémé'hóe'sevo tsé'òhkevèhonoévòse Ma'heo'o naa hee'haho, Kósáéso tséhestoese. ¹⁶ Nánéehove Jesus. Naa nátaméanótse nama'heónèhotse'o tséstò'semàhemé'èstomoése netao'o hová'éhe tséhetòxe'ohe hé'tóhe ma'heónòxe'èstóonéhéva. David hemanàhéstóva nánèxhèstahe. Nánéehove

Vóóhéve tsévó'ho'kàsèvatamaaestse.

Glossary

aéstomema'heo'o: idol
 ähtóno'oméé'e: hell
 a'eneametanénéstötse: eternal life
 Ametanéné'e: Eve
 e'óestaahé: baptized person
 e'óestaahenótáxeo'o: church (people)
 évaametanénéstötse: resurrection
 évananóváhtsestötse: reconciliation
 évovóhponetséhetaxe: He was circumcised.
 hávèsévemáhta'sóoma: evil spirit, demon
 hávèsévo'eétáhé'heono: sinners, evil doers
 hávèsévo'eétáhestötse: sin, evil doing
 Heávohe: Devil
 he'amo'oméé'e: heaven
 He'kotomaévéno: Jerusalem
 ho'emanéhe: judge, lawyer
 hoháatamaahestötse: power
 Hohátseme'háahe: Isaac
 Ho'honáá'e: Peter
 hotáxaa'é'e: widow
 Hotóhké'e: Esther
 hótóxáse'hohestötse: cross, crucifixion
 hoxomóho'hamestötse: manger
 kósáehetane: shepherd
 Mákeeta: Paul
 ma'heóneéestsémáhéó'o: church (building)
 Ma'heóneéšeeva: Sabbath, Holy Day
 ma'heóneéxo'eétáhestötse: miracle
 ma'heónéhetane: Levite, holy man
 ma'heónéhotse'ono: angels
 ma'heónéhóo'xeváhe: prophet
 ma'heónekóhnóheo'o: holy bread
 Ma'heónemáhta'sóoma: Holy Spirit
 Ma'heónenéševátsèstaestse: Mark
 Maheóneome: Tabernacle
 Ma'heónéševátamaestse: John
 ma'heónevé'ho'e: priest, pastor
 ma'heónevéstáhémósanéhe: deacon
 Ma'heónevéstomóo'hané'e: Elizabeth
 Ma'heónevo'éstanévéstómánéstse: Isaiah
 ma'heonevovéstomósanéhe: scribe, Bible teacher
 Ma'heóno'emanéstse: Daniel
 Ma'heónóhméa'too'éstse
 Ma'heónóhne'étaméstse: Ezekial

Glossary

Ma'heónóhnéstoo'éstse: Samuel
Ma'heónóhtono'átámótse: Timothy
Ma'heónóhvé'šéhe'konaestse: Elijah
ma'heónóxe'éstoo'o: Bible, Scripture
Ma'heo'o Hee'haho: God's Son
Ma'heo'o hesto'emanestótse: God's law
Ma'heo'o: God
Ma'heónóhvéno'óhaa'éstse: Elisha
ma'kaataéve'ho'e: tax collector, banker
ma'xema'heónemáheo'o: temple
mé'kono: council
móheeohtsé máhéó'o: synogogue
momóonotse'o: servant
Néhpá'ósaného'eva: Egypt
Néhpá'ósanétane: Egyptian
Óhméhoestse: David
Óhtonóvoenéstse: Moses
Óhtsévaamáhéstovéstse: Joseph
Óhvéméstse: Saul
ó'óhto'eétáhestótse: sin, mistake
Ó'xevé'ho'e: Samaritan
Ó'xevé'ho'eveneno: Samaria
Ono'átaméstse: Titus
Oo'e'omáhé'héhe: Mary
Ótáháenóoestse: Abraham
Ována'xane: Noah
oxése tséhéstáhese: Gentiles
Óxháaestse: Herod
Óxhóetóestséstonanéstse: Jacob
taohameéestsestótse: parable; illustration
tóhtoo'e: wilderness
Tséhetanevéstse: Andrew
Tsého'eanóheméa'too'éstse Ma'heo'o: Son of Man
tséhóna'ovevéhonevéstse: governor
Tséhoóhtsetsévo'omeno: Mount of Olives
tséhvéhonoo'ése Ma'heo'o: kingdom of God
tsé'óhkeméséstovetse ma'heónékóhkonóheo'o: Passover
tsémáhevéhonevéstse: king, emperor
tsémáho'emanéstse: king, pharaoh
tséma'xevéhonevéstse: king, emperor
Tsémonéstovese: Jews
tséne'étamese Ma'heóneva: Christians
Tséne'taestse: The Important One, Lord
tséohkee'óestaáhóvátse: baptizer
tséohketóxema'heóneéestse: evangelists
tséoné'seómáhahtase: believers

tséxheséovóma'o'e: desert
Véhóná'e: Martha, Sarah
véhonema'heónevé'ho'e: chief priest
véhonenótaxe: officer
Vého'oestse: Judas
Vo'èstanévéstómanéhe: Savior, Messiah
vó'ho'èho'hévatamaahestótse: glory
Vó'néto: Luke
vovéstomóseono: disciples
Vovóehetane: Adam
Vovóhponáhétane: Pharisee
Xanovátamähtséhetane: Sadducee
xo'omestótse: communion